

Entreprenörskapets tysta(de) röster

En narrativ studie om kvinnor som delar sitt liv med en man som är
entreprenör

Matilda Eriksson

Entreprenörskapets tysta(de) röster

En narrativ studie om kvinnor som delar sitt liv med en man som är entreprenör

Matilda Eriksson

Akademisk avhandling för avläggande av filosofie doktorsexamen i företagsekonomi vid Stockholms universitet som offentligen kommer att försvaras torsdagen den 13 januari 2022 kl. 13.00 i Bergsmannen, Aula Magna, Frescativägen 6 och online via Zoom.

Abstract

The silence(d) voices of entrepreneurship. A narrative study on women who share their lives with a man who is an entrepreneur

Entrepreneurship has come to play a crucial role in developing our society, as has gender equality. However, some conflicting aspects of these two political priorities have to date been overlooked. Taking its point of departure in feminist theory, an entrepreneurial culture and an empirical context supporting companies with high growth potential, this thesis aims to illuminate and analyze narrative constructions of entrepreneurship and gender in relation to the female spouse or partner (S/P) of a male entrepreneur. This means entrepreneurship is studied from a gender perspective and gender from the perspective of entrepreneurship. Reading into a broad literature within the field of entrepreneurship, the epistemology appears to be permeated by a masculine rationality, not least is this disclosed in the field of gender studies on entrepreneurship. This excludes, and *silences*, the voices and practices of the entrepreneur's S/P, which is questioned in this thesis by using the metaphor of a hunter-gatherer society.

The thesis builds on a narrative method, analyzing the entrepreneurship policy's normative story of entrepreneurship in parallel to the female S/P's narratives and experiences of her entrepreneurial journey. The normative narrative includes certain assumptions about entrepreneurship, women and business. One is that *entrepreneurial practice takes part in the public sphere*. Another that *entrepreneurship is practiced by the entrepreneur*. A third that *equality is only seen to be achieved between women and men who run a business*. Understanding policy as a cultural product, constructed by contemporary norms and values, that govern our lives in its broadest sense, these assumptions do not only hide certain silences. They also bear implications for the lives we can live.

In order to illustrate and problematize how our lives can be lived, the S/P's narratives are analyzed and the implications unfolded. These narratives demonstrate how the women, by means of economic and social support, enable the start-up and development of entrepreneurial business by adopting a more traditional role. The fact that women have a more traditional role than men may not be noteworthy. The remarkable thing is rather that men – with the support of the state and women – can build companies where women's efforts and conditions are discounted, while the reforms that aim to support economic growth and gender equality leave this unproblematized. In order to make their voices heard, these women tend to imitate and reproduce an entrepreneurial and masculine rationale when making sense of their experiences. This, in turn, further silences the experiences of S/Ps whose voices and practices are rendered even more suppressed.

By mirroring the normative and parallel narratives, six different constructions of entrepreneurship and gender emerge. At first, the S/P's *invisible participation* trains a *skilled imitator* when positioning herself as entrepreneurial. Secondly, the *conditional equality* of the policy reform relates to a *double subordination* in relation to the man and the entrepreneur, who are both superior to the female S/P. Thirdly, *equality and economic growth appear to be two incompatible concepts*, which can be illustrated by the assumption that *a co-ownership requires an active role in the business*. This holds a *structural discrimination*, leaving the role of the majority of women in an entrepreneurial context unacknowledged, both with regards to theory and practice.

Keywords: *Entrepreneurship, Entrepreneurial culture, Male entrepreneur, Female spouse/partner, Gender equality, Aspects of entrepreneurship, Normativity, Epistemic injustice, Narrative, Entrepreneurship policy, Innovation system, Hunter-gatherer.*

Stockholm 2021

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-199190>

ISBN 978-91-7911-700-9
ISBN 978-91-7911-701-6

Stockholms
universitet

Företagsekonomiska institutionen

Stockholms universitet, 106 91 Stockholm

ENTREPRENÖRSKAPETS TYSTA(DE) RÖSTER

Matilda Eriksson

Stockholms
universitet

Entreprenörskapets tysta(de) röster

En narrativ studie om kvinnor som delar sitt liv med en man som är
entreprenör

Matilda Eriksson

©Matilda Eriksson, Stockholms universitet 2021

ISBN tryckt 978-91-7911-700-9

ISBN PDF 978-91-7911-701-6

Illustratör omslag: Rickard Fornstedt

Tryckeri: Universitetsservice US-AB, Stockholm 2021

Till Lilly och Vera

Tack!

Jag skulle tacksamt vilja uppmärksamma ett antal personer som har gjort den här avhandlingen möjlig. Först vill jag tacka mina handledare Karin Berglund och Jessica Lindbergh. Tillsammans har ni inte bara banat väg för att öppna upp den företagsekonomiska institutionens managementsektion för empiriskt drivna och externt finansierade forskningsprojekt. Er samlade erfarenhet har även varit en mycket stor tillgång under hela min doktorandprocess. Ni har försett mig med en givande blandning av intellektuell vägledning och utmaning, akademisk frihet och känslomässigt stöd. I den här avhandlingen skriver jag mycket om språkets betydelse för att kunna sätta ord på till exempel erfarenheter och/eller känslor. Saknar vi ord har vi svårt att förmedla oss. När jag så skriver tack, inser jag att tack är långt ifrån både min erfarenhet och min känsla av vad ni båda har givit. Tack är i sammanhanget ett väldigt litet ord, i relation till ert mycket stora engagemang. Så i brist på större ord, riktar jag ett varmt och ödmjukt tack till er båda.

Därefter vill jag tacka Caroline Drabe, min dåvarande chef på Västerås Science Park, som såg vikten av att lyfta upp och belysa en fråga som vid tidpunkten inte givits något som helst utrymme eller uppmärksamhet i det offentligt finansierade arbetet med att stödja entreprenörskap och jämställdhet. Jag vill sedan tacka mina kollegor på institutionen, i första hand Amelia Olsson, Markus Oljemark, Anna Wettermark, Birgitta Schwartz, Wenderson Raimundo Da Lima, Anna-Lena Glader och Caroline Frände både för kommentarer på min text och för er vänskap. Jag tackar mina opponenter på slutseminariet Tommy Jensen och Magdalena Petersson McIntyre för en mycket värdefull och noggrann läsning av manuskriptet och de fortsatt goda samtalen. Monica Lindgren för de goda råden vid mellanläggesseminariet och Gunilla Eklöv Alander för de hjälpsamma kommentarerna när jag lade fram mitt Thesis Proposal. William B. Gartner uppmuntrade mig genom att säga att texten är ett mycket undervärderat forskningsprojekt. David Boje gav mig värdefulla råd kring arbetet med kvinnornas livsberättelser och Lena Gemzö och Lisa Käll inspirerade till avhandlingens epistemologiska diskussion av entreprenörskapslitteraturen. Helene Olofsson har varit ett fantastiskt och ovärderligt stöd i allt det praktiska som har rört min doktorandprocess, tack Helene!

Utöver mina kollegor är det många nära och kära som har engagerat sig i mitt arbete, hejat på när det varit tungt och kommit med insiktsfulla reflektioner. Sist men inte minst har vi min familj. Min man, Erik, som halvt på

skämt – halvt på allvar – brukar ta åt sig äran för att den här forskningsfrågan har uppstått och som under åren har stöttat med både kärlek och diskussioner. Mina döttrar Lilly och Vera som med en *stor* dos av tålamod väntat på att den här ”himla boken” ska bli klar. När jag skriver den här texten har de precis satt upp en lapp på kylskåpet där de hjälps åt räkna ned de 46 återstående dagarna till vad de kallar för ”Uppspikningen”. Min mamma, Rosie, för många timmars korrekturläsning och slutligen min vän Moa för läsning, tankar och diskussioner. Med så många fina insatser, från så många fina människor finns det följaktligen många medkonstruktörer till den här texten. Men det slutliga ansvaret är, givetvis, mitt eget.

Västerås, december 2021

Matilda Eriksson

Innehåll

1. Introduktion	1
Disposition	8
2. Entreprenörskapsfältet	12
En historisk återblick	12
Policyreformens stöd till entreprenörskap	17
Entreprenörskap inom de stora organisationerna	17
Tillväxt sker i de små och medelstora företagen	19
Entreprenörskapspolicyn och betydelsen av de nya företagens framväxt	21
Den entreprenörskapande familjen	25
Att skifta fokus från företaget till familjen	25
Partners roll	27
Entreprenöriell handling	29
Vikten av att vara positiv och engagerad	32
Entreprenörskap ur ett genusperspektiv	33
Den entreprenöriella mannen	33
Entreprenörens motbild	35
Kvinnor och entreprenörskap	39
Kvinnor i entreprenörskapspolicyn	41
Det entreprenöriella jaget	43
Den nya feminismen	44
Det fria valet	46
Det egna ansvaret – om jag inte gör vad som förväntas, vad är jag då värd?	47
Att söka sin inre potential	48
Kontrakt- och transaktionssamhället	49
Om att inte passa in - en problematisering av individualismen	50
Entreprenörskap och feministisk teori	52
Sammanfattning	54
3. De tysta(de) rösterna	56
Den tysta(de) kvinnan	56
Feminismen som ideologi, politik och forskning	57
Feministisk ideologi – från likheter och särarter till sociala strukturer	58
Feminismen som politik	59
Feministiskt forskning	64
Kvinnor och män som sociala konstruktioner	66

Vad är genus?	66
Genus som serialitet	68
Genus och den sociala ordningen	69
När epistemologin blir politisk	73
Epistemiska orättvisor	74
Tolkningsorättvisa	75
Vittnesorättvisa	76
Kunskapsanspråk från en feministisk position	77
En feministisk dekonstruktion av entreprenörskap och genus	80
Ett par korta ord om dekonstruktion	81
En jaktberättelse om entreprenörskapets epistemologi	82
Sammanfattning	91
4. Normativa och parallella berättelser	93
Feministisk teori och berättelseforskning som metod	94
En antenarrativ metod	96
Normativa berättelser	99
Parallella berättelser	103
Den normativa berättelsens praktiker	106
Att bidra till att synliggöra aspekter	108
Att sätta ord på marginaliserade aspekter	110
Sammanfattning	112
5. Empiriskt urval och berättelsens reglerande praktiker	114
Att finna och välja ut entreprenörskapets normativa berättelse	114
Val av material	115
Disciplinära praktiker i produktionen av policytexter	120
Att finna och välja ut entreprenörskapets parallella berättelser	124
Vilka äktenskap ska jag krascha?	125
Om konsten att övertala två män för att få samtala med en kvinna	127
Ny ledning – bestående strukturer	137
Ett urval är också ett bortval	139
Sammanfattning	141
6. Tekniker för berättelseanalys	143
Kristallisering – en kvalitativ form av triangulering	143
Att inte tillämpa en autoetnografisk metod	144
Min dubbelbottnade position som forskare	147
Att generera kunskap baserad på egna erfarenheter	149
Att studera den normativa berättelsen genom för givet tagna sanningar och tystnader	151
Vad framställs som problemet?	151
Att studera parallella berättelser genom livsberättelser och subjektspositioner	156
Att samtala med kvinnan	156
Från samtal till text	158

Kvinnornas levda erfarenheter	160
Kvinnornas positionering av subjekten	164
Etiska aspekter	167
En illustrativ disposition av de empiriska kapitlen	175
Sammanfattning	180
7. Policyns normativa berättelse om entreprenörskap	182
Vi har ett problem: det finns för få medborgare med entreprenöriell kompetens	183
Problemets bakomliggande rationaliteter	189
Entreprenöriell handling sker i det publika	190
... och praktiseras av entreprenörer och/eller företag	194
Jämställdhet ska uppnås mellan kvinnor och män som driver företag	197
De oproblematiserade tystnaderna	202
Ett entreprenörskap i det privata	202
Jämställdheten mellan kvinnor och män som inte driver företag	206
Reflektioner från en autoetnografisk bas	208
Exempel ett – Jämställda tillväxtföretag?	208
Exempel två – En fråga om delägarskap	210
Övergripande tolkning: När samlaren ska omvandlas till jägare	211
8. Kvinnornas personliga livsberättelser	214
Nivå ett: Att synliggöra kvinnorna	214
Rosie:	215
Moa:	219
Carola:	225
Linda:	227
Marie:	232
Birgitta:	235
Anki:	237
Emma:	240
Nadja	243
Anna:	247
Gun:	251
Lena:	254
Övergripande kommentarer	256
9. I Entreprenörskapets Tjänst	258
Nivå två: Att visa på maktrelationer och materiella orättvisor	258
Växa Upp	260
Att lära sig entreprenörskapet	260
Att serva andra	262
Sluta Upp	264
Att leva hans dröm	264
Att investera	266
Att förekomma	268

Att frigöra entreprenörens tid	269
Att vara förälder	271
Att avstå	273
Att inte klaga	276
Göra Upp...?	277
Övergripande tolkning: Kvinnans samlande praktik	281
10. Entreprenören och Jag	284
Nivå tre: Att visa på förhållandet mellan diskurser och subjekt	284
Fyra olika teman	285
Upphöjande	286
Efterföljande	288
Anpassning	290
Motstånd	294
Övergripande tolkning: När samlaren intar en jagande position	299
11. Diskussion och implikationer	301
Narrativa konstruktioner av entreprenörskap och genus	303
Konstruktionspar osynlig delaktighet och skicklig imitator	305
Konstruktionspar villkorad jämställdhet och dubbel underordning	309
Konstruktionspar ekonomisk tillväxt, jämställdhet och delägarskap	312
Entreprenörskapet tystade rösterna	317
Entreprenörskapsfältet	319
Den normativa berättelsen	320
Den parallella berättelsen	321
Den epistemiska och strukturella orättvisan	323
Är det någon som gynnas av denna orättvisa?	325
Tankar inför framtiden	327
Om vidare forskning	327
Om att leva med en entreprenör	329
Om det praktiska arbetet med att stödja entreprenörskap	332
Om att utvärdera effekter av hur offentliga medel fördelas	335
12. Sammanfattning: Entreprenörskapets tysta(de) röster	338
13. Summary: The silence(d) voices of entrepreneurship	343
Referenser	348

Figurförteckning

Figur 1: Att cirkla in entreprenörens livspartner	16
Figur 2: En välgjord Fixeringsbild	110
Figur 3: Bärande policydokument för Sveriges arbete med regional tillväxt	115
Figur 4: Disposition av empiriska kapitel.....	180
Figur 5: Konstruktionspar osynlig delaktighet och skicklig imitator.....	305
Figur 6: Konstruktionspar villkorad jämställdhet och dubbel underordning	309
Figur 7: Överlappande och interagerande konstruktioner	312
Figur 8: Konstruktionspar jämställdhet och ekonomisk tillväxt samt delägarskap	313
Figur 9: Sustainable Family Business Theory.....	334

Tabellförteckning

Tabell 1: Karaktäristika för SME-policy och entreprenörskapspolicy: en jämförelse.	24
Tabell 2: Entreprenörskapets maskulint betingade egenskaper	38
Tabell 3: Sammanställning av policydokument	120
Tabell 4: Deltagande kvinnor i studien.....	158
Tabell 5: Studiens tillämpning av den antenarrativa metoden.....	176
Tabell 6: Det finns för få medborgare med entreprenöriell kompetens	189
Tabell 7: Aktiviteter finansierade av regionala utvecklingsfonden	191
Tabell 8: Entreprenöriell handling sker i det publika.....	193
Tabell 9:..... och praktiseras av entreprenörer och/eller företag	197
Tabell 10: Jämställdhet ska uppnås mellan kvinnor och män som driver företag.....	202
Tabell 11: Synen på olika subjekt i en entreprenöriell kultur.	308

1. Introduktion

Centralt beläget i Västerås ligger Kopparlunden, ett område som med sina kullerstensgator, trånga gränder och röda tegelbyggnader med spröjsade, gröna glaspartier är typiskt för sin tids industriarkitektur. Området skvallrar om den storindustri som växte fram i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet, en period under vilken Västerås kom att elektrifiera Sverige med hjälp av koppar och mässing. Genom nydanande arbete sattes Västerås på kartan som ett elektrocentrum med internationella framgångar och innovationer som trefasssystemet och världens största vattenkraftsgeneratorer. Något som inom industrihistorien beskrivits som den hittills största svenska ingenjörstragden (Industrihistoriska föreningen i Västerås, 2021). ASEA (idag ABB) stod för elektricitetshantering och Nordiska Metallaktiebolaget (ursprunget till Metallverken) tillverkade produkter som kunde överföra kraften från de stora älvarna på ett effektivt och säkert sätt. Tillsammans utgjorde företagen de två främsta industrierna i staden. Stadsdelen sjöd vid tidpunkten av kunskap, teknologi, innovationskraft, företagande och entreprenörskap.

Men i samband med lågkonjunkturen under 1990-talet skedde här kraftiga nedskärningar, vilket förde med sig att industriområdets utbredning i Kopparlunden minskade och stadsdelen gjordes för första gången på nästan 100 år tillgänglig för allmänheten. Det skapar möjligheter för nya aktörer och företag att etablera sig och 1998 grundas det som idag är Västerås Science Park (VSP). VSP är en ”mötesplats för företagande, innovation, forskning och tillväxt” med syfte att ”stärka regionens näringsliv, stötta entreprenörskap och affärsutveckling samt attrahera tillväxtföretag” (Västerås Science Park, 2021). Men i jämförelse med det förra sekelskiftet har det skett ett stort skifte. Industrisamhället har övergått i ett kunskapssamhälle och nya system och strukturer för att skapa ekonomisk tillväxt finner sig tillrätta och växer fram. Området har nu i över hundra år varit en avgränsad plats för företagande och en grogrund för innovation, tillväxt och nya teknologier, där den entreprenöriella kulturen vilar tungt över de pittoreska husen. Det är här, i Kopparlunden, på min arbetsplats Västerås Science Park som avhandlingen tar sin empiriska utgångspunkt. Jag har under cirka tio års tid arbetat här med entreprenörskap i egenskap av projektledare. Kopparlunden utgör följaktligen scenen för den här berättelsen och kan förstås som en fysisk mikronod som representerar hur vi på samhällsnivå har kommit att förstå entreprenörskap över tid och hur vi har arbetat för att stödja det. Placerad i centrum av området vänder jag min

blick i olika riktningar och utforskar dess smala gränder för att få en uppfattning om vad entreprenörskap egentligen innebär, vilka praktiker som ges utrymme samt vem eller vilka det är som tillskriver fenomenet dess betydelse.

VSP är en offentligt finansierad verksamhet och kan beskrivas som en central aktör i det regionala innovationssystemets tillväxtarbete som på uppdrag av svenska myndigheter ska ”främja” entreprenörskap, innovation och företagande. Verksamheten erbjuder ”infrastruktur, nätverk och affärsutveckling till kunskapsintensiva tillväxtföretag” och vänder sig med andra ord till tillväxtföretag som är kunskapsintensiva och affärsinriktade (Västerås Science Park, 2021). Som en empiriskt driven avhandling innebär det att entreprenörskap här definieras utifrån den kontext inom vilken forskningen har sitt ursprung. Det vill säga en kontext med fokus på nya, ofta tekniskt inriktade, snabbväxande och skalbara företag, vilket avgränsar synen på entreprenörskap till en ekonomisk motor i samhället. Min utgångspunkt utesluter således andra kontexter som kan ge oss en bredare förståelse för entreprenörskap, som till exempel de företag som inte är kunskapsintensiva och saknar ambition eller potential att växa. Alternativt det entreprenörskap som äger rum i geografiskt eller socioekonomiskt utsatta områden. Men också de icke affärsrelaterade områdena inom vilka ett entreprenörskap kan tänkas ta form, till exempel skolan, vetenskapen, offentlig sektor och konsten. Jag väljer med andra ord att utgå från normen och riktar min uppmärksamhet mot ett system där staten avsätter betydande ekonomiska resurser för att stödja entreprenörskap och företagande (prop. 2017/18:1). Det finns följaktligen en maktdimension i frågan som rör hur de offentliga medlen fördelas och vilka subjekt denna fördelning gynnar.

I min yrkesroll som projektledare på VSP har jag arbetat med att stödja entreprenörskap och innovation. I det arbetet har olika internationella, nationella och regionala policydokument, strategier och handlingsplaner varit mitt dagliga rättesnöre. De betonar särskilt vikten av att innovationssystemet ska vara inkluderande och bidra till en ekonomisk tillväxt som ligger i linje med Sveriges jämställdhetspolitiska mål. Det innebär bland annat att arbetet ska bidra till att skapa följande förutsättningar för kvinnor och män: en jämn fördelning av makt och inflytande, ekonomisk jämställdhet samt en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet. Lösningen för att uppnå dessa mål stavas i policytexterna: kvinnors företagande. I min yrkesroll är jag väl medveten om vilket arbete som många gånger krävs för att starta, bygga upp och utveckla de kunskapsintensiva tillväxtföretag som VSP får statlig finansiering för att stödja. Premisser som inte har varit självklara att agera efter på hemmaplan, där jag är gift och har bildat familj tillsammans med en entreprenör. Jämställdhet och entreprenörskap handlade för mig inte längre enbart om att öka förutsättningarna för den företagande kvinnan, det var ett betydligt mer komplext arbete än så. Och det är här, i skärningspunkten mellan dessa två, ibland motstridiga kontexter och identiteter, som mitt forskningsprojekt har vuxit fram.

Det skedde i samband med att jag gick på föräldraledighet med vårt första barn. Jag fick då möjligheten att reflektera kring mina samlade erfarenheter och iakttagelser av entreprenörskap. Jag kunde plötsligt se på min arbetsplats med en viss distans, likväl som jag kunde lyfta blicken och i viss mån se på mitt eget liv med en betraktares blick. Här fann jag mig själv reflektera över frågor som: Varför pratar vi om entreprenörskap på ett visst sätt, men inte på ett annat? Varför arbetar vi med att stödja entreprenörskap på det sätt vi gör och vad är det egentligen vi stöttar? Vem eller vilka är det som stöttar? Vad är det som stötts? Vad riskerar den ”goda viljan” att stödja entreprenörskap och tillväxt få för konsekvenser som vi idag inte har förmågan att se? Vad i det sociala sammanhanget är det som får min arbetsplats att agera som den gör i relation till entreprenören? Hur får det mig som partner att agera? Hur får det andra kvinnor som lever med en entreprenör att agera? Vad innebär VSP:s, mitt och andras sätt att agera, för såväl mig själv som för andra kvinnor, entreprenörer och samhället i stort? Finns det någon baksida av entreprenörskapet? Vad kan i så fall det vara? Vad som tidigare hade framstått som självklarheter hade nu hamnat i ett helt nytt ljus och det väcktes en undran och en nyfikenhet hos mig. Jag delade denna undran med min dåvarande chef som såg ett värde i att lyfta fram frågorna. Det mynnade ut i ett samverkansprojekt med Stockholms Universitet och en tjänst som industridoktorand.

En av de saker som förbryllade mig mest var hur den offentliga debatten (inte) talade om entreprenörskap. När jag var på min arbetsplats pratade policytexterna och mina medarbetare om entreprenörskap på ett sätt. När jag var hemma handlade samtalet med min man om något helt annat. Även om orden som användes var annorlunda och utgångspunkterna skilde sig åt, pratade vi om samma fenomen, men utifrån olika aspekter. Min arbetsplats utifrån företaget, jag och min man utifrån familjen. Jag kan närmast relatera till de olika sätten att tala om entreprenörskap som två olika *berättelser* som tycktes oförmögna att samexistera och konversera med varandra. Ett liknande resonemang kan föras kring stödet för entreprenörskap. Som yrkesverksam i innovationssystemet och gift med en entreprenör har jag i dubbel bemärkelse verkat för att stödja entreprenörskap, om än på vitt skilda sätt. I det förstnämnda har det i huvudsak handlat om att skapa övergripande strukturer som underlättar för medborgaren att starta upp och utveckla sitt företag. I det senare fallet om att på ett mer individuellt plan stödja min man och uppstarten av hans företag. I likhet med våra olika sätt att tala om entreprenörskap på, såg jag också hur varierande stödet för ett entreprenörskap kan se ut och hur olika de uppmärksammas. Stöd är ett ord som inte sällan förknippas med marginaliserade grupper i vårt samhälle, inte med arbetet att bygga upp de företag som ska driva samhället framåt. I relation till det senare omnämns stödet snarare genom begreppet främja. Främja har kommit att bli en språklig praxis för hur det offentligt finansierade arbetet kring entreprenörskap omtalas, då stödja lätt för tankarna till någon som är i behov av hjälp (Johansson, 1997). Entreprenören framstår ur det avseendet inte som en person som är i behov av hjälp, utan en

person vars insats och praktik endast ska uppmuntras (Perren och Jennings, 2005).

Det sätt vi idag talar om entreprenörskap på finner jag tydliga likheter med hur kunskapen om jägar- och samlarsamhället har vuxit fram. I denna berättelse ges de jagande hominidmännen ett stort utrymme och uppges vara drivande i hur samhället kom att utvecklas (Washburn och Lancaster, 1968). Dessa män kan i den mening liknas vid hur vi tenderar att se på dagens entreprenörer: som den främsta motorn för ekonomisk tillväxt och innovation (Lazear, 2005). Den samlande kvinnan och hennes praktik, som kan liknas vid entreprenörens livspartner, är däremot helt osynliggjord i berättelsen om kulturell förändring och evolution (Slocum, 1975). Att lyfta fram den jagande mannen och bortse från den samlande kvinnan framstår som en obalanserad teori av hur vår värld utvecklas (Slocum, 1975). Att marginalisera det samlande subjektet i teoretiseringen av entreprenörskap kan i den mening beskrivas som en *epistemisk orättvisa* där hon inte givits rätten att uttolka och vittna om entreprenörskapets innebörd (Fricker, 2018), än mindre givits utrymme att tala om fenomenet i den offentliga debatten (Beard, 2019). Hur har det blivit så här? Och hur förhåller vi oss till entreprenörskap som fenomen utifrån den kunskap vi har? För att besvara dessa frågor krävs det en villighet att diskutera våra medvetna och omedvetna antaganden om entreprenörskap och våga skapa en debatt för att synliggöra vilka sanningar om entreprenörskap vi tar för givet (Gartner, 2001). Men också vad betydelsen kan komma att innebära för de olika grupper i ett samhälle som inkluderas, respektive exkluderas.

För att komma till rätta med de spänningar jag upplevde mellan berättelsen om entreprenörskap på min arbetsplats och berättelsen om entreprenörskap i mitt hem placerar jag språket i centrum för den här avhandlingen. Med utgångspunkt i en socialkonstruktionistisk hållning (Burr, 2015) och med stöd av feministisk teori (Beard, 2019, Fricker, 2018) och narrativ metod (Boje, 1995, 2001, Bacchi, 1990, 1999, 2009, 2017, Bruner, 1988, 1991, 1997, Polkinghorne, 1988, Ricoeur, 1995, McAdams, 1993, Plummer, 2001, Foucault, 1969/1972, 1982, 1991, 1993, 2003, Davies och Harré, 1990, Laclau och Mouffe, 1985) har jag förstått att konstruktionen av entreprenörskap, genus och dess omgivande praktiker inte är en oskyldig framställning av den sociala värld vi lever i. Det är snarare en samproduktion mellan olika individer, grupper och institutioner. Forskare, policymakare, jag själv och andra människor medverkar på ett mer eller mindre medvetet sätt till att konstruera denna berättelse. De antaganden vi gör, de ord vi använder och de röster som ges utrymme skapar tillsammans en viss bild av vad entreprenörskap innebär, vad det tillför vårt samhälle och vilka det gynnar. En bild som, oavsett om den är till fördel för de kvinnor som lever med en entreprenör eller inte, ur ett genusperspektiv framstår som betydelsefull att problematisera, vilket jag gör i den här avhandlingen. Entreprenörskap och genus kan i sammanhaget förstås utifrån två olika ingångar. Kort sagt innebär det att entreprenörskap kan studeras ur ett

genusperspektiv samtidigt som genus kan studeras ur ett entreprenörskapsperspektiv. Jag återkommer till detta i kapitel tre, där jag utvecklar mitt resonemang kring de två begreppen.

Syftet med den här studien är således:

Att med utgångspunkt i feministisk teori belysa och analysera de narrativa konstruktioner av entreprenörskap och genus som framträder i entreprenörskapspolicyen samt i de berättelser som skildras av kvinnor som lever tillsammans med en man som är entreprenör.

De frågeställningar som vägleder avhandlingen är följande:

- *Vilka berättelser om stöd till entreprenörskap framträder i policytexterna?*
- *Vilka berättelser om stöd till entreprenörskap framträder i kvinnornas skildringar?*
- *Hur speglas dessa berättelser i varandra?*

I det här inledande kapitlet gör jag ett kortare avstamp och använder mina egna erfarenheter för att beskriva hur mina empiriskt drivna forskningsfrågor har vuxit fram. Att förankra dessa frågor i litteraturen kräver en större diskussion med olika fält inom entreprenörskapslitteraturen, varpå jag har valt att utveckla resonemanget i ett enskilt kapitel. Det sker härnäst, i kapitel två. Innan jag övergår till en sådan diskussion vill jag dock uppehålla mig vid vad som har krävts för att driva en empirisk frågeställning på akademisk nivå. Till att börja med har mina frågor inte en given vetenskaplig hemvist. Avhandlingsprojektet befinner sig snarare i skärningspunkten mellan tre olika forskningsfält inom entreprenörskapslitteraturen: *entreprenörskapspolicy*, *entreprenörskap och genus* samt *familjeentreprenörskap*.

De tre fälten har idag inte en tydlig koppling till varandra, men är alla viktiga för att förstå hur entreprenörskap och genus konstrueras. Det finns dock vissa beröringspunkter, där det mest väletablerade fältet studerar genus och entreprenörskapspolicy (Ahl, 2006, Ahl et al., 2016, Ahl och Marlow, 2021, Berglund et al., 2018, Bournes, 2010, Foss et al., 2019, Marlow, 2002, Pettersson, 2007, 2012, Pettersson och Lindberg, 2013, Pettersson et al., 2017) och i viss mån även genus och familjeentreprenörskap (Hamilton, 2006). Precis som studier av entreprenörskapspolicy i sig bygger på en bred forskningsbas (Audretsch och Thurik, 2001a, Audretsch och Thurik, 2001b, Lundström och Stevenson, 2005, Reynolds et al., 1999, Reynolds et al., 2000, Thurik, 1999, Wennekers och Thurik, 1999). Idag ger de olika fälten ljud åt olika röster och kan ge oss en *mångtydig* berättelse om entreprenörskap. Lyssnar vi till en berättelse inom ett specifikt fält, ger de oss en viss form av kunskap, medan

ett annat fält ger oss en annan kunskap. De gör alla viktiga kunskapsbidrag för att utveckla entreprenörskapsfältet, om än i olika riktningar.

Det finns däremot få empiriska studier som väver samman dessa kunskapsfält på ett sätt som för forskningen framåt i en ny riktning (Jennings et al., 2013, Braedley och Luxton, 2010, Wright och Zahra, 2011). Där kvinnorna som lever med en entreprenör inte marginaliseras, utan står i centrum för forskningen. Det saknas till exempel studier kring huruvida policyinterventioner som syftar till att stimulera entreprenöriell aktivitet är fördelaktig eller skadlig för familjedynamiken (Jennings et al., 2013). Vidare efterlyses forskning kring de potentiella spänningar som kan uppstå mellan den politiska inriktning som syftar till att främja jämställdhet och den som syftar till att främja företagande och entreprenörskap (Wright och Zahra, 2011). Att uppmärksamma dessa frågor fordrar en fördjupad ansats som ”cirklar in” entreprenörens livspartner i relation till de tre korsande forskningsfält som nämndes ovan, det vill säga: entreprenörskapspolicy, entreprenörskap och genus samt familjeentreprenörskapet. För att möjliggöra en sådan studie har det krävts en bred läsning av olika vetenskapliga inriktningar inom entreprenörskapsfältet.

I kapitel två redogör jag för dessa inriktningar och inleder med entreprenörskapspolicy och hur *Policyreformens stöd till entreprenörskap* har sett ut över tid (Schumpeter, 1934, Solow, 1956, Birch, 1979, Audretsch och Thurik, 2001a, Audretsch och Thurik, 2001b, Lundström och Stevenson, 2005). Jag studerar vidare *Den entreprenörskapande familjen* (Aldrich och Cliff, 2003, Danes et al., 2008, Nordqvist och Melin, 2010, Randerson et al., 2015) där mitt intresse riktas mot familjen och dess roller, handling och attityder i studier av entreprenörskap. Därefter skiftar min uppmärksamhet till *Entreprenörskap ur ett genusperspektiv* och hur fältets feministiska inriktning har tagit sig an entreprenörskap och genus (Ahl, 2002, Berglund, 2007, Berglund et al., 2018, Foss et al., 2019, Henry et al., 2016, Sundin och Holmquist, 1989). Avslutningsvis övergår jag till *Det entreprenöriella jaget* och skildrar hur vi som subjekt förväntas leva och agera i den entreprenöriella kultur som forskare menar genomsyrar vårt samhälle (Bröckling, 2015, Rose, 1996, Gill, 2007, McRobbie 2004, 2009, Lewis et al., 2018, Rottenberg, 2014, Gill och Scharff, 2013, Luxton, 2010, Costea et al., 2012, Berglund et al., 2017). Dessa fält samlar jag sedan upp och diskuterar i kapitlets sista avsnitt om *Entreprenörskap och feministisk teori* (Wright och Zahra, 2011, Braedley och Luxton, 2010, Jennings et al., 2013, Calás och Smircich, 2009, Danes, 2011). Sammanlagt behandlar jag fem olika fält inom entreprenörskapslitteraturen. Kapitel två blir i den mening relativt omfattande, vilket jag har funnit nödvändigt för att sätta den scen på vilken avhandlingen utspelar sig.

Att utgå från en empirisk fråga innebär följaktligen att jag intresserar mig för ett område som tidigare har hamnat i skuggan av andra intressen. Det fordrar inte bara en bred inläsning där jag har fått fundera över vilka forskningsområden som blir viktiga samt hur dessa områden skär varandra. Det kräver även ett teoretiskt och metodmässigt grepp som skapar utrymme för såväl

kvinnornas som policyreformernas berättelser och möjliggör en spegling av dem i relation till varandra. En sådan ansats innebär att jag har fått engagera mig teoretiskt för att möta upp dessa krav. Jag har valt att skapa ett teoretiskt ramverk som väver samman feministisk teori med narrativ metod där språk, makt, kunskap och marginaliserade grupper står i centrum (Boje, 1995, 2001, Fricker, 2018). Med utgångspunkt i ett resonemang om poststrukturalistisk kunskapsproduktion (Fricker, 2018) och en antenarrativ metod (Boje, 2001) utvecklar och applicerar jag en metodologi som avser synliggöra olika aspekter (Asplund, 1970) av entreprenörskap. Genom att utveckla Bojes (2001) antenarrativa metod och dess koncept avser jag studera entreprenörskapspolicyns *normativa* berättelse (Bacchi, 1990, 1999, 2009, 2017) om entreprenörskap. Här synliggörs de antaganden som understödjer vår förståelse för fenomenet. Denna berättelse kontrasteras med entreprenörskapets *parallella* berättelser (Bruner, 1988, 1991, 1997, Polkinghorne, 1988, Ricoeur, 1995, McAdams, 1993, Plummer, 2001, Davies och Harré, 1990, Laclau och Mouffe, 1985) som skildras i intervjuerna med de kvinnor som delar sitt liv med en man som är entreprenör.

Med en narrativ metod söker jag på ett nyanserat och nära sätt fånga och illustrera olika företeelser och praktiker genom att belysa det marginaliserade (Jensen och Sandström, 2016). Mitt fokus ligger i att första hand på att få djupare insikter om en viss situation, på att upptäcka snarare än att bevisa och på kontexten snarare än specifika variabler (Merriam, 1988/1994). Jag talar följaktligen *inte* om att 'samla in fakta', inte heller om att presentera ett generaliserbart resultat. Att den kunskap som min forskning genererar inte formellt kan generalisas betyder dock inte att den inte kan ingå i den kollektiva processen för kunskapsackumulering inom ett givet område, att studera ett fåtal berättelser har tvärtom visat sig vara hjälpsamt för att bryta ny vetenskaplig mark (Flyvbjerg, 2006).

I arbetet med att föra fram kvinnornas berättelser som en ny kontext för genusforskningen i relation till entreprenörskapspolicyn tar jag stöd av Thurén (2003) som menar att genusforskningen utvecklar, och utvecklas, inom ett visst forskningsfält utifrån tre olika nivåer (se t.ex. Berglund, 2008). Den första nivån handlar om att *synliggöra* kvinnorna och låta deras röster komma till tals, den andra om att belysa *maktrelationer och materiella orättvisor* och den tredje nivån om att visa på *förhållandet mellan diskurser och subjekt*. Kvinnornas parallella berättelser om entreprenörskap skildras därför i tre olika berättelser och kapitel som är utformade på ett sätt som gör det möjligt att läsa dem fristående från varandra. De sträcker sig från individen och den enskilda kvinnans personliga livsberättelse, via en kollektiv livsberättelse på ett mer strukturellt plan till att på en rent strukturell nivå synliggöra hur olika subjekt positioneras och vilka diskurser kvinnorna drar av i sina berättelser. Den strukturella nivån är viktigt för att möjliggöra en spegling av kvinnornas berättelser i den normativa policyberättelsen, som uteslutande skildras på strukturell nivå.

Vi möter dessa kvinnor och deras berättelser först i kapitel åtta. Det kan tyckas något sent i en avhandling som avser lyssna till och framhäva deras röster. Det beror dock på att det har varit viktigt att inledningsvis måla upp den fond, gentemot vilken kvinnornas berättelser kan förstås. Jag vill därför kort introducera de kvinnor som medverkar i studien redan här. Önskar du ta del av en mer omfattande skildring av deras berättelser rekommenderar jag dig att gå direkt till kapitel åtta, nio och/eller tio. Jag möter i den här studien tolv stycken kvinnor i åldrarna 23 till 62 år som jag har kommit i kontakt med via mitt arbete på Västerås Science Park. Dessa kvinnor bär alla på en unik berättelse, som visade sig ha ganska många likheter med varandra. Det flesta är gifta och har barn, men inte alla. Nästa hälften av dem är uppvuxna med en företagande förälder och majoriteten av dem arbetar inom vård och skola. I vårt möte skildrar kvinnorna hur det gick till när företaget startades samt hur uppstarten kom att finansieras. De berättar om hur olika praktiker har fördelats mellan kvinnan och entreprenören samt om ekonomiska och sociala uppgörelser dem emellan. Vidare skildrar de hur de ser på sin inställning till entreprenörskapet och hur olika föräldraledigheten kan se ut beroende på kvinnans ålder och mannens anställning respektive entreprenörskap.

För den uppmärksamma läsaren står det vid det här laget klart att jag har valt att utgå från vissa normer för att det ska vara möjligt att synliggöra andra. Det handlar i första hand om att visa vilka normer och förställningar som är framträdande vid konstruktionen av entreprenörskap och genus. Genom att utgå från innovationssystemet och en aktör som Västerås Science Park reproducerar jag entreprenörskap som ett högteknologiskt fenomen som syftar till att skapa ekonomisk tillväxt. Eftersom alla kvinnor lever i en heterosexuell relation begränsar det även hur vi kan förstå familjekonstruktionen, likväl som det kan föra med sig vissa normer och värderingar i relation till kärnfamiljen. Min forskning sker ur det avseendet på bekostnad av att vissa föreställningar om vår omvärld riskerar att befästas, med uppsidan att det kan skapa utrymme för nya vetenskapliga inriktningar och samtidigt mana till reflektion kring hur offentliga medel för att stödja entreprenörskap fördelas samt vad följderna av en sådan fördelning kan bli.

Disposition

Jag vill nu kort återgå till syftet, då jag anser att det innehåller ord och begrepp som kräver en förklaring för att skapa en gemensam och konceptuell grund.

Att med utgångspunkt i feministisk teori belysa och analysera de narrativa konstruktioner av entreprenörskap och genus som framträder i entreprenörskapspolicyn samt i de berättelser som skildras av kvinnor som lever tillsammans med en man som är entreprenör.

Här behöver koncept så som: feministisk teori, narrativa konstruktioner, berättelser, entreprenörskap, genus, entreprenörskapspolicy samt kvinnor som lever tillsammans med en man som är entreprenör förklaras och diskuteras. De första sex kapitlen i avhandlingen tillägnas det syftet.

Genom att börja med orden entreprenörskap, och i viss mån även genus, presenterar jag i avhandlingens andra kapitel, *Entreprenörskapsfältet*, de forskningsfält som jag avser väva samman. Kapitlet inleds med en historisk återblick där jag redogör för hur begreppet entreprenörskap har konstruerats beroende på vilken tidsepok och kontext vi har befunnit oss i och öppnar upp för att det även idag kan tillskrivas en vidare betydelse. Jag redogör vidare för hur policystödet för entreprenörskap har utvecklats och förändrats över tid. Från att initialt stödja industrier till att idag stödja individer att starta nya företag med ambitionen att skapa en entreprenöriell kultur. Det följs av ett avsnitt om hur entreprenörskap har studerats i relation till genus och visar på hur forskningen om den företagande kvinnan har vuxit fram och hur kvinnors entreprenörskap under ett par decennier har gått från att vara ett verktyg för jämställdhet till att bli ett verktyg för ekonomisk tillväxt. I avsnittet om den entreprenörskapande familjen diskuterar jag hur familjen har studerats i relation till entreprenörskap och redogör för hur dess engagemang kan komma att påverka företagets utveckling. Därefter övergår jag till att redogöra för hur subjekten i en entreprenöriell kultur förväntas korrigera sitt beteende för att anpassa sig till den rådande ideologin samt beskriver vad det kan innebära att inte passa in i en sådan kultur. Kapitlet avslutas med återblick på de olika kunskapsfälten och ett resonemang kring vad jag relaterar till som dess ”blinda fläck”. Här introduceras avhandlingens feministiska och kritiska inriktning som ett verktyg för att föra fram nya lärdomar om entreprenörskap inom fältet.

Kapitel tre, *De tysta(de) rösterna*, ägnas åt orden feministisk teori, genus och konstruktioner. I det här kapitlet diskuterar jag feminism utifrån ideologi, politik och forskning och visar hur kvinnors röster historiskt har marginaliserats, osynliggjorts och tystats i den offentliga debatten. Något som i sin tur har inneburit att hennes rättigheter i samhället har varit begränsade i jämförelse med mannens. Jag visar vidare hur en epistemisk orättvisa kan uppstå när marginaliserade grupper i samhället inte ges rätten att vittna om och uttöka mening av sina erfarenheter. Avsaknaden av dessa tolknings- och vittnesmål leder till att det saknas ett språk för att kunna göra dessa erfarenheter begripliga, såväl för sig själv som för andra. Det är ett resonemang som jag tar fasta på i den här avhandlingen där jag söker utöka vårt vokabulär i relation till entreprenörskap, genom att studera och problematisera hur entreprenörskap och genus konstrueras i olika berättelser. Den epistemiska orättvisan följs av diskussion om vilka kunskapsanspråk det går att göra från en feministisk position, i en vetenskaplig diskurs. Därefter avslutas kapitlet med en feministisk dekonstruktion av entreprenörskap och genus, paketerade i ”En jägarberättelse om entreprenörskapets epistemologi”.

I kapitel fyra, *Normativa och parallella berättelser*, diskuterar jag orden narrativa konstruktioner och berättelser. Jag utgår från ett socialkonstruktivistiskt förhållningssätt som innebär att berättelser konstrueras i språket och samspelet mellan olika personer och institutioner. Jag lutar mig mot David Boje som menar att berättelser är polyfona och att samma pjäs kan utspela sig på olika scener, med olika aktörer och intriger. Samtidigt. Det finns dock en normativ berättelse som ges företräde. Medan den parallella berättelsen, som skildras av marginaliserade röster, sällan får komma till tals. Den normativa berättelsen likställs ur det avseendet med en diskurs. Det innebär att berättelser inte bara utgörs av vad som sägs, utan även av de praktiker som styr vilka uttalanden som är möjliga. Genom att skildra de normativa och parallella berättelserna i relation till varandra menar jag att vi kan träna upp vår förmåga i att se olika aspekter av entreprenörskap. Med stöd av Fricker kan vi också finna ett nytt vokabulär för de berättelser och aspekter som marginaliserats. Utifrån ett resonemang kring aspektseende avser jag i de kommande kapitlen belysa berättelsen om entreprenörskap utifrån olika empiriska ingångar. Vid det här laget är det således teoretiska ramverket på plats och det är dags att presentera det material som ska analyseras.

Hur jag har valt ut och kommit i kontakt med min empiri samt vilka praktiker som har varit styrande för dessa urval redogör jag för i kapitel fem, *Empiriskt urval och berättelsens reglerande praktiker*. Jag presenterar policydokumenten och kvinnorna i studien och diskuterar hur och varför de har valts ut. Såväl dokumenten som kvinnorna identifieras utifrån en särskild diskursiv gemenskap och utifrån särskilda diskursiva praktiker. Den här studien syftar delvis till att analysera dessa praktiker, i det empiriska materialet. Men vissa praktiker återfinns inte i berättelsen i sig, utan i den omgivande kontext som producerar en viss typ av berättelser. Jag syftar här till vem eller vilka som tillåts tala om entreprenörskap, dess institutionella stöd och disciplinära föreskrifter, vilket diskuteras i anslutning till de olika urvalen.

Nästa steg är att analysera entreprenörskapets normativa och parallella berättelser. Det kräver vissa analytiska verktyg. I kapitel sex, *Tekniker för berättelseanalys*, presenteras de tekniker som används för att analysera de olika berättelserna. I analysen av den normativa berättelsen har jag inspirerats av Carol Bacchi som utifrån ett Foucauldianskt ramverk utvecklat en metod för policyanalys som utgår från tre övergripande frågeställningar. I analysen av de parallella berättelserna använder jag mig av livsberättelsen för att studera vad kvinnorna berättar om sitt liv och hur de ger mening åt sina erfarenheter. Men också för att skildra *hur* det berättas som sina liv, genom att analysera hur olika subjekt positioneras i deras berättelser samt vilka diskurser de knyter an till. Det empiriska underlaget, och analyserna av det, presenteras i de följande fyra kapitlen med utgångspunkt i entreprenörskapets normativa berättelse.

I kapitel sju, *Policyns normativa berättelse om entreprenörskap*, analyseras dokumenten utifrån Bacchis tre övergripande frågeställningar. Det innebär att

jag studerar vilket problem som reformerna syftar till att lösa. Men också vilka rationaliteter och logiker dessa lösningar bygger på samt vad som i sammanhanget tystas och lämnas opproblematiserat. Det ger oss en aspekt av entreprenörskap. För att kunna synliggöra flera aspekter behöver vi skifta fokus. Jag övergår därför till att studera det entreprenörskap som tenderar att osynliggöras i reformerna, men träder fram i kvinnornas berättelser.

Till att börja med låter jag oss lyssna till kvinnornas röster i kapitel åtta, *Kvinnornas personliga livsberättelser*. Det gör jag utan att analysera hennes berättelse. När genusforskningen utvecklas inom ett nytt område är det första steget att synliggöra kvinnorna och visa att de finns, även om de har tilldelats andra uppgifter än männen. Det företar jag mig i det här kapitlet. Genom att skildra variationen i var och en av de tolv kvinnornas individuella livsberättelser försöker jag på ett transparent sätt återge deras erfarenheter med citat och de ord som kvinnorna själva använder sig av.

Nästa fas i genusforskningen handlar om att påvisa maktrelationer och materiella orättvisor, det jag gör i kapitel nio, *I Entreprenörskapets Tjänst*. Jag konstruerar nu en kollektiv livsberättelse av de berättelsetrådar som är gemensamma i kvinnornas individuella och personliga livsberättelser. Genom att frångå individerna lyfter jag här upp berättelsen på en mer strukturell nivå och skildrar kvinnornas uppväxt och yrkesval samt hur de sluter upp vid sin man för att möjliggöra entreprenörskapet. Avslutningsvis tittar jag på de ekonomiska och sociala uppgörelser som finns mellan kvinnan och entreprenören. Om kapitel nio gav oss en mer övergripande bild av kvinnornas liv, övergår jag i kapitel tio, *Entreprenören och Jag*, till att visa på mer subtila maktmekanismer i berättelserna. Jag lyfter nu upp berättelsen på ett rent strukturellt plan och studerar språket mer i detalj för att analysera hur olika subjekt konstrueras och positioneras i kvinnornas berättelser. Till skillnad från kapitel åtta och nio är jag här intresserad av hur de berättar om sitt liv, snarare än vad de berättar.

I kapitel elva, *Diskussion och implikationer*, speglar jag den parallella berättelsen om entreprenörskap i entreprenörskapets normativa berättelse. Jag visar med stöd i avhandlingens teoretiska ramverk på de narrativa konstruktioner av entreprenörskap och genus som framträder. Vidare diskuterar jag den epistemiska och systematiska orättvisans och för en diskussion om hur forskningen kring entreprenörskap och genus kan utvecklas. Kapitlet avslutas med ett resonemang kring hur svenska myndigheter och aktörer i innovationssystemet kan arbeta framgent för att inte förbise majoriteten av alla kvinnor som verkar i en företagande kontext. Därefter sammanfattas avhandlingen i kapitel tolv och tretton, på svenska respektive engelska.

I slutet av varje kapitel har jag valt att skriva en kortare text som sammanfattar och ger en snabb överblick av dess innehåll. I de empiriska delarna övergår denna sammanfattning till en övergripande tolkning av respektive analys.

2. Entreprenörskapsfältet

Att söka definiera och sätta ord på vad essensen av entreprenörskap är, vem eller vilka som praktiserar det och hur de gör det är något som har sysselsatt forskare under en lång tid tillbaka. Det är än idag en pågående debatt inom fältet. Min avsikt i det här kapitlet är inte att begränsa definitionen av entreprenörskap. Det ligger inte i linje med avhandlingens epistemologiska position, som ser det sociala livet som en konstruktion. Sociala fenomen och människan och hennes attribut ska därmed inte uppfattas som fasta och fixerade. Det ligger heller inte i linje med avhandlingens syfte, som i första hand innebär att studera hur andra som använder konceptet uppfattar och relaterar till det. Entreprenörskap ska snarare förstås som ett brett och föränderligt begrepp (Landström, 1999, Berglund, 2007) beroende av när och hur vi talar om det. Många av de tankar och definitioner om entreprenören och entreprenörskap blir därför viktiga för berättelsen om den kvinna som har valt att dela sitt liv med en manlig entreprenör. För att ”cirkla in” dessa kvinnor ger jag i det här kapitlet en överskådlig bild av entreprenörskapslitteraturen ur ett par olika forskningsfält, som alla på ett eller annat sätt knyter an till vad det innebär att vara kvinna och livspartner i en entreprenöriell kontext. Jag skissar initialt upp en bild av hur entreprenörskap historiskt har uppfattats och stöttats av staten sedan början av 1900-talet och idag syftar till att skapa en entreprenöriell samhällskultur. Därefter övergår jag till att ringa in hur stödet för entreprenörskap ser ut inom familjen. I de följande avsnittet sätts entreprenörskap i relation till genus följt av hur medborgaren förväntas agera i en kultur som präglas av ett entreprenöriellt beteende (Bröckling, 2015). Avslutningsvis knyter jag an dessa forskningsfält till avhandlingens feministiska teori. Kapitlet inleds med en återblick i hur entreprenörskap historiskt har konstruerats och ett resonemang kring varför det är viktigt att bredda vår förståelse för fenomenet.

En historisk återblick

Ordet entreprenör härrör från det franska verbet *entre prendre* som inom svenskan närmast kan likställas med att företa sig något, eller att sätta igång något. Det är en vid definition av begreppet som ger ett stort utrymme för tolkning. Det lämnar oss bland annat med frågor som, vem är det som sätter

igång något, vad är det som ska sättas igång och varför? Det generösa tolkningsutrymmet har inneburit att begreppet fyllts med olika betydelser, under olika historiska tidsperioder. Både i relation till vem, vad och varför något har satts igång. Under tidigt 1400-tal beskrivs entreprenören till exempel som en fransk härförare som drev sina trupper i riskfyllda krigsexpeditioner (Landström, 1999) och det tycks i första hand handla om att vinna mark för sitt lands räkning genom att erövra nya territorier. Under 1600-talet kom begreppet att utvecklas till att omfatta personer som uträttade storskaliga och riskfyllda åtaganden, ofta i termer av att bygga dåtidens infrastruktur genom storartade projekt, vanligtvis på uppdrag av staten (Landström, 2000). Entreprenören, tillika krigsföraren och byggherren, ges i den mening en viktig roll för landets geografiska tillväxt och strukturella utveckling. Där deras uppgift i första hand handlar om att vinna ny mark och skapa goda förutsättningar för människan att bo och verka i samhället. Även om byggherre och krigsförare kanske inte är de första orden vi skulle använda för att beskriva entreprenörskap idag, syns vissa likheter mellan vårt samhälles mer samtida sätt att beskriva entreprenörskap på. Det handlar om att leda, att ta risk, att vara pionjär, att finna nytt, att göra något storslaget, att utveckla samhället, inte sällan med stöd, eller på uppdrag av, staten. Med en väsentlig skillnad. Diskussionen om entreprenörens roll och betydelse för samhällets utveckling kom under 1700- och 1800-talet att ersättas med kapitalismen till följd av bland annat Adam Smiths (1952) analys av marknadsekonomins mekanismer. Entreprenörskap handlade ur det avseendet inte längre om geografisk tillväxt, utan om ekonomisk (Schumpeter, 1934).

Schumpeter (1934) har med sitt verk *"The Theory of Economic Development"* beskrivits som entreprenörskapsforskningens grundare, varpå många nutida teorier också kan ledas tillbaka till hans teori om ekonomisk utveckling (Landström, 2000). Han gick då rakt emot de rådande uppfattningarna om en kapitalistisk marknad i jämvikt och menade istället att den inte på ett tillfredsställande sätt kunde förklara ekonomisk tillväxt, utan att ekonomisk tillväxt främst skapades genom banbrytande idéer som trotsar rådande mönster och strukturer. Därmed skapas obalanser och utveckling, snarare än jämvikt och stabilitet. Denna förändring sker enligt Schumpeter *inom* systemet och i plötsliga utbrott snarare än i ständig utveckling. Schumpeter lyfter fram den individuella entreprenören som motor i den ekonomiska tillväxtprocessen och ser denne främst som en innovatör, entreprenören ges därmed en ny roll: att innovera. Schumpeter beskrev ofta entreprenörens kamp som hård och besvärlig då innovationen inte sällan hotade etablerade särintressen och därmed mötte ett starkt motstånd. Han kom därför att omnämna entreprenören som *"The Great Man"*¹. En sådan beskrivning om entreprenören kan läsas som en

¹ Genom att utveckla en ekonomisk teori om "The Great Man" blir mannen här synonymt med vad det innebär att vara människa i vårt samhälle. Mannen blir i den mening norm och kvinnan det andra könet (de Beauvoir, 2002).

berättelse om en fantastisk man, som tack vare sina entreprenöriella förmågor tillskrivs huvudrollen i arbetet med att skapa ekonomisk tillväxt. Genom att trotsa befintliga strukturer, med nya ambitioner, visioner och drömmar använder entreprenören sin uppfinningsrikedom för att finna nya sätt att producera och effektivisera. Något som enligt Schumpeter (1942) gynnar samhället i stort. Entreprenörskapsforskningen har i den mening sina rötter i den nationalekonomiska disciplinen (Landström, 2005).

Inspirerade av den nya kunskapen kring entreprenörens förmåga att driva ekonomiskt tillväxt var det många som kom att intressera sig för vem den här entreprenören egentligen var och vad personen i fråga bär på för specifika egenskaper som kan åstadkomma såna betydande förändringar. Är det en kvinna eller man, ung eller gammal, eller en riskbenägen person med hög stresstålighet? Dessa frågor öppnade i mitten av 1900-talet upp för studier inom beteendevetenskapen där bland annat McClelland (1961) lade tonvikten vid psykosociala faktorer och förståelsen för *människan* bakom entreprenörskapet. Genom att försöka identifiera nycklarna för entreprenörens prestations- och motivationsnivå hoppades han kunna lösa gåtan kring de optimala egenskaperna för att skapa ekonomisk tillväxt och utveckling. Här var det i första hand individen som stod i fokus, vem var det som var entreprenör, vad och hur gjorde personen i fråga och varför?

Men svaren på de frågorna var både mångtydiga och svårtolkade och ansatsen kom att få stark kritik. En av de främsta kritikerna till entreprenörskapsforskningen som söker svar på vem, vad och varför är Gartner (1988) i artikeln *Who is the Entrepreneur? Is the Wrong Question*. Han problematiserar definitionsproblematiken kring vem som var, eller inte var, entreprenör och menar att en uppdelning mellan entreprenörskap/icke-entreprenörskap samt entreprenörer och icke-entreprenörer blir besynnerlig (Gartner, 1990). Istället framhävs vikten av att förstå skapelseprocessen för nya innovationer och organisationer och forskningen tog sig an uppgiften att försöka förstå när, hur och varför en entreprenöriell möjlighet exploateras. Sökandet skiftade nu från att finna egenskaperna hos individen, till att finna framgångsfaktorerna i den entreprenörskapande processen och det är nu företagen som står i fokus, såväl uppstarten av nya som utvecklingen av befintliga. Även om det här sker ett skifte i hur entreprenörskap studeras utgår forskningen i huvudsak från att finna kopplingen mellan entreprenörskap och ekonomisk utveckling (Davidson, Low och Wright, 2001).

Ogbor (2000:629) problematiserar en sådan kunskapsproduktion och menar att:

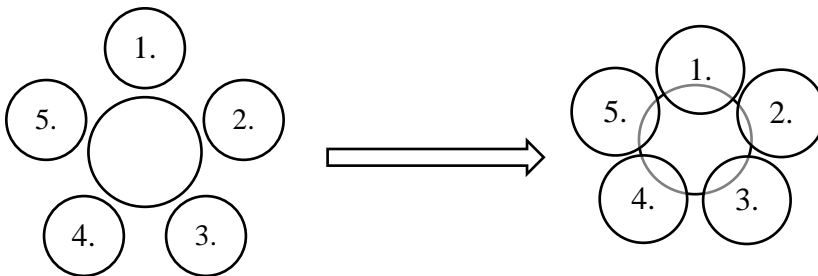
... "The concept of entrepreneurship seems to be discriminatory, gender-biased, ethnocentrically determined and ideologically controlled. The discourse on entrepreneurship and the institutions that produce it seem to reflect a part of the taken-for-granted assumptions about knowledge..."

Han pekar på att en viss typ av människors insatser i ett samhälle värderas högre än andras och producerar en kunskap och en maktobalans mellan två olika grupper: de som är entreprenörer och de som inte är det. Ogbor är dock inte ensam om sin kritik, det finns fler röster som utmanar fältets dominerande narrativ. Ett exempel är Ahl (2007) som menar att det finns parallella berättelser om entreprenörskap, skildrade av andra än entreprenören själv. Hon ställer sig retoriskt frågan ”Vem mer kunde ha talat?” och visar med ett feministiskt perspektiv på hur narrativet om entreprenörskap kan utforskas genom att lyssna till fler berättelser, skildrade av olika röster. Hon exemplifierar det med att kvinnor som lever med en entreprenör ofta kan anlägga ett kritiskt perspektiv på entreprenörskap genom att delge sin berättelse, vilket i sin tur kan synliggöra ett maktförhållande där vissa individer kan vara mer privilegierade att såväl skildra en berättelse om entreprenörskap som att lyssnas till. Steyaert (2007) uttrycker vidare en oro för att fältet utifrån en narrativ ansats tenderar att lyssna till entreprenörens personliga berättelse snarare än att analysera berättelsen utifrån vem det är som säger något, vad det är som sägs och varför. Något som i sin tur riskerar att sätta entreprenören i förgrunden och förstärka “the Myth of the Lonely Only Entrepreneur” (Schoonhoven and Romanelli, 2001). Vidare öppnar Lindgren och Packendorff (2003:91) för en kritik mot arvet efter Schumpeter i boken *New Movements in Entrepreneurship*.

“Entrepreneurial acts happen in all sectors of society. With his background in economics, it was natural that Schumpeter analyzed entrepreneurship in terms of markets, sales and economic returns, but it is also natural to analyze entrepreneurship in fields of society other than business life on their own premises. Moreover, in most fields of society, entrepreneurship has economic consequences even though it does not operate in a context of free market economy. Entrepreneurial acts may happen within existing organizations, in authorities, in universities, in voluntary associations, in sub-groups of society. They might even happen in the private life of individuals.”

Boken är ett initiativ där olika författare uppmanas att söka nya vägar för entreprenörskapsforskningen för att utmana fältets huvudfåra och bredda vår förståelse för entreprenörskap. Lindgren och Packendorff (2003) menar att entreprenörskap kännetecknas av pluralism samt att det är relationellt, något vi gör tillsammans, och betonar därför vikten av att bredda den empiriska basen och pekar på berättelseforskning som ett sätt att fånga upp entreprenörskapets pluralistiska och relationella sidor. Forskningen visar på behovet att låta fler röster höras och våga fråga entreprenörens porträttering av sig själv och sina personliga förhållanden. Litteraturen visar också på betydelsen av att söka kunskap om andra personer än entreprenören, i andra kontexter än företaget för att komplettera den tillväxtorienterade aspekten.

Mitt förslag är att vi söker denna kunskap inom familjen, som på ett eller annat sätt många gånger är involverade i en entreprenöriell process (Aldrich och Cliff, 2003, Danes et al., 2008, Nordqvist och Melin, 2010, Randerson et al., 2015). Att lyssna till erfarenheterna av entreprenörskap hos partnern gör det möjligt att kontrastera och bredda det tillväxtorienterade narrativet (Ahl, 2007), synliggöra flera aspekter av entreprenörskap (Asplund, 1970) och öppna upp för att fenomenet kan tillskrivas *olika* betydelser. Det finns idag inte en specifik litteratur som knyter an till entreprenörskap, policy, genus och familj, där kvinnan är den gemensamma nämnaren. Jag behöver därför göra en bred läsning av entreprenörskapslitteraturen och fördjupa mig inom olika fält i litteraturen för att förstå hur entreprenörskap och genus konstrueras. Den återstående delen av kapitlet ägnas åt att belysa just dessa forskningsfält. De är alla betydelsefulla och ger oss viktig kunskap för att vi ska kunna förstå entreprenörskap som fenomen. Fälten har dock inte alltid en direkt koppling till varandra, men förenas i att de, på ett eller annat sätt, berör kvinnor som lever med en entreprenör. Om än med en viss distans, där kvinnan inte sällan återfinns i den vetenskapliga marginalen. För att rikta fokus mot henne och placera henne i centrum behöver jag ”cirkla in” henne genom att länka samman fem olika forskningsområden.

Figur 1: Att cirkla in entreprenörens livspartner

De fem forskningsområden som jag menar knyter an till dessa kvinnor på ett eller annat sätt är: 1. *Policyreformens stöd till entreprenörskap*, 2. *Den entreprenörskapande familjen*, 3. *Entreprenörskap ur ett genusperspektiv*, 4. *Det entreprenöriella jaget* samt 5. *Entreprenörskap och feministisk teori*. Jag inleder med att redogöra för Policyreformens stöd till entreprenörskap, följt av de resterande fyra områdena i given ordning.

Policyreformens stöd till entreprenörskap

Det är idag lätt att ta innebörden av entreprenörskap för givet, inte sällan förknippas fenomenet med uppkomsten och utvecklingen av nya företag. Men går vi tillbaka 100 år i tiden var inställningen till entreprenörskap en helt annan och bara de senaste 50 åren har dess roll i samhället förändrats signifikant (Audretsch, 2007). För att förstå de förändringar som har skett ägnar jag det här avsnittet åt att blicka tillbaka på vad som under olika tidsperioder har ansetts driva ekonomisk tillväxt, med ambitionen att synliggöra hur entreprenörskapets (sär)ställning har tagit form. Det är en ansats som kräver ett bredare historiskt perspektiv och jag avser därför med de stora penseldragen skissa upp hur västvärlden generellt och Sverige specifikt har använt sig av olika politiska reformer, i olika tidsåldrar, för att skapa tillväxt i ekonomin. Jag ger initialt en bild av hur staten förhåller sig till den kapitaldrivna ekonomin och de industrier som växte fram i slutet av 1800-talet och senare banar väg för en kunskapsdriven ekonomi i slutet av 1900-talet. Därefter övergår jag till att beskriva hur det statliga stödet skiftar från att premiera de etablerade små och medelstora företagen (SME) till att introducera entreprenörskapspolicy som i samband med avregleringar, privatiseringar och globalisering gynnar uppstarten av nya företag. Genom att sätta fingret på vad som har varit centralt för olika politiska program över tid, är det möjligt att identifiera hur policystödet för entreprenörskap förändras och definieras på olika sätt i olika historiska och samhällseliga kontexter. Det skapar samtidigt en grund för att förstå hur dagens tankar, samtal, berättelser och praktiker kring entreprenörskap är möjliga (Landström, 2000).

Entreprenörskap inom de stora organisationerna

Likväl som Schumpeter ses som en av entreprenörskapsforskningens främsta föregångare är han även en av de första att länka samman ekonomisk tillväxt med de större företagen (Schumpeter, 1934). De stora organisationerna kan enligt Schumpeter använda sig av knappa resurser på det mest effektiva sättet parallellt med att de har resurser och kapital att investera i forskning och utveckling av nya produkter och tjänster. Att finna nya sätt att kombinera produkter, marknader, råmaterial och produktionsmetoder menar Schumpeter är drivkraften för förändring och tillväxt i det ekonomiska systemet. Ett liknande resonemang förs av Galbraith (1956, 1967) som argumenterar för att innovationer och förbättringar inom produkter och produktionsprocesser kan utvecklas mest effektivt inom de storskaliga och industriella företagen, vilka han i sin tur menar var den främsta drivkraften för ekonomisk tillväxt. Under perioden efter andra världskriget var ekonomin kapitaldriven, en så kallad Solow ekonomi (Solow, 1956). Det innebär att tillförseln av kapital ses som den främsta drivkraften för tillväxt. Att tillföra kapital till de stora industrierna skapar en koncentration av produktionen, vilket resulterar i en oligarkisk

marknadsstruktur som karaktäriseras av ett samlat ägarskap med relativt få producenter (Scherer, 1970). Policymakarna hade vid tidpunkten därmed en svårt nöt att knäcka:

"How can society reap the benefits of the large cooperation in an oligopolistic setting while avoiding or at least minimizing the costs imposed by a concentration of economic power?"
(Audretsch, 2007:46)

Om staten investerade skattemedel i en oligarkisk struktur och samtidigt koncentrerade makten till ett fåtal aktörer, hur kan det gagna samhället som helhet? Audretsch (2007) ger exempel på hur olika länder har använt sig av olika tillvägagångssätt för att komma till rätta med detta. Sverige beskrivs som ett av de länder där regeringen i mitten av 1900-talet valde att ta ett statligt ägande i de privata företag vars tillväxt de aktivt reformerade för att stödja. På så sätt kom statens investeringar befolkningen till nytta genom den avkastning bolagen genererade.

Det reformarbete som beskrivs ovan har av flera forskare identifierats som direkt missgynnande i relation till uppkomsten av små och nya företag (Reynolds, 1999, Audretsch och Thurik, 2001a, Hjalmarsson, 1991, Davis och Henrekson, 1997). Reynolds (1999) belyser till exempel att innovation, ekonomisk förnyelse och ett lands generella konkurrenskraft försämras när det inte kommer fram nya företag. Ett liknande resonemang förs av Audretsch och Thurik (2001a) som menar att stimulansen av entreprenöriell aktivitet under den industriella eran i bästa fall kan ses som en biprodukt av industripolitiken. Vidare menar Hjalmarsson (1991) att Sverige antog en policyinriktning där politiken gradvis tillät de små företagen försvinna och stå för en mindre del av landets ekonomiska aktivitet. Det kan bland annat knytas till utformningen av det svenska skattesystemet som fram till 1990-talet var starkt missgynnande för mindre företag, uppstarten av nya företag eller individuellt-, alternativt familjeägda, företag (Davis och Henrekson, 1997).

Det är i första hand två olika strömningar inom vetenskapen som får regeringar att ändra uppfattning om vad det är som driver tillväxt (Stevenson och Lundström, 2001). Till att börja med handlar det om den forskning som lyfter fram de små och nya företagens roll i arbetet med att skapa arbetstillfällen (Birch, 1979), men även den litteratur som belyser ekonomisk förnyelse och innovation i relation till tillväxt (Acs, 1999, Acs och Audretsch, 1990, Wennekers och Thurik, 1999). Tillsammans positionerar författarna de mindre och nya företag som centrala i arbetet med att generera tillväxt.

Tillväxt sker i de små och medelstora företagen

I slutet av 1970-talet upptäcker Birch (1979) i sin empiriska studie att det i huvudsak är de små, och många gånger *unga*, företagen som skapar majoriteten av USA:s arbetstillfällen. Det är en upptäckt som går stick i stäv med uppfattningen om att det är de stora företagen som skapar samhällets ekonomiska tillväxt. Bara ett par år tidigare hade entreprenörskap, och i synnerhet nya och mindre företag, setts som en belastning för ekonomin. ”The Small Business Administration” grundades därför i USA för att med ett starkt och tydligt mandat skydda och bevara de små företag som ansågs tyngda av ineffektivitet på grund av sin storlek och därmed tolkades som konkurrenssvaga (Audretsch och Beckmann, 2007). Med Birch (1979) upptäckt kom dock pendeln att svänga och fokus i reformarbetet skiftade från de stora företagen till att öka möjligheterna för de små och medelstora företagen.

En ny marknadsstruktur växer fram - Privatisering, globalisering och ny kunskap

Tidpunkten för när Birch (1979) lyfter fram värdet av de små, medelstora och nya företagen sammanfaller i stort med tidpunkten för när James Buchanan och Universitetet i Chicago belönas med Nobelpriset i ekonomi för ”Public Choice theory” 1986. Teorin argumenterar i stora drag för att det sker en missallokering av offentliga medel, bland annat genom fruktlösa investeringar i nya teknologier (Tullock et al., 2002). Den för också fram att regeringar omöjliggör konkurrens mellan privata initiativ genom att tränga undan vad som annars hade kunnat vara en lönsam, privat investering (Friedman, 1978). Om man drar Public Choice Theory till sin spets uppmuntras regeringar att ingripa i ekonomin i så låg utsträckning som möjligt, för att undvika misslyckade investeringar (Mazzucato, 2018). Mazzucato beskriver de förändringar som följer genom att peka på att många stater initialt drar sig tillbaka genom att minska investeringarna i landets kapacitetsuppbyggnad och så småningom även övergår till att privatisera delar av de bolag som tidigare haft ett statligt hel- eller deläggande. Bland annat genom att sälja ut dem. Beskrivningen harmoniserar med hur länder som England och USA, under ledning av Margret Thatcher och Ronald Reagan, i slutet av 1970-talet och början av 1980-talet agerar. De förespråkar lägre skatter och färre statliga regleringar och under de följande åren sveper en våg av privatiseringar, avregleringar och statligt tillbakadragande över stora delar av västvärlden (Harvey, 2005). Agerandet kommer som en reaktion på att många stater under 1960- och 1970-talet kom att växa sig starka och i slutet av 1980-talet och under 1990-talet ser vi en avregleringstrend (Mazzucato, 2018). Den svenska skolan, järnvägen, posten, elmarknaden, pensionssystemet med flera övergår då helt eller delvis i den privata marknadens ägo (Karlsson, 2005).

Den ekonomiska politik som drevs igenom under 1980-talet har retrospektivt beskrivits som en förutsättning för den svenska ekonomins utveckling sedan mitten av 1990-talet. Dels på grund av att de minst produktiva industrierna slogs ut (Braunerhjelm et al., 2012). Men också för den offentliga sektorns utgifter har sjunkit till följd av att många privata aktörer har flyttat fram sina positioner där staten har dragit sig tillbaka, bland annat inom vård, omsorg och skola (Bergh och Henrekson, 2012). Andra menar att ett lands innovationskraft och entreprenörskap bygger på en kollektiv insats där statens roll har kommit att undervärderas (Mazzucato, 2018). Studier visar till exempel att den offentliga sektorns omvandling – från statligt driven till entreprenöriellt driven – innebär att den kreativa och entreprenöriella medarbetaren ofta stannar kvar i en kommunal verksamhet för att de där ges möjlighet och utrymme att utveckla sina idéer (Sundin och Tillmar, 2008). Vidare pekar forskning på att det är få privata aktörer som i tidiga skeden vågar gå in och riskera sitt kapital för att investera i ny teknik och nya teknologier, där statens investeringar beskrivs som nödvändiga för att driva ekonomisk utveckling (Mazzucato, 2018). Det kan illustreras genom en rad olika exempel på innovationer som under lång tid har finansierats och utvecklats av en kollektiv skattebas, som i ett senare skede har använts av privata företag för att ta fram nya produkter och tjänster: utvecklingen av iPhone var beroende av skattefinansierad smartphoneteknologi, samtidigt som både Internet och SIRI finansierades av USA:s försvarsdepartement, GPS:en av amerikanska flottan och touchscreenen av CIA (Mazzucato, 2018). Vi kan således se att den tillväxt och de tekniskprång som byggt på statliga och kollektiva insatser nu ska axlas och drivas av den fria marknaden.

Parallellt med privatiseringar och avregleringar ökar även graden av globalisering (Porter, 1986). Empiriska studier visar att den enda faktorn som har ett signifikant inflytande över benägenheten att göra utländska direktinvesteringar är företagets storlek (Horst, 1972). Det fick Chandler (1990) att dra slutsatsen att om företag ska kunna konkurrera på den globala spelplanen behöver de vara stora. Så medan de stora företagen drog nytta av den snabba globaliseringen genom att utnyttja fördelarna för stordrift (Bartlett och Ghoshal, 1999) drog de mindre företagen nytta av de möjligheter som lämnades utforskade på den inhemska marknaden som sedan kunde föras ut internationellt (Gilbert et al., 2004). En av de främsta drivkrafterna bakom globaliseringen uppges vara teknologi och ny kunskap (Bartlett och Ghoshal, 1999). Det har bland annat visat sig genom en mycket kraftig ökning av patentansökningar i USA under mitten av 1990-talet (Kotrum and Lerner, 1997). Vidare ökade efterfrågan på högutbildad arbetskraft, samtidigt som efterfrågan på arbetskraft med lägre utbildning kom att minska (Berman et al., 1997). Att avreglera marknaden och skapa större utrymme för privata aktörer, parallellt med att globaliseringen tog form, bidrog till att mindre företag gavs större utrymme att agera på inhemska möjligheter. Det öppnar under 1990-talet upp för en helt ny och kunskapsdriven marknadsstruktur.

Entreprenörskapspolicyn och betydelsen av de nya företagens framväxt

I linje med Birchs (1979) forskning kommer det i mitten av 1990-talet fram bevis för att det är de nya och snabbt växande företagen som skapar nya arbetstillfällen. Studier visar till exempel att det mellan 1994 och 1998 var start up företag med hög tillväxt som genererade mer än 80 procent av de nya jobben i Nederländerna (Baljé och Waasdorp, 2001). Och mellan 1997 och 1998 skapades 45 procent av bruttojobben i Australien av nya företag (Australian Bureau of Statistics, 1999). Global Entrepreneurship Monitor (GEM) påvisar vidare ett samband mellan graden av entreprenöriell aktivitet och ekonomisk tillväxt som mäts på nationell nivå i form av anställning (Reynolds et al., 2000). Parallellt lägger Thurik (1999) fram empiriska bevis för att ett ökat entreprenörskap är förknippat med högre sysselsättningsgrad och tillväxt. Men de nya företagen gör mer än att bara skapa nya arbetstillfällen. De anses även bidra till att skapa nya innovationer. Genom att frekvent erbjuda konsumenter nya produkter och en högre servicegrad menar Baldwin (1999) att dessa företag har en högre grad av innovativt beteende och föreslår att uppstart och avveckling är nyckeln för en dynamisk och marknadsbaserad ekonomi. Med insikten om att det är uppstarten av nya företag som föder innovation och arbetstillfällen föreslår Wennekers och Thurik (1999) att regeringens roll ska vara att stimulera ett *socialt* och *kulturellt* kapital på nationell nivå och skapa ett institutionellt ramverk som lämpar sig för att säkerställa en tillfredsställande tillförsel av entreprenörer. Regeringar rekommenderas att fokusera sina insatser till att skapa en kultur som främjar entreprenörskap och genom olika policyprogram riktade mot den entreprenöriella sektorn och utbildningsväsendet säkra att "entreprenörskapsträning" finns redo för att utveckla färdigheter och förmågor för att medborgaren ska kunna starta företag (Reynolds et al., 1999). Det innebär till exempel att EU har lyft fram entreprenörskap som en av nyckelkompetenserna för ett livslångt lärande, där det entreprenöriella lärande har blivit ett sätt att understödja dessa kompetenser (Europeiska Unionen, 2006). Det har även skett ett ökat intresse för entreprenöriellt lärande i Sverige. Konceptet introducerades i mitten av 1990-talet med syfte att utveckla barns entreprenöriella förmågor och därigenom göra den svenska befolkningen mer "entreprenöriell" på sikt (Dahlstedt och Hertzberg, 2012, Leffler, 2009).

Entreprenörskapspolicyns instrument

Intresset för entreprenörskapspolicyn kan beskrivas som en respons på övergången från en managerad ekonomi till en entreprenöriell ekonomi (Audretsch och Thurik, 2001b). Den entreprenöriella ekonomin karaktäriseras av skiftet från en industriell ekonomi till en kunskapsbaserad ekonomi, från en tillverkande bas till en servicesektor, från stora företag till små företag och från små

företag till nya företag (Audretsch, 2007). När reformarbetet skiftade fokus från etablerade SME till framväxten av nya företag och entreprenörer förändrades även målsättningen med policyinsatserna (Stevenson och Lundström, 2005). Istället för att fokusera på de mer traditionella policyinstrumenten, som i huvudsak innebar att skapa gynnsamma förutsättningar för företaget i sig, satsade regeringar nu på att möjliggöra kommersialisering av kunskap genom att förespråka nystartade och mindre företag som var involverade i ett kunskapsbaserat entreprenörskap (Audretsch och Thurik, 2001b). Det finns i huvudsak två viktiga drag som skiljer entreprenörskapspolicyen från den tidigare reformen (Stevenson och Lundström, 2005). För det första pekar författarna på entreprenörskapspolicyens bredd och inriktning. Till skillnad från SME-reformerna kan arbetet inte bara härledas till *ett* departement, som till exempel näringsdepartementet. Det innebär snarare en *horisontell ansats* som löper över regeringsskiften och mellan olika departement där såväl utbildnings- som arbetsmarknadspolitiska insatser inkluderas (Berglund et al., 2017, Berglund och Verduyn, 2018, Skoglund och Berglund, 2018, Pettersson et al., 2017, Ahl et al., 2016, Berglund et al., 2018) likväl som migration samt tillsynsmyndigheter och arbetet med jämställdhet. Det innebär en bred variation av insatser, som skattesatser, finansiering, utbildning, förändrade regelverk och praktisk träning (Lundström och Stevenson, 2005). För det andra pekar författarna på att det på ett generellt plan har skett en decentralisering av instrumenten för policyen som nu tillämpas på den regionala nivån, medan SME-reformen i huvudsak kontrollerades och administrerades på ett nationellt plan.

Även om det finns två huvudsakliga skillnader mellan de två policyinriktningarna går det att finna fler olikheter när de granskas närmare. Lundström och Stevenson (2005) gör just det och identifierar ytterligare områden där reformerna skiljer sig åt. Resultatet redovisas i Tabell 1 nedan, där jag har översatt Lundström och Stevenson (2005:53) sammanställning.

Karaktäristika	Traditionell SME-policy	Nyare Entreprenörskapspolicy
Resultat	Tillväxt i företaget, produktivitet, tillväxt.	Tillväxt i entreprenöriell aktivitet, det vill säga i antalet företagsägare och antalet företag.
Generella mål	Skapa ett fördelaktigt företagsklimat.	Skapa en fördelaktig entreprenöriell kultur som sänker hindren för att starta företag och främja entreprenörskap i samhället.
Specifika mål	Att hjälpa individuella företag att moderniseras, expandera och förbättra sin konkurrenskraft.	Att uppmuntra fler människor att starta företag och förse dem med möjligheter att lära sig om den entreprenöriella processen samt att utveckla de nödvändiga färdigheterna.
Fokus	På företag snarare än individer.	På individer snarare än företag.
Fas i företagscykeln	Det primära fokuset inriktar sig på att stödja företag efter att de har startat.	Stödet erbjuds i ett begynnande skede samt under de första kritiska uppstartsåren.
Klientgrupper och inriktning	Befintliga företag, ofta inom tillväxtsektorer eller tillväxtföretag ("picking winners approach").	Blivande och nya entreprenörer. Inriktar sig mot populationen som sådan och (ofta) mot segment inom den, så som kvinnor, unga etc. Generellt ingen sektorsinriktning.
Policyprioriteter	Att förenkla regelverket och den administrativa bördan för befintliga SME.	Förenkla proceduren och reducera de reglerande och skattemässiga hindren för att starta företag.
	Förbättra tillgången till finansiering.	Facilitera tillgången till mikrolån, såddkapital och annan form av start up finansiering.
	Förbättra SME's tillgång till information om bl.a. ekonomi, marknad och program.	Förbättra tillgången till start up information och råd samt entreprenöriell "know how".
	Facilitera SME's tillgång till den inhemska och utländska marknaden.	Facilitera nätverksaktiviteter och utbyten för att främja ömsesidigt lärande, partnerskap och dialog.

	Förbättra konkurrenskraften hos små företag.	Öka möjligheterna för människor att lära sig den entreprenöriella processen och färdigheterna för att kunna starta företag (utbildning, träning): förbättra kvalitén för tjänster som stödjer start up företag.
	Främja FoU och teknologi adaptation bland SME.	Skapa medvetenhet om entreprenörskap som ett lönsamt alternativ till anställning genom att synliggöra förebilder och influera den allmänna attityden.
Primära policyinstrument	Användning av finansiella/skattemässiga instrument för att främja specifika SME aktiviteter så som FoU investeringar och export.	Större användning av icke-finansiella instrument. Bortsett från såddkapital för start up företag.
Tidsperiod för resultat	Mer omedelbara, syftar till resultat över en tre till fyra års cykel.	Mer långsiktiga, ett processperspektiv kräver tid.

Tabell 1: Karaktäristika för SME-policy och entreprenörskapspolicy: en jämförelse.

Innehållet i tabellen kan sammanfattas med att entreprenörskapspolicyn handlar om att influera samhället på ett positivt sätt till förmån för entreprenörskap samt om att introducera åtgärder som gör det möjligt för fler människor att gå igenom en entreprenöriell process. Den samtida entreprenörskapsreformen och den bärande politiska ideologin kan ses som olika sätt att få medborgaren att anpassa sig till ett entreprenöriellt beteende och skapa en entreprenöriell samhällskultur (Rose, 1996, 1999, Bröckling, 2015). Vad det innebär avser jag återkomma till i avsnittet om hur det ”entreprenöriella jaget” formas.

Vad litteraturen om policyreformernas stöd till entreprenörskap lär oss är att stödet har skiftat över tid, beroende på vilken kunskap som finns tillgänglig. Från att ha premierat Schumpeters (1934) stora industrier till att gynna Birch (1979) små och medelstora företag till att fokusera på uppstarten av nya företag (Reynolds et al., 2000, Thurik, 1999). Under den här perioden har det statliga stödet gått från att tillföra kapital till ett mindre antal stora industrier, till att under senare delen av 1900-talet implementera en bred policystruktur som skapar en social och kulturell kontext där entreprenörskap uppmuntras och premieras. Från att såväl stora som små företag har stått i fokus för policyns insatser, är det nu den enskilde individen som genom utbildning och olika samhällsinsatser ska tränas till att bli mer entreprenöriell. Det är ett arbete som syftar till att fler medborgare ska attraheras av att starta upp de nya företag

som tillväxten vid den här tidpunkten anses beroende av. Vi kan även se att utformningen av policyprogrammen vilar på resultaten av flera omfattande, kvantitativa studier. Här utgör länders innovationskraft och arbetstillfällen måttstocken för vad entreprenöriell handling kan ge tillbaka för de samhällsliga stöd som investeras. Vi har i det här avsnittet studerat hur forskningen kring företagande och entreprenörskap har fört de statliga stödinsatserna i olika riktningar under olika tidsperioder, vilket bidrar med en värdefull kunskap för att föra utvecklingen av vårt samhälle framåt. Men det finns även andra fält inom entreprenörskapslitteraturen som studerar hur ett entreprenörskap kan stödjas. Även om familjen utgör ett betydligt mindre stödssystem än det statliga, har den visat sig vara viktigt för att stödja entreprenörskap och framväxten av nya företag.

Den entreprenörskapande familjen

Med en akademisk insikt om att entreprenöriell välgång är svår att härleda till individens specifika egenskaper och personliga förmågor (Gartner, 1988) har fältet vidgat sitt underlag för studier. Det sker bland annat genom att rikta sin uppmärksamhet mot entreprenörens sociala omgivning i syfte att söka svar på vad det är som gör ett företag bärkraftigt (Aldrich et al., 1986). I egenskap av att vara en av mänsklighetens allra viktigaste sociala grupperingar har familjen rönt ett stort intresse bland entreprenörskapsforskare (Aldrich och Cliff, 2003). Litteraturen tenderar dock att fokusera på företaget snarare än familjen (Randerson et al., 2015, Nordqvist och Melin, 2010). I det här avsnittet avser jag vända på kuttingen och utgå från familjen och de personer som delar sitt liv med en entreprenör. Även om det inte är helt enkelt. Genom att belysa hur familjen har studerats inom fältet ökar vår förståelse för kvinnan som livspartner och hennes plats i berättelsen om entreprenörskap. I litteraturen kring den entreprenörskapande familjen behandlas familjen dock som ett vitt begrepp och kan avse såväl föräldrar som syskon och partner som den mest avlägsne tremännigen (Jaskiewicz och Dyer, 2017), varpå familj och partner inte sällan används synonymt med varandra. När tillfället fordrar det, så även i den här studien.

Att skifta fokus från företaget till familjen

Ungefär samtidigt som det står klart att det är de nya och mindre företagen som driver ekonomisk tillväxt växer ett forskningsfält fram som intresserar sig för entreprenörskapets och företagets utveckling i relation till familjen (Hollander och Elman, 1988). Det noteras att uppstarten och tillväxten av företag för drygt ett sekel sedan var likställt med familjeföretagande eftersom nästan all kommersiell verksamhet innebar inflytande och kontroll av en eller flera familjer (Aldrich och Cliff, 2003). Med social förändring och en ökad

sysselsättningsgrad betraktas familjen och företaget inte sällan som två skilda enheter (Stafford, 1999). Och i samband med att ekonomin utvecklades, industrialiseringen tog fart och professionaliseringen av företag ökade antogs den kommersiella verksamheten nu äga rum *utanför* hemmets och familjens privata sfär (Nordqvist och Melin, 2010). Under 1900-talet sågs de företag som drevs av familjer som en påminnelse om det förflutna (Landes 2006). De gavs skulden för hela ekonomiers nedgång och sågs som en utdaterad organisationsform (Chandler, 1990).

Under senare år har entreprenörskapsforskare dock ägnat allt större intresse för de sociala och kulturella sammanhang som omger entreprenörskapet (Aldrich et al., 1986, Anderson et al., 2005). Här pekas familjen ut som en av de vanligast förekommande kontexter en entreprenör kan vara inbäddad i (Aldrich och Cliff, 2003). Och i likhet med entreprenören uppges även den sociala kontexten vara inbäddad i entreprenörskapet (Spedale och Watson, 2014). Företaget och familjen beskrivs som två interagerande och överlappande system som ständigt utbyter resurser med varandra (Danes et al., 2008). Här konsulterar entreprenören inte sällan olika beslut med sin livspartner som de, på ett mer eller mindre direkt sätt, influeras av (Aldrich och Cliff, 2003). Vidare uppges ”romantiska par”, det vill säga människor som är gifta eller på annat sätt lever tillsammans med varandra i en relation, vara den vanligaste formen av entreprenöriella konstellationer (Reuf et al., 2003). Vissa menar till och med att familjen utgör syret som när den entreprenöriella elden (Regoff och Heck, 2003).

Mot bakgrund av att entreprenörskapet många gånger på ett direkt eller indirekt sätt inbegriper familjen kan fenomenet bättre förstås när både entreprenörskaps- och familjedimensionen studeras (Marchisio et al., 2010, Pieper, 2010). Arbetet med att utveckla en sådan förståelse har skett inom en rad olika initiativ och utifrån varierande begrepp, så som: ”entrepreneurial families and family firms” (Nordqvist och Zellweger, 2010) ”family business entrepreneurial development” (Poutziouris et al., 2004), ”the enterprenuring family” (Uhlaner et al., 2012), ”family entrepreneurial teams” (Cruz et al., 2012) och ”family entrepreneurship” (Heck et al., 2008). En gemensam nämnare för den här litteraturen är att det finns två viktiga begränsningar (Randerson et al, 2015). För det första tenderar den att fokusera på entreprenörskap i familjeföretag och lämna rollen och konsekvenserna för familjen relativt ostuderad. För det andra kvarstår litteraturens huvudfokus vid företagssidan av fenomenet, även i de fall familjesidan uppmärksammas. Majoriteten av entreprenörskapsforskningen utgår ur det avseendet från entreprenören och företaget, snarare än från familjen (Randerson et al., 2015, Nordqvist och Melin, 2010, Calás och Smircich, 2006). I de fall familjen ägnas uppmärksamhet domineras forskningen av de familjer som arbetar operativt i företaget, medan familjemedlemmar som inte är involverade i verksamheten tenderar att förbises (Danes et al., 2008). Något som författarna illustrerar med en isbergsmetafor:

“The ice segment visible above the water line is very small for icebergs compared to the portion of ice below. That larger portion below the water line is not readily visible, but has a major impact on the successful passage of vessels. Most business theories consider what is above the water line: family members working in the firm. We also consider what is below the water line: family resources not directly involved in the business.”
(Danes et al., 2008:246)

De familjemedlemmar som inte är direkt involverade i företaget har ett betydande inflytande över entreprenörskapet, men är i litteraturen inte särskilt synlig. Med en tydlig dominans av företagsrelaterade studier inom fältet lyfts betydelsen av att studera skärningspunkten mellan entreprenörskap och familj och familjemedlemmars entreprenöriella beteenden fram (Randerson et al., 2015). Författarna pekar på en rad olika exempel som ett utökat familjefokus kan bidra med, däribland: förstå omfattningen av de formella och informella aktiviteter som familjen bidrar med för att företaget ska kunna identifiera, utvärdera och utnyttja nya möjligheter. Ett liknande resonemang förs av Nordqvist och Melin (2010) som menar att ett fokus på familjen kan skapa nya möjligheter att synliggöra entreprenöriell aktivitet som har fått förhållandevis lite uppmärksamhet i entreprenörskapsdiskursen. Familjens *roller, stödjande aktiviteter* och *attityder* pekas ut som betydelsefulla områden för vidare studier (Randerson et al., 2015, Nordqvist och Melin, 2010). De följande avsnitten ägnas därför till att uppmärksamma dessa områden.

Partners roll

Våra beteenden och våra handlingar styrs i stor utsträckning av den sociala kontext vi agerar i (Burr, 2015) och familjen har pekats ut som den enskilt starkaste sociala institutionen när det handlar om att föra vidare normer, värderingar och attityder till sina medlemmar (Berger och Luckmann, 1966). Forskning har till exempel visat att könsroller och stereotyper konstrueras under barndomen (Archer och Lloyd, 2002, Lippa, 2005). Det lägger grunden för hur vi uppfattar oss själva och andra precis som det sätter ramarna för hur vi förväntas agera i olika sammanhang. Utifrån resonemanget att entreprenörens partner osynliggörs när det kommer till entreprenörskap, uppstarten av nya företag och dess utveckling (Baines och Wheelock, 1999, Colli et al., 2003, Dhaliwal, 1998, Marshack, 1994, Mulholland, 1996 a,b, Ogbor, 2000, Poza och Messer, 2001) har partnern inte sällan studerats utifrån sin roll i den entreprenöriella kontexten. Ett exempel är Katy Dancos (1981) bok *“From the Other Side of the Bed”*. Hon skildrar här genom sina egna och andra kvinnors erfarenheter av hur det är att vara gift med en företagare och argumenterar för att många av kvinnorna har betydelsefulla roller för företagets utveckling.

Rollerna kan vara av varierande karaktär, från medlare, kollega och pensionsrådgivare, till vad hon beskriver som mer traditionella funktioner, som ombesörjare av barn och hem.

En liknande ansats drivs av Poza och Messer (2001). I en kvalitativ intervjustudie bland kvinnor som lever med män som driver företag identifieras en handfull roller: den avundsjuka partnern, chefens förtroendeofficer, affärspartnern, vice vd för HR, finansiering och facilitering, senior rådgivare och upprätthållare av familjevårderna. Vidare visar Hamilton (2006) på vilken betydande kraft kvinnor har haft för utvecklingen av mannens företag i artikeln *Who's story is it anyway – Narrative Accounts of the Role of Woman in Founding and Establishing Family Business*. Hon ställer sig här kritisk till hur forskningen tenderar att förstärka kvinnans osynliga och genusstereotypa roll i de patriarkala strukturer som hon menar omger en företagande kontext. För att undkomma reproduktionen av kvinnan som osynligt delaktigt väljer hon därför att flytta studiens initiala fokus från de företagande männen till kvinnorna de lever tillsammans med. Resultatet visar hur kvinnor i olika roller bidrar till företagets verksamhet med allt från sin ekonomiska till sin sociala och kunskapsmässiga kompetens. Philbrick och Fitzgerald (2007) erbjuder en mer detaljerad typologi genom att specifikt titta på kvinnor som partner till män som driver företag. De undersöker interaktionerna mellan företaget och hemmet samt olika roller och ansvar hos kvinnor som är involverade i ett företag som finns inom familjen. Kvinnorna delas in i fem grupper beroende på nivån av deras aktivitet i företaget – företagsledare, varken arbetande i företaget eller inom ett annat yrke, arbetande i företaget och inom ett annat yrke, arbetande enkom vid sidan av företaget eller enkom inom företaget. Trots att kvinnorna många gånger har ett multipelt rollansvar menar Philbrick och Fitzgerald (2007) att de är kapabla att upprätthålla en tillfredsställande prestationsnivå inom samtliga områden. Det framgår även att många kvinnor som lever med företagande män ger upp sin yrkeskarriär för att bistå mannens entreprenörskap (Burke och Belcourt, 1989).

Det är dock inte bara kvinnor som lever med en entreprenör. Även om knappt 70 procent av alla företag i Sverige startas av män (Eklund, 2021) finns det många män som lever med en företagande kvinna. Forskare menar till och med att de familjerelaterade faktorerna är mer relevanta för kvinnor som driver företag, än vad det är för den företagande mannen (Brush et al., 2009, Jennings och Brush, 2013). Det beror dels på att kvinnan som livspartner har stått i fokus för entreprenörskapslitteraturen, medan mannen som partner har förbisett (Kirkwood, 2009). Det har i sin tur väckt frågor om det även finns osynliga män bakom scenen som kan bidra till entreprenörskapet på liknande sätt som många kvinnor gör i företag ägda av män (Philbrick och Fitzgerald, 2007). Att de familjerelaterade faktorerna är mer relevanta för kvinnor som driver företag kan även härledas till att mannen som partner är mindre involverade under företagets uppstart (Matzek et al., 2010). Men också till att kvinnor som driver företag är mindre benägna än män att dra nytta av sin partner

när det handlar om arbete i relation till barn och hushåll (Fitzgerald och Muske, 2002). Sannolikheten för att kvinnan står med ansvaret för både hushållet och företaget är därför högre än vad det är för de män som driver företag (de Bruin and Flint-Hartle, 2005). Mannen som partner tenderar istället att ges en mer konsultativ roll, där kvinnan som företagare vänder sig till honom för hjälp i de affärsrelaterade frågorna, snarare än de hushållsrelaterade (Kirkwood, 2009). Medan kvinnan i relationen med en man som är entreprenör tycks ha flera olika roller, tenderar mannen i relationen med en kvinna som är entreprenör i första hand inneha en roll där han hjälper henne med saker som rör företaget. Dessa roller får även bäring på hur de som partner handlar i relation till entreprenörskapet.

Entreprenöriell handling

Entreprenöriell handling och/eller aktivitet är ett omdebatterat begrepp som givits varierande definitioner. I ett forskningsprojekt som studerar skärningspunkten mellan entreprenörskap och familj finner jag det dock lämpligt att söka definiera entreprenöriell handling utifrån familjeforskningen inom entreprenörskapslitteraturen. I sin definition av vad en entreprenöriell aktivitet är föreslår Nordqvist och Melin (2010) att den ska förstås som en specifik *handling* familjen utför som har entreprenöriell betydelse.

“Activity means a specific action that the family takes and that indicates entrepreneurial meanings for the family, for its firm(s), and/or for the social or economic development of a wider context (e.g. the local community).” (Nordqvist och Melin, 2010:220)

Här innebär aktivitet att familjen vidtar en specifik handling som indikerar en entreprenöriell betydelse för familjen, företaget och/eller för den socioekonomiska utvecklingen i ett vidare sammanhang. En sådan handling kan ske genom att tillhandahålla olika former av kapital. Kapital syftar i sammanhanget inte enbart till det sociala kapital familjen bidrar med utan inkluderar även familjens finansiella och humana kapital (Dyer, et al., 2014). De olika kapitalen illustrerar här exempel på olika former av entreprenöriell handling som sker inom familjen och som har betydelse för familjen, företaget och/eller den socioekonomiska utvecklingen i ett bredare sammanhang.

Att bidra ekonomiskt

Familjens *finansiella* kapital utgörs av det monetära kapital som familjen kan tillgängliggöra vid ett företags uppstart, men kan även avse andra tillgångar inom familjen så som bilar, lokaler, datorer etc. som kan användas av entreprenören i ett uppstartsskede (Dyer et al., 2014). En granskning av litteraturen

inom de ledande tidskrifterna för entreprenörskap- och management² visar att de ekonomiska resurser som tillhandahålls av familjemedlemmar utgör en viktig konkurrensfördel för företaget (Wolf och Frese, 2018). Det framgår till exempel att familjens finansiella resurser har en positiv effekt för entreprenörskapet, då hushållets välbefinnande är starkt förknippat med uppstarten av ett företag samt att en partners finansiella resurser kan stimulera entreprenöriell aktivitet även om de inte investeras direkt i företaget (Rodriguez et al., 2009). Den finansiella säkerhet som uppstår till följd av att partnern har en stadig inkomst vid sidan av företaget förklarar varför vissa entreprenörer är mindre benägna att upphöra med sin verksamhet än andra (Lin et al., 2004). Familjens finansiella kapital har i den mening beskrivits som ”överlevnadskapital”, det vill säga det kapital som familjen är villiga att bidra med för att företaget ska överleva, vilket även kan handla om traditionella lån och fri arbetskraft (Dreux, 1990). Av andra forskare beskrivs det som ett ”tålmodigt kapital”, då det ofta investeras för att gynna framtida generationer (Reynolds, 1992). Till skillnad från de övervägande positiva resultaten finns det även en viss risk med att involvera familjen i entreprenörens finanser. Det kan från familjens sida komma krav på utbyte av finansiella resurser för att tillfredsställa behov inom familjen (Gibb Dyer, 2006). Ett liknande resonemang förs av Sieger och Minola (2017) som hävdar att ett ekonomiskt stöd från familjen kan innebära ekonomiska och icke-ekonomiska skyldigheter och därmed reducera de entreprenöriella intentionerna, vilket skapar ett negativt samband mellan familjens finansiella stöd och entreprenörens intentioner.

Betydelsen av expertis, erfarenhet och nätverk

Humankapitalet handlar i första hand om vilka kunskaper som finns inom familjen som kan användas för att möjliggöra entreprenörskapets framväxt. Här beskrivs föräldrarnas kunskap om entreprenörskap och företagande som betydelsefull för entreprenörens eget humankapital (Dyer et al., 2014). Att växa upp i en ”entreprenöriell familj” ökar sannolikheten för att kommande generation också ska praktisera någon form av entreprenöriell handling. I en studie av 40 000 individer i 15 olika länder med varierande kultur konkluderar Laspita et al. (2012) att det finns en positiv korrelation mellan föräldrarnas entreprenörsanda och sannolikheten för att deras barn ska bli entreprenörer senare i livet. Samt att föräldrar och mor- och farföräldrar har en direkt eller indirekt påverkan på barnens framtida entreprenörskap. Sannolikheten för att barn till företagare startar företag är tre gånger så hög än för barn vars föräldrar har traditionella anställningar samtidigt som sannolikheten för företagarbarnen att lyckas är högre om de har arbetat i sina föräldrars företag (Fairlie och Robb,

² Journal of Business Venturing, Entrepreneurship Theory and Practice, Journal of Small Business Management, Small Business Economics, all Academy of Management journals, Family Business Review

2008). Humankapitalet innebär också att en partner kan ge entreprenören tillgång till sina nätverk (Miller et al., 2016) samt bidra med sin expertis och sin erfarenhet inom vissa områden (Webb et al., 2015). Pisturui et al. (1997) visar till exempel att entreprenörer i stor utsträckning förlitar sig på sin partners råd samtidigt som Anderson et al. (2005) uttrycker värdet av professionellt stöd från familjemedlemmar. Familjer som för en öppen och samarbetsvillig dialog kring gemensam problemlösning lyckas till och med öka verksamhetens affärsresultat (Sorenson et al., 2009). Sammantaget visar forskningen att familjens expertis, erfarenhet och nätverk har potential att gynna entreprenöriell aktivitet och prestation, men kan vara beroende av kvaliteten på råden och entreprenörens lyhörddhet (Wolf och Frese, 2018).

Arbetet med att frigöra entreprenörens tid och energi

Studier visar att de företag som grundas av en entreprenör som är gift har större uthållighet än de företag som grundas av entreprenörer som inte är gifta samt att chanserna till entreprenörskap ökar med 20 procent för såväl kvinnor som män om de befinner sig i ett äktenskap, oavsett om det handlar om start up faser eller entreprenöriell framgång generellt (Fairlie och Robb, 2008). Författarna menar vidare att gifta företagsägare har de ”bästa” affärsresultaten, medan de som aldrig har varit gifta har de ”sämsta”. Andra studier visar att företaget har en högre överlevnadsgrad och presterar bättre i de fall ägaren är gift än om ägaren lever ensam samt att skillnaderna är som mest framträdande när de två största aktieägarna är gifta (Belenzon et al., 2016). En väl fungerande familj har vidare en positiv inverkan på företaget och dess utveckling, medan ett omvänt förhållande inte har kunnat påvisas (Masuo et al., 2001). Det *sociala kapitalet* lyfts fram som betydelsefullt för att facilitera entreprenörskap (Matzek et al., 2010). Som ett exempel på en partners sociala kapital pekar författarna på acceptansen för ett större ansvar för hem och barn för att frigöra entreprenörens tid till förmån för företaget. Män som är entreprenörer har i högre utsträckning än kvinnor som driver företag tillgång till en partners sociala kapital och kan, om de nyttjar det, öka sina chanser att bli framgångsrika ett år efter uppstart i jämförelse med de som inte har tillgång till det sociala kapitalet (Matzek et al., 2010). Det bekräftar enligt forskarna den genusbaserade kontext i vilken företag skapas och visar att män som delar sitt liv med en kvinna som driver företag är mindre involverade i den sociala dimensionen under företagets uppstart, vilket de menar har ett samband med verksamhetens överlevnad.

Ett likande resultat framgår i Williams (2004) studie. Artikeln är en del i ett bredare forskningsinitiativ som analyserar förhållandet mellan entreprenörskaps- och barnomsorgspolicys. Analysen bygger på data från European Community Household Panel survey och är en nationsöverskridande, longitudinell studie av befolkningen i 15 europeiska länder som påbörjades 1994. 1995 deltog över 60 000 hushåll. Resultatet visar att tiden som en entreprenör lägger

ned på barnomsorg signifikant minskar företagets livslängd, för både män och kvinnor. Företagets resultat och entreprenörens tillfredsställelse ökar däremot om partnern underlättar för entreprenören genom att ta ett större ansvar för hushållet (Eddleston och Powell, 2012). Det tillåter entreprenören att investera mer tid och energi i sitt företag (Beach, 1993). Vidare menar andra forskare att det riskerar att uppstå en ökad spänning mellan arbete och familj i de fall en livspartner ställer krav på entreprenören att ombesörja hushåll och barnomsorg, vilket i sin tur kan leda till att entreprenörens möjligheter att driva ett framgångsrikt företag minskar (Jennings och McDougald, 2007, Van Auken och Werbel, 2006).

Vikten av att vara positiv och engagerad

Bortom de mer praktiska och ekonomiska aktiviteter som en partner kan bidra med, kan de även stödja entreprenörskapet genom sin attityd och sitt känslomässiga engagemang. Det känslomässiga stödet refererar här till uppmuntran, förståelse, uppmärksamhet och en positiv inställning (Powell och Eddleston, 2013). Det kan förstärka entreprenörens självförtroende och förmågan att lösa saker (Van Auken och Werbel, 2006). Likväl som författarna menar att det kan vara nedbrytande om partnern inte har förståelse, visar uppmuntran eller har en negativ inställning till entreprenörskapet. Inom det forskningsfält som studerar familjens attityd i relation till företaget finns det i huvudsak två strömningar. Den ena strömningen menar att konflikter mellan entreprenören och partnern förhindrar företagets framgång. Här ses vanligtvis arbete och familj som två sociala system där målsättningarna skiljer sig åt, vilket kan innebära en destruktiv konflikt kring hur tid och resurser ska fördelas mellan de olika systemen (Riordan och Riordan, 1993). Den andra strömningen menar istället att en partners attityd har en positiv inverkan på företagets utveckling, i synnerhet om det finns en gemensam målsättning för familjen och företaget (Danes et al., 2008).

Van Auken och Werbel (2006) förenar de två strömningarna genom att resonera kring begreppet engagemang. Engagemang definieras här som viljan att använda personliga, tidsmässiga och psykologiska resurser till förmån för en viss domän (Shaffer et al., 2001). Van Auken och Werbel (2006) visar genom en kvantitativ studie att en partner som är psykologiskt engagerad i företaget är en viktig tillgång i tidiga skeden samt att engagerade partner samarbetar för att nå högt uppsatta mål inom företaget och är beredda att ta ett större ansvar för barn och hushåll. En partner med lågt engagemang bidrar enligt författarna däremot till stress och skapar konflikter mellan företaget och familjen. Familjens sociala stöd ter sig på en aggregerad nivå som fördelaktig för entreprenörskapets utveckling (Stam et al., 2014). Det används inom litteraturen olika metaforer för att illustrera dess funktion. Dyer et al., (1992) be-

skriver familjen som ett finansiellt och psykologiskt ”skydds nät” för de individer som startar ett nytt företag. Medan Steier (2009) relaterar till den som en inkubator och en plattform för att utveckla och lansera nya möjligheter.

Oberoende av vilka metaforer som används går det att utläsa en bred samsstämmighet i att familjens ekonomiska stöd är viktigt. Att entreprenörskapet gynnas av att entreprenörens tid och energi frigörs från familjeansvar samt att engagemang och en positiv inställning är betydelsefullt för att uppnå företagets mål. Även om litteraturen har rört sig närmare familjen är det en forskningsfält som i huvudsak utgår från företaget och entreprenören, snarare än familjen som sådan. När forskningen väl utgår från familjen tenderar litteraturens fokus dock att kvarstå vid företagssidan av fenomenet. Det lär oss att litteraturen om den entreprenörskapande familjen egentligen vet ganska lite om själva familjen och dess medlemmar samt hur deras vardag och livsvillkor ser ut. Inte minst ur ett genusperspektiv.

Entreprenörskap ur ett genusperspektiv

Att entreprenörskap tenderar att konstrueras som ett maskulint fenomen snarare än ett feminint är något som har uppmärksammats inom forskningen under de senaste 40 åren (Sundin och Holmquist, 1989, Ahl, 2002, Foss et al., 2019, Berglund et al., 2018, Henry et al., 2016). Utifrån ett genusperspektiv berör jag i det här avsnittet hur konstruktionen av entreprenören framstår som maskulin samt hur dess feminina motbild har uppmuntrat akademiker med olika feministiska ingångar att belysa bredden och variationen i kvinnors företagande. Mot bakgrund av denna forskning problematiseras policyreformerens utformning. Hur begreppet genus konstrueras inom fältet har bäring på vilka kvinnor som ges utrymme i berättelsen om entreprenörskap samt hur de förstås i relation till entreprenörskap som fenomen.

Den entreprenöriella mannen

I egenskap av entreprenörskapets fader och förespråkare för de stora industrierna som tillväxtgeneratorer har Schumpeter fått inleda de tidigare avsnitten om hur entreprenörskap har vuxit fram och kommit att förstås. Han har som nationalekonom haft en tongivande röst i utformningen av entreprenörskaps- och innovationsdiskursen. Det handlar inte bara om att entreprenören är en betydelsefull person för att innovera och bryta marknadens jämviktsläge, utan också om hur vi har kommit att förstå entreprenören och de attribut de tillskrivs. Eftersom Schumpeters (1934) tänkande idag har stor bäring på våra teorier om entreprenörskap skapas det inledningsvis lite större utrymme för hans idéer. Schumpeters entreprenör associeras med ekonomisk förändring,

tillväxt och utveckling, en individ vars handlingar som positioneras som nödvändiga och bra för vårt samhälle. I introduktionen till "The theory of economic development" (Schumpeter, 1934) skriver John E Elliott (1983):

...the entrepreneur must be a man of 'vision', of daring, willing to take chances, to strike out, largely on the basis of intuition, on courses of action in direct opposition to the established, settled patterns of the circular flow. The entrepreneur is more of a 'heroic' than an 'economic' figure: he must have 'the drive and the will to found a private kingdom' as a 'captain of industry: the 'will to conquer,' to fight for the sake of the fight rather than simply the financial gains of the combat: the desire to create new things – even at the expense of destroying old patterns of thought and action (xxi).

Schumpeter (1934) teoretiserar om entreprenören som "The Great Man". Han har en stor dos av vilja och visioner som är mer heroisk än ekonomisk i sitt arbete att skapa ett privat kungarrike. Efter honom har såväl ekonomer som psykologer fortsatt debatten om entreprenören som spänner över ett vitt spektra från abstrakta studier av marknaden och prissättningsmekanismer, till väldigt konkreta fenomen så som företaget och entreprenören. Det kan bland annat exemplifieras med akademiker som David McClelland (1961) som framställer entreprenören som "The Man who organizes the firm and/or increases its productive capacity", Harvey Liebenstein (1968) som "The Hero who perceives gaps and connects markets", Herbert och Link (1982) som "The Key Man", medan det i Orvis Collins och David Moores (1964:5) teori om "The Enterprising Man", står följande:

"However we may personally feel about the entrepreneur, he emerges as essentially more masculine than feminine, more heroic than cowardly."

Entreprenören framträder här som en enskild individ och man, mer maskulin och hjältemodig än feminin och försiktig. Det är en konstruktion som återfinns även i samtida skildringar av entreprenören, där den mannens och entreprenörens berättelser och erfarenheter har kommit att utgöra normen för hur entreprenörskap idag förstås och studeras (Ahl, 2007, Fletcher, 2007, Gartner, 2007, Steyaert, 2007). Det framgår även av Europakommissionens utgivande av *Grönboken om Entreprenörskap i Europa* (EU Grönbok, 2003) för knappt 20 år sedan. Grönboken är enligt Berglund (2007) en idéskrift som syftade till att initiera en dialog om hur entreprenörskap kan stimuleras inom den Europeiska Unionen. Den togs fram som ett led i arbetet med att utforma en entreprenörskapspolicy och kom att sätta agendan för hur medlemsländerna bör arbeta med entreprenörskap framgent. Omslaget kläs av en enskild person som

upptar i stort sett hela bilden. Det är en medelålders vit man. Han bär ljus kostym, vit skjorta och slips, i handen håller han en portfölj. En västerländsk man av (stor)staden. Han går leendes och avslappnat mot kameran i en framåtriktad rörelse och den omgivande miljön har gjorts suddig. Framställningen av entreprenören blir därmed knivskarp i relation till den omgivande, och obefintliga, kontexten. Bilden talar för att entreprenörskap i första hand skulle vara maskulint betingat och lämnar inget utrymme för vad som traditionellt uppfattas som feminina egenskaper och/eller aktiviteter som inte kräver en kostym, en slips och en portfölj (Berglund, 2007). Berglund poängterar vidare att det inte bara är kvinnan som exkluderas i framställningen. Genom att klä honom i kostym är det många yrken som utesluts, oavsett kön, så som yrken som kräver en mer situationsanpassad klädsel. Att med kläderna anspela på storstaden förbiser ett entreprenörskap på landsbygden. En ljus hudton utesluter andra etniciteter och åldern anspelar på att det är i medelåldern du är entreprenör, inte som ung eller gammal. Vidare utesluter den enskilde individen entreprenörskapet som en kollektiv process.

Forskare har tidigare visat att entreprenörskap som koncept är diskriminerande, genusmärkt och ideologiskt kontrollerat samt att entreprenörskapsdiskursen och de institutioner som producerar den tenderar att återspegla en del av de förgivet tagna antagandena om kunskap (Ogbor, 2000). Konstruktionen av entreprenören som genusmärkt kan bland annat förklaras med stöd i Gherardi (1995) som menar att vi i vår konstruktion av någonting samtidigt skapar relationen till något annat. Det ena är med andra ord vad det andra inte är. Ur det avseendet kan vi i första hand förstå entreprenören utifrån vad han faktiskt *inte* anses vara, snarare än vad vi upplever att han är: hans motbild.

Entreprenörens motbild

Entreprenörens motbild skissas upp av Ahl (2002) som fann att kvinnan som entreprenör konsekvent positioneras som underlägsen mannen som entreprenör. Oavsett vilken aspekt av entreprenörskapet som studerades – tillväxt, vinst, nätverkande, strategi eller ledning. Dessa slutsatser drogs även om studien inte visade några signifikanta skillnader mellan kvinnan och mannen. Det visar i sin tur att vissa forskningspraktiker inom entreprenörskapsfältet, som till exempel antaganden om män och kvinnor, föredragna teorier och metoder samt ontologiska och epistemologiska utgångspunkter, innebär att forskningen rekonstruerar kvinnans underordning, även om det inte var avsikten (Ahl, 2002).

Ahls dekonstruktion av entreprenören vidareutvecklas Berglund (2007) som studerar det inledande kapitlet i Acs och Audretsch (2003) bok *Handbook of Entrepreneurship Research* där 29 författare har bjudits in att skriva om entreprenörskap utifrån olika perspektiv. Berglund gör därefter en sammanställning över vad som generellt anses vara entreprenöriella respektive icke entreprenöriella egenskaper. Utgångspunkten för Ahl (2002) och Berglunds

(2007) arbete bygger i huvudsak på psykologen Sandra Bems (1974, 1981) "Sex-Role Inventory" från början av 1970-talet och hennes studier kring kulturellt accepterade normer av vad som uppfattas som feminint respektive maskulint. Det är en teori som utvecklades för drygt 40 år sedan, vilket väcker frågor om dess relevans fyra decennier senare. I enlighet med Ballard-Reisch och Elton (1992) finner Hoffman och Borders (2001) att deltagarnas uppfattningar om vad som var feminint respektive maskulint överensstämmer till 75 procent med deltagarnas uppfattningar under 1970-talet. Det kan uppfattas som en låg validitet, men tittar vi på resultatet i Berglunds (2007) sammanställning finner vi att även om det finns en "felmarginal" på 25 procent, kvarstår konstruktionen av entreprenören som maskulin.

Resultatet av Berglunds (2007) sammanställning presenteras i en tabell där hon anger begrepp som beskriver entreprenören och dess motsatser, "den andre". I de två kolumnerna har hon angett om orden konstrueras som feminina eller maskulina genom att märka dem med F och M. I sammanställningen finns det 57 begrepp som beskriver entreprenören. Sju av dem är neutrala, det vill säga märkta med varken ett M eller ett F. Två av dem har en feminin märkning, det är "Sensitivitet gentemot andra" samt "Tenderar att lita på andra människor". De återstående 48 begreppen är märkta med ett M. Om det resultatet idag stämmer till 75 procent innebär det att en övervägande majoritet, 36 av 57 begrepp, är maskulina. I Tabell 2 återges Berglunds (2007:111-113) sammanställning i sin helhet:

Begrepp som beskriver entreprenören och dess motsatser

<i>Entreprenören</i>	<i>"Den andre"</i>
Flexibel	Orubblig
Accepterar tvetydigheter och osäkerheter	Tolererar ej tvetydigheter och osäkerhet
Kreatör, tycker om att skapa	Imitator, tycker om att efterlikna
^F Sensitivitet gentemot andra	^M Kraftfull, övertygande
^M Innovatör	Imitator, någon som inte hittar på något nytt
^M Ledare	^F Underlydande
^M Tar måttliga risker	Tar ej måttliga risker
^M Energisk	Handlingsförlamad
^M Säker	^F Osäker
^M Original	Kopia
^M Optimistisk	Pessimistisk
^M Resultatorienterad	^F Orienterar sig mållöst

^M Rådig	Medelmåttig
^M Prestationsorienterad	^F Fatalist
^M Självmedveten	^F Är ej självmedveten
Långsiktigt engagemang	Kortsiktig
^M Tar initiativ	^F Efterföljare
Lär sig	Förblir okunnig
^M Resursanvändare	Resursförbrukare
^M Pengar som mått på framgång	^F Har inte pengar som mått på framgång
Kreatör, tycker om att skapa	^F Tycker om att efterlikna
^M Organisatör	Oorganiserad, kaotisk
^M Fattar välgrundade beslut	Fattar dåliga beslut
^M Skarpsinnig	^F Lättlurad
^M Inflytelserik	^F Lättpåverkad
^M Anförare av industrialismen	^F Anhängare (av industrialismen)
^M Insiktsfull	^F Blind
^M Modig	^F Feg, försiktig
^M Leder ekonomiskt och moraliskt framåtskridande	^F Följer (ekonomiskt och moraliskt framåtskridande)
^M Viljestark	^F Vek, kraftlös
^M Beslutsam	^F Obeslutsam
^M Stadigt temperament	^F Ombytlig
^M Håller sig till utstakad kurs	^F Vacklande
^M Djärv	^F Feg, försiktig
^M Beslutsam trots osäkerhet	^F Svamlig
^M Skicklig på att stå emot motstånd	^F Foglig
^M Självcentrerad	^F Osjälvisk
^M Vill skaffa sig privat kungarike eller dynasti	^F Har inget behov av att lämna ett märke av sig i världen
^M Söker makt	^F Undviker makt
^M Söker svårigheter	Undviker svårigheter
^M Visionär	Pragmatisk
^M Aktiv	^F Passiv
^M Uthållig	^F Svag
^M Har intern kontroll	^F Förpassad till extern kontroll

Outtröttlig	^F Klen
^M Duglig	Oduglig
^M Intelligent, begåvad	Dum
^M Effektiv	^F Tvekande
^M Mentalt fri	^F Mentalt begränsad
^M Överlägsen fallenhet för affärer	^F Undermålig affärstalång
^M Framsynt	^F Kortsynt
^M Självständig	^F Förbunden
^M Oberoende	^F Beroende
^M Vill kämpa och vinna	^F Undviker kamp och konkurrens
^M Vill visa överlägsenhet	^F Inget behov av att visa sin duglighet

Tabell 2: *Entreprenörskapets maskulint betingade egenskaper*

I relation till sin kvinnliga motsvarighet framträder entreprenören som en maskulin och positiv konstruktion av människan (Ahl, 2002, Ogbor, 2000) och precis som Berglund (2007) påpekar framstår det som betydligt mer tilltalande och vara man och entreprenör, än kvinna och den andre. Det lämnar oss med en bild av entreprenören där kvinnan blir den självklara ”andre” samtidigt som entreprenören i sig har blivit en form av illusion av vem den ideala människan är och hur hon bör agera i en entreprenöriell ekonomi (Bourne, 2010, Calás och Smircich, 2006 Calás et al., 2009, Ahl och Nelson, 2010, 2015, Ahl och Marlow, 2012). Att entreprenörskap i första hand är maskulint betingat har mött ett kraftigt motstånd och har ifrågasatts av många genusforskare innan mig. I synnerhet inom den feministiska inriktning som studerar kvinnor som driver företag. Här finns en utbredd kritik som menar att dessa kvinnor definieras som ”den andre” i relation till den manlige normen (Marlow och Martinez Dy, 2018). Vidare höjs röster som menar att det är viktigt att skapa ett utrymme för kritiska entreprenörskapsstudier som är öppna för möjligheten att vårt sätt att stödja entreprenörskap och entreprenöriella aktiviteter nödvändigtvis inte är positivt, utan kan bidra till att underbygga de problem som de syftar till att eliminera (Calás et al., 2009). Det har lett till att det idag finns en bred och växande forskningsbas som studerar kvinnors entreprenörskap (Sundin och Holmquist, 2002, Sundin och Tillmar, 2010, Sarfaraz et al., 2014, Webster och Haandrikman, 2017, Lazarczyk-Bilal och Glinka, 2021, Pettersson och Cassel, 2014, Sköld och Tillmar, 2015, Brodin och Petersson, 2017, Henry et al., 2016).

Kvinnor och entreprenörskap

Carin Holmquist och Elisabeth Sundin är de akademiker som har givit kvinnors entreprenörskap en plats i den svenska forsknings- och företagarkontexten. I deras studie 1989 konstateras att det fanns cirka 65 000 kvinnor i Sverige som drev företag, vilket motsvarade 25 procent av alla företagare i landet. De drev i ungefär hälften av fallen företaget tillsammans med sin man och återfanns i första hand inom branscher som handel och service – men kvinnor som driver företag är något som finns i de allra flesta branscher (Sundin och Holmquist, 2002). Författarna konstaterar vidare att det fanns skillnader mellan såväl kvinnor som mäns företagande, precis som det fanns skillnader mellan olika grupper av kvinnor som driver företag: de driver företag i olika branscher, av olika storlek, i olika former. De sammanfattar sin studie av kvinnors företagande med följande tre begrepp: *osynlighet*, *mångfald* och *anpassning* (Sundin och Holmquist, 1989). Senare studier har bekräftat att dessa tre nyckelbegrepp tenderar att gälla även 20 år senare (Sundin och Tillmar, 2010).

Sedan Holmquist och Sundin bröt ny mark i slutet av 1980-talet har fältet vittnat om en snabb expansion och det har under de senaste 30 åren följt en rad olika publikationer som studerar kvinnors företagande utifrån bland annat ett ekonomiskt, geografiskt och offentligt perspektiv. För att lyfta fram några exempel menar en växande del av litteraturen att kvinnor kan spela en signifikant roll i den ekonomiska utvecklingen (Sarfaraz et al., 2014). Andra forskare har studerat vilka faktorer som får migrerande kvinnor att starta företag när de kommer till Sverige. Med en mixad metod visar Webster och Haandrikman (2017) att migrationens längd, kvinnans utbildning, omgivande familjestruktur och partnerns status på arbetsmarknaden är faktorer som alla spelar en viktig roll i relation till vilka kvinnor som blir entreprenörer. I en annan artikel granskar Lazarczyk-Bilal och Glinka (2021) vilka individuella faktorer som påverkar entreprenöriella intentioner hos högpresterande kvinnor med flyktingbakgrund i en svensk kontext. De använder sig dels av data från det svenska Invandraverket (idag Migrationsverket), som de sedan nyanserar med två fallstudier av syrianska kvinnor. Resultaten bekräftar vikten av tidigare erfarenheter av ledarskap och att vara företagare och pekar på vikten av entreprenöriella förebilder samt betydelsen av en uppmuntrande miljö i det land kvinnorna kommer till.

Pettersson och Cassel (2014) intresserar sig för vad det är som motiverar lanthushållskvinnor att bli entreprenörer. Författarna konkluderar att kvinnorna utvecklar produkter och bygger sitt entreprenörskap på föreställningen av landsbygdens hushåll samt på representationen av sig själva som en traditionell gårdskvinna. I en annan studie utforskar Bernhard och Olsson (2020) den företagande kvinnans deltagande i nätverk med fokus på mindre städer och samarbeten i lokalsamhället. Deras arbete bygger på intervjuer med affärsråd-

givare, kvinnor som driver företag, observationer och dokumentstudier. Resultatet visar att kvinnor deltar i olika lokala nätverk samt att nätverken ses som värdefulla tillgångar i företagets utveckling. De gör ett strategiskt val att delta i starka nätverk som har ett inflytande över det lokala samhällets utveckling. Javefors Grauers (2000) problematiserar familjeföretagandet i en analys som visar kvinnornas osynlighet inom ICA-koncernen. Vidare menar Ahl och Nelson (2015) att kvinnor som är entreprenörer möter större utmaningar än män, då hon även förväntas ha det största ansvaret för hem och barn samtidigt som hon driver företaget.

Med tillgänglig data från Statistiska Centralbyrån studerar Sköld och Tillmar (2015) kvinnodominerade branscher i en longitudinell studie och finner att genusordningen i den entreprenöriella kontexten reproduceras i de allra flesta branscher som studerades. Liknande resultat framgår av Brodin och Peterson (2017) som har gjort en kritisk granskning av de antaganden som ligger till grund för den svenska politiken inom äldreården, där introduktionen av marknadspraktiker i den offentligt finansierade äldreomsorgen manar fram kvinnors entreprenörskap. Analysen bygger på data avseende företagets tillväxt och storlek samt intervjuer med entreprenörer som driver en småskalig verksamhet inom vård och omsorg. Författarna menar att regelverket gynnar stora företag och entreprenörer som imiterar det vita, maskulint könsmärkta sättet att göra affärer på. Samtidigt som det missgynnar kvinnors småskaliga entreprenörskap som fokuserar på vården i sig och på att producera en god kvalitet för brukarna.

Dessa studier ska inte ses som en heltäckande representation av den forskning som studerar kvinnors entreprenörskap. Den utgör endast fragmenterade exempel inom forskningsområdet, vilket det givetvis finns betydligt fler forskare som bidragit till, även inom andra fält och discipliner. Vilka feministiska ingångar som har tillämpats när dessa kvinnor har studerats är något som har skiftat över tid. Henry et al. (2016) har i en litteraturstudie som sträcker sig mellan åren 1983 till 2012 studerat den feministiska ansatsen i relation till genus och entreprenörskap. Initialt, 1983 till 1992, framhölls kvinnors entreprenörskap som viktigt för ekonomin. Mellan 1993 och 2002 skiftade fokus till att handla om de könsrelaterade skillnader som finns mellan kvinnor och män som driver företag, medan de senare studierna, 2003 till 2012, i första hand framhåller entreprenörskap som en konstruktion med manliga snarare än kvinnliga attribut (Henry et al., 2016). Det har i sin tur inneburit att kvinnans förhållanden i relation till den företagande mannen på olika sätt har uppmärksamats i de reformer som ska stödja entreprenörskap, jämställdhet och tillväxt.

Kvinnor i entreprenörskapsolicyn

I en litteraturöversikt av de fem största tidskrifterna för entreprenörskapsforskning (SBE, ETP, JBV, JSBM och ERD)³ studerar Foss et al. (2019) vilka reformer vetenskapen rekommenderar policymakarna. Samt hur rekommendationerna för kvinnors företagande har förändrats över en period på drygt 30 år, 1983 till 2015. Resultatet visar att oavsett tidpunkt rekommenderas den företagande kvinnan att ”tränas” för att bli bra i entreprenörskap. En ansats där kvinnan måste ”fixas” sätter enligt författarna individen i fokus och negligerar samhällets genusstrukturer, varpå de misslyckas med att utmana systemet på ett strukturellt plan. Svårigheten med att hantera frågor kring den hierarkiska ordningen framgår även av Bournes (2010) studie av det svenska välfärdssystemet. Hon drar slutsatsen att de policys som syftar till att bryta ned ojämställdheten mellan män och kvinnor istället rekonstruerar könsasymmetrier och menar att den välfärdsstat som ska bygga på jämställdhet tenderar att reproducera maktrelationerna mellan kvinnor och män inom arbetsmarknadens struktur. Något som i sin tur innebär att den samtida policyn bidrar till att den manliga normen i samhället kan upprätthållas på bekostnad av kvinnans underordning (Pettersson, 2007, 2012).

Under ungefär samma 30-års period (1982 till 2015) som ligger till grund för granskningen av Foss et al. (2019), studerar Berglund et al. (2018) hur svenska policydokument riktade mot kvinnors entreprenörskap har förändrats över tid. Författarna pekar på att det initialt var ett medel för att omfördela makt och uppnå ett mer jämställt samhälle, men kom under den senare perioden att handla om att frigöra kvinnans entreprenöriella potential så att hon kan vara med och bidra till den ekonomiska tillväxten. Resultatet resonerar väl hur det ser ut i andra skandinaviska länder, där även norska och danska policytexter mellan 2005–2015 ger företräde åt ekonomisk tillväxt på ett icke-feministiskt sätt. Det får den företagande kvinnan att framstå som en outnyttjad, men ändå inte helt adekvat, resurs (Pettersson et al., 2017). Innebörden av de samtida policyinitiativen som uppmuntrar kvinnor till att bli entreprenörer utmanas av Ahl och Marlow (2021) som påpekar att entreprenörskap snarare ter sig som ett dåligt karriärval då det finns strukturer och genusmässiga begränsningar som inskränker kvinnans entreprenöriella beteende (Ahl, 2006, Ahl et al., 2016, Marlow, 2002). Resonemanget får stöd av Pettersson och Lindberg (2013) som menar att den maskulina diskurs som råder i policysammanhang medför att kvinnor och de sektorer inom ekonomin som i huvudsak anställer kvinnor marginaliseras. Författarna pekar på tre bakomliggande faktorer till varför det sker:

³ Small Business Economics (SBE), Entrepreneurship, Theory and Practice (ETP), Journal of Business Venturing (JBV), Journal of Small Business Management (JSBM), Entrepreneurship and Regional Development (ERD).

1. Policys och stödprogram har trots gällande regler *inte* integrerat kön inom alla verksamhetsområden, eller alla faser av beslutsprocessen.
2. Policys och nätverk prioriterar i första hand män och mansdominerade sektorer av ekonomin.
3. Innovationer beskrivs vanligtvis med hänvisning till mekaniska maskiner och tekniska produkter, vilket kan tolkas som maskulina drag snarare än mänskliga relationer och tjänster.

Att entreprenörskap ter sig som ett dåligt karriärval för kvinnor (Ahl och Marlow, 2021) kan även ses i underlag från andra rapporter. En analys av Tillväxtverket (2013) visar till exempel att män beviljas mer företagsstöd än kvinnor i absoluta stöd: drygt 1 431 miljoner kronor (92,5 %) till mäns företag mot cirka 116 miljoner kronor (7,5 %) till kvinnors företag under åren 2009 till 2011. I en kartläggning av jämställda livsinkomster (SOU, 2020:01) pekar författarna på att en skev fördelning av det statliga stödet medför att inkomstgapet inom kvinnors och mäns näringsverksamhet ökar, vilket de på sikt menar bidrar till en ackumulerad ojämställd livsinkomst mellan könen. De understryker dock att en förklaring till att mäns företag får mer stöd än kvinnors är för att det är en större andel män än kvinnor som driver företag, men påpekar även att de genusmärkta föreställningar som finns om entreprenörskap är av betydelse. I en nollmätning av hur ägandet i Sverige är uppdelat mellan män och kvinnor framgår vidare att det finns en stor obalans i ägandet av företag mellan könen, där män äger mer än dubbelt så mycket som kvinnor (Heikensten et al., 2019). Forskning visar även att familjeansvaret, i linje med samhällets genusnormer och familjens könsroller, vanligtvis faller på kvinnan, vilket begränsar hennes möjligheter att starta och utveckla företag (Ahl och Nelson, 2015).

Forskning inom entreprenöriellt lärande visar vidare hur ojämlikheter kan ta sig uttryck även vid sidan av den företagande kvinnan. Ett exempel är Lindster Norberg et al. (2015) som studerar lärare och elever inom ramen för ett entreprenöriellt program för att förstå vilka allmänna förmågor eleverna i grundskolan ska utveckla enligt läroplanen för gymnasiet. De finner att elevernas berättelser om de entreprenöriella egenskaperna är dominerande, medan berättelser om medborgerliga förmågor saknas. I en utbildning där entreprenöriella förmågor premieras undertrycks den traditionella maskulina idén om den individuella hjälteentreprenören, likväl som de traditionellt feminina föreställningarna om hushåll och känslomässiga resonemang (Berglund et al., 2017). Medan de traditionellt individualistiska maskuliniteterna ansågs vara för egoistiska och radikala i behov av att döljas, sågs traditionella femininiteter som oproduktiva och ett problem som behövde avlägsnas. Till buds stod det entreprenöriella jaget där barnen på ett ansvarsfullt sätt förväntades delta

i rationell problemlösning, snarare än att ta del av politiska debatter och strukturell frigörelse (Berglund et al., 2017). Ett ”jag” jag återkommer till i nästa avsnitt.

I studier av genus och entreprenörskap framgår att den företagande kvinnan i förhållande till den företagande mannen står i fokus. Hon beskrivs som osynlig i relation till den maskulina norm som omger entreprenörskapet, vilket också anges vara en av orsakerna till varför policyreformer och offentliga medel för att stödja entreprenörskap tenderar att premiera män som driver företag inom traditionellt maskulina branscher. Att studera de kvinnor som driver företag har dock bidragit till en förändring i reformerna som under de senaste decennierna haft en specifik inriktning gentemot kvinnor som är entreprenörer. Om studier av den företagande kvinnan lär oss att hon är osynlig, gör genislitteraturen om entreprenöriellt lärande oss uppmärksamma på att traditionellt feminina subjekt inte bara osynliggörs utan helt avvisas i den samtida entreprenörskapsdiskursen där medborgaren från tidig ålder styrs mot att agera utifrån ett entreprenöriellt förhållningssätt. Med den kunskapen övergår vi till att fördjupa vår förståelse för hur medborgaren förväntas handla i en kultur där regeringar rekommenderas att reformera för att skapa en entreprenöriell kultur.

Det entreprenöriella jaget

I kapitlets inledande avsnitt lärde vi oss att det från politikens sida är önskvärt att flera människor väljer att starta företag, då de små och nystartade företagen anses vara den motor som driver samhällets ekonomiska tillväxt och utveckling. Regeringar rekommenderas att skapa ett institutionellt ramverk för tillförsel av entreprenörer (Wennekers och Thurik, 1999) och genom olika policyprogram skapa en kultur som ska utveckla medborgarens entreprenöriella färdigheter (Reynolds et al., 1999). Det kan förstås som en vitt spann av tekniker för kontroll, av en rad olika objekt. Foucault (1991) definierar denna styrning utifrån begreppet ”governmentality”, där han relaterar till staten i vid mening snarare än att förstå det som enbart politik. Dess reformer kontrollerar såväl jaget som hela populationer, den så kallade ”biopolitiska” kontrollen. När vi relaterar till styrning och makt gör vi det ofta i termer av något tvingande, eller begränsande, som förtrycker och dominerar. Foucault föreslår istället att vi ska förstå makt som ett formande av människan som subjekt, vilket innebär att makten verkar *genom* oss, inte mot oss (Foucault, 1982).

Att bli entreprenör är således inte något medborgaren tvingas till genom statliga strategier och reformer, utan ska snarare förstås som något medborgaren upplever *eftersträvansvärt* i relation till de normer och värderingar som präglar den omgivande samhällskontexten och som lärs ut från tidig ålder. Det västerländska samhället präglas idag av en entreprenöriell kultur (Rose, 1996, Bröckling, 2015), där individen förväntas reglera sitt beteende utifrån vad som

upplevs önskvärt i relation till samhällets normer och värderingar (Lemke, 2002). Det är ett samhälle där medborgaren i allt högre utsträckning förväntas agera utifrån ett ”entreprenöriellt jag” genom att ständigt utveckla sig själv, vara flexibel och villig att ta risk (Bröckling, 2015). Det entreprenöriella jaget skildrar följaktligen hur vi alla har bjudits in till att omvandla oss till entreprenörer över jaget (Rose, 1998) och därmed stärker de politiska agendornas policyansträngningar (Keat, 1991).

I avsnitten: *Den nya feminismen, Det fria valet, Det egna ansvaret, Att söka sin inre potential, Kontrakt- och transaktionssamhället* och *Om att inte passa in* redogör jag närmare för människans levnadsvillkor i en entreprenöriell kultur, i första hand utifrån kvinnans perspektiv.

Den nya feminismen

Liberala feminister formulerade begreppen ”jämlighet” och ”rättvisa” som vanligtvis associeras med kvinnors problem i en värld styrd av manliga normer. Det innebar initialt att kvinnors rösträtt trädde i kraft 1921, men gav också kvinnor lika rätt till utbildning och dess möjligheter att få agera i den offentliga och politiska sfären på samma villkor som män. Likväl som mer liberala abortlagar och preventivmedel 1938, kvinnans rätt att få behålla sitt namn i äktenskapet 1963 samt införandet av pappamånader i föräldraledigheten 1994. Idag ses den liberala ideologin som den historiska starten för alla andra samtida feministiska teorier, även om inriktningarna i de feministiska ideologierna skiljer sig åt i termer av hur jämställdhet ska uppnås. För att belysa några av de mest framträdande ideologierna förespråkar *Marxistisk feminism* klasskampen och menar att jämställdhet uppnås om vi skapar ett klassfritt samhälle. *Socialfeminismen* förordar istället statliga åtgärder för att utjämna ojämlikheterna som anses vara ett strukturellt problem medan *Radikalfeminismen* fokuserar på att lyfta kvinnan precis som hon är, med utgångspunkten att kvinnor har egna och andra erfarenheter och intressen än män. Trots feminismens olika syn på hur ett jämställt samhälle ska uppnås, står de enade i kvinnornas *kollektiva* kamp för samma grundläggande demokratiska rättigheter som män. I en strävan efter att ses som en fullvärdig samhällsmedborgare.

Den feminism som idag karaktäriserar arbetet för att uppnå jämställdhet har av akademiker kommit att definieras som *postfeminism* och beskrivs som en reaktion mot feminismen (Faludi, 1991/2006). Den liberala feminismen anses ha spelat ut sin roll då det inte längre finns några ojämlikheter att övervinna i och med att kvinnor och flickor nu ges samma möjligheter i samhället som pojkar och män (McRobbie, 2004, 2009). Postfeminism kan i generella drag beskrivas som en uppsättning ”nya femininiteter” (Gill och Scharff, 2013). Det är en feministisk hållning som tycks korrelera med kvinnans ökande deltagande på arbetsmarknaden. Ett resonemang som bygger på att sexismen har minskat parallellt med att en ökad jämställdhet anses ha skapat

ett meritokratiskt samhälle (Gill, 2007). De postfeministiska strömningarna förespråkar självstyre, det fria valet, individualism och entreprenörskap (Barnet-Weiser, 2018, Lewis et al., 2018, Gill 2017, Rottenberg, 2014, McRobbie, 2009). Samtidigt finns det vissa motstridigheter i hur olika teoretiker definierar begreppet (Gill och Sharff, 2013). De sammanfattas på följande sätt av Butler (2013:44):

- Antyder att jämställdhet mellan könen är uppnådd och att feministisk aktivism därmed inte är nödvändig.
- Utgör ett skifte från sexuell objektifiering till sexuell subjektifiering.
- Uppmuntrar självövervakning, självdisciplin och ett transformationsparadigm.
- Ser individualism, val och empowerment som den primära vägen till kvinnans självständighet och frihet.
- Förespråkar konsumtion och utbyte av varor och tjänster på en fri marknad.

Kvinnan förväntas därmed vinna sin frihet i ett samhälle vars grundideologi med tillhörande praktik historiskt har varit maskulint betingad. En sådan struktur tenderar att ignorera de ojämlika villkor som utgör spelplanen, varpå gamla hierarkier i relation till genus, sexualitet, klass och etnicitet riskerar att återinföras (Butler, 2013). Det innebär att förståelsen för strukturer försvinner och finns inte längre med i vår förståelse för (o)jämlighet.

Postfeminism är i den mening inte feminism, åtminstone inte så som det vanligtvis har definierats – som kvinnans underordning av mannen och försöken att ändra på det genom kollektiv politisk handling. Det kan därmed framstå som att postfeminismen förnekar ”traditionell” feminism, men i själva verket skulle det kunna ses som att den samarbetar med den. Tasker och Negra (2007) menar att en postfeministisk kultur delvis verkar för att införliva, anta eller naturalisera aspekter av feminismen, varpå den kollektiva feministiska aktivismen blir en del av den postfeministiska berättelsen. Den tas för givet och normaliseras (Showden, 2009). Postfeminismen blir således paradoxal i den mening att den införlivar en feministisk diskurs samtidigt som den i grunden är ”anti-feministisk”. Feminismen har ur det avseendet individualiserats och paketerats i ett ramverk som harmoniserar väl med individens egna ansvar.

Att förstå postfeminism som en följd av det entreprenöriella samhället innebär att de feministiska vindarna kom att skifta parallellt med det ideologiska skifte som skedde inom politiken under 1980-talet. Bland de kvinnor som lever idag var den äldre generationen kvinnor i 30-årsåldern och uppåt när skiftet tog form, andra var små barn och ett par av dem föddes först senare. De äldre kvinnorna i denna studie har därmed vuxit upp med en liberal feminism

som under 1960- och 1970-talet hade starka inslag av den socialistiska feminism som ofta förknippades med socialdemokratiska välfärdsstater och karaktäriserades av en kollektiv anda som kämpade för kvinnors lika rättigheter. De kvinnor som föddes under 1980- och 1990-talet växte upp under den period då feminism övergick till postfeminism. Den nya feminismen blir därmed en lins genom vilken det är möjligt att studera hur kvinnor i varierande åldrar förhåller sig till jämställdhet samt hur de ser på sig själva, sin position och sitt agentskap i relation till samhällsutvecklingen.

Det fria valet

Det har tidigare noterats att en entreprenöriell kultur premierar marknaden framför den stat som idag drar sig tillbaka från vissa sociala åtaganden med avreglering och privatiseringar som följd. På gott och ont. Individen står därmed fri att välja bland privata tjänster och aktörer som tidigare har reglerats och tillhandahållits av statliga verk och myndigheter. Det fria valet kan följaktligen beskrivas som ryggraden i ett entreprenöriellt samhälle (Harvey, 2005). Följden av de sociala aspekternas ekonomisering innebär dock inte att individer lämnas med ett fritt val, de lämnas att välja mellan alternativ som de inte själva har valt ”In other words, people have freedom forced up on them” (Bröckling, 2015: xiv).

Våra val följer med andra ord en viss logik i relation till ekonomi och konsumtion där det finns en förväntan om att vi ska optimera och förbättra oss själva (Bröckling, 2015). Vi kan till exempel välja vilken skola vi vill placera våra barn på samt vilken aktör vi vill vända oss till i behov av vård, eller hur vi ska förvalta vår pension. Ur det avseendet kan individen uppleva att hon styr sitt liv utifrån den egna fria viljan och därigenom uppnår en viss frihet och jämställdhet. Men det innebär samtidigt att det är upp till individen att söka och komma in på ’rätt’ skola, hitta ’rätt’ typ av vård, eller det mest fördelaktiga pensionssparandet för att öka chanserna för sin egen eller sina barns utbildning, hälsa och framtida ekonomiska säkerhet. För att navigera bland privata aktörerna gäller det att vara företagsam – att ta fram sitt entreprenöriella jag. Saknar du av någon anledning denna förmåga, eller ett sådant ’driv’, riskerar du att stå ensam ansvarig när valen inte faller väl ut eller om du går i fel riktning. Det är således inte längre fråga om en bristande struktur, utan om en individ som inte är kapabel att välja rätt väg.

Kvinnans återgång till hemmet kan därför framställas och uppfattas som en form av val, snarare än en skyldighet (Lewis, 2014). Att gå ned i arbetstid är enligt författaren något kvinnan upplever att hon själv väljer, snarare än en konsekvens som sker till följd av de val som anses lämpliga inom en viss ideologi. Även om valet att anta en mer traditionell roll står henne fritt är det en framgångsrik och frigjord livsstil som premieras och förstärks (McRobbie, 2009). Kvinnans ”traditionella roll” kan ur det avseendet uppfattas som ett eget val hon själv får bära skulden för (Lewis, 2014). Genom att studera hur

de olika kvinnorna i studien pratar om sitt liv, utifrån hurvida de själva har valt agera, går det att säga något om hur de ser på sin tillvaro och de ansvar de bär för vissa handlingar. För med det fria valet följer ett ökat ansvar, som i första hand bärs av individen.

Det egna ansvaret – om jag inte gör vad som förväntas, vad är jag då värd?

En grundläggande faktor i konstruktionen av ett entreprenöriellt samhälle är att medborgaren tar ansvar för sig själv och sin nästa (Rose, 1999). Genom att göra ansvarsfulla val förväntas medborgaren ta befälet över sitt eget liv med utgångspunkt i de egna idealen och ambitionerna. Som kanske egentligen är någon annans ideal och ambitioner? Den ansvarstagande medborgaren kan illustreras genom en studie av Meg Luxton (2010) professor i kvinnostudier. Hon intresserar sig för hur individer och hushåll ombesörjer omvårdnad för anhöriga i de fall (den kanadensiska) statens alternativ är för kostsamma eller ineffektiva. Många av de personer som intervjuades accepterade enligt Luxton påståenden om att individer i huvudsak, eller uteslutande, är ansvariga för vården av familjemedlemmar.

Det är en uppfattning som Luxton menar knyter an till intervjupersonernas föreställning om den individuella identiteten, medborgarens fria val och det personliga ansvaret. Den generella uppfattningen i studien är att de individuella valen var deltagarnas ”privata problem”, snarare än en ”social fråga”. Det visar enligt Luxton på en vid acceptans för ett personligt ansvar, även i de fall det rörde frågor som låg utanför deltagarens kontroll. Vidare upplevde deltagarna sin situation som en effekt av valen de själva gjorde och många ansåg att deras val gav uttryck för hur de upplever sig själva och de värderingar de står för. En kvinna vars vuxna son hade behövt flytta hem till följd av sjukdom och ekonomiska svårigheter uttrycker sig på följande sätt:

”I just had to let him move in. What other choice could I make, given who I am? I don’t think it’s a good choice for me, but I couldn’t do anything else, not and be true to myself.”

Vem är jag om jag nekar min närståendes behov? Idén om ett individuellt ansvar för valen, kombinerat med en uppfattning om att valen reflekterar identiteten ålägger enligt Luxton individen med en betydande börda. Att förbise strukturella ojämlikheter innebär att de förändringar som av samhället upplevs önskvärda riktas in mot individen själv och bort från det sociopolitiska ansvaret (Mäkinen, 2012). Det är ett beteende som innebär att den sociala kritiken i allt högre utsträckning ersätts av självkritik (Saleci, 2010). Det förser oss med en rationalitet för ojämsliddhet som bygger på resonemanget: du får vad du

förtjänar som ett resultat av din insats (Armstrong, 2010). Ett sådant resone-
mang är beroende av hur olika typer av insatser i vårt samhälle värderas. För-
skjutningen av ansvar från det publika till det privata kan därmed ses blanda
vårt produktionsvärde med vår självkänsla. I likhet med vad Luxton (2010)
illustrerar ovan, blir jaget ett resultat av vad vi själva producerar. Jag är i första
hand vad jag gör. Och om jag inte gör vad som förväntas av mig, vad är jag
då värd?

Att söka sin inre potential

En del av den ansvarstagande medborgaren är individens strävan efter välbe-
finnande och avancemang (Bröckling, 2015). Det är ett fenomen som Costea
et al. (2012) beskriver som "the principles of potentiality" och menar att det
entreprenöriella samhället fostrar kommande generationer till att ständigt se
sig själva som kapabla och villiga till någonting mer, snarare än att finna
glädje och tillfredsställelse i det som är. Vi uppmuntras att outtröttligt arbeta
med oss själva och det finns en bred litteratur som med ett coachande förhåll-
ningssätt verkar för att få medborgaren att bli mer företagsam (Bröckling,
2015). Fem knep som förbättrar din löpning i vår. Bli mer effektiv i din vard-
dag. Så skapar du hudvårdsrutinen som ger dig "glow". Sju vardagliga rutiner
som gör dig framgångsrik. Få platt mage på åtta veckor. Så här blir du en bättre
förälder etc. Det skapar intrycket av att individen inte är bra som hon är, utan
i ett konstant behov av att fixas, något ofullständigt som alltid kan bli något
mer och något bättre, något annat (Ahl och Marlow, 2012). Det entreprenöri-
ella jaget kan ur det avseendet ses som en förebild mot vilken individer be-
döms och bedömer sig själva. Där de krafter och egenskaper som krävs för att
nå något högre alltid finns inom oss. Oberoende av yttre förutsättningar.

Att ständigt arbeta med att utveckla sig själv och sina egenskaper bidrar till
en ökad och farlig form av individualism (Costa et. al., 2012) då den person-
liga potentialen alltid sker på bekostnad av någon eller något annat. Jakten på
någonting mer är konstant och vi stannar sällan upp för att reflektera och njuta
av vad vi har åstadkommit. Att individualismen sker på bekostnad av någon
annan, samtidigt som medborgaren förväntas vara ansvarstagande på det sätt
som beskrivs i Luxtons (2010) studie av vård av en nära anhörig, förefaller
därmed något paradoxalt. I studien tycks omvårdnaden i huvudsak ske på be-
kostnad av den ansvarstagande och omvårdande, snarare än den omvårdade
eller staten. Luxtons studie kan därför ses som ett exempel på när det indivi-
dualistiska och det ansvarstagande subjektet ställs emot varandra i en kontext
med en uttalad kollektiv värdegrund: familjen. Att vara individualistisk inne-
bär följaktligen att agera efter vad som enligt den samhällseliga normen anses
vara "rätt val" för mig som person. Att vara ansvarstagande handlar istället
om att agera utifrån de förväntningar jag har på mig själv, i relation till sam-
hällets normer. Individen kan ur det avseendet hamna i kläm mellan tongi-
vande och framträdande samhällsdiskurser, som utifrån olika rationaliteter har

olika förväntningar. Ska hon se till sig själv och sina egna behov och vara individualist, eller ska hon agera utifrån en kollektiv och ansvarstagande rationalitet och sätta individualismen åt sidan?

Kontrakt- och transaktionssamhället

Den entreprenöriella kulturen har beskrivits som ett kontraktssamhälle och utgör enligt vissa forskare grunden för en fungerande marknadsekonomi (Bröckling, 2015). Ett kontraktssamhälle bygger enligt Bröckling på olika former av *ekonomiska* transaktioner mellan individer, företag, organisationer, institutioner etc. där den entreprenöriella praktiken fokuserar på att förhandla fram det mest förmånliga kontraktet och samtidigt säkerställa en låg transaktionskostnad. Något som kan ses som en form av ekonomisk optimering av kontraktets utformning, vilket innebär att kontraktet i sig alltid är en bricka i ett maktspel som för maktrelationen i en eller annan riktning (Bröckling, 2015). Ett kontrakt definieras vanligtvis som en överenskommelse mellan två eller fler parter och skapar en förpliktelse för varje individ att göra, eller inte göra, något. Här ges individen vanligtvis utrymme att förhandla om de villkor som ska vara gällande för kontraktets utformning.

Skillnaden mellan *ekonomiska* och *sociala* transaktioner ligger enligt teoretiker i att de sociala transaktionerna kommer med en form av ospecificerad förpliktelse och en förväntan om någon form av gentjänst i framtiden, medan de ekonomiska är av en mer formell karaktär (Blau, 2017). För det entreprenöriella jaget tycks det inte längre finnas några tydliga gränser för vad som anses vara det publika/formella/ekonomiska och det privata/informella/sociala. Ett fenomen som kan anses gälla även i fallet med kontrakt och transaktioner. Rousseau och Parks (1993) har utvecklat en kontraktmodell som bygger på att en mängd transaktionella (ekonomiska) och relationella (sociala/socioemotionella) kontrakt länkas samman med varandra och skapar en mängd åtaganden och skyldigheter. De menar vidare att de ekonomiska kontrakten är mer kortsiktiga och intäktsbringande där kontraktsparterna har en begränsad inblandning i respektive parts aktivitet. De sociala kontrakten karaktäriseras däremot av transaktioner mellan både intäktsbringande och socioemotionella element, med en öppen och långsiktig varaktighet och betoning på lojalitet och stöd. En sammanlänkning mellan de sociala och ekonomiska transaktionerna skulle enligt Bröcklings (2015) sätt att beskriva kontraktssamhället innebära att varje individ agerar utifrån en ekonomisk rationalitet för att optimera innebörden av ett socialt kontrakt. De transaktioner som tidigare setts som sociala och långsiktiga med en förväntan om någon form av gentjänst längre fram tillskrivs i ett kontraktssamhälle ett ekonomiskt och mer kortsiktigt värde som individen kan använda för att förhandla sociala kontrakt med.

Som individ i en familj innebär det att du ser på dina sociala handlingar i relation till övriga familjemedlemmar som en form av transaktion, med ett visst ekonomiskt värde. Ur det avseendet bygger det sociala kontraktet inte längre

på samma ospecificerade förpliktelse med en förväntan om en gentjänst någon gång i framtiden. Individen säkerställer snarare att den sociala transaktionen genererar någon form av ekonomiskt värde för att inte bli den som står kvar med Svarte Petter i händelse av en oförutsedd situation, som till exempel en separation. Vi kan därmed ses som transaktionella individer, vars värde inte överstiger vår egen förmåga att optimera sociala och ekonomiska transaktioner. Genom att studera hur kvinnorna i studien förhåller sig till sociala åtaganden i relation till ekonomiska värden är det möjligt att förstå hur de relaterar till olika former av kontrakt och de transaktioner som sker i en entreprenöriell och kontraktbaserad kontext.

Om att inte passa in - en problematisering av individualismen

Följden av en entreprenöriell kultur kan sammanfattas med att det företagande sättet att agera på, är något som har kommit att bli centralt för hur vi legitimerar oss själva och våra handlingar (Kelly, 2013). Omskrivningen av begreppet "entreprenör" till "entreprenöriella möjligheter för var och en av oss" har inneburit en kamp inom såväl akademien som det publika för att tillskriva entreprenörskap "en mer specifik (eller generell) position" bland fältets olika entreprenörskapsdiskurser (Berglund och Johansson, 2007). Från att ha varit en exkluderande diskurs i termer av att söka efter vissa entreprenöriella egenskaper hos särskilda personer (McClelland, 1961), tar diskursen nu skepnaden av att vara inkluderande och erbjuda något för alla. En sådan transformering blir lätt en kooperering – den tar oss gisslan genom att hålla kvar en snäv syn på begreppet entreprenörskap där antagandet om konkurrens står oomstridd och gör att vi konstrueras som enskilda öar i en värld där kvinnors praktiker vittnar om att vi främst är beroende av varandra. Likväl är de egenskaper vi förknippar med entreprenörskap och det entreprenöriella jaget i första hand risktagande, individualism, engagemang och nyskapande: attribut som anses förstärka den manligt könsmärkta entreprenörskapsdiskursen (Ahl, 2002).

Samtidigt som entreprenörskapsdiskursen framstår som inkluderande premierar den således vissa personer och attribut framför andra. Ur ett genusperspektiv skapar det en motsägelsefull diskurs där individen uppmuntras att bli ett företagande jag då det är det subjekt som idag värdesätts och premieras (du Gay et al., 1996) samtidigt som begreppet entreprenör fortfarande förknippas med stereotypa tankar kring maskulinitet (Ahl och Marlow, 2012). Kvinnor positioneras således som mindre entreprenöriella än män parallellt med att de utgör en antites i relation till den entreprenöriella mannen (Ahl, 2002, Berglund, 2007). Det innebär att det finns begränsningar i vilka som kan identifiera sig som entreprenör, likväl som det finns begränsningar i vilka individer som av samhället anses rymma inom entreprenörskapsdiskursen (Ogbor, 2000, Bröckling, 2005).

Gill (2014) antyder att alla människor kanske inte är lämpade att axla en företagande identitet, även om det är vad samhället förväntar sig av dem som

subjekt. Ett liknande resonemang förs av Berglund et al. (2017). De har studerat vilka subjektiviteter som främjas bland skolbarn i samband med introduktionen av entreprenörskapspolicyens initiativ i de nya läroplanerna för grundskolan och gymnasiet. I analysen lyfter författarna fram the *"domestic self"* som en av de subjekspositioner som inte bara osynliggörs, utan helt avvisas, och blir därmed direkt oförenlig med entreprenörskapsdiskursen. Det är det traditionellt feminina begreppet av en icke-entreprenör, som fokuserar på hemmet och det vardagliga snarare än att bejaka vinstintressen och nya teknologier. Subjekspositionen blir enligt författarna inte bara moraliskt omöjlig, eftersom den ignorerar det ekonomiska värdet. Den blir även otänkbar i den bemärkelse att den inte går att föreställa sig inom ramen för en företagande kultur. Subjekspositioner som, i likhet med *"the domestic self"*, avviker från den företagande diskursen ges sällan något utrymme eller erkännande eftersom diskursen i sig är inkluderande och vänder sig till *"alla"* (Berglund et al., 2017).

Det innebär att vad som traditionellt sett har förknippats med det feminina har svårt att rymmas inom vår förståelse av vad en mer maskulin och entreprenöriell kultur innebär. Här anspelar det *"entreprenöriella jaget"* på individualistiska och karriärmässiga drag, medan det *"domestiska jaget"* spelar på de kollektiva, familjära och relationella. Att fokusera på familjen innebär att sätta sig själv och sin karriär åt sidan, att fokusera på sig själv och sin karriär innebär att det kollektiva och familjen åsidosätts. Vad som här uppfattas som eftersträvansvärt inom en diskurs går därmed stick i stäv med vad som förväntas inom en annan. Vidare går det att addera ytterligare ett lager av komplexitet i relation till dessa subjekt. Det handlar om den rådande jämställdhetsdiskursen som i stor utsträckning gör gällande att den samtida kvinnan bör vara jämställd den samtida mannen (Nordenmark, 2004). Att vara en jämställd kvinna förknippas i första hand med den entreprenöriella jaget, medan den domestiska identiteten vanligtvis associeras med den mer konservativa kvinnorollen. För att uppfattas som jämställd ska kvinnan således anamma det entreprenöriella jaget, samtidigt som hon som den ansvarstagande medborgaren förväntas agera utifrån de mer kollektiva värden i relation till familjen. Vilket påvisas i Luxtons (2010) studie, där kvinnan vårdar sin sjuke son.

Att navigera de olika diskurserna i en entreprenöriell kultur kan följaktligen lämna individen med känslan av att vara korrekt placerad i relation till en diskurs, hon kan vara entreprenöriell och jämställd, men samtidigt stå helt fel i relation till en annan. Där det entreprenöriella jaget inte uppfyller samhällets förväntan om att ta ett kollektivt ansvar. Det är en position som kan förklaras utifrån den brittiska kulturteoretikern Angela McRobbies (2004) begrepp *"double entanglement"*. Det innebär att de nykonservativa genus- och familjevärdena nu samexisterar med kvinnans egen frigörelseprocess från dem. Hon ska vara konservativt kvinnlig, samtidigt som hon ska vara frigjord och uppnå framgång i yrkeslivet. Vi ser följaktligen hur kvinnan får brottas med

olika identiteter som idag har en stark diskursiv framtoning i vår kultur. I relation till entreprenörskap och jämställdhet blir det följaktligen värdefullt att studera hur kvinnorna väljer att förhålla sig till dessa två diskurser för att kunna säga något om hur, eller om, hon brottas med de kolliderande och samtida idealen som förväntas i en entreprenöriell kontext. Vilket jag avser göra i den här studien.

Entreprenörskap och feministisk teori

Det har tidigare uppmärksammats att vi mycket väl kan befinna oss i entreprenörskapsforskningens ”gyllene era”, där ett mångfald av mer generella och specialiserade institutioner stöttar entreprenörskapsforskningen i tron om att företagande har en viktig roll för att främja ekonomiska, tekniska och sociala framsteg (Wright och Zahra, 2011). Enligt författarna visar dock en närmare granskning av litteraturen i USA och på andra håll att forskare har accepterat denna konstruktion utan att i någon större utsträckning studera vilka ”kostnader” som kan uppstå. Varken för samhället eller den enskilda människan. De beskriver det som en ”blind fläck” som väcker frågor om vilken inverkan entreprenörskapet kan ha på ett samhälle och dess medborgare. I synnerhet avseende de potentiella spänningar som kan uppstå mellan den politiska inriktning som syftar till att främja jämställdhet och den som syftar till att stödja företagande och entreprenörskap.

Ett liknande resonemang förs av Braedley och Luxton (2010) som menar att en av de största svagheter i en entreprenöriell kultur är misslyckandet med att bedöma vilka effekter en förändrad ekonomi och politik kan leda till i termer av människors levda erfarenheter i det samhälle som följer av ett ideologiskt skifte. Istället för att mäta vilken faktiskt framgång reformerna har i människors liv har fokus enligt författarna legat på de resultat som har varit lätta att kvantifiera i termer av kronor och ören, spenderade och sparade. Dessa siffror har givetvis en viktig plats vid utformning och utvärdering av såväl globala som nationella policys. För att få en djupare förståelse för effekterna av dessa policyreformer menar författarna att det även är viktigt att identifiera sambanden mellan människors direkta erfarenheter och levnadsvillkor, styrningen av dessa samt den sociala och politiska kontexten. Det är ett konstaterande som resonerar väl med Jennings et al. (2013) som påpekar att det idag finns väldigt lite empirisk forskning som studerar om eller hur entreprenörskapet påverkar en familj. De menar vidare att det är för tidigt att konkludera huruvida policyinterventioner som syftar till att stimulera entreprenöriell aktivitet är fördelaktig eller skadlig för familjedynamiken.

Jag vill därför komma tillbaka till begreppet ”cirkla in” som introducerades i inledningen av det här kapitlet. Begreppet syftar till att illustrera hur jag för att sätta fingret på den ”blinda fläck” som har uppstått i skärningspunkten mel-

lan politiska reformer, entreprenörskap-, genus- och familjeforskningen försökt föra samman olika forskningsfält inom entreprenörskapslitteraturen. Det visade sig inte vara en helt enkel uppgift. I det första fältet, som handlar om *Policyreformernas stöd till entreprenörskap* fokuserar forskningen på olika reformer från statens sida vars huvudfokus i dagsläget riktas mot de mindre och nyare företagen och syftar till att skapa en entreprenöriell kultur med positiva attityder till entreprenörskap. I detta stöd är familjen inte synlig. Det är i sig inte problematiskt, eller konstigt, men bör nämnas för att understryka vilket stöd som här åsyftas. När vi istället övergår till den *Entreprenörskapande familjen* framgår att de entreprenöriella handlingar som sker inom familjen är betydelsefulla för att ett företag ska kunna utvecklas och växa. Det kan handla om att bidra med sin tid, sina pengar och sitt emotionella stöd. Här tillskrivs partnern, kvinna som man, en viktig roll, men studeras i första hand för att förstå hur de genom sitt sätt att agera kan påverka företagets utveckling. Det framgår däremot inte hur ett entreprenörskap kan påverka livspartnern, i det här fallet kvinnan. Det saknas med andra ord inte sällan ett genusperspektiv inom detta fält. Skiftar vi fokus och studerar *Entreprenörskap ur ett genusperspektiv* beskrivs entreprenörskap som maskulint betingat koncept, där de kvinnor som driver företag positioneras som den andre i relation till den företagande mannen. Här står den företagande kvinnan i centrum, varpå fältets uttalade genusperspektiv i den mening tenderar att exkludera de kvinnor som inte driver företag. Avslutningsvis har jag därför valt att vända mig till litteraturen kring *Det entreprenöriella jaget*, en ideologi som genomsyrar en stor del av våra västerländska samhällen. Att leva i en entreprenöriell kultur innebär att medborgaren förväntas korrigera sitt beteende utifrån vad som historiskt har konstruerats som maskulina egenskaper och konstant arbeta med att förbättra sig själva. I en sådan kultur inte bara avisas subjekt med traditionellt kvinnliga egenskaper, de blir moraliskt otänkbara då de inte går att förena med en ekonomisk rationalitet. Det innebär inte att alla kvinnor som lever med en man som driver företag kan eller ska likställas med traditionellt kvinnliga egenskaper. Men det innebär likväl att det finns många kvinnor och män vars egenskaper inte ges något utrymme i den kultur vi idag lever.

Ur det avseendet förefaller de kvinnor som lever med en man som är entreprenör utgöra en betydande del av den blinda fläck som Wright och Zahra (2011) relaterar till, i synnerhet när vi intresserar oss för entreprenörskapets implikationer för samhället ur ett jämställdhetsperspektiv, vilket det här forskningsprojektet gör. För kunna placera dessa kvinnor i blickfånget behöver vi länka samma olika delar, och kunskap från olika fält, med varandra. Till att börja med behöver vi skapa en slags fond. En bakgrund gentemot vilken vi kan förstå den ideologi som genomsyrar vårt samhälle och vilka beteenden och subjekt som premieras och stöttas inom ramen för en sådan ideologi. Denna fond utgörs i den här avhandlingen av entreprenörskapspolicyn och litteraturen kring det entreprenöriella jaget. Därefter behöver vi fånga upp de kvinnor som lever med en företagande man och synliggöra hur deras vardag

och relation till entreprenörskapet ter sig. Dessa kvinnor hittar vi i familjelitteraturen. Avslutningsvis blir genusfältet viktigt för att kunna säga något om dessa kvinnors vardag och livsvillkor samtidigt som den kan hjälpa oss att synliggöra maktbalanser och hur olika subjekt positioneras i en entreprenöriell kultur. Det kräver dock att vi skiftar fokus från den företagande kvinnan, till kvinnan som lever med entreprenören. Genom att placera henne i centrum kan vi öppna upp för nya aspekter och bredda vår förståelse för vad ett entreprenörskap kan innebära.

En kritisk inriktning inom entreprenörskapsforskningen har tidigare pekats ut som givande för att föra fram nya lärdomar och utveckla en teori som är öppen för möjligheten att entreprenöriell aktivitet kan bidra till att skapa problem som samhället försöker eliminera (Calás och Smircich, 2009). Det betonas särskilt inom den familjerelaterade litteraturen som efterlyser förändringar i de teoretiska ramverk som guidar forskningen (Danes, 2011) och påtalar vikten av att inkludera maka/makes perspektiv på entreprenörskap i vår förståelse av fenomenet (Danes et al., 2010). I nästkommande kapitel övergår jag följaktligen till att redogöra för hur jag har utvecklat avhandlingens teoretiska ramverk. Ramverket utgår från feministisk teori med ambitionen att belysa de maktrelationer som kan skapas mellan den företagande mannen och kvinnan han delar sitt liv med, mot bakgrund av hur entreprenörskapspolicyn formar vår syn på entreprenörskap och entreprenörer.

Sammanfattning

I det här kapitlet har jag genom att belysa och föra samman olika fält inom entreprenörskapslitteraturen ”cirklad in” de kvinnor som delar sitt liv med en entreprenör. För att återgå till syftet⁴ har kapitlet i första hand använts till att diskutera konceptet entreprenörskap och i viss mån även genus. Jag har i avsnitten om *Policyreformens stöd till entreprenörskap* och *Det entreprenöriella jaget* skapat en fond gentemot vilken vi kan förstå vår samtida kultur. Inom ramen för denna kultur har jag visat att fokus i forskningen om *Den entreprenörskapande familjen* centreras kring företaget samt att *Entreprenörskap ur ett genusperspektiv* lyfter fram den företagande kvinnan i relation till den företagande mannen. Trots att dessa olika forskningsfält i viss mån överlappar varandra utgör de kvinnor som delar sitt liv med en man som är entreprenör en ”blind fläck” när vi talar om entreprenörskap och genus. Som nämnts tidigare är inte avsikten med den här studien, eller kapitlet, att definiera entreprenörskap. Jag tror däremot att många av de tankar och varierande förhållningssätt som har diskuterats ovan kommer att vara närvarande i – och viktiga för

⁴ Att med utgångspunkt i feministisk teori belysa och analysera de narrativa konstruktioner av entreprenörskap och genus och som framträder i entreprenörskapspolicyn samt i de berättelser som skildras av kvinnor som lever tillsammans med en man som är entreprenör.

– hur berättelsen om entreprenörskap och genus konstrueras. Det följande kapitlet ägnas åt ett fördjupat resonemang kring just ”genus” samt ytterligare två termer i syftesformuleringen: ”feministisk teori” och ”konstruktioner”. Här behandlas feminismen utifrån ideologi, politik och forskning. Vidare diskuteras jämställdhetsdiskursen och kvinnans förutsättningar att delta i samhället på ett jämställt sätt. Bland annat genom att se till hennes möjligheter att tala om sitt liv i den offentliga debatten. Jag redogör även för min position som forskare och diskuterar entreprenörskapsforskningens epistemologi genom att dekonstruera innehållet i det här kapitlet.

3. De tysta(de) rösterna

Kvinnors möjligheter att göra sin röst hörd i samhället har spårats till antikens Grekland och visar hur hon systematiskt har tystats i det offentliga samtalet, vilket kan problematiseras utifrån att hennes förnuft och kunskapsmässiga bidrag genom historien har värderats lägre än mannens (Beard, 2019). Kvinnans förutsättningar att delta i samhället på samma premisser som mannens har varit utgångspunkt för framväxten av såväl feministiska studier som genusperspektiv inom forskningen. Det finns många olika sätt att resonera kring kvinnans position i samhället, men det är svårt att göra det utan att samtidigt resonera kring mannens, eftersom kvinnor och män definieras i relation till varandra. Inom feministisk teori anses mannen utgöra normen, medan kvinnan ses som den avvikande andra (de Beauvoir, 2002). Det är en struktur som kräver sin förklaring (Wahl, 1996). Det här kapitlet behandlar feminismens ideologiska ursprung och utveckling, den feminism som bedrivs inom politiken samt den feministiska forskningen. Dels för att positionera avhandlingen inom det feministiska landskapet, men också för att möjliggöra en diskussion om tillämpningen av ett feministiskt perspektiv inom vetenskapen (Thurén, 2003). Jag förstår således genus som en social konstruktion där kvinnans tystnad är avhängt frågor som: Vem är det som kan veta något? Vad är det vi kan veta? och Hur kan vi veta det vi vet? Kvinnor är idag underrepresenterade inom den vetenskapliga kunskapsproduktionen (Alcoff, 2008) och förfördelade när det kommer till rätten att vittna om och uttolka meningen av den sociala värld som omger oss (Fricker, 2018). Det gör det svårare för henne att tränga igenom de narrativ som präglar vissa diskurser.

Den tysta(de) kvinnan

Kvinnans möjlighet att göra sin röst hörd i samhället har spårats till den västerländska litteraturens födelse och det första nedtecknade exemplet på när hon ombeds att inte uttrycka sin åsikt i det offentliga (Beard, 2019). Det är nästan tre tusen år sedan, i *Odysseen*. Odysseus son Telemachos tillrättavisar sin mor när hon ber en sångare att välja ett muntrare nummer genom att säga åt henne: ”upsök ditt gemak och återta dina sysslor, slända och vävstol... Att tala tillkommer männen, särskilt då mig, för jag är ju son till den som bestämmer i huset” (Beard, 2019:16). Mary Beard är Storbritanniens främsta forskare

i klassiska studier och reflekterar i sin bok *"Kvinnor och Makt"* (Beard, 2019) över kvinnors möjligheter att göra sin röst hörd i offentligheten. Med få undantag illustrerar hon hur kvinnors röster systematiskt har tystats, från antikens Grekland till dagens samhälle. Det handlar följaktligen inte om kvinnans ovilja att tala, utan om hennes förutsättningar att få göra det. Hon är med andra ord inte tyst. Hon är tystad.

I de fall kvinnor har tillåtits tala har det enligt Beard varit i egenskap av offer, där hon blivit utsatt för något, till försvar för någon annan kvinna/kollektivet eller som martyr innan hon ska dö. De kvinnor som ändå har lyckats göra sig hörda har gjort det genom att medvetet imitera mannen och blir i den mening en imitator av en roll som inte är hennes egen (Beard, 2019). Att tala för sig själv, med sin egen röst, är däremot ett olovligt område. Beards syfte med boken är att titta närmare på det kulturellt sett problematiska mellan kvinnors röster och de röster som hörs i debatter, tal och kommentarer i det offentliga rummet. Vad Beard menar är: *politik i dess vidaste bemärkelse*. Hon uppmantrar därför till att aktualisera frågan om hur vi talar offentligt, vad det är vi talar om och vems röst det är som får höras. En offentlig röst innebär rätten att skildra, synliggöra och forma den sociala värld som omger oss. Jag ska återkomma till dessa frågor i slutet av kapitlet, men behöver först reda ut vad Beard ovan relaterar till som "kulturellt problematiskt". Det handlar om våra föreställningar om vad som anses manligt och kvinnligt, maskulint och feminint. Det är ett ämne som har debatterats flitigt inom feminismen, om än på lite olika sätt.

Feminismen som ideologi, politik och forskning

Det är få ord som skapar så mycket förvirring och missförstånd som ordet "feminism" (Wahl, 1996). Det kan därför vara på sin plats med ett förtydligande när feminismen här introduceras både som ideologi, politik och forskning. En bred definition av begreppet innebär ett tillkännagivande av att det finns en ojämlikhet mellan kvinnor och män samt att det finns en vilja att förändra detta förhållande. Det kan vara svårt att dra en tydlig gräns mellan ideologi, politik och forskning. Politiken kan vara influerad av såväl ideologi som forskning, likväl som forskning kan vara influerad av både politik och ideologi. Wahl (1996) definierar dem dock på olika sätt och ger en ökad tydlighet till feminismens innebörd. Den feministiska *ideologin* definieras som idéer kring hur "saker är" samt idéer kring hur saker "borde vara". Feministiskt *politik* som arbetet med att uppnå jämställda förhållanden för kvinnor och män och feministisk *forskning* som den vetenskapliga produktionen av förklaringar, beskrivningar och tolkningar med utgångspunkt i ett feministiskt, teoretiskt, perspektiv. Centralt för feministiska perspektiv är att mannen vanligtvis utgör normen som standard för individen samt att mainstream forskning

tenderar att vara könsblind. I avsnitten som följer sker en något vidare beskrivning av respektive område, med avsikten att ge en överskådlig beskrivning, snarare än en heltäckande bild.

Feministisk ideologi – från likheter och särarter till sociala strukturer

Den grundläggande och gemensamma utgångspunkten för feministiskt ideologi innebär att kvinnan på en strukturell nivå ses som underordnad mannen och det finns en önskan om att ändra det förhållandet. Ideologierna förenas i målsättningen att förändra maktförhållandet mellan könen, men tar avstamp i olika kontexter och frågeställningar. Vissa ideologier menar att de föreställningar och värderingar som finns gällande vad som anses manligt och kvinnligt är grunden till ojämställdhet. Medan andra förgreningar lyfter fram mer praktiska orsaker så som arbetsfördelningen mellan kvinnor och män, där kvinnor vanligtvis gör merparten av det obetalda arbetet och riskerar att bli ekonomiskt beroende av sin man. De feministiska ideologierna kategoriseras vanligtvis utifrån huruvida de framhåller likhet eller olikhet i synen på kön. Genom att göra den distinktionen går det att skilja mellan *likhetsfeminism* och *särartsfeminism* (Gemzöe, 2013).

Inom likhetsfeminismen anses könen ha likartade särdrag, vilket innebär att kvinnor och män ska ha lika villkor. Hit hör liberalfeminism som menar att kvinnan är *lik* mannen, men med olika förutsättningar att delta i samhällets publika sfär (Gemzöe, 2013). Liberalfeminismen ses idag som den historiska starten för alla andra samtida feministiska ideologier. Här formulerades initialt begreppen "jämlighet" och "rättvisa" som vanligtvis associeras med kvinnors problem i en värld styrd av manliga normer. Under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet handlade det i första hand om kvinnors rätt till utbildning, rösträtt, rätten att arbeta och inte minst rätten att äga sin egen kropp (Fischer et al. 1993). Det vill säga: kvinnans medborgerliga rättigheter och tillgång till ett liv i det publika. Nyckeln till jämställdhet är att ge kvinnor samma möjligheter som män att vara delaktiga i det publika livet, som innebär ett avlönat arbete och ett deltagande i demokratiska processer. Särartsfeminismen argumenterar istället för att kvinnan har något specifikt att tillföra, som *skiljer* sig från mannens bidrag till samhället. Vissa pekar här på de biologiska skiljelinjerna medan andra pekar på de erfarenhetsmässiga (Gemzö, 2013). Kvinnors preferenser anses här skilja sig från de preferenser som karaktäriserar det traditionella och (maskulina) nutida samhället (Alvesson och Due Billing, 2009). Kön blir i den mening ett system av manlig dominans och en elementär princip för hur samhället organiserar sig och skapar förtryck. Nyckeln till jämställdhet är en monumental strukturförändring där kvinnan inte längre är underordnad mannen. Det gäller inte enbart lagar och politik, utan även sociala och kultu-

rella institutioner så som familjen, yrkeslivet och akademien (Daly, 1978). Såväl likhets-, som särartsfeminismen har kritiserats för att relatera till kön som något fast och fixerat där kvinnan och mannen antingen är lika *eller* olika varandra. De framställs med andra ord som två skilda kategorier. Likhetsfeminismen har kritiserats för att tillämpa en manlig standard även på kvinnor, med ett diskriminerande resultat som implicit bygger på antagandet att kvinnor ska bli som män (Friedan, 1981). Särartsfeminismen har å andra sidan kritiserats för att den manliga makten blir dess största motståndare, trots att alla män inte är överordnade kvinnan. Samt för att män också kan lida av att leva i ett samhälle som förstärker den roll som mannen förväntas ha (Alvesson och Due Billing, 2009). Det finns dock en ideologi som ser till de strukturer som omger människan, snarare än att rikta uppmärksamheten mot könets (o)lika beskaftenheter.

Socialfeminismen bygger på att det finns en ojämlikhet mellan såväl, kön, klass och i vissa fall även etnicitet (Calás och Smircich, 2006). Till skillnad från att se kvinnor som fundamentalt lika män (liberalfeminismen), eller fundamentalt olika dem (radikalfeminismen) karaktäriseras socialfeminismens syn på könets natur av att det definieras utifrån samhällsstruktur-, och förändringar samt av de sociala relationer människan ingår i (Alvesson och Due Billing, 2009). Uppdelningen mellan det den privata sfären (hemmet) som förknippas med kvinnan och den publika sfären (den ekonomiska och demokratiska sfären utanför hemmet) som förknippas med mannen, gjorde kvinnan beroende av sin man (Hartman, 1986). Det är inom denna ideologi vi finner svaret på den kulturella problematik som Beard (2019) refererar till. Svaret på varför kvinnans röst tystas i det offentliga finner jag således inte genom att förstå kvinnan som lik respektive olik mannen, utan i det samhälle som omger och formar henne.

Feminismen som politik

World Economic Forum framhåller att jämställdhet mellan kvinnor och män har en fundamental bäring på om en ekonomi och ett samhälle ska kunna utvecklas. Tillsammans med sina grannländer hamnar Sverige ofta i topp när World Economic Forum (2020) presenterar sina mätningar över världens mest jämställda länder. År 2020 hamnade Sverige på fjärde plats efter Island, Norge och Finland. Jämställdhet är med andra ord något som ligger vårt land varmt om hjärtat. Att jämställdhet är betydelsefullt framgår tydligt av hur politiken är utformad och kan illustreras med ett par olika exempel: landet har en feministisk statsminister och regering, det finns en myndighet och en minister för jämställdhet samt organ inom regeringskansliet med beteckningen jämställdhetsråd. Det kan med ett samlat begrepp beskrivas som statsfeminism (Hernes, 1987), vilken har kommit att framstå som en viktig ”moderniseringsagent” i det svenska samhället (Bäck-Wikund och Bergsten, 1997). Feministisk politik kan beskrivas som det arbete makthavarna utövar för att

uppnå jämställdhet i ett samhälle (Wahl, 1996). Politik ska i sammanhanget inte enbart förstås som lagstiftning, statliga institutioner och reformer. Den omfattar även diskurser och deras relation till särskilda subjekspositioner i ett samhälle (Alcoff, 2008, Bacchi, 2017).

I Sverige finns det i dagsläget två juridiska kön – kvinna och man – och det är i huvudsak dessa kön jämställdhetspolitiken är utformad efter. Det är dock viktigt att betänka att gruppen kvinnor och gruppen män inte är två enhetliga grupper, likväl som att det finns individer som inte identifierar sig inom tvåkönsnormen. Den övergripande målsättningen för svensk jämställdhetspolitik är alltså att ”kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv” (prop. 2005/06:155). För att nå dit bedrivs det politiska arbetet utifrån sex olika delmål (Regeringskansliet, 2017).

1. *En jämn fördelning av makt och inflytande.* ”Kvinnor och män ska ha samma rätt och möjlighet att vara aktiva medborgare och att forma villkoren för beslutsfattandet.” Det här delmålet verkar för att skapa förutsättningar som ger kvinnor hälften av den reella makten. Det ska ske genom att säkerställa att kvinnor på lika villkor är delaktiga i demokratiska beslutsprocesser, från vilka frågor som ska tas upp till vilka beslut som fattas. Det avser såväl formella demokratiska system som den makt som ska fördelas i det civila samhället, så som idrott, trossamfund, företag och medier. Men det handlar också om lika möjligheter för kvinnor och män att delta i och påverka de processer som formar våra föreställningar, tankar och idéer inom medier, kulturen, forskningen, folkbildningen och utbildningsväsendet (Regeringskansliet, 2017).
2. *Ekonomisk jämställdhet.* ”Kvinnor och män ska ha samma möjligheter och villkor i fråga om betalt arbete som ger ekonomisk självständighet livet ut.” Delmålet tar sikte på fördelningen av ekonomiska resurser mellan kvinnor och män och omfattar inkomster i form av lön och näringsverksamhet samt avkastning på kapital. Begreppet ekonomisk självständighet innebär att kvinnor och män har samma möjligheter och villkor att försörja sig själva och sina eventuella barn. Delmålet omfattar även företagande, att kvinnor ska ha samma möjligheter som män att starta och driva företag. Det avlönade arbetet ska inte bara ge ekonomisk självständighet i förvärsaktiv ålder, utan också innebära ekonomisk trygghet och självständighet under pensionsåren (Regeringskansliet, 2017).

3. *Jämställd utbildning.* ”Kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma möjligheter och villkor när det gäller utbildning, studieval och personlig utveckling.” Delmålet omfattar hela det formella utbildningssystemet samt bildning och utbildning utanför detta, så som studieförbund och folkhögskolor. Målet verkar för att motverka de könsbundna studievalen och omfattar alla delar av utbildningen. Att kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma möjligheter och villkor när det gäller personlig utveckling handlar om jämställda förutsättningar att utveckla intressen, ambitioner och att nå sin fulla potential utan att hindras av strukturer, fördomar och stereotypa föreställningar utifrån kön (Regeringskansliet, 2017).
4. *Jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet.* ”Kvinnor och män ska ta samma ansvar för hemarbetet och ha möjligheter att ge och få omsorg på lika villkor.” Det här delmålet tar sikte på fördelningen av det obetalda arbetet, på såväl samhälls-, som individnivå. Här inkluderas obetalt hemarbete, omsorgen av barn, äldre och andra närstående och omfattar både den som ger och får omsorgen (Regeringskansliet, 2017).
5. *Jämställd hälsa.* ”Kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma förutsättningar för en god hälsa samt erbjudas vård och omsorg på lika villkor.” Delmålet syftar till att åstadkomma en god folkhälsa som är jämlikt och jämställt fördelat. Det omfattar såväl förebyggande folkhälsoarbete som åtgärder inom hälso- och sjukvård, insatser inom socialtjänsten och till enskilda personer med funktionsnedsättning (Regeringskansliet, 2017).
6. *Mäns våld mot kvinnor ska upphöra.* ”Kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet.” Delmålet tar sikte på allas rätt och möjlighet att bestämma över sin egen kropp, sexualitet och reproduktion. Det avser alla former av psykiskt, fysiskt och sexuellt våld samt våld riktat mot flickor och kvinnor. Även mäns och pojkars våldsutsatthet inbegrips, likväl som prostitution, människohandel för sexuella ändamål samt hedersrelaterat våld och förtryck. Delmålet omfattar även det våld som sker på internet och i andra digitala kanaler. Särskilt utrymme ges till kopplingen mellan maskulinitet och våld (Regeringskansliet, 2017).

Under de senaste årtiondena har jämställdhetsintegrering varit den huvudsakliga strategi som används för att uppnå regeringens jämställdhetspolitiska mål. Det fastställdes i propositionen ”Delad makt – delat ansvar” (prop.

1993/94:147). Jämställdhetsintegrering innebär att ”ett jämställdhetsperspektiv ska beaktas i all politik som påverkar människors villkor, så att *alla* kvinnor och män, flickor och pojkar kan leva jämställda liv” (Regeringskansliet, 2021). Men också att ett jämställdhetsperspektiv ska ”införlivas i allt beslutsfattande, på alla nivåer och i alla steg av processen, av de aktörer som normalt sett deltar i beslutsfattandet” (Jämställ, 2013). Det är enligt regeringen en strategi som har vuxit fram för att motverka tendensen till att jämställdhetsfrågorna hamnar i periferin av andra politiska frågor och verksamheter (Regeringskansliet, 2021). I jämställdhetsintegreringen används jämställdhetsbudgetering som ett strategiskt redskap för att uppnå de sex målen. Det innebär att verksamhetens budget utformas med jämställdhetskonsekvenser i åtanke på ett sätt som synliggör effekter på jämställdheten samt för att samhällets resurser ska komma hela befolkningen till del (Regeringskansliet, 2019). I budgetarbetet ska konsekvenser för jämställdheten beaktas när förslag och reformer utformas (Regeringskansliet, 2021). Idag är det Jämställdhetsmyndigheten (2021) som ska säkerställa att regeringens jämställdhetspolitiska prioriteringar får genomslag genom att bidra till ett effektivt genomförande av jämställdhetspolitiken. I det uppdraget ingår bland annat att analysera och följa upp utvecklingen mot jämställdhet. Ett arbete som ska kunna ligga till grund för insatser på olika nivåer, och av olika aktörer, i samhället.

Välfärdens jämställdhetspolitik för familjelivet

Grunden för en jämställd familjepolitik kan spåras till Alva och Gunnar Myrdals (1935) idéer från 1930-talet som kommit att genomsyra många politiska reformer. Alva Myrdal (1932) begärde vid tidpunkten att män och kvinnor skulle dela på ansvaret för deras barn, då familjer i den moderna världen inte hade råd att leva ett ojämnt liv – en demokrati krävde jämställdhet. Tillsammans har de bidragit till att det i Sverige finns en allmänt vedertagen uppfattning om jämställdhet där kvinnor och män ska dela lika på omsorg och försörjning (Nordenmark, 2004). En uppfattning som även återspeglas i den yngre populationens preferenser där det stora flertalet unga vuxna vill leva i en jämställd relation (Socialdepartementet DS, 2001:57). Det vill säga, jämställdhet har kommit att bli en självklarhet i det svenska samhället som medborgaren förväntas leva upp till. Oberoende av kön.

Trots avregleringar och privatiseringar är det svenska välfärdssystemet och statens engagemang mer utbrett än vad det är i många andra länder (Harvey, 2005). Det finns till exempel subventionerad barnomsorg och äldreomsorg. Berggren och Trägårdh (2006) kritiserar strukturen för att ge staten en ökad makt över sina medborgare, vilket innebär att den svenska självständigheten i jämförelse med andra länder i högre grad är villkorad statens reformer och ideologier. En effekt av den subventionerade välfärden är dock att Sverige i jämförelse med de flesta andra europeiska länder har skapat goda möjligheter

för medborgaren att förena familj med arbete. När staten ombesörjer omvårdnad för de allra yngsta och äldsta i ett samhälle är det lättare för både kvinnor och män att förvärvsarbeta. Det har bland annat resulterat i att tvåförsörjarfamiljen sedan länge är den svenska normen och den vanligaste familjeformen (Bäck-Wiklund, 2012). Men också att Sverige har EU:s högsta sysselsättningsgrad bland kvinnor på 79,7 procent (Ekonomifakta, 2020). Vidare visar statistik från SCB (2020) att antalet kvinnor som arbetar heltid ”grovt beskrivet och med variationer över åren” fortsätter att stiga samtidigt som andelen deltidarbetande kvinnor har sjunkit de senaste decennierna. Kvinnans höga sysselsättningsgrad har inneburit konsekvenser för såväl kvinnan som mannen i den moderna familjen. Bland europeiska kvinnor uppger till exempel svenskorna att de i större utsträckning än andra upplever en tidspress i förhållandet mellan arbete och familj (Van der Lippe et al., 2006). Vad gäller mannen går det ur ett feministiskt perspektiv att hävda att den svenska stadsindividualismen har trätt in i hans ställe, i termer av att säkerställa familjens ekonomiska trygghet. Därmed ökar förutsättningarna för honom att hävda sin individuella självständighet parallellt med att ansvaret för familjen fortfarande ligger kvar på kvinnan (Berggren och Trägårdh, 2006).

Ett vanligt sätt för staten att (statistiskt) mäta hur jämställdhetspolitiken faller ut i en parrelation, där det finns barn, är att titta på hur föräldrapenningen har tagits ut. Ett jämställt uttag definieras som att vardera föräldern har tagit ut mellan 40 och 60 procent av föräldrapenningdagarna när barnet fyllt två år (Försäkringskassan, 2021). Det är idag känt att uttaget av föräldrapenning skiljer sig mycket åt mellan olika yrken. Bland föräldrar som arbetar på ledande positioner tar både män och kvinnor i genomsnitt ut få dagar, kvinnor delar i stor utsträckning lika på uttaget med den andra föräldern medan männen inte gör det (Försäkringskassan, 2016). Det är inom denna yrkeskategori som de män som tar ut minst antal dagar återfinns. Män som arbetar i ledande positioner har i genomsnitt tagit ut 35 dagar (av totalt 480) och 46 procent har tagit ut mindre än 5 dagar (Försäkringskassan, 2016). Ett liknande mönster ses i Företagarnas (2019) rapport #Föräldrafällan 2.0 som visar att det bland företagare med små barn är två av fem (39 procent) som *inte* har varit föräldraledda med sina barn. Här går det dock inte att se hur stor andel som är män respektive kvinnor. Vidare visar Riksrevisionens (2018) rapport ”Fastställande av föräldrapenning för egenföretagare” att företagare tar ut föräldrapenning i lägre utsträckning än anställda. Det gäller i synnerhet män som driver företag, där det är ”märkbart färre” som tar ut minst en dag föräldrapenning. Statistiken kring föräldrapenning visar också att de kvinnor som tar ut all, eller nästan all, föräldrapenning har sämre inkomstutveckling än kvinnor som tar ut en mindre andel av föräldrapenningen (Försäkringskassan, 2020). Att som kvinna ensam ta ut hela föräldraledigheten är också det som har störst påverkan på hennes framtida pension, i negativ mening (Pensionsmyndigheten, 2021).

Som framgår av litteraturen sker det på politisk nivå ett omfattande arbete med att skapa ett jämställt samhälle och betona vikten av att kvinnor och män har samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter inom alla områden i livet. Vilket också påverkar hur familjelivet förväntas levas. Det finns där en allmän uppfattning bland män och kvinnor att det ska levas jämställt. Politiken arbetar aktivt med integrerade strategier och verktyg för att stävja ojämställdhet. Målsättning är att tidigt upptäcka och synliggöra effekter på jämställdheten för att snabbt kunna ta eventuella konsekvenser av en viss politik i beaktning i det fortsatta reformarbetet. Att synliggöra det politiska jämställdhetsarbete som bedrivs av staten är betydelsefullt, av två anledningar. Dels för att det går att säga något om hur dessa mål återspeglas och formuleras i de reformer som utarbetas för att stödja entreprenörskap och tillväxt. Dels för att det inom ramen för dessa reformer framgår vad som i sammanhanget anses vara en jämställd politik. För att kunna göra det krävs det att vi inom forskningen utmanar dominerande narrativ och genusdiskurser.

Feministiskt forskning

För ganska exakt 40 år sedan ställde Lorraine Code, en kanadensisk, feministisk filosof, vad hon kallade för en ”skandalös” fråga: ”is the sex of the knower epistemologically significant?” (Code, 1981). Hon tog sig därefter an uppgiften att kartlägga konturerna av den feministiska epistemologin (Code, 1991). Det är ett arbete som har utvecklats under åren och Sandra Harding (1987) identifierar tre huvudsakliga feministiska epistemologier som fick ett brett genomslag för ett par decennier sedan: feministisk empirism, feministisk ståndpunkts epistemologi och postmoderna epistemologier. Ståndpunktsfeminismen har tillsammans med den feministiska empirismen varit betydelsefulla för att synliggöra en viss könsrelaterad partiskhet inom vetenskapen. Samtidigt har den kritiserats för att begreppet ”kvinna” ses som ett enhetligt teoretiserande *objekt* samt som ett enhetligt kunskaps*subjekt* (Lugones och Spelman, 1983). Resonemanget bygger på en essentialism och ett antagande om att det finns vissa drag som på ett naturligt sätt tillskrivs den manliga respektive kvinnliga kroppen. Vilka i sin tur förklaras som feminina respektive maskulina egenskaper och förbiser såväl variationer inom de två könen som de historiska och kulturella kontexter dessa personer verkar i. Det är ett resonemang som lite slarvigt kan likställas med den ideologi som återfinns inom likarts, - och särartsfeminismen. Kritiken har banat väg för en mer nyanserad och komplex diskussion kring feminismens epistemologi, där uppmärksamheten har riktats mot reflektioner kring själva processen av ”knowing, knowers and known” (Hawkesworth, 1989). Det är en inriktning som i första hand intresserar sig för frågor som: Vem är det som kan veta något (Code, 1991): Vad är det vi kan veta? och ”Hur kan vi veta det vi vet? (Alcoff, 1998). Dessa frågor kan alla härledas till utvecklingen av den feministiska poststrukturalismen. Istället för att, likt tidigare epistemologier relatera till kvinnor och män

som fasta kategorier med specifika attribut, uppmärksammar poststrukturalismen hur utgångspunkten för kunskapsproduktionen påverkar den kunskap som produceras. Samt hur kvinnliga respektive manliga egenskaper därigenom konstrueras och positioneras.

Feministisk poststrukturalism

De poststrukturalistiska teorierna fokuserar i första hand på de specifika processer genom vilka individer görs till könsmärkta subjekt, snarare än att ta kategorierna man och kvinna för givna. Den poststrukturalistiska analysen ser tillvaron i termer av diskursiva och reglerande praktiker. De återfinns bland annat i vetenskapliga texter, litteratur och det vardagliga livet och utmanar de stora berättelserna genom vilka individen görs till en kreativ och heroisk version av sig själv (Davis och Gannon, 2005). Den poststrukturalistiska forskningen visar istället hur olika former av subjekt och subjektspositioner möjliggörs, både som produkter *och* producenter av den sociala kontexten (Calás och Smircich, 1996). Begreppet "subjektspositioner" används för att referera till den *process*, genom vilka våra identiteter produceras (Burr, 2015) samt för att uppmärksamma sättet genom vilket människor aktivt lokaliseras i social interaktion, så kallad "positionering" (Davies och Harré, 1990). Eller som Laclau och Mouffe (1985:115) uttrycker det: subjekt är detsamma som subjektspositioner i en diskursiv struktur.

Konceptet positionering erkänner inflytandet på formandet av identiteter *samtidigt* som det ger utrymme för individen att aktivt använda sig av olika diskurser och tillämpa dem i olika sociala situationer. Att skriva den här avhandlingen innebär till exempel att jag i ett visst sammanhang är doktorand, i ett annat är jag en kollega, men jag är också dotter till en mor och far, mamma till två barn och en gift kvinna. Det kan tillsammans ses som olika positioner jag intar som subjekt, i olika sammanhang, beroende på i vilken kontext jag agerar. Den gemensamma nämnaren är att mitt kön genomsyrar alla dessa positioner. Oberoende av situation och kontext kommer jag inte ifrån det faktum att jag är kvinna.

De maktrelationer som diskurserna för med sig är centrala inom den poststrukturalistiska forskningen (Calás och Smircich, 1996) som fokuserar på möjligheten att förflytta sig bortom vad som är känt och den förståelse som redan finns och peka på *nya* sätt att tänka kring vad som uppfattas som "manligt" respektive "kvinnligt" (Davis och Gannon, 2005). Det handlar följaktligen om att utmana dominerande narrativ och diskurser, om och om igen (Calás och Smircich, 1996). Genom att tillämpa en poststrukturalistiskt epistemologi menar jag att det är möjligt att ifrågasätta de maktrelationer som skapas kring entreprenörskap och genus. Ifrågasätta vilka femininiteter och maskuliniteter som konstrueras i relation till fenomenet och således rymms inom entreprenörskapets diskursen. Att vara kvinna behöver till exempel inte innebära att man

agerar utifrån en traditionellt ”kvinnlig” position. Enligt Beard (2019) tenderar kvinnor snarare att imitera den manliga positionen för att komma till tals i den offentliga debatten. Utifrån ett sådant resonemang förefaller kvinnor med ”maskulina” röster vara mer framträdande i debatten om entreprenörskap, vilket påverkar vad det är vi kan veta om entreprenörskap och hur vi kan agera i relation till den kunskapen. Vi ”gör” i den mening kön, där kön är något relationellt som inbegriper flera parter och tar sig uttryck i olika kontexter (West och Zimmerman, 2009).

Kvinnor och män som sociala konstruktioner

En grundläggande princip för den här avhandlingen är att kunskap uppfattas som socialt konstruerad (Berger och Luckmann, 1966). Det innebär ett kritiskt förhållningssätt gentemot det för givet tagna sanningar som finns i vår förståelse för omvärlden och oss själva (Burr, 2015). Enligt psykologen Kennet Gergen (1991) kräver den sociala verkligheten ett tillgängligt vokabulär för att kunna uttryckas och vara begriplig för oss. Han illustrerar det genom att visa att det västerländska samhället saknar ord för särskilda känslor som existerar i andra kulturer, där känslan har givits ett ord för att kunna uttryckas. Saknar vi ord som kan definiera vår känsla, kan vi inte ge uttryck för den och den finns därför inte heller tillgänglig för oss. Det innebär att ord blir viktiga för vårt sätt att kommunicera våra erfarenheter. Saknar vi ord blir vår omvärld obegriplig och därmed svår att förstå och delge. En social verklighet kräver följaktligen ett vokabulär för att kunna existera samt ett visst underhåll av språket för att samma verklighet ska kunna upprätthållas.

Tillsammans kokar dessa ord ned till en viss förståelse av världen, snarare än en annan, skapad i ett visst socialt och historiskt sammanhang. På så sätt kan vi förstå vår värld som socialt konstruerad, vilket även gäller för kön. Det innebär att vårt språk och våra berättelser blir centralt för att forma och omforma den sociala värld som annars kan ses som självklar och oföränderlig. Att verkligheten är socialt konstruerad bör dock inte tolkas som att den inte existerar. Alternativt tas som en spegling eller karta över hur världen ”*faktiskt*” är, det innebär snarare att vi kan förhandla om vad meningen med den innebär (Gergen, 1985). Det ger i sin tur att det inte finns en objektiv kunskap om världen som är oberoende av observatören. Socialkonstruktionism är, enligt min tolkning, därmed en epistemologi, inte en ontologi.

Vad är genus?

Vid det här laget borde det ha framgått att den här studien, i linje med det poststrukturalistiska perspektivet, förstår kön som en social konstruktion. Att förstå kön som en social konstruktion innebär *inte* att jag som forskare uteslu-

ter eller förnekar det materiella och biologiska. Kvinnor och män kan särskiljas från varandra utifrån biologiska egenskaper som påverkar hur kroppen utvecklas. Men det klargör inte varför kvinnan har hindrats från att delta i samhället på ett jämlikt sätt, det kan snarare förklaras av hur vi vid en viss tidpunkt i en viss kontext ”gör” kön (de Beauvoir, 2002). För att sätta fokus på hur kön görs introducerades begreppet ”att göra kön” (Thomsson och Elvin-Nowak, 2003) med syfte att få ett analytiskt begrepp för hur kön konstrueras i olika sociala sammanhang. Att undersöka och problematisera hur kön görs socialt och kulturellt samt hur det tar sig uttryck och vilka konsekvenser det får är följaktligen en utgångspunkt som delas av många genusforskare (jämf. Ahl, 2002, Alvesson och Billing 2003, Bruni et al., 2004, Butler 1990, Thurén, 2003 Wahl et al., 2001). Det handlar om att problematisera förenklade tolkningar av kön och våga ifrågasätta vad som kan framstå som ’naturligt’ manligt respektive kvinnligt, i synnerhet när det ger mannen fördelar framför den andra hälften av befolkningen (Thurén, 2003). Samtidigt som det sätter ramar för vilka vi kan vara och hur vi kan leva våra liv.

Det skapas därmed en viss distinktion mellan det biologiska könet som ofta omnämns som det ”naturliga” könet och det ”sociala” kön som konstrueras i en process genom vilken vi skapar föreställningar om vad som anses vara manligt och kvinnligt i en viss kultur. Det senare uppmärksammar hur kön görs i vardagen när människan uppfattar, tolkar, tänker, symboliserar och definierar kvinnor och män samt vilka konsekvenser kategoriseringen får. De mest angelägna frågor som kan ställas inom genusforskningen i relation till de två kategorierna ovan rör maktförhållanden. På vilket sätt, i vilken utsträckning och med vilka konsekvenser råder det en obalans mellan de två kategoriernas resurser och möjligheter? (Thurén, 2003). Begreppet genus infördes för att skilja det sociala och kulturella från det biologiska, men den teoretiska utvecklingen har gjort att genusbegreppet har fångats upp även utanför akademien med följderna att distinktionen mellan genus/kön och kultur/natur har blivit vag och de vetenskapliga begreppen mer tvetydiga i sina användningsområden (Thurén, 2003). Tillämpningen av genus och kön har, likt engelskans gender och sex, blivit överlappande och synonymt med varandra. Så även i denna avhandling.

I det inledande kapitlet lovade jag att återkomma till hur jag förstår genus i relation till entreprenörskap och vise versa och finner det lämpligt att göra det i avsnittet som behandlar just genus. I den här avhandlingen studerar jag dels entreprenörskap ur ett genusperspektiv, dels genus ur ett entreprenörskapsperspektiv. Det senare innebär att jag intresserar mig för kvinnorna i studiens företagsamhet i en entreprenöriell kultur, medan det förstnämnda innebär att jag studerar entreprenörskap utifrån feministisk teori. Det innebär att jag diskuterar maktobalanser mellan kvinnan och entreprenören samt hur olika subjekt positioneras i vår entreprenöriella kultur. Jag kommer följaktligen att se entreprenörskap och genus ur båda perspektiven. Så när jag skriver entreprenörskap och genus är det detta som avses.

Genus som serialitet

Av att förstå kön som socialt konstruerat följer som Ahl (2002) påpekar en viss problematik i relation till forskning och politiska reformer. Hur kan kvinnor studeras i ett frigörande syfte om de inte kan definieras som en homogen grupp? Och hur kan jämställdhetspolicys utformas om det inte finns ett kunskapsmässigt underlag som utgår från den grupp som förtrycks? Kritiker menar att det heterogena perspektivet undergräver det feministiska projektet. Det visar på svårigheterna och faran i att tala om kvinnor som en enskild grupp, samtidigt som det finns faror i att *inte* kunna tala om kvinnor som en enskild grupp. Young (1995:188) skriver till exempel:

“Clearly, these two positions pose a dilemma for feminist theory. On the one hand, without some sense in which ‘woman’ is the name of a social collective, there is nothing specific to feminist politics. On the other hand, any effort to identify the attributes of that collective appears to undermine feminist politics by leaving out some women whom feminists ought to include.”

För att komma till rätta med problemet lånar Young konceptet ”serie” från Sartre. En serie är “a social collective whose members are unified passively by the object around which their actions are oriented or by the objectified results of the material effects of the actions of others” (Young 1995:199). Sartre utvecklade konceptet för att förklara social klass, men det är minst lika användbart för kön då Young erbjuder ett sätt att tänka på män och kvinnor som ett socialt kollektiv, utan krav på att alla ska leva i en liknande situation och ha liknande attribut. Young exemplifierar det med Sartres beskrivning av ett par människor som står vid en busshållplats och väntar på bussen. Enligt Young är de inte en grupp människor, då de inte har gemensamma erfarenheter, identiteter eller mål. Genom att stå i kö och vänta på bussen relaterar de till det materiella föremålet buss och till ett socialt beteende i kollektivtrafiken. I den mening är de en serie, som förhåller sig minimalt till varandra medan de följer reglerna kring hur man väntar på en buss. Om bussen däremot inte dyker upp kan de bli en grupp, som kanske utbyter erfarenheter om den uteblivna kollektiva färdmedlet. Att tänka på kön som en serie undviker ett essentialistiskt förhållningssätt till kön samtidigt som det erbjuder en konceptualisering av kvinnor och män som kategorier, vilket jag finner användbart i min studie. I min avhandling behandlas män och kvinnor som kategorier, där individen kategoriseras efter vilken typ av kropp hon eller han är född i. Jag gör det i linje med Ahl (2002) av den enkla anledningen att alla andra gör likadant och intresserar mig för hur dessa kategorier konstrueras i social interaktion.

Genus och den sociala ordningen

Under en stor del av vår västerländska historia har bilden av kvinnan som en inte färdigutvecklade, defekt man, dominerat. I boken "Jag har aldrig märkt att kön har haft någon betydelse" har Nanna Gillberg (2018) samlat en rad exempel på detta. Kvinnans ofullständighet går att härleda till antiken där Aristoteles ansåg att det var "ett naturbetingat handikapp" att vara kvinna. Han menade vidare att de barn som föddes som flickor hade skapats på grund av ogynnsamma förhållanden vid befruktningen. Det var med andra ord något som gick fel, det blev inte en pojke, det blev en flicka. I Bibelns skapelseberättelse skildras den ofullgångna kvinnan genom att Gud tog ett revben från mannen och skapade kvinnan. Hennes ofullkomlighet har även illustrerats av Freud som menade att hennes introverta könsorgan var ett tillkortakommande i jämförelse med mannens extroverta penis. Strindberg argumenterade för att kvinnans underlägsenhet berodde på hennes kranium, som han menar är ett bevis på att hon är en förkrympt version av mannen, mer likt ett barn än en vuxen. Kvinnan beskrivs vidare av Friedrich Hegel som lika olik mannen som växten är olik djuret, då hennes förnuft är undermåligt (Gemzöe, 2013). Av dessa skildringar framgår det att kvinnan är olik mannen, där hennes biologiska sammansättning avviker från hans, snarare än det omvända. Hon är den som har blivit fel och ofullständig, medan han har setts som rätt och komplett. Ett sådant resonemang bygger på att mannen utgör normen, medan kvinnan framställs som den avvikande andre. Du föds inte till kvinna, skrev de Beauvoir (2002), du *blir* en.

I sin bok "*The Man of Reason*" studerar den kvinnliga filosofen Genevieve Lloyd (1996) filosofiska texter från antikens Grekland och Aristoteles, till mer samtida texter som de Beauvoirs (2002) bok *Det andra könet* i syfte att härleda (den maskulina) rationalitetens ursprung. Lloyd visar hur det ideala förnuftet formuleras som ett könsspecifikt och maskulint koncept i det västerländska samhället samtidigt som det har exkluderat feminina egenskaper. Femininitet har således konstituerats genom att uteslutas från förnuftet. Det vill säga som oförnuftigt. Vidare visar Lloyd på att vad som anses vara rationellt och irrationellt varierar över tid och mellan olika texter och författare. En variation som oavsett hur, när och av vem den konstrueras kan härledas till dikotomin mellan manligt och kvinnligt. Det innebär att vad som anses vara rationellt tillskrivs maskulina attribut medan det icke rationella tillskrivs feminina. Vad som är konstant genom dessa variationer är enligt Lloyd att associationen mellan förnuft och manlighet är det som värderas, medan associationen mellan oförnuft och kvinnlighet nedvärderas. Det får henne att dra slutsatsen att så länge det vi anser manligt tillskrivs ett (högre) värde kan gränserna för våra koncept skifta och dikotomiernas natur förändras utan att inkludera kvinnan (eller det feminina) inom ramarna för vad vi värdesätter i ett samhälle. Kvinna framstår ur det avseendet alltid som underordnad och mindre förnuftig än mannen (Lloyd, 1996).

Att kvinnan har framställts som underlägsen och inkomplett har inneburit att hon som samhällsmedborgare inte har värderats likvärdig mannen. År 1864 fick hon enligt svensk lag starta och driva företag, 1884 fick hon som ogift rätt till sin myndighet vid 21 års ålder, 1919 fick hon allmän rösträtt, 1921 valdes de första kvinnorna in i riksdagen, 1927 och cirka 400 år efter mannen, fick hon rätten att studera på ett statligt universitet etc. Det här är en lista som kan göras betydligt längre, men som är tillräckligt lång för att visa hur en viss språklig konstruktion, följs av vissa (begränsande) handlingar – som för andra blir möjliga handlingar. Trots dessa förändringar kan vi fortfarande skönja en viss ojämställdhet mellan kvinnan och mannen. Vårt språk har med andra ord en institutionaliserande effekt och får människans handlingar att framstå som vanemässiga med en normgivande förklaring som följd (Burr, 2015). Om kvinnan är ofullständig och oförnuftig, mer lik ett barn och en annan art än mannen, då finns det givetvis ingen anledning för henne att rösta eller studera. Det kan förefalla smått orimligt. Men likväl sker det till följd av hur vi språkligt konstruerar ett visst objekt, i det här fallet kvinnan. Det innebär att så länge vi är, till synes, överens om att saker ska vara på ett visst sätt handlar vi också därefter. Det sätter i sin tur gränser för hur vi kan förstå omvärlden, oss själva och andra. Hur kvinnan i det här sammanhanget förstås har haft en stor bäring på vilka rättigheter hon har i samhället samt hur samhället har valt att agera i relation till henne som medborgare.

Vad som är genomgående i de exempel som har illustrerats i texten är att föreställningen om vad som är manligt respektive kvinnligt har varierat över tid och därmed inte är lika självklara som de ibland tenderar att framstå i dagens debatt. Vidare används biologiska skillnader för att organisera och legitimeras kvinnors och mäns positioner, det vill säga mannens överordning och kvinnans underordning. Det utgår från ett motsatstänkande där kvinnor representerar det som är negativt, medan männen står för det som är positivt. Det fick historieforskaren Yvonne Hirdman (1992) att formulera konceptet *genus-systemet*. Ett av flera begrepp som används för att synliggöra hur strukturer bidrar till att producera och reproducera manlig överordning och kvinnlig underordning. Introduktionen av begreppet var ett försök att frångå synen på kön som en biologisk determinism, då kroppen inte kan existera utan att präglas av den kultur vi lever i (Hirdman, 2001).

När Hirdman (1992) använder sig av begreppet genus inkluderar hon *makt* i sin definition, vilket innebär att konstruktionen av vad som anses vara maskulint och feminint följer en viss logik: isärhållandets (dikotomis) logik och hierarkins logik. *Isärhållandets logik* innebär att det som kategoriseras som manligt hålls åtskilt från det som kategoriseras som kvinnligt, där de två kategorierna ses som varandras motsatser. Det tar sig bland annat uttryck i arbetsfördelningen mellan könen och vad som anses kvinnligt respektive manligt när det kommer till egenskaper och beteenden. *Hierarkins logik* innebär att mannen utgör normen i vårt samhälle samt att det som förknippas med män och manlighet systematiskt värderas högre än vad förknippas med kvinnor och

kvinnlighet. Den manliga normen framstår som mer självklar ju mer könen skiljs åt, varpå isärhållandets logik bidrar till att legitimera den manliga normen och dess överordning (Hirdman, 1988). Det här är ett system som både kvinnor och män bidrar till att skapa och återskapa. Ett så kallat genuskontrakt, som består av de ömsesidiga föreställningarna om hur kvinnor och män ska förhålla sig till varandra samt hur de är och ska vara relaterat idealbilden av en kvinna respektive man (Hirdman, 1988).

Författare som belyser hur interaktionen mellan personer tar sig uttryck i relation till kön är Bäck-Wiklund och Bergsten (1997). I en studie av småbarnsföräldrar fann de att paren istället för att sträva efter ”millimeterrättvisa” och jämställdhet, formade en diskurs om ömsesidig respekt och lika värde för att legitimera den ojämsställdhet som fanns i relationen. Följden blir enligt författarna att ingen av parterna säger sig vara utnyttjad. Familjelivet återges snarare i en politiskt korrekt terminologi där paren gemensamt har format ett sätt att tala om och presentera sin familj och döljer därmed de praktiska handlingarna som tenderar att vara könskodade. Det glapp som uppstår mellan ord och handling fungerar som en insyn mot kontroll av den familj man lever i till vardags (Bäck-Wiklund och Bergsten, 1997).

Ett liknande resonemang förs av Hanne Haavind (1982, 1985). Haavind studerar de könsrelaterade tolkningsramarna och parförhållandet och diskuterar parförhållandets förändring i relation till samhällsutvecklingen utifrån så kallade ”moderna par”. Moderna par karaktäriseras enligt Haavind av att de anser att en hierarkisk ordning mellan könen är illegitim, där kvinnan och mannen säger sig vara jämställda, eller åtminstone inte hindrar varandra från att göra vad de vill. Haavind menar vidare att de moderna paren arbetar tillsammans för att dölja maktasymmetrin i sitt förhållande samt att de får en positiv bekräftelse på den egna könsidentiteten genom att organisera sin relation så att mannen är överordnad utan att synliggöra maktasymmetrin. Dessa positioner bestäms genom att de socialt konstruerar kön i relation till vad som uppfattas som kvinnligt respektive manligt utifrån samhälleliga normer. Att få underordningen att framstå som något självvalt är enligt Haavind (1985:21) en uppgift som tillfaller kvinnan:

”Hon har ansvaret för att uppleva och framställa den som önskad och eftersträvad och i överensstämmelse med hennes personliga egenskaper. Därigenom kommer mannens överordning inte att framstå som illegitim dominans, utan som de egenskaper som hon sätter särskilt värde på.”

Utmärkande för de moderna paren är att mannens personliga egenskaper (som har byggt upp entreprenörskapsdiskursen) används för att legitimera kvinnans underordning, då hans kön inte längre anses rättfärdiga dominans. Mannen uppfattar enligt Haavind därför inte kvinnans position som underordnad, utan

som ett uttryck för att hon värderar hans egenskaper. Genom att dölja sambandet mellan kön och makt utvecklas en ”positiv” kvinnlighet och manlighet, parallellt med att maktasymmetrierna osynliggörs. När mannens kön ersätts med hans karaktärsdrag kan hans överordning fortskrida, men nu utan hänvisning till att han är man (Haavind, 1985).

Detta ömsesidiga beroende innebär en strävan efter att följa reglerna för vad som upplevs vara ”kvinnlig” respektive ”manligt” för att inte riskera att stå utan partner (Hirdman, 1992). Hur detta tar sig uttryck i en parrelation påvisas av Holmberg (1993) som har studerat unga svenska par utan barn, som själva definierar sig som jämställda. Det visar sig att de inte är särskilt jämställda alls samt att kvinnan är den av de två som i första hand upprätthåller den manliga normen. Det tar sig till exempel uttryck på följande sätt:

”När ideal och praktik inte förenas i verkligheten menar hon att hennes krav är orimliga och hon gör sig själv till ett problem. Hon uttrycker det på lite olika sätt ”hon har för låg toleransnivå vad det gäller städningen”, ”det tar tid för honom att lära sig arbetsmomenten i hemmet” och ”det är hennes ’fel’ att arbetsfördelningen blir skev eftersom hon tar på sig en kvinnoroll (...). När ideal och praktik inte går att förena utpekas hon därmed indirekt av båda två ut som jämställdhetsproblemet i relationen.”
(Holmberg, 1993:116)

Att kvinnan är den som upprätthåller den manliga normen innebär enligt Holmberg att mannen inte behöver vara lika drivande i det arbetet eftersom hon många gånger definierar sig själv som den andre, det räcker därför med att han *är*. Vad vi ser i dessa studier är att kvinnan och mannen tenderar att uppfatta sig som jämställda, där de har funnit strategier för att osynliggöra ojämställdheten. Dels genom att tillämpa en korrekt terminologi som skyddar mot en kontroll av det liv familjen lever till vardags, men också genom att lyfta fram mannens personliga egenskaper för att legitimera kvinnans underordning.

En feministisk, poststrukturalistisk epistemologi, där kön uppfattas som socialt konstruerat, visar följaktligen på vikten av att vara uppmärksam på vilka aspekter i ett socialt, politiskt och ekonomiskt system som premieras av en viss logik och artikulation. Samt vilka aspekter som inom samma system underordnas och görs osynliga eller ”ologiska”. Vad som i ett samhälle uppfattas som ”ofullständigt”, ”oförnuftigt”, ”ett naturbetingat handikapp”, ”ofullgånget”, ”en förkrympt version av mannen” med ”tillkortakommanden” grundar sig inte sällan i den kunskap som produceras och befästs genom makten (Foucault, 1993). Vilken kunskap som produceras, vem som producerar den och utifrån vilket perspektiv blir därför en bärande fråga för hur vi kan förstå

och relatera till vår omvärld samt kvinnors och mäns positioner, förutsättningar och handlingar inom den. Likväl som den blir bärande för hur vi kan förstå entreprenörskap.

När epistemologin blir politisk

Det finns idag en allt bredare forskningsbas som menar att den kunskap vi producerar sällan beaktar det faktum att vetenskaplig kunskap uppstår i den sociala praxis som förekommer i skärningspunkten mellan vetenskap och politiska/ekonomiska institutioner. Där den senare har en bestämmande effekt över prioriteringen mellan olika former av forskning samt vilka forskningsfrågor som anses rimliga (Longino, 1996, Hankinson Nelson, 1996 och Alcoff, 2008). I sin artikel *"How is Epistemology Political"* menar filosofen Linda Martin Alcoff (2008) att det i huvudsak finns tre argument för att vår kunskapsproduktion är politisk: 1. *Villkoren för kunskapsproduktion*, 2. *Teoretikernas identiteter* och 3. *De diskursiva effekterna*. Villkoren för produktionen av epistemologier är enligt Alcoff politisk eftersom den reflekterar de sociala makthierarkier som bestämmer vilka som kan delta i epistemologiska diskussioner samt vilka åsikter om epistemologin som kan få en vidare spridning. Med andra ord, vilka är det som tillåts tala om ett visst fenomen, vem är det vi ger vår uppmärksamhet när vi lyssnar, vem är det vi håller för trovärdig, vad är det dessa personer talar om, vem kommer sannolikt att ignoreras och vad är det då som tystas? För det andra argumenterar Alcoff för att epistemologin är politisk i den mening att den kunskapsteori som konstrueras reflekterar teoretikerns sociala bakgrund. Den politiska och sociala identiteten hos teoretikerna har enligt Alcoff en verklig effekt för den epistemologi som tillämpas inom vetenskapen. Alcoff argumenterar i linje med Code (1996), Haraway (1988) och Hankinson Nelson (1996) för att vetenskapen alltid är märkt av de implicita antaganden som görs av den individ som bedriver forskningen. Något som i hög utsträckning påverkar vad som beforskas, vilka typer av forskningsfrågor som formuleras, vilken metod som väljs, hur data tolkas och slutligen också resultatet av forskningen.

För det tredje kan epistemologin ha politiska effekter i den mening att den kan förstås som diskursiva interventioner, i specifika diskursiva och politiska sammanhang. Något som innebär att vår historia, kultur och kunskap utgör tolkningsramen för våra erfarenheter. Det betyder i sin tur att politiken är närvarande i det sociala landskapet i den mening att diskurser produceras och upprätthålls genom en rad olika sociala praktiker (Alcoff, 2008). I och med att epistemologin framställer sig själv som teorin om kunskap, framställer den enligt Alcoff även sig själv som skiljedomare över vad vi gör anspråk på att veta. Med en sådan roll menar hon att epistemologin blir politisk i den mening att den får politiska effekter för olika former av diskursiva interventioner i ett samhälle, exempelvis genom att:

”(...) authorize or disauthorize certain kinds of voices, certain kinds of discourses and certain hierarchical structures between discourses.” (Alcoff, 2008:710)

Alcoff exemplifierar det genom att belysa den kamp som har beskrivits som en konflikt mellan den ”opolitiska” (och korrekta) vetenskapen och den ”politiskt korrekta”. Där den senare av de två, bestående av ett oproportionerligt antal forskare som kommer från arbetarklass, är vita kvinnor och/eller färgade människor, anses vara politisk. Ett antagande som i sin tur sägs diskvalificera dem från akademien. Det är ett antagande om objektiv analys som Alcoff menar reproducerar betydande politiska effekter när det kommer till att censurera vissa röster och samtidigt dölja den politiska agendan hos andra. Entreprenörskapspolicyn kan ur det avseendet ses som politisk. Dels för att den återspeglar en social makthierarki och synliggör vilka epistemologiska åsikter och diskussioner som kan få en vidare spridning i vårt samhälle, parallellt med att andra ignoreras och tystas. Dels för att den är märkt av vissa implicita antaganden, men också för att den kan förstås som en diskursiv intervention, i ett specifikt diskursivt och politiskt sammanhang som upprätthåller och reproducerar vissa sociala samhällspraktiker.

I Alcoff (2008), Longino (1996), Code (1996) och Hankinson Nelsons (1996) argument finns det följaktligen en form av orättvisa relaterad till hur villkoren för kunskap produceras, utifrån vilken teoretiker den produceras av och inom ramen för vilken diskurs den produceras. Men också utifrån vilka effekter det kan få i människors liv. Det innebär att vissa människor, framför andra, har givits rätten att uttolka och vittna om sina erfarenheter i relation till ett visst fenomen. Att forma ord för dem, tillskriva dem en viss mening – att skapa ett ” eget ” språk – som i sin tur tenderar att bli det vokabulär som används när vi talar om fenomenet. Det är ett språk som blir allmängiltigt och lätt att relatera till, medan andra språk tycks obegripliga för oss. Denna orättvisa är något som har uppmärksammats av filosofen Miranda Fricker.

Epistemiska orättvisor

Fricker (2018) diskuterar den epistemiska orättvisan i sin bok *Epistemisk orättvisa: Kunskap, makt och etik*. I likhet med Foucault ser Fricker det sociala spelet som ett utövande av maktrelationer där två parter sätts i relation till varandra genom att den ena utövar makt över den andra. Till skillnad från många andra filosofer som resonerar kring rättvisa utgår Fricker i likhet med Beard (2019) från att orättvisa är normaliserat i det samhälle och det liv vi lever. Där vissa röster ges utrymme medan andra marginaliseras. Att vara underordnad innebär enligt Fricker att leva i en värld som är skapad av andra, både materiellt, men också *epistemologiskt*. Det handlar med andra ord inte

bara om löneskillnader och materiella ting utan om vem som ges möjlighet att uttolka våra gemensamma erfarenheter. Vems *kunskap* om ett fenomen är det som räknas? I boken pekar Fricker ut två olika former av orättvisor som hon menar kan drabba oss som kunskapssubjekt: *tolkningsorättvisa* och *vittnesorättvisa*. Inom båda kategorierna är de fördomar vi har om människor, relaterade till bland annat kön, centrala.

Tolkningsorättvisa

Tolkningsorättvisan innebär att ”en brist i de kollektiva tolkningsresurserna på ett orättvist sätt begränsar någons möjligheter att ge mening och sammanhang åt sina sociala erfarenheter” (Fricker, 2018:13). Tolkningsorättvisan är en orättvisa som enligt Fricker föregås av *tolkningsmarginalisering*. En grupp är utsatt för tolkningsmarginalisering om deras möjligheter till ett jämlikt epistemiskt deltagande utifrån sina sociala erfarenheter är begränsade. Det pekar på att en grupp av människor underordnas och exkluderas från en viss praktik som det skulle vara värdefullt att på ett mer legitimt sätt få delta i. Ett ojämnt deltagande är enligt Fricker svårt att upptäcka eftersom vi i första hand försöker förstå och tolka världen på ett sätt som har (ekonomiskt) värde för oss och som kan gagna oss. Det är därför endast inom vissa områden som våra tolkningar, till följd av att det finns olika intressen, står i konflikt med varandra och en gruppas ojämlika deltagande blir synlig. Det är inom avgränsade områden i det sociala livet där makten inte har ett intresse av att utveckla ”riktiga” tolkningar, utan kanske till och med ett intresse av att uppmuntra felaktiga (Fricker, 2018). När makten inte har något intresse av en viss kunskap tolkar jag Fricker som att den tystas. Alternativt som att den styrs om till att handla om någonting annat, för att inte krocka med mer primära intressen.

Från ett kunskapsmässigt perspektiv innebär tolkningsmarginaliseringen att de tolkningar som finns tillgängliga av en viss gruppas sociala erfarenheter är snedvridna eftersom gruppen själv inte har kunnat påverka den tolkning som har formats av de grupper som besitter tolkningsmakten. Det leder enligt Fricker till att samhällets tolkningsverktyg blir strukturellt fördomsfulla på ett sätt som är diskriminerande, en så kallad *strukturell diskriminering*. I en sådan situation menar Fricker att det är lätt att tappa tron på sig själv och sin egen förmåga att göra världen, eller ens en del av den, begriplig och av den anledningen inte längre våga förmedla sin kunskap. Som samhälle riskerar vi då att stagnera i kunskapsutvecklingen, vilket i en förlängning innebär att en viss form av kunskap går förlorad (Fricker, 2018).

Fricker illustrerar tolkningsorättvisan genom att använda sig av *Me Too*. Under *Me Too* samlades en rad olika handlingar som föreföll disparata under ett gemensamt begrepp. Så som våldtäkt, utpressning, olämpliga skämt och sexuella anspelningar. Det nya begreppet kunde ge uttryck för att dessa handlingar hade med varandra att göra, att de var obehagliga och fel och att det handlade om en orättvisa. De erfarenheter som tidigare hade varit svåra att

formulera eftersom det saknades ett gemensamt språkbruk, kunde nu enklare uttryckas genom ett gemensamt begrepp. Här pekar Fricker på vikten av att ha ett språk för att kunna sätta ord på sina erfarenheter. Saknar vi ett gemensamt språkbruk, har vi också svårt att skapa en kollektiv mening kring vad det är vi upplever för något. Fricker relaterar till fenomenet som en form av ”kollektiv tolkningslucka”, där bristen på ett gemensamt språkbruk riskerar att hindra oss från att skildra och ge mening åt en gemensam erfarenhet som kan vara viktig att göra begriplig och kommunicerbar. Både för oss själva och för andra.

Vittnesorättvisa

Vittnesorättvisan inträffar enligt Fricker (2018:13) när *”en fördom gör att en mottagare tillskriver en talare en allt för låg grad av trovärdighet”*. Här menar Fricker att vi riktar fördomar mot vissa identiteter i egenskap av att tillhöra olika sociala grupper. Den mest grundläggande formen av vittnesorättvisa innebär att en mottagare, på grund av sina fördomar mot en viss identitet, tillskriver talaren en lägre grad av trovärdighet. Något som enligt Fricker ofta sker på ett systematiskt sätt. Orättvisan kännetecknas av att den kränker någon i dennes roll som kunskapssubjekt, det vill säga i deras förmåga att veta något, vilket är en essentiell roll för vårt människovärde. Detta sker genom att mottagaren underkänner talarens förmåga att förmedla kunskap och hänger enligt Fricker samman med det större mönstret av sociala orättvisor. Återkommande vittnesorättvisor riskerar att undergräva självförtroendet hos dem som drabbas och kan få långtgående konsekvenser för individens liv och sociala ställning. Något som i sin tur begränsar vad individen kan vara, vilket handlar om ett tillstånd av förtryck. Med Frickers terminologi innebär det att det kan finnas en vittnes-, och tolkningsorättvisa avseende vems ord och vilka ord som har fått fylla entreprenörskap med mening. I relation till berättelser om entreprenörskap och genus blir det därför betydelsefullt att se till vilket språkbruk som konstruerar entreprenörskap. Vem eller vilka som har fått sätta ord på dess innebörd? Kan andra röster öppna upp för att bredda det språk som används när vi talar om och ger fenomenet en mening?

I inledningen av det här kapitlet lovade jag att återkomma till Mary Beard (2019) och kvinnans förutsättningar att göra sin röst hörd i det offentliga, efter att jag hade förtydligat vad hon refererar till som en ”kulturell problematik”. Den kulturella problematik som har belysts genom kapitlet visar hur maskulina egenskaper genom den västerländska historien har varierat över tid, men att de konsekvent framställts som positiva och värderats högre än feminina egenskaper i vårt samhälle. Från antikens Grekland fram tills idag finns det otaliga exempel på kvinnans avvikande ofullständighet, där hon som lägre stående än mannen har fått kämpa för sina samhällseliga rättigheter. Litteraturen visar vidare hur kvinnor och deras frågeställningar inom forskningen framställs som ”politiska”, vilket har varit ett effektivt sätt censurera deras röster

och samtidigt dölja den politiska agendan hos andra. Kvinnans förutsättningar att vittna om och uttolka den sociala värld som omger henne har med andra ord begränsats av de fördomar och maktstrukturer som finns i relation till kön. Det får i sin tur effekter för hur politiken i ett samhälle bedrivs (entreprenörskapspolicy) samt hur ett samhälle väljer att agera, eller inte agera, i relation till sina medborgare. Trots att den svenska regeringen driver en aktiv jämställdhetspolitik visar forskning och statistik att det finns utrymme för förbättringar. Det handlar bland annat om att få sin röst hörd, sin tolkning av världen och sin kunskap förmedlad i det offentliga. Och då, som Beard (2019) poängterar, på ett sätt som innebär att hon *inte* behöver imitera mannen för att få komma till tals. Eller bli lyssnad till.

Kunskapsanspråk från en feministisk position

Som framgår av litteraturen ovan är kvinnans underordning utgångspunkten för feministisk teori som, trots dess olika ingångar, förenas i drivkraften att förändra jämställdhet mellan kvinnor och män. En feministisk forskningsansats innebär att den kunskap som produceras inom ett visst fält utmanas ur ett feministiskt perspektiv. Syfte är att omvärdera de metoder som används samt föra fram alternativa sätt att teoretisera kring ett fenomen som kan ha sociala och politiska konsekvenser (Calás och Smircich, 1996). Forskare har tidigare uppmärksammat oss på att en feministisk position inom vetenskapen har kritiserats för att vara politisk (Alcoff, 2008) och subjektiv (Code, 1996). Donna Haraway (1988) bemöter kritik likt denna genom att argumentera för att en subjektiv position är den enda positionen som finns tillgänglig inom vetenskapen. En position som inte är mer subjektiv eller politisk än någon annan forskning. Ett liknande resonemang förs av den kvinnliga filosofen Lorraine Code (1996) som menar att individer har svårt att frigöra sig från subjektiva preferenser och intressen i sitt akademiska arbete. Vissa subjektiva preferenser finns det en medvetenhet kring och därmed också en möjlighet att differentiera sig ifrån, medan andra antaganden görs bortom vårt medvetande. Vi behöver därför ta ”subjectivity into account”, för att kunna göra anspråk på någon form av objektivitet i relation till den kunskap vi producerar (Code, 1996). Vad som studeras och hur det studeras påverkar med andra ord alltid resultatet av vår forskning, som i den mening är en social konstruktion, då sättet vi väljer att utforma vår studie på i sig bär på ett visst mått av subjektivitet. En ”objektiv” och ”värderingsfri” epistemologi blir därför ett ideal som aldrig kan uppnås (Haraway, 1988, Code, 1996, Douglas, 2015).

Att argumentera i linje med att det inte finns någon objektiv eller värderingsfri forskning kan ge intrycket av en viss relativism, där varje sanningsanspråk blir föremål för vidare dekonstruktion (Haraway, 1988). Haraway definierar relativism utifrån ett vetenskapligt anspråk på att vara ”ingenstans” samtidigt som man påstår sig vara ”överallt”. Det är i sin tur motsatsen till vad

hon beskriver som det objektiva ”guds-tricket”, där vetenskapen istället gör anspråk på att se ”allting” från den anonyma positionen av ”ingenstans”. Likväl som det är svårt att göra sig fri från sig själv i sin forskning, att vara ”objektiv”, är det svårt att studera världen från ”ingenstans” och ”överallt”. Från var sida av samma mynt förnekar de båda perspektiven en epistemologi som utgår från att forskaren studerar världen utifrån en *viss* position. Haraway argumenterar istället för att vi alltid inhämtar kunskap från en position av att befinna oss *någonstans*. Hon kallar det för *situerad kunskap*. Situerad kunskap är en ”förkroppsligad” kunskap som talar från en viss position, vid en viss tidpunkt, i en viss kontext. Till skillnad från en kunskap som talar från ingenstans. Det ska enligt Thurén (2003) inte förstås som en subjektivitet, utan som en starkare form av objektivitet, där reflexivitet blir nödvändigt. I likhet med Thurén (2003) menar jag därför att det inte är på grund av reflexivitet som forskningen riskerar att bli skev, utan på grund av avsaknaden av det, varpå det blir viktigt att positionera mig i relation till min forskning.

Den här studien intar en feministisk position. Jag skriver utifrån positionen som skandinavisk, vit, kristen och heterosexuell, akademisk *kvinna*. Född och uppvuxen i ett av världens mest jämställda länder, med ett väl utbyggt välfärdssystem. Jag är därutöver gift med en entreprenör och har en lång yrkeserfarenhet av det svenska innovationssystemet. Att skriva utifrån en kvinnas perspektiv innebär följaktligen inte *en* position, i singular. Men för att kunna granska något ur ett kritiskt perspektiv menar Haraway (1988:585) att en av dessa positioner (kvinnans) behöver få trumfa de andra ”One cannot “be” either a cell or molecule-or a woman, colonized person, laborer, and so on- if one intends to see and see from these positions critically.” Sedan Haraway slog fast detta har dock forskningen gått framåt. Numera kan du utgå från positionen som både en cell *och* en molekyl. Det definieras som intersektionalitet (Crenshaw, 1989) och innebär att kvinnor simultant kan positioneras som kvinna *och* till exempel: arbetarklass, lesbisk, svart eller ett kolonialt subjekt (Brah och Phoenix, 2004). Av anledningar som jag återkommer till när jag redogör för studiens urval i kapitel fem, blir en intersektionell lins dock inte aktuellt i den här studien.

Min position som kvinna med såväl yrkesmässig som privat erfarenhet av entreprenörskap gör mig uppmärksam på saker som jag kanske inte hade reflekterat över om jag hade en annan bakgrund. Eller om jag inte hade varit gift med en entreprenör parallellt med att jag har arbetat med entreprenörskap. Likt Erving Goffman (2011) i boken ”*Totala Institutioner*” ursäktar jag det med att tendensen åtminstone går åt rätt håll. I Goffmans fall innebär ”rätt håll” att nästan all vetenskaplig litteratur om mentalpatienter har skrivits från psykiaterns position. Goffmans skildring utgår från den ”motsatta sidan”, från positionen av att vara mentalsjuk. I mitt fall innebär det att nästan all vetenskaplig litteratur om entreprenörskap och familj utgår från entreprenören och företaget medan den här studien intresserar sig för den ”motsatta sidan”, entreprenörens livspartner. Goffman varnar vidare för att hans medeklasstillhörighet kan

komma att prägla hans sätt att se på världen, vilket jag ser en risk med även i min egen forskning. Parallellt kan jag i min identitet som heterosexuell kvinna med svenskt ursprung vara förhållandevis blind för hur lager av till exempel etnicitet, könsidentitet och sexuella läggning kan spela in.

Det finns tidigare forskning som belyser dessa frågor i relation till entreprenörskap, men jag har valt att inte studera dem i den här avhandling. Min bakgrund kan följaktligen föra med sig vissa antaganden som innebär att det är lättare för mig att spegla mig i vissa av kvinnornas berättelser, medan jag har svårare att relatera till andra. Andrews (2007) menar till exempel att en av utmaningarna en berättelseforskare har, är att kunna relatera till erfarenheter som man själv inte har upplevt. Det finns enligt ett sådant resonemang en inneboende begränsning i vad jag som forskare är kapabel till att höra. Det förhindrar dock inte att jag kan resonera kring kvinnornas kontext, eller reflektera över deras situation. Men det kräver att jag gör det med en viss ödmjukhet inför att vissa saker utgör blindade fläckar hos mig. De erfarenheter och antaganden jag bär med mig kan följaktligen skapa vissa begränsningar. Samtidigt möjliggör de ett nytt genusperspektiv i relation till entreprenörskap och policyforskning, men de formar givetvis också studiens inriktning och resultat, likväl som dess metod.

Till skillnad från många andra kvalitativa forskningsperspektiv kommer den narrativa ansats jag snart ska redogöra för inte med en manual i fråga hur forskningen ska bedrivas (Andrews et al., 2013). Den avslöjar inte vilken typ av berättelser som ska samlas in eller var de finns. Om de ska analyseras efter specifika särdrag eller generalitet. Inte heller huruvida de ska tillskrivas en epistemologisk eller ontologisk betydelse. Det lämnar, på gott och ont, forskaren med ett stort tolkningsutrymme. Det kräver i sin tur en stor tydlighet kring vad som i sammanhanget avses med en narrativ ansats, men skapar samtidigt möjligheter att bidra på ett teoretiskt plan genom att utveckla ett ramverk för den specifika forskningsfrågan. Att rama in sin forskning i termer av berättelser sker enligt Andrew et al. (2013) ofta för att vi ska kunna se *olika*, och ibland *motsägelsefulla*, lager av mening och föra samman dem i en dialog för att öka vår förståelse för individer och social förändring.

"By focusing on narrative, we are able to investigate not just how stories are structured and the ways in which they work, but also who produces them and by what means: the mechanisms by which they are consumed: how narratives are silenced, contested or accepted and what, if any, effects they have. For many of us, problematic as they are, narratives carry traces of human lives that we want to understand. All these areas of enquiry can help us describe, understand and even explain important aspects of the world." (Andrews et al., 2013:2)

Om en narrativ ansats kan användas för att studera hur berättelser konstrueras och vilka som producerar dem samt för att visa på vilka berättelser som tystas och vilka effekter det kan få, betyder det också att de kan användas för att åstadkomma en förändring. En sådan ansats ligger i linje med ett feministiskt perspektiv som inte bara syftar till att synliggöra ojämställdheten mellan kvinnor och män, utan även till att förändra den obalans som finns. Jag skulle vilja att den här studien öppnar upp för nya tankar och dialoger kring entreprenörskap, genus och jämställdhet i relation till (re)former för tillväxt och innovation. Studien kan även ge en ny inriktning på entreprenörskapsforskning i allmänhet och de kvinnor som delar sitt liv med en entreprenör i synnerhet. Dessa kvinnor är i det närmaste osynliggjorda inom fältets genusdiskurs och har inom familjeforskningen i första hand studerats utifrån det väldigt begränsade perspektivet: hur påverkar de företagets utveckling? En narrativ metod erbjuder analytiska verktyg som kan skildra och problematisera konstruktionen av entreprenörskap och genus. Jag övergår därför till att dekonstruera begreppen entreprenörskap och genus utifrån litteraturgenomgången och framställer resultatet i "En jaktberättelse om entreprenörskapets epistemologi".

En feministisk dekonstruktion av entreprenörskap och genus

I litteraturgenomgången framgår det att entreprenörskap i första hand förknippas med ord som leder våra tankar till en man, inte en kvinna, maskulinitet, snarare än femininitet. Det problematiseras i första hand inom fältets genuslitteratur som sedan mitten av 1980-talet har påtalat effekterna av att kvinnor som driver företag porträtteras som "den andre" i relation till de män som är entreprenörer. Jag är inte den förste att påstå att entreprenörskap är ett maskulint koncept, inte heller att kvinnor som driver företag osynliggörs (Sundin och Holmquist, 1989) och underordnas den företagande mannen. Vad som dock inte är lika framträdande i entreprenörskapslitteraturen är att parallellt osynliggörs även de personer, många gånger kvinnor, som delar sitt liv med entreprenören (Poza och Messer, 2001). Vid en närmare granskning av de kunskapsteoretiska antaganden som görs i litteraturen, står det klart att feministiska och/eller genusrelaterade studier om entreprenörskap ofta bygger på en maskulin rationalitet. Precis som den familjerelaterade forskningen. För att klargöra mitt påstående om att feministisk- och familjerelaterad entreprenörskapsforskning tenderar att vara maskulint betingad tillägnar jag den resterande delen av det här kapitlet till att göra en feministisk dekonstruktion av entreprenörskap och genus utifrån hur det har diskuterats i tidigare kapitel.

Ett par korta ord om dekonstruktion

“What is deconstruction not? everything of course! What is deconstruction? nothing of course!”

Med en sådan definition tycks Derrida (2008:6) påstå att dekonstruktion endast är ett tomt begrepp som kan betyda allting, samtidigt som det inte betyder någonting. Det är också den mest framträdande kritiken mot dekonstruktion: det leder till en form av relativism. Eller till ytterligare dekonstruktion, där det till slut blir omöjligt att slå fast en ”sanning” eller ”avslöja allt”. Det har därför funnits blandade åsikter av dekonstruktionens värde, även bland feministiska forskare. Derrida själv menar i en intervju med Kearney (1984:124) att “deconstruction is not an enclosure in nothingness but an openness towards the other.” Min tolkning av Derrida är att vi behöver vara uppmärksamma på vad en text och berättelse säger oss, likväl som vad den inte säger oss, där tystnaderna kan gömma ideologiska antaganden. Eller få dem att framstå som neutrala. Genom att analysera dem kan den förminskade andre göras synlig. Jag håller därför med Joanne Martin, som skriver att dekonstruktion är ett kraftfullt analytiskt verktyg som är värt riskerna det kan föra med sig (Martin, 2019).

För att analysera de tystnader som uppstår i olika former av texter, samtal och/eller berättelser finns det en bred variation av vetenskapliga tekniker och strategier. Den teknik jag har utvecklat i det här avsnittet är inspirerad av antropologen Sally Slocums (1975) publikation *Women the Gatherer: Male Bias in Anthropology*, där hon dekonstruerar Washburn och Lancaster (1968) ”*Man the Hunter*”. *Man the Hunter* är en populär teori som föreslår att hela den mänskliga arten har ärvt sitt beteende ur föreställningen om att tidiga hominidmän samarbetade för att jaga och döda djur. Det är en idé som bygger på att män, och de praktiker som förknippas med dem, har varit primära för kulturell förändring och evolution (Washburn och Lancaster, 1968). Ett antagande som Slocum (1975), genom att analysera samma data på nytt, dekonstruerar. Hon argumenterar istället för kvinnans roll och aktivitet i den evolutionära utvecklingen.

Med min egen litteraturstudie som utgångspunkt går jag igenom avhandlingens andra kapitel och visar med stöd av Slocums (1975) artikel hur den forskning som skär entreprenörskap, genus och familj kan förstås i relation till den man och praktik som Washburn och Lancaster (1968) menar har drivit den mänskliga utvecklingen framåt. Jag inleder dock med ett kompletterande avsnitt om jakten som drivkraft för samhällsutvecklingen. Delar av detta avsnitt står inte att återfinna i den tidigare texten, men syftar till att rama in och contextualisera den jagande rationaliteten. I texten laborerar jag med begreppen kvinnan som partner/samlare, entreprenör/jägare samt entreprenörskap/jakt,

för att åskådliggöra att den epistemologiska utgångspunkt som inte sällan ligger till grund för entreprenörskapsforskningen också överensstämmer med Washburn och Lancaster (1968) syn på jakten som primär för utveckling. Samlaren kan givetvis även vara man, likväl som jägaren kan vara kvinna. Men i den här avhandlingen utgår jag ifrån normen, vilket i sammanhanget innebär att jägaren är en man och samlaren en kvinna.

En jaktberättelse om entreprenörskapets epistemologi

Rubriken för det här avsnittet antyder att jag avser skriva en berättelse om de olika epistemologier som idag rymms inom entreprenörskapsfältet. Det är dock inte min avsikt. Avsnittet ska läsas som en redogörelse av den forskning som är relaterad till hur entreprenören specifikt och entreprenörskap generellt har konstruerats i relation till genus och familj. Jag inleder med att beskriva entreprenörskapet utifrån *Jakten som drivkraft för samhällsutvecklingen* och övergår därefter till att redogöra för *Den jagande mannen*, följt av avsnitten *Den jagande kvinnan* och *Jägarens samlare*. Avsnittet avslutas med att synliggöra de kvinnor som Solcum (1975) relaterar till som *Den samlande kvinnan*.

Jakten som drivkraft för samhällsutvecklingen

I avsnittet om ”Policyreformens stöd till entreprenörskap” ser vi hur vetenskapen uppmanar västerländska regeringar att skapa en entreprenöriell kultur. Ambitionen är att öka andelen medborgare som väljer att bli entreprenörer och starta de små och medelstora företag som i första hand anses driva ekonomisk tillväxt. Entreprenörskap framstår i den mening som lika betydelsefullt för samhällets utveckling idag, som den dåtida jakten gjorde på stenåldern. Oavsett hur och i vilken kontext entreprenören skildras tillskrivs de som personer vanligtvis en betydande roll i egenskap av att vara världens motor för social och ekonomisk utveckling (Acs och Audretsch, 2003). Det är en jakt som med tiden har utvecklats, förfinats och breddats. Från att i första hand fokuserat på ekonomiska aspekter till att med tiden representera en variation som spänner över flera områden, som bland annat: Ett miljömässigt entreprenörskap som syftar till att reducera och eliminera de negativa konsekvenserna för miljön i samband med att ett företag utvecklar och producerar varor (Polozova et al., 2019). Socialt entreprenörskap som i en vidare bemärkelse innebär att entreprenörskapet verkar för att bygga upp en kapacitet som klarar av att leverera ett socialt värde med en bibehållen konkurrensfördel (Sullivan et al., 2003) och i en snävare mening relaterar till värderingar, moral och etik (Chakrabarty och Erin Bass, 2015). Ekologiskt entreprenörskap med fokus på hur lokala innovationer och icke-konventionellt tänkande kan främja en hållbar ekonomisk, miljömässigt och social utveckling (Marsden och Smith, 2005). Politiskt

entreprenörskap som uppstår inom den offentliga sektorn och uppmuntrar entreprenörskap för tillväxt genom att facilitera innovativa processer för ett sådant arbete (Karlsson et al., 2016).

Jakten handlar följaktligen inte bara om social och ekonomisk utveckling. Den handlar även om att uppnå miljömässig, ekologisk och politisk utveckling. Även om variationen är stor skulle jag säga att den gemensamma nämnaren för samhällets utveckling mynnar ut i att det är viktigt att jaga. Det vill säga: att starta ett företag. Det är också vad kulturen i ett jägarsamhälle uppmuntrar medborgaren till att göra. Vi ser det till exempel i hur Wennekens och Thurik (1999) föreslår att regeringens roll ska vara att stimulera ett *socialt* och *kulturellt* kapital på nationell nivå och skapa ett institutionellt ramverk som lämpar sig för att säkerställa en tillfredsställande tillförsel av entreprenörer. Men också i hur Reynolds et al. (1999) rekommenderar regeringar att fokusera sina insatser på att skapa en kultur som främjar entreprenörskap och säkra en "entreprenörskapsträning" för att utveckla de färdigheter medborgaren anses behöva för att starta företag. Det är en kultur som i första hand tycks tilltala mannen. I Sverige beskrivs entreprenörskap som ett i huvudsak "manligt fenomen" (Braunerhjelm et al., 2019).

Den jagande mannen

Sättet vi idag har kommit att förstå entreprenörskap på grundar sig som ni kanske minns i första hand på den kunskap som härstammar från teorier skapade av män under 1900-talet. Jag återger dem lite snabb igen: Collins och Moore (1964) teori om "*The Enterprising Man*", Schumpeter (1934) beskrev entreprenören som "*The Great Man*", Herbert och Link (1982) som "*The Key Man*", Liebenstein (1968) som "*The Hero who precives gaps and connects markets*" och McClelland (1961) som "*The Man who organizes the firm and/or increases its productive capacity*". Ett narrativ som även återspeglas i mer samtida skildringar av entreprenören (Grönboken, 2003, Ahl, 2007). Sammantaget bygger vår samtida förståelse av entreprenörskap i huvudsak på de berättelser som har skildrats av en man som driver företag, för en manlig forskare. Alternativt på en manlig forskares teori efter att ha studerat en företagande man. En forskare som i sin tur har konstruerat entreprenörskap som ett fenomen med maskulina attribut. Det är ett faktaanspråk som innebär att entreprenörskap i första hand skulle vara maskulint betingat där det inte finns utrymme för vad som konstrueras som feminina egenskaper och aktiviteter. Ni kanske även minns Ahl (2002) och Berglunds (2007) sammanställning över vilka maskulina ord som förknippas med entreprenören, i jämförelse med dess feminine andre?

Att som forskare och man konstruera andra män som en självklar motor i den ekonomiska tillväxtprocessen med attribut som "*The Great Man*" och "*The Enterprising Man*" kan förstås och kritiserars med hjälp av Solcoms

(1975) dekonstruktion av hominidmannen som primär för den människans utveckling. Den idén resonerar idag väl med vårt sätt att förstå entreprenören som *"the single most important player in a modern economy"* (Lazear, 2005:649). Ur det avseendet menar jag att *"The Great (Hero and Enterprising) Man"*, som genom att praktisera entreprenörskapet och utveckla vår ekonomi och samhällsstruktur, kan förstås som *"Man the Hunter"*. I likhet med Slocum upplever jag en sådan föreställning problematiskt eftersom vita, västerländska män i stor utsträckning varit ansvariga för hur forskningen har utformats och pekar på de omedvetna och kulturella antaganden som ligger till grund för denna forskning. Till att börja med adresserar Slocum den tvetydiga användningen av språket kring kön och lyfter fram narrativets dominans och betoningen av den manlige *"jägaren"* i skapandet av samhället. Hon påtalar även det faktum att kvinnor är helt osynliggjorda i Washburns och Lancasters (1968) teori och menar att *"A theory that leaves out half the human species is unbalanced"* (Slocum, 1975:39).

Att kvinnor stannade hemma för att uppfostra barnen, medan männen arbetade tillsammans och jagade för att bygga samhället var något Slocum (1975) ställde sig kritisk till. Genom att analysera den data som tidigare presenterats av manliga antropologer tolkar Slocum underlaget på ett nytt sätt och lägger fram motargument som hon formulerar i idén om *"Woman the Gatherer"*. Hon argumenterar här att den samlande kvinnans praktiker utgjorde grunden för hur redskap och verktyg utvecklades. Kvinnan behövde vara kreativ för att kunna samla, bära och fördela den mat som försörjde gruppen, varpå även de kognitiva kapaciteterna kom att utvecklas. Korgar och band flätades för att kvinnor skulle kunna bära de nyfödda barnen och den föda de samlade. *Inte* för att användas i jakt. Precis som de första redskapen och verktygen användes för att samla och tillreda mat. *Inte* för att jaga och döda (Slocum, 1975). En viktig poäng Slocum gör i sin artikel är att visa att den kunskap vi relaterar till ett visst fenomen, eller till ett visst beteende, inte sällan härstammar från ett visst sätt att tolka och förstå data. Utifrån en viss samhällsposition, i en viss kontext (kön, etnicitet, kultur etc.) Genom att göra en alternativ tolkning baserad på samma material som ledde fram till teorin om *"Man the Hunter"* utmanar Slocum den analys hon uppfattar som manlig. Vidare påtalar hon vikten av att rannsaka de frågor som leder forskningen framåt och producerar en viss typ kunskap om ett visst fenomen.

En liknande kritik har förts fram av genusforskare inom entreprenörsfältet. Helene Ahls (2002) banbrytande och uppmärksammade avhandling *"The Making of the Female Entrepreneur. A Discourse Analysis of Research Texts on Women's Entrepreneurship"* dekonstruerar det historiska manligt fenomenet entreprenörskap, på ett sätt som kan liknas vid Slocums (1975) *"Women the Gatherer"*. Ahl (2002) visar här hur entreprenörsfältet rekonstruerar den företagande kvinnans underordning. Även om det inte var avsikten. I relation till den epistemologiska utgångspunkten i Ahls (2002) avhandling gör Slocum (1975) en viktig poäng. Hon menar att kvinnor som forskar inom

ett fält som har haft en stark manlig dominans, tenderar att reproducera en manlig rationalitet i sina forskningsfrågor. Även om det idag finns ett väl etablerat fält av genusstudier i relation till entreprenörskap, vill jag påstå att det fältet i huvudsak utgår från en rationalitet och epistemologi som historiskt har tillskrivits mannen. Ett resonemang jag utvecklar i avsnittet ”Den jagande kvinnan”.

Den jagande kvinnan

I början av 1980- och 1990-talet kom de kunskapsanspråk som gjordes kring entreprenörer och entreprenörskap att ifrågasättas av forskare med en feministisk inriktning. Det innebar ett skifte från att män studerade andra mäns entreprenörskap till att kvinnor började studera kvinnors *och* mäns entreprenörskap. En litteraturöversikt av de studier som författarna själva definierar som ”genusstudier inom entreprenörskapsfältet” visar till exempel på utvecklingen och skiftningarna i de feministiska ingångarna mellan 1983 och 2012 (Henry et al., 2016). Initialt, 1983 till 1992, framhölls kvinnors entreprenörskap som viktigt för ekonomin. Mellan 1993 och 2002 skiftade fokus till att handla om de könsrelaterade skillnader som finns mellan kvinnliga respektive manliga entreprenörer. De mer samtida studierna, 2003 till 2012, framhåller i första hand entreprenörskap som en konstruktion med manliga snarare än kvinnliga attribut (Henry et al., 2016). Vidare visar Berglund et al. (2018) under samma period att policyutvecklingen kring kvinnors entreprenörskap har gått från att omfördela makt och uppnå ett mer jämställt samhälle till att handla om att frigöra kvinnans entreprenöriella potential. För att knyta an till Slocums (1975) resonemang kring ”jakten” som en central aktivitet för samhällets utveckling kan de genusrelaterade studierna inom entreprenörskapsforskningen mellan 1983 och 2012 omskrivas på följande sätt:

- det är viktigt för ett samhälles maktbalans att kvinnor jagar,
- det är viktigt för ekonomin att kvinnor jagar,
- det finns skillnader i hur kvinnor och män jagar,
- konstruktionen av jägaren är manlig snarare än kvinnlig.

Genusforskningen inom fältet har därmed bidragit till att fokus har skiftat från den manliga jägaren till den kvinnliga och exkluderingen av henne i jaktens praktik, egenskaper och konstruktion. Det har i den mening skett ett skifte i vår produktion av kunskap om entreprenörskap och de personer som utövar vad som anses vara dess praktik. Entreprenörskap förknippas inte längre med enbart män, utan även med de kvinnor som startar och driver företag. Kvinnan förefaller därmed relevant att studera i relation till entreprenörskap de fall hon, likt mannen, själv jagar. Även om genusforskningens inträde i fältet har inneburit ett epistemologiskt skifte från mannens jakt till kvinnans, utgår den från den aktivitet som Washburn och Lancaster (1968) tillskrev mannen, ”Jakten”.

De feministiska entreprenörskapsforskarna kan i den bemärkelsen ses reproducera vad som historiskt, och i Slocums (1975) artikel, har ansetts vara rationaliteten i den manlige forskarens kunskapsanspråk. Med andra ord, genusforskarna inom fältet studerar inte ”Women the Gatherer” som var Slocums poäng, utan har valt att fokusera på de kvinnor som jagar. Genusstudier inom entreprenörskapsfältet har ur det avseendet blivit i det närmaste synonymt med kvinnor som driver företag (Marlow och Martinez Dy, 2018). Det kan bland annat exemplifieras med rubriksättning och sammanfattning i litteraturstudien av Henry et al. (2016). Artikeln heter: *Gender and entrepreneurship research: A review of methodological approaches*, med en sammanfattning som är formulerad på följande sätt:

“This article presents the findings of a systematic literature review (SLR) of the gender and entrepreneurship literature published in 18 journals over a 30-year period. The SLR sought to identify methodological trends in the field of gender and entrepreneurship and to critically explore the type of methodological innovations needed in future scholarship. Findings reveal a proliferation of large-scale empirical studies focused on male/female comparisons, often with little detail provided on industry sector or sampling methods and with either a weak, or no feminist critique whatsoever. We argue that future scholars must develop the methodological repertoire to engage with poststructural feminist approaches: this may require a radical move towards more innovative, in-depth qualitative methodologies such as life histories, case studies or discourse analysis.”

Såväl namnet på artikeln som dess inledande meningar låter oss förstå att det handlar om genus och entreprenörskap utan att explicit ge uttryck för vad det mer specifikt innebär. Den närmaste förklaringen läsaren ges är att många studier fokuserar på manliga/kvinnliga jämförelser samt att det finns få detaljer inom vilka specifika branscher entreprenörskapet har studerats. Med en öppen tillskrivning av begreppet genus skulle artikeln kunna handla om kvinnliga och manliga jämförelser inom det entreprenöriella hushållet, vem är det som gör vad? Skiljer sig den uppdelningen beroende på i vilken bransch entreprenören driver sin verksamhet? Men studien handlar inte om det. I den aktuella artikeln granskar författarna skiftningarna i hur de feministiska ingångarna har studerat kvinnors företagande. Jag finner formuleringar likt dessa problematiska ur två avseenden. För det första stänger författarna indirekt möjligheten att tillskriva genus och entreprenörskap andra betydelser än kvinnor som driver företag. För det andra förefaller betydelsen av genus och entreprenörskap så självklar att alla förväntas förstå vad det innebär. Genus och entreprenörskap tycks ur det avseendet betyda *en* sak, inte flera: kvinnor som jagar.

Mot bakgrund av entreprenörskapsfältets förståelse för genus studeras kvinnor och deras företag ur ett feministiskt och/eller genusrelaterat perspektiv på bred front, med varierande ingångar (Henry et al., 2016). Det sker inom delar av den offentliga verksamheten som har privatiserats (Brodin och Peterson, 2017), i relation till familjen (Javefors Grauers, 2000, Ahl och Nelson, 2015) och i relation till geografisk position (Bernhard och Olsson, 2020). På landsbygden (Pettersson och Cassel, 2014), i relation till genus, makt och bransch (Sköld och Tillmar, 2015). I relation till att vara migrant eller flykting (Webster och Haandrikman, 2017, Lazarczyk-Bilal och Glinka, 2020) och i relation till den ekonomiska tillväxten (Sarfaraz et al., 2014). Genusforskningen intresserar sig i stora drag således för följande frågor: Vilka kvinnor det är som jagar? Hur jagar de? Och var jagar de? Olika kategorier av kvinnor i olika former av kontexter och branscher. Viljan att försöka förstå och synliggöra hennes tillvaro är omfattande, likväl som policyns insatser för att förbättra och stärka hennes situation i relation till den företagande mannen (Henry et al., 2016, Berglund et al., 2018).

Genom att imitera en historiskt maskulin praktik har de företagande kvinnorna, likväl som kvinnor i akademien, fått sina röster hörda i den offentliga debatten (Beard, 2019) om entreprenörskap. Den företagande kvinnan har givits utrymme att vittna om och uttöka entreprenörskapets innebörd, med följden att det inom fältet finns en kollektiv förståelse för och ett gemensamt språkbruk kring hennes situation och villkor (Fricker, 2018). Den företagande kvinnan är ur det avseendet synonymt med genus i den allmänt utbredda berättelsen om entreprenörskap och jämställdhet. Det är en forskning som har varit absolut nödvändig för att synliggöra fältets maskulina bias och utmana entreprenörskapsforskningens normativa och ontologiska antaganden. Men den representerar endast en tråd i genusdebatten som inom andra fält och discipliner rymmer ett mångfald av kvinnor och röster. Vilket det finns vissa risker med.

“By confining women’s entrepreneurship to a separate sphere, we risk leaving the masculine discourse intact and creating a parallel feminine discourse which, by virtue of a gender binary valorisation, commands less interest, credibility and status.”(Marlow och Martinez Dy, 2018:16)

Det kan skapa en form av hierarki mellan olika feminina diskurser inom fältet samt mellan olika kvinnor i vår sociala värld. De som inkluderas i diskursen och de som exkluderas. Jag är medveten om att det kan uppfattas som problematiskt att framställa det epistemologiska skifte som (inte) skett med en liknelse mellan den jagande kvinnan och den samlande kvinnan. I första hand för att jag kan ses vidmakthålla och reproducera den samtida kvinnans position som den ”samlande” kvinnan, bärandes och närandes barn, samtidigt som hon är den främsta källan till föda för närstående. Men då måste vi påminna oss

om att en sådan liknelse endast kan uppfattas som problematisk inom ramen för en epistemologi som premierar den entreprenöriella jägaren och förbiser värdet av att studera den samlande kvinnans praktik och position. Liknelsen kan även uppfattas som att jag ger uttryck för att det finns mer eller mindre feministisk forskning samt att den ena skulle vara att föredra framför den andra. Jag vill därför vara tydlig med att det inte är min hållning. Min poäng är snarare att kunskapsproduktionen inom entreprenörskapsfältet idag utgår från en jagande rationalitet. Oavsett om det är en kvinna eller man som studerar kvinnor eller män som driver företag. Att studera den jagande kvinnan, men bortse från den samlande, kan ses förstärka osynliggörandet av den senare genom att tillämpa mannens rationalitet och exkludera henne i sina studier. En sådan exkludering innebär också att såväl akademien som samhället förbiser många praktiker som har en stark anknytning till entreprenörskapet, men som inte anses passa in i dess gängse maskulina form. Trots att den alltid har funnits där. Det kan jämföras med en av nationalekonomins grundläggande frågor: Hur får du din middag på bordet?

“It is not from the benevolence of the butcher, the brewer, or the baker that we expect our dinner, but from their regard to their own interest.” - Adam Smith

Enligt nationalekonomen Adam Smith (1952) hålls vårt samhälle samman av att människan sätter sitt eget bästa framför allt annat, det bidrar i sin tur indirekt till att den kollektiva helheten går ihop utan att vi behöver tänka på hur det går till. Slaktaren slaktar, bryggaren brygger och bagaren bakar. Inte för andras skull, utan för egen vinnings skull. En princip Smith kallade ”den osynliga handen”. Smith berättade historien om varför fria marknader var det främsta sättet att skapa effektiva ekonomier och det kom att bli en av vår tids mest berömda berättelser, men han lyckades bara besvara hälften av ekonomins mest grundläggande fråga: Det var inte enbart tack vare handlarnas egenintresse han fick sin middag på bordet, det var lika mycket tack vare hans mor som serverade honom den (Kielos, 2012). Genom att fokusera på jakten, och slakten, konstaterar jag likt Ahl (2002) att den epistemologiska utgångspunkt som idag dominerar den genusrelaterade entreprenörskapsforskningen rekonstruerar den samlande kvinnans underordning. Även om det inte är avsikten.

Jägarens samlare

Flertalet berättelser som omger entreprenörskap tenderar att fokusera på individuella handlingar, snarare än kollektiva, trots att närmare analyser avslöjar multipla berättelser som inkluderar andra människor, däribland familjedimensionen (Steier, 2007). En viktig poststrukturalistisk och genusteoretisk

fråga blir därför: Vem mer kunde ha talat? (Ahl, 2007). Att den genusrelaterade forskningen inom entreprenörskapsfältet inte har haft den samlande kvinnan i fokus, innebär dock inte att hon inte har uppmärksammats i akademiska kretsar. Ungefär samtidigt som den feministiska forskningen om kvinnliga entreprenörer tog form utkom forskaren Katy Danco (1981) med boken *"From the Other Side of the Bed"* och under senare år även Poza och Messer (2001) samt Hamilton (2006), som alla tittar på vilka roller entreprenörens livspartner har i relation till företaget. Vidare är det många forskare som har studerat partners aktivitet och det finns en relativt bred konsensus kring att de aktiviteter som kan knytas an till familjens bidrag med finansiellt, socialt och humant kapital är betydelsefulla för entreprenörskapets uppkomst och utveckling. Samtidigt pekar andra forskare på att deras engagemang och attityd är viktig för att företaget ska nå sina mål, istället för att skapa konflikter som kan vara skadliga för företagets utveckling (Van Auken och Werbel, 2006). Även om den familjerelaterade forskningen inom fältet skiljer sig något åt i dess inriktning, går det att identifiera tre gemensamma nämnare i hur de förhåller sig till entreprenörens partner i relation till entreprenörskapet:

- Partners inställning och stöd är viktigt för hur företaget kommer att utvecklas (Randerson et al., 2015, Nordqvist och Melin, 2010).
- Partnern konstrueras i första hand som en resurs eller konfliktmakare i relation till entreprenörskapet. (Van Auken och Werbel, 2006).
- En betydande majoritet av forskningen utgår från företaget, snarare än familjen, för att söka kunskap om familj och entreprenörskap (Calás och Smircich, 2006, Danes et al., 2008, Randerson et al., 2015, Nordqvist och Melin, 2010).

Hur, vem och vad (o)möjliggör jakten? Att entreprenörskaps-, företags-, och organisationsforskare har en sådan inriktning är i sig inte förvånande. Det ger oss en viktig kunskap om hur företagande och entreprenörskap kan formas och påverkas av dess omgivning. Men, likväl som det är viktigt att förstå hur en omgivande kontext kan forma och påverka entreprenörskapet vill jag argumentera för att det är viktigt att förstå hur konstruktionen av entreprenörskap kan forma och påverka människor i den omgivande kontexten (jämf. Wright och Zahra, 2011, Braedley och Luxton, 2010, Jennings et al., 2013). Med en kritisk läsning menar jag därför att den familjerelaterade entreprenörskapsforskningen kan förstås på följande sätt utifrån begreppen i Slocums (1975) teori:

- Den samlande individens engagemang, aktörskap och praktik blir endast viktig för att förstå framgång i relation till jakten och studeras därför i relation till jägaren och jaktens praktik, snarare än det omvända.

En sådan läsning föranleder omskrivningen av Slocums ”Den samlade kvinnan” till, ”Jägarens samlare”. Omskrivningen syftar till att åskådliggöra att det inte är kunskapen om den samlade människans liv som står i fokus, utan vad hon/han gör, eller inte gör, för att göra jakten så framgångsrik som möjligt. Att fältet tenderar att förbise studier av familjemedlemmar som inte är direkt involverad i företaget (Danes et al., 2008) förstärker bilden av denna rationalitet. Då samlaren i studier av jakt huvudsakligen tycks studeras i de fall personen handlar på ett sätt som vi idag kan förstå som en specifik aktivitet, som går att knyta till jakten i sig. Det innebär att kunskapsanspråket och rationaliteten i studier av entreprenörskap och familj i första hand utgår från, jakten, jägaren, entreprenörskapet och entreprenören. Det reducerar i sin tur samlaren till ett objekt med en rad olika variabler som beroende av dess aktörskap, aktiviteter och attityder ska uppfattas som något positivt eller negativt för företagets utveckling. Snarare än att studera dessa personer utifrån det liv som kan levas i en entreprenöriell kontext. Det väcker frågor kring vad ett sånt liv innebär för samlaren, eller vad det innebär för samhället i stort, hur samlaren förväntas leva och hur hon själv uppfattar det livet.

Den samlade kvinnan

Av jaktberättelsen ovan framträder en bild av entreprenörskapsforskningen som präglad av en maskulin rationalitet, där berättelsen om entreprenören, företaget och tillväxten dominerar akademisk litteratur. Samtidigt finns det röster i de här berättelserna som marginaliseras och tystas. I likhet med vad tidigare litteratur konkluderar blir det även tydligt att entreprenörskap i huvudsak har studerats utifrån individen snarare än kollektivet, mannen snarare än kvinnan, det publika snarare än det privata (Ahl och Nelson, 2015) samt utifrån ekonomisk tillväxt snarare än människors levda erfarenheter (Braedely och Luxton, 2010). En sådan epistemologi innebär att det i forskningen är en viss grupp individer vars erfarenheter i stor utsträckning osynliggörs när konstruktionen av entreprenörskap tar form: det är de samlarna och deras levda erfarenheter i den privata sfären. Ett subjekt som ur det avseendet har stora likheter med ”the domestic self”.

Vad konstruktionen av entreprenörskap innebär för dessa osynliggjorda kvinnornas liv tycks helt enkelt inte ha varit en fråga som ansetts viktig, alternativt för utmanande, att studera. I likhet med Slocum (1975) menar jag att en epistemologi som utelämnar berättelsen om samlarens liv i utvecklingen av ett jägarsamhälle, är en obalanserad form av kunskapsproduktion. Det är här inte min avsikt att argumentera för att den samtida entreprenörskapsforskningen bygger på ”inkorrekta” eller ”icke sanningsenliga” antaganden. Jag anser i likhet med Lindgren och Packendorff (2009) att ett pluralistiskt förhållningssätt är viktigt för att öppna upp fältet för såväl nya

strömningar som konstruktionen av ny kunskap och möjligheten att tillskriva begrepp en bredare betydelse. Och ser att det finns fler områden att utforska.

Vad som framstår som problematiskt är dock att majoriteten av entreprenörskapslitteraturen inte lyfter fram och diskuterar de antaganden som ligger till grund för forskningen. Det tenderar att reproducera de begrepp, metoder och empiriska underlag som inom fältet tas för givet (Gartner, 2001). I linje med Longino (1996) och Slocum (1975) vill jag därför argumentera för vikten av att utvidga förklaringsmodeller i relation till den kunskap vi håller för sann om ett visst fenomen. Det innebär i den här avhandlingen att det är värdefullt att skifta epistemologisk utgångspunkt och formulera forskningsfrågor som utgår från den samlande kvinnans liv i en jagande kultur. Genom att lyssna till hennes röst och de berättelser hon skildrar och sätta det i relation till vad vi idag tar för givet, blir det möjligt att se fler aspekter av entreprenörskapets praktik och bidra till en bredare förståelse för dess betydelse.

Jag är medveten om att jägar- och samlarmetaforen har blivit något styvmoderligt behandlad i det här avsnittet i den mening att Slocum (1975) tar en betydligt vidare ansats i sin dekonstruktion av "Man The Hunter" än vad jag har valt att göra i den här avhandlingen. Samtidigt är metaforen viktig för att kunna göra vissa poänger längre fram i studien och jag använder den i linje med Asplund (1991) för att hjälpa oss att se alternativa möjligheter på den verklighet vi har att hantera. Metaforen kommer därför att följa mig genom avhandlingen för att illustrera hur den samtida uppdelningen av subjekt och praktier tar sig uttryck i en entreprenöriell kultur.

Sammanfattning

Syftet med kapitlet har varit att introducera hur den här studien förhåller sig till genus, eller kön, utifrån ett feministiskt perspektiv. Det sker utifrån feminismen som ideologi, politik och forskning. En poststrukturalistisk, feministisk forskning förstår genus som ett socialt och diskursivt konstruerat fenomen, som är historiskt och kulturellt specifikt, där mannen utgör normen och kvinnan positioneras som underordnad. Att utelämna kroppen som den fasta punkten för att fastställa kön utgör dock ett problem i en avhandling som intresserar sig för politiska policyreformer. För att undvika det använder jag mig av konceptet genus som en serialitet, vilket innebär att män och kvinnor fortfarande ses som kategorier. De tillskrivs dock inga specifika attribut, jag studerar istället hur dessa kategorier konstrueras. Ideologiskt visar jag hur samhällskulturen bidragit till att tysta samlarens röst i det offentliga under århundraden, där hennes möjligheter att bidra kunskapsmässigt genom att uttolka och vittna om erfarenheterna om sitt sociala liv har varit begränsade. Något som även ger avtryck inom politiken. Kvinnans ojämnställda

livsförhållanden är något som Sverige försöker motverka genom att bedriva en feministisk politik som syftar till att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv, vilket har bidragit till en vedertagen uppfattning om att kvinnor och män ska dela lika på omsorg och försörjning. Det finns med andra ord en tongivande jämställdhetsdiskurs i det svenska samhället för medborgaren att förhålla sig till, oberoende av kön.

För att återgå till syftet⁵ har det här kapitlet ägnats åt begreppen ”feministisk teori”, ”konstruktioner” och ”genus”. Av den feministiska dekonstruktionen av genus och entreprenörskap framgår att de två begreppen är synonyma med den företagande kvinnan. Feministisk forskning utgår nästintill uteslutande från vad jag beskriver som en jagande rationalitet, vilket i sin tur stänger möjligheterna för att tillskriva genus och entreprenörskap andra betydelser. Samtidigt studeras partnern i den familjerelaterade litteraturen som en variabel vars sätt att handla antingen möjliggör eller omöjliggör entreprenörskapet. Kunskapsproduktionen i en entreprenöriell kultur förbiser med andra ord livsvillkoren för de kvinnor som inte själva driver ett företag, där subjekt som ”the domestic self” blir obegripliga. Utifrån ett sådant perspektiv blir det viktigt att studera hur policyreformer och kvinnornas berättelser positionerar de kvinnor som *inte* driver företag, men lever med en man som gör det. Likväl som det blir viktigt att studera hur kvinnorna i relation till jämställdhets- och entreprenörskapsdiskursen positionerar sig själva. Samt hur de skildrar erfarenheterna av sitt sociala liv i en entreprenöriell kultur. I kapitlet som följer övergår jag till att redogöra för hur jag går till väga i det arbetet och behandlar syftet utifrån formuleringen ”narrativa konstruktioner” och ”berättelser”.

⁵ Att med utgångspunkt i feministisk teori belysa och analysera de narrativa konstruktioner av entreprenörskap och genus som framträder i entreprenörskapspolicyer samt i de berättelser som skildras av kvinnor som lever tillsammans med en man som är entreprenör.

4. Normativa och parallella berättelser

“Narrative approaches not only uncover the models we currently use to talk about entrepreneurship, they give us new ways to talk about this phenomenon, as well.” (Gartner, 2007:614)

I de föregående kapitlen har jag redogjort för betydelsen av att uppmärksamma de ord och det språk som används för att forma vår verklighet. Det vill säga: vikten av att ta språket på allvar (Alvesson och Deetz, 2000). Jag har även diskuterat genus som socialt konstruerat och synliggjort vilken epistemologi som har varit tongivande i konstruktionen av entreprenörskap. Entreprenörskap har diskuterats som maskulint betingat, även i kritiska studier med en feministisk ansats, och jag har visat på vilka implikationer det innebär för vår kunskap om fenomenet. Annorlunda uttryckt innebär det att vi med vissa ord och ett visst språkbruk har konstruerat en berättelse om entreprenörskap, framför en annan. I det här kapitlet introduceras följaktligen begreppet berättelse, vilket sker utifrån begreppen *normativa* och *parallella* berättelser. Begreppen är en omarbetning av Bojes (2001) antenarrativa metod och analysen av ”stora” berättelser. Metoden utgår från ett maktperspektiv och intresserar sig för hur vissa tolkningar och skildringar av verkligheten möjliggörs, medan andra görs omöjliga och tystas. En omarbetning av Bojes metod innebär att jag i avsnitten som följer har inspirerats av såväl berättelse- som diskursteoriteter. Gemensamt för de båda inriktningarna är att de är viktiga i studier där språket är centralt. Begreppen används på olika sätt av olika teoretiker och jag kommer här att växla mellan begreppen *normativ (stor) berättelse* och *diskurs* beroende på vilken teoretiker som refereras till.

Kapitlet kommer även att behandla begrepp som: identitet, subjekt och subjektspositioner. I likhet med mitt förhållningssätt till diskurser och berättelser använder jag i avsnittet de begrepp som teoretikerna själva använder, men vill här klargöra dem i relation till varandra för att inte förvirra läsaren med en spretig begreppsapparat. Begreppen subjekt och subjektspositioner är som jag tolkar dem inte kopplade till specifika individer, likt kvinnorna i studien, utan till hur människor positioneras i en viss struktur (diskurs/berättelse). Det kan därför framstå som förvirrande att tala om kvinnorna i studien som subjekt, varpå jag kommer att tala om dem som individer. Identitet å andra sidan handlar om vem, eller vilka vi ”är” och hur vi med vårt språk knyter an till

tillgängliga diskurser och konstruerar olika former av ”jag” (Burr, 2015). Kapitlet inleds med att jag redogör för avhandlingens feministiska teori i relation till berättelseforskning som metod. Därefter övergår jag till den antenarrativa metoden (Boje, 2001) och de normativa och parallella berättelserna och redogör för de praktiker som möjliggör vissa, men hindrar andra, berättelser att formas (Foucault, 1972). Avslutningsvis knyter jag min metod till betydelsen av att kunna se olika aspekter av ett och samma fenomen (Asplund, 1970) och använder Fricker (2018) för att finna ett språk för de röster som tidigare tystats och marginaliserats.

Feministisk teori och berättelseforskning som metod

Min ingång till området berättelseforskning, eller narrativa studier som det även kallas (Johansson, 2005), är ett sökande efter verktyg för att förstå konstruktionen av vår sociala verklighet samt hur sociala strukturer, relationer och subjekt skapas och omskapas. Jag förstår berättelsen som en grundläggande kunskapsform för hur vi konstruerar sociala fenomen och subjekt. Berättelsen blir i den mening grundläggande för vårt sociala liv där vi ”är” våra berättelser, samtidigt som jag kan avgränsa berättelsen till en sorts berättelse, så som en ”livsberättelse”. Jag använder mig här av berättelsen som metod för att förstå socialt handlande i relation till entreprenörskap och genus. I andra sammanhang kan berättelsen användas som ett teoretiskt ramverk och tillämpas för att exempelvis analysera textens struktur, dess funktioner, sammanhang och konsekvenser samt dess referensramar och kronologi (Mishler, 1997). Att använda sig av berättelseforskning som metod och teori kan innebära olika saker. Sociolinguister och samtalsanalytiker gör till exempel samtalsanalyser av vardagliga samtal, etnologer arbetar med deltagande observation där berättelser som återges i det vardagliga och informella så som skvaller, anekdoter, skämt etc. återges i den etnografiska texten (Johansson, 2005). Eller så kan metoden ske genom ett urval av texter som analyseras med hjälp av en modell för dekonstruktion alternativt genom intervjuer där deltagarna ombeds berätta om sitt liv utifrån ett specifikt tema (Johansson, 2005). Det är också dessa två metoder jag använder mig av i den här studien, där jag ställer kvinnornas livsberättelser mot de berättelser som skildras i policytexter för entreprenörskap och tillväxt. I likhet med feminismen utgår vissa strömningar inom berättelseforskningen från ett maktperspektiv (Boje, 2001, Andrews, 2007). Det är också dessa strömningar jag har tagit fasta på i min forskning. Det innebär metodmässigt att jag studerar berättelser ur ett maktperspektiv.

För att illustrera samhällets politiska och ekonomiska maktstrukturer använder sig den nigerianska författarinnan Chinua Achebe⁶ av uttrycket ”The

⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=D9Ihs241zeg>

Single Story”. Achebe beskriver det problematiska i att det afrikanska folket har kommit att definieras utifrån *en* specifik berättelse.

”Show a people as one thing, as only one thing, over and over again and that is what they become (...) The single story creates stereotypes and the problem with stereotypes is not that they are untrue, but that they are incomplete. They make one story become the only story (...) The consequence of the single story is this: It robs people of their dignity. It makes our recognition of our equal humanity difficult. It emphasizes how we are different rather than how we are similar (...) Stories matter. Many stories matter.”

En dominerande berättelse skapar stereotyper, är inkomplett, försvårar erkännandet av människors lika värde och visar på våra olikheter snarare än våra likheter. Achebe lyfter därför fram vikten av att skildra många berättelser och att finna en ”balans” mellan olika berättelser om en viss grupp av människor. Även om hon inte utgår från ett feministiskt perspektiv och entreprenörer, utan ifrån ett etniskt och den afrikanska befolkningen, finner jag hennes ord tänkvärda i relation till hur vi konstruerar berättelsen om entreprenörskap och genus. Innebörden av en sådan berättelse blir vad som skildras, om och om igen, vilket skapar stereotyper som gör det svårt att tillkännage olika människors lika värde i en entreprenöriell kultur. Jag syftar framförallt på hur vi idag berättar om entreprenörskap och genus på ett sätt som exkluderar den samlande kvinnan. Att studera berättelser om entreprenörskap ur ett maktperspektiv knyter följaktligen an till avhandlingens feministiska teori. Feminism och berättelseforskning har av vissa teoretiker beskrivits som två forskningsfält som ”vuxit upp” tillsammans.

”Women’s history and oral history grew up together. Each developed from a commitment to reveal and reverse, to challenge and to contest what were perceived to be dominant discourses framed by gender and class.” (Bornat och Diamond 2007:19)

De intresserar sig båda för att synliggöra och utmana olika diskurser som uppfattas som dominerande samt för att utforska subjektivt meningsskapande och erfarenheter som har blivit ignorerade i tidigare forskning (Holstein och Gubrium, 2011, Riessman, 2013). Vidare har den feministiska forskningen många gånger använt berättelser för att synliggöra de ”tystade” liv som levs i det privata (McLaughlin och Tierney, 1993, Gluck och Patai, 1991).

En antenarrativ metod

Som jag lade fram i kapitel tre är en grundläggande princip för den här studien att verkligheten kan ses som socialt konstruerad. Det innebär att entreprenörskap och/eller entreprenörer existerar genom de tolkningar som görs av individer, grupper av individer och olika kulturer i ett samhälle (Berger och Luckmann, 1966). Vad och vilka som inkluderas och/eller exkluderas från dessa kategorier kan därmed variera beroende på vilken grupp av människor du frågar, eller lyssnar till. Enligt Gartner och Birley (2002) har det skett en lång normaliseringsprocess inom entreprenörskapsfältet som har gjort vissa definitioner och forskningsfrågor mer legitima än andra. Ett exempel är det omfattande arbetet med att finna statistiskt säkerställda metoder för att mäta entreprenörens karaktärsdrag och kontextuella faktorer för att kunna dra slutsatser om vad som är ”sant” eller ”falskt”. Vilka beteenden som är framgångsrika och vilka som inte är det samt vilka policys som är ”rätt” och ”fel” (Lindgren och Packendorff, 2009). I den här studien använder jag mig istället av berättelser för att studera hur entreprenörskap och genus konstrueras. Den narrativa kunskapen har, trots modernistiska påståenden, under de senaste decennierna förts fram som den huvudsakliga kunskapsbäraren i våra samhällen (Lyotard, 1984; Bruner, 1986, 1990). Att anta ett socialkonstruktivistiskt perspektiv i den här studien innebär att jag kritiskt granskar de antaganden om entreprenörskap som tas för givet och verkar för att inkludera nya och försummade perspektiv inom fältet samtidigt som jag är öppen för att entreprenörskap kan ha olika betydelser. Jag visar det i föregående kapitel genom att belysa hur samlaren har osynliggjorts i den jagande kulturen. Mer specifikt handlar min ansats om att utifrån feministisk teori belysa och problematisera narrativa konstruktioner av entreprenörskap för att möjliggöra en rekonstruktion av fenomenet och identifiera nya forskningsfrågor.

I arbetet med att upprätthålla en social verklighet beskriver Berger och Luckmann (1966) konversationer som det viktigaste verktyget människan har. En konversation kan ta många olika skepnader, den pågår till exempel inom forskningen, i utbildningssystemet, i media, eller som i den här studien: i de vardagliga samtalen och i politiska reformer. Den maktaspekt som återfinns mellan olika former av samtal är något som har intresserat berättelseforskaren David Boje (2001). I litteraturen finns det inte *en* given definition av vad en berättelse är och forskarna använder sig av begreppen berättelser och berättande på olika sätt. Aristoteles teorier om diktkonsten är den första kända och mest refererade definitionen av en berättelse samt att en berättelse kännetecknas av en början, en mitt och ett slut. Det är en syn på berättelser som delas av Czarniawska (2004) i den mening att temporalitet är ett nödvändigt kriterium för berättelsen. Enligt Polkinghorne (1988) är det själva intrigen som skapar mening och intresse hos läsaren. Vidare menar Linde (1993) att det ska finnas en viss kausalitet i en berättelse, det vill säga en sekvens av händelser som är kopplade till varandra med en början och ett slut. Till skillnad från Aristoteles,

Czarniawska (2004), Polkinghorne (1988) och Linde (1993) menar Boje (2001) att en berättelse kan vägra inordna sig i en viss intrig, eller undviker en början och ett slut och saknar kausalitet. Den är i den mening inte strikt temporal och sekvenserna är inte alltid naturligt kopplande till varandra. Att inkludera utsagor som saknar en början, en mitt eller ett slut ger oss möjlighet att studera ett berättande där mening inte alltid har skapats (Boje, 2001). Bojes resonemang kan förstås som ett annorlunda uttryck för att det saknas vad Fricker (2018) relaterar till som ett *kollektivt språkbruk*. Som kan hjälpa människan att sätta ord på sina erfarenheter och göra dem begripliga, legitima och kommunicerbara i ett socialt sammanhang. Om vi upplever att vi saknar dessa ord, är det svårt att skapa en kollektiv mening. Att frånga förståelsen för berättelser som en temporal, meningsskapande aktivitet, med en specifik intrig och istället se den som icke-linjär, fragmenterad, osammanhängande och kollektiv aktivitet definierar Boje (2001) som en ”*antenarrativ*” metod.

Begreppet antenarrativ ges av Boje en dubbel mening: något som kommer *före* samt en *spekulation*. Ett narrativ är något som berättas, det vill säga en berättelse. Det innebär enligt Czarniawska (2004) att alla berättelser kan vara narrativ, men alla narrativ kan inte vara berättelser. Czarniawska definierar en berättelse som ett narrativ som har en intrig som drivs framåt av en kedja av handlingar, med en början, en mitt och ett slut. Den innehåller karaktärer och utspelar sig på en scen. I relation till en sådan definition menar Boje (2001) att antenarrativet är det berättande som *föregår* själva berättelsen. Jag tolkar Bojes resonemang som att en berättelse, så som den definieras av bland annat Czarniawska (2004), är en ”färdig produkt” som redan har tillskrivits en viss mening, har en viss intrig, utspelar sig på en viss scen och har givits en specifik utgång. På *kollektiv* nivå. Ser vi till den kollektiva berättelsen om entreprenörskap handlar den i stor utsträckning om entreprenören på företagets scen och drivs framåt av intrigen som handlar om att skapa ekonomisk tillväxt, socialt välstånd och global utveckling. Antenarrativet är däremot inte slutgiltigt, det är alltid öppet för att det finns fler karaktärer, fler röster, fler intriger och fler scener som kan tas i beaktande i formandet av den kollektiva berättelsen. Det är i den mening ”spekulativt” kring hur berättelsen kan komma att utvecklas samt vilken mening den kan tillskrivas (Boje, 2001).

En bärande punkt i Bojes resonemang är att berättelser är *polyfona*. Det innebär att de, i motsats till den homofona, entydiga och enstämmiga berättelsen, är flerstämmiga och skildras av olika röster. Det kan exemplifieras med Bojes berättelse om Tamara-land. Tamara är en teaterpjäs i Los Angeles som utspelar sig medan publik och skådespelare rör sig mellan ett antal olika scener och rum. Boje beskriver upplägget på följande sätt:

“Instead of remaining stationary, viewing a single stage, the audience fragments into small groups that chase characters from one room to the next, from one floor to the next, even going into bedrooms, kitchens, and other chambers to chase and co-create

the stories that interest them the most. If there are a dozen stages and a dozen storytellers, the number of story lines an audience could trace as it chases the wandering discourses of Tamara is 12 factorial (479,001,600).” (Boje, 1995:998-999)

Boje rör sig tillsammans med de andra åskådarna mellan olika rum och kan följa olika skådespelare och handlingar. Alla får de olika berättelser och upplevelser beroende på vilken scen de väljer att stanna upp vid. Eller vilken skådespelare de väljer att följa. Det pågår en rad parallella aktiviteter och det är i praktiken omöjligt att uppleva pjäsen tillräckligt många gånger för att utforska samtliga upplägg och utgångar. Med Tamara illustreras vidden av de karaktärer, intriger och scener som en berättelse kan inrymma. Det kan ge upphov till olika förståelser för vad det är som pågår beroende på vilka intriger forskaren väljer att engagera sig i samt vilka tolkningar som följer av dessa intriger. Det finns med andra ord ofta flera scener och karaktärer än vad en berättelse ibland ger sken av, där intrigen, handlingen och utgången varierar beroende på publikens nyfikenhet och förmåga att utforska. Väljer åskådaren, eller forskaren, att följa samma karaktär, vid en enskild scen, tenderar utgången dock alltid att bli densamma och förståelsen för pjäsens komplexitet riskerar att gå förlorad.

En sådan åskådare går med stor sannolikhet därifrån med en relativt snäv uppfattning om vad det är som har utspelat sig. Personen i fråga har följt en karaktär, och får berättelsen skildrad ur en viss aspekt. Det kan jämföras med den publik som har tagit tillfället i akt att följa olika karaktärer, på flera scener, utifrån varierande aspekter. Om vi går för att se en pjäs om entreprenörskap och uteslutande följer entreprenören på företagets scen missar vi utifrån Bojes (1995) resonemang den handling som utspelar sig på ”andra” scener. Som involverar ”andra” karaktärer, som utifrån en ”annan” intrig skapar en ”annan” mening. Att det finns ett stort antal variationer i hur en berättelse kan skildras innebär dock inte att ”anything goes”. Det vill säga: det kan inte hända vad som helst i pjäsen. Antalet scener och skådespelare samt dess karaktär sätter ramarna för vad som kan utspela sig i Tamara-land (Boje, 1995). Likväl som att de socialt och kulturellt betingade berättelser som finns i vårt samhälle sätter ramarna för vad som kan berättas och hur det berättandet kan förstås (Foucault, 2003). Och vad som är (o)möjligt att säga om entreprenörskap.

I sin bok *Narrative Methods for Organizational & Communicational Research* ger Boje (2001) flera exempel på hur en antenarrativ metod kan tillämpas, där *Grand Narrative Analysis* är det verktyg jag använder mig av i det här forskningsprojektet. Jag har valt att översätta Grand Narrative Analysis till ”Analys av Stora Berättelser”. Ambitionen med metoden är att problematisera den enröstade berättelsen genom att lyfta fram flera röster och tillskriva den tillrättalagda berättelsen olika former av mening genom ett nät av ”små” berättelser. En antenarrativ metod innebär följaktligen att ett dominerande berättande kontrasteras med ett berättande som utmanar, kompletterar och problematiserar den skildring av verkligheten vi inte sällan tar för givet (Boje, 2001).

För att kunna göra det behöver vi först reda ut ett par centrala begrepp, så som ”stora” och ”små” berättelser.

Normativa berättelser

I en antenarrativ metod poängterar Boje (2001) vikten av att uppmärksamma den implicita *maktstruktur* som Lyotard (1979/1984) kallar för ”stora berättelser”. Att definiera de stora berättelserna är enligt Boje dock inte helt enkelt. De kan förstås som ett ”metanarrativ” som används för att legitimera kunskap (Lyotard, 1979/1984: xxiv) eller som en sanningsregim där andra diskurser underordnas (Brown, 1991). Medan Lyotard (1998) argumenterar för att de stora berättelserna är döda, då *en* stor berättelse inte räcker för att vägleda människan i det postmoderna samhället menar Boje (2001) att det är en extrem syn på vad en stor berättelse är. Boje föreslår istället ett mer nyanserat förhållningssätt som gör det möjligt att lyfta fram och problematisera det berättande som ges företräde, legitimerar och sätter ramar i ett samhälle. Sammantaget ligger dessa beskrivningar väldigt nära vad Foucault relaterar till som en *diskurs*, vilken definieras som “practices which systematically form the object of which they speak” (Foucault, 1969/1972:49). Utifrån en språklig praxis har diskursen beskrivits som en grupp av påståenden och idéer som är historiskt och socialt specifika och som skapar vissa sanningseffekter (Alvesson och Due Billing, 2003). Ett system av uttalanden som konstruerar ett visst objekt (Parker, 1992).

Utifrån två olika teoretiska ståndpunkter beskriver forskare hur vi med vårt språk kan skapa vissa sanningar som i sin tur formar vår sociala värld, inom ramen för en viss kontext. Den stora berättelsen kan ur det avseendet förstås som likvärdig diskursen i den mening att den legitimerar en viss typ av kunskap som vi håller för sann. Den ges företräde i relation till andra berättelser och sätter ramarna i vårt samhälle, något som i sin tur leder till att den också formar de objekt som berättelsen talar om. Fortsättningsvis ska den stora berättelsen och diskursen förstås som synonyma med varandra. Jag kommer dock att växla mellan begreppen diskurs och stor(normativ) berättelse, beroende på om det är en diskursteoretiker eller berättelseforskare jag hänvisar till, då jag har valt att använda mig av de begrepp som teoretikern själv tillämpar.

Gemensamt för diskursen och den stora berättelsen är att de har en viss effekt i vårt samhälle. De är inte neutrala, de *gör* något med oss, de formar vårt sätt att se på oss själva och på andra, likväl som de formar vårt sätt att handla och förhålla oss till olika individer (Burr, 2015). Boje (2001) relaterar till de stora berättelserna som något som används av såväl nationer som olika sociala grupperingar för att legitimera eller utöva dominans. Som sanningsregim gör diskursen anspråk på vad som är sant, varpå det skapas områden av kunskap, vilket innebär att de även genererar makt (Foucault, 1993). Kunskap och makt tillskriver berättelsen en betydelse och acceptans och gör den normaliserad (Boje, 2001). Den kunskap vi förmedlar genom vårt språk blir ur

det avseendet institutionaliserad och får människans handlingar att framstå som vanemässiga med en normgivande förklaring som följd (Burr, 2015). I de stora berättelserna är mening redan skapad (Boje, 2001). De kan därför ses som en form av abstraktion av en kollektiv och delad förståelse, snarare än en berättelse som har en början, en mitt och ett slut. För att knyta an till Fricker (2018) innebär en kollektiv förståelse att det finns ett gemensamt och väl utvecklat språk för att skildra berättelsens innebörd. Likväl som det finns en vid acceptans för hur karaktärerna i berättelsen framställs, vilka intriger som ska utspela sig och på vilken scen det ska äga rum. Den tas för givet och ges företräde.

Andra karaktärer, intriger och scener uppfattas följaktligen som avvikande och blir i sammanhanget svåra att förstå. De stora berättelserna relaterar ur det avseendet till människans kollektiva och allmänna föreställning av ett socialt fenomen (Boje, 2001). Det innebär att vi tar saker för givet och handlar på ett invariant sätt, utifrån de antaganden vi gör. Vårt firande av jul och påsk är ett sådant exempel. Den svenska komikern Johan Glans⁷ illustrerar det på ett talande sätt när han i sin show lite tillspetsat hävdar att vi inte hade kunnat skapa påskan idag. För ingen hade gått med på att fira den som vi gör. Hur skulle det se ut om en kristen talesperson gick till en PR-konsult och bad om råd för att skapa ett högtidligt minne av vår frälsare. Han som korsfästes och avled under fruktansvärda plågor, för att sedan återuppstå? Sett till hur vi hedrar minnet av Jesu korsfästelse menar Glans att dialogen mellan PR-konsulten och den kristne talespersonen skulle se ut ungefär på följande sätt när konsulten ombeds komma med lite idéer:

- *Kycklingar! Vi ska ha en massa kycklingar! Fjädrar i björkris! Ägg som målas i kulörta färger!*
- *Ett, eh... du menar att vi ska ha ett hönstema på detta alltså?*
- *Ja! Och så ska vi ha en hare också. En påskhare! Det är en lurig jävel, han gömmer äggen och så får barnen leta. Och om du har barn, så kan du klä ut dem till kärringar. Påskkärringar!*
- *Till kärringar, varför ska jag klä ut mina barn till kärringar?*
- *Jo, men så kan de gå ut på stan och fråga efter godis! Och så äter vi sill!*
- *Men, vi äter ju redan sill på jul och midsommar. Ska vi inte äta något annat?*
- *Nej, sill igen. Det ska alltid vara sill! Och så dricker vi must!*
- *Vaddå, Julmust?*
- *Nej, nej, Påskmust! Det är en helt annan sorts must.*

⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=9HzRNs2xWBI>

Genom humor, och på en scen långt utanför den akademiska, visar Glans på ett tydligt sätt hur vi gör vissa saker, utifrån vad vi tar för givet inom en viss tradition och kultur. Vi gör det dessutom utan att egentligen reflektera över vad det är vi gör, eller varför vi gör det. Varför klär vi ut oss till påskkärringar och ber om godis under högtiden till minne för Jesus korsfästelse? Det kan förefalla som smått orimliga handlingar. Men likväl sker de till följd av en särskild konstruktion, av ett visst fenomen. I det här fallet påsk.

Men det är givetvis inte bara under påsken som vi agerar i relation till våra föreställningar om vad som är "sant" och "normalt". Det sker även i vårt vardagliga liv. Likväl sker det inom innovationssystemet och i arbetet med att stödja entreprenörskap, vilket jag vrider och vänder på i den här avhandlingen. Diskursen har således en tydlig koppling till de institutionella och sociala praktiker som påverkar hur vi kan handla, likväl som hur andra kan handla emot oss. För att en diskurs ska bli normativ måste den infogas i materiella praktiker (Broadfoot et al., 2004). De reformer och det system som uppmunt- rar till entreprenörskap möjliggör ur det avseendet vissa praktiker, samtidigt som det omöjliggör andra. Något som i sin tur legitimerar en viss typ av handling, gentemot en viss typ av subjekt, men inte gentemot andra. Genom att delta i dessa aktiviteter reproduceras också de praktiker som vi tar för givet när vi handlar i relation till entreprenörskap, vilket stärker 'normen i det normativa'. Diskurs, praktik och handling är i den mening sammanlänkade med varandra och illustrerar hur vi kan "göra" saker med ord, samtidigt som ord kan "göra saker med oss".

Gergen (1991) konstaterar att det är vårt språk som konstituerar jaget, snarare än det omvända. Utifrån en sådan förståelse tillåts olika typer av "jag" att ta form genom social och språklig interaktion. I relation till vem, eller vilka vi är, innebär det att vi genom våra ord konstruerar olika former av jag, vilka inom socialkonstruktionistisk forskning vanligtvis tillskrivs begreppet "identitet" (Burr, 2015). Burr liknar konstruktionen av våra identiteter vid ett tyg som bygger på de diskurser som finns tillgängliga för oss och som vi använder oss av för att kommunicera med andra människor. Det finns en tråd för etnicitet, en för ålder, en för kön, en för klass och så vidare. Alla tråcklas de samman till en identitetsväv. Hon menar vidare att för varje tråd finns det ett begränsat antal berättelser utifrån vilka vi kan framställa oss själva, vilket innebär att varje del av en människas liv omges av en rad olika berättelser av vad det innebär att vara till exempel kvinna, mamma, fru, yrkesarbetande etc.

"For each of us, then, a multitude of discourses is constantly at work constructing and producing our identity, which therefore originates not from inside the person but from social realm, a realm where people swim in a sea of language and other signs, a sea that is invisible to us because it is the very medium of our existence of social beings." (Burr, 2015:125–126)

En person kan skapa många olika identiteter, beroende på den sociala kontext hon eller han befinner sig i och beroende av vilka berättelser i denna kontext som finns tillgängliga att använda sig av. Att se på identiteten som socialt och diskursivt konstruerad, innebär att det inte bara finns en identitet. Identiteten ska snarare betraktas som omväxlande och i konstant förändring där vi kan använda oss av olika diskurser i olika sammanhang för att (om)forma den. Att ”simma i ett hav av diskurser” kan uppfattas som att man är fri att forma sin identitet i en oändlighet av valmöjligheter, vilket inte är helt korrekt eftersom vissa diskurser är lättare att kombinera med varandra än andra. Tittar vi till exempel på omslaget av Grönboken, som diskuterades i kapitel två, tycks berättelserna ”entreprenör”, ”vit man”, ”ledare” och ”enskild man” linjera väl med varandra.

Gergen (1996) menar vidare att vårt sätt att tala om jaget i sin tur konstituerar våra sociala institutioner. Samhällsinrättningar som rättsväsendet, utbildningssystemet och vår demokrati skulle inte kunna upprätthållas om det inte fanns vissa delade definitioner av vad det innebär att vara människa. Det sociala livet skulle därmed vara praktiskt taget oigenkännligt om det inte fanns ett språk kring jaget och dess tillstånd och egenskaper (Gergen, 1996). Det är också en av anledningarna till varför det är viktigt att studera diskurser. De reproducerar våra samhällsinstitutioner och är inbäddade i maktstrukturer som skapar politiska effekter. Och för att förstå de maktojämlikheter som finns i ett samhälle behöver vi studera hur de diskursiva praktikerna skapar och upprätthåller en viss form av socialt liv (Burr, 2015). Det är först när konturerna av de stora berättelserna har identifierats som de ”små” och mer ”lokala” berättelserna kan synliggöras (Boje, 2001).

Det kan illustreras med en studie av Walt Disney. Boje (1995) argumenterar för att upphovsmakaren, Mr Walt Disney, personifierar företagets officiella berättelse om en entreprenör och ett kreativt geni: den amerikanska drömmen. Men bakom kulisserna träder en annan bild fram. Disneys verksamhet bygger på låglönearbete som är hårt övervakat och styrs in i minsta detalj. Walt beskrivs internt med epitet som bland annat ”Der Führer”, ”Mr Fear” och ”Beelzebub the Devil”. Utåt framstod Walt som en lättsam farfarsgestalt, medan alternativa skildringar gör gällande att han var lynnig och hämndlysten. Trots att det fanns två sidor av samma mynt var det en sida som var privilegierad och förmedlade den officiella och relativt smala skildringen av Walt. Det är ett fenomen som Boje (2001) relaterar till som ”universalism”. Det innebär att det finns principer, lagar, sanningar och normer som slätar över vissa former av berättande till förmån för andra. Ett liknande resonemang förs av Ogbor (2000) som skriver fram universalismen som en ideologi inom entreprenördiskursen och menar att universalismen inte bara upprätthåller en rådande samhällsbias. Den fungerar även som en grindvakt för motstridiga antaganden om hur verkligheten ser ut i en företagande kontext. Små berättelser går enligt Boje (2001) emot universalismen och den dominerande berättelsen och används för att nysta upp hur en sådan berättelse har konstruerats. För det finns

alltid ett spår av konstruktören, även om den inte är direkt synlig för oss i stunden.

"If we accept the view (...) that a multitude of alternative versions of events are potentially available through language, this means that, surrounding any one object, event, person etc. there may be a variety of different discourses, each with a different story to tell about the object in question, a different way of representing it to the world." (Burr, 1995:64)

Med vårt språk och våra berättelser kan vi följaktligen frammana en viss version av vår sociala värld. I likhet med andra sociala fenomen finns det med andra ord inte bara en berättelse om entreprenörskap, det finns ett mångfald av röster som har något att säga om fenomenet. Syftet med analysen av de stora berättelserna är följaktligen att synliggöra hur de stora berättelsen har konstruerats och spåra den "andra" sidan. En dekonstruktion som inte bara leder till en rekonstruktion av de sanningar vi tar för givet (Boje, 2001, 1995) utan även skapar en bredare förståelse för entreprenörskapets innebörd och de människor som lever i en entreprenörskapande kontext.

Parallella berättelser

Medan Boje (2001) lägger stor vikt vid att definiera innebörden av den stora berättelsen nöjer han sig med att mer flyktigt relatera till de "andra" berättelserna som "små" eller "lokala". Han menar att de är skapade ur minoritetens berättande, de röster som vanligtvis inte får komma till tals, i ett försök att synliggöra alternativa berättelser av motståndsbildande karaktär. Huruvida kvinnorna i den här studien ska ses som en minoritet eller inte går givetvis att diskutera och är beroende av hur vi "skär" begreppet minoritet. Utifrån att det historiskt sett i första hand är mannen som entreprenör som har fått komma till tals i berättelser om entreprenörskap (Ahl, 2007), kan de kvinnor som delar sitt liv med honom förstås som en minoritet i termer av vems berättelse om entreprenörskap det är som har skildrats. I andra sammanhang kan dessa kvinnor framstå som en privilegierad grupp utifrån deras position som vita, heterosexuella samhällsmedborgare med en god respektive relativt god social ställning. Det handlar således inte enbart om att låta människor som sällan kommer till tals höras. Det handlar om att låta kvinnor som lever med en entreprenör komma till tals, då deras skildringar sällan ges utrymme i berättelser om entreprenörskap (Ahl, 2007).

Synliggörandet av små berättelser menar Boje kan ske genom att se bortom de hjälteberättelser som tillrättalagts för att passa i ett visst sammanhang och istället fokusera på berättande från olika människor, där det saknas konsensus.

Eftersom de små berättelserna vanligtvis grundar sig på vardagliga och individuella erfarenheter är de ofta heterogena, mångtydiga och motsägelsefulla (Boje, 2001) och kan enligt Boje (1995) studeras för att:

- visa på att de stora berättelserna inte stämmer överens med vardagen, då de uttrycker framgång och hjältar i ett utopiskt format
- undersöka hur människor påverkas av de stora berättelserna
- visa på vems bekostnad de stora berättelserna kan leva vidare

Det finns idag gott om exempel på de ”små” berättelserna om entreprenörskap inom den kritiska entreprenörskapsforskningen. Här kan bland annat Sundin och Holmquist (1989) nämnas som sammanfattar sin studie om kvinnors företagande med begreppen: osynlighet, anpassning och mångfald. Ett annat exempel är Berglund (2007) som visar på vilka motsättningar som finns mellan den företagande diskursen med mannen som entreprenör och den tillverkande industrin som företagande norm och den jämlikhetsdiskurs som uppmuntrar och ger företräde till de små och vardagliga tingens betydelse där alla människor tas med i beaktning. Tillsammans synliggör de hur den normativa berättelsen om entreprenörskap fått leva vidare på bekostnad av de kvinnor som driver företag samt hur dessa kvinnor påverkas av berättelsen. De har fått anpassa sig, verka i det osynliga, existera vid sidan av en diskurs som de själva i allra högsta grad är en del av. Om än inte enligt den gängse föreställningen om vad ett entreprenörskap innebär. Det illustrerar även hur ”små” berättelser har försökt göra sig hörda, hur de håller på att formas och växa fram ur en ”ofullständig” position.

Samtidigt som den antenarrativa metoden sätter fingret på den maktaspekt som finns i relation till vilka som tillåts tala och vilka som tystas, visar den på vikten av att låta flera röster komma till tals för att möjliggöra en vidare skildring av den sociala verklighet vi lever i. Ett antenarrativt förhållningssätt menar vidare att de stora berättelserna sällan överensstämmer med vardagen och intresserar sig för hur de påverkar människor samt på vems bekostnad de kan leva vidare. Det gör metoden till ett användbart verktyg för att uppfylla avhandlingens syfte⁸. Men den för samtidigt med sig en viss problematik. Det handlar om definitionen och användningen av begreppen ”stora” och ”små” i relation till berättelser. Även om den stora berättelsen förstås som en diskurs, riskerar ordet ”stor” i sig att föra med sig associationer till synonymer som: framstående, betydande, storartad, viktig, central och betydelsefull. Medan ordet små eller liten är synonymt med: oansenlig, obetydlig, oviktig, betydelselös, ringa och ynkelig. När den antenarrativa metoden sätts i relation till det här forskningsprojektet kan det uppfattas som naturligt att se de stora berättelserna

⁸ Att med utgångspunkt i feministisk teori belysa och analysera de narrativa konstruktioner av entreprenörskap och genus och som framträder i entreprenörskapspolicyer samt i de berättelser som skildras av kvinnor som lever tillsammans med en man som är entreprenör.

som de politiska reformer som formar och styr vårt samhälle. Medan de små berättelserna i sammanhanget blir kvinnornas berättelser, det vardagliga livet skildrat ur minoritetens berättande. Det kräver en reflektion kring Bojes teori-bildning. I grunden handlar det om att vardagliga och individuella erfarenheter riskerar att framstå som oviktiga i relation till tongivande samhällsdiskurser. Entreprenörskapspolicyn blir i den mening betydelsefull och viktig, medan kvinnornas berättelser (återigen) framstår som obetydliga och oansenliga: det vill säga som ”små”. Det är en begreppsapparat som tenderar att befästa och reproducera kvinnans underordning i en studie där hennes berättelser inte ses som perifera och obetydliga utan centrala och betydande. Ur det avseendet är metoden i dess befintliga utformning mindre lämplig och kräver en omarbetning för att komma till sin rätt i analysen av det empiriska underlaget.

Låt oss därför prova att vända på begreppen och definiera kvinnornas berättelser som de stora berättelserna om entreprenörskap. Det skulle innebära att berättelserna har tillskrivits en legitimitet, parallellt med att de har ett makt- och kunskapsövertag i relation till ”andra” berättelser. En sådan position medför en vid acceptans och förståelse för vad det innebär att leva i ett entreprenörskap samtidigt som dessa erfarenheter har givits en kollektiv mening i vårt samhälle. De små berättelserna skulle med en sådan omskrivning representeras av entreprenörskapspolicyn, minoritetens skildringar, som med sitt berättande emotsätter sig kvinnornas tillrättalagda hjälteberättelse och visa på hur människor påverkas av deras skildringar samt på vems bekostnad deras berättelser kan leva vidare. Det framstår dock som en något bakvänd väg att gå framåt, då bilden av vilka berättelser om entreprenörskap som idag är framträdande, legitima och accepterade ter sig något snedvriden.

Här behöver vi backa och ställa oss frågan *vad* det är som är problematiskt? Är det att entreprenörskapspolicyn framstår som en för givet tagen sanning, eller att denna sanning definieras som en stor berättelse? Är det att kvinnornas berättelser skildras ur det vardagliga och personliga samt är mångtydiga och motsägelsefulla, eller att berättelserna definieras som små? Jag vill påstå att problematiken ligger i hur berättelserna konstrueras i relation till varandra genom att använda ord som förknippas med vissa värderingar till följd av att de definieras som stora respektive små. Ett sådant resonemang öppnar upp för att omformulera dessa begrepp och ersätta dem med ord som inte är lika starkt förknippade med värderingar som reproducerar samhällets maktstrukturer. Bojes (2001) teori-bildning kan i den mening omarbetas genom att göra en ”Analys av normativa berättelser”, istället för att göra en ”Analys av stora berättelser”. De kan i sin tur kontrasteras med ”parallella” berättelser, istället för med små berättelser.

De *normativa* berättelserna ska följaktligen förstås som synonymt med vad Foucault (1972) definierar som diskurser och Boje (2001) som stora berättelser. Det är en universell och tillrättalagd berättelse, en färdig produkt, där en *kollektiv* mening redan har skapats och det finns en allmän föreställning och ett språk kring det sociala fenomenets betydelse. I den här studien utgörs den

normativa berättelsen av entreprenörskapspolicy. En berättelse vi tar för givet och håller för sann. De *parallella* berättelserna är av motstridig karaktär och utmanar normativa berättelser och föreställningar. Med Bojes (2001) ord är de små. De är fragmenterade, otydliga, motstridiga och på framväxt. De saknar en kollektiv mening och springer ur vardagliga erfarenheter. Med Frickers (2018) terminologi innebär de parallella berättelserna att det finns en kollektiv *tolkningslucka*, snarare än en kollektiv mening. Här har vissa människor ännu inte givits rätten att uttolka och vittna om sina erfarenheter och därför saknas ett språk för att beskriva och kommunicera den sociala verkligheten med andra. Parallella berättelser *kan* vara berättelser om entreprenörskap som skildras av entreprenörens barn, föräldrar eller andra personer i dennes närhet, men avser i den här specifika studien uteslutande de kvinnor som delar sitt liv med honom. De normativa och parallella berättelserna finns där, sida vid sida och tillsammans skildrar de olika aspekter av en och samma ”verklighet”. För precis som Tamara-land illustrerar utspelar sig en pjäs ofta på flera scener, samtidigt, och bygger på olika intriger som involverar flera karaktärer. Där vi alla, likt Boje (1995) så riktigt påpekar, på ett eller annat sätt är med och konstruerar handlingen.

Den normativa berättelsens praktiker

I den inledande delen av kapitlet tolkade jag definitionen av den normativa berättelsen som en diskurs. I det här avsnittet går jag vidare genom att se till de praktiker som samverkar för att göra en specifik berättelse normativ. Då jag talar med Foucault kommer jag inledningsvis att använda mig av begreppet diskurs för att i den avslutande delen övergå till att knyta an resonemanget till de normativa berättelserna. I sin berömda installationsföreläsning på the College de France 1970, ”The discourse on language”, betonar Foucault att en diskurs inte bara är en grupp av påståenden, utan även de praktiker som för vissa former av påståenden samman (Foucault, 1972). Som tidigare nämnts definierar han diskurs som praktiker som systematiskt formar objektet de talar om. Saker vi talar om, skriver eller berättar, kan följaktligen förstås som olika tillfällen för när en särskild diskurs ges möjlighet att konstruera ett objekt (entreprenörskap) eller ett subjekt (entreprenören/partnern) på ett visst sätt, snarare än på ett annat sätt (Burr, 2015).

Foucault (1972) menar att produktionen av diskurser i vårt samhälle är kontrollerad, utvald och organiserad. Den sker genom särskilda procedurer, där han gör åtskillnad mellan de externa och interna procedurerna. Till de *externa* procedurerna hör olika former av exkludering. En av de mer framträdande exkluderingsmekanismerna är förbudet, i termer av de antaganden som görs kring att vi inte kan tala om vad som helst. Vi kan inte säga vad som helst när som helst och långt ifrån alla kan prata om allt. En annan är ”the will to truth”, vad som anses vara kunskap. Vad som anses vara kunskap är något som är

beroende av institutionellt stöd, så som internationella konstitutioner, nationella myndigheter och regionala organisationer. Den ”sanning” vi har att förhålla oss till återfinns därmed inte sällan i de berättelser som dessa institutioner producerar.

Till de *interna* procedurerna, där diskursen tenderar att reglera sig själv, hör principerna klassifikation, ordning och distribution. En av de begränsande funktionerna praktiseras av olika discipliner, här i termer av vilka aktörer som ”äger” frågan om entreprenörskap och tillväxt. Disciplinen reglerar vad som är nödvändigt för att forma nya påståenden genom “groups of objects, methods, their corpus of propositions considered to be true, the interplay of rules and definitions, of techniques and tools” (Foucault, 1972:222). Relevant i det här sammanhanget är vad som räknas och inte räknas som entreprenörskap samt vilka metoder och verktyg som anses acceptabla för att stödja entreprenörskap och jämställdhet. Ett annat sätt att kontrollera diskursen är att se till de talande subjekten. Här menar Foucault att det inte längre har att göra med de krafter som finns inom diskursen. Det handlar snarare om att bestämma under vilka förhållanden diskursen kan tillämpas genom att införa vissa regler för vilka individer som tillåts forma den och därmed exkludera alla andra. Här är olika expertgrupper och formella kvalifikationer relevant för att se till vilka som exkluderas, men också traditionen kring vilka som i policysammanhang tillåts tala, på vilket sätt och när. Ytterligare en begränsande faktor är författaren ”the author function”. Författarna väljer enligt Foucault vad de ska skriva i reformerna, men inte helt fritt. Deras arbete ska gärna bygga på tidigare texter och visa en viss samstämmighet med vad som först lades fram. Det innebär att när en reform har skrivits, bör reformer ”lägre ned” i hierarkin, så som de nationella och regionala dokumenten, författas i linje med reformerna på EU-nivå. Denna funktion blir särskilt intressant för den här studien då författandet av policydokument är starkt kontrollerad.

Vad jag här definierar som den normativa berättelsens praktiker är de procedurer, regler och principer som har beskrivits ovan. Det handlar om exkluderingsproceduren och vilka antagande som tas förgivet samt uppfattningen om vad som är kunskap: den interna proceduren och de disciplinära restriktionerna: samt proceduren om vilka som är tillåtna att tala och forma berättelsen. Tillsammans både möjliggör och avgränsar dessa metoder den normativa berättelsen. Det går enligt Foucault att synliggöra hur dessa praktiker opererar genom att tillämpa fyra olika principer: ”The principle of *reversal*”: Istället för att belysa vad berättelsen förmedlar, leta efter vad den exkluderar. Istället för att leta efter källan till dess ursprung, leta efter vad som inte finns där. Genom att utgå från denna princip antar jag vad Foucault (1972) relaterar till som en kritisk inställning och letar efter vilka tystnader som finns i entreprenörskapspolicyn, vad den tar för givet och vad som lämnas oproblematiserat samt vilka som här tillåts komma till tals. Forskning som istället utgår från de andra tre principerna: ”The principle of *discontinuity*”, “The principle of *spe-*

cificity” och “The principle of *exteriority*” relaterar Foucault till som genealogisk forskning, där syftet är att spåra en diskurs utveckling över tid. Något jag, om än inte utifrån ett Foucauldianskt ramverk, till viss del har gjort i Jaktberättelsen om entreprenörskapets epistemologi. Baserat på Foucaults ramverk har jag ovan redogjort för vad som bör uppmärksammas i arbetet med att synliggöra den normativa berättelsen, det vill säga: Vad är det vi ska leta efter i policytexternas normativa berättelse om entreprenörskap? För att anpassa Foucaults resonemang kring principer och diskursiva praktiker till det här specifika forskningsprojektet är min tolkning att jag ska vara uppmärksam på följande tre punkter:

1. Praktiker för hur strategier och reformer utformas och formuleras
2. Regler och ritualer kring vem eller vilka som tillåts tala
3. Det institutionella stödet för att stödja entreprenörskap

Innan jag övergår till att redogöra för hur dessa punkter sätts i spel i relation till avhandlingens empiriska underlag avslutar jag det här kapitlet med att redogöra för hur jag tillämpar den antenarrativa metoden för att synliggöra olika aspekter av entreprenörskap.

Att bidra till att synliggöra aspekter

Genom att arbeta med normativa och parallella berättelser är ambitionen att synliggöra fler aspekter av entreprenörskap. I sin bok *Om undran inför samhället* (1970) relaterar sociologen och socialpsykologen Johan Asplund till betydelsen av ett fenomen genom att prata om aspektseende och intresserar sig för frågan: vad betyder ett socialt fenomen? Att efterlysa betydelsen av ett fenomen innebär enligt Asplund att fenomenet *har* betydelse, som *någoting*, samt att fenomenet *kan* tolkas. I det här fallet entreprenörskap och gnus. Att problematisera verkligheten (av någoting) menar Asplund är ett första steg på vägen till kunskap och att synliggöra dess aspekter ett verktyg för att öppna upp för att betydelsen av någoting även kan innebära någoting annat. I sin text ger han ett flertal exempel på hur olika tolkningar som är motsägande kan välkomnas, utan att någon av dem behöver förkastas. Att förena olika tolkningar bidrar snarare till att fler aspekter av ett fenomen blir belysta och kan därigenom vidga vår förståelse för det.

Asplund exemplifierar det genom att använda sig av Bronislaw Malinowskis bok ”Sex och tabu i ett primitivt samhälle”. Han redogör på ett intressant sätt för hur Malinowski omkastar Oidipuskomplexet i Trobriandernas samhälle med kvinnovälde. En motpol till det patriarkala samhälle som Freuds Oidipuskomplex antas referera till. Begreppet Malinowski omkastar avser Freuds teori, som menar att sonen har en bortträngd önskan om att döda sin

far och att gifta sig med sin mor. Sonen inom Trobrianderna har istället en bortträngd önskan om att döda sin morbror och gifta sig med sin syster. Malinowski omtolkar således Freud genom att lägga fram teorin om att incestuösa drömmar om systemen är vanliga i det samhälle han studerar. Det är en teori som kritiseras av Ernest Jones, som omtolkar Malinowskis data och slutsatser och menar att det grundläggande alltid är hatet mot fadern och nödvändigheten att borttränga detta. Trobrianderna avleder detta hat genom att förneka blodsbanden med fadern. Han argumenterar därför för att Freuds teori gäller, även i ett matriarkalt samhälle. Det är en omtolkning som godtas av Malinowski. Att Malinowski godtar omtolkningen förklarar Asplund (1970:43) med att Malinowski säger: ”Javisst, jag *kan se* det *också* ur den aspekten”. Malinowski behöver därmed inte förkasta sin egen tolkning för att godta Jones argument. Att Jones gör en omtolkning av Malinowskis slutsatser innebär inte att den tolkning Malinowski gjorde var felaktig, utan förstås istället som en utvidgning av de kunskaper som Malinowski själv bidragit med. Utifrån ett sådant förhållningssätt menar jag att entreprenörskap och genus kan förstås och tillskrivas olika betydelser, beroende på vem som ges tolkningsföreträde. Betydelser som kan få finnas vid sidan av varandra utan att behöva förkastas i relation till varandra.

Asplunds resonemang kring aspektseende kan vidareutvecklas genom fixeringsbilden i Figur 2. I en fixeringsbild som är välgjord är de två bilderna gjorda av samma element, men vi förmår endast se en av figurerna i taget (Asplund, 1991:42):

”I en sådan (fixeringsbild) ser man först en viss figur, t.ex. en gammal kvinna, men efter ett tag kan man urskilja en helt annan figur, t.ex. en ung kvinna. Bildens element går att organisera på två vitt skilda eller motsatta sätt. I riktigt välgjorda fixeringsbilder ingår samma element i bägge figurerna. Emellertid kan man endast se en figur åt gången: bägge figurerna kan inte ses samtidigt.”

Figur 2: En välgjord Fixeringsbild

De två kvinnorna behöver således inte förkastas i relation till varandra, utan finns där sida vid sida. Ingen av dem är mer rätt eller fel än någon annan, men när vi ser den unga kvinnan kan vi inte samtidigt se den gamla och vise versa. Ur det avseendet både utesluter och förutsätter de två bilderna varandra och ska därför förstås som kompletterande samtidigt som de definierar varandra. Men det finns en viss komplexitet som kräver att vi förmår växla mellan att se å ena sidan den äldre kvinnan, å andra sidan den yngre kvinnan för att fullt ut förstå innebörden av motivet. Det vill säga: att se två aspekter av samma bild. Först när vi lär oss att göra det menar jag att vi också kan förstå den inneboende komplexiteten i entreprenörskap samt att innebörden av *någoting* också kan betyda något annat. Min förhoppning med den här avhandlingen är att läsaren genom att tillämpa växel-seende ska kunna se *fler aspekter* av entreprenörskap än vad hon eller han gjorde innan sin läsning. För som jag tidigare har poängterat får vårt sätt att se på saker även sociala konsekvenser. Om vi kan se ett fenomen på olika sätt, öppnar det upp för olika sätt att agera i förhållande till det. Min poäng är följaktligen att det är svårt att handla i relation till något, om vi inte samtidigt är förmögna att se det som *någoting* annat.

Att sätta ord på marginaliserade aspekter

Att skildra berättelser som på ett kunskapsmässigt plan tidigare har marginaliserats, eller tystats, har varit en viktig drivkraft i min forskning. Med utgångspunkt i ett resonemang om poststrukturalistisk kunskapsproduktion och en antenarrativ metod utvecklar och applicerar jag därför en metodologi som

avser synliggöra olika aspekter av entreprenörskap. Aspekter som vi tidigare har haft svårt att urskilja bakom de för givet tagna sanningar som lätt tenderar att hamna i vårt blickfång. I den här avhandlingen synliggör jag dessa aspekter genom att lyssna till hur olika röster berättar om entreprenörskap. Kvinnorna som lever tillsammans med en entreprenör ges en röst och policydokumenten ges en annan. I arbetet med att lyfta fram dessa röster använder jag mig av Boje (1995, 2001) och Fricker (2018). Dels för att de ur vissa avseenden sam-talar väl med varandra, dels för att det finns ett spänningsfält i konversationen som är intressant att resonera kring. Men också för att jag ser att de komplet-terar varandra på ett sätt som kan skapa en ny väg framåt. Det är ett resone-mang som jag vill uppehålla mig vid i det här avsnittet, som inleds med hur jag ser på författarnas beröringspunkter.

När vi läser Boje och Fricker kan vi se att de förenas i sitt intresse för språk och makt. De värnar båda om de marginaliserades röster och de individer eller grupper som sällan ges utrymme att komma till tals. Det sker om än på lite olika sätt. Boje är organisationsforskare och drivs av att visa att den normativa berättelsen i en organisation inte alltid stämmer överens med verkligheten. Men också av att studera hur människor påverkas av berättelsen och visa på vems bekostnad den kan leva vidare. Det kan bland annat exemplifieras med hans studie av företaget Walt Disney och framställningen av Mr Walt. Fricker å andra sidan är filosof och studerar epistemologiska orättvisor. Hon intresse-rar sig med andra ord för den kunskap som konstruerar den normativa berät-telsen. Eller, en mer korrekt beskrivning är förmodligen att hon intresserar sig för den kunskap som *inte* har givits utrymme i den normativa berättelsen. Det vill säga: de grupper som inte har fått möjlighet att vittna om eller uttolka sina erfarenheter relation till ett specifikt fenomen.

Enkelt uttryckt lägger Fricker större vikt vid de parallella berättelserna och problematiserar dess marginalisering i relation till ett samhälles kunskapspro-duktion. Medan den normativa berättelsen ges större utrymme av Boje. Det framgår dels av namnet på metoden som sådan ”*Grand Narrative Analysis*”, men också i hans sätt att relatera till berättelser som ”stora” respektive ”små”. Att använda dessa begrepp i samma mening som makt hade varit otänkbart för Fricker. Det finns en inneboende problematik i att benämna utsagorna från marginaliserade människor som tillskrivs låg trovärdighet i vårt samhälle som ”små”. Ordet blir förminskande och skulle i Frickers ögon reproducera en red-an utsatt position. Att så förhållandevis oreflekterat lägga fram dessa begrepp är i sig ett tecken på att de *små* berättelserna inte tas på *stort* allvar i Bojes konceptualisering.

Medan Boje vanligtvis studerar organisatorisk makt, rör sig Fricker på en strukturell nivå där makt snarare ska förstås som en marginalisering av olika samhällsgrupper med koppling till kön, etnicitet, religion etc. Jag läser Fricker som en feministisk teoretiker vars syn på makt kan addera ytterligare en di-mension till den antenarrativa metoden som gör att vi kan tala om en samhäl-

lelig berättelsehierarki snarare än en organisatorisk. Med Boje är det följaktligen svårare att ta berättelserna utanför en specifik organisation och synliggöra maktrelationen mellan olika grupper på ett strukturellt plan. Varpå Fricker i sammanhanget blir viktig. Hade jag å andra sidan valt att enbart använda mig av Fricker hade det varit svårt att föra ett resonemang kring de grupper som har marginaliserats *i relation till* den vetenskap/institution/praktik/grupp/subjekt som givits ett kunskapsmässigt företräde. Det ligger som jag tolkar Fricker bortom hennes ambition att ställa de marginaliserade rösterna mot de röster som givits vittnes- och tolkningsutrymmet att forma den normativa berättelsen.

Vid det här laget har vi kommit så lång så att vi vet att Fricker och Boje förenas i sitt intresse för språk och marginaliserade röster samtidigt som de har olika utgångspunkter och sätt att relaterat till makt. Låt oss därför gå vidare med att se till vad de båda vill uppnå och föra ett resonemang kring hur de kan konversera med varandra på ett berikande sätt. Som jag förstår Bojes antenarrativa metod handlar det om att vara öppen för att berättelsen inte är en tillrättalagd och ”färdig produkt” med ett givet slut. Utgången är snarare *spekulativ* och antenarrativet något som *föregår* den färdiga berättelsen. Genom att samla en rad olika, fragmenterade, röster bidrar antenarrativet till att det så småningom kan skapas en ny, kollektiv, mening. Bojes ambition handlar något förenklat om att samla och föra samman parallella berättelser som kan utmana den normativa berättelsen om det kollektiva meningsskapandet.

Skiftar vi fokus och ser till vad Fricker vill uppnå handlar det om att skapa ett kollektivt språk för de marginaliserade grupper vars trovärdighet anses allt för låg för att tas i beaktande och därmed har svårt att göra sina erfarenheter begripliga. Fricker och Boje är med andra ord måna om att skapa en ny kollektiv mening, som kan kommuniceras med ett kollektivt vokabulär och sätta ord på de erfarenheter som tidigare har höljts i dunkel. Det innebär att jag med stöd av Fricker kan arbeta med att hitta nya ord och uttryck som kan användas för att kommunicera Bojes antenarrativ och de erfarenheter av entreprenörskap som tidigare har marginaliserats. Här använder jag Boje för att konstruera antenarrativ och Fricker för att finna ord som gör det begripligt. Det öppnar upp för en ny berättelse om entreprenörskap där vi genom ett nytt språk kan skapa oss en bredare förståelse för fenomenet och kommunicera det på ett för omvärlden begripligt sätt.

Sammanfattning

I det här kapitlet har jag diskuterat begreppen normativa och parallella berättelser. Det är en omarbetning av Bojes (2001) ”Analys av stora berättelser”, som riskerar att reproducera och befästa de ”stora” berättelsernas överordnade position, medan de ”små” berättelserna fortsatt framstår som marginaliserade. Genom att använda begreppen normativa och parallella försöker jag undvika

värdeladdade och förstärkande ord, samtidigt som jag visar hur berättelser bygger på ett socialkonstruktionistiskt perspektiv där vårt språk ses som konstituerande för vår sociala verklighet. Med vårt språk formar vi de normativa berättelserna, vilka ska förstås som ett sätt att tänka kring och konstruera objektet. I de normativa berättelserna (entreprenörskapspolicyen) finns det en maktaspekt i den mening att de konstruerar vad vi håller för sant och styr vårt sätt att handla i relation till de sanningar som omger oss. Dessa berättelser skapar följaktligen maktimplikationer för kvinnor som delar sitt liv med en man som driver företaget. Vidare tas de normativa berättelserna inte sällan för givet. Genom att analysera dessa berättelser, dess för givet tagna sanningar och kontrastera dem med kvinnorna i studiens parallella berättelser om entreprenörskap möjliggörs nya och olika sätt att tänka kring entreprenörskap. Att synliggöra såväl de normativa som de parallella berättelserna är ett sätt att visa olika aspekter (Asplund, 1970) av entreprenörskap. Som inte behöver förkastas i relation till varandra. Det är däremot viktigt att kunna växel-se mellan olika aspekter av ett socialt fenomen för att vidga vår förståelse för det och bidra med ny kunskap inom fältet (Asplund, 1991). Genom att ta stöd av Boje (2001) och Fricker (2018) visar jag hur vi kan skapa en ny mening och ett nytt språk genom att låta de parallella, antenarrativa berättelserna, utmana den normativa berättelsen om entreprenörskap och genus.

Om vi en sista gång återvänder till syftet med den här avhandlingen⁹ har det här kapitlet i huvudsak behandlat dess mellersta del: att ”analysera narrativa konstruktioner”. Analysen utgår från ett feministiskt perspektiv och intresserar sig för maktaspekten i samhällets sociala ordning. En analys av den normativa berättelsen syftar till att synliggöra maktrelationerna i ett samhälle, medan de parallella berättelserna syftar till att kontrastera och problematisera dem. I det följande avsnittet redogör jag för hur jag har valt ut och kommit i kontakt med dessa kvinnor och policyreformer samt vilka diskursiva praktiker som har varit styrande för mitt urval.

⁹ Att med utgångspunkt i feministisk teori belysa och analysera de narrativa konstruktioner av entreprenörskap och genus som framträder i entreprenörskapspolicyen samt i de berättelser som skildras av kvinnor som lever tillsammans med en man som är entreprenör.

5. Empiriskt urval och berättelsens reglerande praktiker

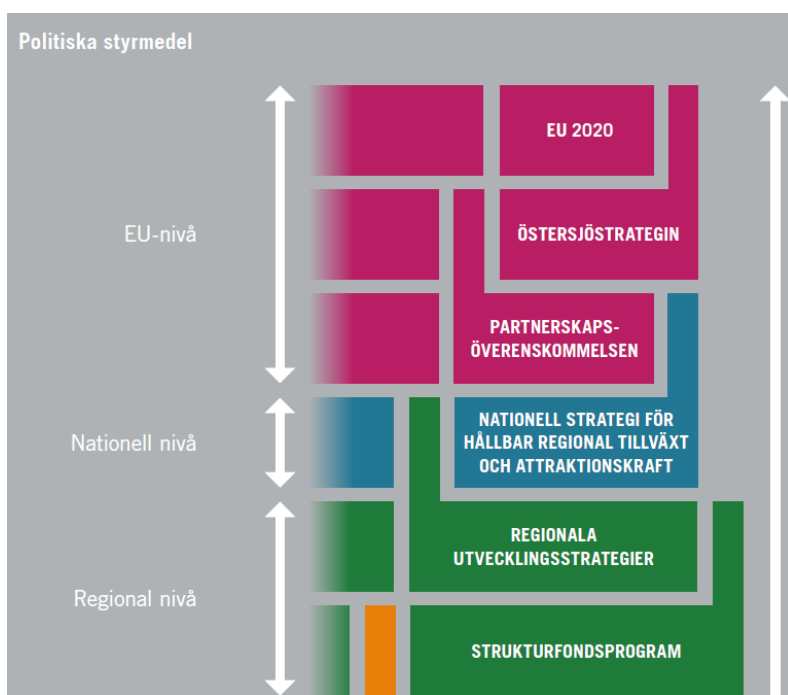
I det här kapitlet förklarar jag hur och varför jag har valt ut vissa policytexter samt hur det kommer sig att jag har funnit och intervjuat kvinnorna i studien. Efter min presentation av urvalet följer en diskussion kring några av de praktiker som producerar den normativa berättelsen om entreprenörskap. Principerna varierar mellan policyreformerna och de kvinnor som deltar i studien men grundar sig i disciplinära föreskrifter, det institutionella stödet för entreprenörskap och de praktiker som styr utformningen av policyreformer på nationell och regional nivå.

Att finna och välja ut entreprenörskapets normativa berättelse

Arbetet med att stödja entreprenörskap och tillväxt handlar om en bred reformering (Stevenson och Lundström, 2001, Lundström och Stevenson, 2005). Det innebär att det inte finns ett explicit dokument med en helomfattande beskrivning av visioner och målsättningar. Som påpekas i avhandlingens andra kapitel handlar det om såväl skattesatser, som finansiering, utbildning, förändrade regelverk och praktisk träning (Lundström och Stevenson, 2005). Min avsikt är inte att täcka in alla dessa områden, utan att fokusera på det område inom vilket jag har min yrkesmässiga bakgrund: den ”praktiska träningen”. Nedan redogör jag för de dokument som styr denna ”träning” samt hur det kommer sig att jag har valt ut de 21 dokument som utgör underlaget för min studie. Jag övergår därefter till att diskutera vilka praktiker som har format mitt val av texter. I jämförelse med processen att finna och komma i kontakt med kvinnorna i studien har det här arbetet varit mindre komplext i den mening att dokumenten utan restriktioner funnits tillgängliga på nätet, där jag inte har behövt andra människors tillstånd för att ta del av underlaget. Jag har till skillnad från intervjuerna heller inte interagerat med, eller samproducerat, de aktuella dokumenten varpå redogörelsen inte är lika omfattande som i det nästkommande avsnittet om hur jag har identifierat och kommit i kontakt med kvinnorna.

Val av material

I Sverige är det näringsdepartementet som har det huvudsakliga ansvaret för landets arbete med att skapa ekonomisk tillväxt vars strategi formuleras i *Den nationella strategin för hållbar regional tillväxt och attraktionskraft 2015–2020* (Regeringskansliet, 2015). Det är detta dokument som styr hur tillväxtarbetet ska utformas. I dokumentet illustreras den politiska styrningen av svensk tillväxtpolitik utifrån fyra olika nivåer. De åskådliggörs nedan i Figur 3. De strategier som anges på de olika nivåerna ska ses som ”bärande” för hur Sverige på ett övergripande plan ska arbeta med entreprenörskap och företagande och syftar till att främja den svenska tillväxten (Regeringskansliet, 2015:13).

Figur 3: Bärande policydokument för Sveriges arbete med regional tillväxt

Det finns fyra olika politiska nivåer: EU-nivå, Nationell Nivå, Regional Nivå och Lokal Nivå. I illustrationen ovan saknas den Lokala Nivån och de kommunala översiktsplanerna som utgör den sista delen i strategin. Jag har valt att exkludera dessa då jag i första hand är intresserad av den regionala nivå som

entreprenörskapspolicyn tillämpas på (Lundström, 2008). Det är också på regional nivå Västerås Science Park har haft sitt offentliga uppdrag. Den lokala nivån hamnar därmed utanför den empiriska kontext jag knyter an mitt forskningsprojekt till. Till de tre kvarstående nivåerna kopplas en eller flera politiska strategier som alla syftar till att skapa tillväxt. Jag redogör kortfattat för dessa strategier nedan.

Europa 2020 är en strategi som hjälper EU att komma stärkta ur den finansiella krisen 2008 och ska omvandla unionen till en ”smart och hållbar ekonomi för alla”, med hög sysselsättning, produktivitet och social sammanhållning. Europa 2020-strategin innehåller en vision för EU:s sociala marknadsekonomi under 2000-talet (Europa, 2020:5).

Partnerskapsöverenskommelsen är en överenskommelse mellan Sverige och Europeiska Kommissionen för Sveriges användning av de europeiska struktur- och investeringsfonderna. Dessa fonder är instrumenten för att genomföra den regionala tillväxtpolitiken och har en tydlig koppling till Europa 2020-strategin (Regeringen, 2014:1). Partnerskapsöverenskommelsen anger bland annat hur Sverige ska använda EU-medel inom ramen för *Europeiska regionala utvecklingsfonden*, en fond jag återkommer till lite senare.

Den nationella strategin för hållbar regional tillväxt och attraktionskraft 2015–2020 är vägledande för arbetet med hållbar regional tillväxt och attraktionskraft i Sverige fram till 2020 och ska bidra till att uppnå målet med den regionala tillväxtpolitiken samt bidra till att sluta jämställdhetsgapet (Regeringskansliet, 2015:8). Strategin kompletterar partnerskapsöverenskommelsen inom områden som är viktiga för svenska regioners hållbara tillväxt och utveckling, men som inte fokuseras så tydligt i partnerskapsöverenskommelsen (Regeringskansliet, 2015:12).

De *Regionala Utvecklingsstrategierna* (RUS) (i vissa län omnämnda som Regionala Utvecklingsplaner, (RUP)) utgör en av utgångspunkterna för prioriteringar inom EU:s regionala strukturfondsprogram som samordnas av Partnerskapsöverenskommelsen (Regeringskansliet, 2015:11).

Strukturfondsprogrammen ska medverka till att realisera den regionala tillväxtpolitiken och ”medfinansierar” insatser som bidrar till att de regionala utvecklingsstrategierna kan genomföras (Regeringskansliet, 2015).

Baserat på att dessa dokument uppges vara bärande för hur Sverige ska arbeta för att skapa tillväxt har jag valt att inkludera dem i min studie. Undantaget är *Östersjöstrategin* som i första hand fokuserar på handeln i Östersjöregionen, snarare än på entreprenörskap i sig.

Avgränsningar och kompletterande dokument

I det här forskningsprojektet saknas utrymme för att hantera landets samtliga RUS:ar och RUP:ar. För att avgränsa mitt arbete med de regionala utvecklingsstrategierna har jag därför valt att inkludera de strategier som finns inom ÖMS-regionen, Östra Mellansverige. Inom ramen för den *regionala utvecklingsfonden* finns det i Sverige åtta olika programområden, med tillhörande budget, inom vilka regionala organisationer och företag kan söka finansiering för sitt arbete med att skapa tillväxt (Tillväxtverket, 2021). Östra Mellansverige är ett av dessa programområden. Här ingår Sörmlands län, Uppsala län, Västmanlands län, Örebro län och Östergötlands län. Det är följaktligen de regionala utvecklingsstrategierna för dessa fem län som ingår i studien. Min avgränsning knyter således an till avhandlingens empiriska utgångspunkt, en innovationsmiljö i Västmanlands län. En miljö jag även utgår från i arbetet med att finna de kvinnor som intervjuas i studien. För de fem länen har jag, i de fall det har funnits, även valt att inkludera strategier som specifikt utformats för att utveckla näringslivet. I ett fåtal fall har det även funnits särskilda handlingsplaner för genomförandet av RUS och RUP vilka också har tagits med. Dessa dokument har jag funnit genom att söka på respektive län i kombination med ”entreprenörskap” och/eller ”sysselsättning” ”näringslivsutveckling”, ”handlingsplan”, ”strategi”, ”program” och ”plan”.

I läsningen av dessa dokument framgår det tydligt att entreprenörskap och tillväxt har en stark koppling till innovation. Jag har därför valt att inkludera de dokument som rör Sveriges arbete med innovation. Reformerna för innovationsarbetet återfinns i vissa av dokumenten tillsammans med entreprenörskaps- och tillväxtreformen, medan det i andra fall har tagits fram en separat strategi. På EU-nivå inkluderas innovationsarbetet i Europa 2020 och partnerskapsöverenskommelsen. På nationell nivå styrs innovationsarbetet däremot av en separat strategi *Den Nationella Innovationsstrategin*, vars syfte är att bidra till ett innovationsklimat med bästa möjliga förutsättningar för innovation i Sverige med sikte på år 2020 (Näringsdepartementet, 2012). På regional nivå är det flera län som har arbetat fram en strategi för ”Smart Specialisering”¹⁰, eller en ”Innovationsstrategi”. I bland återfinns reformen i samma strategi som för entreprenörskap och tillväxt, men vanligtvis inte. Likt dokumenten för arbetet med entreprenörskap har jag för att finna innovationsstrategierna sökt på respektive län i kombination med ”innovationsstrategi” och/eller ”smart specialisering”, ”innovation” och ”strategi”. Innehållet i innovationsstrategierna ligger, likt innehållet i RUP och RUS, till grund för prioriteringarna i de strukturfondsprogram som sedan fördelar det finansiella stödet från EU till landets olika regioner. Samtliga dokument sammanställs i en

¹⁰ Smart specialisering är en strategisk modell för specialisering av utvecklingsaktiviteter som ska bidra till ekonomisk utveckling och omställningsförmåga (Europeiska Kommissionen, 2014).

lista lite längre ned i avsnittet (se Tabell 3). Utöver de politiskt styrande dokumenten uppmuntrar Bacchi (2009) till att studera hur pengarna inom ramen för formen fördelas. En stor del av de finansiella medel som avsätts för att driva igenom EU:s tillväxtpolitik distribueras genom den regionala utvecklingsfonden (prop. 2017/18:1).

”The European Regional Development Fund (ERDF) aims to strengthen economic, social and territorial cohesion in the European Union by correcting imbalances between its regions.”
(Europeiska Kommissionen, 2021)

Den Regionala Utvecklingsfonden har fem tematiska mål, där mål 1 och 3 syftar till att främja tillväxt genom att stödja entreprenörskap och innovation:

1. Stärka forskning, teknisk utveckling och innovation
2. Öka tillgången till och användningen av informations-, och kommunikationsteknik
3. Öka konkurrenskraften hos små och medelstora företag
4. Stödja övergången till en koldioxidsnål ekonomi
5. Främja hållbara transporter.

Mellan åren 2014 och 2016 avsatte Sverige cirka 60 procent av regionalfondens budget, det vill säga cirka 9,5 miljarder kronor av totalt 16 miljarder kronor till mål 1 och 3. En betydande del av dessa medel finansierar science parks, inkubatorer och kluster (prop. 2017/18:1). Det vill säga, den typ av organisation jag har en mångårig erfarenhet av att arbeta inom. Aktiviteter som dessa aktörer erbjuder utgör således en viktig del i det regionala tillväxtarbetets ”praktiska träning”. Jag har därför valt att inkludera två projektansökningar för de största projekten i ÖMS-regionen som beviljades medel ur regionalfonden för perioden 2018 till 2021: *Växtzon 2* (tematiskt mål 1) och *Smart Tillväxt* (tematiskt mål 3). Projektet Smart Tillväxt är ett länsövergripande samverkansprojekt mellan fyra Almirregioner¹¹ med en total budgetomslutning på drygt 64 miljoner kronor. Projektet syftar till att ”stärka de små och medelstora företagen i Östra Mellansverige”. Växtzon 2 är ett länsövergripande samverkansprojekt mellan tio science parks och inkubatorer.¹² Den totala budgetomslutningen i Växtzon är drygt 97 miljoner kronor och projektet syftar till att ”ta nästa steg i att skapa en gemensam plattform för innovations- och företagsstöd samt samhandling i Östra Mellansverige”. Avslutningsvis inkludera-

¹¹ Östergötland, Uppsala, Mälardalen, Stockholm/Södermanland

¹² Västerås Science Park, Alfred Nobel Science Park, Create Business Incubator, Inkubera, Eskilstuna Jernmanufaktur, Lead, Norrköpings Science Park, Linköping Science Park, Uppsala Innovation Center, Vreta Kluster och Strängnäs Business Park.

des även de nationella utvärderingar som har gjorts av strukturfondsprogrammets insatser: *Utvärdering av nio program: Regionala Utvecklingsfonden tematiskt mål 1* samt *Utvärdering av åtta program: Regionala Utvecklingsfonden tematiskt mål 3*. Utvärderingen av tematiska mål 1 är kopplad till innovation och teknisk utveckling, insatser likt de som sker i Växtzon 2, medan utvärderingen av tematiska mål 3 är kopplad till konkurrenskraft i små och medelstora företag likt de insatser som sker i Smart Tillväxt. Utvärderingarna bedöms vara intressanta ur det avseendet att de kan öka insikten om vilka insatser som beviljas stöd samt vilka tjänster och aktiviteter innovationssystemet erbjuder för att skapa tillväxt i Östra Mellansverige.

Samtliga dokument såväl internationella, som nationella och regionala, fanns tillgängliga digitalt. Det blev totalt 21 olika dokument om 1 247 sidor. Initialt organiserades dokumenten i en Excel-fil och färgkodades i enlighet med de tre nivåerna och färgerna i Figur 3 ovan, som visar de bärande dokumenten för att stödja svenska tillväxt.

- EU-nivå – cerise
- Nationell nivå – blå
- Regional nivå – grön

I Tabell 3 nedan presenteras en sammanställning av dokumenten. Här anges året för när dokumenten publicerades, titel samt antal sidor.

År	Titel	sid.
2010	Europa 2020 - En strategi för smart och hållbar tillväxt	34
2014	Partnerskapsöverenskommelsen	242
2014	Den nationella strategin för hållbar regional tillväxt och attraktionskraft	65
2012	Den Nationella Innovationsstrategin	56
2014	Regionalt utvecklingsprogram (RUP) för Västmanlands län	15
2014	Affärsplan Västmanland	17
2015	Handlingsprogram 2015–2017 Affärsplan Västmanland	17
2017	Regional Utvecklingsstrategi (RUP) för Örebro län	82
2016	Innovationsstrategi Örebroregionen - En strategi för Smart Specialisering	27
2014	Innovation och entreprenörskap – Handlingsplan för Örebroregionen	22
2017	Regional Utvecklingsstrategi för Uppsala län	30
2012	Regional Utvecklingsprogram (RUP) för Östergötland	55
2015	Smart Specialiseringsstrategi Östergötland	35
2017	Strategi för Smart Specialisering i Sörmland	25
2011	Sörmlandsstrategin 2020	16
2014	Innovationskraft Sörmland 2020	24
2017	Strukturfondsprogram - Målet investering för sysselsättning och tillväxt	138
2018	Projektansökan Växtzon 2	22
2017	Projektansökan Smart Tillväxt	16

2017	Utvärdering av nio program Regionala Utvecklingsfonden, mål 1	200
2017	Utvärdering av åtta program Regionala Utvecklingsfonden, mål 3	109
		1247

Tabell 3: Sammanställning av policydokument

I mitt arbete har jag valt att inte ta med specifika policys för att stödja kvinnors företagande då det inte är kvinnans entreprenörskap som står i fokus för den här studien, utan mannens. Det kan få det att framstå som att kvinnor och män särskiljs i dessa policyreformer. Så är det inte. Däremot finns det reformer som har arbetats fram specifikt för att stödja ”kvinnors företagande”. I dessa reformer presenteras en rad olika initiativ för att uppmuntra kvinnan till entreprenörskap och samtidigt skapa ett mer inkluderande system för de kvinnor som startar – eller funderar på att starta – företag. Dessa policys har jag således valt att bortse från.

Disciplinära praktiker i produktionen av policytexter

Som framgår av *Den nationella strategin för hållbar regional tillväxt och attraktionskraft 2015–2020* (Regeringskansliet, 2015) finns det en tydlig ordning i hur Sverige ska arbeta med att stödja entreprenörskap. Det omfattar vissa politiska strategier från EU-nivå till lokal nivå. Det kan förstås som en struktur som exkluderar andra röster och reformer som kan forma berättelsen om entreprenörskap. Som fastställts tidigare är det inte bara policytexterna, utan också metoderna för att konstruera dem som konstituerar och avgränsar den normativa berättelsen. Det är policytexterna som är föremål för analys i min studie, men jag vill i det här avsnittet beröra några relevanta diskursiva praktiker som möjliggör och begränsar berättelsen om entreprenörskap. Här adresseras de tre punkter som presenteras i kapitel fyra som handlar om de procedurer, regler och principer som definierar den normativa berättelsen, nämligen:

- regler och ritualer gällande vilka som tillåts att tala
- det institutionella stödet för att stödja entreprenörskap
- praktiker för hur strategier och reformer kan utformas och formuleras

Den här diskussionen utgår från de utvalda dokumenten, vilka är skrivna i ett europeiskt sammanhang. Jag bygger därför min diskussion på källor som har skrivits ur ett europeiskt och svenskt perspektiv. Andra reformer, inom andra regioner och länder, omfattas därför nödvändigtvis inte av samma praktiker.

I Sverige finns det en ”Lag (2010:630) om regionalt utvecklingsansvar” (Finansdepartementet, 2010). I denna lag finns det enligt §1 ”bestämmelser om regionalt tillväxtarbete”. Med regionalt tillväxtarbete avses enligt §2 ”insatser för att skapa hållbar regional tillväxt och utveckling”. En region ska enligt Lag (2010:630) §5 vidare ”utarbeta och fastställa en strategi för länets utveckling och samordna insatser för genomförandet av strategin”. Att skapa tillväxt är med andra ord *inte* frivilligt. I sitt arbete med att utforma de regionala tillväxtstrategierna hänvisar aktörerna inte sällan till denna lag, vilket kan se ut på följande sätt:

"Det formella uppdraget kommer från lagen om regionalt utvecklingsansvar i vissa län (2010:630) som säger att den regionalt utvecklingsansvariga aktören – Region Uppsala – ska ”utarbeta och fastställa en strategi för länets utveckling och samordna insatser för genomförandet av strategin”. Utvecklingsstrategin bygger även på EU:s riktlinjer för den ekonomiska politiken och sysselsättningspolitiken i ”Europa 2020-strategin”, med målet om ”en smart och hållbar tillväxt för alla”. EU har fastställt överordnade mål för medlemsländernas arbete med Europa 2020, vilka i sin tur konkretiserats av Sverige i den nationella strategin för hållbar regional tillväxt och stärkt attraktionskraft 2015–2020. Där fastslås att områdena innovation och företagande (...) ska vara vägledande i utvecklingen och genomförandet av bland annat regionala utvecklingsstrategier. De ligger även till grund för de statliga myndigheternas medverkan i ett hållbart regionalt tillväxtarbete.” (RUS Uppsala län, 2017:5)

Det är lätt att identifiera hur Foucaults exkluderings-, - och begränsningspraktiker sätts i spel här. Aktörer på regional nivå är enligt lag ålagda att reformera sitt arbete i linje med de strategier som har tagits fram på internationell nivå (som i sin tur vilar på kunskap styrd av disciplinära praktiker inom akademien (jämf. Ahl, 2002)). När EU-strategin väl är fastslagen, tycks formuleringarna på regional nivå redan vara givna då aktörer här måste knyta an till dessa reformer för att legitimera unionens tillväxtarbete. Det sker följaktligen en form av ömsesidig legitimering mellan EU och dess medlemsländer. De regionala aktörerna skriver RUS:ar, RUP:ar, Innovationsstrategier, Strategier för Smart Specialisering och konkreta handlingsplaner för entreprenörskap och innovation. Där ska resultatet av det regionala tillväxtarbetet följas upp, utvärderas och årligen redovisas för regeringen (Finansdepartementet, Lag 2010:630, §5). Ett liknande system beskrivs i Europa 2020 strategin i termer av en ”landsrapportering”.

”Landsrapportering skulle bidra till att målen i Europa 2020 uppnås genom att hjälpa medlemsstaterna att utforma och genomföra exitstrategier, återställa makroekonomisk stabilitet, ringa in nationella flaskhalsproblem och föra sina ekonomier tillbaka till en situation med hållbar tillväxt och hållbara offentliga finanser. Rapporteringen skulle inte enbart omfatta finanspolitik utan också viktiga makroekonomiska frågor som har samband med tillväxt och konkurrenskraft (dvs. makroekonomiska obalanser).” (Europa 2020:27-28)

Givet detta system måste länder och regionala aktörer mäta sin framgång utifrån givna regler, varpå det är klokt att följa standarden för de angivna riktlinjerna i arbetet med att uppnå de mål som har satts på internationell nivå.

”Som en del i denna process kommer kommissionen att lägga fram politiska rekommendationer eller varningar, utarbeta politiska förslag för att strategins mål ska uppnås och lägga fram en särskild bedömning av framstegen inom euroområdet.” (Europa 2020:29, min understrykning)

Ett sådant system sätter Foucaults ”author function” i spel i den mening att det är svårt – för att inte säga omöjligt – att på nationell och regional nivå frångå EU:s riktlinjer. De innebär att målsättningarna på internationell nivå kommer att guida hur författarna av reformer på nationell och regional nivå kan skriva fram sina ”egna” visioner och målsättningar. Det är en ”disciplinär funktion” som tvingar länder och regioner att följa dessa konventioner för att undkomma EU:s varningar. Samtidigt reglerar de vad som anses vara reformernas ”kanon”, likväl som de reglerar vad som anses vara godtagbara metoder för att främja tillväxt.

Av Europa 2020 strategin framgår att ”Alla nationella, regionala och lokala myndigheter bör genomföra partnerskapet i nära samarbete med parlamenten, arbetsmarknadens parter och med representanter för det civila samhället, och bidra till utformningen av de nationella reformprogrammen och genomförandet av dessa” (Europa 2020:30). Ett liknande resonemang förs i *Den nationella strategin för hållbar regional tillväxt och attraktionskraft 2015–2020* som menar att ”ett väl fungerande regionalt tillväxtarbete förutsätter en nära samverkan med näringslivet och det civila samhällets organisationer” samt att ”statliga myndigheter inklusive universitet och högskolor (...) har också viktiga roller att, inom ramen för sina verksamhetsområden, medverka i det regionala tillväxtarbetet och skapa fungerande samverkansformer (Regeringskansliet, 2015:51). På regional nivå innebär det bland annat att de regionalt utvecklingsansvariga bjuder in till ”dialogmöten” för att ”föra dialog om vad som ska genomföras inom handlingsprogrammen, hur och av vilka” (Affärsplan Västmanlands Handlingsplan, 2015:9). Deltagarna på dessa möten är

”primärt länets cirka 40 företagsfrämjande aktörer samtidigt som deltagare från företagsfrämjande föreningar och organisationer välkomnas” (Affärsplan Västmanlands Handlingsplan, 2015:9). Det är en dialog som tycks handla om att i enlighet med lag 2010:630 §5 ”besluta om användningen av vissa statliga medel för regionalt tillväxtarbete”. Även här gör sig Foucaults principer kring vem eller vilka som tillåts tala synliga. Det handlar primärt om en grupp företagsfrämjande aktörer. De kan i sammanhanget förstås som de personer som innehar ’rätt’ kunskap om hur en hållbar tillväxt ’bäst’ produceras. De har i egenskap av ”företagsfrämjande aktörer” alla liknande intressen och driver liknande verksamheter där det finns en uttalad standard för vad som utgör ett gott tillväxtarbete. Deras ord och berättelser om entreprenörskap blir följaktligen styrande för hur tillväxt och jämställdhet bäst kan uppnås i respektive region, utifrån företagets perspektiv. Några andra perspektiv är svåra att finna bland de 40-talet aktörer, föreningar och organisationer som har bjudits in att delta i den dialog som ska lägga grunden för den regionala tillväxten.

Här kan termen ”discourse community” (Swales, 1990) appliceras. En ”diskursiv gemenskap” är enligt Swales en gemenskap som har en bred uppsättning av överenskommelser i relation till offentliga mål. Gemenskapen ”äger” och tillämpar en eller flera genrer i hur kommunikationen kring utvecklingen av målen ska ske. Den har även mekanismer för interaktion mellan sina medlemmar som används för att tillhandahålla information och feedback. Gemenskapen har vidare förvärvat ett visst språkbruk och har slutligen en tröskelnivå för medlemmar som besitter en lämplig grad av relevant och diskursiv expertis. I det här fallet kan entreprenörskap och tillväxt ses som det gemensamma offentliga målet, där arbetet baserat på de strategiska reformerna utgör mekanismen för interaktion mellan olika aktörer. Samtliga dokument i detta reformarbete kommer att visa vilket specifikt språkbruk som används i berättelsen om entreprenörskap för att legitimeras i relation till de övergripande målen. Vidare kan de aktörer som deltar i dialogmötena anses nå upp till en viss tröskelnivå. Den baseras här på deras diskursiva och företagsspecifika expertis.

Dessa praktiker påverkar således aktörernas möjligheter att formulera sina strategier. Något som i sin tur kommer att påverka berättelsen i olika riktningar. Att berättelsen påverkas i vissa riktningar är också något som har påpekats under de regionala dialogmöten som nämns ovan. Jag tänker i första hand på ett tillfälle när en person hemmahörande i ’min’ region, region Västmanland, ställde sig upp och frågade: *Var är alla icke vita, homosexuella män?* Som givetvis även kunde ha varit kvinnor. En kritisk kommentar som var riktad mot den homogena samling människor som skulle överlägga om regionens framtid. Det var dock ingen som fångade upp bollen och arbetet fortskred i vanlig ordning, vilket visar att det i sammanhanget inte är helt enkelt att bryta upp normer och etablerade strukturer.

Entreprenörskapets institutionella stöd i form av offentliga miljöer och aktörer som får statligt stöd för arbetet med att stödja tillväxt är också en del av

den normativa berättelsens praktiker. Det ligger bortom denna studies syfte att ge en detaljerad bild av detta. Det räcker dock med att säga att antalet aktörer som ska stödja entreprenörskap och främja tillväxt har ökat stadigt under 2000-talet (Lundström, 2008). Sverige har idag närmare 80 inkubatorer och science parks som är medlemmar i den nationella branschorganisationen ”Swedish Incubators and Science Parks” (Sisp, 2018) medan Almi Företagspartner har kontor i 21 regioner (Almi, 2018). Därutöver finns det flera andra aktörer. Bland annat nyföretagarcentrum, innovationskontor och klusterorganisationer, vars verksamheter till stor del finansieras av offentliga medel. En liknande trend kan ses inom utbildningsväsendet där entreprenörskap skall vara en del av den svenska läroplanen där såväl högstadieskolor, som gymnasieskolor och universitet har specifika kurser och inriktningar inom området. Tillsammans utgör dessa institutioner en betydande del av Sveriges statligt finansierade arbete för tillväxt och utveckling och bidrar därmed till att forma den normativa berättelsen om entreprenörskap och vår förståelse för fenomenet.

Den ovanstående diskussionen beskriver några av de diskursiva praktiker som formar entreprenörskapets normativa berättelse. Jag har diskuterat hur en viss reglering styr hur länder och regioner kan skriva sina reformer samt visat på hur en diskursiv gemenskap, som utgörs av en specifik grupp av människor, reglerar berättelsen. Det sistnämnda gör det svårare för andra former av expertis eller grupper att komma till tals i det offentliga samtalet om entreprenörskap, vilket jag redogör för i det kommande avsnittet som handlar om hur jag har kommit i kontakt med de kvinnor som deltar i studien.

Att finna och välja ut entreprenörskapets parallella berättelser

I den här intervjustudien har min ambition varit att finna och samtala med kvinnor vars mäns företag har kopplingar till, och har fått stöd av, de offentligt finansierade aktörerna i innovationssystemet. Jag har även sökt kvinnor som inte är verksamma i företaget. Mitt intresse för dessa kvinnor beror i första hand på två saker. För det första dominerar entreprenörskapsforskningen av familjemedlemmar som arbetar operativt i företaget, medan de familjemedlemmar som inte är involverade i verksamheten tenderar att förbises och liknas i de familjerelaterade studierna vid botten på ett isberg (Danes et al., 2008). Att lyssna till dessa kvinnor framstår därför som särskilt betydelsefullt i en avhandling som vill lyfta fram marginaliserade röster. För det andra har innovationssystemet i uppdrag att främja en tillväxt som ligger i linje med de jämställdhetspolitiska mål som presenterades i kapitel tre. Det innebär bland annat de ska verka för en ekonomisk jämställdhet mellan kvinnan och mannen, att det finns en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet samt

att det ska finnas en jämn fördelning av makt och inflytande mellan kvinnor och män. I relation till det sistnämnda innebär det att det ska finnas lika möjligheter för kvinnor och män att påverka de processer som formar våra föreställningar, tankar och idéer om olika fenomen i vårt samhälle. Likt den process som beskrivits ovan, i ”dialogmöten” med företagsfrämjande aktörer. För att få en spridning i ålder på kvinnorna har jag dock behövt frånga dessa principer i tre olika fall. Det beror på att det var svårt att finna äldre män vars företag tagit emot stöd av innovationssystemet. Jag valde därför att söka även utanför systemet, då jag såg ett värde i att ha en viss spridning i ålder på kvinnorna. Det visade sig också att en av dessa kvinnor arbetar i sin mans företag. Jag har dock valt att inkludera henne, då åldern visade sig vara intressant i analysen av hur kvinnorna skildrade sina erfarenheter.

Som en del i en avhandling med en narrativ ansats har jag valt att utforma det här avsnittet som en berättelse om hur jag har kommit i kontakt med de kvinnor vars erfarenheter skapar de parallella berättelserna om entreprenörskap samt om mina möten med dessa kvinnor. Avsnittet inleds med berättelsen om hur jag kom i kontakt med de kvinnor jag har intervjuat och är uppdelat i två olika delar: *”Vilka äktenskap ska jag krascha?”* och *”Om konsten att övertala två män för att få samtala med en kvinna”*. De två delarna representerar två olika faser inom vilka jag har använt mig av olika tillvägagångssätt för att nå kvinnorna som deltar i studien. I den första fasen gick jag genom mitt yrkesnätverk och i den andra fasen efter en lista av företag som fanns representerade i ett projekt som ägdes och drevs av Västerås Science Park. Den första fasen genererade åtta intervjuer och den andra fem, totalt intervjuade jag tolv stycken kvinnor och en man. Jag inleder med att redogöra för den första av mina två empiriinsamlingar, för att därefter beskriva hur jag gick tillväga för att komma i kontakt med kvinnorna i den andra omgången. Berättelsen antar därmed en kronologisk representation där jag med hjälp av konversationer, mail och sms med kollegor och entreprenörer rekonstruerar processen. Samtidigt som jag skildrar innovationssystemets syn på sin egen verksamhet och dess arbete med jämställdhet. Jag övergår därefter till att reflektera över mitt urval och redogör för vilka beslut jag har fattat och vad det kan få för konsekvenser för studien.

Vilka äktenskap ska jag krascha?

Syftet med den narrativa forskningen är inte att söka generaliseringar, den omfattar därför sällan standardiserade urval. Enligt Goodson och Sikes (2001) karaktäriseras urvalen istället av följande typer:

1. *Målmedvetenhet*. Forskningen är intresserad av viss karaktäristika, attribut eller erfarenheter och informanterna väljs ut för att de uppfyller dessa kriterier.

2. *Opportunistiska*. Forskaren möter av en händelse någon som är villig att delta i studien.
3. *Bekvämlighet*. Forskaren har lätt att få tillgång till sina informanter.
4. *Snöboll*. Forskaren frågar sina informanter om de i sin tur känner någon som kan vara intresserad av att delta i studien.
5. *Homogenitet*. Personer som har vissa karaktäristika, attribut eller erfarenheter. Det uppstår vanligtvis när forskningen fokuserar på mindre specifika grupper, i en särskild miljö.
6. *Extrema fall*. När informanternas erfarenheter, attribut och karaktäristika står i stark kontrast till andra jämförbara populationer.

Initialt sökte jag personer som hade en historia att berätta om en viss erfarenhet, så kallat *homogent* urval. Urvalet kan ses som en blandning av flera av de ovanstående typerna, framförallt målmedvetenhet, opportunistiska, bekvämlighet och snöbollstypen. I och med min tjänst på Västerås Science Park fanns det goda möjligheter att identifiera entreprenörer vars livspartner kunde vara aktuella för studien. Det var med andra ord relativt lätt att få tillgång till partners och således ett *bekvämt* urval. Här använder jag mig av vad som brukar definieras som nätverksprincipen. Det innebär att jag ställde frågan till mina tio kollegor, såväl män som kvinnor: kände de någon som kunde vara aktuell för min studie? Det var flera (fem) som kom med förslag och ställde upp med sina kontakter men det fanns också de som medvetet avböjde. En av de personerna, en manlig kollega som själv varit entreprenör, menade att "*Det beror ju på vilka äktenskap vi ska krascha*". Han bad att få betänketid och bestämde sig efter en tid för att inte bidra med sina kontakter. Min forskning var enligt honom ett känsligt område. Hans beslut och motivering till beslut antyder att avhandlingens fokus kan röra upp och röra om i en relation där den här typen av frågor har varit närvarande under en längre tid, något jag reflekterar över i avsnittet för mina etiska överväganden. När jag fick hans nekande svar undrade jag hur han ställde sig till att förmedla kontakten till ett par där kvinnan var entreprenör och mannen partner. Han log, skakade lätt på huvudet och utbrast: "*Tjaa, det är konstigt, men där ser jag inte lika stora utmaningar*". Frågan tycks av hans svar att döma därmed inte vara lika känslig i motsatt riktning och han gav mig förslag på ett par namn.

Jag tog under den här perioden kontakt med totalt åtta entreprenörer. Anledningen till att jag tog kontakt med entreprenören, och inte partnern direkt, var att kollegorna som bidragit med kontakterna ville att jag stämde av med entreprenören innan jag kontaktade deras partner. Kvinnan ges följaktligen inte utrymme att tala innan hennes man har godkänt det. Inför samtalen med entreprenörerna fanns det en viss oro att de skulle neka mig ett möte med sin partner. Den oron visade sig i den här fasen vara obefogad, samtliga entreprenörer valde att förmedla en kontakt. En av entreprenörerna var inte bara positivt inställd till studien i sig, utan påtalade även värdet av att hans fru fick prata

och dela sina erfarenheter med någon som också levde sitt liv tillsammans med en man som är entreprenör. Han menade att det fanns vissa utmaningar med det som man normalt inte ställs inför vid en anställning och berättade om sin egen tillvaro där han arbetade extremt mycket och från månad till månad var osäker på om han skulle kunna betala ut lön till sina anställda och sig själv. Vilket givetvis var påfrestande även för kvinnan som var gift med honom.

För att nå kvinnor som sträckte sig utanför mitt eget nätverk använde jag mig av snöbollsprincipen och efterfrågade i mina möten med kvinnorna förslag på ytterligare personer som kunde vara intressanta för studien. Men det var ingen som kände, eller ville tillkännage att de kände, någon annan i en liknande situation. Deras nekande svar går att tolka på olika sätt. För det första ställdes frågan efter att intervjun var avslutad. Det kan innebära att upplevelsen av intervjun hos de personer jag mötte inte var något de ville utsätta någon annan för. För det andra indikerar det att dessa personer inte har någon i sin omgivning som de kan dela sina erfarenheter av att leva i ett entreprenörskap med. Det var också något som flera av kvinnorna poängterade under vårt möte. De uppskattade att få prata med en person som var i samma situation som de själva. Dessa kommentarer kan ses stärka behovet av att kvinnor träder fram med sina berättelser för att synliggöra det liv som levs parallellt med många entreprenörer och deras företag. Jag samtalade under den här fasen med sju kvinnor och en man.

Om konsten att övertala två män för att få samtala med en kvinna

Under den andra fasen av min empiriinsamling visade det sig vara svårare att komma i kontakt med kvinnorna än vad det var vid det första tillfället. Inom ramen för det projekt som delvis har finansierat min forskning på Västerås Science Park fanns det vissa önskemål om hur min kontakt med de kvinnliga partnerna skulle tas. Hur de önskemålen har sett ut och vad det har inneburit för mitt urval står i fokus för det här avsnittet.

Inför insamlingen av empiri i den andra omgången fanns det som industri-doktorand, delvis finansierad av ett EU-projekt, riktlinjer från projektorganisationens sida kring hur min kontakt med kvinnorna skulle inledas. Med andra ord styr reformerna här indirekt berättelsen. Initialt skrev jag på projektledningens begäran en kortare text om mitt forskningsområde som projektledningen mailade ut till de personer i projektet som ansvarade för kontakten med entreprenörerna, vars partner jag var intresserad av att få samtala med.

”I samarbete med Stockholms Universitet driver Västerås Science Park, delvis inom ramen för hållbarhetsarbetet i Växtzon, ett fyraårigt forskningsprojekt. Projektet studerar entreprenörskap ur en partners perspektiv, med syfte att öka förståelsen för hur partnern, direkt eller indirekt, bidrar till utvecklingen av många av de företag som finns i våra miljöer. Genom att öka

kunskapen inom ett forskningsområde som idag är nästintill obeforskat hoppas vi kunna utveckla vårt erbjudande gentemot entreprenörer där vi i viss mån även inkluderar deras partner. Vi är övertygade om att hållbara team och företag är en viktig faktor för långsiktig framgång, för såväl företag som omvärld. För oss innebär hållbara team och företag inte enbart entreprenören, dess medarbetare, leverantörer, kunder och affärsmodeller. Ett hållbart team inkluderar även den person som entreprenören delar sitt liv med och som ofta, på olika sätt, kan påverka företagets möjligheter att utvecklas. När USA för ett par år sedan tog fram en modell för att mäta långsiktigt hållbara företag, snarare än kortsiktigt lönsamma sådana, valde man att se på företaget och familjen som två överlappande och interagerande system där förmågan att utbyta resurser (kapital, personer och kunskap) på ett balanserat sätt var avgörande för hur väl företaget, och familjen, lyckades på lång sikt. Det är ett intressant och nytänkande sätt att se på hållbar utveckling som VSP avser undersöka med det initierade forskningsprojektet som nu har pågått i knappt två år. Med det här mailet vill vi från projektledningens sida därför informera er om att företag som finns i era miljöer kan komma att vara intressanta för forskningsprojektet. Vi ser fram emot att utforska området med er och hoppas att vi tillsammans kan bidra till nyskapande forskning avseende hållbart företagande. Det är Matilda Eriksson hos oss som är ansvarig för projektet, om ni vill veta mer eller har specifika frågor får ni gärna kontakta henne.”

Texten i mailet är anpassad för att på ett mer lättillgängligt sätt presentera avhandlingens syfte och frågeställningar, vilket var ett medvetet val från min sida. Den är skriven för att tilltala de som är mottagare av mailet. Innan jag påbörjade min doktorandutbildning presenterades ett embryo till forskningsidé för vår styrelse. Att inkludera familjen i den entreprenöriella processen är inom innovationssystemet ett helt nytt sätt att arbeta med entreprenörskap på, vilket av reaktionen hos Västerås Science Parks styrelse framstod som främmande. Responsen från deras sida var att vi inte ”ska vara några beteendevetenskapliga terapeuter”. Deras tolkning var med andra ord att partnern skulle vara i behov av terapeutiska samtal (vilket i sig säger något om konstruktionen), istället för att reflektera över huruvida samhällets maktstrukturer reproduceras i systemets arbetsmetodik. Jag har därför upplevt att det finns ett behov att ”anpassa” sättet jag kommunicerar min forskning på beroende på vem det är som är mottagaren för budskapet. Anpassning av budskap kommer att vara ett återkommande ämne i mitt arbete med att finna partner till entreprenörer. En process som beskrivs nedan och som går via två män för att få samtala med en kvinna.

Den första mannen

Efter mailutskicket var projektledaren tydlig med att det inom ramen för ett samverkansprojekt är viktigt att just samverka. Jag ombads därför att ringa upp de personer som ansvarade för projektets kontakt med entreprenörerna för att muntligen informera om min forskning, men också för att få ett indirekt godkännande för vidare kontakt med de entreprenörer respektive projektpart ansvarade för. Projektet hade vid tidpunkten tio parter. Av de tio personer jag skulle kontakta visade sig åtta representanter vara män, där en av männen var ytterst ansvarig för arbetet med företagen. Det faktum att en betydande andel var män fick mig att reflektera över hur mitt forskningsprojekt skulle kommuniceras på ett för dem "tilltalande" sätt och jag började fundera över hur jag skulle gå tillväga. Jag valde att vända mig till min kollega, som själv var en av dessa åtta män och har arbetat större delen av sitt liv med försäljning. Han var, som erfaren entreprenör, positivt inställd till och väl insatt i min forskning, och en av dem som tidigare bidragit med sina kontakter. Tillsammans gick vi igenom ett upplägg som vi båda trodde skulle tilltala representanterna hos de övriga projektparterna.

I slutet av vårt möte bad han mig att göra en fiktiv uppringning där jag presenterade mitt forskningsområde. När jag hade presenterat mig med namn och talat om att jag var intresserad av hur entreprenörens livspartner påverkas av ett entreprenörskap avbröt han mig och började istället ge sin version av hur samtalet hade kunnat fortlöpa istället. Han kom dock inte så mycket längre än vad jag gjorde, för på andra sidan glasdörren i det öppna kontorslandskapet passerade en entreprenör som stod på min lista över personer att kontakta. Min kollega hann väsa: "Nu, kör din grej på honom", innan han högt utbrast entreprenörens förnamn och denne stack in huvudet i vårt mötesrum. Jag presenterade mig återigen och berättade att jag i min forskning var intresserad av att komma i kontakt med partner till entreprenörer. Entreprenören log och nickade intresserat. När jag utvecklade mitt resonemang och redogjorde för att jag studerade partnerns erfarenheter av att leva tillsammans med entreprenören falnade leendet och han tog instinktivt ett knappt märkbart steg tillbaka. Han bad att få mina kontaktuppgifter så att han kunde återkoppla till mig när han talat med sin flickvän och fortsatte sedan mot kaffemaskinen. När han hade stängt dörren efter sig frågade min kollega om jag hade noterat vad som hände och när det hände. Innan jag hann svara sa han:

"Han var positiv ända fram till att du berättade att du vill prata med hans flickvän om hennes erfarenheter av ett entreprenörskap, i hans värld kan det uppfattas som ett hot. Du måste få honom att känna sig som en kung, mer få det att låta som att hans flickvän hjälper honom att göra det här otroligt viktiga arbetet som han gör med sitt företag."

Jag tittade något frågande på honom. ”*Allt handlar om sälj, det är eenkelt*” förklarade han med ett stort leende. Företeelsen att som kvinna vända sig till en man (för att övertala en annan man) är så vedertagen att det gett upphov till ett akademiskt begrepp: när en kvinna väljer en man framför en annan kvinna kallas det för *heterosocialitet*. Det beskrivs av Gillberg (2018:93) på följande sätt.

”I det heterosociala förhållningssättet ingår att den underordnade lär sig mer om den överordnades behov, förväntningar och preferenser än tvärtom. Med hjälp av denna kunskap kan den med mindre makt utöka sina möjligheter inom de rådande gränserna.”

Det blir här uppenbart att jag valde att orientera mig gentemot en man för att lära mig mer om andra mäns behov för att optimera mitt handlingsutrymme och öka mina chanser att övertala de andra männen i projektet. Samtidigt som det säger något om min individuella handling, säger det något om den struktur inom vilken min forskning bedrivs. Vilket även det är ett återkommande inslag i den här delen av forskningsprocessen. I de efterföljande telefonkontakterna med de åtta männen och två kvinnorna i projektet fick jag uteslutande positiva bemötanden och samtliga personer valde att dela med sig av de entreprenörer och företag som de arbetade med i projektet.

I det skedet hade jag en (av projektparterna godkänd) bruttolista över de 73 deltagande företagen i projektet. Nio av projektets tio parter fanns representerade på listan, varav åtta parter vid tidpunkten hade skrivit in företag. Företagen var kategoriserade efter projektpart, om företrädaren för företaget var man eller kvinna samt vilka typer av insatser de var i behov av, så som: internationalisering, kompetensförsörjning, kapitalanskaffning, digitalisering, marknadsföring, kommunikation, ledarskap och hållbarhet. På listan var de aktuella företagen representerade med ett namn och en mailadress. Det framgick inte om det var entreprenören/grundaren själv, eller om det var en annan representant från företaget som stod angiven. För att ta reda på det använde jag mig av allabolag.se. Där utgick jag från att företagsrepresentanten var en av grundarna om denne ingick i bolagets styrelse. Det är inte ett helt ogrundat antagande i relation till många av de företag som återfinns bland science parks och inkubatorer, som inte sällan är relativt små och nystartade. För att undvika en besvärande kontakt för såväl entreprenören som mig själv behövde jag i nästa skede ta reda på om denne man levde tillsammans med någon och om denna någon var en kvinna. Jag använde mig då av ratsit.se genom att söka på det fullständiga namn som uppgavs på allabolag.se, i kombination med den stad företaget var registrerat i. Det framgick då om mannen var folkbokförd tillsammans med någon och om de var gifta. I de fall mannen var folkbokförd tillsammans med en kvinna använde jag mig av det telefonnummer som ratsit.se registrerat på mannen. Innan jag kontaktade honom kontrollerade jag om

den folkbokförda kvinnan fanns bland de anställda på företagets hemsida, eller om hon var en av styrelserepresentanterna på allabolag.se. I de fall hon inte gick att identifiera som en av företagets anställda gjorde jag antagandet att hon inte hade några direkta arbetsuppgifter och tog sedan kontakt med entreprenören.

I och med att det var ett relativt stort antal bolag på listan i relation till det detektivarbete det innebar att ta reda på om företaget var aktuellt för studien eller inte valde jag initialt att gå igenom 25 av de 73 företagen. Jag eftersträvade en jämn fördelning mellan de åtta projektparter som fanns representerade och valde ut ett par företag från varje projektpart för att få en större geografisk spridning. Av de 25 företag jag valde ut, visade sig sex av dem vara grundade och/eller drevs av en kvinna. De föll därför utanför urvalet. Därutöver var det sju företag som antingen var en del av en större koncern (4), eller hade funnits inom familjen under flera generationer (3). I och med att jag primärt är intresserad av företag drivna av den entreprenör som grundade företaget föll även dessa bort. Då återstod tolv företag. Av dessa tolv var det svårt att finna tillräckligt med uppgifter om två av företagen för att kunna avgöra om de var aktuella för studien, varpå jag valde att utesluta dem. Nu återstod tio entreprenörer vars partner ”på pappret” var aktuella för studien. Nedan skildrar jag min kontakt med de tio männen och utfallet av våra samtal.

Den andra mannen

I min kontakt med de tio entreprenörer som kvarstod från listan hade jag omformulerat presentationen av mitt forskningsområde och uppgav istället att: *”Jag studerar hur man i en parrelation samarbetar för att möjliggöra ett entreprenörskap”*. Deras direkta reaktion var ofta ett litet, men igenkännande skratt. Följt av en kommentar som på något sätt bekräftade vikten av forskningsområdet. När jag i nästa mening uppgav att det var deras partner jag var intresserad av att komma i kontakt med var reaktionen inte lika samstämmig. Vissa var redan här tydliga med att de inte ville ”dra in sin partner i något sådant”, medan andra bad att få tala med sin partner och återkomma. Av de tio entreprenörer jag initialt tog kontakt med, vidarebefordrade hälften kontakten till sin partner. En av dem mötte jag på en konferens med projektet där mannen som ansvarar för projektets företag entusiastiskt introducerade oss för varandra. Av de fem som inte vidarebefordrade kontakten var två öppna med att det inte var något de ville blanda in sin partner i, medan tre valde att inte återkoppla alls, trots två påminnelser. I de tre sistnämnda fallen kan det innebära att partnern själv har valt att tacka nej till ett deltagande, men det kan också innebära att hon inte har blivit tillfrågad.

Under mina samtal fanns det även de män som var genuint intresserade och själva hade behov av att få prata om ämnet. Jag refererar särskilt till en man. Han var mellan 40 och 50 år och levde tillsammans med sin partner och två

mindre barn. Han berättade att han själv hade reflekterat över entreprenörskapet och familjen i många år och ställde i sina möten med andra företagare frågor kring deras livssituation för att öka sin förståelse inom området. Han uppgav under vårt samtal att han var olik många andra entreprenörer. Till skillnad från dem valde han att inte prata om sitt arbete hemma. Han ville skona henne eftersom han redan hade ett äktenskap bakom sig som inte ”stod pall för det entreprenöriella trycket”. Han menade att det var svårt för kvinnorna att förstå hur påfrestande ett entreprenörskap kan vara för entreprenören och relaterade framförallt till de långa arbetsdagarna.

”Hon måste ju förstå att jag inte kan ta barnen på natten om jag har gått och lagt mig sent och ska upp tidigt för att hinna till ett möte i en annan stad. Att bara få sova ett par timmar och under denna tid fixa med blöjbyten och gråtande barn, det är omöjligt om man behöver vara skärpt dagen därpå. De sakerna måste bara funka. Trots det har vi återkommande diskussioner i frågan, det räcker inte att bara förklara det för henne en gång”.

Han gav under vårt samtal en tydlig bild av att entreprenörens, tillika mannens, behov måste få gå före kvinnans för att hans vardag ska fungera. Det bekräftades även i det sms han skickade ett par dagar senare.

*”Hej Matilda,
Sorry, jag har suttit i möte hela eftermiddagen fram till sena kvällen. Jag har funderat en hel del och är inte klar med vad jag tycker. Jag har nämnt intervjun i förbigående hemma, och det blev i vilket fall inte avslag, men inget närmare är diskuterat än, pga omständigheter hemma. Det har inte varit läge om vi säger så...*

Din forskning är superviktig och du förstod säkert att jag har spenderat en god del av tankeverksamhet på de här frågorna själv. Samtidigt, skall du göra en djuplodande analys med ett så snävt urval som 10 personer så bör intervjuobjekten vara valda med omsorg för att inte snedvrída resultatet.

Jag är inte helt säker på att NN är rätt person i fråga, av flera skäl. Dessutom har vi, ironiskt nog, just nu en inflammerad debatt sinsemellan om just detta. Därför tror jag faktiskt att en intervju riskerar att röra till det på det personliga planet för oss, samtidigt som det förmodligen snedvrider ditt resultat. Så tidpunkten är illa passande för stunden.

Om det skall bli av så måste det bli längre fram i så fall. Vi har två små barn och jag måste prioritera någon form av stabilitet i hemmet för deras trygghet. Den finns inte nu. En intervju riskerar att bli ett slagträ i en debatt, med missvisande resultat som

följd. Helt ärligt tror jag dessutom inte att hon är rätt person för en intervju. Jag kan förklara om vi talas vid. Men i vilket fall är tidpunkten just nu illa passande.

Hoppas att du förstår. Vi kan talas vid på telefon någon dag om du vill veta mer. Jag vet inte vad du har för tidsplan och när du behöver ha färdigställt dina intervjuer. Jag säger alltså inte nej, men inte precis nu.

*Ha en fortsatt trevlig kväll!
Vänliga hälsningar,
Y”*

Texten i sms:et kan ses som ett föremål för narrativ analys i sig. Det skildrar en man som slits mellan långa arbetsdagar och tryggheten och närvaron i sin familj. Samtidigt antyder han att mitt forskningsområde kan vara en känslig fråga, som riskerar att röra till det på det personliga planet och i det här fallet användas emot honom i diskussionerna med hans partner. Han fattar därför beslutet att det inte är ”lämpligt” att hon deltar i studien, något som han vid upprepade tillfällen också återkom till under vårt samtal där han menade att ”NN har inte så mycket att berätta”. Det är ett uttalande som han även under våra samtal legitimerade med att hon skulle ”snedvrida resultatet”. Han valde trots mina försök att nå honom att inte återkoppla. Hans sms visar inte bara att entreprenörens familjsituation kan vara en anledning till att männen inte vill att deras kvinnor deltar i studien och därför väljer att inte höra av sig. Det visar även att kvinnan inte ges möjlighet att tala. I det här skedet av studien börjar jag inse att det är svårt att nå kvinnorna via deras män och reflekterar över alternativa sätt att gå tillväga och hur ett alternativt vägval skulle kunna förankras i projektorganisationen. Något jag ser som ett försök till omtag.

Ett försök till omtag

Redan i det första skedet, när projektledaren bad mig att kontakta de tio personerna som arbetade med företagen i projektet, påtalade jag att innebörden av ett sådant förfarande skulle påverka mitt urval i negativ bemärkelse. Den lista med företag som projektet tillhandahöll blev beroende av att jag fick personernas godkännande att ta kontakt med entreprenören. I det här fallet var projektledningen tydlig med att samverkansaspekten var av stor betydelse och jag valde av organisatoriska skäl att inte gå emot det. Det är därutöver problematiskt att jag i ett andra skede är hänvisad till entreprenören för att komma i kontakt med kvinnan. Det blir tydligt då endast hälften av de tillfrågade männen lät mig upprätta en kontakt med deras partner. Vid den här tidpunkten valde jag att avbryta mina försök att komma i kontakt med kvinnorna genom entreprenören och vände mig till projektorganisationen för att diskutera möj-

ligheterna för ett annat tillvägagångssätt. Jag började med att beskriva problematiken för den kvinna som vid tidpunkten var ordförande i projektets styrgrupp och ägare av projektet. Hon förstod min utmaning och var öppen för att låta mig ta en direkt kontakt med kvinnorna. Men innan jag gjorde det bad hon mig att förankra beslutet med den man som ansvarade för projektets arbete med företagen. Det är en man som jag har en etablerad yrkesrelation med sedan länge. Jag uppfattar honom som positivt inställd till min forskning. Han har varit behjälplig med att introducera mig för entreprenörer och berätta om min forskning i olika sammanhang. Jag skulle beskriva honom som senior och ytterst kompetent, vilket har fört med sig en stor respekt inom projektorganisationen.

I samband med mitt möte med projektets ordförande stötte jag ihop med den kollega som tidigare hjälpte mig att kommunicera min forskning och valde att beskriva mitt problem även för honom. I texten nedan återger jag delar av vår konversation, vilken jag förde ned stödanteckningar kring i samband med vårt samtal.

Matilda: *Om jag skulle säga att jag vill kontakta kvinnan, utan att först kontakta entreprenören, vad skulle du säga då?*

Kollega 1: *Det skulle jag inte vara bekväm med.*

Matilda: *Det skulle du inte?*

Kollega 1: *Nej, inte alls faktiskt.*

Matilda: *Varför inte det?*

Kollega 1: *Det är en jättebra fråga, jag vet inte. Det är inget jag har funderat på innan du ställer frågan.*

Matilda: *Innebär det att du tycker att mannen äger rätten att bestämma om kvinnan ska delta i forskningsstudien eller inte?*

Kollega 1: *Det låter ju helt sjukt när du lägger fram det på det sättet. Nej, det tycker jag ju såklart inte. Men det skulle samtidigt kännas konstigt för mig om du tog kontakt med partner till personer som jag känner och har en relation till, utan att först prata med entreprenören.*

Matilda: *Att jag går bakom deras rygg?*

Kollega 1: *Ja, nåt i den stilen.*

Matilda: *De flesta av de här företagen är ju publika uppgifter som går att hitta på vår hemsida.*

Kollega 1: *Jo, jag vet det. Men det känns fortfarande inte helt bra. Jag kan inte riktigt sätta fingret på varför. Vårt arbete bygger ju på att vi ha en god relation med företagen.*

Matilda: *Och det kan vi inte ha om jag kontaktar deras partner?*

Kollega 1: *Det här kan ju vara jättekänsliga frågor för många, det vet ju både du och jag...*

- Matilda: *Så om jag kontakter personer som du inte känner och har en relation till skulle det kännas mer okej för dig?*
- Kollega 1: *Ja, då skulle det kännas mer okej. Åh, skit samma. KÖR bara! Blir det problem så får vi väl ta det sen.*

Direkt efter vårt samtal ringer jag även upp den man som projektägaren ville att jag skulle förankra det nya tillvägagångssättet med. Efter att vi har avhandlat årets skidsäsong för jag mitt ärende på tal. Delar av det samtalet återges nedan, baserat på de noteringar jag gjorde under vårt samtal.

- Matilda: *Jag skulle vilja ta en direkt kontakt med kvinnan istället för att gå genom entreprenören.*
- Kollega 2: *Varför då?*
- Matilda: *Jag har haft svårt att nå fram till kvinnorna då entreprenören i vissa fall avböjer redan i vårt samtal, i andra fall inte återkopplar efter att han uppgett att han ska fråga sin partner.*
- Kollega 2: *Gäller det här bolagen kopplade till vår verksamhet? Jag kan hjälpa dig att pusha lite.*
- Matilda: *Jag skulle inte säga att det är specifikt för bolagen kopplade till er och det skulle vara värdefullt om jag själv kan ta kontakt med kvinnan direkt, istället för att vi pratar med bolagen.*
- Kollega 2: *Jag vet inte. Vi har ju tecknat ett avtal med de här företagen inom ramen för projektet där de förbinder sig till vissa åtaganden samtidigt som de kan förvänta sig vissa saker från vår sida. Att en forskare ska gå in och ta kontakt med deras partner är inte en del i det avtalet. Det kan ju bli lite känsligt.*
- Matilda: *Men det innebär ju i så fall att vi ger entreprenören rätten att bestämma om hans partner ska delta i en forskningsstudie eller inte. Hur ser du på jämställdhetsaspekten där?*
- Kollega 2: *(Skratt) Ja, ur det avseendet... är det ju inte särskilt jämställt. Nej, men som jag sagt. Det här kan ju vara känsliga frågor som vi inom ramen för projektet inte har avtalat rätt att arbeta med bolagen kring. Om du ska ta kontakt med kvinnorna direkt vill jag förankra det med vår ledning.*
- Matilda: *Jag förstår att det kan vara känsligt, men jag tycker att det är intressant att du gör det till en sak för ledningen att ta ställning till när jag vill kontakta kvinnan direkt. Det var inte en ledningsfråga när jag "bara" skulle kontakta entreprenören. Att jag är en forskare inom ramen*

för det här projektet begränsar ju mina möjligheter att komma i kontakt med kvinnorna. Och samtidigt är det ju så att om jag hade varit vilken annan forskare som helst hade jag ju kunnat hämtat de här uppgifterna på er hemsida utan att behöva stämma av med varken dig eller entreprenören innan.

Kollega 2: *Inte alla.*

Matilda: *Nej, men så gott som.*

Kollega 2: *Ja, jo. Så är det ju. Men jag är samtidigt inte bekväm med att du skulle använda mig och mitt namn när du kontaktar de här kvinnorna.*

Matilda: *Varför inte det?*

Kollega 2: *Det handlar nog om vår relation och förtroende med företagen. Jag går ju på något sätt i god för dig och din forskning när du kan uppge mig som referens i dina samtal. Men en möjlighet är ju att du kontaktar min kollega, på den här andra inkubatorn. Det är en jättebra person som har ett stort nätverk och har arbetat med att utveckla bolag under många år.*

Matilda: *Skulle det vara mer okej med den personen menar du?*

Kollega 2: *Ja, jag tror att hon är jättebra att ha att göra med och kan säkert relatera till dina frågor på ett bra sätt. Hon känner många entreprenörer privat och kan nog bistå med ett par kontakter direkt till kvinnorna.*

De här samtalen i kombination med det ovan återgivna sms:et visar hur min forskning verkar i en struktur där mannen, i två olika led, kom att fatta ett beslut i kvinnans ställe. Hon kan med andra ord tystas av två män innan hon tillåts tala i det offentliga rummet (Beard, 2019). Det knyter an till Foucaults regler och ritualer kring vem eller vilka som tillåts tala. Kvinnan hör inte till den grupp som tillåts tala om entreprenörskapets innebörd. Hon hindras snarare av det statligt finansierade och institutionella stöd som ska stödja entreprenörskap och verka för att uppnå de jämställdhetspolitiska målen i arbetet med att skapa tillväxt. När min kollega inte kunde kontrollera hur kontakten skulle tas hänvisade han mig istället till en annan person. En kvinna, som kan ”relatera till mina (kvinno)frågor på ett bra sätt”.

Strukturen, som i det här fallet handlar om kvinnans begränsade möjligheter att delge sin berättelse om entreprenörskap, kan förstås med hjälp av Gunnel Forsbergs diskussion om *könskontrakt* (1997, 1999). Hon menar att relationerna mellan män och kvinnor kan beskrivas som informella avtal, eller kontrakt, som reglerar familjelivet och arbetslivet. Strukturen för könskontrakten formas och reproduceras genom vardagliga handlingar och upprätthålls genom social interaktion mellan enskilda individer (Forsberg 1997,

1999). I den här avhandlingen skedde det initialt genom att mannen i arbetslivet definierade reglerna för mig som kvinna och forskare om vad som gällde för familjelivet när jag ombads att ta kontakt med entreprenören *innan* jag kunde ta kontakt med partnern. Mer specifikt bad en man mig att kontakta en annan man för att inte bryta de (osynliga?) könskontrakt som tycks råda i innovationssystemet. Vidare menar Forsberg att det blir lättare att klara vardagslivet om det privata könskontraktet stämmer överens med det offentliga. Kontraktet mellan entreprenören och partnern bör således överensstämma med hur samhället/innovationssystemet ser på entreprenörens arbetsliv respektive privatliv. Att det i innovationssystemet är mannen som sätter gränserna för familjelivet tycks i stor utsträckning reproduceras i privatlivet där entreprenören i 50 procent av fallen kan ha fattat beslutet åt sin kvinna.

Strukturen kan även förstås utifrån Yvonne Hirdmans begrepp *genussystemet*, som synliggör den manliga överordningen och den kvinnliga underordningen och vilar på de grundläggande principerna: isärhållandets (dikotomins) logik och hierarkins logik. Relaterat till isärhållandets logik särskiljer innovationssystemet entreprenörens arbetsliv från dess privatliv genom att tydligt ta avstånd från en direkt kontakt med kvinnan och hänvisa till de arbetsrelaterade avtal som finns mellan systemet och entreprenören samt göra det till en ledningsfråga. Privatlivet uppgavs i det här skedet vara ”känsligt” först när familjelivet skulle frångå dikotomins logik och blandas med arbetslivet utan mannens kontroll. Det sätter även hierarkins logik i spel där män och manlighet värderas högre än kvinnor och kvinnlighet (Hirdman, 1988). Ju påtagligare skillnaden är mellan de två könen och mellan arbetslivet och privatlivet, desto mer självklar framstår den manliga överordningen. Innovationssystemet kan därmed antas bidra till att legitimera hierarkins principer och den manliga normen genom att försöka upprätthålla isärhållandets logik. Även om det finns en viss medvetenhet om att agerandet var problematiskt ur ett jämställdhetsperspektiv. I det här skedet valde jag att avsluta min empiriinsamling. Jag hade parallellt börjat arbeta med framställningen av kvinnorna och deras berättelser i kapitel åtta och insåg att tolv livsberättelser kräver ett visst utrymme om de ska kunna hanteras och presenteras på ett transparent och respektfullt sätt.

Ny ledning – bestående strukturer

Halvvägs genom mitt avhandlingsprojekt väljer min kvinnliga chef och projektets ordförande att säga upp sig för att anta nya yrkesutmaningar och i samband med det avslutas min tjänst som industridoktorand på Västerås Science Park. Parallellt har våra finansiärer och uppdragsgivare skruvat i såväl finansiella anslag som parkens regionala uppdrag. Det innebär att det blir svårare för min chef att motivera såväl kostnad som inriktning för mitt forskningsprojekt och vid den här tidpunkten övergår min tjänst till en anställning på universitetet. När vi under ett möte diskuterar jämställdhetsfrågorna i relation till

hållbar tillväxt är hennes uppfattning att innovationssystemet, dess uppdragsgivare och finansiärer har en ”ytlig syn på hållbarhet och jämställdhet” i jämförelse med de strukturer som vi tillsammans arbetat för att belysa genom min avhandling. När jag ber henne utveckla vad hon menar med ”ytlig” är hennes intryck att de i första hand ser till de män och kvinnor som driver företag och att förutsättningarna dem emellan ska vara lika snarare än att se till eventuella konsekvenser för de övergripande genusstrukturerna i vårt samhälle.

Ungefär vid den här tidpunkten väljer även projektledaren att avsluta sin anställning. Strax innan årsskiftet 2020 tillträder såväl ny vd som ny projektledare. Jag har en etablerad yrkesrelation till dem båda och den tillträdande projektledaren har relativt god kännedom om mitt avhandlingsprojekt sedan tidigare. Vi träffas över en lunch för att diskutera hur min forskning kan föra in ny kunskap i projektet och dess arbetsprocesser. En stor del av samtalet ägnar vi åt att diskutera utmaningen som ligger i att innovationssystemet, som det är utformat idag, så tydligt separerar entreprenören från familjen och mer privata företeelser relaterade till entreprenörskapet. Hon har tidigare haft en tjänst som kommunstrateg och drar paralleller till hur kommunen interagerar med familjer på det privata planet inom andra samhällsfunktioner. Hon berättar bland annat att det finns en anledning till att kommuner är måna om att värna de vuxnas relationer i en familj för att så många barn som möjligt ska få en trygg uppväxtmiljö. Därav det kostnadsfria erbjudandet om parterapi. Hon poängterar också att det för offentliga aktörer är mer legitimt att interagera med familjelivet i familjrelaterade frågor. I jämförelse med vår syn på hur offentliga aktörer kan interagera de familjrelaterade frågorna i en entreprenörskapskontext med fokus på tillväxt.

Hon berättar vidare att hennes erfarenheter av det offentligt finansierade innovationssystemet är att det finns en bestämd och något konservativ syn på vad entreprenörskap är för något samt att hon själv har ”lärt sig att spela spelet” för att kunna navigera i vad hon beskriver som en ”manlig bransch”. Hon menar därför att det kan vara svårt att bryta igenom med min forskning och förändra synen i den befästa strukturen. Hon föreslår därför att jag ska vända mig till Norrskan¹³ vars syn på entreprenörskap hon refererar till som ”något modernare”. Innan vi rundar av vår lunch tar hon fram sin telefon och visar mig det afrikanska uttrycket ”It takes a village”. Hon föreslår att jag ska använda det som titel på min avhandling och menar att det inte uteslutande är entreprenören som bygger tillväxt, utan att tillväxten i sig är baserad på andra former av praktiker relaterade till entreprenörskap, som vi i dag förbiser.

¹³ Norrskan är en ideell stiftelse som verkar för att främja entreprenörskap med en viss inriktning. Den är grundad av Niklas Adalberth, som är en av grundarna i Klarna. Stiftelsens ändamål är att främja omsorg om barn och ungdom, sjukvård, social hjälpverksamhet, utbildning och annan verksamhet för att ge skydd, hjälp och stöd till människor och djur som har behov härav och i övrigt förbättra deras villkor och främja en altruistisk samhällsutveckling (Stiftelsemedel, 2020).

Samtalen med min chef och den nya projektledaren skissar tillsammans upp konturerna av ett innovationssystem som en ”manlig bransch” med en ”kon-servativ syn” på entreprenörskap och en ”ytlig syn” på hur hållbarhets- och jämställdhetsfrågor ska förstås. Det ”offentliga” innovationssystemet tycks därmed vara relativt resistent mot de förändringar de själva verkar för att främja, vilket framstår som något motsägelsefullt och problematiskt i sam-manhanget.

Ett urval är också ett bortval

Att välja att studera några, eller något, innebär alltid att några, eller något an-nat *inte* studeras. Det går helt enkelt inte att få med allt, eller alla, vilket i sig är naturligt eftersom det alltid sker. Att studera kvinnor som lever tillsammans med en man som är entreprenör, innebär till exempel att män som lever till-sammans med en kvinna som är entreprenörer inte studeras. Eller att den man-nen som entreprenör i sammanhanget inte ges möjlighet att berätta om sina erfarenheter. Det finns givetvis betydlig fler som väljs bort, men de ovan an-givna grupperna är de som framstår mest påfallande utifrån mitt sätt att ut-forma studien och utifrån de frågor som har varit återkommande hos personer som läst mitt manus under forskningsprocessen.

I egenskap av forskare med ett intresse för entreprenörskap och familjen blev jag för en tid sedan kontaktad och intervjuad av en amerikansk kvinna som skriver en bok för Routledge om olika metoder för att skriva familjehisto-ria. Hon hade fått mitt namn av professor William B. Gartner som mindes mitt forskningsprojekt från en doktorandkurs han ledde i familjeentreprenörskap. När hon i slutet av intervjun frågar mig vad jag ser som viktigt för att en fa-miljehistoria ska kännas trovärdig för läsaren svarar jag henne att det är viktigt att få flera perspektiv på berättelsen. Det vill säga, att flera personer i familjen ges möjlighet att skildra sin version av familjens historia. Det är ett svar som går tvärs emot hur jag själv har valt att utforma min studie, där jag låter kvin-norna i studien skildra sina erfarenheter, utan att lyssna till mannen och entre-prenörens röst. Det är något jag vid upprepade tillfällen också har fått frågor om: Hur kommer det sig att mannen inte får ge sin berättelse, nu blir det ju ’bara’ kvinnans upplevelse du skildrar?

Det är en fråga som jag har funnit provokativ, på olika sätt. För det första ger det ett intryck att vi har svårt att lyssna till berättelser om entreprenörskap om de inte är entreprenören själv som skildrar dem. När de skildras av entre-prenören tycks vi däremot inte ha några betänkligheter kring att det finns fler sidor av samma mynt (Ahl, 2007). För det andra anspelar det på att kvinnans berättelse skulle vara mindre trovärdig om vi inte parallellt får ta del av man-nens. Men, givet mitt svar till den amerikanska kvinnan förstår jag också var-för frågan kommer och kan se poängen med den. Jag vill därför vara tydlig med varför jag har gjort de val jag har gjort.

De val vi gör får alltid effekter, ibland större, ibland mindre. Ett exempel på de större effekterna är att vetenskapshistorien i det närmaste är tom på kvinnor, de har blivit ”de manifesterade Andra” (Law, 2004). De har med andra ord sorterats bort, trots att man vet att de finns. Entreprenörskapsfältet i sig är bevisligen relativt tomt på skildringar av kvinnor som lever med en entreprenör, men det finns ett par undantag. Bland annat (Ahl, 2007, Hamilton, 2006, Poza och Messer, 2001, Danco, 1981, Mulholland, 1996a, b). Med anledning av det vill jag ge kvinnans berättelse utrymme. Valet går givetvis att kritisera, men genom att återigen luta mig mot Goffman (1973) argumenterar jag för att min forskning går i rätt riktning, eftersom nästintill all vetenskaplig litteratur om entreprenörskap bygger på entreprenörens erfarenheter och berättelser. Att skildra den motsatta sidan, eller de i sammanhanget ”manifesterade andra”, har jag därför svårt att se som en vetenskaplig och metodologisk brist. Jag ser det snarare som en styrka och en motvikt till den dominans av entreprenörens egna erfarenheter som råder inom fältet. Det går även att ha invändningar mot den etiska aspekten i att ”tysta” entreprenören genom att välja bort honom. En sådan kritik bör dock ställas i relation till det etiska i att kvinnan under decennier har osynliggjorts och en sådan diskussion förs inom fältet inte i någon betydande eller uppmärksam utsträckning.

Sen kommer vi till valet att utesluta mannen som lever med kvinnan som är entreprenör: hur kommer det sig att jag gör det? Frågan är berättigad. Att uteslutande intervjua kvinnor som lever med en entreprenör var initialt inte ett självklart val och jag intervjuade under förstudien såväl kvinnor som män. Med tanke på att GEM-rapporten (Global Entrepreneurship Monitor) som visar att entreprenörskap i Sverige i allt högre utsträckning har blivit ett ”manligt fenomen” (Braunerhjelm et al., 2019), att cirka 68 procent av de som startar företag i Sverige idag är män (Eklund, 2021) samt att det bland börsens nysoterade bolag 2016 inte fanns en enda som var Vd (AllBright-rapporten, 2016) skulle entreprenörskap kunna beskrivas som ett mansdominerat ”yrke”. Det innebär med relativt stor sannolikhet att majoriteten av de entreprenörer som lever tillsammans med någon, lever tillsammans med en kvinna. Mitt (ur)val grundar sig i att söka skildra den vanligaste formen för hur ett entreprenörskap kan ta sig uttryck på det privata planet. Det är ett försök att förändra relationerna mellan normen och det marginaliserade, med hjälp av en vetenskaplig studie.

Med anledning av att min empiri utgår från en specifik miljö speglar urvalet även de entreprenörer och företag som finns i anknytning till miljön i relation till klass, etnicitet. Den berättelse som skildras ovan visar till exempel hur jag som forskare går genom mitt eget vita, heterosexuella medelklass nätverk för att nå kvinnorna i studien. Samtliga kvinnor i studien utom en har följaktligen svenskt ursprung och min uppfattning är att majoriteten av dem har en relativt god social ställning. Kvinnor med utländsk härkomst och kvinnor som lever i socioekonomisk utsatthet finns således inte representerade i studien. Det kan

i sig vara fog för kritik. Samtidigt är en stor del av urvalet baserat på de kontakter som tillhandahölls av innovationssystemet, såväl i den första intervju-fasen som i den andra. Att urvalet är så pass homogent är något som i sin tur kan uppfattas som problematiskt i ett system som strävar efter jämlikhet och mångfald. Det innebär även att berättelserna från de kvinnor som deltar i studien riskerar att vara mer homogena än om det hade funnits en större variation bland respondenterna avseende till exempel sexuell läggning, religion, klass och etnicitet. Jag försökte dock finna kvinnor utanför mitt eget nätverk genom att fråga de kvinnor jag mötte för intervju om de kände någon som kunde vara aktuell för studien. Samtliga kvinnor svarade nekande på den frågan.

I tidigare avsnitt skildrar jag två aspekter som jag upplevde problematiska med mitt urval. För det första gavs männen företräde att besluta om kvinnans deltagande. För det andra kan det ha varit svårare att komma i kontakt med kvinnor som hade en mer problematisk relation till entreprenörskapet än vad de deltagande kvinnorna i studien har. En tredje aspekt är att jag genom mitt urval i huvudsak har kommit i kontakt med företag som har en positiv utvecklingskurva (annars hade de inte varit en del av det statligt finansierade projektet) där stämningen är optimistisk och det finns ett system som tror på och stödjer dess framväxt. Det är en verklighet som långt ifrån alla entreprenörer och deras familjer kan relatera till. Ur det avseendet kan mitt urval ha en viss betydelse för vilka typer av erfarenheter kvinnorna skildrar, samtidigt som de pekar på områden som skulle vara intressanta för vidare studier. Som till exempel: Hur skildrar kvinnorna sina erfarenheter i ett sammanhang där entreprenörskapet har en negativ utveckling och kämpar för sin överlevnad? Eller, hur ser vardagen ut för de kvinnor vars mäns företag inte är berättigat statligt stöd för sin utveckling? Hur ser det ut för nysvenska kvinnor vars nysvenska män driver ett företag? Hur ser det ut för män som lever med kvinnor som driver företag? Hur ser det ut för samkönade partner? Hur ser det ut för ”levebrödsföretag”?

Sammanfattning

I det här kapitlet har jag presenterat och motiverat mitt val av policytexter och de kvinnor som deltar i studien. Jag har valt ut 21 policytexter baserat på de politiska styrdokument som på nationell nivå uppges vara bärande för Sveriges arbete med entreprenörskap och tillväxt. Jag synliggör de regler som omger policytexternas utformning, beskriver den diskursiva gemenskap som finns bland aktörerna som arbetar med att stödja entreprenörskap och synliggör de disciplinära reglerna kring vem eller vilka som tillåts tala om entreprenörskap och vilka regulativa effekter det får. Vidare är det totalt tolv kvinnor som deltar i studien. De har valts ut för att de 1) inte själva är aktiva i företaget och 2) lever tillsammans med en man vars företag har en koppling till det svenska innovationssystemet. De regulativa effekter som synliggörs i

relation till policytexterna blir även framträdande i arbetet med att få kontakt med de kvinnor som kunde vara aktuella för studien. Här begränsar flera män på olika positioner, såväl entreprenörer som anställda i innovationssystemet, hennes möjligheter att delta i studien och delge sin berättelse. Det system som arbetar med att stödja entreprenörskap beskrivs av personer inom systemet som en konservativ, manlig bransch med en yttlig syn på jämställdhetsfrågor. Tillsammans med policytexterna visar det på hur olika regulativa praktiker formar berättelsen om entreprenörskap. I nästa kapitel övergår jag till att redogöra för hur jag har gått tillväga i arbetet med att analysera de normativa och parallella berättelser som har valts ut och samlats in.

6. Tekniker för berättelseanalys

I det här kapitlet redogör jag för hur jag har gått tillväga i analyserna av de olika berättelserna. Att arbeta med berättelseforskning innebär, precis som Andrews et al. (2013) påpekar, att manualen för hur forskningen ska bedrivas uteblir. Något som även återspeglas i Bojes (2001) metod. Boje påtalar vikten av att ställa de parallella berättelserna mot de normativa, men det framgår inte hur en sådan analys ska genomföras, eller vilka tekniker som ska användas. Det har inspirerat till att söka svar inom olika narrativa och diskursiva metoder. Gemensamt för samtliga metoder är att de studerar *makt*, men ur olika perspektiv. Kapitlet inleds med en redogörelse för hur en kombination av kvalitativa metoder kan förse arbetet med kompletterande reflektioner kring olika berättelser och diskurser. Det följs av ett resonemang kring min position som forskare i relation till de individer och dokument jag studerar. Därefter redogör jag för hur jag har gått tillväga i arbetet med synliggöra tystnader och för givet tagna sanningar i den normativa berättelsen om entreprenörskap. Vidare redogör jag för de parallella berättelserna. Här utvecklar jag en tematisk teknik för att analysera kvinnornas livsberättelser och praktiker samt för att belysa hur olika subjekt positioneras i deras berättelser. Kapitlet avslutas med ett resonemang kring avhandlingens etiska aspekter och en sammanfattande illustration över hur de följande fyra empiriska kapitlen är utformade.

Kristallisering – en kvalitativ form av triangulering

Att kombinera tre olika metoder brukar inte sällan beskrivas som *triangulering*. Det är en teknik som används för att validera kvantitativ data och ofta förknippas med en vetenskaplig tradition som värderar objektivitet över subjektivitet (Denzin, 2012). Inom feministisk forskning är förhållningssättet vanligtvis det omvända. Subjektiviteten beskrivs som grundläggande för all forskning då subjektiva preferenser och intressen är svåra att särskilja från individen i det akademiska arbetet (Code, 1996). Konceptet triangulering står i den mening i stark kontrast till feministisk epistemologi och forskning, där en central ambition är att synliggöra kunskap som har nedvärderats eller osynliggjorts i relation till den dominanta och manliga normen (Hesse-Biber, 2010, 2012). Som en motvikt till den positivistiska formen av triangulering har feministerna utifrån postmoderna influenser utvecklat konceptet. De ger det en

bredare betydelse, mer flexibilitet och med flytande konceptuella gränser. Konceptet definieras som ”kristallisering” (Ellingson, 2009). Med en bredare tolkningsram öppnar Ellingson upp för den feministiska epistemologin samtidigt som konceptet möjliggör en samverkan mellan olika discipliner (Hesse-Biber, 2012). Kristalliseringen undviker därmed trianguleringens positivistiska anspråk på objektivitet och involverar reflexivitet kring forskarens roll i studien samtidigt som det skapar utrymme för *olika* former av analyser (Denzin, 2012:84). Likt kristaller:

”(it) combines symmetry and substance with an infinite variety of shapes, substances, transmutations... crystals grow, change, alter... crystals are prisms that reflect externalities and refract within themselves, creating different colors, patterns, arrays, casting off in different directions.” (Richardson, 2000: 934)

Kristallisering handlar följaktligen *inte* om att validera studiens resultat. I linje med Asplunds (1970) resonemang handlar det istället om att genom kristallens otaliga fasetter belysa olika aspekter av entreprenörskap. Att uppmärksamma nya färger och mönster som vi kanske tidigare inte har sett. För det ändamålet anser jag att kristallen är mer lämpad som metafor än triangeln. Den har fler än tre sidor och kan likt en prisma låta ljuset falla över empirin utifrån olika ingångar, likväl som de kan fånga och reflektera eventuella motsägelser som kan finnas i dessa berättelser. Mina möten och samtal med kvinnorna utgör en viktig förståelse för deras erfarenheter av entreprenörskap, medan analysen av policytexterna återspeglar hur entreprenörskap- och genusdiskursen formuleras och upprätthålls. Samtidigt skapar min autobiografiska bas förståelse för hur policyreformerna tar sig uttryck i praktiken, likväl som den gör det möjligt för mig att relatera till kvinnornas berättelser. Om än i varierande utsträckning. Genom att använda en kombinerad metod och skikta empirin i tre olika analyser skapas en bredare förståelse för hur entreprenörskap och genus konstrueras, i olika kontexter.

Att inte tillämpa en autoetnografisk metod

Autoetnografi brukar beskrivas som en metod som använder personliga erfarenheter (”auto”) för att beskriva och tolka (”grafisk”) kulturella kontexter, erfarenheter, övertygelser och praktiker (”etno”) (Ellis, 2004). För att förstå autoetnografien krävs det att man arbetar i skärningspunkten mellan självbiografien och etnografien (Ellis et al., 2017). När vi gör självbiografisk forskning använder vi oss ofta av minnen för att reflektera över tidigare erfarenheter och skriver ned dessa i en berättelse för att ge läsaren en känsla för hur det känns att vara i den specifika erfarenheten (Ellis, 2004). När vi gör etnografisk forskning observerar, deltar och skriver vi om en kultur eller en kulturell erfarenhet

(Ellis et al., 2017). I relation till mig själv och den här avhandlingen handlar det följaktligen om mina personliga erfarenheter av att leva tillsammans med en entreprenör, i en kultur som genomsyras av och uppmuntrar till entreprenörskap. Inte bara genom ett offentligt finansierat innovationssystem, utan även genom andra policyreformer där till exempel ett entreprenöriellt lärande influerar den pedagogiska läroplanen från tidig skolålder. Kunskapen om den entreprenöriella kultur jag lever i förstärks ytterligare genom mina yrkesmässiga erfarenheter, där jag på nära håll har arbetet med vad som utifrån en allmän uppfattning brukar definieras som entreprenörskap.

I en avhandling som är sprungen ur autoetnografiska reflektioner finner jag det betydelsefullt att reda ut syftet med metoden, peka på dess kärnideal och redogöra för hur de kan uppnås. Men också lyfta fram vad jag har upplevt som en svaghet. Jag gör det med stöd av Adams et al. (2017) som har identifierat ett par punkter på vilka autoetnografisk forskning kan bidra på ett vetenskapligt plan. Givet de personliga erfarenheterna menar forskarna *till att börja med att autoetnografen "talar emot, eller förser oss med alternativ till, dominerande, för givet tagna och kulturella skript, berättelser och stereotyper"*. Det är erfarenheter som kan komplettera, eller fylla gap, inom befintlig forskning. Autoetnografens redogörelsen kan vidare visa hur en viss praktik inom forskningen döljer viktiga nyanser i kulturrelaterade frågor. Jag söker själv belysa detta i kapitel tre och jägarberättelsen om entreprenörskapets epistemologi. *För det andra* kan autoetnografen *"artikulera insiderkunskap kring kulturella erfarenheter"*. Ett resonemang som enligt forskarna kan informera läsaren om "aspekter" i det kulturella livet på ett sätt som inte har varit möjligt för andra forskare, då de själva inte besitter den kunskapen. Insiderkunskapen innebär dock inte att autoetnografen kan formulera en mer sanningsenlig eller precis kunskap i jämförelse med outsiders. Det innebär snarare att de kan skildra berättelsen på ett sätt som inte hade varit möjligt för andra, som saknar erfarenheten (Adams et al., 2017). Autoetnografen kan vidare *"beskriva stunder i vardagen som inte kan fångas genom mer traditionella forskningsmetoder"*. Fältarbetet tillåter det vi ser, hör, tänker och känner att bli en del av fältet. *Avslutningsvis* är målet att *"skapa texter som är tillgängliga för en större publik, primärt utanför den akademiska miljön"*.

De punkter som lyfts fram ovan, är alla punkter som jag själv kan relatera till. Med min personliga erfarenhet kan jag tala emot det dominerande narrativet om entreprenörskap och förse oss med alternativa berättelser. Samtidigt kan jag peka på hur en viss praktik inom forskningen har kommit att dölja vissa nyanser av ett entreprenörskap. Det kan jag göra tack vare att jag har en viss insider kunskap. Både av hur det kan vara att leva med en entreprenör *och* av hur arbetet med att stödja entreprenörskap styrs och praktiseras. Min målsättning är att använda dessa erfarenheter för att skapa en berättelse som får en bredare publik än just den akademiska. Jag hoppas till exempel kunna skapa en igenkänning hos personer som delar sitt liv med en företagande person. Det kanske i första hand är kvinnor som identifierar sig med berättelsen,

men jag är övertygad om att tillvaron kan se ut på ett liknande sätt även för män och/eller andra identiteter som lever i en företagande kontext. Även om avhandlingen i sig är omfattande ser jag de empiriska kapitlen med kvinnornas livsberättelser som kan vara intressanta för en större målgrupp. Jag hänvisar därför till dessa kapitel redan i introduktionen. Jag ser också att innovationssystemet i sig kan vara min publik för att bredda sitt sätt att förstå och arbeta med jämställdhet, ekonomisk tillväxt och entreprenörskap. Sammantaget har det bidragit till att den autoetnografiska metoden framstår som användbar i min forskning. Vad jag däremot inte gör anspråk på i relation till det autoetnografiska är att skriva en självbiografisk text. Jag delger inte detaljer, känslor, tankar, minnen, djupare reflektioner, anekdoter etc. för att skildra mitt eget liv. Jag har tvärtom valt att *inte* göra det. Det är ett väl medvetet val som jag skulle vilja uppehålla mig vid en stund.

Det är inte så att den självbiografiska texten inte är skriven, eller att den i sammanhanget har lämnats ofreflekterad eller odiskuterad. Den har under perioder tvärtom varit väldigt närvarande, samtidigt som den under andra perioder har varit mer frånvarande. Jag talar här om en akademisk närvaro och hurvida texten har givits utrymme i mitt avhandlingsmanus. I den inledande delen av avhandlingsprocessen blev jag ombedd att skriva ned och reflektera över såväl mina yrkesmässiga som privata erfarenheter. Dels i syfte att sätta ord på dem, dels i syfte att distansera mig från min berättelse och kunna betrakta den med en viss distans. Jag har vid olika tidpunkter valt att lyfta in delar av detta material i mitt manus och vid andra tidpunkter valt att inte göra det. Jag upplever att det har funnits en utmaning i att hitta en balans mellan transparensen kring vem jag är och var jag kommer ifrån, utan att själv bli allt för tongivande. I de tidigare delarna av avhandlingsprojektet efterfrågades en ökad transparens, varpå jag valde att vara mer öppen med mina personliga erfarenheter. Under senare delen av processen upplevde jag dock att denna öppenhet tenderade att ta fokus från studien i sig, vilket aldrig har varit min avsikt. Jag kan närmast beskriva det på följande sätt:

“(...) the ethnographer becomes more memorable than the ethnography, the self more absorbing than other social actors.”
(Atkinson, 2006:402)

För att ge kvinnorna i studien ’fritt’ utrymme har jag därför valt att helt utelämnat berättelsen om mig själv och mina reflektioner kring den. Jag nämner kort i introduktionen att jag är gift med en entreprenör, att vi har två barn tillsammans och att det väcker andra frågor kring jämställdhet än de som idag behandlas inom innovationssystemet. Vissa kritiker kanske med rätta skulle argumentera för att det reducerar arbetet till att uteslutande vara en etnografi och därmed framstå som bristfällig ur ett autoetnografiskt perspektiv. Metoden kanske därför inte ska föras fram som en autoetnografi utan istället beskrivas som en auto/biografisk bas för ett etnografiskt arbete, alternativt som ett

självbiografiskt element i en etnografisk studie (Atkinson, 2006). Atkinson ger själv exempel på en handfull etnografiska studier som utgår från en autobiografisk bas och poängterar bland annat att det hade varit svårt, för att inte säga omöjligt, att skildra hur det är att rida genom att enbart observera. Eller att det är svårt att föreställa sig Dick Hobbs's (1988) studie av kriminella och poliser utan hans eget biografiska engagemang i den sociala värld som det utspelar sig i.

Jag relaterar själv till denna "etnografi med autobiografiska bas" som en form av tyst och underliggande kunskap, ständigt närvarande i mina iakttagelser, skildringar och resonemang. Den tillämpas som jag upplever det mellan raderna, där min analys och mina reflektioner möjliggörs av att jag har en bred erfarenhet av hur det svenska innovationssystemet fungerar. Jag förstår dess normer, är väl införstådd med praktiken, har lärt mig det 'korrekta' språket och vilka riktlinjer jag måste förhålla mig till. Samtidigt är jag lika väl insatt i vad livet tillsammans med en entreprenör kan innebära. Det är en samlad kunskap som inte bara har varit ovärderlig, den har varit absolut avgörande, i arbetet med att formulera det empiriskt definierade problem som har uppstått i skärningspunkten mellan två olika världar: mitt privata liv och mitt yrkesliv. Något jag liknar vid att som forskare ha en dubbelbottnad position i relation till de objekt jag studerar.

Min dubbelbottnade position som forskare

En annan aspekt av min position som forskare handlar om huruvida jag är en 'insider' eller en 'outsider' i relation till de objekt jag studerar. Om en forskare är en insider eller en outsider har en epistemologisk betydelse då hennes relation till deltagarna har en direkt påverkan på den kunskap som samskapas mellan dem (Griffith, 1998). Likväl som det kan påverka beskrivningen och presentationerna av de röster som marginaliserats (Tang, 2007). Det har argumenterats för att en insider har vissa fördelar. Dels i att sätta samman en kvalitativ studie och utforma frågor. Dels i att finna och rekrytera deltagare. De kan också vara mer medvetna om det liv deltagarna lever i jämförelse med en outsider (Perry et al., 2004, Gair 2012, Griffith 1998). Det finns dock en potentiell risk för att en insider förbiser delar inom empirin om de tar dess innehåll för givet (Perry et al., 2004). En outsider kan å andra sidan ha fördelar av att ställa 'naiva' frågor, göra observationer och notera nyanser i empirin som kan gå en insider förbi (Tang, 2007). Men det har också påpekats att outsiders har svårare att förstå och representera erfarenheter hos grupper som är marginaliserade (Bridges, 2001).

Om en insider definieras som en forskare som personligen tillhör samma grupp som deltagarna i studien tillhör (baserat på karaktäristika som etnicitet, kön och sexuell läggning) och en outsider inte är den del av denna grupp (Gair, 2012) går det att argumentera för att jag är en insider. I dubbel bemärkelse. För det första är jag själv en vit, heterosexuell, medelklasskvinna, som de

flesta av kvinnorna som deltar i studien. Vi delar samma språk och lever i en svensk kultur. Därutöver är jag likt dem tillsammans med en man som är entreprenör. För det andra har jag under många år varit en del av det system som stödjer entreprenörskap i linje med de policytexter jag studerar, vilka har varit en naturlig del av min vardag. En sådan uppdelning av insider/outsider kan emellertid uppfattas som en relativt fast definition av ett koncept där gränserna kan vara mer flytande och lösa i kanterna. Willmotts (1986) separation av ett samhälles rumsliga, socialt strukturella och symboliska dimensioner antyder till exempel att en individ kan vara "inuti" vissa samhälleliga relationer enligt några kriterier och "utanför" dem enligt andra. Mullings (1999) menar vidare att uppdelningen mellan insider och outsider tar för givet att identiteter är fixerade i tid och rum och menar att forskarens position ska förstås som mer flytande samt att en forskare aldrig kan positioneras fullt ut på någon sida.

I mitt fall innebär det till exempel att jag, i relation till de kvinnor som är äldre än vad jag är, kan uppfattas som en outsider sett till den tids-, och rumsliga aspekten. Deras man startade företag och deras barn växte upp i ett sammanhang där jag själv var barn. Det var en tid när entreprenörskapspolicyen endast var i sin linda och normerna kring såväl entreprenörskap som jämställdhet såg annorlunda ut i jämförelse med vad de gör idag. Något som medför att det kan vara svårare för mig att relatera till deras preferenser, erfarenheter och val. Likt litteraturen antyder är det inte bara en fördel att vara en insider. Det visade sig i processen att finna och komma i kontakt med kvinnorna i studien. Jag skulle snarare säga att det har inneburit vissa förhållningsregler och restriktioner som jag inte hade behövt navigera kring om jag hade varit en outsider. Avseende policydokumenten upplever jag dock att min position har givit mig fördelar. Texterna har varit en del av min vardag och ett rättesnöre under de senaste tio åren. Jag har haft en god uppfattning om vilka dokument som är styrande för den normativa berättelsen om entreprenörskap i såväl Sverige som EU och regionerna. Jag har vidare haft tillgång till projektansökningar och insyn i hur olika projekt inom det svenska innovationssystemet arbetar med entreprenörskap- och jämställdhetsfrågor. Jag kan däremot uppfattas som en outsider då jag själv inte är en av de personer som har författat reformerna, utan endast följt dess riktlinjer.

Istället för att söka en position som insider eller outsider argumenterar Mullings (1999:340) för att forskaren ska söka en position under intervjun där de båda parternas kunskap inom området kan mötas och skapa en nivå som präglas av förtroende och samarbete. Hur jag har gått tillväga i det arbetet redogör jag för i avsnittet som beskriver hur jag har analyserat de parallella berättelserna. Det handlar bland annat om hur jag har försökt skapa ett förtroendeingivande samtalsklimat som kvinnorna kan känna sig bekväma i. Men innan jag övergår till att redogöra för hur jag har gått tillväga för att analysera det empiriska materialet, vill jag säga ett par ord om vad det innebär att generera kunskap baserat på egna erfarenheter.

Att generera kunskap baserad på egna erfarenheter

Vid det här laget borde det vara uppenbart att min avhandling utgår från de yrkesmässiga och privata erfarenheter jag har av entreprenörskap. Det finns teoretiker som argumenterar för att vår kunskap växer fram i spänningsfält likt de jag har beskrivit mellan mitt yrkesliv och privatliv (Molander, 1996) och menar att de utmärkande dragen för kunskapsbildning karaktäriseras av en pendling mellan polerna i de följande spänningsfälten:

- Del – Helhet
- Kritik – Tillit
- Närhet – Distans

I mitt arbete på en Västerås Science Park arbetade jag med att främja tillväxt och stödja entreprenörskap. Det gjorde jag genom att uteslutande vända mig till entreprenörer och företag i frågor som endast gick att relatera till verksamhetens 'affärsmässiga' utveckling. När jag var föräldraledig med vårt första barn insåg jag att de affärsrelaterade frågorna endast är en del av den helhet som omger entreprenörskapet. En helhet som blir viktig att förstå för att kunna främja såväl tillväxt som jämställdhet. En sådan insikt innebär att jag har pendlat mellan att se hur vi kan arbeta med att utveckla enskilda delar av ett entreprenörskap, till att se hur vi saknar ett helhetstänk i relation till den sociala kontext som omger entreprenören. Jag har även anspelat på att jag har pendlat mellan en tilltro till hur den svenska staten möjliggör arbetet med att stödja entreprenörskap och tillväxt samtidigt som jag har visat på ett kritiskt förhållningssätt i termer av att ett sådant arbete riskerar att ske på bekostnad av arbetet för jämställdhet.

Min pendling mellan närhet och distans karaktäriseras av den koppling jag av naturliga skäl har till entreprenörskapets praktik. Till skillnad från många andra teoretiker har jag en närhet till mitt fält. Jag är inte en främling som studerar en främmande kontext. Entreprenörskap är en del av såväl mitt privatliv som yrkesliv. Jag har därför aktivt fått arbeta med att skapa en form av distans till dessa delar, vilket har skett under hela min forskningspraktik. Arbetet med att skapa en distans till mitt upplevda liv är något jag har arbetat kontinuerlig med och det har skett i en process där jag vid upprepade tillfällen har skrivit ned, reflekterat och skrivit om mina personliga erfarenheter. Såväl de privata som de yrkesrelaterade. Distanseringen går även att härleda till hur jag har valt att närma mig de kvinnor som deltagit i studien. Genom att möta och samtala med kvinnor jag tidigare inte har en relation till skapas förutsättningar för ett visst distanserande. Men också genom att skriva ned reflektioner i samband med mina möten, transkribera och reflektera över vad som sagts och därefter söka svar och fördjupning i litteraturen. I min tolkning av dessa texter är det ofrånkomligt att bortse från de erfarenheter jag bär med mig om

entreprenörskap, där även samtal med många kvinnor och män utanför studien kan ses som en bakgrund mot de tolkningar jag gör av texterna.

Ett avhandlingsprojekt som problematiserar ett fenomen utifrån egna upplevda erfarenheter kan väcka frågor om arbetet verkligen bidrar till att generera ny kunskap, eller om skildringen endast redogör för delar som jag själv har kunskap om sedan tidigare. Molander (1996:87) menar att målet för en dialog som berör frågor av en något djupare och svårare karaktär är att:

”finna kunskap och insikt som deltagarna redan har, även om de inte vet att de har den. Frågor, svar och reflektion skall göra icke reflekterad kunskap och insikt tillgänglig.”

Här tolkar jag Molander utifrån att jag själv är den deltagare som ska finna kunskap och insikt och genom reflektion göra icke reflekterad kunskap tillgänglig för andra. När jag påbörjade arbetet med min avhandling hade jag reflekterat kring entreprenörskap både utifrån mitt privata liv och mitt arbetsliv. Min känsla var att jag bar på en kunskap som kunde belysa entreprenörskap på ett nytt sätt. Ett sätt som inte bara var relevant för mig själv och eventuellt andra kvinnor med mig, utan även för det innovationssystem som kom att finansiera en betydande del av mitt avhandlingsprojekt. Likväl som för de myndigheter som beslutar om hur offentliga medel ska fördelas och kartlägger dess utfall. Även om jag kom till universitetet med en viss förkunskap inom området, var det först i samband med avhandlingsarbetet jag kunde sätta ord på och forma ett språk för mina iakttagelser. På ett mer konkret sätt kunde jag nu redogöra för den kunskap jag bar med mig och de observationer jag hade gjort. Det har varit långt ifrån en rak och enkel resa. Det har inneburit att jag har fått pröva mig fram, utvärdera, omvärdera och korrigera, såväl teori som praktik. Något som i sig har varit en väldigt lärande process. Genom att föra en akademisk dialog, vara öppen för feedback och reflektera över mina beslut har jag arbetat med att ta till mig kunskapen på ett djupare plan. Inte minst vad gäller reflexiviteten i min roll som forskare, eller mitt val av teori. Att utgå från en feministisk position var till en början inte en självklarhet. Jag var rädd för att en sådan ansats skulle få vissa grupper och läsare att tappa intresset för en fråga som på ett politiskt plan riskerar att göras till partipolitik, snarare än att löpa genom olika former av politiska ideologier. Det senare har varit viktigt för mig för att kunna få gehör i en fråga som idag inte har uppmärksammats på någon kant. I takt med att antalet intervjuer ökade, blev det dock svårt att bortse från maktaspekten i relationen mellan kvinnan och entreprenören och feministisk teori blev en viktig lins för att synliggöra den.

Ambitionen med avhandlingen är att synliggöra och förmedla denna kunskap även för andra. Dels för de institutioner som arbetar med policyreformer relaterat till entreprenörskap och jämställdhet, dels för de aktörer som på daglig basis möter de medborgare som dokumenten syftar till att reformera. Och dels för de människor som lever i en relation med en entreprenör. Det finns

även ett vetenskapligt värde i att öppna upp jämställdhetsdiskursen inom entreprenörskapsfältet till att inkludera de kvinnor som delar sitt liv med en man som driver företag i studier av entreprenörskap och genus.

Att studera den normativa berättelsen genom för givet tagna sanningar och tystnader

I den här avhandlingen definierar jag den normativa berättelsen som en berättelse som formar vår sociala värld, inom en viss kontext. Den är en ”färdig produkt” som ges företräde andra berättelser och legitimerar en viss kunskap som vi håller för sann. Vilket också innebär att den sätter ramarna för vårt samhälle och hur olika subjekt kan agera inom dem. I det här avsnittet beskriver jag hur jag har gått tillväga för att analysera denna berättelse samt hur metoden har banat väg för hur de parallella berättelserna ska analyseras och vad jag där bör vara uppmärksam på.

Vad framställs som problemet?

Erkännandet av mindre och nya företag som ”motorn för ekonomisk tillväxt” (Birch, 1979) har motiverat en utbredd forskning om entreprenörskap (Davidsson och Wiklund, 2001) och de policyreformer som verkar för att stödja entreprenörskap (Acs och Szreb, 2007, Audretsch och Grilo, 2007). Genom att följa Foucaults (1972) resonemang kring de principer, procedurer och regler som formar en normativ berättelse tar jag stöd i Carol Bacchi (2009), diskursteoretiker och professor i statsvetenskap, som med inspiration av Foucault har utvecklat en metod för att genomlysa policyreformer: *What’s the problem represented to be?* (WPR). Policyreformer ska här förstås som en kulturell produkt, konstruerad av de normer och värderingar som omger oss och ses som styrning i dess vidaste bemärkelse (Bacchi, 1990, 1999, 2009). Enligt Bacchis (2017) uppfattning omfattar politiken inte bara lagstiftning, statliga institutioner och reformer. Den omfattar även diskurser och deras relation till särskilda subjektpositioner. Policyn rymmer följaktligen hela politikområdet, inklusive de yrkesverksamma och deras kunskap. Bacchi (2017) konceptualiserar politik som en ”praxis från insidan” och menar att beslutsfattande blir en diskursiv praxis i sig och därmed också en form av kunskapsproduktion som (re)konstruerar olika politiska ämnen, objekt och subjekt.

Utgångspunkten i Bacchis arbete är att kritiskt granska de föreställningar vi tar för givet i konstruktionen av politiska och sociala problem genom att peka på de maktrelationer som skapas och upprätthålles genom att göra dessa antaganden i olika reformer. Med Bojes (2001) ord handlar det om att granska den stora berättelsen och med Foucaults (1972) ord om att granska diskursen. Översatt till mina ord handlar det om att granska vad vi tar för givet i den

normativa berättelsen om entreprenörskap. Genom att se politiken som en praxis från insidan och reformerna som en social och kulturell produkt, kan politiken utarbeta policys som ger form åt en allmän uppfattning om vad entreprenörskap ska betyda. Bacchi (2009) föreslår därför att vi ska vara uppmärksamma på följande frågor när vi läser en policytext:

1. Hur framställer texterna det ”problem” som den specifika policyn syftar till att lösa?
2. Vilken är den bakomliggande rationaliteten, vad är det vi tar för givet utan att problematisera eller ifrågasätta?
3. Vad är det som lämnas oproblematiserat? Var är tystnaderna? Kan vi tänka kring problemet på ett annorlunda sätt?

Den *första frågan* syftar till att synliggöra hur problemet kan förstås på ett grundläggande sätt, då vårt sätt att förstå problemet även styr våra förslag till åtgärder (Bacchi, 2009). Genom att utgå från policyns konkreta förslag menar Bacchi att det går att definiera vilket problem som representeras genom de olika förslagen. I och med att olika representationer kan motsäga och stå i konflikt med varandra, bör arbetet inledas med att identifiera de olika representationerna. Ett sätt att förenkla uppgiften menar Bacchi är att se till hur de finansiella medlen fördelas inom förslaget, vilket ofta synliggör den dominerande problemrepresentationen. Det är också anledningen till varför jag har valt att ta med två olika projektansökningar och utvärderingar i min granskning.

Med den *andra frågan* studeras den bakomliggande logiken eller rationaliteten bakom problemet. Vad är det som antas, vilken kunskap tas för givet? Vad är det som inte ifrågasätts? Vad är det som är så självklart att det inte ens föranleder en reflektion? Den publika debatten vilar ofta på *dikotomier* så som offentlig/privat, ekonomi/social, kvinna/man, kollektiv/individ där den ena sidan ofta ses som viktigare och värderas högre än den andra, vilket medför att den andra sidan ges mindre utrymme (Bacchi, 2009). I relation till mitt forskningsområde handlar det om huruvida entreprenörskap är något som praktiseras av en individ eller ett kollektiv, i den publika sfären eller i den privata. Bacchi menar vidare att policyn vilar på olika former av *koncept*, där hälsa kan ses som ett, entreprenörskap ett annat och hållbarhet ett tredje. Dessa koncept fylls inom ramen för olika samhällskontexter med varierande betydelse, där vissa är så djupt rotade hos oss att det kan vara svårt att utmana dem om en alternativ innebörd. En viktig uppgift blir därför att identifiera dokumentens nyckelkoncept och se vilken mening de tillskrivs. Här är jag intresserad av vilken mening policydokumenten tillskriver entreprenörskap samt vem, vad eller vilka rymms inom entreprenörskap som konceptet? Koncepten vilar i sin tur på *kategorier* av människor, så som exempelvis äldre, kvinnor, akade-

miker eller entreprenörer. De ges enligt Bacchi en central roll och har en signifikant effekt för hur styrning utformas och utövas, men även för hur människor ser på sig själva och på andra. Syftet med frågan är inte att söka svar på hur något sker utan varför det sker.

Den *tredje frågan* syftar till att synliggöra vad det representerade problemet misslyckas med att problematisera. Det vill säga: Vad är det som faller utanför problematiseringens gränser, som inte anses vara i behov av en förändring eller reformering? I den här frågan frammanas en diskussion om de perspektiv som är tystade i den identifierade problemrepresentationen. Genom att ta hjälp av fråga två och se till motsatsförhållanden menar Bacchi att vi kan förenkla komplexa upplevelser och göra det möjligt att indikera var förenklingarna förvränger vissa frågor. Bacchi exemplifierar det med att liberala demokratier ofta hävdar att de behöver avgränsa reformerna till att enbart gälla den publika sfären och lämna medborgarnas privata liv utanför. Att familjen utesluts från olika reformer är inte ovanligt, vilket har kommit att utgöra en ”sanning” inom såväl den vetenskapliga diskussionen som i det offentliga samtalet (Freidenvall och Jansson, 2018). Trots det menar Bacchi (2009) att staten ingriper i det vardagliga livet hela tiden, både genom att göra och att *inte* göra. Genom att följa Bacchis resonemang är det under den andra frågan möjligt att synliggöra hur gränserna dras i de reformer som ska bidra till att öka tillväxten, vilka som inkluderas och vilka som exkluderas.

Syftet med metoden är att synliggöra hur samhället tillskriver vissa frågor legitimitet och håller dem för självklara och samtidigt peka på vad som osynliggörs och tystas samt vilka följder och implikationer ett sådant förhållningssätt riskerar att få (Bacchi, 2017). Utgångspunkten är att det aldrig finns *ett* givet sätt att se på det som är problematiskt, eller på de lösningar som föreslås för att åtgärda problemet (Bacchi, 2009). Metoden är ur det avseendet lämpad för att synliggöra fler aspekter av entreprenörskap (Asplund, 1970). Genom att belysa och begripliggöra ett problem ur flera aspekter menar Bacchi att det kan få helt olika implikationer för olika subjekspositioner i vårt samhälle. Och det här är viktigt. För det innebär att jag med en sådan ansats kan synliggöra kopplingarna mellan den normativa berättelsen och de konkreta implikationer som berättelsen riskerar att medföra för vissa grupper genom att sätta dem i relation till de parallella berättelserna. Bacchi (2009) manar därför till att vara uppmärksam på vad en viss reform kan föra med sig i termer av hur vissa *subjekt positioneras* samt hur reformerna kan *påverka livet för de människor som exkluderas*.

Avseende positioneringen av olika subjekt beskriver Bacchi (2009) det som ett resultat av att diskurser möjliggör särskilda subjekspositioner i ett samhälle, där personer tenderar att skapa mening i den sociala världen utifrån denna position. Vilka vi är och hur vi känner för oss själva och andra ser Bacchi därför som en förlängd effekt av hur subjekten positioneras i policydokumenten. Hon exemplifierar det med att olika grupper ofta ställs emot varandra,

exempelvis arbetslös mot anställd, och menar att stigmatiseringen av de grupper som anses ”ha/vara ett problem” i samhället fyller ett värdefullt politiskt syfte då de uppmuntrar majoriteten till ett annat beteende. Med min bakgrund skulle jag säga att logiken i entreprenörskapspolicyn fungerar på ett omvänt sätt. Här ställs entreprenören mot icke-entreprenören, där entreprenören fyller ett värdefullt politiskt syfte i att som förebild uppmuntra andra medborgare till ett önskat entreprenöriellt beteende. I relation till det liv vi lever refererar Bacchi till hur problemets representation kan ta sig uttryck i ”verkligheten” genom att materiellt påverka våra liv. Normativa berättelser är med andra ord inte bara ord och meningar som utbyts, utan måste förstås som något som utövar inflytande på människors liv på ett väldigt verkligt sätt. Så verkligt att det kan bli avgörande för vilka som får rätt till olika typer av välfärdstjänster i vårt samhälle (Bacchi, 2009). I min analys av de parallella berättelserna har jag därför valt att särskilt intressera mig för de implikationer som enligt Bacchi kan följa av en viss reform genom att studera kvinnornas *levda erfarenheter* samt hur olika *subjekt positioneras* i deras skildringar av ett liv tillsammans med en entreprenör. Vilket jag redogör för efter att jag har beskrivit de analytiska steg som väglett min läsning av policydokumenten.

Analytiska steg

Som redogjorts för i kapitel fem har jag baserat mitt urval på *Den nationella strategin för hållbar regional tillväxt och attraktionskraft 2015–2020* (Regeringskansliet, 2015) och valt ut 21 dokument för analys. Dokumenten lästes inledningsvis igenom för att få en bild av innehållet och dess betydelse för granskningen. De delar som bland annat rörde klimat, infrastruktur och kultur valdes i det här skedet bort då de saknade relevans för studien. I den andra läsningen utgår jag från de tre frågor som formulerats av Bacchi (2009) och som redogjorts för ovan:

1. Hur framställer texterna det ”problem” som den specifika policyn syftar till att lösa?
2. Vilken är den bakomliggande rationaliteten, vad är det vi tar för givet utan att problematisera eller ifrågasätta?
3. Vad är det som lämnas oproblematiserat? Var är tystnaderna? Kan vi tänka kring problemet på ett annorlunda sätt?

Eftersom Europa 2020 strategin enligt illustrationen i kapitel fem och Figur 3 är utgångspunkten för hur medlemsländerna ska arbeta med entreprenörskap, innovation och tillväxt, var dokumentet även utgångspunkten för min läsning. Jag tog mig därefter an de nationella och regionala reformerna i given ordning. I ett första skede innebar det att identifiera det problem som reformerna syftar

till att lösa. Jag arbetade med markeringspenna i utskrivna versioner av samtliga dokument och upprättade parallellt en Excel-fil där jag digitalt förde in de citat som markerats manuellt. Citaten kategoriserades efter de tre nivåer av politisk styrning som presenterades i kapitel fem - EU, nationell och regional - och avslutades med referens och sidhänvisning. Denna uppdelning gjorde det möjligt att följa hur olika frågor betonades på olika politiska nivåer och kan se ut som i exemplet nedan.

Fråga 1 - Problemets representation: Det finns för få medborgare med entreprenöriell kompetens	
EU-nivå	I Europa 2020 föreslås tre prioriteringar som förstärker varandra: <u>Smart tillväxt</u> – utveckla en ekonomi baserad på kunskap och innovation. <u>Hållbar tillväxt</u> – främja en resurseffektivare, grönare och konkurrenskraftigare ekonomi. <u>Tillväxt för alla</u> – stimulera en ekonomi med hög sysselsättning och med social och territoriell sammanhållning. Dessa tre prioriteringar (smart, hållbar, inkluderande) är ömsesidigt förstärkande och ger en vision för hur Europas sociala marknadsekonomi skulle kunna utvecklas under 2000-talet. (Europa, 2020, s. 10)
	Smart tillväxt innebär att kunskap och innovation stärks som drivkrafter för vår framtida tillväxt. (Europa, 2020, s. 12)
	Ser till att innovativa idéer kan omvandlas till nya produkter och tjänster som skapar tillväxt, högkvalitativa arbetstillfällen och bidrar till att ta itu med samhällsliga utmaningar på europeisk och global nivå. Men för att lyckas måste detta kombineras med entreprenörskap, finansiering och en inriktning på användarnas behov och marknadens möjligheter. (Europa, 2020, s. 12)
	På nationell nivå måste medlemsstaterna (...) se till att det finns tillräckligt många personer med examen inom vetenskap, matematik och teknik och inrikta skolornas kursplaner på kreativitet, innovation och entreprenörskap. (Europa, 2020, s. 13)
	På nationell nivå måste medlemsstaterna (...) reformera nationella (och regionala) FoU- och innovationssystem för att främja spetskompetens och intelligent specialisering. (Europa, 2020, s. 13)
	För att öka företagandet och höja kommersialiseringsgraden syftar insatser i programmen till att stärka den entreprenöriella kompetensen och kompetensutvecklingen samt främja ett livslångt lärande. (Partnerskapsöverenskommelsen, s. 76)

Efter att ha identifierat vad som i dokumenten framställs som problemet, gick jag vidare till att identifiera problemets bakomliggande rationalitet. Jag arbetade återigen med markeringspennor i pappersdokument, parallellt med att jag

förde över citaten i en Excel-fil likt ovan. Med citaten samlade i ett dokument blir det vid en genomläsning tydligt att det inte bara är en, utan flera rationaliteter som ligger till grund för hur policydokumenten är utformade. Dokumentet skrivs ut och arbetas igenom med nya färger på markeringspennorna för att kategorisera de antaganden som görs. Här identifieras fyra olika rationaliteter. Med dessa rationaliteter som utgångspunkt lästes samtliga dokument igenom igen. Vid denna läsning noterades såväl stöd för som avvikelser från dessa rationaliteter. Det har möjliggjort en rikare analys som ytterligare definierar hur olika rationaliteter kommer till uttryck på de tre nivåerna för politisk styrning. Resultatet för analysen presenteras i kapitel sju och följer Bacchis (2009) tre frågeställningar i kronologisk ordning.

Att studera parallella berättelser genom livsberättelser och subjekspositioner

De parallella berättelserna beskrivs som fragmenterade och vardagliga, skildrade av röster som vanligtvis inte får komma till tals. Ett berättande som sker *innan* det har skapats en *kollektiv* mening, i den normativa berättelsen (Boje, 2001). De kompletterar, gör motstånd och problematiserar. I det här avsnittet redogör jag för hur jag har samlat in och analyserat dessa berättelser. Det handlar dels om samtalet med kvinnan och hur jag har valt att överföra hennes ord till text genom tematisk analys. Men också om vad det innebär att studera privata liv och presentera resultatet i det offentliga.

Att samtala med kvinnan

Empiriskt är de parallella berättelserna baserade på tolv kvinnors ”korta livsberättelser”. Korta livsberättelser innebär att de i huvudsak har fokuserat på ett specifikt tema i kvinnornas liv (Plummer, 2001), entreprenörskap och företagande. Jag fick kontakt med dem via en inkubator eller science park. Kontakten skedde antingen via mail eller telefon där jag kort presenterade mitt intresseområde så att de vid vårt möte var införstådda med att jag var intresserad av hur partnern och entreprenören ”samarbetar för att möjliggöra ett entreprenörskap”. Jag gav kvinnorna möjligheten att välja tid och plats för vårt möte med en förhoppning om att deras val skulle göra dem mer trygga i situationen. Vissa valde att ses i en offentlig miljö, på ett fik eller ett universitet, medan andra föredrog att träffas på min arbetsplats eller hemma hos sig själva.

Vid tidpunkten för intervjuerna var kvinnorna bosatta från storstad till glesbygd i den del av Sverige definieras som Mälardalen. Intervjuerna genomfördes med varje kvinna enskilt. Tidsåtgången varierade mellan en knapp timma och två och en halv timma. För att initiera och uppmuntra kvinnorna att berätta om sitt liv valde jag, inspirerad av Holstein och Gubrium (1995:40 - 41), att

inleda varje intervju med att ställa en öppen fråga ”*Om du skulle skriva en bok om ditt liv, vad skulle du döpa kapitlen i boken till och vad skulle de innehålla?*” för att sedan mer specifikt komma in på det liv hon lever tillsammans med en entreprenör. Ett sådant tillvägagångssätt kan ses som problematiskt i och med att det öppnar upp för ett konventionellt linjärt berättande som följer en kronologisk ordning. Men uppmaningen kan också förstås som ett sätt att hjälpa kvinnorna att börja berätta. Intervjuerna är tematiska livsberättelseintervjuer som till skillnad från berättelser om ett helt liv i första hand fokuserar på en viss period i, eller särskilda aspekter av, kvinnornas liv (Bertaux, 1981).

I vårt samhälle vet de flesta människor vad en intervju är för något, en form av kollektiv föreställning som kan föra med sig vissa förväntningar på hur en intervju ska gå till. En vanlig uppfattning är att de personer som intervjuas förväntas svara på de frågor som intervjuaren har förberett, då den strukturerade intervjun beskrivs som ett dominerande paradigm inom samhällsvetenskaplig forskning (Mishler, 1986). Att då mötas med en uppmaning till berättande om ett liv upplevs inte alltid som något positivt (Seidman, 1998). Ett par av kvinnorna blev något konfunderade och frågade mig hur de skulle börja, om det var det liv de levde idag, eller det liv de har levt. De ombads då vanligtvis att utgå från sin barndom och sin uppväxt. Intervjuerna kan beskrivas som samtalande i den bemärkelse att jag som forskare har deltagit både som samtalspartner och som lyssnare, snarare än att helt lämna över berättelsen till respektive kvinna. Samtalen under mina möten kom att fortlöpa på lite olika sätt, beroende på interaktionen mellan mig och kvinnorna. Vissa upplevde jag som mer nervösa, andra som skeptiska, vissa mer förberedda andra mer intuitiva. Det tog sig också uttryck i de olika berättelserna, som kom att variera stort i omfattning och detaljrikedom. Under mina möten insåg jag dock att flera av berättelserna hade vissa saker gemensamt. Nedan har jag sammanställt en presentation av kvinnorna (se Tabell 4) där jag anger vissa detaljer kring intervjun samt de två saker som flera kvinnor hade gemensamt. En företagande pappa och deras utbildning/yrke.

Namn	Ålder	Yrke/ Utbildning	Pappa med ftg.	Datum för intervju	Längd intervju
Lena	50	Beteendevetare	Nej	180208	53 min
Anki	55	Inom turism	Ja	180212	74 min
Rosie	62	Sekreterare	Okänt	180222	72 min
Gun	52	Förskolepedagog	Ja	180226	74 min
Birgitta	62	Sjuksköterska	Okänt	180302	70 min
Moa	32	Sjuksköterska	Ja	180302	109 min
Emma	37	Beteendevetare	Nej	180308	92 min
Nadja	23	Sjuksköterska	Okänt	190411	74 min
Marie	45	Arbetar fackligt	Nej	190415	63 min
Carola	45	Undersköterska	Nej	190416	60 min
Linda	35	Skolpedagog	Ja	190424	194 min
Anna	29	Sjuksköterska	Ja	190416	82 min

Tabell 4: Deltagande kvinnor i studien

Från samtal till text

Samtliga intervjuer spelades in genom mobilappen Voice Record, vars plattform gjorde det möjligt att exportera filerna till datorn där de avpersonifierades och sparades i samband med varje intervju. Versionen i appen raderades sedan. Därefter påbörjades arbetet med att transkribera samtalen. Under den tid jag arbetade med textmaterialet har jag på olika sätt avidentifierat de personer, platser, företag samt vissa yrken som nämnts av kvinnorna. Jag har bland annat döpt om samtliga kvinnor och de familjemedlemmar som omnämns i berättelserna. De har ersatts med, vad jag upplever, relativt vanliga svenska kvinno- och mansnamn. Att namnen på personerna i studien är svenska beror på att samtliga kvinnor i studien är uppvuxna i Sverige och lever tillsammans med en svensk man, även om det i något fall finns utländska rötter. Vidare har jag bytt ut namn på städer och geografiska områden som kvinnorna nämner. Jag har också valt att beskriva företagen på ett sätt som ska göra det svårare att identifiera dem, i vissa fall har jag valt att byta ut produkten företaget tillverkar mot en likvärdig annan.

Transkriberingen av de inspelade samtalen är en form av analys i sig och jag upplever att det är viktigt att skildra vilka beslut och ställningstaganden som har legat till grund för detta arbete. Det handlar bland annat om huruvida det som sägs ska återges i skriftspråk, det vill säga med ord som är korrekt stavade och återgivna, eller om talspråket ska få lysa igenom för att kunna

behålla de uttryck och uttal som speglar intervjusamtalens unikiteten. Jag har valt en mellanväg. När texten transkriberades valde jag att göra det så detaljrikt och "samtalsnära" som möjligt. Dels för att behålla en del av intervjusamtalens individuella karaktärer, men också för att jag vid tillfället inte hade helt klart för mig hur den narrativa ansatsen skulle tillämpas och var mån om att hålla flera dörrar för analys öppna.

Vanligt förekommande ord som jag valde att ombilda till skriftspråk var: det (de), jag (ja), och (å), var (va), är (e). Min bedömning var att ombildningen av dessa ord inte skulle påverka samtalets tempo på samma sätt som de ovan angivna orden samt att de i form av talspråk kunde försvåra läsningen. Jag valde även att skriva ut ändelsen på de ord som uttalades utan ändelse. Det som i talspråk formulerades som: stanna, börja, ångra, bruka skrevs ut med ändelsen (de) och omvandlades till stannade, ångrade och brukade (bortsett från sa och sade). Jag valde att göra omskrivningen då jag upplevde att talspråksformen i det här fallet inte tillförde något i intervjuutdragen. Ett annat beslut avser hur de bekräftande läten som ofta tar sig uttryck i hummanden ska hanteras, likväl som röstläge, skratt, betoningar, när en person avbryter en annan med mera. Eftersom analysformatet ännu inte var bestämt valde jag att skriva ut alla läten så som "mm", "eh" för att fånga samtliga skiftningar under intervjuens gång. I de fall en person avbryter den andre, eller gör en kortare inflikning än tre ord har jag valt att skriva in det inom parantes i den andre personens tal, vilket kan se ut på följande sätt.

Det kan ju vara tvärtom också att man kämpar för något som inte blir något eller som (ja, precis) och så har man lagt ned mycket tid och engagemang.

Jag har markerat vem det var som talade genom att skriva ut första bokstaven i förnamnet i marginalen. I parentes för den som avbryter eller flikar in har jag valt att utelämna denna bokstav eftersom det bara finns en annan person som kan bryta in, då varje intervju genomfördes med enskilda individer. Vidare markerade jag pauser, återgivande av den egna och andras röster samt höjda röster enligt följande princip:

...	Paus 2–5 sekunder
... ...	Paus 5 sekunder eller längre
"xyz" (tonläge)	Återgivande av egen eller andras röst, med angivet tonläge i parantes
(skrattar)	Ett skratt
(xxx yy zzz)	Markering för när någon flikar in samtalet och antalet ord inte överskrider tre

När jag senare i processen bestämde mig för att de parallella berättelserna skulle analyseras genom en tematisk analys blev tonlägen, skiftningar i språk,

pauser och skratt inte lika viktigt som om jag hade arbetat med andra former av narrativ analys. De ges därför inte något särskilt fokus när den transkriberade texten ska omvandlas till en berättelse. Jag behövde däremot ta ställning till hur intervjuutdragen skulle framställas i de empiriska delarna. Dels i relation till antalet utdrag och dess längd, men också i relation till de delar som tagits bort. I de fall jag har tagit bort delar av det transkriberade samtalet har jag märkt ut det med en parentes med tre prickar i (...). Eftersom kvinnornas berättelser presenteras i tre olika kapitel (8, 9 och 10) skiljer sig också sättet på vilket citaten presenteras i respektive del. I kapitel åtta är utdragen längre och fler och syftar till att ge en deskriptiv och mer ingående bild av respektive kvinna och hennes erfarenheter av entreprenörskap. I kapitel nio konstruerar jag en berättelse baserat på vad de olika skildringarna i kapitel åtta har gemensamt och använder mig av färre och kortare utdrag. I kapitlet som därpå följer har jag valt att rikta större uppmärksamhet mot språket och hur kvinnorna skildrar sitt liv. Jag återgår därför till att ha fler och deskriptiva citat för att på ett transparent sätt kunna illustrera hur kvinnorna positionerar sig själva och sin man i berättelsen.

Även om det analytiska arbetet påbörjades under såväl intervjuerna som transkriberingen är det i det här skedet samtalen och den transkriberade texten ska omvandlas till en analys. Att analysera kvinnornas berättelser har skett utifrån två olika metoder. De utgår båda från den livsberättelse hon uppmuntrades att skildra under vårt möte. I den första analysen har jag intresserat mig för *vad* kvinnorna berättar om deras levda erfarenheter av entreprenörskap, både som vuxna och barn. I den andra analysen intresserar jag mig för *hur* kvinnorna skildrar sin berättelse, vilka diskurser som blir framträdande och hur olika subjekt i berättelsen positioneras. Min redogörelse för hur kvinnornas berättelser analyseras är följaktligen uppdelad i två avsnitt: *Kvinnornas levda erfarenheter* och *Kvinnornas positionering av subjekten*.

Kvinnornas levda erfarenheter

Som jag läser Bojes antenarrativa metod är en parallell berättelse, en berättelse vars mening ännu inte är kollektiv. Det ska dock inte förväxlas med att berättelsen inte kan vara meningsskapande för de enskilda personer som skildrar den. Individer kan följaktligen använda berättelsen för att skapa mening i *sitt* specifika liv, när de skildrar *sina* levda erfarenheter, även om deras berättande ännu inte har bidragit till att skapa kollektiv mening i den normativa berättelsen. Jag har därför valt att använda mig av livsberättelser för att skildra de levda erfarenheterna i kvinnornas liv.

Enkelt uttryckt är en livsberättelse den berättelse som en person berättar om sitt liv, eller valda delar av sitt liv (Plummer, 2001). Inom entreprenörskapsforskningen har metoden främst använts för att studera hur individer blir entreprenörer (Hytti, 2010) samt hur entreprenörer lär sig saker, utvecklas och växer (Rae och Carswell, 2000, Rae, 2004, Hytti, 2005). I den här studien tar

jag ett något annorlunda grepp som i första hand kan kännas igen inom andra discipliner där metoden har tillämpats för att ge uttryck åt "tystade" liv i det privata (McLaughlin och Tierney, 1993, Gluck och Patai, 1991). Metoden anses i dessa sammanhang lämplig då den öppnar upp för reflektion över levda erfarenheter (Ghorashi, 2008) samtidigt som den tillåter tid och utrymme för dialog (Ardenier 1975, Anderson och Jack, 1991). Jag avser följaktligen använda livsberättelsen för att ge uttryck åt det tystade livet i ett entreprenörskap där jag är mån om att skapa utrymme för kvinnorna att skildra sina erfarenheter för att kontrastera den normativa berättelsen.

Att undersöka socialt liv och kulturella mönster innebar i början av 1900-talet att göra anspråk på att, i varierande omfattning, spegla en social verklighet. Något som kan liknas vid att berättelserna behandlades som "fotografier av en objektiv verklighet" (Rosenwald och Ochberg, 1992). Här ansågs ett liv ha en naturlig historia som utvecklades över tid och utmärktes av objektiva erfarenheter och händelser (Denzin, 1995). Intresset riktas mot vad som sägs, med fokus på de händelser och erfarenheter som antas representera verkligheten. Det är ett realistiskt och naturalistiskt förhållningssätt som under senare år har kritiserats. Bland annat för att det saknar reflektioner kring hur sociala sammanhang och kulturella kontexter skapar möjligheter och begränsningar för vad människor kan berätta i olika situationer (Riessman, 2008). Kritiken växte fram under 1980-talet genom den narrativa vändningen, vilken kan ses som en tvärdisciplinär våg inom flera områden, såväl akademiska discipliner som samhället i stort. Den kännetecknas av ett kritiskt förhållningssätt gentemot positivism och är knuten till utvecklingen av den postmoderna och poststrukturalistiska filosofin. Från att göra ett sanningsanspråk på rekonstruktionen av ett liv, skiftar nu fokus till att se det sociala livet som en konstruktion av berättelser, genom vilka människan skapar mening av sina erfarenheter. Inom den poststrukturalistiska forskningen diskuteras till exempel i vilket syfte berättandet användes och hur människor använder sig av berättelser i olika sammanhang (Kreiwirth, 1992).

En av förgrundsgestalterna inom berättelseforskningens konstruktionistiska inriktning är Jerome Bruner (1988, 1991, 1997). Han bidrog till utvecklingen av en ny ontologi när han la fram sin idé om att den sociala världen konstrueras genom människans varande och hennes berättelser, som i sin tur skildras i en kultur med specifika kunskapsdomäner. Sociala övertygelser om hur människan ska agera och vad hon ska tänka om sig själv och andra organiseras enligt Bruner (1991) genom våra berättelser. Vidare menar Polkinghorne (1988) att mänsklig erfarenhet i första hand görs meningsfull genom berättelsen. Ett liknande resonemang förs av Ricoeur (1995) som gör gällande att de personliga erfarenheterna kommuniceras som en berättelse och en specifik rekonstruktion av våra erfarenheter, där den kombinerade reflektionen mellan forskaren och subjektet ger de levda erfarenheterna och händelserna en mening. Såväl Polkinghorne (1988) som Ricoeur (1995) relaterar till berättelsen som meningsskapande.

En viktig faktor för att skapa mening handlar om att förse kroppen med användbar information för att kunna leva i världen på ett föränderligt och anpassligt sätt. En annanom förmågan att knyta an till andra individer och sociala grupper i vårt samhälle (Lichtenberg, 2017). Forskning har tidigare visat att meningsskapande och minnen av levda erfarenheter varierar och är beroende av olika tidpunkter (Habermas och Reese 2015, McAdams, 2015) samt att vårt sätt att minnas och skapa mening är två aktiviteter som utvecklas och förändras genom social interaktion, inbäddade i kulturella kontexter (McLean och Syed, 2016). Vidare anses människan ansvarig för att producera, och leva i, en berättelse på ett sätt som överensstämmer med det liv som anses passande för vår kultur (McAdams, 1993). Hon uppges även komma till insikt om sig själv genom att skapa en heroisk berättelse om sitt liv, som på ett naturligt sätt konstrueras för att föra samman olika delar av oss själva och våra liv till en meningsfull och övertygande helhet (McAdams, 1993).

McAdams (1993) illustrerar det genom att berätta om Margaret, en kvinna i 45-årsåldern som haft en svår uppväxt på grund av en missbrukande pappa och separerade föräldrar. När hon var fem år blev hon ivägskickad till en katolsk internatskola där hon regelbundet blev slagen och förödmjukad av nunnorna, något hon relaterar till som ett fängelse. 25 år senare åker hon tillbaka till det då övergivna internatet, bryter sig in och vandaliserar kapellet. Innan hon går därifrån ristar hon in "I hate nuns" och "They beat children" på den dörr hon sedan stänger bakom sig. Det är enligt McAdams Margrets behov av att skriva om sin personliga berättelse, så att den bättre kan anpassas till vad hon har åstadkommit senare i livet, som driver henne tillbaka till skolan. Genom att göra resan menar författaren att hon kan nå en försoning med sitt förflutna och drivas framåt med energi i riktning mot en framtid hon skulle vara stolt över att skapa. Vad McAdams här ger uttryck för är att människan tenderar att leva efter sin egen berättelse, varpå sättet vi lever våra liv påverkas av hur vi berättar om dem.

Människan tenderar vidare att se på sitt liv i mer positiv bemärkelse än vad en objektiv bedömare skulle göra (Taylor, 1989). Taylor menar att vi har en benägenhet att leva våra liv genom "positiva illusioner" samt att dessa illusioner fungerar bra för oss så länge de inte är för extrema. Om vi tror att vårt liv är lite bättre än vad det egentligen är och att vi själva äger möjligheten att påverka vårt öde, ökar också vår förmåga att hantera motgångar och möta svårigheter med självförtroende och tillförlit (Taylor, 1989). Det är en aspekt av livsberättelsen som manar till uppmärksamhet kring hur en berättelse framställs av avsändaren i relation till hur den uppfattas av mottagaren och reflektera över diskrepansen däremellan. I den här studien utgår jag från att konstruktionen av berättelser är ett av människans sätt att göra sina erfarenheter begripliga och kommunicera dem till andra människor. Det innebär att jag använder livsberättelserna för att studera kvinnornas tolkningar av sig själva och sin sociala värld, vid en specifik tidpunkt och i relation till den sociokulturella kontexten. Kvinnans levda erfarenheter blir ett kontrasterande sätt att skildra

entreprenörskap där vi istället för att se den företagande och tillväxtorienterade aspekten får inblick i ett sammanhang där entreprenörskap kan tillskrivas andra betydelser. Utifrån en annan intrig, med andra huvudpersoner och scener. Likväl som livsberättelsen skapar mening åt de levda erfarenheterna uttrycker den även berättarens konstruktion av sin egen och andras identiteter. Här förstår jag följaktligen identiteten som en berättelse, skapad, reviderad och återskapad under hela livet (Bruner, 1991, 1996, Gergen, 1994, Gergen och Gergen, 1986). Det innebär att vi känner och upptäcker oss själva och andra genom de berättelser vi berättar. Vi lever med andra ord vår berättelse.

Analytiska steg

När analysarbetet påbörjades hade jag en relativt god uppfattning om vad de olika kvinnorna berättat, då samtliga intervjuer transkriberats i detalj. Det handlade bland annat om deras barndom och yrkesval samt hur deras vardag vid tillfället för intervjun såg ut. Jag började med att läsa igenom de transkriberade intervjuerna och fokuserade på hur kvinnorna skapade mening och vilka erfarenheter som var centrala i deras berättelser. I det här arbetet utgår jag från de teman som är gemensamma i de olika skildringarna. Med inspiration från Emma Strollos (2013) avhandling *Det städade folkhemmet* fann jag en övergripande tematisering av innehållet i kvinnornas berättelser som jag strax ska återkomma till. I sin forskning intresserar sig Stollo för den tyska arbetskraftinvandringen till Sverige efter andra världskriget. Under den här perioden har arbetskraftinvandringen enligt Stollo främst handlat om mäns invandring till industrin, trots att den fram till 1950-talet till 60 procent bestod av tyska kvinnor. Med utgångspunkt i muntlig historia djupintervjuar Stollo tyskfödda kvinnor om deras erfarenheter av att arbeta i svenska hem och skildrar genom en intersektionell analys hur olika exkluderingsmekanismer samverkar och skapar skillnader och hierarkier mellan individer och grupper. Det sker inom såväl politiken som lagstiftning och på arbetsmarknaden. I den ena av hennes två analyser gör hon en kronologisk skildring av kvinnornas erfarenheter och delar upp dem i kapitlen ”Växa Upp”, ”Bryta Upp” och ”Städa Upp”. I det inledande kapitlet berättar hon om kvinnornas uppväxt i Tyskland, följt av deras beslut att bryta upp och lämna det krigshärjade landet för en ljusare framtid. Avslutningsvis visar hon på de tyska kvinnornas liv som hembiträden i det svenska folkhemmet, städa upp.

I den här avhandlingen intresserar jag mig för kvinnornas levda erfarenheter av entreprenörskapet och de gemensamma drag som träder fram när jag ber dem berätta om sig själva som om de skulle skriva en kapitelbok om sitt liv. Jag fann initialt Strollos uppdelning användbar då hennes teman till viss del följde en kronologi som kunde urskiljas i de berättelser jag själv tog del av. Det handlade om kvinnornas uppväxt samt om hur de i vissa fall fick ”bryta upp” från sitt liv för att kunna ”starta upp” företaget. Teman som senare kom att utvecklas. För att skapa en övergripande tematisering för min analys valde

jag inledningsvis skriva om Strollos begrepp Växa Upp, Bryta Upp och Städa Upp till: Växa Upp, Starta Upp och Dela Upp och förde in dem som huvudrubriker i ett Worddokument. I takt med att jag vid upprepade tillfällen läste igenom intervjuerna förde jag för respektive kvinna in olika textutdrag under Worddokumentets tre huvudrubriker. Under Växa Upp handlade berättelserna om deras barndom och yrkesval. Under Start Upp om beslutet att starta upp företaget och under Dela Upp om hur olika avlönade och icke avlönade arbetsuppgifter fördelades mellan kvinnan och mannen. Jag hade efter den första genomarbetningen ett dokument på drygt 100 sidor, med över 40 underteman.

Materialet kategoriserade både utifrån "emic" teman, det vill säga utifrån vad kvinnorna berättar om sina erfarenheter (men inte direkt kopplat till teorin) och utifrån "etic" teman det vill säga teman som knöt an till avhandlingens teoretiska ramverk (Crang, 2005). Tematiseringen dominerades dock av det tidigare. Emic teman utgick från innehållet i kvinnornas berättelser, men kunde efter hand skifta till en mer etic karaktär. Genom en iterativ process som gick fram och tillbaka mellan litteratur, teori och det empiriska materialet har de tre övergripande temana och dess underteman kommit att förändras och strukturerats om. När jag påbörjade den mer aktiva analysen läste jag litteraturen parallellt och skrev ihop teman utifrån den teoretiska ansatsen. Ett tema som initialt definierades efter yrkesval (emic) kom istället att definieras utifrån hur kvinnan får "serva" andra (etic). Ett annat tema gick från att definieras som kvinnans uppväxt till hur hon från tidig ålder får "lära sig" entreprenörskapet. De teman som inledningsvis var 40 till antalet reducerades till nio och de tre övergripande temana kom att ändras till: Växa Upp, Sluta Upp och Göra Upp...? Vilka jag återkommer till i kapitel nio och analysen av kvinnornas gemensamma livsberättelser.

Kvinnornas positionering av subjekten

Entreprenörskapsforskare har länge varit intresserade av entreprenörskap som en domän för identitetsskapande och identitetsarbete (Anderson och Warren, 2011, Lewis, 2013, Orlandi, 2017, Berglund et al., 2017). Under senare år har akademiker kommit att intressera sig för ett vidare perspektiv genom att fokusera på "subidentiteter" i den entreprenöriella processen och lyfter fram frågor som: Vilka är vi som individuella familjemedlemmar? Hur tävlar dessa identiteter med varandra? Hur påverkar och påverkas identiteterna av entreprenöriella beteenden och processer i en familjekontext där det drivs ett företag? (Randerson et al., 2015). För att kunna fånga upp dessa frågor behöver vi först förstå hur en identitet konstrueras. Som tidigare påpekats i avhandlingen används begreppet "subjektspositioner" för att referera till den *process*, genom vilka våra identiteter produceras (Burr, 2015) samt för att uppmärksamma sättet på vilket människor aktivt lokaliserar sig genom social interaktion, så kallad "positionering" (Davies och Harré, 1990). Konceptet positionering erkänner diskursens inflytande på formandet av

identiteter *samtidigt* som det ger utrymme för individen att aktivt använda sig av olika diskurser och tillämpa dem i olika sociala situationer. Det kan beskrivas som att två olika former av positionering som äger rum parallellt, där människan ses som en produkt av diskursen, samtidigt som hon själv formar den (Davies och Harré, 1990).

I diskurser finns det alltid olika positioner tillgängliga som subjektet kan anta och till dessa positioner knyts det vissa förväntningar om hur man ska agera. I linje med de poststrukturalistiska strömningarna menar Laclau och Mouffe (1985) att den sociala verkligheten struktureras av flera och motstridiga diskurser. Det innebär enligt författarna att subjektet inte bara positioneras av en diskurs, på en plats, utan att vi konstant positioneras genom en rad olika diskurser på olika platser. Att vara kvinna kan till exempel innebära att vara såväl yrkesarbetande, som fru, mamma och dotter. Ett intagande av positioner som ofta sker obemärkt så länge diskurser inte tävlar om att strukturera samma sociala rum. När motstridiga diskurser tävlar om utrymme i samma rum försätts subjektet i olika positioner, samtidigt, där diskurserna står i konflikt med varandra. Diskurser som inte sällan står i konflikt med varandra i en kvinnas liv är diskursen om kvinnan som mamma och som yrkesarbetande. I det första fallet kan det låta på följande sätt: ”det finns inget viktigare för barnet än ett tryggt hem med en omtänksam mamma”, ”kvinnans naturliga plats är i hemmet” eller ”det borde vara möjligt att försörja familjen på en lön, i alla fall en och en halv”. I det senare fallet är det mer troligt med formuleringar som: ”kvinnor ska kunna försörja sig själva ekonomiskt och på jämställda premisser” eller ”kvinnor ska uppmuntras att starta företag”. Det kan jämföras med det entreprenöriella jaget och det domestiska jaget som diskuterade i kapitel två.

Även om verkligheten för många kvinnor troligtvis ligger någonstans mitt emellan dessa diskurser, illustrerar de hur individen får brottas med de olika ”förväntningar” som finns i ett samhälle. Läger vi därtill att entreprenörskap ses som något eftersträvänsvärt, där såväl samhällets som familjens stöd är viktigt för att öka chanserna att ”lyckas”, finns det ytterligare en parameter för kvinnorna i studien att förhålla sig till. Hon kan därmed slitas mellan diskurserna en omhändertagande mamma, ’framgångsrik’ förvärvsarbetare och en ’stödjande’ fru.

“An individual emerges through the process of social interaction, not as a relatively fixed end product but as one who is constituted and reconstituted through the various discursive practices in which they participate. Accordingly, who one is, that is, what sort of person one is, is always an open question with a shifting answer depending upon the positions made available within one’s own and others’ discursive practices and within those practices, the stories within which make sense of our own and others’ lives.” (Davies och Harré, 1999:35)

Olika konstruktioner av en social interaktion kan således innebära diametralt olika subjekspositioner. Genom att relatera till den "hjämlösa kvinnan" och den "manlige chauvinisten" illustrerar Davies och Harré (1990) positionering genom att beskriva en argumentation mellan sig själva på en forskarkonferens. Bronwyn Davies uppfattar att hon plötsligt har blivit positionerad som en "hjämlös kvinna" av sin manlige kollega Rom Harré. Som ett svar på Bronwyns känsla av att bli positionerad som hjämlös upplever Rom att han positioneras som en "manlig chauvinist". Resultatet av en sådan diskussion kan innebära ett försök att omdefiniera den första talarens yttrande och därmed erbjuda nya positioner för de båda talarna. Detta ömsesidiga förhållande mellan en individs position och talarens intention att producera ett särskilt uttryck illustrerar väl hur konceptet positionering kan användas för att på ett mer dynamiskt sätt förstå hur våra sociala identiteter möjliggörs, accepteras, förhandlas eller avvisas.

Dessa positioner och motsatspar är i sig inte neutrala. Positionering är relaterad till makt (Harré och Moghaddam, 2003). En faktor som sätter ramarna inom vilka personer, institutioner och nationer kan utföra vissa handlingar gentemot sina medborgare. Genom att förstå vilka positioner som är legitima i en viss berättelse, och följaktligen även vilka som inte är det, kan vi också förstå vilka sociala identiteter som är tillgängliga respektive otillgängliga för oss i ett samhälle. Positioneringen kan därmed belysa hur människan agerar beroende på vilka rättigheter och skyldigheter hon tilldelas samt hur hennes agerande kommer att styras av moraliska och diskursiva praktiker (Davies och Harré, 1990). Något som enligt författarna även får konsekvenser för vilka möjligheter och begränsningar det innebär för olika individer i termer av vad vi kan, och inte kan, begära för oss själva. Såväl i samhället som inom familjen. Genom att studera vilka subjekspositioner som konstrueras i kvinnornas berättelser, hur de positionerar sig själva och sin man, kan vi få en förståelse för hur de ser på sig själva i relation till entreprenören. Eller för att fånga upp dialogen med Randerson (2015): Hur positioneras familjemedlemmarna i en entreprenöriell kontext? Tävlar dessa subjekspositioner med varandra? Hur påverkas och påverkar dessa subjekt av entreprenöriella beteenden och processer i en familjekontext där det drivs ett företag? En sådan kunskap gör det möjligt att förstå vad kvinnorna kan begära för sig själva, vilka rättigheter och skyldigheter de anser sig ha i en entreprenörskapande familj. Vilket även knyter an till den levda verkligheten och hur det materiellt kan komma att påverka kvinnans liv (Bacchi, 2009).

Analytiska steg

Att använda sig av en tematisk analys för att studera *hur* kvinnorna skildrar sina berättelser kan framstå som motsägelsefullt då en tematisk analys i första hand används för att studera *vad* kvinnorna berättar och har ett primärt fokus på innehåll (Riessman, 2008). Här vill jag argumentera för att den tematiska

analysen även kan användas för att studera *hur* kvinnorna använder sig av olika diskurser när de positionerar subjekten i berättelsen samt att ”användningsområdena” för dessa diskurser i sin tur kan ordnas efter olika teman. Ett sådant resonemang kan beskrivas utifrån Baumans (1986) definition av ”narrative events”, det vill säga: att studera berättandet som en händelse beroende av vår kulturella kunskap kring hur händelser kan – eller inte kan bli – konstituerade i vårt sociala liv. Vidare menar Riessman (2008) att de teoretiker som använder sig av en tematisk analys generellt sett inte är intresserade av dess form. Bruner (1986) menar dock att formen är avgörande för berättelsens innehåll och betonar dess kulturella och språkliga specificitet. Jag behandlar därför diskurserna som den *form* utifrån vilken kvinnornas berättelser kan konstrueras. Vidare ser jag den tematiska analysen som ett verktyg för att studera hur kvinnornas berättelser knyter an till och formas av olika diskurser, som i sin tur kan inordnas under olika teman.

I arbetet med att identifiera vilka positioner som görs i kvinnornas berättelser har jag i likhet med arbetet i analysen av den gemensamma berättelsen i kapitel nio vid upprepade tillfällen läst igenom både de enskilda kvinnornas berättelser och den gemensamma skildringen. Inledningsvis kodade jag dessa texter för att bli uppmärksam på vilka teman som framträdde och efterhand utkristalliserade sig fyra övergripande teman som har kommit att renodlas i arbetet med att skriva om, korta ned och mejsla fram kärnan i budskapet. Citaten som används i den här analysen har i viss utsträckning en deskriptiv funktion. Men de återges i första hand i ett analytiskt syfte då jag utifrån dessa utsagor studerar olika diskursers framträdanden i berättelserna samt hur kvinnorna positionerar sig i förhållande till dem och sin entreprenöriella man.

Etiska aspekter

I det här avhandlingsprojektet har jag tagit del av personliga redogörelser som kan betraktas som känsliga uppgifter. Min forskning kan ur det avseendet betraktas som en studie av privata liv där redogörelserna presenteras på den offentliga arenan, vilket kan medföra en etisk problematik (Birch et al., 2002). Det innebär att jag som forskare har ett etiskt ansvar gentemot de kvinnor som medverkar i studien och som på ett öppet och givmilt sätt har valt dela med sig av sina liv. En annan aspekt är att flera av de kvinnor jag mötte har uttryckt att de har uppskattat att få dela med sig av vad de omnämner som ”sina” erfarenheter, vilket kan tolkas som att de uppskattar att få berätta ”sin” berättelse. En berättelse som ofta står i skuggan av entreprenörens (Ahl, 2007). De etiska avvägningarna har därmed varit väldigt närvarande såväl innan som under och efter intervjuerna.

I kontakten med kvinnorna inför intervjuerna var jag noga med att informera om syftet med forskningsprojektet samt under vilka former vårt samtal skulle komma att ske. Innan vi påbörjade intervjun informerade jag om att samtalet mellan oss spelades in, att deras namn och andra känsliga detaljer

skulle anonymiseras samt att de när som helst under och efter intervjun hade rätt att avsluta sitt deltagande i studien. Inför de första intervjuerna övervägde jag huruvida jag skulle delge kvinnorna att även jag själv levde tillsammans med en entreprenör, osäker på hur den vetskapen skulle påverka våra samtal och i förlängningen trovärdigheten i min forskning. Jag valde jag att prova mig fram. I de fall jag valde att inte vara helt öppen med min identitet upplevde jag en stark känsla av att vara osann gentemot de kvinnor som så öppet hade valt att berätta om sina liv för mig. Det var en känsla som var svår för mig att hantera under intervjuerna. Jag upplevde att jag missbrukade deras förtroende samtidigt som jag bar på en påträngande rädsla av att försäga mig. Att uppmuntra till ett öppet samtal och själv vara sluten stod i stark kontrast till mina personliga värderingar. Det var heller inte den väg som kom att generera de mest omfattande samtalen.

Något som kom upp under en av mina första intervjuer var lämpligheten i att positionera kvinnorna som någons fru. Reaktionen kom från Moa:

”Jag tycker att det känns lite osjälvständigt att prata om sig själv som fru till någon. Det känns lite så här, förminskar mig till att vara någon annans fru. Jag vill ju vara mig själv och min del eeh (...). Jag tycker nog inte om att definiera mig utifrån hans.”

Hennes reaktion belyser en viktig dimension i hur jag som forskare inför vårt möte har positionerat kvinnorna i relation till deras män, som ”partner till en entreprenör”, snarare än att bekräfta dem som självständiga individer. Det är en position som kan påverka såväl innehållet i kvinnornas berättelser som sättet de kan skildra sin berättelse på. Som forskare kan jag med andra ord mer eller mindre direkt påverka hennes berättelse utifrån hur jag positionerar henne. I detta fall gjorde jag det i relation till hennes man och entreprenörskapet, varmed jag riskerade att enbart få en berättelse om hur det är att vara livspartner med en entreprenör. För att undvika en berättelse där entreprenören ges huvudrollen ombads kvinnorna att skriva en kapitelbok om *sitt* liv och namnge kapitlen i den utifrån *sina* erfarenheter. Det är följaktligen kvinnan själv som innehar huvudrollen i berättelsen om hennes liv, som startar långt innan hon möter sin entreprenöriella man. I likhet med vad Moa ger uttryck för skulle jag därför inte säga att kvinnorna har definierat sig utifrån sina män och deras förehavanden. Berättelserna vittnar snarare om en skildring där det har funnits ett behov av att lyfta fram sin egen självständighet. I linje med det resonemang jag för med stöd av Goffman (2011) kan min positionering av kvinnan i relation till entreprenörskapet ses som en påverkan i ”rätt” riktning. Kvinnorna ombeds nu att berätta om det entreprenörskap vi så många gånger hört entreprenören själv tala om. En berättelse där entreprenören i sin tur får antas ha varit positionerad som just entreprenör, ombedd att tala om sina erfarenheter av entreprenörskapet. Ur det avseendet kan kvinnans berättelse förstås som en motvikt till entreprenörens position, där vi nu får ta del av vad

entreprenörskapet kan innebära för andra en entreprenören själv, företaget och den ekonomiska tillväxten.

Det är på förhand svårt att veta vilka reaktioner, eller känslor som väcks under intervjun. Kvinnorna kommer alla att bära på en unik erfarenhet som har påverkat dem i varierande utsträckning. Vissa berättelser kan dock vara svårare att återge än andra då personen i fråga inte har reflekterat över dess mening, alternativt saknar distans och perspektiv till dem. Skilsmässa, död och sjukdom är sådana exempel (Boje, 2001). Utan att likställa livet tillsammans med en entreprenör med döden kan erfarenheterna hos vissa kvinnor vara som öppna sår, där varken jag eller den intervjuade kvinnan kunde vara beredda på den reaktion som skulle komma. Att forska om privata liv innebar i mitt fall att flera av intervjuerna blev mycket personliga, där mina frågor vid ett par tillfällen innebar smärtsamma redogörelser av sjuka och avlidna familjemedlemmar och tårfyllda minnen kring frånvarande makar. I vissa fall skildras även specifika entreprenörer som sårbara – trötta, orkeslösa, deppiga, stressade och med sviktande hälsa – där kvinnans ord går emot den allmänna föreställningen av entreprenören som den starke, autonoma, individen (Ogbor, 2000). Det är en skildring som snuddar vid den dysfunktionella entreprenören, som efter motgång inte längre har kraft, kapacitet eller mental förmåga att hantera sina affärsmässiga förhållanden och lämnar över allt till sin familj (Ketz de Vries, 1996). Hon blottar med andra ord en sårbarhet hos mannen som det entreprenöriella subjektet inte sällan arbetar för att dölja (Scharff, 2016). Mannen kan ur det avseendet framstå som naken i hennes berättelse. Det kanske kan uppfattas som oetiskt, men istället för att utelämna vissa detaljer och reproducera den gängse bilden av entreprenören söker jag här belysa vad konstruktionen av entreprenörskap kan *göra* med oss. Både som partner och entreprenör. Hur det kan få oss att känna, må och agera. Med det kommer givetvis ett ansvar som jag på ett respektfullt sätt har försökt att hantera i samtliga berättelser genom att varsamt och medvetet skildra dessa passager.

Flera av kvinnorna beskriver en ojämnställd vardag utan att, som jag upplevde det, reflektera över det. Medan andra kom att inse denna obalans under intervjuens gång. Det gav mig en känsla av att det kan finnas en stor diskrepans mellan min tolkning av deras berättelse och sättet de själva upplever sin tillvaro på. Det ger en bild av att de berättelser som skildras bör återges med varsamhet. Richardson (1992:108) lyfter i sammanhanget den relevanta frågan kring:

”How to do sociological research and how to write it so that the people who teach me about their lives are honored and empowered, even if they and I see their world differently”.

Richardson (1992) betonar vikten av att adressera den etiska frågan om hur vi som forskare kan skriva “rätt”, men göra fel, mot dem som har släppt in oss i sina liv. Den skarpa analysen har fått mig att reflektera över vad det innebär

att som forskare inom det narrativa ansats berätta någon annans berättelse. Avseende den diskrepans som jag upplever mellan min tolkning och kvinnans upplevelse riskerar jag med andra ord att skriva rätt, men göra fel. Med en feministisk teori som utgångspunkt är det dock svårt att bortse från, eller dölja, de ojämställda förhållanden som framträder i kvinnornas berättelser. Vilket i sin tur är förhållanden som i övrigt tystas. Jag finner det därför värdefullt att lyfta fram dessa delar, trots att det kan gå emot enskilda kvinnors uppfattning om sitt privata liv.

Ytterligare en etisk dimension rör de kollegor och entreprenörer som jag refererar till när jag beskriver hur jag har nekats, alternativt har kommit i kontakt med kvinnorna i studien. Här tänker jag i första hand på den entreprenör som berörs av att jag återger hans sms i sin helhet. Men också på de två kollegor vars omedelbara respons jag återger i samband med att jag frågar om det är möjligt att ta kontakt med kvinnorna utan att först gå via entreprenören. De tre männen är, till skillnad från kvinnorna i studien, inte medvetna om att våra konversationer och deras röster skildras. Vilket i sig är ett etiskt dilemma. Samtalen med dessa män var initialt inte tänkta som en del av avhandlingens empiriska underlag, men kom under processens gång att framstå som allt mer betydelsefulla i relation till min ansats och den struktur jag söker problematisera. Syftet med att skildra våra konversationer är följaktligen inte att utmåla enstaka män och individuella tillkortakommanden. Det är snarare visa på hur dessa män också är en del av den norm och de strukturer som tystar kvinnan och omedvetet bidrar till att upprätthålla och reproducera den normativa berättelsen om entreprenörskap.

I relation till mina två kolleger ser jag deras omedelbara respons på huruvida det var möjligt att vända sig till kvinnan direkt som en indikation på vad som i innovationssystemet anses legitimt och inte. Här är familjen och partnern en olovlig zon som riskerar att äventyra en etablerad affärsrelation. Kollegornas handlingsutrymme är med andra ord begränsat inom ramen för en viss diskursiv struktur. När de i samband med min följdfråga ges utrymme att reflektera över sitt svar låter det å andra sidan "helt sjukt" att jag som forskare måste fråga mannen för att få samtala med kvinnan. Det ger en bild av att jag rör vid en blind fläck, där det tycks saknas utrymme för att reflektera över hur verksamheterna tar sig an frågor som rör entreprenörskap och jämställdhet på ett djupare plan. Om vi övergår till entreprenören och sms:et berättar mannen att de frågor jag intresserar mig för är ett infekterat ämne hemma och han belyser utmaningen i att räkna till för både familjen och företaget. Han menar vidare att en intervju vid tidpunkten riskerar att bli ett slagträ i den debatt som pågår hemma mellan honom och hans partner. Vi vet i sammanhanget inte något om den konkreta situation han relaterar till. Den skulle kunna innebära en 'äktenskaplig diskussion', att någon inte är vid god hälsa och många andra saker. Vad som trots situationen kan anas, är att han har avsatt tid för att skriva ett förhållandevis långt sms. Kanske i första hand inte

som ett försvar, utan som en mycket uppriktig och naken skildring av sin situation. Vilket gör det hela än känsligare. Kanske finns det ett behov av dialog hos honom? En dialog som innovationssystemet idag förefaller sakna en struktur för att hantera, något som kan förstås som en begränsning i diskursen.

Att återberätta det berättade

Att skildra berättelser för individer och grupper som saknar representation i den offentliga debatten är inte oproblematiskt (Olsson, 2004). Forskare som arbetar med levnadsberättelser från underrepresenterade grupper bör reflektera över frågeställningar som: Vad innebär det att ge röst? Vem är det som ger, åt vem ges det, vad är det som ges och varför? (Andrews, 2007). Samtidigt som det är en möjlighet att utmana rådande berättelser och strukturer, vidmakthåller ”röstgivandet” en skillnad mellan dem som har en röst och de som får en röst given åt sig, då forskaren sällan identifierar sig med den minoritetsgrupp rösten ges åt (även om så är fallet i den här studien). Detta fenomen beskrivs av Olsson (2004) som en inneboende paradox i röstgivandet. Som en effekt av de kritiska diskussionerna kring ”röstgivande” menar Olsson (2004) att fokus har skiftat från att ”ge röst” till att ”ge eller ta plats”. Det innebär att forskaren idag ger större utrymme åt de personer som deltar i forskningsprocessen, där det skett en förskjutning från ett intervjuideal baserat på forskaren som utfrågare till att ge plats åt en kollektiv process. Det kan till exempel innebära att maktbalansen mellan forskare och de medverkande förändras. På så sätt strävar forskningen inte enbart efter att skriva ny historia, utan även efter att skriva historia på ett nytt sätt (Olsson, 2004).

Under mina möten med kvinnorna har jag därför varit mån om att låta kvinnorna ta plats och har genom en inledande och öppen fråga varsamt försökt följa den väg deras berättelser har tagit. Jag upplever att de flesta har uppskattat det utrymme de givits, samtidigt som det fanns personer som var mer obehäva med att fritt tala om sig själva och sitt liv. Det innebär att transkriberingen av intervjuerna i viss mån präglas av längre redogörelser från kvinnorna, där jag har valt att inte avbryta med frågor. Mer vanligt förekommande är mina korta ”mm”, ”ja” och ”nej”, som ett uttryck för att jag aktivt lyssnar till deras berättelse. Jag har istället antecknat frågor och saker som jag vill följa upp under deras berättelser och fångat upp dem när deras berättelse har klingat av och det har funnits utrymme att bryta in. I vissa fall har min närvaro varit mer tydlig och det har varit i de möten där kvinnan självant slutat att berätta och, vad jag upplevde, väntade in min respons eller nästa fråga.

Men det finns också en annan aspekt av att återge delar av andra människors liv. I en artikel publicerad av Ellis (1995) skildrar hon hur hon efter att ha publicerat sin etnografiskt baserade bok om det lilla fiskesamhället och dess invånare fick stå till svars för hur invånarna var porträtterade. Trots att namnen i boken var utbytta hade det inte varit svårt för invånarna att identifiera sig själva och andra i hennes berättelser. Saker de raljerat över hade hon

tagit för sanning och sättet hon beskrev dem på - hur de luktade efter det tunga arbetet med att hantera fångsten och den fisk som sedan skulle rensas - var i efterhand något hon förstod sårade. Det fick henne att reflektera över hur hon framgent kan beskriva människorna i hennes studier på ett respektfullt sätt. Hennes reflektioner har fått mig att fundera över hur jag själv ska beskriva de kvinnor jag mött och de erfarenheter de delgivit. För mig har det därför varit viktigt att i så stor utsträckning som möjligt ge kvinnorna utrymme och låta deras röster komma till tals. Varpå jag i kapitel åtta ägnar mig åt att i första hand återge vad kvinnorna själva har sagt, snarare än att analysera vad som sägs, eller hur det sägs.

Att reflektera över det berättade

I sin bok *Shaping History – Narratives of Political Change* intresserar sig Molly Andrews (2007) för de berättelser som människor berättar om sina liv och fokuserar särskilt på den politiska världen och människans roll i den. Där utforskar hon den implicita världssyn som individer förmedlar genom dessa berättelser, liksom det bredare sociala och politiska sammanhang som gör vissa berättelser mer ”berättigade” i samhället än andra. I relation till den här avhandlingen läser jag Andrews utifrån mitt eget intresse för de normativa och parallella berättelserna om entreprenörskap. I boken reflekterar Andrews över vad det innebär att som forskare lyssna till dessa berättelser och organiserar de utmaningar hon själv har upplevt kring ett par centrala svårigheter:

Positionering: Vem är jag i relation till det ämne jag har valt för mig forskning? På vilket sätt investerar jag i de historier som samlas in, är det något som förändras över tid? Kan vi verkligen höra det vi själva inte har någon erfarenhet av?

Publiken: Vem är jag som forskare och hur uppfattas jag i relation till de personer vars liv jag dokumenterar? Hur påverkar det vad de berättar för mig?

Berättarbarhet: Vad utgör berättarbarheten av en berättelse? Är vi mer känsliga/medvetna om vissa typer av berättelser än andra?

I det följande stycket reflekterar jag över hur jag själv har förhållit mig till dessa utmaningar under mötena med de kvinnor som valde att dela sina berättelser med mig, då jag i min läsning av Andrews upplever att de utmaningar hon beskriver ur flera avseenden knyter an till mitt eget forskningsprojekt, inte minst de delar som rör positioneringen och berättarbarheten.

Precis som Andrews (2007) framhåller härstammar de frågor som varit vägledande för min forskning utifrån områden som ligger nära mig och som betyder mycket för mig, såväl privat som yrkesmässigt. Det vill säga min *po-*

sition som forskare. Berättelserna har ur det avseendet haft en personlig betydelse för mig i termer av en ökad förståelse för en erfarenhet vi delar. Kvinnorna jag mötte var i varierande åldrar, alla med olika erfarenheter. Vissa hade varit gifta i närmare 40 år, medan andra precis hade träffats. Vissa hade varit med om en försäljning av företaget, medan andra just hade startat. När jag genomförde och analyserade intervjuerna var jag mellan 37 och 40 år, min man i färd med att starta upp ett företag, och jag såg våra barn gå från förskola till grundskola. Den positionen menar Andrews (2007) är avgörande för hur jag kan tolka kvinnornas skildringar. ”In my experience, is often the way in which analysis and interpretation proceed, we are able to see only so far beyond our own horizons”. Enligt Andrews resonemang innebär det att jag kan ha lättare att uppfatta och förhålla mig till de erfarenheter som jag *delar* med kvinnorna, snarare än de erfarenheter som jag själv inte känner igen mig i. Att som forskare vara oförmögen höra vad man själv inte har upplevt ska dock inte förväxlas med att vara okritiskt till det man hör. Eller att det finns en obenägenhet att skildra de mönster som framträder i kvinnornas utsagor. Det kan i sammanhanget snarare handla om att jag har svårt att sätta mig in i de äldre kvinnornas situation, likt jag påtalat tidigare.

En utmaning jag upplevde med att studera ett område som relaterar till mina personliga erfarenheter var tendensen att jag som forskare, tillsammans med de kvinnor jag mötte, tog vissa saker för givet. När jag lyssnade igenom den första intervjun blev jag medveten om att vi, i vårt outtalade samförstånd, ibland lämnade underförstådda poänger outvecklade. Jag ställde inte följdfrågan, för vi båda visste ju redan svaret. Men den vetskap som var högst närvarande i samtalet, blev senare påtagligt frånvarande i den transkriberade texten. Under de efterföljande intervjuerna fick jag därför påminna mig själv att aktivt arbeta med förtydliganden i kvinnornas berättelser. Det innebar bland annat att jag i större utsträckning bad dem utveckla sina resonemang, beskriva mer detaljerat eller helt enkelt upprepa deras svar på ett frågande sätt för att få en mer innehållsrik beskrivning.

Enligt Andrews (2007) ska berättelserna även förstås i relation till sin *publik*, där forskaren vanligtvis är den mest fysiskt närvarande åhöraren. En fråga som i sammanhanget blev komplex för mig var: vem vill jag själv bli uppfattad som i relation till de personer vars liv jag studerar? Jag är övertygad om att de uppenbara aspekterna av min identitet som vit, akademisk, medelklasskvinna i 40-årsåldern, i ett av världens mest jämställda länder, var betydande för hur kvinnorna uppfattade mig och därmed färgade mycket av vad de berättade under våra samtal. Det faktum att jag därutöver är en kvinna som själv lever med en entreprenör hade jag initialt svårt att förhålla mig till. Var det något jag skulle välja att vara öppen med för att underlätta konstruktionen av en gemensam grund, utifrån vilken vi kunde skapa ett mer förtroendeingivande samtal? Eller skulle jag välja att undanhålla den delen av min identitet i ett tafatt försök att inte låta den färga de berättelser jag trots allt är en medkonstruktör av? Det resulterade i att jag valde att prova mig fram. Efter ett par

intervjuer upplevde jag att i de fall jag var öppen med vem jag själv var, var kvinnorna mer öppna med vilka de var och det liv de levde. Det är en ekvation som kan te sig enkel, nästintill självklar, samtidigt som det finns kritiska röster som menar att forskningen riskerar att bli allt för subjektiv. Frågan är dock hur värderingsfri vetenskapen kan vara. Bara genom att ta ställning för att vetenskaplig kunskap är att föredra lägger vi en värdering i vetenskapen. Likaså när vi tar ställning för om värderingar är något som hör hemma i vetenskapen eller inte. Det blir därmed svårt att förbise att det finns ett samband mellan kunskap och värderingar (Douglas, 2015) och den här avhandlingen är inget undantag.

En annan utmaning i relation till mig är att jag som forskare har kommit i kontakt med de flesta kvinnorna via deras män. Även om jag inte har känt männen, eller arbetat med dem, kan det från kvinnornas sida uppfattas som att jag sedan tidigare har en yrkesrelation till dem som entreprenörer. Den värld som konstrueras genom vårt möte, konstrueras följaktligen utifrån att jag har kommit i kontakt med dessa kvinnor genom deras män. Det är något som i sin tur kan påverka vad de väljer att berätta för mig. Idag vet vi till exempel att berättelsen är viktig för entreprenören. Den handlar inte sällan om framgång för att attrahera såväl kompetens som kapital (Gartner, 2007) och är tillrättalagd för att passa den kontext som entreprenören verkar i (Hjorth, 2007, Steyaert, 2007). När jag kommer från den kontext som entreprenören verkar i kan det vara svårt för kvinnorna att skildra berättelsen på ett sätt som avviker från det narrativ entreprenören själv är mån om att förmedla. Beroende på hur väl insatta kvinnorna är i innovationssystemets arbete kan de uppleva att de hamnar i en viss beroendeställning, där det blir viktigt att upprätthålla det narrativ som entreprenören själv förmedlar för att kunna utveckla företaget i "rätt" riktning. Jag riskerar ur det avseendet att få en mer tillrättalagd skildring än om jag hade haft en annan bakgrund och inte kommit in i kvinnornas liv via deras män.

Jag upplever att det till viss del hänger samman med *berättarbarheten*, i den mening att det tycks finnas ett visst sätt som vi förväntas berätta om entreprenörskap på precis som Gartner (2007), Hjort (2007) och Steyaert (2007) poängterar. Vad gör det med våra berättelser? Hur kan vi som medborgare i en entreprenöriell kultur berätta om oss själva i relation till det entreprenöriella jag som premieras och värderas? Är vi mer medvetna om vissa typer av berättelser/diskurser än andra? Och hur förhåller vi oss till dessa? Utifrån mitt teoretiska resonemang formas våra berättelser av de samhällsdiskurser som är närvarande i en viss kultur vid en specifik tidpunkt. Hur kvinnorna kan skildra sina liv blir ur det avseendet begränsat till de diskurser hon vid tidpunkten omges av. Likväl som det kan begränsa min förståelse för vad de berättar. I kapitel tio återkommer jag till just berättarbarheten och hur kvinnorna drar av olika diskurser när hon skildrar sina erfarenheter.

En illustrativ disposition av de empiriska kapitlen

I det här skedet står det klart att jag avser studera entreprenörskapspolicyns normativa berättelse och kvinnornas parallella berättelser om entreprenörskap, vilka jag har samlat in genom digitala dokument och intervjuer. Vidare har jag redogjort för hur jag ämnar använda mig av tre olika tekniker för berättelseanalys, varav två knyter an till de parallella berättelserna. Det är en ansats som riskerar att föra med sig en viss komplexitet. För att reducera eventuella otydligheter kring hur jag avser tillämpa och applicera dessa berättelse-tekniker - och varför - är min avsikt att avsluta det här kapitlet med att i grova drag summera upp tre för avhandlingen centrala kapitlen:

- Kapitel fyra: normativa och parallella berättelser
- Kapitel fem: empiriskt urval
- Kapitel sex: tekniker för berättelseanalys

Jag har valt att göra det på ett illustrativt sätt där det tydligt ska framgå var berättelserna har samlats in, dess karaktärsdrag, vilken analysmetod som används i respektive kapitel samt vilka frågor de olika berättelserna avser besvara. Det är dels ett sätt att påminna läsaren om hur jag har utformat min studie, dels en möjlighet att föra ett resonemang kring varför jag har valt att skriva fram analyserna i en viss ordning och inte en annan. Jag inleder med det förstnämnda genom att summera arbetet i Tabell 5.

	Normativ berättelse	Parallella berättelser
Var har berättelserna samlats in och varför?	<ul style="list-style-type: none">• I policytexter på internationell, nationell och regional nivå• I två av innovationssystemets större projektsökningar• I utvärderingar av hur EU:s projektmedel har använts• För att uppmärksamma det arbete som avser leda till en önskad framtid	<ul style="list-style-type: none">• I livsberättelseintervjuer med tolv kvinnor som lever tillsammans med en man som är entreprenör• För att uppmärksamma fler aspekter och alternativa framtidsscenario

Karaktärsdrag	<ul style="list-style-type: none"> • Färdiga och tillrättlagda • Legitimerar en viss handling • Förmedlar kunskap • För givet tagna • Stänger 	<ul style="list-style-type: none"> • Fragmenterade • Icke-linjära • Mångtydiga • Motsägelsefulla • Förhåller sig till normativa berättelser genom att utmana, kontrastera och komplettera • Öppnar upp
Tekniker för analys	<p><u>Kapitel 7</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • What's the problem represented to be? • Vad är det som tas för givet utan att problematiseras eller ifrågasätts? • Vad är det som lämnas oproblematiserat och vilka tystnader genererar det? 	<p><u>Kapitel 8</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Personlig och individuell livsberättelse • Variationen i kvinnornas berättelser <p><u>Kapitel 9</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Vad</i> berättar kvinnorna om sitt liv? • Tematisk analys • Kollektiv och mer strukturell livsberättelse • Gemensamma nämnare • Vilka praktiker synliggörs? <p><u>Kapitel 10</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Hur</i> berättar kvinnorna om sitt liv? • Tematisk analys • Kollektiv och strukturell livsberättelse • Hur positioneras subjekten i kvinnornas berättelser och vilka diskurser drar de ifrån?
Svarar på frågorna	Vilka narrativa konstruktioner av entreprenörskap och genus framträder i policytexterna?	Vilka narrativa konstruktioner av entreprenörskap och genus framträder i de berättelser som skildras av kvinnor som delar sitt liv med en man som är entreprenör?

Tabell 5: Studiens tillämpning av den antenarrativa metoden

Som framgår av tabellen analyseras den normativa policyberättelsen i kapitel sju. Här studerar jag de färdiga och tillrättalagda berättelser som legitimerar en viss handling framför en annan och som förmedlar en kunskap vi kommer att ta för givet. Något som i sin tur stänger berättelsen om entreprenörskap för andra tolkningar och betydelser. I det här kapitlet intresserar jag mig för vilket problem som representeras i reformerna. Vad det är som tas för givet utan att ifrågasättas eller problematiseras samt vad som lämnas oproblematiserat och vilka tystnader det skapar. Jag söker här belysa de narrativa konstruktioner av entreprenörskap och genus som framträder i policyberättelserna. I de parallella berättelser som skildras i kapitel åtta, nio och tio skiftar mitt fokus till kvinnornas livsberättelser. De fragmenterade, icke-linjära, mångtydiga, motsägelsefulla och utmanande berättelser som syftar till att öppna upp för att tillskriva entreprenörskap fler, eller andra, betydelser. Inom ramen för de parallella berättelserna skildras två olika former av livsberättelser: en personlig och en kollektiv.

I kapitel åtta presenteras kvinnornas personliga livsberättelser. Tanken är att låta kvinnorna komma till tals och skapa utrymme för en berättelse fri från tolkande interventioner och samtidigt visa på variationen i berättelserna. Därefter övergår jag i kapitel nio till att fånga upp de gemensamma dragen i de individuella berättelserna och samla dem i en kollektiv skildring. Här intresserar jag mig för vad kvinnorna berättar om sitt liv tillsammans med en entreprenör och vilka praktiker som blir framträdande i denna berättelse. I kapitel tio analyseras vilka diskurser kvinnorna drar av och hur olika subjekt positioneras i deras berättelser. I det arbetet utgår jag från de två olika former av livsberättelser som presenterats i de föregående kapitlen. I kapitel åtta, nio och tio söker jag följaktligen synliggöra de narrativa konstruktioner av entreprenörskap och genus som framträder i berättelserna som skildras av de kvinnor som delar sitt liv med en man som är entreprenör.

Jag har nu kortfattat beskrivit *hur* jag avser gå tillväga i de empiriska kapitlen, men inte givit en närmare förklaring till *varför* jag har valt att dela upp och disponera de olika berättelserna enligt ovan. Det framgår med andra ord inte hur de relaterar till varandra och varför de skildras på en individuell respektive strukturell nivå. Jag skulle här vilja börja med den normativa policyberättelsen. I kapitel två beskriver jag hur jag avser använda entreprenörskapspolicy som en fond, en slags bakgrund gentemot vilken vi kan förstå den ideologi som genomsyrar vårt samhälle samt vilka beteenden och subjekt som premieras och stötts i en sådan kultur. I den empiriska delen används policyanalysen på samma sätt. Den fungerar som en fond gentemot vilken jag kan spegla och förstå kvinnornas berättelser, praktiker och subjektpositioner. Det är också anledningen till varför jag har valt att inleda analysarbetet med policyreformerna och den normativa berättelse som senare utmanas och problematiseras genom kvinnornas parallella berättelser.

Avseende kvinnornas berättelser kräver en ny genusinriktning inom entreprenörskapsfältet en viss systematik för att komma till sin rätt. Jag tar därför

stöd av Thurén (2003) och boken *Genusforskning: frågor, villkor och utmaningar*. Här beskrivs tre olika nivåer för hur genusforskningen utvecklas, och utvecklas, inom ett visst forskningsfält (jämf. t.ex. Berglund, 2008). Det är också ambitionen med det här forskningsprojektet: att utveckla entreprenörskapsfältet samtidigt som jag inom samma fält utvecklar genusforskningen som sådan. Nedan följer de tre nivåer som är betydelsefulla i detta arbete:

- *Nivå 1*: I ett första skede handlar det i huvudsak om att *synliggöra* kvinnorna. Visa att de finns och deltar i vad som händer, även om de ofta tilldelats andra uppgifter än männen. För att mänsklighetens samlade kunskap om ett fenomen eller ett område inte skall bli snedvriden och för att en sådan okunskap inte ska leda till orättvisor, behöver kunskapen om kvinnors liv och villkor adderas.
- *Nivå 2*: I nästa skede riktas en allt starkare kritik mot hur kunskapen inom ett visst område påverkas av genusblindheten. Här lyfts i första hand *maktrelationerna* och de *materiella orättvisorna* fram.
- *Nivå 3*: I det tredje och sista skedet tar utvecklingen och teoretiseringen av genus form. Här skiftar fokus från att påtala uppenbara orättvisor och diskrimineringsförhållanden, till att synliggöra mer subtila maktmekanismer. Det sker bland annat genom att visa *hur olika diskurser producerar såväl objekt som subjekt och förhållandet mellan dem*.

Initialt behöver kvinnorna synliggöras, därefter kan vi peka på uppenbara maktrelationer och orättvisor för att sedan identifiera mer subtila maktmekanismer genom att studera hur olika diskurser producerar olika subjekt. Dessa nivåer knyter an till de implikationer som Bacchi (2009) har uppmanat oss att vara uppmärksamma på i relation till entreprenörskapspolicyn. Det vill säga: hur reformerna kan påverka livet för de människor som exkluderas (maktrelationer och orättvisor) samt hur vissa subjekt positioneras och premieras framför andra (hur olika diskurser producerar olika subjekt). Med Frickers (2018) ord handlar de olika nivåerna om att bidra till att skapa en epistemisk rättvisa, där kvinnan ges utrymme att vittna om och uttolka innebörden av ett entreprenörskap. Utan att för den skull tappa den 'strukturella blicken'. I min läsning av de tre nivåerna menar jag att kvinnornas berättelser behöver framställas på ett sätt som belyser såväl individen som strukturen. Jag kommer i kapitel åtta, nio och tio därför att göra en gradvis förskjutning från kvinnan som individ (kapitel 8) till att analysera uppenbara materiella orättvisor och

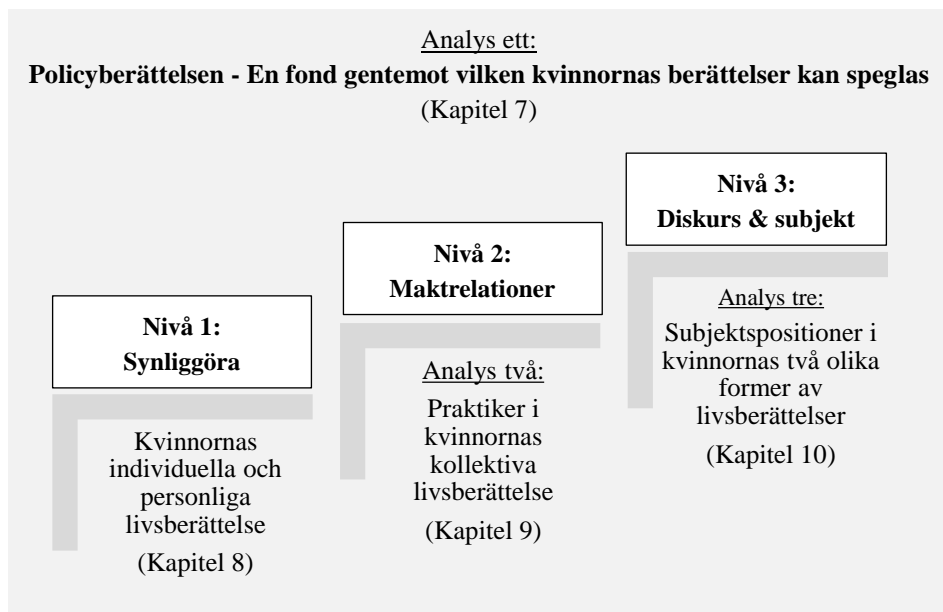
maktrelationer (kapitel 9) till att slutligen analysera den övergripande strukturen (kapitel 10).

I arbetet med att *synliggöra* kvinnorna menar jag att det är viktigt att lyfta fram kvinnans personliga och individuella livsberättelse för att göra hennes röst hörd. Inom postmoderna ansatser finns det en risk för att arbetet med att analysera kvinnans röst blir ytterligare ett sätt att ifrågasätta och tysta den. Hon riskerar därmed att förlora den plattform, utifrån vilken hon har utvecklat en röst för att bli jämställd, i de olika dialoger och strukturer som hon har exkluderats från (Calvert och Ramsey, 1992).

”However, at the personal level, developing voice will be easier if we are not simultaneously questioning the legitimacy of a voice we have yet to acquire.” (Calvert och Ramsey, 1992:86)

På den personliga nivån blir det således viktigt att bara lyssna, utan att ifrågasätta eller bryta in med analytiska grepp. När vi förflyttar oss till nästa nivå och ska peka på *maktrelationerna* intresserar jag mig för *vad* kvinnorna berättar om sitt liv tillsammans med en entreprenör och vilka praktiker som blir framträdande i denna berättelse. Här ser jag en poäng i att väva samman de gemensamma dragen i de personliga och individuella berättelserna till en kollektiv skildring. Det bidrar i linje med Bojes (2001) resonemang till att skapa en kollektiv mening i kvinnornas berättelser samtidigt som det förskjuter berättelsen *från* individen *till* en mer strukturell nivå. Förskjutningen är i sammanhanget en viktig rörelse. Den gör det möjligt att spegla kvinnornas kollektiva berättelse i de policyreformer som uteslutande opererar på ett strukturellt plan. Det blir med andra ord möjligt att jämföra en struktur med en annan.

Övergår vi sedan till den tredje och sista nivån handlar det om att *visa hur olika diskurser producerar såväl objekt som subjekt och förhållandet mellan dem*. Här är inte lägre den enskilda kvinnan relevant och berättelsen flyttas ytterligare ett steg bort från individen. Nu studeras istället vilka diskurser kvinnorna drar av i sina berättelser samt vilka subjekspositioner som konstrueras. Jag använder mig här av de personliga och kollektiva livsberättelser som presenterats ovan, men intresserar här för *hur* berättelsen framställs, snarare än *vad* kvinnorna berättar om. Analysen sker i den mening uteslutande på ett strukturellt plan och kan i likhet med nivå två användas för att spegla entreprenörskapspolicyn. De parallella berättelserna om entreprenörskap är utformade på ett sätt som gör det möjligt att läsa dem fristående för varandra, även om en kronologisk läsning kan ge en djupare förståelse. I Figur 4 nedan söker jag avslutningsvis sammanfatta och illustrera upplägget och tanken bakom de fyra empiriska kapitel som följer.

Figur 4: Disposition av empiriska kapitel

I illustrationen ovan ser vi hur policyberättelserna utgör en fond gentemot vilken de parallella berättelserna kan speglas. Här belyses olika aspekter av entreprenörskap. Det sker dels genom olika former av berättelser – normativa och parallella. Dels på tre olika nivåer som sträcker sig från individen, via kollektivet till strukturen. Med den bilden lämnar jag avhandlingens konceptuella grund och övergår till att synliggöra och analysera det empiriska materialet.

Sammanfattning

Inom berättelseforskningen finns det inte någon manual för hur analysen ska genomföras. Forskaren rekommenderas istället att skräddarsy en teknik för den specifika forskningsfrågan. I det här kapitlet har jag visat vilka tekniker jag har använt mig av för att analysera avhandlingens olika berättelser. Genom att tillämpa konceptet kristallisering visar jag hur jag avser belysa min empiri genom att använda mig av tre olika former av kvalitativ metod: den autoetnografiska basen. Bacchis metod för att identifiera vilka problem, rationaliteter och tystnader som representeras i policytexterna samt en tematisk metod för livsberättelse- och positioneringsanalys. Inledningsvis för jag ett resonemang kring studiens autoetnografiska ingång och relaterar till den som en form av

tyst kunskap genom vilken jag kan studera och analysera det empiriska materialet. Metoden har varit nödvändig för att formulera studiens problem, i skärningspunkten mellan mitt privata och yrkesmässiga liv. Min position som forskare beskrivs utifrån denna skärningspunkt som dubbelbottnad. Jag kan förstås som både en insider *och* en outsider i min relation till såväl policyreformerna som kvinnorna och för ett resonemang om huruvida det är möjligt att generera kunskap baserat på mina egna erfarenheter.

Policyreformerna analyseras med stöd av ett Foucauldianskt ramverk som studerar vad som i dokumenten tas för givet och vad som lämnas oproblematiserat. Kvinnornas parallella berättelser analyseras dels genom att skildra kollektiva teman av deras erfarenheter, dels genom att synliggöra teman för hur olika subjekt positioneras i deras berättelser. Vidare resonerar jag kring det etiska i att skildra berättelser om kvinnornas privata liv i det offentliga, likväl som att återge sms-konversationer och samtal med de män jag varit i kontakt med under studien. Men också kring de vad det innebär att återberätta en berättelse och hur jag själv kan ha bidragit till att forma dess innehåll. Det handlar bland annat om hur kvinnorna uppfattar min position som forskare och vad de väljer att berätta för mig. Avslutningsvis summerar och illustrerar jag hur jag avser tillämpa och applicera feministisk teori och narrativ metod i avhandlingens olika empiriska kapitel samt varför kapitlen följer i en viss ordning. I nästa kapitel övergår jag till att skildra analysen av den normativa berättelserna (kapitel 7). Därefter följer analyserna av de parallella berättelserna (kapitel 9 och 10) som inleds med att var och en av de tolv kvinnornas individuella och personliga livsberättelser återges utan några analytiska grepp (kapitel 8).

7. Policyns normativa berättelse om entreprenörskap

I det här kapitlet analyserar jag den normativa berättelsen om entreprenörskap. Jägarberättelsen. Den framträder i entreprenörskapspolicyn och skapar en fond gentemot vilken jag kan spegla de parallella berättelserna skildrade av kvinnorna. Denna berättelse ska förstås som *en* aspekt av entreprenörskap, vilken kan kontrasteras med motsägande tolkningar för att vidga vår förståelse för fenomenet. I det här sammanhanget ska policydokumenten förstås som en kulturell produkt, konstruerad av de normer och värderingar som omger oss och ses som politisk styrning i dess vidaste bemärkelse (Bacchi, 1990, 1999, 2009). Policyns normativa berättelse om entreprenörskap kan således ses som ett *visst* sätt att forma samhället samtidigt som det utesluter andra sätt att forma det på. Berättelserna kan i den mening likställas med en social organisering, där förhandlingarna om vad något ska betyda och hur det ska utföras är öppet för tolkning. Med utgångspunkt i resonemanget kring den normativa berättelsen kan vi tänka oss att det kan uppstå politiska processer i relation till hur vi förstår entreprenören. Men också i relation till hur företag uppkommer och utvecklas. Det innebär dock inte att policytexterna är det enda som formar den normativa berättelsen. Det skulle innebära att den epistemologi som ligger till grund för entreprenörskapsforskningen som diskuterades i kapitel tre inte påverkar utformningen av de politiska reformerna, vilket givetvis inte överensstämmer med verkligheten. Det har tvärtom visat sig att vetenskapen utövar ett visst inflytande över hur entreprenörskapet ska organiseras och stödjas (jämf. Ahl, 2002).

Kapitlet är utformat efter Bacchi's (2009) tre frågeställningar. Det innebär att jag börjar med att redogöra för hur problemet framställs i policytexterna. Därefter övergår jag till att visa på vilka rationaliteter som ligger till grund för reformerna. Det vill säga: vad är det som tas för givet utan att problematiseras? I det tredje avsnittet skiftar fokus till att synliggöra de aspekter som inte har problematiserats, utan som tystas. Avslutningsvis reflekterar jag kort utifrån mina egna erfarenheter av det praktiska arbetet med att stödja entreprenörskap och jämställdhet. Kapitlet är följaktligen uppdelat i de fyra övergripande avsnitten:

1. *Vi har ett problem: det finns för få medborgare med entreprenöriell kompetens*
2. *Problemets bakomliggande rationaliteter*
3. *De oproblematiserade tystnaderna*
4. *Reflektioner från en autoetnografisk bas*

Under rubrik ett och två presenteras i första hand policytexternas innehåll, medan det tredje avsnittet ägnas åt att föra ett resonemang kring det innehåll som har lagts fram genom att peka på vad som osynliggörs. För att vara transparent med hur berättelsen har konstruerats under respektive rubrik avslutas de två inledande avsnitten med en citatsammanställning. Det går av förklarliga skäl inte att göra under den tredje rubriken, då den bygger på ett teoretiskt resonemang kring de två föregående avsnitten. Citaten i sammanställningen har identifierats utifrån Bacchis två inledande frågor: problemrepresentation och rationalitet. Därefter sker en kategorisering utifrån vilken nivå av politisk styrning de förekommer på: EU, nationell eller regional. Med en sådan uppdelning går det att peka på likheter och skillnader mellan de olika nivåerna. I tabellerna återfinns följaktligen de citat med vilka den normativa berättelsen konstrueras. Den publika policydebatten vilar inte sällan på dikotomier så som publik/privat, ekonomi/social, kvinna/man där den ena sidan ofta ses som viktigare och värderas högre än den andra (Bacchi, 2009), vilket medför att den andra sidan ges mindre utrymme i policyn. I fokus för analysen står således skärningspunkten mellan det publika och privata, det individuella och det kollektiva, det ekonomiska och det sociala samt mellan jämställdhet och entreprenörskap.

Vi har ett problem: det finns för få medborgare med entreprenöriell kompetens

I spåren av finanskrisen 2008 står EU och många av dess medlemsländer inför stora utmaningar. Den kris som Europa då genomled saknade innan pandemin motstycke och liknas vid den stora depressionen under 1930-talet. Tillväxtpotentialen halverades samtidigt som EU stod med en åldrande befolkning som skulle bäras av ett välfärdssamhälle med svag återväxt (Europa, 2020). I spåren av denna kris är Europa i behov av en ökad sysselsättning. 23 miljoner människor - 10 procent av den aktiva befolkningen - stod arbetslösa. Flera års ekonomiska och sociala framsteg har raderats och EU måste ta ansvar för sin framtid och komma stärkta ur krisen för att inte hamna i världsordningens andraled. Utmaningar som globalisering, klimat, miljö, energi och social sammanhållning har särskilt lyfts fram i det arbetet (Europa, 2020). Europeiska Kommissionens dåvarande ordförande, José Manuel Barroso, manar till uppslutning och gemenskap bland EU:s medlemsnationer och understryker att

2010 måste bli en nystart för EU, då vi tillsammans går stärkta ur den ekonomiska och finansiella krisen (Europa 2020:1). Han höjer tonen och fortsätter:

”Krisen är en varningssignal, ett ögonblick då vi inser att om vi fortsätter i samma spår som tidigare blir resultatet en stegvis tillbakagång och vi hamnar i andra ledet i den nya världsordningen. Detta är ett sannings ögonblick för EU. Det är nu vi måste vara djärva och sikta högt.” (Europa 2020:1)

Det är lätt att hänföras av retoriken i Barrosos kraftfulla formuleringar, men Bacchi (2009) påtalar vikten av att särskilja retorisk skicklighet från problemets verkliga framställan. Det är med andra ord inte den ekonomiska krisen i sig som är problemet. Barroso skriver år 2010 under Europa 2020, den strategi som ska ta EU ur krisen och som kommer att styra hur dess medlemsländer ska arbeta med de utmaningar unionen står inför. EU:s ekonomi ska omvandlas till en *smart* och *hållbar* tillväxt, för *alla*. Mer specifikt innebär det att följande tre prioriteringar ska utgöra kärnan i unionen år 2020:

Smart tillväxt: ”innebär att kunskap och innovation stärks som drivkrafter för vår framtida tillväxt. För detta krävs det att vi förbättrar kvaliteten på vår utbildning, stärker våra forskningsresultat, främjar innovation och kunskapsöverföring i hela EU, fullt ut utnyttjar informations- och kommunikationsteknik och ser till att innovativa idéer kan omvandlas till nya produkter och tjänster som skapar tillväxt, högkvalitativa arbetstillfällen och bidrar till att ta itu med samhälleliga utmaningar på europeisk och global nivå. Men för att lyckas måste detta kombineras med entreprenörskap, finansiering och en inriktning på användarnas behov och marknadens möjligheter” (Europa 2020, s. 12).

Hållbar tillväxt: ”främja en mer resurseffektiv, grön och konkurrenskraftig ekonomi.”

Tillväxt för alla: ”Tillväxt för alla innebär att ge människor ökad egenmakt genom hög sysselsättning, investeringar i kompetens, fattigdomsbekämpning samt modernisering av arbetsmarknaderna och systemen för utbildning och socialt skydd i syfte att hjälpa människor att förutse och hantera förändringar, och bygga ett sammanhållet samhälle. Det är också väsentligt att sprida den ekonomiska tillväxtens fördelar till EU:s alla delar, däribland dess yttersta randområden, och på så sätt stärka den territoriella sammanhållningen. Det handlar om att garantera tillträde och möjligheter för alla under hela livet. EU måste fullt ut utnyttja kapaciteten hos sin arbetskraft för att hantera utmaningarna med befolkningens åldrande och den ökande globala konkurrensen. Det kommer att krävas strategier för att främja jämställdhet i syfte att öka arbets-

kraftens deltagande och därigenom stärka tillväxten och den sociala sammanhållningen” (Europa 2020, s. 18). De tre prioriteringarna ska vara ”ömsesidigt förstärkande”.

I fokus för den här avhandlingen står den *smarta* tillväxten och tillväxten för *alla*, eftersom de i första hand omfattar arbetet med att stödja entreprenörskap och jämställdhet. Som av en slump återfinns innovation och entreprenörskap överst bland de tre prioriteringarna, i smart tillväxt (Europa, 2020). EU ska utveckla en ekonomi baserad på kunskap och innovation. För att lyckas med det måste insatserna kombineras med entreprenörskap. Det är först då som idéer kan omvandlas till nya produkter och tjänster som skapar tillväxt och arbetstillfällen samtidigt som de bidrar till att lösa globala samhällsutmaningar (Europa, 2020). För att nå dit ”*måste*” medlemsländerna säkerställa att det finns ”tillräckligt många” personer med examen inom ”vetenskap, matematik och teknik” och orientera skolornas kursplaner efter ”kreativitet, innovation och entreprenörskap” (Europa, 2020). Det är insatser som syftar till att stärka medborgarens ”entreprenöriella kompetens” (Partnerskapsöverenskommelsen, Strukturfondsprogrammet). Att den entreprenöriella kompetensen behöver utvecklas lyfts även fram i den Nationella strategin för hållbar tillväxt, där arbetet med att ta tillvara alla människors kompetens, kreativitet och entreprenörskap beskrivs som centralt för landets tillväxt. Vidare skildras medborgarens entreprenöriella förmågor och intresse som betydelsefullt för att skapa innovation (Nationella strategin för hållbar tillväxt). Det blir därför viktigt att främja positiva attityder till entreprenörskap och innovation genom att synliggöra goda exempel och förebilder (Nationella Innovationsstrategin, Sörmlandsstrategin). Samhällets attityd till entreprenörskap och risktagande formuleras som grundläggande för att människan ska ägna sig åt företagande i olika former, varpå Sverige behöver fortsätta att utveckla ett utbildningssystem som stöttar individers kunskap, kompetens och färdigheter i entreprenörskap och kreativitet, under *hela* livet (Nationella Innovationsstrategin).

Får samhället fler människor att starta företag - inte minst unga, kvinnor och utrikes födda - kan det bidra till utveckling i hela landet. Det är därför viktigt med ett samhällsklimat där många människor oavsett ålder, kön, boendeort eller bakgrund ser möjligheter och vågar ta risker (Nationella strategin för hållbar tillväxt). Även på regional nivå arbetar aktörerna med att skapa positiva attityder till entreprenörskap (Sörmlandsstrategin). Det sker bland annat genom att rekommendera sina skolor att förstärka insatserna som syftar till att öka intresset för att starta och driva egna företag (RUP Östergötland): ”dagens unga är morgondagens entreprenörer” (Affärsplan Västmanland strategi). Men det sker också genom att rekommendera kommuner och regionförbund att utveckla tillgången till kvalificerad rådgivning för såväl kvinnor som män för att öka nyföretagandet i länet (RUP Östergötland). Kort och gott:

"Alla människor behövs för en hållbar tillväxt, innovationskraft och näringslivsutveckling oavsett ålder, kön, social bakgrund, etniskt och kulturellt ursprung, trosbekännelse, funktionshinder, sexuell läggning eller könsöverskridande identitet/uttryck." (Axfärsplan Västmanland strategi, s. 9)

Budskapet är svårt att ta miste på. Oberoende förutsättningar ska vi alla helst bli jägare. Med rätt träning, från tidig ålder kan vi alla starta ett företag. Chansen går oss aldrig förbi. Ambitionen är att stötta medborgaren livet ut i arbetet med att bli mer entreprenöriell. Som inspiration och förebilder porträtteras de personer som redan har lyckats. Viktigast tycks det dock vara att nå unga, utrikes födda och kvinnor och få dem att ta sig an uppgiften. Det antyder implicit att dess motsats: den äldre, inrikes födda mannen redan förstås som självklar i rollen. Entreprenörskapspolicyn handlar, precis som Leffler (2009) och Dahlstedt och Hertzberg (2012) konstaterar, om att göra den svenska befolkningen mer "entreprenöriell". Denna skolning och "rekrytering" kan förstås som ett första led i en ideologisk reform och ligger i linje med Wennekens och Thurik (1999) rekommendationer i slutet av 1999-talet: att skapa ett institutionellt ramverk som lämpar sig för att säkerställa en tillfredsställande tillförsel av entreprenörer.

Policydokumenten tillskriver entreprenören en viktig roll. Det finns en stor förhoppning om att hon ska bryta samhällets nedåtgående spiral, lösa de ekonomiska, miljömässiga och sociala utmaningarna och leda EU mot en ljusare framtid. Entreprenören är önskvärd, hoppingivande och lösningen på globala problem. En person vars kompetens samhället behöver mer av. Policytexterna på de tre olika nivåerna är samstämmiga och avviker inte nämnvärt från varandra utan skildrar en välbekant berättelse om entreprenörskap, där medborgarens entreprenöriella förmågor utgör nyckeln till ekonomisk tillväxt och internationell konkurrenskraft. Det är en berättelse som dominerar den västerländska kulturens ideologi och dess syn på entreprenörskap (Ogbor, 2000). Det föranleder frågan: om entreprenörskap är något bra och entreprenöriell kompetens framställs som en stor del i *lösningen* på EU och dess medlemsländers utmaningar, vad är då *problemet*? Vad är det som gör att denna lösning inte kan levereras? Jag ser att problemets framställan kan sammanfattas med att: *det finns för få medborgare med entreprenöriell kompetens.*

Efter att ha klargjort att problematiken ligger medborgarens undermåliga kompetens, övergår jag till att identifiera den styrande rationaliteten i det reformarbete som syftar till att komma till rätta med problemet. Med andra ord: Hur ska ett land som Sverige arbeta för att öka den entreprenöriella kompetensen bland sina invånare, livet ut, oavsett kön, ålder, etnicitet etc.? För att besvara den frågan behöver vi studera vad som i sammanhanget tas för givet. I de följande avsnitten granskas således problemets bakomliggande rationalitet för att öka förståelsen för *vad* det är som är viktigt att kunna. *Var* denna kompetens ska läras ut. *Vem* som ska lära ut den samt *vem* eller *vilka*

som anses behöva denna kunskap. Vidare krävs en reflektion kring hur begreppet ”entreprenörskap” konstrueras. Vilka värderingar vi fyller det med. Vilken betydelse det tillskrivs samt vad och vilka som inkluderas i begreppet. Avslutningsvis belyser jag hur jämställdhetsaspekten – ”tillväxt för alla” - ska integreras i det arbetet.

Fråga 1 - Problemets representation: Det finns för få medborgare med entreprenöriell kompetens	
EU-nivå	I Europa 2020 föreslås tre prioriteringar som förstärker varandra: <u>Smart tillväxt</u> – utveckla en ekonomi baserad på kunskap och innovation. <u>Hållbar tillväxt</u> – främja en resurseffektivare, grönare och konkurrenskraftigare ekonomi. <u>Tillväxt för alla</u> – stimulera en ekonomi med hög sysselsättning och med social och territoriell sammanhållning. Dessa tre prioriteringar (smart, hållbar, inkluderande) är ömsesidigt förstärkande och ger en vision för hur Europas sociala marknadsekonomi skulle kunna utvecklas under 2000-talet. (Europa, 2020, s. 10)
	Smart tillväxt innebär att kunskap och innovation stärks som drivkrafter för vår framtida tillväxt. (Europa, 2020, s. 12)
	Ser till att innovativa idéer kan omvandlas till nya produkter och tjänster som skapar tillväxt, högkvalitativa arbetstillfällen och bidrar till att ta itu med samhälleliga utmaningar på europeisk och global nivå. Men för att lyckas måste detta kombineras med entreprenörskap, finansiering och en inriktning på användarnas behov och marknadens möjligheter. (Europa, 2020, s. 12)
	På nationell nivå måste medlemsstaterna (...) se till att det finns tillräckligt många personer med examen inom vetenskap, matematik och teknik och inrikta skolornas kursplaner på kreativitet, innovation och entreprenörskap. (Europa, 2020, s. 13)
	På nationell nivå måste medlemsstaterna (...) reformera nationella (och regionala) FoU- och innovationssystem för att främja spetskompetens och intelligent specialisering. (Europa, 2020, s. 13)
	För att öka företagandet och höja kommersialiseringsgraden syftar insatser i programmen till att stärka den entreprenöriella kompetensen och kompetensutvecklingen samt främja ett livslångt lärande. (Partnerskapsöverenskommelsen, s. 76)
	Parallellt med denna utveckling visar även nationell samt regional analys att den entreprenöriella kompetensen behöver utvecklas och näringslivet ges rätt förutsättningar för tillväxt för att öka sysselsättningen i hela regionen. Satsningar som stödjer detta ingår även i programmet. (Nationell strategi för hållbar tillväxt, s. 6)

Nationell Nivå	Ett ökat företagande, inte minst bland unga samt kvinnor och utrikes födda, kan bidra till utveckling i hela landet. (Nationell strategi för tillväxt, s. 13)
	Att arbeta för integration och tillvaratagande av alla människors kompetens, kreativitet och entreprenörskap i hela landet är centralt." (Nationell strategi för hållbar tillväxt, s. 17)
	Sverige behöver ett näringsklimat där många människor, oavsett ålder, kön, boendeort eller bakgrund, ser möjligheter och vågar ta risker. (Nationell strategi för hållbar tillväxt, s. 27).
	Förmåga till och intresse för entreprenörskap är viktigt för människors inställning till innovation i sina roller som företagare, ledare, medarbetare, användare och medborgare. (Nationell Innovationsstrategi, s. 25)
	Främja positiva attityder till entreprenörskap och innovation i samhället, bland annat genom att synliggöra goda exempel och förebilder och utveckla former för mentorskap. (Nationell Innovationsstrategi, s. 26)
	Fortsätta att utveckla ett utbildningssystem som stöttar individer, oavsett kön, ålder, social, etnisk eller kulturell bakgrund, att utveckla kunskap, kompetens och färdigheter för innovation, kreativitet och entreprenörskap under hela livet. (Nationella Innovationsstrategin, s. 25)
	Attityder i samhället till entreprenörskap och risktagande är grundläggande för viljan och förmågan att bidra till innovation och för att människor ska ägna sig åt företagande i olika former. Det handlar om att våga ge sig ut på osäker mark och pröva det okända. Det ställer krav på att våga misslyckas och att lära av erfarenheter. (Nationella Innovationsstrategin, s. 32)
Regional Nivå	Kommunerna och fristående skolor rekommenderas att förstärka insatser som syftar till att öka intresset att starta och driva egna företag bland unga pojkar och flickor. (RUP Östergötland, s. 37)
	Vi påverkar attityder till entreprenörskap. (Sörmlandsstrategin, 2020, s. 12)
	Kommunerna och Regionförbundet rekommenderas att öka samverkan och förstärka samarbetet med näringslivsfrämjande organisationer för att utveckla tillgång till kvalificerad rådgivning till både kvinnor och män för ökat nyföretagande i länets alla kommuner. (RUP Östergötland, s. 37)
	Alla människor behövs för en hållbar tillväxt, innovationskraft och näringslivsutveckling oavsett ålder, kön, social bakgrund, etniskt och kulturellt ursprung, trosbekännelse, funktionshinder, sexuell läggning eller könsöverskridande identitet/uttryck. (Affärsplan Västmanland strategi, s. 9)

	<p>Vi behöver en ökad entreprenörsanda och dagens unga är morgondagens entreprenörer. Därför är det viktigt att arbeta med entreprenörskap i vid bemärkelse för barn och i mer specificerad form för lite äldre ungdomar. Viktigt är en fortsatt utveckling av entreprenöriellt lärande och ett entreprenöriellt förhållningssätt. Att öka intresset för teknik och naturvetenskap är också viktigt. (Affärsplan Västmanland strategi, s. 4)</p>
	<p>Nationell samt regional analys visar att den entreprenöriella kompetensen behöver utvecklas och näringslivet ges rätt förutsättningar för tillväxt för att öka sysselsättningen i hela regionen. (Strukturfondsprogrammet, s. 6).</p>

Tabell 6: Det finns för få medborgare med entreprenöriell kompetens

Problemets bakomliggande rationaliteter

I arbetet med att stödja entreprenörskap och entreprenöriell kompetens finns det en rad olika sanningar som tas för givet. I det här avsnittet arbetar jag med att identifiera och synliggöra dessa. Efter att vid upprepade tillfällen ha läst, arbetat igenom och gjort markeringar i policytexterna med Bacchis andra fråga för ögonen framträder tre rationaliteter som ligger till grund för hur EU:s medlemsstater ska komma till rätta med det representerade problemet:

1. *Entreprenöriell handling sker i det publika...*
2. *... och praktiseras av entreprenörer och företag*
3. *Jämställdhet är något som ska uppnås mellan kvinnor och män som driver företag*

Som en röd tråd genom samtliga punkter löper antagandet om att mer entreprenörskap leder till högre ekonomisk tillväxt. Entreprenörskap har ur det avseendet kommit att bli den främsta faktorn vi förknippar med utvecklingen av vårt samhälle, varpå utveckling och ekonomisk tillväxt idag förstås som synonymt med varandra (Friman, 2002). Att entreprenörskap och innovation står överst på agendan när vi talar om tillväxt är kanske därför inte så konstigt. I den mening konstrueras entreprenörskap i första hand som en motor för att driva ekonomin framåt där nya företag och utvecklingen befintliga bär ansvar för vår samhällsutveckling. Entreprenörskap framstår således som något odelat positivt, som får fler människor i arbete, upprätthåller välfärden och bidrar tillsammans med den inkluderande tillväxten till att skapa ett mer jämställt samhälle. Utifrån en kritisk läsning blir det antaganden som går att problematisera, men först behöver de synliggöras.

Entreprenöriell handling sker i det publika...

Framställningen av hur den entreprenöriella kompetensen ska komma medborgarna till gagn varierar i detaljrikedom mellan de olika nivåerna, vissa är mer explicita medan andra innehåller mer övergripande formuleringar. På EU-nivå framgår det till exempel att rådgivning har givit goda resultat när det kommer till entreprenörskap och framväxten av nya företag samt att det är viktigt att stimulera ”valfrihet och mångfald” för att tillgodose olika behov av rådgivning (Partnerskapsöverenskommelsen). Att upphandla specialiserad rådgivning kan vara ett sätt att möta dessa behov (Nationella strategin för hållbar tillväxt) där människor med erfarenhet av affärsutveckling och företagande pekats ut som en grupp som genom ett mentorskap kan öka företagens kunskaper kring affärsmässighet (Nationella innovationsstrategin). Rådgivning förefaller således vara det främsta och självklara verktyget för träna upp den entreprenöriella kompetensen hos medborgaren. Det framgår dock inte alltid explicit vilken form av rådgivning som åsyftas när den omnämns på EU-, - och nationell nivå, det tycks av formuleringarna underförstått. Affärsrådgivningen i sammanhanget är så självklar att den inte behöver en vidare förklaring. Rådgivning och entreprenörskap tycks följaktligen vara synonymt med affärer och/eller företagsutveckling. Det är något som alla förväntas förstå. Självklart kan tyckas. Men går vi tillbaka till 1400-talet handlade det om krigsföring, för att under 1600-talet innebära storskaliga infrastrukturprojekt på uppdrag av staten. Betydelsen är med andra ord en sanning som har blivit i det närmaste obestridlig och en norm som tas för givet.

Rådgivningens karaktär blir dock mer tydlig på den regionala nivån. Framförallt i de två projektansökningarna samt i utvärderingarna av hur medlen i den regionala utvecklingsfonden har fördelats. Utvärderingen visar till exempel att de finansiella projektmedel som har beviljats science parks och inkubatorer i huvudsak har gått till följande aktiviteter:

Projektens mål	Kategori av aktivitet	Aktiviteter
Ökad internationalisering Organisations-utveckling Stärkta nätverk Ökat entreprenörskap	Rådgivning och coachning	Företagsspecifik rådgivning i tidiga faser Företagsspecifik rådgivning i senare faser
	Information och Utbildning	Generella informations- och marknadsanalyser Utveckling av utbildningsprogram
	Utveckling av befintligt stödsystem	Utvecklad samverkan mellan stödaktörer (ex. koordinering av stödinsatser) Utveckling av nya modeller/metoder (ex. test av nya metoder)
	Tillhandahålla finansiering eller materiella resurser	Regionala företagsstöd (ej riskkapital) Allmänna materiella investeringar Delar av inkubatorverksamhet (kontor, utrustning)
	Inspiration och attityd	Attitydpåverkan för entreprenörskap Attitydpåverkan till särskilda utbildningsinriktningar
	Nätverksstöd	Etablering och utveckling av formella nätverk (ex. klusterinitiativ) Informella nätverk (ex. dialogmöten) Marknadsaktiviteter för internationalisering (ex. mässbesök)

Tabell 7: Aktiviteter finansierade av regionala utvecklingsfonden

Det är en sammanställning som inte bara synliggör en dold ideologi, där aktörerna specifikt har arbetat med en positiv attitydpåverkan för entreprenörskap och vissa matematiska och tekniska utbildningsinriktningar. Det framgår även att den rådgivning, mentorskap och coachning som erbjudits har varit företagsspecifik. Entreprenöriell kompetens tycks ur det avseendet innebära att utveckla medborgarens förmåga i att driva företag. I projektansökan för Smart Tillväxt framgår det till exempel att kompetensen ska utvecklas genom ett samarbete med lokala näringslivschefer, East Sweden Business Region samt ett Tillväxt- och Innovationsråd. Ett liknande resonemang kring kompetens förs i Växtzon 2 som avser använda sig av rådgivare från ”industrikluster och storföretag”. Bland storföretagen omnämns ABB, Atlas Copco, GE, Volvo, SAAB och Bombardier. Projektet vill även skapa en resurseffektiv plattform för innovations- och företagsstöd i Östra Mellansverige. Bland de

samarbetspartner som avses knytas till plattformen hör bland annat ABB:s inkubator, Teknikföretagen, KTH:s centrum för hållbar industri, Business Sweden samt flera av de strategiska innovationsprogrammen: Processindustriell IT och Automation, Produktion 2020, IoT (Internet of Things) och Med Tech4Health. Parter som alla har en tydlig teknisk och affärsdriven inriktning.

Entreprenörskap konstrueras här som något företags specifikt vars innebörd tycks definieras av begrepp som inkubator, teknik, business, IT, automation, näringsliv, innovation och tillväxt. Medborgaren förefaller därmed vara beroende av den kompetens som kan överföras från stora teknikinriktade företag, organisationer och sammanslutningar som besitter erfarenhet och resurser inom dessa områden. Alternativt från personer som själva har drivit företag tidigare. Det handlar om rådgivning i företagsnära frågor, av företag eller företagsnära aktörer. Inte sällan med en teknisk inriktning. Det är ett resonemang som förefaller vila på antagandet om att tillväxt uteslutande är beroende av kunskap och prestation inom affärer och bolagsrelaterade frågor samt att innovation innebär teknisk utveckling. Det tenderar att sätta gränser för vilken typ av stöd och kompetens vi kan föreställa oss samt vilket stöd som legitimeras inom ramen för de stödjande insatserna. Det får andra former av rådgivning att framstå som mindre rimliga och tycks innebära att den valfrihet och det behov som ska genomsyra insatserna gäller inom tydligt definierade gränser. Dessa gränser bestäms till synes av de utmaningar och problem som kan tänkas uppstå inom företaget och den publika sfär som i rådgivningssammanhang framställs som entreprenörskapets omgivande kontext. Den entreprenöriella kompetensen förefaller ur det avseendet centrerad kring, och likställd med, en entreprenöriell praktik som sker i det publika.

Fråga 2 - Den första bakomliggande rationaliteten: Entreprenöriell handling sker i det publika...

EU-nivå	För att utveckla företagen behövs insatser som förbättrar det generella företagsklimatet såsom regelförenklingar, rådgivning samt god tillgång till kapital för företagandets alla skeden. (Partnerskapsöverenskommelsen, s. 18)
	Inom programmens entreprenörskapsinsatser finns goda resultat för t.ex. rådgivningsinsatser för nystartade företag där programmens insatser har bidragit till framväxten av nya företag enligt följeforskarna. (Partnerskapsöverenskommelsen, s. 52)
	För att tillgodose olika behov av rådgivning, med hög relevans för mottagarna, är det angeläget att stimulera valfrihet och mångfald. Detta kan göras genom en fortsatt utveckling av kundvalssystem och upphandling av specialiserad rådgivning, genom t.ex. checkar och mentorskap. (Partnerskapsöverenskommelsen, s. 75–76)

Nationell Nivå	Att upphandla specialiserad rådgivning, erbjuda konsultcheckar, mentorskap m.m. är olika sätt att bättre svara upp mot företagets/individens olika behov av rådgivning. (Nationella strategin för hållbar tillväxt, s. 28)
	Människor som har stor egen erfarenhet av affärsutveckling och företagande, och som kan stötta andra som har affärsidéer är viktiga för ett gott innovationsklimat. Olika former av mentorskap kan exempelvis ge tillgång till erfarna företagares affärsmässiga kunnande och nätverk. (Nationella Innovationsstrategin, s. 25)
Regional Nivå	De vanligaste insatserna som erbjuds är rådgivning, nätverksbyggande samt kunskap och kompetenshöjning. (Sörmlandsstrategin, s. 19)
	Kommunerna och Regionförbundet rekommenderas att öka samverkan och förstärka samarbetet med näringslivsfrämjande organisationer för att utveckla tillgång till kvalificerad rådgivning till både kvinnor och män för ökat nyföretagande i länets alla kommuner. (RUP Östergötland, s. 37)
	Behovet av rådgivning är stort i företagets tidiga ålder och för att nya och etablerade företag ska kunna utvecklas och fortsätta att växa (HP Innovation och entreprenörskap Örebro, s. 14)
	Med lärdomar från våra tidigare projekt, kommer vi att arbeta med behovs-anpassad rådgivning och kvalificerad affärscoachning. (Smart Tillväxt, s. 11)
	Viktiga samarbetspartner är lokala näringslivschefer och regionala samverkansorgan som East Sweden Business Region (ESBR), våra Tillväxt- och Innovationsråd, Aktörsråden, Business Region Örebro (BRO Örebro) m.fl. (...) aktörer som kan bidra till internationalisering såsom Handelskammare, Business Sweden och Enterprise Europe Network (EEN). (Smart Tillväxt, s. 6)
	Snabbväxande tillväxtbolag behöver stöd inom branschberoende spetsteknologier som t ex AI, maskininlärning, Cyber Security men också förståelse för framtidens utmaningar och möjligheter. (Växtzon 2, s. 2)
	Företagen i regionen är centrala för projektet på två sätt. För det första utgör mindre företag med tillväxtpotential projektets primära målgrupp. För det andra utgör flera av regionens större innovativa företag en resurs för projektet. Samarbetet kommer därför att utvecklas vidare med flera av regionens stora innovativa företag, t.ex. ABB, Atlas Copco, GE, Volvo, SAAB Aero, Bombardier, SKB, Väderstaverken, Sectra, Mälarenergi, Scania, ThermoFisher, Arla, Scan, Holmen, DeLaval m fl. (Växtzon 2, s. 12)

Tabell 8: Entreprenöriell handling sker i det publika...

... och praktiseras av entreprenörer och/eller företag

Det framgår ovan att EU:s medlemsländer från tidig skolålder ska inkludera kreativitet, entreprenörskap och innovation i läroplanen (Europa 2020) där betydelsen av att utveckla ett system som stöttar individer att utveckla kunskap och kompetens för entreprenörskap och innovation under hela livet betonas (Nationella Innovationsstrategin). När policydokumenten sen definierar vem, vad eller vilka som omfattas av de reformer som ska bidra till att stödja entreprenörskap och tillväxt varierar formuleringarna mellan de olika nivåerna. På EU-nivå handlar det om att ”stödja entreprenörskap” genom ”konkreta politiska initiativ” (Europa 2020), medan det på nationell nivå handlar det om att förenkla för företagen och i större utsträckning utgå från deras behov i den affärs-, - och innovationsrådgivning som finansieras med offentliga medel (Nationella strategin för hållbar tillväxt). Det är dock inte vilka företag som helst som får stödjas, EU är tydliga med att medlemsländerna *måste* reformera innovationssystemen för att främja ”spetskompetens och intelligent specialisering”, vilket tycks innebära att det i första hand är företag med en viss inriktning och en specifik kompetens och intelligens som ges stöd (Europa 2020). Det får dock inte göras på ett sätt som snedvrider konkurrensen och påverkar handeln i en negativ riktning som strider mot EU:s gemensamma intressen.

På den regionala nivån övergår dokumenten från att tala om entreprenörskap och företag till att i större utsträckning tala om individer, personer och entreprenörer. I Sörmlandsstrategin utvecklas innovationssystemet med individen i fokus, i HP för Örebroregionen behövs rådgivning för entreprenörer i olika branscher samt för personer med nya idéer. Ett liknande resonemang förs i den RUS för Uppsala län där företagsstödet ska kunna svara upp mot entreprenörens behov, alternativt vänder sig insatserna mot västmanlänningar som kan tänka sig eller vill starta företag och/eller har utvecklingsbara innovationsidéer (Affärsplan Västmanland strategi). Dessa formuleringar anspelar på att entreprenörskap är något som praktiseras av en individ snarare än ett kollektiv, där entreprenören ensam blir föremål för de offentliga insatserna. Att förbättra den entreprenöriella kompetensen tycks ur det avseendet innebära att utveckla vissa människors individuella färdigheter för att höja samhällets nivå av entreprenörskapande aktivitet, men inte andras. Det finns dock aktörer på regional nivå som tar en något bredare ansats. I projektet Smart Tillväxt utgår insatserna från företagets behov och förutsättningar och rådgivningen sker med ”enskilt företag eller flera personer från samma företag”, medan Växtzon 2 vänder sig till ”innovativa företag med höga tillväxtambitioner”. I den RUP för Östergötland rekommenderas att offentligt finansierade organisationer riktar sina insatser mot ”alla typer av företag”, medan Affärsplan Västmanland vid sidan av individer även vänder sig till små och medelstora företag gsom vill växa och utveckla nya innovationer.

Den entreprenöriella kompetensen förskjuts här från individen till företaget. Vidare öppnar reformerna upp för att stödja ”alternativa affärsmodeller” som ”sambhälls-entreprenörskap” och ”social innovation” med syfte att öka mångfalden bland de entreprenörer och företag som ges stöd (Partnerskapsöverenskommelsen). Genom att bättre möta behoven hos till exempel ”kvinnor och unga personer” verksamma i ”nya branscher” eller med ”nya affärsmodeller” uppges det vara möjligt att främja jämställdheten och ”resurseffektiviteten” *samtidigt* som ”outnyttjad tillväxtpotential tas tillvara”. För att uppnå målet om en inkluderande tillväxt handlar det inte längre enbart om att stödja ”vanliga” innovationer och ”vanligt” entreprenörskap med ”vanliga” entreprenörer. Det handlar snarare om att med *sociala* innovationer, *sambhälls-entreprenörskap* och *andra* grupper bli mer inkluderande (Partnerskapsöverenskommelsen). Det tycks följaktligen ske en breddning i synen på vilken typ av entreprenörskap, innovationer, affärsmodeller och branscher, inom vilka den entreprenöriella kompetensen behöver utvecklas. Insatserna går från att omfatta en viss typ av individer till att omfatta en mångfald av individer. Från att omfatta en viss typ av företag till att inkludera andra former av företag. Från att omfatta en viss bransch till att omfatta andra branscher. En sådan reformering visar på hur tvetydig innebörden av entreprenörskap kan vara. Det kan å ena sidan vara någon som skapar ekonomisk tillväxt, å andra sidan vara någon som driver företag för att stödja den sociala aspekten av ett samhälle (Berglund, 2007). Förhandlingen om entreprenörskapets innebörd kan ur de avseendet framstå som öppen. Det stämmer dock inte riktigt. För även om breddningen har kommit att omfatta nya grupper av individer och företag, kvarstår den vid att omfatta de individer som driver, eller planerar att driva, företaget samt företaget i sig. Vilket kan få en exkluderande effekt för andra grupper i samhället.

Fråga 2 - Den andra bakomliggande rationaliteten: ... och praktiseras av entreprenörer och/eller företag	
	De små och medelstora företagens tillträde till inre marknaden måste förbättras. Entreprenörskap måste utvecklas genom konkreta politiska initiativ, t.ex. genom en förenkling av bolagsrätten (konkursförfaranden, stadga för privata företag, osv.), och genom initiativ som ger företagare möjlighet att starta på nytt efter en konkurs. (Europa 2020, s. 21)
EU-nivå	Europeiska investeringsbanken och Europeiska investeringsfonden kan bidra till att skapa en ”god cirkel” där innovation och entreprenörskap kan finansieras med vinst från de första investeringarna till börsnoteringen, i partnerskap med många offentliga initiativ och ordningar som redan finns i medlemsstaterna. (Europa 2020, s. 22)

	<p>(...) Förbättra företagsklimatet särskilt för små och medelstora företag och stödja entreprenörskap. (Europa 2020, s. 22).</p>
	<p>Insatser för entreprenörskap inom programmen kommer även att omfatta alternativa affärsmodeller, som samhällsentreprenörskap och social innovation, och fokusera på att öka mångfalden bland företagare och företag. Genom att bättre möta behoven hos t.ex. kvinnor, unga personer och personer verksamma i nya branscher eller med nya affärsmodeller och att bättre anpassa åtgärderna till sociala förändringar är det möjligt att ta till vara på outnyttjad tillväxtpotential. Samtidigt kan man på detta sätt öka diversifieringen i näringslivet, främja jämställdheten samt den sociala och miljömässiga hållbarheten och resurseffektiviteten. (Partnerskapsöverenskommelsen, s. 76)</p>
<p>Nationell Nivå</p>	<p>Ett prioriterat område är att bredda arbetet med att förenkla för företag och i högre grad utgå från företagets behov. (Nationella strategin för hållbar tillväxt, s. 28)</p>
	<p>För företagare och blivande företagare kan tillgången till affärsrådgivning, information om regelverk, stöd och annan service ha stor betydelse för beslut om att starta eller utveckla en verksamhet. Den innovations- och affärsrådgivning som finansieras med offentliga medel bör utgå från företagets/ individens behov oavsett kön, ålder och bakgrund. (Nationella strategin för hållbar tillväxt, s. 28)</p>
	<p>Att ta tillvara förmåga och initiativkraft från hela befolkningen är därför utgångspunkten för en kraftfull innovationsstrategi. (Nationella Innovationsstrategin, s. 21)</p>
	<p>Statsstödsreglerna syftar till att upprätthålla konkurrensen på EU:s inre marknad. Statliga stöd till forskning, utveckling och innovation är tillåtna under vissa villkor, särskilt när syftet med stödet är att underlätta utveckling av vissa näringsverksamheter eller vissa regioner, när detta inte påverkar handeln i negativ riktning i en omfattning som strider mot det gemensamma intresset. (Nationella Innovationsstrategin, s. 32)</p>
	<p>Vi utvecklar det regionala innovationssystemet med individen i fokus (Sörmlandsstrategin, s. 12)</p>
	<p>Rådgivning behövs för entreprenörer, inom olika branscher och för alla typer av bolagsformer. Rådgivning är viktig även för personer med nya och innovativa idéer för råd och stöd i ett initialt skede och för att sedan kunna ta steget till kommersialisering. (Handlingsplan för Örebroregionen 2014–2020, s. 14)</p>
	<p>Offentligt finansierade organisationer med syfte att främja utveckling av näringslivet rekommenderas att, i större utsträckning än nu, rikta sina insatser mot alla typer av företag. (...) Samtliga aktörer bör säkerställa att insatserna erbjuds och används av såväl kvinnor som män. (RUP Östergötland, s. 37)</p>

Regional Nivå	Regionens företags- och innovationsstöd ska kunna specialisera sig och utveckla fokusområden men samtidigt kunna svara upp mot behov hos företag och entreprenörer oavsett ursprung och hemvist. (RUS Uppsala, s. 20)
	1. Små och medelstora företag i Västmanland: - som vill växa - som vill utveckla innovationer – nya produkter, tjänster, processer. 2. Västmanlänningar: - som kan tänka sig, vill eller ska starta företag - som har utvecklingsbara innovationsidéer s.2
	Med Affärsplan Västmanland kraftsamlar vi för att skapa bättre förutsättningar för entreprenörer och företag att växa och bli starkare i Västmanland. (Handlingsprogram Affärsplan Västmanland, s. 5)
	Vi ska skapa förutsättningar för små och medelstora företag att växa sig större och starkare med behovsanpassade insatser där vi utgår från företagen och individerna i företagen. (Handlingsprogram Affärsplan Västmanland, s. 8)
	Vi kommer speciellt att rikta oss mot innovativa företag med höga tillväxtambitioner. (Växtzon 2, s. 10)
	För det första utgör mindre företag med tillväxtpotential projektets primära målgrupp. (Växtzon 2, s. 12)
	Det konsultativa arbetssättet är en förutsättning för att bygga långsiktig och stabil tillväxt i det enskilda företaget. I förhållningssättet tar vi stor hänsyn till det enskilda företagens förutsättningar för tillväxt och arbetar med de frågor som är prioriterade i den egna verksamheten. (Smart Tillväxt, s. 11)
	Rådgivning till enskilt företag eller flera personer från samma företag. (Smart Tillväxt, s. 12)

Tabell 9: och praktiseras av entreprenörer och/eller företag

Jämställdhet ska uppnås mellan kvinnor och män som driver företag

Enligt Europa 2020 ska den Smarta tillväxten och den Inkluderande tillväxten vara ”ömsesidigt förstärkande”. Det innebär enligt dokumentet att det kommer att krävas strategier för att främja jämställdhet i syfte att öka arbetskraftens deltagande och därigenom stärka tillväxten samt för att främja nya former av balans mellan privatliv och arbetsliv (Europa 2020). Målet för jämställdhetspolitiken i Sverige är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv, vilket ska bidra till att kvinnor och män kan erbjuda sunda ekonomiska och sociala förhållanden (Partnerskapsöverenskommel-

sen). I Sverige är jämställdhetsintegrering den huvudsakliga strategin som används för att uppnå de jämställdhetspolitiska målen, vilket innebär att beslut inom alla politikerområden på såväl nationell som regional och lokal nivå ska präglas av ett jämställdhetsperspektiv. Det gäller även genomförande, övervakning, rapportering och utvärdering av EU:s fonder, däribland den regionala utvecklingsfonden (Partnerskapsöverenskommelsen). Sverige eftersträvar en jämn fördelning av makt och resurser mellan kvinnor och män, där allas kompetenser tas tillvara, varpå det blir viktigt att integrera jämställdhetsaspekten i det regionala tillväxtarbetet (Nationella Strategin för hållbar tillväxt). Att arbeta för en jämställd tillväxt blir således en ”förutsättning” för att uppnå de EU-politiska målet om en social sammanhållning och hållbar tillväxt samt för att ta tillvara hela befolkningens kompetens och förmåga (Nationella Strategin för hållbar tillväxt). Regeringen kommer därför fortsätta arbeta för att fördelningen av företagsstöd mellan män och kvinnor ska vara jämställd.

”Målet med jämställdhet i det regionala tillväxtarbetet är att kvinnor och män ska ha samma förutsättningar att nå inflytande och få tillgång till tillväxtresurser.” (Nationella Strategin för hållbar tillväxt, s. 58)

På EU-nivå och nationell nivå betonas vikten av att arbeta för att kvinnor och män ska vara jämställda samt att de ska ha samma förutsättningar att få tillgång till resurserna i det regionala tillväxtarbetet med ambitionen att fördelningen av företagsstöd ska vara jämställd. Formuleringarna ger uttryck för att jämställdhet mellan kvinnor och män ska genomsyra samhället i stort och tycks på den här nivån avse samtliga kvinnor och män. På den regionala nivån framträder däremot en annan bild. Här ger vissa regioner uttryck för att ”en jämnare fördelning av föräldraledighet och bättre möjligheter till heltidsarbete, framför allt bland kvinnor, bidrar till ökad jämställdhet och egenmakt” (RUS Uppsala län). Andra regioner menar att ”jämställdhet råder då kvinnor och män har samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter inom livets alla områden” (HP för Örebroregionen). Det återfinns dock formuleringar som särskiljer vissa kvinnor och män från andra. Det framgår till exempel av Smart Tillväxt som betonar att deras rådgivning är baserad på ”likabehandling av alla grupper av företagare”. Ett liknande resonemang förs av HP för Örebroregionen där man vill säkra att ”alla företagare oavsett kön och härkomst på lika villkor kan ta del av det stöd som erbjuds”.

Det handlar inte längre om kvinnor och män i stort, utan om att kvinnor och män ska ges möjlighet att driva företag på lika villkor. Att jämställdhet här övergår till att handla om lika förutsättningar för kvinnor och män att driva företag framgår även av hur arbetet med att stödja entreprenörskap på regional nivå ska följas upp. Här avses jämställdhetsarbetet utvärderas baserat på hur många män respektive kvinnor som deltar i de stödjande insatserna.

”... ta fram ett gemensamt uppföljningssystem som redovisar deltagare i företagsinsatser uppdelade efter kön och bransch som ger underlag att utvärdera målgrupper.” (Affärsplan Västmanland strategi, s. 7).

Jämställdhet går här från att handla om kvinnor och män, till att handla om kvinnor och män som driver företag. För att vara ännu mer specifik handlar jämställdhet i entreprenörskapspolicyen om att få fler kvinnor att starta företag och bidra till den ekonomiska utvecklingen av samhället (Repo, 2015, Berglund et al., 2017). Mot bakgrund av att jämställdhet i policytexterna kokar ned till att handla om en jämn representation mellan kvinnor och män som driver företag samt att resurserna mellan dem fördelas jämlikt, lämnas jämställdhetsfrågan på ett övergripande (och privat) plan oadresserad. Reformerna handlar följaktligen inte om att säkerställa att män och kvinnor ges samma förutsättningar att forma sina liv. Det handlar om att säkerställa att kvinnor och män ges samma förutsättningar att driva företag. Det är två *vitt skilda saker*. Åtminstone så länge andelen män som startar företag är närmare 40 procent högre än andelen kvinnor som startar företag. Kanske är det också därför projektet Växtzon 2 betonar att ” utveckling måste i större utsträckning beakta faktorer som ligger *utanför* de teknologiska eller traditionellt företagsekonomiska”.

Fråga 2 - Den tredje bakomliggande rationaliteten: Jämställdhet ska uppnås mellan kvinnor och män som driver företag	
EU-nivå	Det kommer att krävas strategier för att främja jämställdhet i syfte att öka arbetskraftens deltagande och därigenom stärka tillväxten och den sociala sammanhållningen. (Europa 2020, s. 18)
	Främja nya former av balans mellan arbetsliv och privatliv och strategier för ett aktivt åldrande samt stärka jämställdheten. (Europa 2020, s. 20)
	Målet för jämställdhetspolitiken är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Jämställdhetspolitiken ska bidra till att nuvarande och kommande generationer av kvinnor och män kan erbjudas sunda ekonomiska, sociala och miljömässiga förhållanden. (Partnerskapsöverenskommelsen, s. 114)
	I Sverige är jämställdhetsintegrering den huvudsakliga strategi som används för att uppnå de jämställdhetspolitiska målen. Jämställdhetsintegrering innebär att beslut inom alla politikområden ska präglas av ett jämställdhetsperspektiv. Detta gäller nationell såväl som regional och lokal nivå. (Partnerskapsöverenskommelsen, s. 114)

	<p>Sveriges jämställdhetspolitiska mål är också vägledande för jämställdhetsintegrering av ESI-fonderna. Det innebär att alla fonder ska integrera och främja jämställdhetsperspektivet i genomförandet av sina program inbegripet när det gäller övervakning, rapportering och utvärdering. (Partnerskapsöverenskommelsen, s. 115)</p>
Nationell Nivå	<p>Hela Sveriges attraktionskraft, tillväxtpotential och sysselsättningsmöjligheter ska tas tillvara på ett sådant sätt att det bidrar till hållbar regional tillväxt och utveckling. Det innebär b.l.a. att miljö-, jämställdhets och integrationsperspektiven på ett tydligt sätt integreras i det regionala tillväxtarbetet. Ett Sverige med en jämn fördelning av makt och resurser mellan kvinnor och män, där allas kompetenser tas tillvara. (Nationella strategin för hållbar tillväxt, s. 10)</p>
	<p>Att öka människors deltagande på arbetsmarknaden och delaktighet i samhällslivet samt arbeta för en jämställd tillväxt är en förutsättning för social sammanhållning och hållbar tillväxt. Inom det regionala tillväxtarbetet ska alla kvinnor och män, oavsett ålder, bakgrund och boendeort, ha samma rätt och möjlighet till inflytande och tillgång till resurser." (Nationella strategin för hållbar tillväxt, s. 21)</p>
	<p>Ett fortsatt aktivt jämställdhetsarbete behövs också för att ta till vara hela befolkningens kompetens och förmåga." (Nationella strategin för hållbar tillväxt, s. 45)</p>
	<p>Regeringen kommer fortsatt att arbeta för en jämställd fördelning av företagsstöden mellan kvinnor och män. (...) De regionala företagsstöden ska även utvecklas för att tydligare bidra till en hållbar utveckling med fokus på jämställdhet, integration och miljö. (Nationella strategin för hållbar tillväxt, s. 56)</p>
	<p>Målet med jämställdhet i det regionala tillväxtarbetet är att kvinnor och män ska ha samma förutsättningar att nå inflytande och få tillgång till tillväxtresurser. (Nationella strategin för hållbar tillväxt, s. 58)</p>
	<p>Målet med jämställdhet i det regionala tillväxtarbetet är att kvinnor och män ska ha samma förutsättningar att nå inflytande och få tillgång till tillväxtresurser. (Nationella strategin för hållbar tillväxt, s. 58)</p>
	<p>Genom att ta till vara både kvinnors och mäns kunskaper, affärsidéer och innovationsförmåga använder sig allt fler regioner i dag av jämställdhet som ett medel för att uppnå hållbar regional tillväxt. (Nationella strategin för hållbar tillväxt, s. 58)</p>
	<p>Vi ska bidra till att kvinnor och män får samma möjlighet att forma samhället och sina liv oberoende av kön, ålder, födelseland eller sexuell läggning. (Sörmlandsstrategin 2020, s. 9)</p>
	<p>En jämnare fördelning av föräldraledighet och bättre möjligheter till heltidsarbete, framför allt bland kvinnor, bidrar till ökad jämställdhet och egenmakt. (RUS Uppsala län, s. 24)</p>

Regional Nivå	<p>Öka människors delaktighet och inflytande genom en jämställd och jämlik tillgång till samhällets resurser. (Affärsplan Västmanland strategi, s. 8)</p>
	<p>Regionförbundet tillsammans med andra aktörer rekommenderas att fortsätta stimulera jämställdhetsarbetet i regionen. Bl.a. bör det ur ett jämställdhetsperspektiv genomföras en analys av den demografiska utvecklingen, för att kunna beskriva tendenser, bakgrundsfaktorer och effekter för enskilda kvinnor och män och för samhället som helhet liksom för att finna nödvändiga insatser. (RUP Östergötland, s. 37)</p>
	<p>Jämställdhet råder då kvinnor och män har samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter inom livets alla områden. (HP för Örebroregionen, 2014–2016, s. 9)</p>
	<p>Vi behöver säkra att alla företagare oavsett kön och härkomst på lika villkor kan ta del av det stöd som erbjuds. (HP Örebroregionen 2014–2016, s. 14).</p>
	<p>... ta fram ett gemensamt uppföljningssystem som redovisar deltagare i företagsinsatser uppdelade efter kön och bransch som ger underlag att utvärdera målgrupper. (Handlingsprogram Affärsplan Västmanland, s. 7).</p>
	<p>Målet för jämställdhetspolitiken är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. D.v.s. ha samma rätt och möjlighet att vara aktiva medborgare, delta i beslutsfattande, utbildning och betalt arbete och ta samma ansvar för hemarbetet. När kvinnor och män delar makt och inflytande i alla delar av samhällslivet får vi ett mer rättvist och demokratiskt samhälle. (Strukturfondsprogrammet, s. 135)</p>
	<p>Jämställd regional tillväxt innebär att kvinnor och män har samma förutsättningar att nå inflytande i det regionala tillväxtarbetet och få tillgång till tillväxtresurser. Att välja jämställdhet i planering och genomförande av de regionala strukturfonds-programmen handlar primärt om att använda jämställdhet som ett medel för att uppnå hållbar tillväxt. (Strukturfondsprogrammet, s. 135)</p>
	<p>Undersökningar visar på ett tydligt samband mellan ökad jämställdhet och ekonomisk tillväxt. Ökad jämställdhet på chefsnivå, i ledningsgrupper och företagsstyrelser leder till en ökad grad av kreativitet och innovationsförmåga och därmed ökad konkurrenskraft och ökad sysselsättning. En viktig del av det fortsatta arbetet i Smart tillväxt är att nyttja de horisontella kriterierna som en hävstång för tillväxt. (Smart Tillväxt, s. 7)</p>
<p>Vårt förhållningssätt i rådgivningen är baserat på likabehandling av alla grupper av företagare. Almi har en lång tradition av att arbeta med jämställd och integrerad rådgivning och har genomfört flera utbildningar för all personal inom området. (Smart Tillväxt, s. 10)</p>	

	Utveckling måste i större utsträckning beakta faktorer som ligger utanför de teknologiska eller traditionellt företagsekonomiska. Sociala, kulturella förutsättningar uppmärksammas alltmer. Hållbarhet, jämställdhet och integration är ett måste för framtida ökad konkurrenskraft. (Växtzon 2, s. 10)
--	--

Tabell 10: Jämställdhet ska uppnås mellan kvinnor och män som driver företag.

De oproblematiserade tystnaderna

I det föregående avsnittet har jag beskrivit vilka tre rationaliteter som ligger till grund för arbetet med att öka den entreprenöriella kompetensen hos medborgaren och samtidigt bidra till ett jämställt samhälle. I det här avsnittet övergår jag till att resonera kring vad som lämnas oproblematiserat i en sådan reformering och belyser hur vi kan tänka kring den entreprenöriella kompetensen på ett annorlunda sätt. Det kan ses som ett första led i arbetet med att belysa fler aspekter av entreprenörskap än de som inte sällan tas för givet. Till skillnad mot de tre rationaliteter som lades fram ovan, problematiseras tystnaderna utifrån två kategorier:

1. *Ett entreprenörskap i det privata*
2. *Jämställdhet mellan kvinnor och män som inte driver företag?*

Jag har valt att resonera kring rationaliteten *Entreprenöriell handling sker i det publika..., ... och praktiseras av en entreprenörer och/eller företag* under samma rubrik: *Entreprenörskap i det privata*. Det sker med anledning av dess överlappande och interagerande karaktär. Det är också det avsnitt som inleder diskussionen kring reformernas tystnader. Därefter övergår jag till att belysa vad som lämnas oproblematiserat i entreprenörskapspolicyns arbete med jämställdhet.

Ett entreprenörskap i det privata

De antaganden som ligger till grund för hur innovationssystemet ska arbeta med att förbättra entreprenöriella kompetensen följer tydligt dikotomin publik/privat som den offentliga debatten enligt Bacchi (2009) ofta vilar på. Resonemanget ovan gör gällande att entreprenörskap uteslutande är något som praktiseras i den publika. Att förse medborgaren med en entreprenöriell kompetens handlar därför om att tillhandahålla rådgivande insatser till entreprenörer och/eller företag. Med en kunskap som finns bland personer, företag och verksamheter med en stark koppling till näringslivet. De frågor som här kan ställas utifrån Bacchi är: Är affärskunskap den enda kompetens som behövs

för att lyckas? Kan det ens handla om något annat och vad skulle det i så fall vara? Den ensidiga betoningen på att öka den företagsspecifika kompetensen kan bygga in begränsningar i vilken typ av stöd som kan ges, eller önskas, och till vilka. Det sätter med andra ord ramarna för vad som är möjligt i arbetet med att stödja entreprenörskap. I det här avsnittet diskuterar jag vad dessa begränsningar kan innebära, för såväl entreprenören som enskilda familjemedlemmar och samhället i stort.

I arbetet med att stödja entreprenörskap har det skett en viss breddning i vilka individer som anses behöva utöka sin kompetens, i den mening att det är fler samhällsgrupper som nu berättigas stöd. Även personer med ”alternativa affärsmodeller” verksamma i ”nya branscher” inkluderas. Det visar på hur personer, grupper och företag som tidigare har fallit utanför entreprenörskapets specifika mall, nu ska försöka mappas in i en given struktur och finna sig tillrätta bland storföretag och tekniskt inriktade innovationsplattformar som idag tycks utgöra det landskap som omger innovationssystemet (Berglund, 2007). Att utöka målgruppen för insatserna medför att gränsen mot den privata sfären blir än mer markant. På den publika sidan finns en bred variation av personer, företag, affärsmodeller och branscher, från de ekonomiskt mer fördelaktiga, till verksamheter som är mer sociala och samhällsbejakande. Oberoende av kön, ålder och etnicitet. Entreprenörskap likställs ur det avseendet uteslutande med uppstarten av (nya) företag. På andra sidan gränsen ekar det tomt. Entreprenöriell kompetens är något som ska näras i det publika. Den privata sidan ges här inte bara mindre utrymme (Bacchi, 2009), den ges obefintligt utrymme. De entreprenöriella handlingar som sker i det privata (Nordqvist och Melin, 2010, Randerson et al., 2015) tycks därmed osynliggöras helt i policysammanhang. Likväl som ideella, konstnärliga och akademiska handlingar tystas.

Det blir här tydligt att reformerna, som många teoretiker innan mig har påpekat, tenderar att särskilja det publika entreprenörskapet från det privata på ett sätt som linjerar väl med hur genusystemets två logiker opererar (Hirdman, 1992). Isärhållandets logik kan ses befästa att de aktiviteter, praktiker och processer som förknippas med entreprenörskap sker och skapar värde i det publika. Medan praktiker som förknippas med kvinnan och det feminina ”endast” tycks ske och skapa värde i det privata. Hierarkins logik befäster entreprenörskapets position som en del i det publika, vilket medför att den entreprenöriella handling som här sker överordnas den praktik som sker i det privata. Ju mer påtaglig skillnaden mellan dessa sfärer är, eller som i det här fallet görs, desto mer självklar framstår den. Logiken fungerar förstärkande och legitimerande på ett självbegränsande sätt (Hirdman, 1992). Det medför att det kan bli svårt att associera arbetet med att höja den entreprenöriella kompetensen utanför den vedertagna kontext som konstrueras i den normativa berättelsen om entreprenörskap. Att utveckla en icke-affärsrelaterad kompetens, eller vända sig till de kvinnor och män som inte själva aktivt driver bolaget, fram-

står därför inte som särskilt legitimt, eller motiverat. Trots att forskningen visar annat (jämf. t.ex. Van Auken och Werbel, 2006). Att utgå från att entreprenörskap praktiseras i det publika ska i sig inte uppfattas som problematiskt, det är en "självklar" aspekt av entreprenörskapet och det är vanligtvis här olika former av näringsverksamhet äger rum. Vad som däremot tenderar att bli problematiskt är hur entreprenörskap reproduceras som en isolerad enhet i relation till familjen. Där företags utveckling förefaller oberoende av den sociala kontext som entreprenören inte sällan omges av.

Det kan å ena sidan förstås som att partnern undkommer tillväxtarbetet och det raster som vaskar fram och förädlar vad som i Partnerskapsöverenskommelsen beskrivs som "nya outnyttjade resurser". Men det kan också förstås utifrån att policyn förbiser partners insatser i den entreprenöriella praktiken. Det har tidigare uppmärksammats av Ahl och Nelson (2015), som menar att ett entreprenörskap ofta sker i team inom hushållet. Inom familjeforskningen har det beskrivits som den vanligaste formen av entreprenöriella konstellationer (Reuf et al., 2003). Givet könsrollerna framhåller Ahl och Nelson (2015) att det är mer troligt att kvinnan agerar bakom kulisserna för att möjliggöra entreprenörskapet genom att ta ett större ansvar för hushållet eller arbeta hemifrån. Det är ett osynliggörande av familjen som beskrivs som "a very real issue with real consequences". Författarna syftar till att det i policytexterna sker ett antagande om att entreprenörskap och entreprenöriell framgång bygger på individuell handling och därmed diskonterar de kollektiva insatser som investerats av familjen och ofta, "rent hypotetiskt", kvinnans deltagande. De offentligt finansierade insatserna, med sin specifika inriktning, tycks i den mening förbise en stor del av de kvinnor (och i vissa fall män) som bidrar till samhällets ekonomiska tillväxt. Det system som från tidig skolålder framstår som öppet och inkluderande och förbehållsfritt vänder sig till "alla" (Berglund et al., 2017) förefaller i sammanhanget snävt och exkluderande. Här tycks det uteslutande vara entreprenören och företaget som är föremål för de kompetenshöjande insatserna. Att utelämna partnern vid rådgivningsinsatser riskerar att skapa en betydande informationsasymmetri mellan entreprenören och "den andre" (Van Auken och Werbel, 2006). Följer vi Foucaults (1993) resonemang om att kunskap ger makt, riskerar en kunskapsasymmetri mellan partnerna även att bidra till en maktasymmetri (Johansson, 1997) där mannen vanligtvis är den av de två som drar det längsta strået.

Reformernas tydliga fokus på entreprenörer och företag går delvis stick i stäv med den litteratur som studerar familjer och entreprenörskap. Här förstås företaget och familjen som två interagerande och sammanlänkade system (Aldrich och Cliff, 2003, Danes et al., 2008), där det i praktiken är svårt att dra en tydlig gräns för var det ena slutar och det andra tar vid. Där det finns ett ömsesidigt beroende av gemensamma resurser som tid, pengar och kunskap (jämf. Aldrich och Cliff, 2003, Danes et al., 2008, Nordqvist och Melin, 2010, Dyer et al., 2014, Randerson et al., 2015). När forskare i USA fick i uppdrag att ta fram en modell för tillväxt som är hållbar för såväl familjer som

företag, utvecklade Danes et al. (2008) ”Sustainable Family Business Theory”. Författarna gör här skillnad på ett företags kortsiktiga lönsamhet och långsiktiga hållbarhet genom att peka på betydelsen av att entreprenörens mål och ambitioner korrelerar med familjens mål och ambitioner. De menar vidare att om uthålligheten i familjen ökar, ökar även sannolikheten för att på sikt uppnå en långsiktig hållbarhet i företaget (Danes et al., 2008). Det blir med andra ord viktigt att se till familjen och de individer som arbetar med att skapa tillväxten.

Övergår vi till att reflektera över hur hållbar tillväxten är för de personer som arbetar för att möjliggöra entreprenörskap och företagande tycks målsättningen för reformen vara att optimera medborgaren och dess kapacitet att generera tillväxt. Som entreprenör räcker det inte med att ”bara” vara entreprenör. Du ska gärna vara mer entreprenöriell, allra helst en viss typ av entreprenör (Ahl och Marlox, 2012). En för samhället god entreprenör får sitt företag att växa fort och kan sysselsätta många samtidigt som hon löser någon av våra globala utmaningar. Entreprenören framstår ur det avseendet som en ekonomisk faktor snarare än en känslig samhällsresurs (Fowle, 2019). En individ som ur ett ekonomiskt perspektiv är i ett konstant behov av att fixas transformeras till något nytt, mer effektiv, produktiv och värdeskapande än vad hon var innan (Ahl och Marlow, 2012). Reformernas ekonomiska fokus tycks följaktligen helt utesluta den sociala dimensionen av människan. Även om det i dokumenten framgår att individen står i fokus för insatserna (Sörmlandsstrategin) framstår entreprenörens behov som synonymt med företagets, sett till vilken typ av rådgivning som erbjuds. Det ger en bild av att de behov som i relation till entreprenörskapet är av en mer personlig karaktär anses vara just personliga och lämnas därmed till entreprenörer (och familjer?) att hantera efter bästa förmåga. Med en sådan syn på människan är det svårt att inte fråga sig: för vem, eller vilka, ska den tillväxt som genereras vara hållbar? Entreprenören förefaller trots sitt betydande epitet inte vara det självklara svaret. Hon ges förutsättningar att utveckla kunskap inom en bred repertoar av praktiska och företagsspecifika förmågor, men inte i att vara mentalt resilient mot de utmaningar och risker hon förväntas utsätta sig för. För entreprenörskap handlar enligt policyreformerna om att våga utsätta sig själv för risk, vilket kan upplevas som en mental påfrestning och kan innebära en oro för att tillfredsställa kraven från investerare. Eller en osäkerhet kring om det finns tillräckligt med pengar för att betala sitt boende. Eller för att ställa fram mat på bordet till sina barn.

I studie av University of California uppger hälften av alla entreprenörer att de har problem med sin mentala hälsa och en tredjedel att de är deprimerade (Johnson et al., 2015). Samtidigt uppges depression vara fyra gånger så vanligt bland entreprenörer som det är i den allmänna befolkningen (Freeman et al., 2015). Vidare finns det enligt Fowle (2019) en omfattande rapportering kring grundare av företag i Silicon Valley som väljer att ta sitt liv. Det kan tolkas som att en ”entreprenöriell personlighet” triggar depression (Freeman et al.,

2015) men senare forskning visar att det inte är personlighetsdraget i sig som försämrar dessa människors mentala hälsa. Entreprenörskap kan snarare förstås som ett spel med mycket höga psykologiska insatser som tas av människor som uppges ha en ”naturlig” motståndskraftiga mot depression (Fowle, 2019). Att med denna kunskap uteslutande erbjuda rådgivning i bolagsrelaterade frågor kan liknas vid att våra elitidrottare enbart skulle tränas i explosivitet och uthållighet, men inte i den mentala kapacitet som ofta krävs för att kunna hantera såväl med- som motgångar och långsiktigt prestera på en hög och jämn nivå. Att träna den mentala förmågan är idag vedertaget inom många sporter, inte minst inom till exempel golf och skidåkning. När det handlar om att skapa tillväxt tycks prestationen däremot inte vara beroende av medborgarens mentala välbefinnande, utan endast av personens kunskap om att driva företag. Entreprenörens hälsa, som uppges påverkas av entreprenörskapets psykologiska påfrestningar, tycks heller inte vara något som systemet lägger någon större vikt vid. Texterna kan i den mening ses reproducera stigmatiseringen kring den ångest och depression som entreprenörer inte sällan lider av (Bruder, 2013). Att bortse från dessa frågor, i en kultur där medborgaren uppmantras till att bli entreprenör, gör det svårt att argumentera för att den *ekonomiska* tillväxt som skapas är *socialt* hållbar för de individer som förväntas generera den. Det finns med andra ord en inbyggd paradox i hur reformerna idag förhåller sig ekonomisk och socialt hållbar tillväxt.

Jämställdheten mellan kvinnor och män som inte driver företag

I likhet med vilken form av entreprenöriell kompetens som ska läras ut och vilka den ska läras ut till, är jämställdhetsarbetet något som kopplas till de kvinnor och män som driver företag, alternativt till dem som definieras som entreprenörer. Sett till hur regionerna ska följa upp arbetet med tillväxtreformer tycks jämställdhetsarbetet i första hand handla om ett sifferspel där målsättningen är att lika många kvinnor som män ska driva företag samt att resurserna fördelas jämt mellan dem, snarare än söka kunskap om vad stödet till entreprenörer och företag kan komma att innebära för kvinnor och män generellt, vid sidan av den specifika reformen. Det är sedan tidigare känt att offentliga stödinsatser inom ett politiskt område kan påverka utfallet inom andra politiska områden (SOU, 2020). Vi vet också att de offentliga stödinsatserna som i huvudsak tilldelas företag som drivs av män (Tillväxtverket, 2013), på sikt bidrar till en ackumulerad ojämställd livsinkomst mellan den företagande mannen och den företagande kvinnan (SOU, 2020). Huruvida Näringspolitiken påverkar den icke företagande kvinnan och mannen inom livets olika områden tycks det dock inte finnas någon möjlighet att studera, då förutsättningarna att följa upp frågan framstår som bristfällig.

Att uteslutande studera den företagande kvinnan i relation till den företagande mannen kan ses som en direkt spegling av den feministiska litteratur

som studerar entreprenörskap och genus (jämf. Henry et al., 2016). Innebörden av de två begreppen är så synonymt med den företagande kvinnan, att de inte kräver någon närmare förklaring och utesluter följaktligen andra kvinnor i relation till den företagande mannen. Studier av genus och entreprenörskap utgår från jakten och belyser entreprenörskapet utifrån vad Solcum (1975) skulle beskriva som en jagande rationalitet, snarare än en samlande. En jagande och ekonomisk rationalitet i det publika kan förklaras, men inte bortförklaras, med att liberala demokratier menar att det privata livet ska lämnas utanför de politiska reformerna (Bacchi, 2009) samt att familjens ”helighet” används som en ursäkt för att inte behöva ta viktiga beslut (Freidenvall och Jansson, 2018).

I Sverige står det i stark kontrast till hur andra reformer är utformade. I arbetslivet finns det till exempel ett mycket tydligt fokus på föräldrar, där staten på detaljnivå styr hur och av vem av föräldrarna som ska vara lediga från sitt förvärvsarbete och hemma med små barn. Här är det reglerat att varje förälder måste ta ut minst 90 dagars föräldraledighet och det finns möjlighet att få ut bonusdagar om föräldradagarna delas mer lika mellan mannen och kvinnan (Försäkringskassan, 2018). Staten ingriper då i privatlivet genom *att* göra, med förhoppningen om att uppnå ett mer jämställt samhälle. Ett jämställt samhälle är också målet med de interventioner som ska främja en tillväxt för alla. Att förbise partnern kan här ses som att staten ingriper i den privata sfären genom att *inte* göra. Om staten anser sig äga rätten att påföra interventioner i familjelivet för att uppnå jämställdhet, ser vi här en tydlig diskrepans mellan vilka politiska områden ett sådant förfarande anses legitimt och inte. Normen för sådana interventioner utgörs här av anställda arbetstagare, medan entreprenören tycks gå ”fri” från ett sådant ansvar.

I relation till jämställdhetsintegreringen, det verktyg regeringen använder för att öka jämställdheten så att ”*alla* kvinnor och män, flickor och pojkar kan leva jämställda liv” (Regeringskansliet, 2021), ser vi här att en stor del av kvinnorna i en företagande kontext *inte* är integrerade. Till skillnad mot vad regeringen önskar, hamnar jämställdhetsfrågan för dessa kvinnor inte bara i periferin, den är helt osynliggjord i relation till ”andra politiska frågor”. Vidare används jämställdhetsbudgetering som ett strategiskt redskap för att uppnå de sex jämställdhetspolitiska målen. Syftet med budgetarbetet är att synliggöra dels vilka effekter olika reformer har på jämställdheten, dels verka för att samhällets resurser ska komma hela befolkningen till gagn (Regeringskansliet, 2019). Mot bakgrund av att den samlande kvinnan är osynliggjord i dessa reformer och inte integreras i olika erbjudanden och uppföljningar tycks det svårt att synliggöra vilka effekter entreprenörskapspolicyn faktiskt har för jämställdheten på ett generellt plan. Likväl som det blir svårt att verka för att samhällets resurser kommer alla till gagn. Det innebär att de politiska reformerna skapar förutsättningar för vissa människor i en entreprenörskapande kontext, medan de skapar svårigheter för andra. I den här studien ser vi till

exempel hur staten i första hand möjliggör och underlättar för män att starta företag samtidigt som den samlande kvinnans insats är helt förbisedd.

Genom att studera policytexterna går det att få en uppfattning om hur reformerna opererar på ett strukturellt plan, vad som däremot inte framgår är hur denna styrning tar sig uttryck i praktiken. Med en yrkesbakgrund inom innovationssystemet är praktiken något jag känner väl till. Jag kommer därför att avsluta det här analysen med ett par reflektioner kring kapitlet utifrån min autoetnografiska bas.

Reflektioner från en autoetnografisk bas

Som medarbetare på en science park har mitt offentliga uppdrag alltid varit att värna entreprenören och företagets intressen. Det innebär att jag i min roll som projektledare för olika samverkansprojekt har lagt ned mycket arbete på att forma och tillhandahålla tjänster som vi, entreprenören och andra uppfattar att entreprenören är i behov av för att utveckla en idé och/eller ett företag. Vi samarbetar ofta med en rad olika aktörer som har specialistkompetens inom specifika affärsområden och har via intern kompetens och externa nätverk i första hand erbjudit olika former av rådgivning, seminarier och utbildningar. Det kan bland annat handla om HR-frågor och kompetensförsörjning, att upprätta en affärsplan eller nå en internationell marknad samt att handleda företagen i processen att attrahera riskkapital eller offentlig finansiering. Likväl som det kan handla om att utbilda dem i styrelsearbete, tillhandahålla en advisory board med representanter från storbolag och akademien, erbjuda erfarenhets-träffar för kunskapsutbyte mellan olika företag eller göra företagens affärsplaner mer hållbara.

Vi bistår även i arbetet med att upprätta ett aktieägaravtal och söka patent, att stödja dem i arbetet med att bygga hållbara entreprenöriella team med mera. Entreprenörer ges med andra ord möjlighet att träffa andra i samma situation parallellt med att de erbjuds konsultstöd i diverse frågor, från HR till juridik. För entreprenören finns det således ett brett och varierande utbud för att stödja och underlätta den entreprenöriella praktiken. Som aktör hjälper vi följaktligen entreprenörer att utveckla och skydda företag. Under senare år har jag lärt mig att vi som aktör i första hand hjälper *män* att skydda och utveckla företag. För att illustrera hur vårt arbete, i relation till jämställdhet, kan ta sig uttryck i praktiken väljer jag nedan att lyfta fram två olika exempel. Ett som handlar om företagets styrelsearbete och ett som handlar om dess ägarbild.

Exempel ett – Jämställda tillväxtföretag?

I relation till styrelsearbetet har det under ett par år drivits ett initiativ som kallas för ”Board Circle”. Erbjudandet är ett resultat av ett samverkansprojekt och är precis som namnet antyder: ett sammanhang där entreprenörer från

olika branscher och geografiska områden träffas för att utbyta erfarenheter och lära sig mer om styrelsearbete. Board Circle riktar sig mer specifikt till de som:

- Äger ett företag eller jobbar som vd och vill få en bättre förståelse för styrelsens roll och ansvar.
- Vill uppdatera sina kunskaper eller lära sig grunderna inom den lagstiftning som styrelsens arbete vilar på.
- Har påbörjat sitt styrelsearbete och nu vill få hjälp med struktur och verktyg för att kunna arbeta effektivare. (Munktell Science Park, 2019)

Eftersom det här är en utbildning som erbjuds av innovationssystemet kommuniceras den till de entreprenörer som finns i aktörens nätverk. Det är vanligtvis också de som deltar under utbildningen. En bolagsstyrelse i ett aktiebolag måste enligt Bolagsverket (2021) ha minst två representanter: en styrelseledamot och en styrelsesuppleant. Är du entreprenör och ska bilda styrelse i ett aktiebolag är det därför inte helt ovanligt att du registrerar din partner som suppleant. Enligt Bolagsverket (2021) är ”huvudregeln att en styrelsesuppleant endast ansvarar för beslut och åtgärder som hen gör när hen tjänstgör.” Vad innebär det? Finns det undantag från denna huvudregel? Vad har en suppleant egentligen för ansvar? Entreprenören kanske vet, men görs suppleanter, liksom entreprenören, medvetna om sitt ansvar och eventuella risker, eller är de enbart en ”pappersprodukt” som kan användas som argument i olika debatter? Under min tid som doktorand deltog jag den 8 januari 2019 på ett möte för projektets hållbarhetsarbete, eftersom det inkluderar jämställdhetsfrågan. Hållbarhetskonsulten som ledde mötet argumenterade för att företag som är jämställda växer snabbare än andra företag. Hon tog specifikt upp styrelsearbetet som ett exempel på att många Gasellföretag¹⁴ i regionen har en jämställd ledning. Hon förde sitt resonemang utifrån följande statistik som var en del av hennes ppt-presentation.

Gasellföretag

	Totalt	VD/ordf kv		Ledamot kv		Suppleant Kv		Totalt Kv	
!	84	5	6 %	12	14 %	34	40 %	46	55 %
(-)	1								
?									

Som framgår av tabellen så fanns det vid tidpunkten totalt 84 Gasellföretag. I fem av företagen (6 %) fanns det en kvinnlig vd/ordförande. I 12 av företagen

¹⁴ Begreppet Gasell skapades av den amerikanske forskaren David Birch. Ett Gasellföretag är ett litet snabbväxande företag som skapar de flesta nya jobben, till skillnad från storföretagen som ständigt måste effektivisera och ofta minskar sysselsättningen (DiGasell, 2021).

(14 %) fanns det en kvinna som var ordinarie styrelseledamot och i 34 av företagen (40 %) fanns det en kvinna som var suppleant i styrelsen. Det totala antalet kvinnor i företagens styrelser var 46 stycken, vilket motsvarade en andel på 55 procent. Mot bakgrund av att företagens styrelser till 55 procent utgjordes av kvinnor ansågs de av konsulten vara hållbara ur ett jämställdhetsperspektiv. Det var enligt henne också en av anledningarna till varför de växte snabbare. Ett annat sätt att presentera siffrorna på är att de kvinnor som har en *ordinarie* position i Gasellföretagens ledande arbete utgör 20 procent ((5+12)/84). Då konsulten under presentationen inte förde ett resonemang kring att 40 procent av dessa 55 procent utgjordes av kvinnor som ”endast” var suppleanter var det en mötesdeltagare som påtalade sin erfarenhet av att kvinnor många gånger används som suppleant för att mannen ska kunna registrera sitt företag hos Bolagsverket. Hon ifrågasatte om ett sådant upplägg skulle förstås som hållbart. Det föranledde en diskussion i gruppen om det verkligen går att använda kvinnor i en roll som suppleant som argument för att ett företags ledning är jämställd. Även om diskussionen enligt min uppfattning inte landade i ett definitivt svar på frågan, visar det på en problematik i hur kvinnans icke position används av aktörer i systemet för att göra gällande att ledningen i de företag som de arbetar med är hållbar ur ett jämställdhetsperspektiv.

Exempel två – En fråga om delägarskap

I relation till ägarbilden är det inte ovanligt att företag med koppling till en inkubator eller science park tar in externt riskkapital för att kunna växa snabbare. Det är idag känt att 99 procent av det svenska riskkapitalet går till män (DiGITAL, 2020). Hos externa investerare och riskkapitalister finns det vanligtvis ett intresse av att skydda sin investering och framtida avkastning från en ägarstruktur som kan komma att motarbeta och i värsta fall kullkasta den utstakade planen. En sådan oönskad förändring i ägarbilden kan till exempel ske i händelse av en aktieägares dödsfall eller skilsmässa, då maka/make ärver aktierna om inget annat avtalats. Av yrkesmässig och privat erfarenhet vet jag att det idag inte är helt ovanligt att såväl offentliga som privata investerare föredrar att entreprenören, i de fall personen i fråga är gift, upprättar ett äktenskapsförord där aktierna skrivs in som entreprenörens *enskilda egendom* i enlighet med äktenskapsbalken (ÄktB.) 7 kap 2§ p.1 och 7 kap 3§. Det innebär att aktierna, eller värdet av dem, *inte* kommer att ingå i en framtida bodelning i händelse av dödsfall eller separation 10 kap 1§ och 7 kap 1§ ÄktB. Det sker av den enkla anledningen att problem i familjen inte ska kunna skapa problem i företaget. Med andra ord riskerar partnern att gå lottlös vid en eventuell separation. Förutsatt att de är gifta givetvis, annars finns det inget värde att reglera. Livspartnern kan ur det avseendet avskrivs rätten till ett värde personen i fråga har bidragit till att skapa.

Utän att diskutera huruvida det är korrekt eller inkorrekt att göra aktier till enskild egendom, går det att konstatera att den affärsmässiga uppgörelsen i

aktieägaravtalet påverkar frågor av mer privat karaktär. Hur ska till exempel äktenskapsförordet formuleras till följd av den uppgörelse som slutits mellan entreprenören och investerarna? Hur ska ett start up företag som kanske är i sin linda, men som har stor framtidspotential, värderas vid den specifika tidpunkten? Är det en kunskap som tillhandahålls av innovationssystemet? Vem får ta del av denna kunskap? Är det något partnern förväntas klara av på egen hand? Om inte, finns det ett statligt subventionerat stöd även för ett sådant arbete, eller får den juridiska rådgivningen då finansieras av partnern själv? Vad som kan tyckas vara en uppgörelse av affärsmässig karaktär, blir inte sällan en privat angelägenhet. Den strikta gränsen mellan företag och privatliv ter sig ur det avseendet något mer lös i kanterna än vad reformerna och innovationssystemets rent företagsrelaterade insatser gör gällande.

Övergripande tolkning: När samlaren ska omvandlas till jägare

När policyn för att stödja entreprenörskap har gått från att stötta de stora industrierna via de små och medelstora företagen till att stödja medborgarens entreprenöriella egenskaper ser vi i den här analysen hur entreprenörskapspolicy riktas till alla. Samtidigt som den inkluderar väldigt få. Policyn bär i den mening på en komplexitet som jag avser belysa i den här övergripande tolkningen. Utifrån Slocums (1975) resonemang kan vi se att Europa och Sverige inte bara har för få jägare för att driva samhällets utveckling framåt, de jägare som finns saknar rätt form av kompetens för lyckas med sitt uppdrag. För att komma till rätta med problemet söker reformerna omvandla samlare till att anta en jagande praktik för att ta tillvara på ”outnyttjad tillväxtpotential”. I den här kulturen *måste* medlemsländerna, i enlighet med EU:s direktiv, således träna medborgaren i att jaga redan från låg skolålder, där tekniska och matematiska ämnen premieras. Det heter bland annat att ”dagens unga är morgondagens jägare” där texterna betonar vikten av att kvinnor, utrikes födda och unga människor sällar sig till det jaktlag som i första hand tycks utgöras av dess motsats: äldre, inrikes födda, män. Det vill säga mannen på framsidan av Grönboken (2003) och vår normativa föreställning av entreprenören. Policyn reproducerar i den mening normen genom att med all tydlighet vända sig till de subjekt som avviker från den. I sin ansats att adressera en större målgrupp är reformen bred och vänder sig till alla, samtidigt som den signalerar att det är *bra* att vara jägare. Samlaren framstår i dessa formuleringar följaktligen inte som en tillgång för samhället förrän hon ansluter till jakten och henens outnyttjade tillväxtpotentialen kan tas till vara.

Granskar vi de subjekt som ska stödjas är det med andra ord inte den ’traditionella’ jägaren i sig som uppges vara i behov av stöd. Stödet formuleras

snarare som en insats riktad till dem som 'vanligtvis' *inte* jagar: kvinnor, utrikes födda och unga. När vi därefter ser till hur stödet fördelas i praktiken vet vi sedan tidigare att män beviljas betydligt mer företagsstöd än kvinnor i absoluta stöd: 92,5 procent i jämförelse med 7,5 procent (Tillväxtverket, 2013). Det kan till viss del förklaras med att det är fler män än kvinnor som jagar. Förhållandet mellan kvinnor och män som startar företag är dock 'endast' cirka 70/30 och motsvarar således inte fördelningen av de absoluta stöden. För att översätta stödåtgärderna för kvinnans företagande till jägar- och samlar-metaforen förväntas kvinnan, i avsaknad av (finansiella) tillhyggen, fälla storvilt med bara händerna. Samtidigt förkläds mannens behov av stöd som ett behov som i första hand finns inom *andra* grupper. Därav påståendet om att reformernas breda och inkluderande ansats i realiteten stödjer relativt få av dem som adresseras. Vi ser med andra ord hur det sker en tydlig uppdelning mellan olika typer av jägare, där vissa behöver formas om (Foss et al., 2019, Ahl och Marlow, 2012) medan andra ges faktiska medel och förutsättningar för att utveckla sin verksamhet. Denna hierarkiska uppdelning går även att urskilja i relation till jämställdhet. Här står den jagande kvinnan i fokus för interventionerna, medan den samlande kvinnan är helt osynliggjord i den jämställdhetsdiskurs som genomsyrar entreprenörskapets normativa berättelse.

Med stöd i den normativa policyberättelsen har jag nu skissat upp *en* aspekt av entreprenörskap. För att återgå till kapitel fyra och Asplunds (1991) fixeringsbild med de två kvinnorna ser vi i den här berättelsen de mer påfallande motiven. I denna konstruktion framträder individen, vi ser också att entreprenöriell praktik är något som sker i det publika samt att jämställdhet är något som ska uppnås mellan den företagande kvinnan och mannen. Dessa tre rationaliteter kan var och en förstås som en separat fixeringsbild. Att ett motiv blir mer framträdande än ett annat innebär att det kan vara svårare för oss att se fixeringsbildens "andra" sidor. Men likt motivet av de två kvinnorna definieras elementen i fixeringsbilden i *relation* till varandra. Bilderna förutsätter med andra ord varandra för att skapa motivet samtidigt som de utesluter varandra då det är omöjligt för oss att se båda bilderna på samma gång. Ur det avseendet kompletterar bilderna varandra, utan att vara varandras direkta rivaler. I varje bild av individen finns det följaktligen en bild av ett kollektiv. I varje bild av det publika en bild av det privata och i varje bild av den företagande kvinnan en icke företagande kvinna. Om än höljt i dunkel. Vad som tenderar att hända när den normativa berättelsen får stå oemotsagd är att vi får en förhållandevis ensidig bild av entreprenörskapets praktik, där ekonomisk tillväxt enbart drivs av jägaren och den entreprenörskapande mannen. Något som i sin tur kan få implikationer för personer vars konturer knappast går att urskilja i de tre fixeringsbilderna ovan. Kan vi istället träna upp vår förmåga i att växla mellan motiven i de tre fixeringsbilderna så ser vi: att kollektivet på olika sätt deltar i entreprenörskapet: att entreprenörskapets praktik inte enbart äger rum i det publika samt: att entreprenörskap inte alltid är kompatibelt med en jämställd tillväxt.

Om vi lär oss att förhålla oss till denna komplexitet menar jag att vi kan vidga vår förståelse för entreprenörskap som fenomen och se att det även kan tolkas som någonting annat. De följande tre kapitlen ägnas därför åt att skissa upp konturerna av fixeringsbildernas ”andra” sida. I det inledande kapitlet står variationen i enskilda kvinnornas livsberättelser i fokus, följt av ett kapitel som påvisar den kollektiva livsberättelsens gemensamma nämnare. Därefter riktar jag i det tredje kapitlet min uppmärksamhet mot hur olika subjekt positioneras i kvinnornas berättelser.

8. Kvinnornas personliga livsberättelser

I det här kapitlet skiftar fokus från den normativa berättelsen om entreprenörskap till de parallella genom att introducera kvinnorna. Berättelserna är tolv till antalet, lika många som de kvinnor som deltar i studien. Här synliggörs kvinnornas personliga livsberättelser på ett individuellt plan genom att återge deras erfarenheter av att leva med ett entreprenörskap. Det sker med en intention om att låta kvinnornas röster höras. Att ge dem utrymme att komma till tals, utan att ifrågasätta eller tolka deras utsagor. De berättelser som skildras nedan ligger sedan till grund för de analyser som följer i de kommande två kapitlen.

Nivå ett: Att synliggöra kvinnorna

I dag uppges det inte längre vara lika angeläget att samla in data och indicier för att synliggöra kvinnor och deras ställning i samhället (Thurén, 2003). Mot bakgrund av avhandlingens litteraturstudie, och dekonstruktionen av densamma, finns det uppenbara undantag. Inom entreprenörskapsforskningen är det långt ifrån alla kvinnor och män i en entreprenörskapande kontext som har synliggjorts. Vi vet som bekant mycket om jägarna, men det samlande subjektet förefaller vara en blind fläck inom fältets genusinriktning. Det genererar i sin tur en epistemisk orättvisa (Fricker, 2018) som riskerar att snedvrída kunskapssynen inom entreprenörskapsfältet. För att motverka en sådan utveckling blir det viktigt att addera kunskap om samlarens liv och villkor i en entreprenöriell kultur. Det handlar i första hand om att visa att de finns och deltar i vad som händer, även om deras uppgifter kan se annorlunda ut i jämförelse jägarens (Thurén, 2003). Det här kapitlet ägnas därför åt att göra just det, *synliggöra* samlaren. I de följande avsnitten presenteras varje enskild kvinna med en rubrik som sammanfattar berättelsen i relation till hur jag uppfattar kvinnans egen hållning till entreprenörskap. Respektive berättelse inleds med en kort introduktion och bakgrund till vårt möte. Här beskriver jag mina iakttagelser och tankar kring mötet innan jag övergår till att återberätta kvinnans egen skildring.

Kvinnornas berättelser varierade något i längd, omfattning och detaljrikedom under intervjuerna, vilket också återspeglas i avsnitten nedan. Vissa är långa och mer detaljrika, medan andra är kortare och inte lika målande i sina

återgivelser. Det är ett medvetet val att låta det stå så, då det i sig kan spegla kvinnornas sätt att skildra sina erfarenheter. I dispositionen av berättelserna avser jag skapa en viss dramaturgi genom att visa på kontraster. Det innebär att jag sökt placera berättelser som skiljer sig från varandra, intill varandra. En berättelse kan givetvis skilja sig från en annan på flera olika sätt. Här eftersträvas dock kontraster i relation till kvinnornas praktik och inställning till entreprenörskapet. Jag inleder till exempel med en av de äldre kvinnorna, Rosie. För henne har entreprenörskapet inneburit ett gott liv rikt på kärlek och hon har varit tillfreds med att arbeta deltid och ta hand om barnen. Därefter följer Moa, en av de yngre kvinnorna. Hon skildrar entreprenörskapet som en kontraktbaserad hushållsuppgörelse och önskar att hon och hennes man kunde vara mer jämställda samt att hennes arbete också får lov att vara lite viktigt. För att sätta kvinnorna i fokus och så transparent som möjligt återge deras berättelser eftersträvar jag i det här kapitlet att arbeta med relativt många och omfattande citat. Berättelserna ska läsas som en grund för de analyser som sker i de följande två kapitlen, men ska inte förstås som heltäckande varpå det i kommande kapitel skildras vissa detaljer och utsagor som inte återfinns nedan.

Rosie:

Ser entreprenörskap som ett gott liv rikt på kärlek, men har svårt för de stora besluten

Jag kom i kontakt med Rosie efter att ha frågat mina kollegor om de kände någon som kan vara aktuell för studien. Hon är en kvinna i 60-årsåldern och är gift med sin ungdomskärlek, Ola. Tillsammans har de två barn, Malin och Hampus, som är födda i början av 1980-talet. Rosie berättar att hon är ”förtidspensionär”, men har större delen av sitt yrkesverksamma liv arbetat deltid som läkarsekreterare. Hon slutade arbeta när hon var drygt 50 år. Vid tidpunkten hade hon en granne som gick bort och ytterligare en vän som var nära att avlida till följd av sjukdom och bestämde sig för att ta tillvara på livet genom att ägna mer tid åt sin familj och sina hästar. Samtidigt poängterar hon att det var något hon hade förmånen att kunna göra. Hennes man har sedan mitten av 1990-talet arbetat med att bygga upp något som kan beskrivas som en företagskoncern med flera olika verksamheter och branscher i sin portfölj. Företagets uppstart skedde genom en rad olika fastighetsförvärv. Den verksamhet som Ola startade när barnen var små har idag utvecklats till ett familjeföretag där barnen är involverade och arbetar aktivt. De har båda en plats i styrelsen och besitter olika roller i företaget. Även om Rosie inte arbetar aktivt i företaget har familjen kontinuerliga sammankomster i form av kombinerade styrelsemöten och familjemiddagar. Där ges alla möjlighet och utrymme att presentera nya idéer eller föra fram förslag på nya investeringar. En stor del av sam-

talstiden uppehåller hon sig kring vad som händer i företaget, vilka investeringar som kan vara aktuella och hur verksamheten ska kunna expandera på nya orter, snarare än vad som händer i hennes eget liv. Kanske är det så nära sammanlänkande att det är svårt för henne att skilja dem åt? Jag finner det som relativt känsliga uppgifter och väljer därför att bortse från de företagsspecifika skildringarna i min återgivning av hennes berättelse.

Rosie har önskat att få ha intervjun hemma hos sig då hon inväntar en diskmaskinsreparatör. Hon visar mig runt i en bostad som förmodligen har en av stadens vackraste utsikter. Den har en panoramavy med sjöutsikt i tre väderstreck där de kan njuta av såväl solens uppgång som nedgång. När jag öppet beundrar den scen som breder ut sig framför mig småskrattar hon, slår ut med armarna, snurrar ett halvt varv och utbrister: ”Ja, det är såhär det är att leva med en entreprenör!”. ”Nu...” säger jag lite prövande.

”Ja, det är ju inte alltid vi har haft det så här bra. Vi har haft det knapert och under flera år levt på min deltidslön, men det har alltid funnits så mycket kärlek. Vi var redan då rika på andra sätt än i pengar. Vi har alltid haft varandra, så har vi ju två fantastiska barn och jag har haft mina hästar.”

Medan vi förbereder te och kaffe i köket småpratar vi om min forskning och hon säger lite skämtsamt: ”Ja, jag försörjde ju min man de 20 första åren.” ”De 20 första åren?” upprepar jag.

”Ja, eller det kanske inte blev riktigt 20 år. Men vi var väldigt beroende av den inkomst jag hade.”

Hon berättar vidare att de under perioden när barnen var små bodde i ett äldre hus en bit ut på landet. Det var ett hus som inte hade samma bekvämligheter som den lägenhet vi nu konverserade i. Elen krånglade, vattnet frös i de oisolerade ledningarna och bilarna fick inte sällan springas igång när de skulle startas. Den stora, kalla och inte så väl fungerande villan fick under den period barnen var små Rosie att känna sig betydligt mer ensam än vad hon som förtidspensionär har gjort de senaste tio åren. OS i skidskytte står på på TV:n. Damerna ska köra stafetten som senare resulterar i ett spektakulärt silver. Hon vill inte stänga av, utan sänker ljudet för att kunna följa vad som sker med ett halvt öra. Inför intervjun hade jag bett henne att ta fram en sak som för henne symboliserade entreprenörskap. På bordet framför oss stod det nu tre saker: En bok, en rosa post it lapp och en champagneflaska.

Jag noterade särskilt den pseudovetenskapliga och vida uppmärksammande boken som Thomas Erikson skrivit "Omgiven av psykopater", nyfiken på hur hon tänkte kring det valet. Erikson (2016) är känd för att dela in olika personlighetstyper efter olika färger - röd, gul, blå och grön - och tillskriva dem olika egenskaper.¹⁵ Statistiskt sett menar Eriksson att bara runt fem procent av befolkningen endast har en färg. Omkring åttio procent har två och resten har tre. Ingen har fyra. Majoriteten av världens befolkning uppges dock vara grön. Hon börjar själv med att plocka upp boken och påpekar att hon inte hittade "Omgiven av idioter" som hon egentligen eftersökte och börjar berätta om sig själv och sin man i relation till de olika färgerna. Rosie återkommer vid upprepade tillfällen under vårt samtal till de olika färgkategorierna som återges i boken för att understödja vissa beslut och beteenden inom familjen. Hon beskriver sig själv som "väldigt grön" och uppger hon att hon är lite försiktig

¹⁵ Röda personer är de *Dominanta*: drivande, självständiga, tävlingslystna, viljestarka och ambitiösa. Men de kan också vara arroganta, aggressiva och egoistiska. Gula är de *Inspirerande*: entusiastiska, charmiga, spontana och kreativa. Men kan även vara själviska ytliga och mindre bra på att lyssna. Blåa är de med *Analytisk förmåga*: korrekta, försiktiga, logiska, metodiska och omsorgsfulla, samtidigt som de kan vara konservativa, perfektionistiska och pessimistiska. Gröna personer är de *Stabila*: de vänliga, pålitliga, tålmodiga och omtänksamma lagspelarna, men också de envisa oengagerade och konflikträdde (Erikson, 2016).

och gillar att ha koll och tycker inte särskilt mycket om de ”vidlyftiga sakerna”. Hon beskriver sig även som gul ”social, fladdrig och glad”. Hennes man uppges å andra sidan vara ”våldigt röd och våldigt blå”. Hon exemplifierar de olika personlighetstyperna genom att skildra hur de har agerat i situationer som rör företagets utveckling och beslut inom familjen.

”Han tyckte att vi skulle bygga en pool, jag var helt ointresserad av en pool, alltså, det går inte att stoppa honom på något sätt. Sen tänkte jag att vad gör det då, vi kan väl ha en pool, det är ju ganska snyggt på tomten. Sen köpte han en lägenhet i Grekland för sex, sju år sedan. Oh, alltså man kan bo på hotell och så där ”men det är skönt att ha eget” (...) och det var jag väl också lite motståndare till (...) men, han har inte så dumma idéer egentligen! (...) Men då när vi köpte flerfamiljshuset, då var jag alldeles sådär, första natten, jag mådde illa och dåligt av ett sånt beslut. Vi fick ju köpa tio lägenheter som hade gått i konkurs förut så vi köpte dem för ett jättebra pris. De låg jättefint och det var fina hus i centrum av ett mindre samhälle, så vi kunde inte göra fel egentligen men jag fick så här att ”vad har vi gjort, vad har vi gjort? (...) Ja, det har väl varit mycket åltande om den här investeringen.”

Genom att relatera till de olika färgerna i boken ger hon en relativt klar bild över hur hon uppfattar sig själv och Ola. En konstruktion av olika personer som ligger väl i linje med hur samhället i stort framställer manliga respektive kvinnliga egenskaper. Själv uppfattar jag Rosie som en varm och glad kvinna. Hon ger ett intryck av att uppskatta vårt möte och delar gärna med sig av berättelser om sitt liv och erfarenheter av entreprenörskapet.

Rosie och Ola är varandras ungdomskärlekar och träffades redan i tonåren. ”Det är därför jag har tagit med det här också!” säger hon leende och håller upp den rosa post it lappen med ett ritat hjärta på. Trots att det har varit ekonomiskt svajigt vid flera tillfällen berättar hon att de alltid har haft varandra och att det alltid har funnits väldigt mycket kärlek. Det är något hon återkommer till under intervjun.

”Vi har varit liksom fattiga, men vi har haft ett rikt liv, vi har haft det bra ändå, jag hade ju hästen och sådär, det är skog, man har ju inga krav.”

Det framgår tidigt i Rosies berättelse att familjen och djuren är viktiga för henne och det märks även på sättet hon behandlar den lilla katten som nu lagt sig tillrätta i soffan. Under tiden hon håller upp den rosa post it lappen berättar hon att Ola är väldigt omtänksam och alltid har stöttat henne och hennes intressen, även när hon själv har tvivlat på om det kommer att fungera.

”Vågade jag köpa en ny häst, man är för gammal för att hålla på och ramla av, jag orkar inte hålla på så mycket. Men han uppmuntrade. ”Jag tycker att du ska köpa en häst” och han tycker att det är skönt att jag har nåt som jag är upptagen med jämt.”

Avslutningsvis håller hon upp Moët-kartongen med champagneflaskan i. Den är en symbol för att de har varit bra på att fira, både de små och stora framgångarna. Utan att reflektera över vad Rosie menar med framgång ber jag henne berätta om hur det var när allting började, hur gick det till när företaget startades? Hon berättar att det började i familjens gemensamma intresse för skidåkning, i samband med att de köpte hus i fjällen. Det var Rosie som hade hand om nycklar och skickade ut räkningar när de hyrde ut flerfamiljshusen och ett par år senare köpte de ytterligare två fastigheter på två mindre orter som inte hörde till fjällvärlden. I samband med dessa köp fick de en förfrågan att göra ett stort förvärv på orten de tidigare köpt sitt fjällhus. ”Ne, det kan vi ju inte göra, vi har ju inga pengar kvar (skratt)”. De valde då att sälja fastigheterna på de mindre orterna och satsade på att göra det större förvärvet i fjällen.

”Ja, nej men, vi fick ju stoppa in jättemycket pengar. Vi sålde ju de där husen och så fick vi vinst från dem, men vi satte jättemycket på spel (...) Det var lite mera svajigt, så var vi tvungna att pyttisa in mer pengar och sådär (...) Men sen så har vi liksom, ja, nu gör vi så här. Vi har inte riskerat egentligen något. Jo, alltså vi har ju riskerat pengar, men han är ju ändå, vi har ju haft hus som har stått på mig när det var riktigt svajigt och vi var tvungna att stoppa in mer pengar.”

Att Rosie ger uttryck för att inte ha riskerat någonting och därefter tillägger att de har riskerat pengar kan förstås som att pengar inte är viktigt för henne samtidigt som det hon berättar om ligger närmare 25 år tillbaka i tiden och deras ekonomiska situation nu ser helt annorlunda ut. Men det viktiga för henne tycks vara att de inte har riskerat någon form av icke-monetära värden.

Moa:

Ser entreprenörskap som en kontraktbaserad hushålluppgörelse och söker bättre balans i tillvaron

Moa är vid tidpunkten för intervjun 32 år. Hon korsar ett brus av människor som till ljudet av påannonserade avgångar och ombyggnation är på väg i olika riktningar mellan spåren på tågstationen. Det framkommer senare i vårt möte att hennes man har beskrivit henne som en terränggående snygging och att vänner ser henne som den ”robuste och manlige” i relationen. Hon har vått

hår, hälsar, berättar att hon har tränat men ej hunnit äta lunch och föreslår en restaurang ett par spår bort. Hennes rättframhet och bestämdhet är lika påtaglig när hon ett par minuter senare beställer sin kycklingpasta och pekar ut det bord som vi sätter oss vid för att prata om henne och om det liv hon delar med en entreprenör. Hon delar på ett detaljerat sätt med sig av sina erfarenheter och vårt samtal varar i närmare två timmar.

Moa växte upp i en familj som drev ett jordbruk och definierar sina föräldrar som månskensbönder. Två yrkesarbetande med ett mindre lantbruk vid sidan av de ordinarie arbetena. En uppväxt hon menar har kommit att prägla henne även som vuxen.

”Det blir tungt för mig också, men jag är liksom uppvuxen i en kultur där man inte klagar så mycket eller tycker synd om sig själv utan man jobbar på.”

Hon arbetar själv som sjuksköterska och hennes man, Lars 47 år, driver ett företag som är sprunget ur en forskningsmiljö. Tillsammans har det två barn, Filip och Alexander, fem respektive tre år gamla. Moa och Lars träffades när hon var 23 år. Hon hade då nyligen flyttat till en större stad för att påbörja arbetet som sjuksköterska efter sin utbildning. Hon arbetade en tid innan hon vidareutbildade sig till operationssjuksköterska och det var strax därefter som de fick sitt första barn. Lars var då anställd på den arbetsplats som senare ledde fram till att han kom att bli vd och delägare i ett start up bolag. Hon är osäker på tidpunkten för när han tog klivet från en fast anställning till mindre trygga förutsättningar. Gränserna var otydliga och idén startade som ett projekt inom ramen för hans ordinarie anställning, men kom med tiden att uppta en allt större del av kvällar och helger. Hon minns att han förhalade en uppsägning och var tjänstledig under en tid innan han slutligen valde att satsa fullt ut på företaget. Hon skildrar det som hans dröm, med förhoppningar om att bli en internationellt omskriven entreprenör.

I hennes yrke som operationssjuksköterska kan sekunder och snabba beslut vara skillnaden mellan liv och död. Hon har ett yrke där hon upplever att hennes insatser gör en verklig skillnad för andra människor och hon kan inom loppet av minuter och timmar känna tillfredsställelse över att ha räddat någons liv. Hon beskriver sitt arbete som meningsfullt, något som kan ge perspektiv på livet när entreprenörskapet känns utmanande och livsavgörande. Hon skulle själv inte kunna ha ett arbete som Lars, där hon inte får känna att hennes prestation gör verklig skillnad för en annan människa.

”Det kan ju lätt bli att jag tycker att hans är trivialt eftersom jag tycker att mitt är mer på riktigt (...) att jag tycker att mitt egentligen är viktigare fast ändå så värderar jag hans högre i alla fall”.

Att värdera hans arbete högre innebär i det här fallet att det oftast är hans dagar och möten som ges företräde om barn blir sjuka. Hon ser framförallt mötena med investerare som viktiga, vilka kan vara svåra att flytta på. Hon berättar vidare att det i hans fall aldrig finns någon annan att ta in, i hennes fall är det ofta möjligt att hitta en ersättare. Samtidigt kan det få stora konsekvenser för de patienter som har en operation de dagar hennes arbetsgivare misslyckas med att ta in någon i hennes ställe.

”Om jag inte är där får de kanske stänga en operationssal och då är det någon med cancer som inte får opereras där. Det är också nåt att tänka på.”

Trots att hon ser sitt eget arbete som viktigare för mänskligheten, värderar hon entreprenörskapet högre när tillvaron ställs på sin spets. Hon tycker att förhållningssättet är skevt och framhåller vikten av att hennes arbete också behöver få vara viktigt samt att de behöver hitta en bättre balans i hushållssystemen. Moa har själv inte reflekterat över en identitet som fru till en entreprenör och tycker att det känns osjälvständigt att prata om sig själv i de termerna, att bli förminskad till att vara någons fru.

”Jag har en illusion om att vara väldigt självständig och att han också är det (...) för jag vill ju inte att mitt liv ska bero på honom, för det gör det ju inte heller, men samtidigt får man ju också erkänna att det handlar mycket om det”.

I den inledande delen av vårt möte beskriver Moa att hon och Lars har kommit överens om att hon tar en stor del av ansvaret för såväl hem som (sjuka) barn för att ge den entreprenöriella satsningen så goda förutsättningar som möjligt. Det var initialt inte särskilt betungande, men har med åren kommit att bli mer kännbart och hon önskar en förändring. Något hon tror skulle gynna hans entreprenörskap i längden, då det skulle öka hennes uthållighet.

”Men jag känner att jag... nu börjar jag... hur lång tid ska jag göra det? Så känner jag lite grann, för nu har jag ju hållit på några år och... ja, jag tänker liksom att... jag tror inte att företaget faller med att han är hemma en dag här och där.”

Det har nu gått cirka tre år sedan Lars valde att säga upp sig och satsa fullt ut på företaget och de kom överens om att hon skulle ta det övervägande ansvaret för hem och familj. Just nu vet hon inte hur länge hon ska kämpa, hur länge tillvaron ska se ut som den gör eller hur många år det kommer att ta innan företaget ”flyger”. När jag frågar henne var hon tror att gränsen för henne går känner hon sig osäker, men hon tror att ”smärtgränsen” går vid fem, tio år. En gräns som hon menar skulle kunna förlängas om de delade mer lika på de

ansvarsområden som rör hemmet. Moa arbetar idag 90 procent för att familjelivet ska fungera. Hon har inget emot att arbeta deltid under en period, inte heller att Lars under samma period arbetar mertid. Hon menar att Lars förmodligen tycker att det är bra att hon gått ned i tid, då tillvaron skulle bli mer pressad annars. Moa berättar att hon precis har fått en ny tjänst med chefsansvar, vilket hon menar kan leda till att hennes kompromissvillighet gentemot entreprenörskapet sjunker. Samtidigt reflekterar hon över vilka konsekvenser det rådande upplägget kan komma att få för henne i framtiden.

”Det här med att jag är ledig mycket mer, jag får ju sämre pension och alltihopa. För det funkar ju så när jag har vab:at mycket och inte jobbat 100 procent”.

De har dock inget system sinsemellan som jämnar ut det missförhållande hon beskriver under vårt samtal. Moa ser på sig själv som en viktig möjliggörare för att Lars ska kunna driva företaget på det sätt han gör. Och när jag bad henne att nämna tre ord som, för henne, definierar entreprenörskapet var ett av dem *”osynlig delaktighet”*. Samtidigt berättar hon att ett entreprenörskap kan vara väldigt utmanande när man samtidigt har en familj och har svårt att föreställa sig att han skulle kunna jobba lika mycket som han gör om hon inte fanns vid hans sida och skötte det mesta hemikring. Jag undrar därför om hon är en av delägarna i företaget. Hon svarar att hennes insatser saknar en direkt koppling till bolaget, ”jag arbetar ju inte där” och räknar dem därför inte som en legitim del i det arbete som sker med att bygga upp Lars företag. När jag frågar hur hon tänker kring det svarar hon på följande sätt.

”Det känns ju tråkigt. Men samtidigt kan jag ju inte säga att jag har någon rätt till det eftersom jag inte är där och arbetar aktivt.”

Delägarskapet i företaget innehas främst av Lars och den andre grundaren, men har kommit att spädas ut något under resans gång genom nyemissioner och extern finansiering. Om något skulle hända någon av grundarna är det skrivet så att deras livspartner får en del av företaget. Hon är dock medveten om riskerna med upplägget.

”Vår plan är att leva tillsammans hela livet och vi ska ha ett jättelångt och härligt liv, det tänker jag verkligen att vi ska ha. Men man vet ju aldrig vad som händer. Det vore ju jävligt surt att han då när han lyckas med något helt plötsligt kommer på att han inte vill leva med mig längre och då har vi investerat jättemycket tid tillsammans på det här projektet och så får jag inte ut nåt av det sen.”

Det är en av anledningarna till att Moa ville att hon och Lars skulle gifta sig, som äkta makar delar man lika på det som är. Giftermålet var inte officiellt, det är bara ett fåtal som känner till den mindre ceremoni som ägde rum på stadshuset. Det stora bröllopet med vänner och familj är skjutet på framtiden. Lars sade upp sig från sin anställning strax innan de fick sitt andra barn. Med Filip, det första barnet (och Lars fasta anställning), valde de att dela lika på föräldradagarna. Med det andra barnet såg det annorlunda ut. Under Alexanders tre första levnadsår har Lars tagit ut de tio dagar som pappan är berättigad i samband med födseln.

”Men det där är ju lite av en känslig punkt. För han vill ju verkligen vara en jämställd människa och tycker själv att han är väldigt modern och sådär. Men vi har det ju faktiskt inte så jämställt som vi skulle vilja egentligen.”

Samtidigt menar hon att det hade varit en omöjlighet för Lars att vara borta från företaget när det är han som är motorn. Det finns ingen som kan ta över alla hans uppgifter och utan honom stannar allt av. Å andra sidan tror hon inte att företaget far illa av att han är hemma en dag här och där. Men med andra barnet var det hon som tog ut hela föräldraledigheten.

Under delar av vårt samtal kommer Moa att belysa hur entreprenörskapet gestaltas. Hon berättar bland annat att hon inför en viktig pitch i ett internationellt forum coachade honom, hur han om och om igen övade in framställningen av företaget. Det fick ta max nio minuter och skulle bedömas av en internationell jury. Det handlade om relativt stora summor – flera miljoner – som skulle täcka företagets kostnader för ett par år fram i tiden. De hade fått goda indikationer från flera sakkunniga håll att det lutade mot ett positivt utfall. Men det som alla till 99,9 procent trodde var klart, visade sig tillfalla ett annat företag. Det var enligt Moa ett otroligt tungt slag för Lars som arbetat hårt för att lösa finansieringen. Samtidigt var han väldigt mån om att hålla god min inför företaget, vara positiv och snabbt börja arbeta med alternativa finansieringslösningar.

”Det krävs ju så mycket jobb hela tiden att hålla uppe det, mycket möten och mycket vara superinspirerande och prata om hur bra det går (...) men liksom vara innovativ och få ihop teamet och vara inspirerande och, vad ska man säga. Ja men, omhändertagande för medarbetarna och sådär.”

I realiteten innebar beskedet att Lars var helt slut och låg hemma med magsmärtor och huvudvärk och hon oroar sig över hans hälsa.

”Jag tänker, jag är lite orolig för hans hälsa, han hinner inte träna, han hinner inte sköta sig själv riktigt som han borde. När vi träffades så åt

han inget godis, han tränade, han drack väldigt mycket öl och festade mycket i och för sig, men han var mer aktiv då.... Eh, men nu när han jobbar så mycket, han hinner ju inte sporta själv liksom och han skulle nog vilja det, men han orkar inte lägga tiden på det. Han är så trött att han liksom inte, även om han vet att hans... ibland kommer han igång och kör nåt pass på den där, men då får han så ont i kroppen för att han är så otränad och då tappar han sugen. Så just hälsomässigt skulle han tjäna på att jobba med något annat tror jag, för det här tär på honom. Jag tycker att han är äldre, tydligt så, på bara några år."

Det kan bli tungt för henne också. När han "ligger och är deppig" eller "har ont i magen och är helt slut" vill hon gärna "fixa och ordna", men känner samtidigt att hon inte kan hjälpa till med något eftersom hon inte kan göra "sånt som han håller på med". Hon önskar att hon orkade vara mer "peppig" och refererar till en av sina kompisar som är mer entusiastiska i sitt bemötande av Lars. "*Woow, men vad coolt! Tänk att du verkligen GÖR det.*" Det är något Moa önskar att hon själv också orkade göra. När jag ber henne reflektera över hur Lars skildrar sitt entreprenörskap inför kompiserna skrattar hon till och fortsätter.

"Då säger han ju mer vilka de samarbetar med och hur bra det går, ibland drar han upp att lönen inte räcker så ofta, men kanske mer som att det är lite roligt och charmigt, att: "Ja, så här är det när man är en start up, då går det så här" då är det mer att det är skojigt och spännande och äventyrsaktigt kan man väl säga".

Den verklighet som hon kommer att beskriva under vårt samtal är en helt annan. Moa beskriver sig själv som en "trygghetsnarkoman" med en fast anställning i Landstinget. Hon kan med största sannolikhet säga att löneutbetalningen kommer samma datum varje månad, med en förutsägbar summa pengar. När Lars valde att satsa på företaget var hon inte särskilt orolig, hon tyckte då att det var en spännande satsning. Han hade en fullt skälig lön, som inte skilde sig från tidigare anställning. Det fanns heller inte så mycket att förlora. Valet innebär dock att de lever med större osäkerhet som i viss utsträckning också kommer att påverka henne. Vissa månader har Lars inte kunnat ta ut lön alls, medan andra månader har inneburit en halvering av lönen för att klara likviditeten. Han ansvarar därutöver för ett tiotal andra personers löner samt för att en produkt ska utvecklas och nå marknaden för att i förlängningen skapa ett framgångsrikt företag.

Under vårt samtal berättar Moa om en man som kommer hem orolig över löner som ska betalas ut och i sin tur mätta barnamagrar. Att företaget kanske inte kommer att bära sig och står inför en konkurs. Hon skildrar sin man som ganska dramatisk och menar att han av vänner beskrivs som den "traditionellt kvinnliga" av de två och syftar på hans "känslamma sida", medan hon ses

som mer ”manlig”, ”robust” och ”stabil”. När han kan komma hem och tycka att ”*allt gått åt helvete*” eller oroar sig för att ”*pengarna bara räcker i två månader till*” försöker hon få honom att inte vara så ”dramatisk” då det sällan är så allvarligt som han först får det att verka. Samtidigt har hon själv utvecklat ett par strategier för att balansera de värsta dalarna i vad hon beskriver som ganska tvära kast i tillvaron.

”Jag försöker själv hålla mig på en grundnivå och tänka att det går hyfsat bra liksom och sen så får han tjata om att det går upp och ner (...) Så jag brukar säga att: säg nåt nytt, eller om det är nåt nytt som händer kan du ju säga det.”

Annars orkar hon inte höra, det är inte roligt att prata om, det skapar främst en oro. Moa upplever att informationen om företaget ibland blir för mycket samt att företaget har kommit att uppta en central del av deras liv. Hon väljer därför att inte prata så mycket om det med Lars, om det inte är saker som är väldigt viktiga.

Carola:

Ser entreprenörskap som en berg- och dalbana och jobbar för att hålla tåget på rälsen

Carola och jag träffas på ett fik som ligger mitt emellan våra respektive hemorter. Hon är redan på plats när jag anländer och har valt ett bord där hon sitter så att hon har uppsikt över fiket och de människor som rör sig i det. Jag fångar hennes blick och går fram och presenterar mig och frågar om hon är den person jag har stämt träff med. Hennes svar är kort jakande, jag uppfattar det som något reserverat och har svårt att avgöra om hon känner sig obekvämt i situationen. Jag frågar om jag får köpa henne något att dricka. Hon tackar nej, men föreslår att vi kanske kan ta en kopp kaffe när intervjun är avslutad. Under vårt samtal svarar hon kortfattat på de frågor jag ställer och jag skulle beskriva interaktionen som trevande, där jag upplever att det finns en förväntan hos henne att jag ska ställa frågor som hon kan svara på. Jag upplever under samtalet att det var svårt att få henne att öppna upp, vilket i stunden skapade en form av spänning hos mig. Inte för att hon inte svarade med målade och utförliga beskrivningar på de frågor jag ställde, utan för att jag upplevde att jag hade försatt henne i en situation som hon kanske var obekvämt med. Samtidigt som jag var oförmögen att skapa ett möte som uppfattades som avslappnat från hennes sida. Inom mig pågick det således två parallella processer, en som förde intervjun framåt och ställde frågor, en annan som kämpade för att skapa en god stämning och mer avspänd dialog. Vårt samtal varade i knappt en timma och det är i den här berättelsen svårare att finna och återge personliga

citat, eftersom svaren på mina frågor ofta var korta och direkta, utan vidare tillägg eller förklaringar.

Carola är 45 år och arbetar natt som undersköterska på ett äldreboende. Hon beskriver sig själv som ”otroligt självständig” och berättar att hon ”älskar sitt jobb” samt att hon har arbetat som undersköterska sedan hon var 19 år och gick ut skolan. Även om arbetsplatser och arbetstid har skiftat i form av avdelningar, dagar och nätter har hon alltid valt att fortsätta inom samma yrke. Vid intervjutillfället har hon just bytt tjänst och gått från att arbeta dag deltid till att arbeta deltid natt, men ser fram emot kommunens heltidsprojekt, så att hon kan öka på sin tjänstgöringsgrad. Hon växte upp i en mindre ort med cirka 10 000 invånare. Hennes mamma var undersköterska och pappa rörmokare. När jag frågar henne vad det första kapitlet i hennes bok skulle handla om, svarar hon att det skulle handla om familjen, den hon har tillsammans med Patrik. Hon väljer därmed att inte berätta så mycket om sin uppväxt och jag väljer att inte fråga. Carola och Patrik är gifta och har utan uppbrott varit ett par sedan hon var 14 år och han 17. De fick sitt första barn när hon var 20 år och tillsammans har de idag tre barn i åldrarna 26, 24 och 16 år, Mikael, Magnus och Malin.

Patrik har en yrkesbakgrund inom olika industriföretag. Han har tidigare arbetat som bland annat säljare med många internationella kontakter och kundrelationer i tidszoner som varierade mellan Asien, Europa och Nordamerika. En yrkesroll Carola beskriver som konstant tillgänglig, på nästintill dygnets alla timmar. För cirka sju år sedan startade Patrik, tillsammans med två kollegor, ett företag inom tillverkningsindustrin som idag har runt 15 anställda. Det var en tidpunkt när barnen var relativt stora, vilket också innebar att de involverades i beslutet att starta företaget. Något Carola relaterar till som ett familjebeslut.

”Han skulle inte göra det här om han inte hade vårt stöd och barnen har ju varit med och beslutat i det här (...) han pratade ju om vad de skulle göra, vad de startar och, ja vilken tidsåtgång det kommer bli och de ekonomiska förändringarna som givetvis blev... .. och de (barnen) är ju vana med det förra jobbet.”

Hon beskriver Patrik som en person som brinner för sitt arbete, en tävlingsinriktad och extrovert man som får energi av och älskar att möta andra människor. Han är också i behov av variation. Hans personlighetsdrag har enligt Carola även återspeglats i hans yrken, där han ofta har bytt jobb och snabbt avancerat i positionerna, hon skrattar till lite när hon säger det och reflekterar över vad det har inneburit för henne själv.

”Ja, det har varit mycket såna här berg- och dalbanor i alla år och jag har alltid hängt med, det är liksom, jag vet inte vad jag ska säga. Jag är sån, jag gillar förändringar!”

Förändringen som det skulle innebära att gå från en fast anställning till att starta upp företaget skildrar hon på följande sätt.

”Det var mycket möten och mycket planering och mycket ligga och titta i taket på nätterna och tänka och snurra och det var mycket beslut och vända för Patriks del, för att våga satsa (...) det var ju verkligen med ekonomin (...) det här med att inte ha någon säkerhet med ekonomin.”

Hon berättar att hon är positivt inställd till entreprenörskapet samt att de pratar mycket om det hemma, att hon lyssnar och att han gillar att diskutera. Vore hon inte intresserad och stöttande i det han gör tror hon att det skulle vara jobbigt för honom. Företaget beskriver Carola som en långsiktig satsning, som ska ge något framåt. Förhoppningsvis både i ”tid och pengar”. Initialt arbetade Patrik utan lön under en treårsperiod för att bygga upp företaget, idag är familjens sparkapital slut och han tar ut ca 10 000 kr i månaden, för 16 timmars arbetsdagar, sju dagar i veckan. Hon upplever att det har varit tufft ekonomiskt men påpekar också att det går bättre och bättre, eftersom han nu kan ta ut lite lön. Hon beskriver sin egen del i entreprenörskapet i termer av att ”sköta all logistik”.

”Det mesta runt omkring i och med att det är långa arbetsdagar (...) tvätt och städning och gräsklippning och hunden och... ja... vardagslivet.”

Hon är inte delägare i företaget men berättar att hennes man och hans kollegor har skrivit någonting, om det skulle hända någon av dem något. Aktierna skulle i händelse av att Patrik avlider därmed tillfalla henne.

Linda:

Ser entreprenörskap som något som är svårt att förhindra och arbetar för att det inte ska påverka barnen

Linda är vid tidpunkten för intervjun 35 år. Vi har kommit överens om att träffas på ett fik som ligger i en mellanstor svensk stad mitt emellan våra hemorter. När jag får syn på henne ler hon frågande, som att få en bekräftelse på att jag också söker en person vars uppenbarelse tidigare är okänd för mig. Hon utstrålar värme och nyfikenhet. Jag ler tillbaka och frågar om det är hon som är Linda, hon nickar entusiastiskt och jag slår mig ned vid det bord hon har valt för vårt samtal. Hon har många frågor och är rakt på sak. Hon vill veta hur det kommer sig att jag har valt att studera kvinnor som lever med män som är

entreprenörer och vårt möte inleds med en dialog där vi har ombytt roller. Hon är den som ställer frågor och jag är den som försöker ge henne svar. Jag får känslan av att hon är glad att vara där och att hon känner sig bekväm i situationen. Hon har ett sätt att vara som gör mig avslappnad och jag upplever att vår inledande del av mötet skapade en bra grund för det samtal som sedan varade i två och en halv timma.

Linda är gift med 38-åriga Anders och tillsammans har de två barn, Sam och Casper, elva respektive åtta år gamla. Hon arbetar som pedagog på en skola och Anders startade upp ett tillverkande företag inom industrin för ungefär sex år sedan, något hon berättar att han drömde om redan när de träffades. Linda är mellanbarn och uppvuxen med sin mamma, pappa och två syskon. De bodde på landet, inte långt ifrån den mindre ort där hon och Anders bor nu. När Linda var cirka sex år startade hennes pappa ett företag. Han var verksam inom tillverkningsindustrin och hon och hennes bror brukade utföra vissa arbetsuppgifter för pappan under sin uppväxt. Hon berättar att det till viss del har kommit att prägla henne som vuxen. Hennes pappa arbetade hårt med företaget och till skillnad från många andra mammor under 1980- och 1990-talet arbetade Lindas mamma heltid. Jag fann det avvikande och frågade Linda om hon visste varför. Det handlade om att få familjens ekonomi att gå ihop. Något Linda berättar att hon har reflekterat över på senare år.

”Det är en sån där grej som jag har tänkt på sen jag fick barn. Mina föräldrar jobbade alltid, heltid. Vi kom först på fritids och vi gick hem sist, så var det liksom.”

I efterhand har Linda förstått att den ekonomiska aspekten var en ”jobbig grej” för hennes föräldrar och att de ofta grälade om pengar. När hon var i tonåren valde de att separera, ett initiativ hon beskriver som sin mammas. Hennes mamma rådde henne att aldrig gifta sig med en företagare. Det var strax efter att hon träffat Anders, som då hade ett ”vanligt jobb” på en industri. Efter ett par år flyttade industriverksamheten från orten. Anders fick en ny tjänst på ett annat tillverkningsföretag som innebar att han tvingades ligga borta mycket. En period Linda beskriver som utmanande för familjen. Efter ungefär ett år på den nya tjänsten minns Linda att Anders och två kollegor som var i samma bransch började prata om att starta ett konkurrerande företag. Det innebar att hon och Anders hade ganska mycket ”ekonomiskt prat” hemma, sinsemellan.

”Vi gjorde ju verkligen uträkningar på det här, att klara oss på min lön. För vi visste ju att han skulle klara sig på det här starta eget bidraget i ett halvår, jag tror att det är ett halvår, och då visste ju vi att det där, sen var det ju jätteovisst liksom. Så vi hade liksom en plan för det här och ett stopp hade vi också.”

När jag ber henne förklara vad det innebär att ha ett stopp beskriver hon deras lite resonemang närmare.

”Det var ju att vi visste, vi räknade ut då att vi skulle klara oss på min, bara min lön med hus och alltihopa (...) Vi bor ju jättestilligt, du vet vi bor ju på vischan, ett hus kostar ju ingenting (...) Så vi skulle ju klara det. Sen hade vi en rejäl sparbit, ganska rejäl, och där satte vi också ett stopp på att börjar vi passera den här summan så kanske vi måste dra i handbromsen.”

För att Anders skulle kunna starta upp företaget var familjen och företaget beroende av Lindas inkomst och det gemensamma sparkapitalet och i början var det tacksamma för om han kunde ta ut en lön på 5 000 kronor i månaden. Hon var dock aldrig orolig för ekonomi, men kunde däremot oroa sig för hans hälsa. Under perioder kan det vara alldeles för mycket för honom, han ansvarade för många olika delar på jobbet och det fanns ingen som kunde avlasta honom. Hon berättar att Anders alltid brukar säga att saker ”löser sig” och ”det är aldrig några problem” men uppger samtidigt att han kan vara stressad och ”orolig” för att han ska ”stupa” och klaga över att han har ont i kroppen. Det är en sak för Linda att ett företag går i konkurs, men att han går in i väggen är betydligt värre. Det gjorde att hon började ”sopa banan”, hon tog *allt* för att underlätta. Städade, fixade matlådor och skickade med vatten. Det löste sig bra till slut.

De har alltid haft farmor på samma gata, något Linda beskriver som en viktig del i att livet har funkat för dem då hon kunde backa upp i de fall livspusslandet körde ihop sig. Linda har under de åren Anders har drivit företag valt att inte arbeta heltid, både för barnens och sin egen skull. Istället har hon arbetat 80–90 procent till skillnad från när Anders var anställd och hon arbetade 100 procent. Det beror dels på den tillvaro hon idag delar med Anders.

”Det är klart man fixar det (att jobba 100 procent min anm.), men då sitter man i den här situationen där bara föräldrarna jobbar jättemycket och det ska hämtas och lämnas senare liksom och där vill jag ju inte vara.”

Dels på hennes egen barndom.

”Jag var alltid avundsjuk på mina kompisar. För när de, om jag följde med dem hem från skolan, då stod deras morsor där med sina polarmackor och det var så mysigt.”

Att Anders nu driver ett företag istället för att vara anställd ser hon både positiva och negativa effekter av. Hon beskriver flexibiliteten som en av de stora fördelarna med hans arbete, han kan jobba mycket hemifrån vilket underlättar såväl vardagslogistik som vab-planering. Det var däremot svårt för honom att vara föräldraledig med det andra barnet, efter att han hade startat upp sitt företag. Samtidigt finns det en oro för hur det ska gå och företaget är något som man hela tiden måste anpassa sig till "här och nu".

"Du kan inte säga emot, för det är så (...) Man kan inte stoppa någon som kanske måste åka och laga en rullstol eller vad det nu kan vara. Man kan inte göra det (...) Nu ringer det någon och då kan han ringa mig samma dag och "jag måste åka till Norge nu och laga en rullstol" det fanns ju ingen annan, det var ju han."

Hon menar att det handlar mycket om inställning, att entreprenörskapet är något de har gått in i tillsammans, något man måste vara överens om. Hon vill själv inte vara den där människan som kanske struntar i att ta en risk, det finns givetvis gränser för vad det får kosta, men hon poängterar samtidigt att man måste våga för att vinna. Att hon har haft en pappa som arbetat på samma sätt har enligt Linda givit henne en bild av hur det kan vara. Han har också funnits vid hennes sida under företagets framväxt och hon berättar att det är skönt med personer som kan se och förstå situationen. Men, säger hon, det är klart att det är "tråkigt" och "jag förstår om folk tycker att det är ett jobbigt, det har jag förståelse för." Linda berättar att hon ibland har fått frågor av nära anhöriga om sin situation.

"Jag har faktiskt fått höra lite, det kom jag på nu att, "Nu måste vi fråga, kommer du orka det här längre, hur går det egentligen för dig? (...) Vi tänker ibland på att det kan vara kämpigt för dig."

Frågan gjorde Linda förvånad, hon vill absolut inte att folk ska tro att hon tycker att det är jobbigt, för det gör hon inte. Det är inte så hon själv upplever det. Hon upprepar att hon inte vill ge "den bilden" av sig själv och tycker att det känns jobbigt att hon skulle ha agerat på ett sätt som ger andra det intrycket. Det får henne att arbeta ännu hårdare för att andra ska se att hon har det bra. Hon medger att hon kan skoja om att Anders alltid går med sitt head set, eller att han brukar vara sen till kalas, men det är inte något hon har några problem med. Linda upplever dock att hennes inställning är viktig för att Anders ska kunna arbeta som han gör, annars skulle det vara "tungrott" för honom.

”Jag brukar ju skoja och säga det ibland att, jag uppoffrar mig här för att du ska kunna göra det här, så du får betala min pension sen (...) Hämtning, han tar ju mycket lämning, just nu är det han som har lämnat, men annars är det ju jag som har kanske rott det här mest liksom, hemmasituationen, matlagning... alltså allt det hära. För han har ju kommit hem sent och så.”

Att som hon beskriver ovan, ”stå bakom hela tiden” genom att jobba mindre, är något hon reflaterar till som ”typiskt kvinnor” och påpekar att det kommer drabba henne senare i livet. En situation hon helst inte vill hamna i. Hon berättar att de ganska nyligen har gift sig och att en av anledningarna var för att ”trygga upp” de juridiska aspekterna av sin relation. Hon vet däremot inte vad som händer med Anders aktier i händelse av dödsfall och hon är själv inte delägare i företaget. Hon och Anders har kommit överens om att han, när han kan ta ut lön, får avsätta pensionspengar till henne som kompensation för inkomstbortfallet till följd av Lindas deltidsarbete. Om hon hade haft ett annat jobb, själv drivit företag eller haft andra ambitioner tror hon att hon hade ställt andra krav på Anders.

”Om jag jobbade heltid eller hade ett annat typ av jobb, om jag också drev ett företag, då skulle jag ju ställa högre krav på en jämnare fördelning så, för då skulle jag ju inte palla, så är det ju. Så det har ju lite att göra med vad den då bredvid, vad den välj... eller vad den har för ambitioner och vad den kanske har för jobb också. Det spelar ju roll.”

Ur det avseendet blir jämställdheten beroende av ambitioner och val av yrke, där vissa yrken kategoriseras som viktigare än andra när ansvaret för hem och barn ska fördelas. Linda berättar att de är ”olika” och att hon absolut inte är en sån människa som skulle vilja göra entreprenörskap. Till skillnad från henne är han full av idéer och hon imponeras av hans driftighet, kompetens och kunnighet. Hon berättar att hennes bror och Anders pappa jobbar på företaget och att de med glimten i ögat brukar skämta om Anders yrkesmässiga driftighet.

””Anders på jobbet, han är så bra. Hemma är han, nej, han inte lika bra här hemma. Han är mycket bättre på jobbet, han är så driven, han brinner ju för det här.” Det är ju ironi, men det säger väl någonting.”

Jag frågar Linda om han är stolt över henne på samma sätt som hon ovan beskriver att hon är stolt över honom. Hon tror det. Han har många gånger tackat henne för att han får jobba.

Marie:

Ser entreprenörskapet som ett nödvändigt ont och vill skapa en stabil tillvaro

Jag träffar Marie på hennes arbetsplats. Vi kom i kontakt med varandra över telefon, på ett nummer där jag egentligen sökte hennes man. Hon undrade vem jag var, vad jag hade för ärende och om hon kunde hälsa honom något. Jag berättade att jag ringde i egenskap av doktorand och förklarade att det egentligen var henne jag var intresserad av att komma i kontakt med för att prata om det liv hon delar med en entreprenör. Vi avsatte tid för ett möte i hennes hemstad. Hennes kontor är beläget i en äldre del av staden, ett vackert rött litet trähus med en knarrig trappa intill en brusande fors. Huset är relativt tomt och jag kommer ända upp på övervåningen innan jag hittar någon att fråga. Det är Marie själv. Hon hälsar med ett fast handslag och stadig blick och ber mig därefter att sitta ned i köket och vänta medan hon avslutar sina arbetsuppgifter. Hon leder mig sedan med bestämda steg in i ett mindre mötesrum med snedtak och synliga takbjälkar. Vi sätter oss ned i två röda tygfätöljer, placerade vid ett runt mötesbord, med varsin kopp te. Jag lyfter min blick och möter hennes över det runda bordet, jag uppfattar den som granskande och avvaktande med ett kroppsspråk som känns defensivt. Kanske var det för att hon lät sina armar vila i kors över bröstet. Innan intervjun börjar stämmer hon av att hon har uppfattat dess tidsomfång korrekt under vårt telefonsamtal: ”Du sa att det här skulle ta en timma va?”

Marie är 45 år och gift med Göran, en entreprenör som för fem år sedan startade upp sitt företag efter att han hade blivit av med jobbet. När jag inleder vårt samtal är det med samma fråga som jag har inlett de flesta av mina intervjuer med, den där jag undrar hur hon skulle rubriksätta kapitlen i boken om hennes liv. Hon svarar att det inledande kapitlet kanske borde heta något i stil med ”uppväxten”, men påpekar att det inte är hennes uppväxt som har definierat henne som person. Det som har format henne som vuxen är snarare hennes fackliga engagemang och en mer lämplig rubrik på det första kapitlet skulle därför vara ”*Fackliga kamper*”. Maries fackliga engagemang började på en tillverkande fabrik och ledde henne vidare till ledamot i en facklig avdelningsstyrelse samt vice ordförande i ett av fackförbundens distrikt. Under 15 år drev hon de fackliga kamperna innan hon blev uppsagd och valde därefter att göra något helt annat. Det är fem år sedan. Hon beskriver sig som en person som har jobbat hela livet, ända sedan hon var 14 år och arbetar idag på ett studieförbund som håller i olika former av kurser och föreläsningar, en tjänst hon refererar till som sitt drömjobb.

Marie berättar att hon är uppvuxen på landet med båda sina föräldrar och en lillasyster. Mamman arbetade i en dagligvarubutik och pappan som avdelningschef på den fabrik där hon kom att starta sitt fackliga arbete. Hon och Göran träffades när de var 25 respektive 23 år gamla och lever ett liv utan barn. Göran har en bakgrund som bild- och filmskapare, senast på ett företag

som hade gått knackigt under en period och ägarna blev tvungna att begära det i konkurs. Det var en tidpunkt som sammanföll med när Marie själv blev uppsagd från sitt fackliga uppdrag. Göran hade tidigare pratat om att starta eget och arbetsgivarens konkurs aktualiserade frågan igen, något Marie kände sig tveksam till.

”Göran hade pratat om att starta eget tidigare, men... jag var emot det därför att jag tänkte att nu kommer han få jobba ihjäl sig (...) jag såg en bild där han skulle jobba dygnet runt och ändå inte få det att gå ihop. Det var mest det jag var rädd för (...) Som ett regionalt skyddsombud har jag varit ute på jättemånga små arbetsplatser och tittat hur det kan vara om det inte går så bra, där ägaren sliter precis lika hårt som de som är anställda och det går inge bra.”

Samtidigt poängterar hon att han är väldigt duktig på det han gör, jätteduktig, och hon är stolt över honom och det företag han driver tillsammans med två kollegor som likt Göran förlorade jobbet i samband med den ovan nämnda konkursen. Hon beskriver Göran som mycket coolare än vad hon själv är, men påpekar samtidigt att hennes jobb som skyddsombud har varit att identifiera risker. När jag ber henne att beskriva entreprenörskap med tre ord är det första hon tar upp *mod*, därefter *en bra idé* och slutligen att idébäraren är *analytisk*. Det är tre egenskaper hon tillskriver sin man. Att han är duktig på det han gör samt att han gör något specifikt, har en bra idé, ser hon som en förutsättning för att hon själv ska vara positivt inställd till hans företagande.

”Att han kan göra det han gör handlar ju om att man måste ge varandra utrymme att faktiskt få göra det man vill. (...) Om det hade varit en affär som jag inte trodde på så hade jag sagt att ”jag tycker inte att du ska göra det här för att jag vill ju att det ska gå bra för oss båda två.””

Och efter fem år med företaget verkar det som att det går bra. Under uppstartsfasen kunde Göran och hans kollegor använda sig av den statliga lönegarantin som trädde i kraft vid konkursen för att finansiera de investeringar som behövde göras i bolaget samt för att livnära sig. Därefter är det ett fåtal månader som inte har burit rent ekonomiskt, men överlag har det enligt Marie gått över förväntan.

”Jag tycker att det har gått bättre utifrån att jag ser att de inte behöver jobba ihjäl sig. Det var väl mest det jag var orolig för, att det skulle ta för mycket tid av hans liv, eller av vårt liv för det är ju vårt gemensamma liv (...) Alltså man kanske hade önskat att de tjänar mer pengar, men vad sjuttonsingen, det är som det är.”

När jag frågar Marie vad som skiljer entreprenörskapet från Görans anställning är det dock inte ekonomin hon tar upp. Hon svarar hon snabbt och utan att tveka.

”Han är mindre förbannad på kollegor som styr med honom på ett sätt som han inte uppskattar, så det är liksom friheten att få styra (...) Han är mycket mer lugn och harmonisk nu än han var då.”

Den ekonomiska delen verkar inte var drivkraften för någon av dem. De gillar båda att skapa med händerna och bor på landet med stora markytor som enligt Marie skulle kunna lämpa sig för odling och ett par höns. Drömmen är att företaget ska gå så pass bra att det går att sälja, så det finns möjlighet att gå i pension lite tidigare. Men, påpekar hon:

”Ingen av oss strävar egentligen efter att bli jätterika och aldrig behöva jobba mer, det är liksom inte det vi är ute efter (...) där- emot så kan vi ha diskussioner om hur mycket ska man jobba och hur mycket ska man vara ledig. Alltså snarare den diskussionen om att det är ett stressigt samhälle och så och kanske en önskan om att få gå ner i tid vart aftersom.”

Marie beskriver sig och Göran som ett bra team, de litar på varandra och hjälper varandra så gott det går. Jobbar han mycket under en period så tar hon lite mer, men överlag upplever hon att de är jämställda i arbetet som behöver göras i hemmet. Vårt samtal glider in på de kvinnor vars män har en konstant hög arbetsbelastning, med en konstant låg löneutbetalning och hon utbrister:

”Ja, då skulle jag inte vara glad, då hade jag nog sagt att nu får du faktiskt ta och skaffa dig ett jobb.”

Hon är till viss del involverad i Görans verksamhet. Som facklig representant har hon stor kunskap om arbetsrätt och lagstiftningen kring till exempel semester och semesterersättningar och hon har ibland hjälpt dem att få datorprogrammet för tidrapportering och lön att fungera. Därutöver agerar hon ofta bollplank i såväl trassliga kundrelationer som i det bildmaterial han producerar. Hon är också väl insatt i ägarstrukturen och de avtal som har skrivits mellan Göran och de två andra delägarna och vet ganska exakt vad som sker med aktierna i händelse av dödsfall. Hon har sett pappren själv och berättar att hon känner sig trygg med upplägget. Marie tittar på klockan, hon är två minuter över elva och den timma hon har avsatt för intervjun är över.

Birgitta:

Ser entreprenörskap som ett omöjligt jämställdhetsprojekt och antar dubbla modersroller

Kvinnan jag ska möta är lite sen, vi har stämt träff på Stockholms Universitetet och jag vet själv hur svårt det kan vara att hitta uppe i Kräftriket bland alla röda, rektangulära och likformade tegelbyggnader från tidigt 1900-tal. Jag skickar ett mail till den adress vi har haft kontakt över, hon svarar med det samma och ber om vägledning till närmsta parkeringsautomat. Jag går ned och möter henne på parkeringen. Hennes ton är glad och lättsam när hon beskriver anledningen till varför hennes ankomst har dragit ut på tiden. Vi tar trapporna upp till tredje våningen, förser oss med ett glas vatten i köket och slår oss ned i den röda soffgruppen som är placerad utanför den företagsekonomiska institutionens stora mötesrum. Vårt samtal börjar ute i trapphuset, hon är nyfiken på vad det är som driver mitt intresse. Under vårt möte tar hon mycket plats, på ett för mig positivt sätt. Hon skrattar, svär, gråter och delar generöst med sig av många anekdoter ur vad hon beskriver som ett emellanåt smått kaotiskt liv tillsammans med sin man. De har levt med varandra i cirka 40 år och hon har själv haft en aktiv roll i företaget. Hennes berättelse kommer därför till stor del att handla om deras gemensamma liv i en företagande kontext.

Birgitta är 62 år och utbildad sjuksköterska. Via au pair jobb utomlands landade hon i 20-års åldern i Stockholm och det var där hon träffade sin man Janne. Med undantag för vad hon beskriver som en mindre ”fling” från hennes sida har de varit ett par sen dess. Birgitta pratar likt Rosie om sig själv och sin mans personlighet i termer av färgerna röd, gul, grön och blå för att beskriva hur de är som personer. Hon var 23 år när de fick sitt första barn i mitten på 1980-talet och de har idag tre barn tillsammans. Under de följande småbarnsåren valde hon att vidareutbilda sig från undersköterska till sjuksköterska. Därefter arbetade hon under ett par år på ett barnsjukhus, ett yrke hon trivdes bra med. Under dessa år arbetade Janne inom finanssektorn, hon beskriver honom som en ”riktig juppie”. Han kom senare att säga upp sig från sin tjänst för att ta en tid ledigt och det var under den här perioden han fick idén till företaget. Det var när familjen skulle iväg på en gemensam semesterresa som han ledsnade på bristen av information gällande den försenade flighten som idén till företaget föddes. Det är i dagsläget ett internationellt företag som vid tillfället för vårt möte hade cirka 160 anställda, men vid tidpunkten för intervjun hade Birgitta och Janne sålt sina andelar.

Uppstarten av företaget skildrar Birgitta som en lättnad. Janne var mer avspänd och fick tid för sina intressen samtidigt som det var lättare att få ihop familjelivet. Hon skrattar gott när hon berättar att den första medarbetaren satt hemma i ett förråd hos dem och arbetade, med tiden blev det dock fler och Janne frågade henne om hon inte kunde tänka sig bistå i arbetet med det kontor som planerades i Stockholm. Där ansvarade hon för att sätta upp arbetsplatser och fanns till hands för medarbetarna. Så småningom lärde hon sig även att

bokföra och betala ut löner. Hon omnämner sig själv som ”löneassistent och allmän kontorsfixare”, men även som ”mamma till företaget”. En person som alla vände sig till. Hon skrattar och skjuter in en anekdot om en medarbetare vars efternamn började på en bokstav långt bak i det svenska alfabetet, vilket inte var särskilt fördelaktigt när lönen skulle delas ut i ett företag med knappa resurser.

”Du får heta Andersson, när ska du lära dig? Byt namn! Du kan inte ligga där nere på listan, då kommer du aldrig få lön!”

Parallellt med ett mer administrativt arbete i företaget fortsatte hon att arbeta en del nattpass som sjuksköterska, hon gillade sitt arbete och det var ingen självklarhet att börja arbeta i företaget. Men så småningom kom företaget att ta allt mer av hennes tid i anspråk. Så mycket att deras barn började tveka på sina föräldrars kärlek och kom med en fråga som fick hennes hjärta att verka: Älskar ni företaget mer än ni älskar mig? Hon har dock aldrig arbetat heltid och det är inte något hon har velat göra heller. Hon var mammaledig länge med alla tre barnen och skötte markservicen i hemmet. Birgitta berättar vidare att hon själv aldrig haft några direkta karriärdrömmar och påpekar samtidigt att det hade varit svårt för dem att få ihop livet om båda ville göra karriär.

”Nej, det har vi väl sagt många gånger att hade jag velat göra karriär, då hade det ju inte funkat. Eller, då hade vi ju fått köpa mera tjänster. För det är väl alltid en möjlighet, om man har ekonomisk möjlighet, och det är ju inte säkert att man har i ett entreprenörsskede heller.”

Hon menar vidare att det blir ”enklare och mindre friktion” om arbetet delas upp på ett mer ”traditionellt” sätt, där kvinnan i större utsträckning tar på sig ansvaret för hemmet och barnen medan mannen försörjer familjen. Hon påpekar att det kanske är en generationsfråga samt att kvinnorna i hennes egen ålder tagit på sig det arbetet mer med glädje. Samtidigt nickar hon mot mig och tar upp sin dotter som ett exempel på att yngre kvinnor kanske har andra prioriteringar idag. Hon påpekar att det kan göra det svårare för familjer att få ihop livet idag i jämförelse med när hon själv var yngre. Att leva i en jämställd relation med en entreprenör tror hon är svårt. Hon berättar om folk i bekantskapskretsen som separerat på grund av att ”millimeterättvisan” inte har funnits där och menar att det inte skulle fungera i relationen med en entreprenör.

Birgitta anser att det är viktigt att familjen ”är med på tåget” när ett företag ska startas upp. Hon resonerar kring betydelsen av att sätta lite förutsättningar kring vad det kommer att innebära, *innan* man drar igång. Samtidigt säger hon att det kan vara svårt att förutse innebörden om man saknar erfarenhet av att ha gjort något liknande tidigare. Hon skrattar och fortsätter ”sen kanske det inte är helt lätt att komma hem och säga att ”Jaaa, du förstår att du får vara

hemma med barnen här.”” Ibland har hon undrat om det är värt det. Skillnaden mellan att vara entreprenör och att vara anställd menar hon är den ekonomiska pressen för bolagets del, vilket kan vara tärande ”när inte pengarna finns och man har ändå anställt folk och man vet att folk sitter med barn och hus och måste ha sin lön”. När jag ber henne beskriva entreprenörskap med tre ord är glädje ett av dem, tillsammans med envishet och vision.

Anki:

Ser entreprenörskap som ett individuellt race och hemmet som sin arbetsplats

Anki och jag har haft kontakt över mess och stämt möte på mitt kontor. Det är en elegant kvinna jag möter upp i entrén. Hon hälsar glatt, hennes kroppsspråk är yvigt och hon talar intensivt med mycket energi. Hon tackar ja till en kopp kaffe och vi går mot kaffemaskinen i köket. Hon är nyfiken, ställer många frågor och har redan innan vi slår oss ned i det bokade mötesrummet börjat berätta om sig själv och sitt liv. Hon delar sitt liv med Yngve, som under deras tid tillsammans har hunnit starta upp och avsluta ett par olika företag. Den här berättelsen är koncentrerad till den tid som Anki själv uppehöll sig mest vid i sin skildring. Den tid när barnen var små och de som familj flyttade till en helt ny stad för att Yngve fick möjligheten att starta upp ett företag tillsammans med en affärspartner. Hennes skildringar är långa, spontana och öppenhjärtiga. Hon blandar humor med allvar på ett sätt som är svårt att ge rättvisa åt i skrift.

Anki är 55 år. Tillsammans med Yngve har hon barnen Gustav och Markus som är 22 och 24 år gamla. Anki är uppvuxen i en familj där pappan drev en livsmedelsbutik och hon berättar att familjen ofta fick åka dit och rycka in efter skolan och på helger. Även hennes biologiska pappa drev ett eget företag inom byggbranschen, så för henne har företagandet varit närvarande under hela hennes uppväxt. Hon beskriver företaget under uppväxten som ”vårt” och något som ”måste skötas”, men anser att det är annorlunda idag. Företaget ses inte längre som en ”familjeangelägenhet”, där man arbetar tillsammans. Nu ska var och en göra karriär på varsitt håll, om det så är i kassan på Ica. Hon refererar till det som en generationsfråga och menar att kvinnor i äldre generationer mer har sett det som sitt jobb att ta hand om hemmet, medan mannen har försörjt familjen. En form av lagarbete. Hennes egen mamma var hemma med barnen och arbetade halvtid. Samtidigt påpekar hon att kvinnan idag har större valmöjligheter i och med att hon kan försörja sig utan en man. Hon exemplifierar det med att berätta om sin mormor och morfar. Morfadern var kommundirektör och mormoderns jobb innebar att vara värdinna vid representationer och middagar. I en sådan position var det inte möjligt för kvinnan att separera då hon saknade försörjning. Hennes mamma kunde däremot

lämna sin man. Anki berättar att hennes pappa, enligt hennes mamma, arbetade bort sin familj. Mamman valde därför att lämna honom, och hon kunde lämna honom, för hon hade ett arbete och en inkomst.

Anki jobbade själv inte heltid när barnen var små och berättar att hon aldrig har haft behov av att göra karriär. Bara hennes jobb var kul så var hon nöjd. Även om det sen kom att bli en karriär i alla fall, lägger hon till. Att inte arbeta 100 procent beskriver hon som skönt ”för då behöver jag ju inte känna stressen för att få allt att funka”. Att vara den som har det största ansvaret för hemmet och barnen beskriver hon som sitt jobb och hon förväntar sig inte att någon annan ska göra jobbet som hon har ”tagit på sig”. Enligt Anki är det svårt att leva jämställt i en relation där båda ska göra karriär, samtidigt. Hon tycker också att det är viktigt att inte enbart se ”problemet” kring jämställdhet som man traditionellt gör i relation till män och kvinnor. Hon skrattar och berättar om när hon och Yngve fick ett ”ryck” under socialdemokraternas parti-stämman. De åkte upp och minglade med politikerna på en after work och utgav sig båda två för att vara företagare som ville diskutera reglerna kring föräldraledigheten.

”Hur ska man lösa det här med mammaledighet och pappaledighet? Som när man driver ett företag. Som jag, som har eget företag”, sa jag, ”om jag vill att min man ska ha alla månader, så kan jag inte göra det.” Alltså jag vände på det så att det inte var en kvinnofälla utan det kan ju lika gärna vara åt andra hållet ”utan då kommer du och bestämmer, det får du ju inte göra. Och då undrar jag hur jag ska lösa det här?”

Hon berättar att Yngve ställde samma fråga och att de blev bemötta på väldigt olika sätt. Yngve blev i sin roll som företagare mer ”dissad”, ”fan, det får de ju lösa”. Medan hon som kvinna och spelad företagare istället ansågs som ”fantastiskt duktig som driver företag”. Hon skrattar åt minnet och avslutar anekdoten med att berätta att de blev utkastade.

Anki är idag utbildad inom turism och arbetar inom flygindustrin. Men hon minns väl när barnen var små och Yngve startade upp sitt företag. Det skulle innebära en flytt till en större stad. Anki ville inte flytta, Yngve kunde väl pendla? Dessutom kände hon ingen i den nya staden. Men sen kände hon sig ”mesig” och i samband med det läste hon en dödsannons.

”Du vet en sån här minnesord av en kvinna som hette Annie och hon var typ 80–90 år. Och det stod om henne och jag tänkte att varför har de ens skrivit det här? Hon har ju inte gjort någonting. Hon hade varit hemmafru i alla år och tagit hand om barnen, inte rest inte gjort någonting hade hon gjort. Och jag tänkte att gud, det där skulle ju kunna vara jag så då ringde jag Yngve och sa att vi kör. Och han bara ”Va”? Och så berättade jag att jag

hade läst om Annie och jag ska i alla fall kunna säga att jag har försökt. Så nu kör vi.”

De samlade ihop familjen och flyttade till en ny stad och ett radhusområde med många andra barnfamiljer. Hon beskriver de gemensamma, gatufesterna, vårstädningen och pulkaåknigen och berättar att det var först då hon insåg att Yngve aldrig var med. Hon såg hur de andra familjerna umgicks tillsammans på helgerna och med tårar rinnandes nedför kinderna berättar hon att hon då valde att skriva ett brev till sin man.

”Han blev alldeles nollställd, han hade ju aldrig sett det så. (...) Om jag skulle säga det hade han bara kommit med motargument, men om jag skriver det kan han tolka det hur han vill och då... han blev verkligen... han kontaktade sin delägare (...) och sa att ”vi måste göra något åt det här, vi förlorar våra familjer, det har Anki talat om här.””

Yngve jobbade sex till sju dagar i veckan och fanns ständigt tillgänglig för sina anställda. Hon poängterar att hennes brev inte var riktat som kritik. Det handlade heller inte om att hon inte ville se honom lyckas. För det ville hon. Men säger hon, ”det måste finnas en balans i det, både för hans skull och för barnens skull.” Hon minns en ”helt galen dröm” hon hade under den här perioden.

”Det här låter ju helt absurt. Jag blev sjuk och fick cancer och skulle dö... gud jag måste ju filma vad vi gör, för det finns ju ingen som kan berätta vad vi gör. Vem skulle berätta för ungarna vad vi gjorde?”

Hon återger missade föräldramöten och skolavslutningar och berättar att hon tror att Yngve idag lider mer av de saker han har missat än vad hon gjorde i stunden det missades. Att han i efterhand inte kan vara med och dela de familjeminnen som skapades när barnen var små.

”Som ”Yngve, kommer du ihåg hur pinsamt Markus tyckte att det var när han skulle vara igelkott?” men det vet han ju inte, för han var ju inte där.”

Hon berättar att barnen har tagit hans frånvaro på lite olika sätt. Markus tycker att det har varit jobbigt att Yngve ”aldrig varit med”, medan Gustav inte har ”bekymrat sig för sånt”. Själv beskriver hon sig som ”självständig” och berättar att hon aldrig har varit en kvinna som suttit hemma och väntat på sin man. Hon exemplifierar det bland annat genom olika knep som hon har använt sig av för att knyta vänner i det nya området.

”Vi hade ju den här Grand danois. Så vi gick upp till leparken med en massa fika med extra bullar och kaffe. Och så lekte barnen och sen ville de ju klappa hunden... och då sa jag att de var tvungna att fråga mamma först och då kom mamman och drack kaffe. Så hunden var ett lockbete för att träffa folk. (...) Så bodde vi granne med dagis. Så när de gick till leparken gick ju jag också dit så kunde han leka med dem.”

När Yngve startade företaget hade Anki ett tydligt krav:

”Om du ska starta företag får du skriva allt på mig” (...) Så vi hade ju redan innan skrivit allt på mig. Huset stod på mig alla bilar stod på mig (...) Så på det viset drabbades vi ju inte, det var ju mitt hus.”

Det Anki syftar på när hon säger att de inte ”drabbades” var de konsekvenser som Yngves företagskonkurs kom att få för familjen. Han ville vid tillfället inte tala om hur illa det var, det har han berättat först senare. Hon tror att han hade dåligt samvete över att han inte hade lyckats med vad Anki beskriver som ”sin del”, medan hon själv hade fått allt att fungera hemmavid.

”Han tyckte att han hade misslyckats och någonstans hade det här gått åt helsicke och han tyckte att det var hans fel fast det inte var det och han kände sig skyldig fast han inte hade kunnat göra nåt (...) Att vi har offrat så mycket och så gick det åt helvete, nu ska vi inte oroa Anki mer med det.”

Hennes telefon ringer, det är Yngve. Hon lyssnar och skrattar, högt och mycket. Sen svarar hon honom lugnande ”Ja älskling, vi kommer att fortsätta vara gifta när det här mötet är över.” Sen vänder hon sig till mig och ler ”Jag tror att Yngve tycker att det har varit värre för mig än vad jag själv har upplevt det”.

Emma:

Ser entreprenörskap som en livsstil hon förhåller sig till genom att tänka positivt

Emma och jag har stämt träff på hennes jobb. Ett öppet kontorslandskap där samtliga mötesrum är inramade med transparenta glasväggar. Vi är via våra respektive yrken bekanta sedan tidigare. Det gör att det här mötet och senare den här texten, har varit en större balans med ord än i mina tidigare möten och texter. Vi befinner oss i en situation som för många kan vara utelämnande,

något som kan bli än mer påtagligt där det finns en etablerad men relativt ny och ”ytlig” relation. Jag känner Emma som kompetent, genuin och uppskattad, av såväl kollegor som vänner. När vi slår oss ned i de moderna mötesfåtöljerna med grå stoppning och jag ställer min inledande fråga om boken och kapitlen får jag känslan av att hon har något annat som hon vill berätta och att min fråga gör henne något ställd. Jag upplever att hon vill inleda sin berättelse med hur hon har hamnat i och kommit att arbeta med entreprenörskap, snarare än hur hennes uppväxt har sett ut. Och jag låter oss börja där, även om det inte är där texten nedan tar avstamp.

Vid tidpunkten för intervjun är Emma 37 år och har tillsammans med sin man Magnus sönerna Melker och Wilmer, åtta respektive sex år gamla. Emma och Magnus har varit ett par i 17 år och hon berättar att familjen alltid har varit viktig för henne. Hon är uppvuxen med fyra syskon och hennes föräldrar lever fortfarande tillsammans med varandra. Pappan är ingenjör och mamma arbetar som lärare. Hon beskriver sin uppväxt som ”trygg och bra” där pappan reste mycket i jobbet och mamman var hemma med henne och henens syskon fram till att hon började skolan. Hon har själv valt att arbeta deltid och haft en dag i veckan ledigt under barnens uppväxt. Det tror hon beror mycket på de värderingar hon fick med sig från sin barndom. Emma berättar under vårt möte att hon alltid har haft ett stort intresse för människor, samverkan och samspelet dem emellan. Att andra människor ger henne energi samt att hon tidigt visste att hon ville arbeta med människor. På något sätt. Hon utbildade sig inom beteendevetenskap och arbetar idag som affärsutvecklare med fokus på hur företag i tidiga skeden kan sätta samman ett starkt team av entreprenörer. Ett yrke hon beskriver som en ”spännande mix mellan beteendevetenskap och entreprenörskap”. Hon poängterar att hon själv inte är någon entreprenör, trots att hon gärna löste uppfinnartävlingar på mjölkpaketerna när hon var liten. Men hon uppskattar att få arbeta med dem.

När jag ber Emma att utveckla vad entreprenörskap är, för henne, tror hon att det kan vara många olika saker. Att ha ett utforskande förhållningssätt, att driva ett UF-företag, eller att våga testa något man inte har erfarenhet av.

”Entreprenör för mig idag är ju att möta personer som satsar allt på sin dröm. Där man verkligen säger upp sig från ett jobb. Många gånger för att satsa på något där man vet att ja, men här... jag kommer inte att kunna ta ut lön, eller jag kommer att leva på minimalt med pengar, men jag vill tro att jag lyckas. Jag har inte lösningen på hur, jag vet inte allt hela vägen, alla steg, men jag brinner så mycket för det här att jag vågar satsa.”

Hon tror också att hennes egna erfarenheter av att dela livet med en entreprenör kan vara fördelaktiga i hennes yrke där hon möter många som är i en liknande situation som hon själv har varit. Under de år Magnus drev sitt företag arbetade han sex dagar i veckan och var borta tre kvällar av fem, måndag till

fredag. Livet med ett entreprenörskap talar hon om i termer av en livsstil, som inte alltid är helt enkelt att förhålla sig till.

”Det är... att leva tillsammans med en entreprenör är en livsstil (...) Det är en livsstil med telefon, beredskap, att folk ringer, mailar, sms:ar på alla dygnets olika tider. Det är inte bara ett jobb och det är ett pris att betala (...) Det hade inte gått i nio år om inte jag också hade varit med på det (...) Jag har levt i det så här bara, jag har nog förhållit mig till det för att jag vet att det här är hans dröm. Men det är... absolut tufft.”

Emma berättar att tillvaron inte är ”optimal”, den kostar på. Men hon har valt att se på livsstilen med ”glädje” och ”göra det bästa av situationen” och menar att hennes inställning till Magnus entreprenörskap har varit viktig för att det ska fungera. Både för företaget och relationen. Hon beskriver en privatekonomisk situation som har varit utmanande. Inte minst med tanke på att de har två små barnmagar att mätta. När jag frågar henne vad entreprenörskapet har inneburit för henne som person tänker hon efter en stund innan hon svarar och berättar sen att det har inneburit att hon har tackat nej till sitt ”drömjobb”, som vid tillfället inte gick att kombinera med hans entreprenörskap. Men påpekar samtidigt att hon inte har upplevt sig begränsad. En annan sak som framkommer under vårt möte är att det var svårt för hennes man att vara pappaledig med det andra barnet, som kom efter att han startat upp företaget. Med första barnet var det lättare att fördela föräldraledigheten sinsemellan, vilket innebar att hon var ledig tolv månader och han nio. Med det andra barnet var han hemma under en sommarmånad, när företaget hade lågsäsong, medan hon var ledig den resterande tiden. Barnen har många gånger frågat efter pappa när det är dags att sova och hon berättar att det gör ont i mammahjärtat varje gång hon förklarar att han är på jobbet. Hemma brukar de skämta om den tid hans arbete tog i anspråk för att lätta upp vardagen, men de finns också ett allvar i det som Emma ger uttryck för på följande sätt.

”När jag var i det så var jag väldigt bra på att förhålla mig till det. Jag har fått höra det i andra sammanhang också att ”Emma, oavsett om du jobbar eller är föräldraledig så har du en inställning till saker och ting som att det verkar som att du är nöjd med där du är, alltså du hämtar energi i det som är positivt” och det tror jag är en anledning till att det ändå har gått så bra.”

En annan anledning till att det har fungerat bra för Emma och Magnus är enligt Emma att han aldrig har ”tagit henne för givet” under de perioder han arbetat som mest.

”Han har alltid uttryckt ”tack för allt du gör.” (...) Han har velat ta lika stort ansvar och det tror jag också är en anledning till att det ändå har känts som att det har funkat.”

Hon har också vetat att det inte skulle vara för alltid, då Magnus har gett uttryck för att det inte är en livsstil han vill ha när barnen blir äldre då den varit påfrestande för såväl henne som honom.

”Jag tror att det var väldigt tufft för honom att leva så här och (...) han har också sagt att ”jag vill inte leva på det här sättet när våra barn blir, ju äldre de blir, eller, det är en sak när de är små, men jag vill vara en närvarande pappa och man, när det är aktiviteter och såna saker. Jag vill vara den som skjutsar dem till aktiviteter, jag vill vara involverad i det.”

Vårt möte börjar lida mot slutet och jag frågar Emma om det finns något hon vill tillägga, som vi inte har pratat om. Hon säger då följande:

”Någonting som jag vill lyfta fram är att jag upplever att våra familjer, alltså mina föräldrar och min mans familj, genom att det är flera entreprenörer där så finns det en förståelse från alla ”Hur är det?” Man frågar inte bara hur det går för företaget, utan man frågar också ”Hur är det för dig?” Det har jag uppskattat, den förståelsen från andra (...) Att bli sedd som människa i den här livspusselkarusellen. Det är en viktig del, förståelsen för helheten, för familjen, från släkten.”

Hon betonar vikten av att se till helheten och förståelsen för samtliga parter situation.

Nadja

Ser entreprenörskap som en framåtriktad kraft och verkar för att uppnå de entreprenöriella målen

Nadja är kvinnan som har en relation med den entreprenör som blev ombedd att sticka in huvudet under mitt möte med den kollega som bistod mig i arbetet med att hitta ett sätt att kommunicera mitt forskningsprojekt i innovationssystemet. Jag möter upp henne på mitt jobb. Hon utstrålar energi, har ett fast handslag och ett varmt leende. Hon påtalar min längd och menar att det inte är så vanligt att hon träffar kvinnor som är längre än vad hon själv är. Hon säger det med en röst som knappt bär och ursäktar sitt tonfall. Hon är förkyld och hoppas att rösten ska bära genom hela intervjun. Hon tackar nej till te,

men tar gärna ett glas vatten och vi slår oss ner i ett av alla de inglasade mötesrum som ska uppmuntra transparens och nya möten. Nadja är den yngsta kvinnan jag möter. Hon är 23 år gammal, men har sin ålder till trots hunnit utträtta mycket i sitt liv. Hon är utbildad sjuksköterska och när vi träffas håller hon på att färdigställa en master i ledarskap, parallellt med att hon arbetar extra som journalsjuksköterska i en mindre kommun. Arbetet som sjuksköterska är hennes första jobb och innebär att hon under jourtiden ansvarar för 340 patienter och är den högsta kompetensen i kommunen. Ett ansvar som många ifrågasatte när hon som nyutexaminerad sköterska tillträdde tjänsten. Vidare berättar hon att hon har en ledande position i en organisation som arbetar för personer med en viss funktionsnedsättning.

Nadja har vid tillfället för vårt möte varit tillsammans med Sina i sex månader. Han är 24 år och driver ett techföretag. När jag ber henne berätta om sitt liv i termer av bokkapitel refererar hon till det första kapitlet som "flytten". Hon har ett icke-svenskt ursprung och flyttade till Sverige när hon var sex år, till följd av krig i sitt hemland. Hon flydde i början av 2000-talet tillsammans med sin bror och sina föräldrar. Att komma till Sverige beskriver hon som "helt annorlunda" och "det bästa som hänt hennes liv". Som att det var då livet började för henne. Hon uppehåller sig inte särskilt länge vid detta avsnitt utan väljer att gå direkt till gymnasiet, "den bästa tiden" i hennes liv. Hon beskriver den med ord som "personlig framväxt och utveckling". När jag ber henne att utveckla vad hon menar berättar hon att det var hennes "frihetsfas". Där hon upplevde att hon blev accepterad för den hon var och kunde börja använda sin kreativitet precis som hon ville. Hon utvecklar sitt resonemang kring kreativiteten och berättar att hon istället för att följa lärarens "strukturella mall" började experimentera genom att förena sina konst- och teknikintressen och tänka "out of the box" gällande inlämningsuppgifter och skolarbeten. Hon berättar att hon tycker om att förändra och vill använda sin utbildning i ledarskap till att skapa just förändring. Gärna i en roll som enhets- eller avdelningschef inom psykiatrin. Efter gymnasiet valde hon att studera till sjuksköterska, något hon länkar samman med sin personlighet som hon beskriver som omhändertagande, "lite caring". Utbildningen gav henne en helt ny förståelse för andra människor samtidigt som hon lärde sig mycket om sig själv.

Nadja har känt Sina sen 2012. Hon gick i nian när han bjöd ut henne första gången, men då tackade hon nej. De lärde istället känna varandra över Instagram där företaget som Sina drev var något som fångade Nadjas intresse. Hon berättar att hon började ställa frågor om bolaget och att de sedan kom att följa och "lajka" varandras inlägg genom åren. Hon ser entreprenörer som framåt-riktade och "bra människor" med höga mål och beskriver Sina som "världens underbaraste" man. Men hon talar också om att han har fått kämpa med sin självkänsla som enligt Nadja har fått sig en törn till följd av de tidigare parrelationer han har haft.

”Alltså, utifrån vad jag har hört, både utifrån hans historier och andras historier runt omkring honom, så tror jag inte att det har varit så hälsosamma förhållanden som han har haft tidigare med tanke på att han har behövt anpassa sig efter deras sätt att leva och inte att andra har anpassat sig efter hans sätt att leva. Och det är väl nu som han upplever att ”någon äntligen anpassar sig efter mitt sätt att leva och att jag inte måste anpassa mig efter andras.””

Hon upplever dock inte att hon har behövt anpassa sig i någon större utsträckning, något hon tror beror på att de delar värderingar. Hon är stolt över honom och det han gör och hon stöttar honom i hans arbete med att uppnå sina entreprenöriella mål. Vid upprepade tillfällen poängterar hon hur viktigt det är att det finns någon som tror på en och det arbete man har tagit sig an. Någon som ”gillar läget”, stöttar, är mjuk och talar om att det är lugnt. Nadja berättar att Sina har bett familj och närstående att skriva under ett kontrakt som bland annat är kopplat till hans arbete. Det var ett kontrakt som även hade skrivits under av Sinas tidigare flickvän och de har funnits en diskussion huruvida även Nadja skulle underteckna kontraktet eller inte. Nadja menar att ett kontrakt är en formell handling som inte hör hemma i en kärleksrelation, något Sina ställde sig mer tveksam till. Hon tror att kontraktet är hans ”definition av frihet”, en form av ”frihet på papper”. Som en garanti för att hon ska stå kvar vid hans sida när entreprenörskapet går in i krävande perioder. För Nadja är det en ickefråga, hon tänker inte skriva på något kontrakt. Det hör inte hemma i en relation. Hon beskriver sig som självständig och berättar att Sina vet att hon inte är typen som vill att han ska ta hand om henne. Hon kan ta hand om sig själv. Men, påpekar hon, ibland vill jag ju bli omhändertagen också!

”Jag är ganska så självgående, men ibland så brukar jag hitta på problem för att man ska kunna lösa det tillsammans. Så gör jag med mina föräldrar också, för att de inte ska känna att jag har vuxit upp för mycket utan att jag behöver lite mamma och pappa fortfarande. ”Hur ska jag kunna lösa det här, hjälp mig” och så får de vara delaktiga för då känner de att ”Ja, men nu kan vi hjälpa henne.” Så brukar jag göra ibland med Sina också så att han inte tror att jag är för självgående.”

Hon kan ibland önska att han på samma sätt bollade problem med henne. I synnerhet när hon ser att han är stressad över något eller är mentalt kvar i jobbet när de två möts fysiskt. Det inträffar oftast i samband med viktiga möten där hon försöker tillmötesgå honom genom en mjuk framtoning och att bara finnas där för honom. När jag frågar henne hur hon tänker sig sitt liv tio år fram i tiden skrattar hon och svarar att det ser ljusst ut. Hon berättar att hon

är familjekär och gärna skulle vilja ha barn och hus vid den tidpunkten. Yrkesmässigt ser hon sig som verksamhetschef medan Sina fortsätter med entreprenörskapet och att de två hjälps åt med hushållet och barnen. Hon ser egentligen inget hinder för att de skaffar barn tidigare, men tror inte att det är en bra tidpunkt för Sina.

”Men samtidigt så tror jag att han, så som det ser ut nu, skulle han inte vilja göra det med tanke på att han skulle vilja vara med i uppfostran och uppväxten av sina barn. Så det är väl inte lämpligt utifrån hans sida.”

Hon syftar på att hans arbete i dagsläget tar för mycket tid i anspråk för att han ska kunna vara en närvarande pappa. Hon skrattar till och fortsätter.

”Det kommer nog kanske sluta med att jag blir hemmafru om det ser ut som det gör nu.”

Vi kommer att tala om tålmod. Den uthållighet som ofta krävs för att bygga upp ett företag. Hon tror att entreprenörskapet upplevs som kämpigt för Sina. Att vara relativt ung och entreprenör menar hon är påfrestande i en bransch som hon beskriver som tuff och hård där det är få som ger dig feedback och en klapp på axeln samtidigt som lönen inledningsvis är låg. Där, likväl som i ett förhållande, gäller det att ha tålmod.

”Man kan ju inte ha tålmod hur länge som helst och likaså i ett förhållande. I början så är ju allting ”det går bra, jag har förståelse för det här” men sen så när det blir upprepade gånger så tröttnar man på det här mönstret till slut, men jag vet inte. Det är, det är nog också individuellt och hur mycket man orkar, hur mycket tålmod man kommer ha.”

Hon tror att han kommer att orka och när jag frågar om hon kommer att orka svarar hon på följande sätt:

”Jag kommer orka! Definitivt. Min mamma lärde mig en gång i tiden: ”Det spelar ingen roll hur mycket din man tjänar. Så länge du har en utbildning och en egen inkomst så kommer du att klara dig bra. Vad är det du behöver från en man?” ”Lite uppmärksamhet” ”Då räcker det!” (...) Och jag säger att även om du (Sina) skulle bli mångmiljonär, jag tänker inte ge upp mitt jobb för jag kommer åtminstone jobba 50 procent för det är sysselsättning. Jag kommer gå in i väggen om jag inte gör någonting.”

För Nadja har det således varit viktigt att skaffa sig en utbildning och en inkomst som kan garantera henne oberoendet av en man. Men det är inte bara för pengarnas skull, hon berättar att pengar aldrig har varit viktigt för henne. Jobbet som sysselsättning är viktigt för hennes välmåendes skull.

Anna:

Ser entreprenörskap som att skänka sig själv till företaget och verkar för att lindra bördan

Anna är sen. Vi skulle ha träffats för en halvtimme sedan och hennes telefon är avstängd. Jag lämnar ett kort meddelande. Det är min andra intervju för dagen och jag har åkt ganska långt för att träffa henne. Jag dröjer mig kvar med en förhoppning om att hon ska återkoppla innan jag behöver vända hemåt för att hämta barnen från skola och förskola. Jag tar fram mitt block och börjar skriva ned tankar och reflektioner från mitt tidigare möte med Carola. Anna och jag har stämt träff på en offentlig plats i universitetsmiljö och jag sätter mig tillrätta på en träsoffa som har fällts in i väggen och klätts med grå filt. Det är högt i tak. Människor kommer och går. Röster formas till sorl och skratt klingar mellan väggarna. Då ringer hon. Hennes röst är ursäktande, hon har glömt bort vårt möte men kan vara där om tio minuter. Hon ber återigen om ursäkt när hon kommer fram och berättar att det inte alls är likt henne, hon brukar inte glömma av saker. Hon sätter sig ned bredvid mig i soffan, tar av sig regnjackan och rättar till glasögonen. Jag upplever att hon har en mjuk framtoning, hon pratar med en lugn röst och det känns behagligt att vara i hennes sällskap. Hon utstrålar en form av värme och genuinitet och det kommer även att återspegla sig i hur hon skildrar sina upplevelser och människorna i sin närhet.

Anna är 29 år och är gift med 32-åriga Johan sen ett år tillbaka. Hon rubriksätter det första kapitlet i boken om sig själv med orden ”min underbara uppväxt” och berättar att den har varit ”trygg och fin”, med en familj som alltid har funnits där och stöttat henne. Om inte den ”perfekta” familjen hade låtit så klyschigt menar hon att det hade varit en bra beskrivning. En mamma, en pappa och en tvillingsyster. Annas pappa drev under hela hennes uppväxt en läkarpraktik och hon ser tillbaka på honom som en driven och hårt arbetande person. Perioden innan hon flyttade för att plugga skildrar hon som ”den stora sorgen”. Hon var drygt 20 år och hennes pappa gick bort efter en tids sjukdom. Tårar letar sig sakta nedför hennes kinder och hon förklarar att det fortfarande gör ont att prata om. Han hatade sjukhus säger hon och fortsätter: mamma var intensivvårdssjuksköterska, så det var främst jag och mamma som vårdade honom i hemmet.

”Det var en hjärntumör och den satt i frontalloben så han blev helt personlighetsförändrad (...) Det var jättetungt och jag förstår inte var kraften kom ifrån. Det var natt och dag han behövde hjälp, helt totalt omhändertagande. Och så blir det en speciell relation för det är min pappa också, man gick ur sig själv på nåt sätt.”

Sättet hon skildrar sin pappa, hans sjukdom och sina erfarenheter beskriver inte bara Anna som person. Den maktlösheten hon kände över att förlora sin pappa och de erfarenheter hon bar med sig efter hans sjukdom anger hon som en bidragande orsak till varför hon senare valde att flytta för att studera till sjuksköterska. Det var i den nya staden hon träffade Johan, i kön till nationen. Ett kapitel hon med ett leende rubriksätter som ”den stora lyckan”.

*”Han är bara den finaste personen som jag har träffat, någonsin. Och det är också så klyschigt, men det är verkligen på så många plan som han är så godhjärtad och ändå, alltså rättvis och om-
tänksam och klok. Allt man kan önska sig. Så jag är jätteglad att jag träffade honom.”*

Det var i december 2013 och Johan hade precis avslutat sitt exjobb och startat upp sitt företag tillsammans med en kompis. Hon berättar att de brukade sitta hemma i en liten garderob med varsin dator. I dag är de 50 anställda och har verksamhet över hela Sverige med en omsättning på cirka 30 miljoner. Hon har aldrig ifrågasatt, eller tänkt att ”vad ska det här bli?” utan hon har låtit honom köra sitt race. Men hon skildrar också en viss oro när jag frågar henne vad hon tänkte att entreprenörskapet skulle innebära.

”Alltså mycket jobb, mycket att man skänker sig själv till bolaget skulle jag säga. För jag vet, eftersom pappa jobbade så mycket och var borta så många dagar och han sa också det att ”ja, men om inte jag är där, vem ska då driva den här läkarkliniken” så då tänkte jag bara att det blir mycket jobb och kanske mycket ensamtid för mig.”

Hon berättar att han är ”som vigd åt sitt jobb”. Hon kan ibland tycka att det är tråkigt att de inte äter middag tillsammans på vardagarna, ”för det gör vi inte”, men menar att det är ”petitesser” att inte kunna äta ihop på det sätt hon föreställt sig. Hon har ”vant sig”. De har heller inte så mycket tid att spendera ihop, men hon påpekar samtidigt att hon uppskattar tiden desto mer när de väl ses eftersom de inte haft så många helger tillsammans. Anna gillar företagets inriktning, det har ett bra ”framförelse- och hållbarhetstänk”. Hon är stolt över sin man och hans verksamhet och berättar att de har vunnit flera priser och blivit uppmärksammade i diverse medier. Samtidigt är hon lite förvånad över

vilken ”prestige” entreprenörskapet tycks innebära och att Johan i olika sammanhang ombeds berätta om sig själv och företaget han har byggt upp. Hon är ”imponerad av att han vågar och att han kan så mycket” och glad över att han får arbeta med något han brinner för. Det är något hon ibland kan avundas honom. Men hon ser också en fara i det och berättar om perioder där hon beskriver honom som nästintill utbränd, där sömn, kost och motion blir lidande. Något hon som sjuksköterska reagerar starkt på. Dels på grund av hälsomässiga skäl men hon brukar också vända på det och fråga honom:

”Vem ska driva det här företaget om inte du mår bra, då finns det ju ingen som gör det.”

Hans arbete tar i perioder väldigt hård på honom, ”både fysiskt och psykiskt”. Han är ofta trött och har haft hjärtpåslag, klagat över att han har ont i bröstet, ”typiska stress symptom”. Han har gått på hjärtutredning och 24 timmars EKG-övervakning för sina besvär, vilket skapar en stress hos henne också. Den maktlöshet hon upplevde när hennes egen pappa var sjuk och gick bort kommer över henne igen. Hon kan inte direkt göra något i företaget, men ser till att sköta mycket annat.

”Då gör jag allting som jag vet som underlättar för han. Då, ja men jag tvättar skjortorna, hänger upp dem i ordning så att han bara kan ta dem lätt, det är så fånigt, men då vet jag att då behöver inte han tänka på det i alla fall och sen om det är massa, ja men eh om han har mat till exempel. (...) Ja, men se till så att vardagen runt om flyter på så bra som det bara går. Om han måste byta däck på cykeln som han cyklar på till jobbet varje dag så kan han ta min cykel så länge till exempel, bara för att han ska kunna lämna in sin cykel.”

Hon beskriver hur hon kan gå in i en ”dominant roll” för att få lite ”ordning på skeppet”, för att inte allt ska ”falla ur”. Hon försöker säga ifrån och se till att han tar det lugnt och att de får in gemensamma promenader på schemat. Så hon ”köper absolut inte allting”, ”jag är inte helt kravlös, det kan jag inte säga”. Hennes förhoppning är att Johan med tiden inte behöver ”ägna hälften av dygnets alla timmar” på företaget, utan kan vara lite mer fri i sin tid, delegera och lägga en del arbete åt sidan.

”Att vi kan göra något ihop som vi tycker är kul. Att vi kan göra något i snö, han älskar ju snö så, det är han ju väldigt glad i. Om man kanske kunde han en stuga någonstans, eller bara vara, eller åka mer skidor. Ha möjlighet att göra det. Han är inte så mycket för så här sol och bad, men gärna upptäcka saker tycker han är kul, så resa lite mer kanske.”

Men hon längtar framförallt efter att få flytta ”hem” till den stad hon är upp-
vuxen i och där hennes mamma bor kvar. Det är dock inte så lätt att bara ”flip
coins” som man kan tro när det finns ett företag med i bilden. I dag ligger
huvudkontoret i staden där de bor och för honom är det viktigt att finnas på
plats och kunna vara nära verksamheten. Anna arbetar heltid på en av sjukhu-
sets dagavdelningar. Det innebär att hon arbetar mellan sju och fyra och har
kvällar och helger ledigt. För Johan ser det lite annorlunda ut. Han går ofta
hemifrån runt sex på morgonen och är hemma igen runt sju på kvällen. En
annan skillnad hon tar upp är att hon kan släppa sitt arbete när hon kommer
hem.

*”Alltså det är telefonen som ringer vid till exempel nio på kväl-
len, då svarar han. Eller om det är någon annan, så svarar han.
För han säger alltid att: ”Allt hänger ju på mig, det är ingen
annan som kan göra mitt jobb riktigt, utan det är till mig de måste
vända sig.” Om det är något, vi var hemma hos mamma och
packade ner huset, då var det någonting med någon installation
i Åmål ”jamen jag åker dit” så han åkte dit och, ja, vad ska jag
säga? Så han är alltid uppkopplad på nåt sätt. (...) Men jag har
vant mig ändå, han väger upp det så mycket med sin personlighet
gentemot mig, så jag har inget ont utav det. Nu har jag ju vant
mig.”*

Hon beskriver sig som positivt inställd och stöttande i relation till Johans ent-
reprenörskap.

*”Han säger ofta det till mig att ”jag är så glad att du stöttar mig
som du gör.” Och ändå, som jag förstår, att det kanske gör så
mycket. Så gör det nog större del än vad jag förstår.”*

När jag frågar Anna på vilket sätt hon upplever att hon stöttar entreprenör-
skapet så berättar hon att hon stöttar honom i en del etiska frågor och saker
som han tar upp och bollar med henne. Men även genom sånt som rör hemmet
och kontoret.

*”Ja, men hjälper till med kontoret, inreder lite saker, försöker
underlätta. Nu var ju det precis i början när de bytte kontor och
växte så då hjälpte jag till med det. Städade på kontoret innan de
hade städerska, men du vet, såna saker som underlättar. (...) Håller hemmet i skick, lagar mat. (...) Men ja, tar hand om all-
ting annat. Men jag gör det gärna, för det stör mig inte så mycket.
För som sagt, han väger upp det ändå.”*

Hon beskriver själv sitt stöd som en ”typisk kvinnoroll”, men påpekar samtidigt att det är hon som har valt det. Jag frågar henne hur de pratar om framtiden och hon berättar att de båda vill ha en familj. Hon vill vara en ung mamma, så gärna innan 30 tillägger hon och skrattar. De skulle också vilja byta lägenheten mot ett hus. Jag undrar vidare hur hon tänker kring familj och entreprenörskap.

”Alltså jag är ju gärna ledig om jag kan och Johan, ibland har jag svårt att se honom pappaledig och det skrattar han alltid åt för han vet nog också det för han är sån att ”jag vet inte hur jag ska kunna vara ledig, ledig, utan jag kanske kan vara hemma, men då måste jag nog jobba lite” det kliar ju i fingrarna om inte han gör någonting. (...) Sen blir han nästan stressad av att inte jobba, så han är narkoman lite.”

Utän att linda in min undran frågar jag Anna om hon är ”medberoende”. ”Kanske” svarar hon och ber mig utveckla frågan så att hon kan svara lite bättre. Jag undrar om hon ”möjliggör” Johans arbetsmängd.

”Jag skulle väl kanske säga så, för jag vill inte sätta stopp för hans drömmar och önskemål och sådär för att jag känner en viss sak.”

Att han arbetar stör henne inte så mycket. Hon beskriver sig som en ensamvarg som hämtar energi ur att vara själv. Till skillnad från de flesta andra kvinnor i den här studien är Anna delägare i företaget. Företag A, som Johan driver med sin affärspartner, ägs på Johans sida av företag B. I företag B äger Anna och Johan 50 procent vardera av dess aktier. ”Det har aldrig varit tal om något äktenskapsförord” förklarar hon och fortsätter ”Jag kan inte förstå vad jag har gjort för att förtjäna den mannen”.

Gun:

Ser entreprenörskap som en förutsättning för spännande utveckling och verkar för att möjliggöra dess praktik

Gun och jag har haft svårt att hitta en tid för vårt möte. Det är februari med sjuka barn om vartannat. Vi finner slutligen en eftermiddagstid och har för det goda kaffets skull kommit överens om att ses i en offentlig miljö. Jag möter upp henne i entrén. Hon kommenterar den verksamhet som bedrivs i lokalerna och uppskattar som förskolepedagog de aktiviteter som kommunen arrangerar för barn i olika åldrar. Hon hänger av sig jackan och vi hämtar en kopp kaffe och slår oss ned i ett av mötesrummen.

Gun är 52 år och delar sitt liv med 50-åriga Anders sedan 20 år tillbaka. De har två barn vardera, från tidigare äktenskap. Hennes är 20 respektive 23 år

gamla. Camilla och Fredrik. Hon är uppvuxen med en pappa som har varit företagare ”så gott som hela livet”. Han har drivit en verksamhet som gått in och räddat upp företag som har haft det tufft, medan hennes mamma har varit hemma. ”En mamma som har varit hemma och en pappa som jobbade jämt” är orden Gun väljer när jag ber henne berätta om sina föräldrars yrken. Pappans arbete har inneburit många flyttar och hon beskriver sig som en ”liten flyttfågel”. Familjen rotade sig så småningom i en mellansvensk stor stad och det var där hon kom att utbilda sig till förskolepedagog.

Efter en separation med barnens pappa träffade hon Anders. Anders är utbildad civilingenjör och har sin bakgrund på stora globala industriföretag. Han startade sitt första företag runt 2005, när barnen var relativt små. Han gick varsamt fram med Gun eftersom han var medveten om hennes erfarenheter av att växa upp i en familj med en företagande pappa.

”Han vet om min bakgrund så han tog upp den här diskussionen ”Vad skulle du säga...?” och jag sa ”Vad tycker du att jag ska säga?””

Hon skrattar till när hon säger det och tillägger:

”Jag vet att det är jättemycket jobb. (...) För så är det ju, ska man kunna få ett företag att flyta då är det ju fem hundår innan man får det att snurra igång.

Men hon var teveksam. Hon vet av egen erfarenhet att det krävs hårt arbete för att driva upp ett företag. Av den anledningen var det viktigt för Gun att det fanns en diskussion om att lösa det praktiska i vardagen. Fyra barn ska skjutas, hämtas och lämnas, ”en kan inte göra allt”. I och med att Anders har kunnat vara flexibel i när och var han arbetar tycker hon att det har fungerat bra. De har haft en kontinuerlig dialog och varit noggranna med att planera och föra in aktiviteter i den gemensamma familjekalendern. Samtidigt medger hon att mycket har ”hamnat på henne”. Hon har fått ta ett ”större ansvar”, men säger också att det ligger i hennes natur att vara ”logistikansvarig”. Jag undrar därmed om hon har någon form av ägande i företaget, det har hon inte.

”Nej, inte alls. Det här är ju hans, det är ju hans del. (...) Men jag tänker inte att jag behöver vara inne i företaget, absolut inte, jag kan inget om det heller. Det är IT, den biten äger jag inte.”

Med anledning av att en stor del av ansvaret för logistiken har hamnat på henne undrar jag även vad det har inneburit för hennes yrkesliv och hon berättar att det har varit svårt att läsa vidare för att utvecklas inom sitt yrke. När jag ber henne att beskriva sin inställning till entreprenörskap skiner hon upp, hon tycker att det är väldigt spännande och arbetar själv mycket utifrån en

entreprenöriell läroplan som pedagog. Utan entreprenörer i samhället skulle det enligt Gun inte hända så mycket. Vidare ber jag henne att reflektera över vad hennes inställning betyder för Anders entreprenörskap specifikt.

”Det gör mycket, om jag skulle vara hemma och vara sur och sucka och stånka och ösa över honom allt det han inte har gjort, allt han skulle ha behövt göra och mina förväntningar. Då hade det blivit ganska tungt tror jag, då hade det inte funkat. Utan man måste ha någon som tycker att det är kul och hejar på.”

Gun berättar däremot att hennes väninnor har suckat över Anders, hans företag och dess oberäkneliga och ibland omfattande arbetstider, men själv ser hon det inte som ett problem. Hon har istället svårt att förstå det liv kvinnorna som suckar lever.

”Jag tänker då att om jag tittar på dem som har suckat så har de män som har jobbat på ABB. De har jobbat 7 till 16 och så stämplar man ut och så är man färdig och så kommer man hem och så har man fem veckors semester och alltihop det här. Det är väldigt inrutat, du vet ju precis vad du får. Men jag vet inte om jag skulle tycka att det var så spännande. Det är ju som inget spännande alls, det är ju inget specifikt.”

Själv uppskattar hon Anders flexibilitet. De kan åka på semestrar tillsammans och utöva sina gemensamma intressen. Sen om det innebär att han får arbeta en stund under dagen, behöver skicka ett mail eller ta ett telefonsamtal bekommer henne inte särskilt. Hellre det än att de inte kan åka alls. Flexibiliteten innebär även att de kan dela på vab och frigöra tid för att få en ledig eftermiddag tillsammans. En annan sak hon har reagerat på är att personer i hennes omgivning ibland har en något skev bild av vad ett entreprenörskap innebär. Att det skulle vara som att ”tälja guld med smörkniv”. Hennes val att arbeta har därför ifrågasatts, eftersom de människor som driver företag är ”miljonärer”. Gun älskar sitt jobb. Det är bland det roligaste som finns, och det skulle aldrig falla henne in att gå hemma. Hon menar vidare att de personer hon har i sin bekantskapskrets, vars män driver företag, inte går hemma och drar benen efter sig på något sätt. De är alla i tjänst. Hon tror själv att den här skeva bilden beror på en stor okunskap i samhället, att det är få som vet vilket arbete som ligger bakom ett framgångsrikt företag. Hon påpekar samtidigt att vi oftast ser dem som har lyckats, medan de som har startat upp sin verksamhet och går i konkurs ett par år senare hamnar i skymundan. En skildring av entreprenörskap som Gun menar skapar förutfattade meningar, om såväl entreprenören som dennes livspartner.

Lena:

Ser entreprenörskap som en spännande äventyr och arbetar för att realisera drömmar

Lena är den första kvinnan jag möter för en intervju och jag är nervös. Hur kommer intervjun att gå, vad är det för person jag ska möta på en central adress i Stockholms innerstad? Hon har föreslagit att vi ska ses på hennes kontor och jag går en lång, snirklig och vacker gammal stentrappa upp till den angivna våningen. I entrén är det en yngre man som tar emot mig och ber mig sitta ned och vänta. Fler långa minuter hinner passera. Slutligen öppnas en dörr av en kvinna. Hon presenterar sig och frågar om jag vill ha en kopp te. Lena berättar att hon vanligtvis delar kontoret med en kollega som inte är inne för dagen och visar mig in ett rum med utsikt över en stenlagd innergård. I relation till de efterföljande intervjuerna är vårt möte relativt kort och varar i ungefär femtio minuter.

Lena är 50 år och gift med Bruno, 46 år. De har varit ett par i trettio år och tillsammans har de två barn, elva respektive nio år gamla. Hon driver sen ett par år tillbaka ett företag och berättar att de båda har varit intresserade av att ”starta eget” sen de var i 25-årsåldern och återger att ett besök på en företagsmessa var utlösande för intresset. Entreprenörskap är för henne något positivt och som karriärutvecklare tycker hon att människor ska följa sitt hjärta. Själv vill hon gärna ha lite äventyr i livet och ser entreprenörskapet som en spännande resa. Med en mamma som har arbetat statligt under hela Lenas uppväxt poängterar hon att hon kommer från raka motsatsen, där tryggheten och säkerheten prioriterades framför äventyret.

Från att idén om en företagande tillvaro föddes till att företagen faktiskt startade tog det ett par år. De visste att de ville, men hade inte en färdig tanke eller klar idé om vad de ville göra. Hon beskriver tanken som något som ”kom och gick” under åren samt att det fanns tider som var mer eller mindre lämpliga att starta i.

”När barnen var mindre så var det mer att ”inte nu” tyckte framförallt jag och han också delvis, men framförallt jag tryckte på och att det fick vänta.”

Vid tidpunkten för när Bruno startade sitt techbolag hade han en fast anställning, men hade länge konsultat inom sin bransch. Idén hade då vuxit fram och utvecklats inom ramen för Brunos anställning. Tanken var att den skulle lanseras där, men de kom inte överens om förutsättningarna och Bruno valde istället att säga upp sig och ta med sig en av kollegorna. Lena tyckte att det kändes rätt både tids- och idémässigt och uppmuntrade honom till det. Hon var dock tydlig med att hans företagsstart inte skulle gå ut över henne, de skulle dela lika på barn och hem precis som vanligt. Inkomstmässigt blev gapet inte så stort då de båda hade arbetat 75–80 procent tidigare för att i större

utsträckning kunna vara med barnen. De levde initialt på hennes lön för att Bruno inte skulle behöva plocka ut lön ur företaget och därmed kunna få en större andel än sin medgrundare. Däremot upplevde hon att flexibiliteten i vardagen minskade samt att Bruno inte kunde vara ledig på samma sätt som innan. Hon berättar också att hon upplever honom som mer sliten än tidigare och att det oftare leder till bråk mellan såväl Bruno och Lena, som Bruno och barnen. En ond spiral där tröttheten smittar och i perioder tär på vardagen.

”I perioder när han jobbar mycket men ändå okej, då är det som vanligt. Men i perioder när han jobbar mycket mer och det går ut över honom och han inte mår hundra bra och han inte orkar vara den han vill hemma. Han blir kort och tvärt och fyrkantig och hård och det funkar inget bra varken med mig eller barnen.”

Med sin kompetens har hon arbetat aktivt med värderingar och visioner i Brunos företag och fått honom att i större utsträckning tänka på ledarskapet. Hon berättar att det blir en del jobbprat hemma, där de delar med sig av de utmaningar och svårigheter de står inför. Det äldsta barnet har gett uttryck för att han upplever att det är mycket jobbprat hemmavid.

”Vi är båda öppna och nyfikna och vi båda tycker om att prata, så vi kan nästan fightas om att få prata. Vår son sa häromdagen att vi pratar mycket jobb när vi träffar vänner. Men, så mycket jobb pratar vi väl inte, tyckte vi. Men så satt vi häromkvällen med ett par vänner och så vart det väl att vi pratade jobb, jag och Bruno och då säger våran son ”det är precis så här vi menar att ni sitter och pratar jobb.””

Lena beskriver sonen som en person som gärna vill ha trygghet och berättar att han ibland kan ha en ifrågasättande attityd till deras yrkesval.

””Jaha, varför startade ni eget för?” han säger det inte rent ut men han menar att ”det där känns ju inte stabilt.” Han är bara elva, han känns inte som den som blir entreprenör, han vill ha mer trygghet, ordning och reda. (...) Han är däremot mer intresserad av pengar, han kan fråga hur mycket jag har tjänat en dag.”

Själv är hon inte av samma uppfattning som sin son. Hon upplever inte att jobbpratet ges mer utrymme än frågor kring barnens skola och aktiviteter. Det yngsta barnet bryr sig däremot inte så mycket. Även om hon ibland står inför svåra utmaningar tycker hon att hon har det jättebra sett till vad hon gör och den livskvalitet det ger. Hon berättar att det är roligt att göra nya saker. Att utveckla saker. Lena har alltid tyckt om att ”utveckla människor” och går en

utbildning där man tittar på drivkrafter i arbetslivet. När jag frågar henne vad hon själv drivs av svarar hon:

”En är att jag vill vara duktig på det jag gör, i min roll, någon typ av expert. En annan drivkraft är att jag tycker om att bredda mig inom det område jag verkar så jag lär mig nytt hela tiden och jag får utveckla andra men också att få visst inflytande över min tid.”

Hon utvecklar resonemanget genom att tillägga:

”Vi har inflytandet, man är inte i någon annans händer.”

I samband med att jag börjar runda av intervjun frågar jag Lena om det är något hon vill tillägga, som hon upplever att vi inte har pratat om under vårt möte. Hon tar då upp vikten av en partners inställning.

”Det var just det där med hur stor inverkan min inställning har för Bruno. Jag har självklart tänkt på det, jag har mer tänkt på betydelsen av hans inställning för mig, än min inställning för honom. Betydelsen av att den andra parten vill. För jag har en annan kompis som var egen, ungefär som jag, samma område ett tag, men det gick sådär. Hennes man, som då hade en fast anställning, frågade henne hela tiden om hur mycket pengar hon hade tjänat idag. Så hon tyckte att det var jobbigt att han hela tiden var på henne, så sen tog hon anställning. (...) Det har ju vart en stor fördel för honom att jag är för, eller att jag inte är emot, eller är orolig. För det är jag inte. Jag vet att han kommer att klara sig även om det går åt skogen, det vet jag. Det kommer han alltid att göra, det vet jag. Vilket många andra kan vara ”hur kommer det gå med ekonomin” så även om företaget kommer att gå åt skogen, så kommer han att hitta något annat.”

Hon menar att Bruno har en helt annan inställning till hennes företag i jämförelse med vad kompisens man har. Mer av karaktären ”det löser sig”. Det tror hon är viktigt i ett företagande sammanhang.

Övergripande kommentarer

I det här avsnittet har jag genom att låta kvinnornas röster höras, utan att analysera dem, visat på variationen i de tolv kvinnornas berättelser. Jag har beskrivit hur de har vuxit upp och vad deras föräldrar har arbetat med, kvinnornas egna yrkesval och hur det kom sig att deras man valde att starta företag.

Vidare har jag skildrat hur uppstarten av företaget har finansierats och vad det har inneburit för deras ekonomi, hur ägandet i bolagen ser ut samt hur kvinnorna ser på sin inställning till mannens entreprenörskap. Men jag har även försökt visa hur olika praktiker har fördelats mellan dem. Genom att låta deras röster komma till tals har jag synliggjort hur kvinnorna deltar i entreprenörskapet, även om de vanligtvis gör det på ett annorlunda sätt i jämförelse med sin man. Det är ett första steg i att öka kunskapen om kvinnornas liv och villkor i en entreprenörskapande kontext. I nästa steg övergår jag till att visa på maktrelationer och materiella orättvisor genom att utgå från vad som är gemensamt i de berättelser som kvinnorna skildrar.

9. I Entreprenörskapets Tjänst

I det föregående kapitlet stod variationen i de individuella och personliga livsberättelserna i centrum. I det här kapitlet skiftar fokus till att analysera livsberättelsernas gemensamma nämnare. Som ett andra led i arbetet med att utveckla entreprenörskapsfältet och dess genusinriktning förskjuts berättelsen nu från den enskilda individen till ett kollektivt och mer strukturellt plan. Här intresserar jag mig här för de praktiker som bidrar till att upprätthålla och reproducera maktrelationer och materiella orättvisor mellan kvinnan och mannen. I fokus för berättelsen står kvinnornas levda erfarenheter där jag under de tre huvudtemana Växa Upp, Sluta Upp och Göra Upp...? synliggör de praktiker som framträder i skärningspunkten mellan entreprenörskap och jämställdhet.

Nivå två: Att visa på maktrelationer och materiella orättvisor

För att knyta an till Thuréns (2003) andra nivå lyfter jag i den här analysen blicken och förskjuter den personliga livsberättelsen från individen till kollektivet. Dels för att förankra berättelsen i en struktur och i linje med Boje (2001) ge den en kollektiv mening, dels för att möjliggöra en spegling med policyanalysen på en mer strukturell nivå. Det är ett arbete som i enlighet med Bacchis (2009) uppmaning uppmärksammar oss på vilka implikationer en viss reform kan få i det levda livet. För att visa på de maktrelationer som uppstår mellan kvinnan och entreprenören avser jag belysa olika *praktiker*. En praktik ska i sammanhanget förstås som något kvinnan eller mannen – medvetet eller omedvetet – *gör*. Innebörden av begreppet angränsar till, och uppges även vara synonymt med, *erfarenhet*. Erfarenhet är också ett centralt begrepp som vid återkommande tillfällen används i den här avhandlingen. Det blir således värdefullt att bringa klarhet i skillnaden mellan dessa begrepp och samtidigt tillkännage att gränsdragningen mellan dem ibland kan framstå hårfin. Till skillnad från praktiken och görandet förstår jag erfarenheten som något kvinnorna skildrar att de har upplevt och varit med om. Det är också kvinnornas personliga och individuella erfarenheter som nu ska vävas samman till en kollektiv och tematisk livsberättelse, där vissa praktiker kommer att bli framträdande. För att visa på vad kvinnorna lärt sig, vad som görs och hur de skildrar

vardagliga praktiker använder jag mig av verbet ”Att...”. Att lära sig entreprenörskapet, Att vara förälder, Att inte klaga etc. Maktrelationerna uppstår ur det avseendet genom våra praktiker och handlingar, vilket i sin tur kan leda till materiella orättvisor.

I arbetet med att urskilja de praktiker som skildras söker jag gemensamma teman i kvinnornas personliga livsberättelse. Styrande för denna tematisering har varit det empiriska underlaget och skärningspunkten mellan entreprenörskap och jämställdhet, där olika berättelsetrådar har identifierats. Dessa trådar överlappar och interagerar med varandra, men har i analysen inordnats och kategoriserats utifrån de individuella berättelsernas gemensamma nämnare för att illustrera hur ojämställdhet kan ta sig uttryck i relationen mellan kvinnan och entreprenören. Det är nu viktigt att påminna sig om att det är kvinnans *berättelser* som sitt liv som står i fokus för analysen. Hur hon sedan lever det livet är det svårt att säga något om. Vi vet däremot att människan tenderar att leva sitt liv utifrån hur hon konstruerar berättelsen om sig själv och om andra (McAdams, 1995). Hon lever med andra ord sin berättelse.

En vanlig utgångspunkt i berättelsen om ett liv är uppväxten (Holstein och Gubrium, 1995; McAdams, 1995). Mot bakgrund av litteraturen vet vi att uppväxten och familjen har en stor betydelse när det kommer till att forma en individs normer och värderingar (Berger och Luckmann, 1967). Uppväxten blir därför också utgångspunkten i den här analysen. I min tematisering av den kollektiva livsberättelsen skildrar jag hur Emma Strollos (2013) avhandling, *Det städade folkhemmet*, har inspirerat mitt arbete. Strollo intresserar sig för tyska kvinnors arbetskraftinvandring till Sverige under efterkrigstiden och deras arbete i svenska hem och har delat in sin analys i de tre temana: Växa Upp, Bryta Upp och Städa Upp. I den här avhandlingen har kvinnorna ombetts att berätta och reflektera över sitt liv med entreprenörskap, som om de skulle skriva en bok om sig själva. Med inspiration från Strollo har jag delat upp kvinnornas berättelser i de tre övergripande temana: *Växa Upp*, *Sluta Upp* och *Göra Upp...?*. Teman som i sin tur har ett par underteman, i form av ”Att praktier”.

I det inledande avsnittet, *Växa Upp*, är kvinnans uppväxt intressant för att se vilka normer och värderingar som har konstruerats i samspel med föräldrar och deras livssituation. Här belyses även kvinnornas utbildning och yrkesval. I nästa avsnitt, *Sluta Upp*, intresserar jag mig för hur kvinnorna sluter upp vid sin man för att möjliggöra entreprenörskapet. Det handlar bland annat om hur företagsstarten finansieras, hur entreprenörens tid frigörs, hur föräldraledigheten fördelas och vad kvinnan själv avstår. Avslutningsvis skildras hur kvinnan ”väljer” att *Göra Upp...?* med sin man kring hur olika praktiker och resurser ska fördelas mellan dem. Analysen knyter främst an till den feministiska litteraturen där kvinnornas upplevelser av entreprenörskap står i fokus, snarare än entreprenörskapet i sig.

Växa Upp

Det här avsnittet kretsar kring kvinnornas uppväxt, där rubrikerna *”Att lära sig entreprenörskapet”* och *”Att serva andra”* utgör den gemensamma livsberättelsen om kvinnornas uppväxt. Nära hälften av kvinnorna, fem, är uppvuxna i en familj med en företagande pappa och en mamma som arbetat deltid för att vara hemma med barnen. Mot bakgrund av sin uppväxt formar hon en berättelse där hon knyter an till hur entreprenörskapet har kommit att påverka henne i vuxen ålder. Vidare har åtta av kvinnorna valt att utbilda sig inom, och praktisera ett yrke, som utvecklar hennes förmåga att värna och sätta andra människor i fokus. Hon gör det i egenskap av sjuk/undersköterska eller pedagog. Hennes uppväxt och yrkesval formar tillsammans en berättelse om hur entreprenörskapet blir något som hon har fått lära sig att förhålla sig till.

Att lära sig entreprenörskapet

Kvinnornas berättelser skildrar hur företagande är något som har funnits inom familjen under hela deras uppväxt. Det är i samtliga fall deras pappa som har drivit företaget, medan deras mamma vanligtvis har arbetat deltid och tagit hand om hem och barn (Moa, Anki, Linda, Anna, Gun). Det är en skildring som visar på en tydlig uppdelning av traditionella könsroller mellan deras föräldrar. Pappan har verkat i det publika och försörjt familjen, medan mamman har agerat i det privata och haft det främsta ansvaret för barnen. Kvinnorna berättar att de redan från tidig ålder har hjälpt till i företaget med olika sysslor. För vissa har det handlat om punktinsatser och krissituationer när företaget har saknat personal (Anki) medan andra har haft ett löpande ansvar inom ett, eller flera, specifika områden (Linda, Moa). Något som beskrivs som en oavlönad självklarhet för att få företaget att gå ihop och kan liknas vid ett ekonomiskt bidrag i termer av att pappan inte behöver avlöna någon annan för att genomföra arbetet. Det kan jämföras med familjens sociala och ekonomiska kapital som i litteraturen lyfts fram som betydelsefullt för att kunna starta och driva ett företag (Dyer et al., 2014). Kvinnornas erfarenheter av företaget har dock inte bara handlat om att praktiskt kliva in och hjälpa till. Det finns även exempel på hur hon som liten vid återkommande tillfällen har brutit upp från sin tillvaro och flyttat vidare. Hon relaterar till sig själv som en *”liten flyttfågel”* (Gun). Det kan förstås som en flexibel och rotlös tillvaro, som har varit styrd av företaget och dess behov av att finna nya kunder. Familjen framstår ur det avseendet som en social och ekonomisk buffertzona som snabbt kan förse företaget med resurser utifrån verksamhetens olika behov. Gränsen mellan vad som är privat och publikt ter sig ur det avseendet som långt ifrån så knivskarp som den framställs i policyreformerna.

Erfarenheterna av uppväxten har inte alltid varit positiva. Deras berättelser skildrar frånvarande pappor som *”jobbade hela dagarna, långa, (...) åkte hemifrån sju kom hem sju”*, *”pappa jobbade så mycket och var borta så många*

dagar” (Anna), ”han var tvungen att jobba”, ”pappa jobbade jättemycket” (Linda), ”han jobbade jämt” (Gun). Samt ekonomiska svårigheter och ett kringflackande liv. Men handlar även om splittrade relationer. En av kvinnorna berättar till exempel att en starkt bidragande orsak till varför hennes föräldrar kom att separera var den arbetsbörda pappans företag förde med sig (Linda).

”Hon hade det tufft, det hade hon. Och sen kan man se tillbaka på det i dag. Hon hade det tufft, hon hade tre barn och hon jobbade heltid och pappa jobbade jättemycket. Det är så skört, allt är så skört då, uppstart och liksom och driva det här, så var det ju (...) För hon, jag vet ju att hon fick ta så mycket, så det liksom drev henne till, det drev nog mycket till det här (separationen, min anm.) också.” (Linda)

För hennes mamma innebar det att hon stod ensam med tre barn och ett heltidsarbete, vilket blev påfrestande för såväl henne själv som för relationen. Ett liknande resonemang förs av en annan kvinna som berättar att hennes pappa ”jobbade bort sin familj” (Anki). I linje med litteraturen (Dolinsky och Caputo, 2003, Jamal, 1997, Rahim, 1996) visar skildringar likt dessa att vardagen för par i ett entreprenörskap riskerar att bli mer utmanande än i relationer där paret har anställningar. Lärdomen kvinnan får med sig från sin uppväxt är att relationen med en entreprenör inte är enkel och vill hon få relationen med sin hårt arbetande och företagande man att fungera, behöver hon anstränga sig lite mer.

Även om kvinnornas berättelser skiljer sig något åt, skildrar de alla företaget som en familjeangelägenhet, snarare än pappans enskilda praktik, vars verksamhet har varit beroende av en kollektiv insats på flera olika nivåer där kvinnorna har lärt sig vad det innebär att leva med ett företag i familjen. I relation till entreprenörskapslitteraturen kan den här kunskapen förstås som betydelsefull, då en företagande uppväxt har visat sig vara positiv för ett företags uppstart och utveckling (Webb et al., 2015). Det anses öka chanserna för att barnet i vuxen ålder själv blir entreprenör (Laspita et al., 2012). Vidare har det visat sig att sannolikheten för entreprenören att lyckas ökar om hon/han har arbetat i sina föräldrars företag (Fairlie och Robb, 2008). Kvinnornas kunskap kan ur det avseendet tolkas som en betydande dimension i relation till sin mans entreprenörskap i den mening att hon besitter en viss kunskap om vad som krävs i en företagande kontext. Om det är en korrekt tolkning är svårt att avgöra, då studier likt ovan uteslutande har fokuserat på de individer som själva har blivit entreprenörer senare i livet. Huruvida barn som är uppvuxna med företagande föräldrar tenderar att dras till en entreprenöriell kontext där de kan föra med sig en betydande kunskap om entreprenörskap, utan att själv vara entreprenör, finns det få – om några – studier som belyser. Med stöd av Berger och Luckmann (1967) är det möjligt, för att inte säga rimligt, att göra ett sådant

antagande. Samtidigt kan vi konstatera att det tycks finnas ännu en blind fläck i relation till samlaren och dess kunskapsmässiga bidrag i en entreprenöriell kultur.

Mot bakgrund av att familjen har pekats ut som den enskilt starkaste sociala institutionen när det handlar om att föra vidare normer, värderingar och attityder till sina medlemmar (Berger och Luckmann, 1967) ser vi hur kvinnan under sin uppväxt har socialiserats in i könsroller och stereotypa uppfattningar om vad som är manligt och kvinnligt (Archer och Lloyd, 2002, Lippa, 2005). Hon ärver i den mening en viss värdering av, och viktig kunskap om, vad det innebär att leva i familj där det finns ett företag. För kvinnan handlar det om att ha ansvaret för hem och barn, så att mannen kan få tid, utrymme och resurser att driva upp verksamheten. Hon ska kunna vara flexibel och behjälplig utifrån sina egna förmågor och sätta sina egna behov åt sidan. Men hon har också lärt sig att arbeta hårt utan att klaga (Emma). För mannen handlar det om att sköta företaget. Ur det avseendet ärver hon inte bara kunskapen om entreprenörskapet, hon ärver även en organisering av livet och den ojämfälldhet som präglade hennes uppväxt i en företagande familj.

Att serva andra

Majoriteten av kvinnorna, åtta av tolv, har ett yrke där de mellanmännsliga relationerna står i fokus. Ett utmärkande drag är att nära hälften av dem är utbildade i att vårda andra människor, antingen som sjuksköterska eller som undersköterska. Därutöver arbetar två av dem som pedagoger inom förskole- och skolverksamheten. Sjuksköterska och (för)skolpedagog återfinns inom offentlig sektor och är bland de vanligast förekommande yrkena för kvinnor i Sverige (SCB, 2020). De är också utpräglat relationella yrken, som med sin låga status och ersättning värderas lägre än mäns insatser inom andra områden (Kullberg 1996). Det har förklarats med en hierarkisk ordning mellan könen som förutsätter att kvinnor och män hålls åtskilda. För att upprätthålla en dominerande ställning ”måste” den underordnade gruppen skiljas ut och differentieras i relation till den normgivande dominanten, vilket möjliggör en uppvärdering av mäns insatser och en nedvärdering av kvinnors (Hirdman, 1988, 2000).

Sjuksköterskeyrket beskrivs av kvinnorna som ett val baserat på personliga egenskaper och värderingar. Det återges av vissa i termer av att som person vara omhändertagande och ”lite caring” av sig (Nadja), medan andra vill undkomma känslan av maktlöshet i att inte kunna lindra smärtan för dem hon älskar mest (Anna). Men det handlar också om att finna mening i att kunna göra något som medmänniska och förbättra mänskligheten i stort (Moa). Hennes yrke kan ibland ge dem lite perspektiv på livet i relation till entreprenörskapet.

”När han går in i det där och jag ser att vi sitter här och det är middag med ljus ”släpp det” och då kan jag också bli så här, i relation till, det har jag sagt redan, men i relation till mitt jobb som handlar om barn. (...) När det blir jobbiga grejer med barn, det finns ju saker ibland som man inte rör för och där då har jag sagt ibland att du tänker på någon drivknut och här går jag och tänker på konsekvenser för familjer som är... såna ytterligheter har jag dragit ibland. Det här är fortfarande en mekanism, förstår du?” (Linda)

När han sitter och funderar över en drivknut, kan hon bekymra sig över vardagen för barn i socioekonomiskt utsatta familjer (Linda). Eller när han oroar sig över företagets likviditet, löneutbetalningar och överlevnad, kan hon bekymra sig över tillvaron för svårt sjuka, ibland döende, patienter, vilket kan få hans bekymmer att framstå som ”triviala” i sammanhanget (Moa). Sjuksköterskeutbildningen har inneburit att kvinnan har blivit ”mjukare”, mer ”empatisk” och fått ”förståelse för människor på ett helt annat sätt” (Nadja). Ett omhändertagande yrke bygger enligt kvinnornas utsagor på att hon tänker in och värnar om den andre, de som är i behov av hennes hjälp. Där hon känner att hon kan göra en väsentlig skillnad. Majoriteten av kvinnorna arbetar ur det avseendet med att bidra till att andra människor ska må bra och skapa förutsättningar för att ge dem ett bättre liv. Stora som små. Det ser vi också i Lenas berättelse som vill hjälpa andra att följa sina drömmar i sin karriär. Eller i Emmas som arbetar med att sätta samman entreprenöriella team. Hon tränar ur det avseendet upp sin mellanmännsliga förmåga och sina etiska aspekter, där hon sätter sociala, humanitära och icke-monetära relationer framför ekonomisk aktivitet. Genom sin utbildning och dagliga yrkespraktik tränas kvinnorna i att placera andra människors hälsa, utveckling och välmående i centrum. I hennes roll handlar det om att vara hänsynstagande och lyhörd inför andras behov och hjälpa till i den mån hon kan. En berättelse som linjerar väl med den samlande identiteten, snarare än den jagande. Det är egenskaper och preferenser som enligt Berglund et al. (2017) ges ett ytterst begränsat utrymme i en entreprenöriell kultur, vilket Moa själv ger uttryck för när jag ber henne att beskriva entreprenörskap med tre ord.

”Osynlig delaktighet. (...) Man är ju med, fast det syns inte. Ja, osynlig delaktighet... eller nåt. Så tänker jag. För jag är ju ändå med och möjliggör det hela, men inte riktigt. Sen så tror jag att jag hade kunnat vara mer delaktig om jag hade haft de kunskaperna inom det de (företaget min anm.) hade behövt. Men nu är jag ju inte ekonom.” (Moa)

Hon berättar att hon är med och möjliggör, utan att hennes delaktighet syns. Det kan uppfattas som att hon besitter en form av tyst kunskap i relation till

sin mans företag. Hon påpekar vidare att hon hade kunnat vara mer delaktig om hon hade varit ekonom. Här framträder en uppfattning om att företagets tillväxt är beroende av en ekonomisk kunskap i det publika, snarare än den tysta kunskap hon själv bär i det privata. För att kvinnan ska vara synlig, eller begriplig, i relation till sin mans företag behöver hon ha en kunskap som alla kan förstå och relatera till. Ekonomi förefaller vara en sådan kunskap, kanske för att ämnet är så starkt förknippat med tillväxt. Jag tolkar hennes resone-mang som att värdet av den samlande kvinnans praktik inte kan förstås i en jagande kontext, i de fall hon själv inte väljer att ansluta till jakten. Hennes samlande praktik framstår i den mening som tystad i den entreprenöriella kon-texten och kan således inte enbart beskrivas som "osynliggjord" (jämf. Ahl, 2007, Poza och Messer, 2001, Danco, 1981, Mulholland, 1996a, b). Den blir snarare moraliskt omöjlig.

"It is a subject position that is not only morally impossible – since it is based on an ignorance of economic usefulness – but also inconceivable, in the sense that it cannot be imagined within an enterprise culture." (Berglund et al., 2017:909)

Praktiken hos majoriteten av de kvinnorna som deltar i studien tycks ur det avseendet kulturellt omöjlig att förena med den företagande vardag de själva lever i. Hon tenderar därmed att framstå som en obefintlig icke-figur i relation till företaget, trots att vi snart ska komma att se något helt annat.

Sluta Upp

Rubriken Sluta Upp kan tolkas på olika sätt. Dels som att någon upphör med att göra något, dels som att någon sluter upp för någon annan. I det här fallet kan "Sluta Upp" läsas dubbeltydigt. Det kan å ena sidan tolkas som det senare och läsas utifrån hur kvinnorna sluter upp vid sin man för att möjliggöra ent-reprenörskapet. Det kan å andra sidan tolkas som att när entreprenörskapet tar vid för mannen, slutar kvinnan upp med att skapa drömmar för sitt eget liv. Under rubrikerna "Att leva hans dröm", "Att investera", "Att förekomma", "Att frigöra entreprenörens tid", "Att avstå" och "Att inte klaga" visar jag hur olika praktiker tar form mellan kvinnan och entreprenören. De synliggör tillsammans hur den sociala ordningen mellan henne och honom formas och upprätthålls.

Att leva hans dröm

Även om anledningen till varför mannen kom att bli entreprenör varierar, har nära hälften av berättelserna en sak gemensamt: entreprenörskapet beskrivs som hans dröm. Hos ett par av männen har det varit en dröm under många år

(Lena, Linda), medan Aniks man gjorde slag i saken direkt. Lenas man attraheras av miljön och mötena med de människor som rör sig där. Medan andra män drömmer om att bli omskriven som ett supergeni i Wired (tidning om entreprenörskap), likt Elon Musk (Moa), eller att kunna styra mer över sin tid (Anki). Alternativt se det som en pensionsförsäkring där företaget kan säljas med en god förtjänst (Marie). Drömmen om att bli entreprenör kan förstås utifrån att entreprenören har kommit att definieras som ett föredöme och prioritering för det samtida subjektet (Du Gay, 1996). Studier visar till exempel att människor i ökad grad är positivt inställda till entreprenörskap (Down och Warren, 2008). En av förklaringarna till det ökade intresset uppges vara att media kommit att få en mäktigare roll i hur allmänhetens intresse riktats mot vissa aktörer (Rindova et al., 2006). Här har företagare och företagande givits ett allt större utrymme (Boyle, 2008). Entreprenören porträtteras av media som en mystisk hjältefigur som skapar ekonomisk förbättring för alla (Nicholson och Anderson, 2005) och har ur det avseendet kommit att framställas som ett tilltalande karriärval för individen. Det kan jämföras med att 62 procent av den svenska befolkningen ser det som en attraktiv möjlighet i sitt framtida yrkesval (Ager, 2016).

Det är dock en prioritering som har varit långt ifrån en självklarhet för många av kvinnorna i studien. Gun relaterar till erfarenheterna av sin egen pappas krävande företag och var inte överlycklig när Anders bad om hennes åsikt i samband med att han övervägde sin företagsstart. Marie var orolig över att Göran skulle behöva arbeta jämt. I andra fall var barnen initialt för små och tidpunkten därmed illa vald (Lena), medan den ekonomiska aspekten var den stora frågan för vissa (Carola). Men det har också handlat om osäkerheten kring att bryta upp socialt och behöva flytta till en ny stad som gjorde att hon kände sig tveksam (Anki). Kvinnan betonar dock att hon inte vill sätta stopp för hans drömmar och önskemål för att hon själv "känner en viss sak" (Anna). Hon vill heller inte framstå som en individ som inte vågar ta risk. Anki minns tillbaka och berättar om Annes dödsannons. Annie hade i hennes ögon inte gjort *någonting* av sitt liv, hon hade bara varit hemma med barnen och så ville hon inte att andra skulle minnas tillbaka på henne. För att vinna måste man våga (Linda).

Hans dröm tycks därmed inte hindras av hur kvinnan känner för ett liv med entreprenörskap, utan framstår snarare som beroende av mer praktiska omständigheter så som ekonomi, geografi och på vilken plats i livet paret befinner sig. Till skillnad från policyanalysen, där entreprenörens egenskaper och förmågor lyfts fram som det främsta hindret för entreprenörskap, ser vi här en helt annan berättelse. Så istället för att förstå företagsstarten som entreprenörens enskilda beslut, baserat på vissa specifika förmågor (Towsend et al., 2010) framstår det i kvinnornas berättelser som ett beslut inbäddat i en rad omständigheter relaterat till den kontextuella dimensionen i termer av familjen och dess livssituation (Aldrich och Cliff, 2003). Här vet vi sedan tidigare också att kvinnornas erfarenheter av entreprenörskapet under uppväxten inte

är odelat positiv (Linda, Anki, Gun). Den dröm som ska efterlevas riskerar i den mening inte enbart att framstå som rosa moln, utan kantas i sammanhanget av ett gråaktigt dis.

Att investera

Investeringar är inte sällan ett begrepp som förknippas med tillförsel av externt riskkapital, där personer eller företag satsar ekonomiska resurser i företaget mot ett finansiellt utbyte, vanligtvis i termer av ägarandelar (Gompers och Lerner, 2001). Flera kvinnor berättar att de under uppstartsfasen har levt på hennes lön och parets sparade pengar, vilket innebar att hennes man kunde avstå sin lön från företaget och därmed få en större andel av bolaget än sin medgrundare (Lena). Hon skildrar det på följande sätt.

”Vi levde på min lön ett par månader och av sparade pengar, vilket gjorde att han kunde avstå från lönen och såg det som att han kunde investera i företaget vilket gjorde att han fick en större del av företaget. (...) Men istället för att bara ta in (kapital, min anm.) utifrån tog han från sig själv och då fick han större andel.”
(Lena)

Trots att de lever av hennes lön och av det gemensamma sparkapitalet framställs kvinnans kapital inte som en investering för att möjliggöra företagets uppstart. Det framställs istället som att mannen kan ta ”från sig själv” för att kunna utöka sin ägarandel. De hade ”mycket ekonomiskt prat” hemma innan företaget startades och hade räknat ut att de skulle klara sig på hennes lön och satt ett ”ekonomiskt stopp” för hur stor del av sparkapitalet de var beredda att satsa (Linda). Hon påpekar samtidigt att det är svårt att dra i handbromsen och inte ta av de sparade pengarna när man ser att det börjar gå bättre samt att det är lätt att fastna i tanken ”bara lite till”. I vissa fall innebär det att sparkapitalet är helt slut (Carola). Männen har arbetat utan lön från ett halvår (Linda), tio månader (Emma), upp till tre år (Carola). I andra fall berättar kvinnan att hon har försörjt sin man i närmare 20 år (Rosie). När han har börjat ta ut lön har de varit glada och tacksamma för om han kunde få ut 5 000 kr i månaden, även om det senare har handlat om lite mer, men inte så mycket (Linda). Andra män har en månadslön på 10 000 kr i månaden fyra år efter företagets uppstart (Carola). Det är inkomster som det idag är svårt att leva på i ett land som Sverige, i synnerhet om du har familj, vilket majoriteten av paren i studien har. Kvinnorna skildrar hur deras egen inkomst många gånger varit en förutsättning för att maken ska kunna starta ett företag som ges möjligheten att överleva (Wolf och Frese, 2018, Rodriguez et al., 2009, Lin et al., 2004). Men också hur han, tack vare att de kunde leva på hennes inkomst, har fått en större ägarandel i företaget än sin medgrundare.

Hon talar själv inte om sin inkomst som en investering utan använder ord som ”vi levde på min lön” (Lena), ”jag försörjde min man” (Rosie), ”vi klarade oss på min deltidslön” (Linda), ”vi levde av våra sparade pengar” (Emma, Lena, Linda, Carola). Det innebär att företaget inte behövde ta in kapital utifrån, eftersom hennes mans lön kunde investeras i företaget. Att kvinnans pengar inte omtalas i termer av en investering kan, i motsats till vad Gibb Dyer (2006) beskriver som en risk med att använda sig av kapital från familjemedlemmar, bero på att hennes inkomst *inte* kommer med ett krav på utbyte av finansiella resurser. Hon bidrar, mest troligt, med sin inkomst för att hon älskar sin man och för att hon vill att det ska gå bra för honom och det han tar sig för. Oberoende avkastning. Det tycks ske med kvinnans relationella etos i fokus, där hon värnar sin familj och sin man, snarare än det traditionellt ekonomiska och transaktionella beslutet om att investera. Kvinnans inkomst förefaller ur det avseendet inte bara bidra till att öka mannens ekonomiska inflytande i relation till andra medgrundare. Den tycks även bidra till att öka hans ekonomiska inflytande i relation till henne själv, då hennes finansiella resurser ”investeras” i ett företag som majoriteten av kvinnorna i studien (9 av 12) inte är delägare i.

I en artikel om den företagande mannens ekonomiska position i relation till kvinnan och de politiska jämställdhetsmålen problematiserar Annika Creutzer fenomenet att kvinnor arbetar oavlönat i ”familjeföretaget” och ges därmed varken pensionssparande eller egna pengar (Zaitaitzewsky Rundgren, 2019). Hon talar om det i termer av ett ”ekonomiskt våld”.

”Det lindas in i att företaget är ”vårt” projekt, att man jobbar tillsammans mot ett gemensamt mål. Men bara maken tar ut lön. På så vis styr han över henne och hennes framtida möjligheter till en egen ekonomi.” (Zaitaitzewsky Rundgren, 2019)

Även om artikeln inte har en vetenskaplig förankring och Creutzer i det här fallet utgår från att kvinnan arbetar operativt i företaget och därmed bör kompenseras i form av lön och pensionsavsättningar, aktualiserar hennes resonemang på ett generellt plan maktrelationen mellan den företagande mannen och den kvinna han lever tillsammans med. Att sätta fingret på den uteblivna ersättningen för kvinnans arbete i en företagande kontext synliggör i viss utsträckning även det ekonomiska förhållande som kan uppstå i en relation där kvinnan på ett mer indirekt sätt ”investerar” sin lön för att stödja företagets framväxt. Utan att kompenseras ekonomiskt. Vad kvinnorna skildrar skulle kunna beskrivas som en ekonomisk inlåsning där kapitalet, från hennes redan lågt avlönade yrke, används för att bygga upp det företag som mannen driver, äger och vanligtvis även kontrollerar. Om vi därtill lägger exemplet från kapitel sju, som handlar om delägarskap, ser vi ytterligare en inlåsningseffekt. Den innebär att livspartnern kan avskrivas rättigheterna till, och värdet av, aktierna i de fall en extern finansiär, eller entreprenören själv, yrkar på ett

äktenskapsförord där företagets aktier görs till enskild egendom. Uttrycken ”vi lever på min lön” eller ”jag investerar min lön” kan ur det avseendet göra milsvids skillnad för kvinnans ekonomiska framtid. Både i positiv och negativ bemärkelse. En investering är aldrig riskfri.

Att förekomma

Entreprenörskap är något som enligt kvinnornas berättelser påverkar mannens hälsa. I negativ bemärkelse. En man hinner inte längre träna och ta hand om sig själv och kvinnan tycker att han har åldrats fort på bara några år (Moa). Visst drack han öl och så när de träffades, men då tog han fortfarande hand om sig själv och tränade. Nu stoppar han inte sällan i sig näringsfattig, men lättillgänglig, mat för att få mer tid över till företaget. En annan man har haft ont i bröstet med tydliga stressymptom och fått sitt hjärta övervakat för att utreda smärtorna (Anna). Vidare är en av kvinnorna orolig för sin man som berättar att han i perioder har ont i kroppen och själv är rädd för att stupa och inte kunna reda ut situationen (Linda). Entreprenören lever stressigt liv där det tär på honom att inte hinna med nära och kära och hon upplever att han stänger in sig i sig själv och blir ”inåtvänd” när det är mycket att göra (Nadja). Flera av kvinnorna berättar till exempel att de ger sin man ett stort emotionellt stöd i form av ”terapeutiska” samtal efter tuffa arbetsdagar (Anki). Eller intar ett ”coachande” förhållningssätt i sammanhang där han behöver förbereda sig för möten där mycket står på spel (Moa, Nadja). Det kan handla om såväl investeringsmöten, som styrelsemöten.

När situationer likt dessa uppstår tycks kvinnan lägga i en extra växel för att underlätta hans tillvaro. En av kvinnorna berättar hur hon vid dessa tillfällen ”sopar banan” och gör ”allt” för att underlätta hemma (Linda). En annan försöker komma in mjukt, hålla om och bara finnas där (Nadja). Hon ser till så att vardagen runt om flyter på så bra det bara går, utan att han behöver bekymra sig. Anna lägger in gemensamma promenader och ”styr upp skeppet så att tillvaron inte fallerar”. Hon stryker skjortor och hänger i dem i garderoben och lånar ut sin cykel om hans har punktering för att han ska kunna ta sig till jobbet (Anna). Hon gör med andra ord allt en partner kan tänkas göra i en situation när maken inte mår bra. Här skildrar kvinnan vad som framstår vara ett ”relationellt” stöd för att stötta de entreprenöriella processerna (Mazek et al., 2010). Men det kan också förstås som en rent ekonomisk samhällsvinst. Kvinnorna framstår här som viktiga förebyggare av entreprenörens psykiska och fysiska ohälsa som kan uppstå till följd av entreprenörskapets höga psykologiska påfrestningar (Fowle, 2019). Vilket även uppmärksammas i policyanalysen. I kvinnornas berättelser ser vi följaktligen vad policyberättelserna tystar och utelämnar: den överhängande risken att drabbas av mental ohälsa i jämförelse med den allmänna befolkningen (Freeman et al., 2015, Johnson et al., 2015). Många av kvinnorna har kompetensen att se varningssignalerna och

förmågan att underlätta vardagen så att mannen inte belastas ytterligare. Samtidigt möjliggör det en fortsättning av ett tempo som ligger på gränsen och saknar utrymme för en form av ”slack” som i andra sammanhang och kontexter kan vara mer tillåtande och förlåtande.

Detta relationella stödsystem rymmer inte policyns råd och riktlinjer. Det utgår snarare från den starka och autonoma individen. När vi, i den entreprenöriella kulturen, ska optimera oss själva för att uppnå målet att driva ett framgångsrikt företag berättar kvinnorna här om effekterna. Effekter som de försöker råda bot på genom att förekomma. Dessa berättelser hörs emellertid inte publikt. För vänner och bekanta berättar mannen istället om ”hur bra det går och vilka de samarbetar med” (Moa). Ibland att lönen inte riktigt räcker till, men då på ett mer skämtsamt och äventyrligt sätt (Moa). Att prata om fysisk och mental ohälsa tycks inte höra hemma i berättelser om entreprenörskap. Berättelserna om entreprenörskapet är snarare tillrättalagda för att passa den kontext som personen i fråga verkar i (Hjorth, 2007, Steyaert, 2007) och handlar inte sällan om framgång (Gartner, 2007) eller visionära idéer (O’Connor, 2004). Likt Moa själv påpekar.

Att frigöra entreprenörens tid

I litteraturen definieras entreprenöriell aktivitet som en specifik handling någon i familjen gör som har entreprenöriell betydelse för företaget, familjen och/eller den socioekonomiska utvecklingen i ett bredare sammanhang (Nordqvist och Melin, 2010). I kvinnornas berättelser tar sig den handlingen uttryck genom arbetet med att frigöra entreprenörens tid. Att kvinnorna har tagit ett större ansvar för den privata sidan för att ge mannen större utrymme att starta och driva företaget blir tydligt i de flesta av mina möten. Det handlar i första hand om att sköta det vardagliga och se till att allt kring hemmet, barnen och djuren fungerar. Enligt en av kvinnorna tar det ”minst fem hundår” innan företaget börjar gå bra (Gun). Det är en period som inte bara ställer höga krav på entreprenören. Det innebär även en extra ansträngning för henne själv. Gun berättar att mycket av ”logistiken” och de ”praktiska” i att fixa matlistor och ha koll på vilka barn som ska vara var, och när, är ett ansvar som tillfaller henne. Allt ”hänger på henne” om det ska fungera hemma: att det finns mat i kylen, rena kläder samt att hunden har fått sin promenad (Anki). Kvinnorna ”sköter markservicen” (Birgitta), ”tar hand om allting annat” (Moa), ”håller hemmet i skick” (Anna), ”har rott hemmasituationen” (Linda) och ”sköter det mesta runt omkring” (Carola).

Ett arbete som i flera fall beskrivs som en följd av att han arbetar mycket. I vissa fall sju dagar i veckan, upp till 17 timmar per dygn (Carola). Andra har det lite bättre, där uppges arbetsdagarna uppgå till sex dagar per vecka, men inkluderar å andra sidan även jul- och nyårshelger (Emma). En av kvinnorna beskriver sig själv som en ”möjliggörare” för sin mans entreprenörskap och

menar att han hade haft svårt att arbeta så mycket som han gör om hon inte hade funnits vid hans sida (Moa).

”Låt säga att vi hade separerat, då hade han inte haft alls så mycket tid att lägga på sitt företag. Okej, varannan vecka hade han ju haft mycket tid, men den andra veckan hade han ju inte haft alls så mycket tid att lägga på det och det tror jag hade varit väldigt tufft för honom. Jag tror inte alls han hade kunnat jobba så mycket med sitt företag om han inte hade haft mig. Alltså, även om han hade varit singel så tror jag inte han hade kunnat göra så här mycket. Förstår du? För det blir liksom en sån här hemmamotor som sköter ruljangsen av allt: tvättar, städar, donar, lagar mat. (...) Ja, men sådär. Så jag tror att det är, men jag... tycker nog att jag är ganska stor del av att det funkar.” (Moa)

Hennes skildring anspelar på att entreprenörer i en relation ges bättre förutsättningar att driva företag än entreprenörer som lever ensamma, då de inte kan ges samma stöd i hushållet som en entreprenör där det finns en partner som kan underlätta vardagen.

I det här avsnittet synliggörs genussystemet och uppdelningen mellan det publika och det privata (Hirdman, 1992) kanske allra tydligast. Berättelserna visar på en klar och traditionell fördelning mellan kvinnans oavlönade arbete i det privata och mannens ekonomiskt värdeskapande arbete i det publika. I samma utsträckning som hushållsarbetet lyfts från entreprenörens ansvar, tycks det adderas till kvinnans. Den extra tid han kan lägga på företaget, får hon lägga i hemmet, vilket kan framstå som en självklar ekvation. En ojämn fördelning av hushållsarbetet kan dock avhjälpas med hushållsnära tjänster (RUT), men det är en tjänst som lyser med sin frånvaro i kvinnornas berättelser. Likt en av kvinnorna påpekar (Birgitta) finns det kanske inte alltid ett ekonomiskt utrymme att köpa in dessa tjänster i en ”entreprenöriell relation”. Privatekonomi kan ha mycket små marginaler, vilket tycks ha varit en vardag för flera av kvinnorna i studien. Precis som det är för många andra människor i samhället. Kvinnornas berättelser harmoniserar väl med entreprenörskapslitteraturen i den mening att ett entreprenörskap tycks gynnas av att entreprenören är gift (Fairlie och Robb, 2008, Belenzon et al., 2016). Alternativt lever tillsammans med någon som frigör entreprenörens tid genom att ta ett större ansvar för hushållet (Eddelston och Powell, 2012). Kvinnans hushållsnära arbete tycks i den mening betydelsefullt för att möjliggöra och underlätta entreprenöriell aktivitet (Matzek et al., 2010). Det är ett resonemang som utgår från entreprenören och företagets bästa, där vi lär oss att framgångsrika företag (för entreprenören) och ekonomisk tillväxt (för staten) skapas mest effektivt genom att låta entreprenören arbeta i det publika och gå fri från ansvar i hemmet.

Tar vi istället stöd i den feministiska litteraturen tycks de förutsättningar som anses gynnsamma för entreprenörskap och ekonomisk tillväxt inte vara

lika fördelaktiga för partnern, sett ur ett jämställdhetsperspektiv. En av kvinnorna reflekterar över hur länge uppdelningen mellan henne och hennes man ska fortgå. Initialt var den inte särskilt betungande ”först har man ju jättehög smärtröskel”, men den har med åren kommit att bli mer kännbar ”sen går det ju nedåt” (Moa). Hon säger att det skulle vara lättare för henne att stödja sin man långsiktigt om det fanns jämnare fördelning kring vem som gjorde vad i hemmet och hur mycket. Det visar, till skillnad från tidigare studier, att entreprenörskapet över tid kan vara behjälpt av sin partners stöd, om de blir bättre på att *dela* sysslorna i hemmet mellan sig. Hon skildrar här svårigheten i att sätta gränser, både för sig själv och för företaget. Han har svårt att få det företag han driver att inte påverka sin familj och hon har svårt att upprätta gränser gentemot företagets intåg och varaktighet i hennes liv. Företaget och familjen framstår ur det avseendet som överlappande och interagerande (Aldrich och Cliff, 2003). Det känns initialt okej, men hon hade inte föreställt sig att det skulle vara inneboende så länge och tillvaron tycks befinna sig på ett sluttande plan, där hon har svårt att finna en väg ur den situation hon har försatts i. Det skulle innebära att hon behöver sätta sina egna behov framför andras, något hon som företagardotter och sjuksköterska inte har tränats i att göra under sin uppväxt. Ett sådant beteende skulle med andra ord ställa stora krav på henne, då det bryter mot den diskursiva praktik hon är uppvuxen med.

Att vara förälder

Det är sedan tidigare känt att sannolikheten för att starta företag tenderar att vara som högst mellan 35 och 45 års ålder (Delmar och Davidsson, 2000). Det är en ålder som inte sällan sammanfaller med när många väljer att bilda familj och/eller har små barn. Att bilda familj tillsammans med en entreprenör är något som beskrivs lite olika beroende på ålder, där svaren skiljer sig åt mellan de äldre och de yngre kvinnorna i studien. Bland de äldre kvinnorna, vars barn växte upp under 1980- och 1990-talet, var det vanligt förekommande att kvinnorna arbetade deltid under barnens uppväxt samtidigt som färre män valde att vara föräldralediga med sina barn (Försäkringskassan, 2021). I deras berättelser skildras det som en självklarhet att vara hemma på hel- eller deltid med barnen och de för inget resonemang om att dela på det ansvaret. En av kvinnorna tycker till exempel att det skapar mindre ”friktion” i relation till entreprenörskapet om kvinnan tar på sig en mer ”traditionell” roll (Birgitta). Medan en annan kvinna har sett det som sitt ”jobb” att vara hemma med barnen (Anki).

För de yngre kvinnorna, vars barn är födda runt 2010-talet, sammanföll uppstarten av företaget med perioden för småbarnsåren. I deras berättelser skildras hur olika föräldraledigheten kom att delas upp, beroende på om deras man var anställd eller entreprenör. Till skillnad från de äldre kvinnorna handlar deras berättelser om i vilken utsträckning föräldraledigheten har varit möj-

lig att dela mellan kvinnan och mannen. Här framgår det att mannen har kunnat vara ledig med sina barn under den tid han varit anställd, men att entreprenörskapet har reducerat den möjligheten. En av de yngre männen var hemma med parets andra barn i fyra sammanhängande veckor under en sommar när det var som minst att göra på företaget, efter att som anställd ha varit hemma nio månader med det första barnet (Emma). Ett liknande upplägg skildras av Moa som berättar att hon och hennes man delade lika på föräldraledigheten med det första barnet, när hennes man fortfarande var anställd. Med det andra barnet, som vid tidpunkten för vårt möte var tre år, hade han tagit ut de tio dagar som han är berättigad i samband med barnets födsel. Lindas man Anders hade efter en delad föräldraledighet med det första barnet, inte möjlighet att vara hemma alls med det andra efter att ha startat upp sitt företag.

Flera av kvinnorna ger uttryck för att ha en ”typiska kvinnoroll” (Anna, Linda, Moa, Birgitta, Anki), där vissa påpekar att de på sikt kan komma att drabbas av sämre pensioner. För en kvinna har det till exempel varit viktigt att hon och hennes man gifter sig för att kunna ”dela lika på det som är”. En stor skillnad mot kvinnorna i Holmbergs (1993) studie är att många kvinnor här inte relaterar till sig själva som jämställda. Det kan tänkas föreligga en viss skillnad mellan de äldre och yngre kvinnorna mot bakgrund av de normer och värderingar som var rådande under perioden de äldre var föräldrar med små barn. Men fenomenet är påtagligt även bland de yngre kvinnorna, som dock ger uttryck för att det önskar att situationen såg annorlunda ut (Moa, Emma, Linda). Likväl som uppdelningen får vissa konsekvenser för kvinnan, tycks det vara få män som driver företag som ges möjlighet att knyta an till sitt barn i tidig ålder under en föräldraledighet. Mannens frånvaro väcker i kvinnornas skildringar känslor hos barnet som tar sig uttryck på olika sätt: Barnet undrar om föräldern älskar företaget mer än barnet själv (Birgitta). Eller blir ledsen över att pappa sällan är hemma när det är dags att sova (Emma). Eller sörjer att pappan inte hade möjlighet att delta vid tillfällen likt skolavslutningar (Anki).

I den sociala dimensionen av ett entreprenörskap tycks det vara få, om någon, som framstår som en vinnare. Även om mannen kan vara något mer flexibel (Gun, Linda, Birgitta) är paren inte så jämställda som de egentligen önskar (Moa). Emmas man, Magnus, avser vidare dra ned på sin entreprenöriella aktivitet för att kunna vara involverad i barnen och deras aktiviteter när de blir äldre (Emma). Entreprenörskapet tycks vid den specifika tidpunkten strida mot såväl kvinnan som mannens värderingar kring hur de skulle föredra att leva sitt sociala liv. Skiftar vi fokus från de sociala aspekterna till de ekonomiska och studerar uppdelningen ur ett kortsiktigt tillväxtperspektiv, framstår uppdelningen däremot som i det närmaste optimal. Att som entreprenör, oavsett om du är man eller kvinna, lägga mindre tid på barnomsorg är ett framgångskoncept som har visat sig öka företagets livslängd (Williams, 2004) och därmed även dess möjligheter att generera tillväxt och skapa nya arbetstillfällen över tid.

Att avstå

Entreprenörskap skildras som något som kommer med ”ett pris att betala” (Emma). Att generera ekonomisk tillväxt och skapa nya arbetstillfällen är ur det avseendet inte gratis. Det genererar en kostnad (Wright och Zahra, 2011). Utifrån ett sådant resonemang tittar jag i det här avsnittet närmre på vad mannens företagande kostar kvinnorna samt vad det avstår för att möjliggöra entreprenörskapet. Det handlar dels om den sociala dimensionen och hur de kan leva sitt liv, men också om ekonomiska dimensioner kring utbildning, karriär och delägarskap i företaget. Vissa kvinnor är tydliga med vad entreprenörskapet har inneburit för dem, medan det i andra berättelser uttrycks mer subtilt, inbäddat i en skildring av något helt annat. På min direkta fråga vad entreprenörskapet har inneburit för henne uppger Emma att hon har tackat nej till sitt drömjobb för att det inte gick att kombinera med entreprenörskap och familjeliv, medan Gun berättar att det har varit svårt att vidareutbilda sig parallellt med företagandet. Det hade i sammanhanget inte blivit ”bra”. Hon redogör inte närmare för *vad* ”bra” innebär, eller för *vem* det inte skulle blivit bra. Min tolkning är att det skulle bli svårare för dem att få ihop livspusslet samtidigt som utrymmet för henne att lägga på studier var begränsat. Kvinnan tycks i den mening vara den av de två som yrkesmässigt står tillbaka för att livspusslet ska gå ihop, där hennes karriär framstår som något som kan vänta och tas upp igen när, eller om, entreprenörskapets krav på hennes tillvaro avtar.

I andra berättelser framträder hennes sätt att avstå mer mellan raderna. Som att det inte är möjligt att flytta tillbaka till staden där hon är uppvuxen och har sin mamma, då det är viktigt för hennes man att kunna arbeta från företagets huvudkontor som är beläget i staden de nu bor i (Anna). Att bara ”flip coins” när det finns ett företag med i bilden var inte så lätt påpekar hon. Eller det omvända. Att kvinnan får flytta från sina vänner och sin familj för att företaget ska startas upp på ny ort där hon inte känner någon (Anki). Det finns också exempel på hur hon har sagt upp sig från sitt jobb för att få sin mans pressade schema och nystartade företag att gå ihop (Birgitta). Eller där drömmen om att resa medan barnen är små och inte omfattas av skolplikten rinner henne ur händerna med tiden det tar att få igång företaget (Moa). Det ”största priset” uppges dock vara att de inte kan vara lediga tillsammans utan att han har behövt arbeta ”inte bara sex dagar i veckan, utan även under somrarna och jul” (Emma). Det är flera kvinnor som ger uttryck för att de saknar tiden tillsammans med sin man (Anna, Moa, Anki), där hon beskriver sin önskan om att ibland kunna äta middag med varandra på vardagarna som ”petitesser” i sammanhanget (Anna). Hon brukar säga till sin man att han har tur ”som inte har en fru som har såna intressen” och syftar till att det skulle vara svårt för henne att ha några fritidsintressen. I synnerhet om de kräver att hon måste vara borta från hemmet och förhålla sig till fasta tidpunkter. Det hade varit omöjligt att få ihop med barnen och hans arbetstider (Linda). Andra kvinnor ger uttryck för att det är svårt att finna tid för den gemensamma semestern, där den får

anpassas efter företagets verksamhet (Linda, Emma, Anki). Anki berättar till exempel hur de ett år kom att inleda sin semester relativt nära sin hemort, vilket innebar att Yngve, när företaget kallade, släppte vad han hade för händerna och gav sig iväg. Till slut blev hon upprörd och bokade en utlandssemester, då kunde han i alla fall inte flyga hem så fort saker körde ihop sig i verksamheten. För Gun har det däremot sett annorlunda ut, hon har sett till att boka in semestrar och så har Anders helt enkelt fått haka på. Sen att han har behövt arbeta medan de är borta har inte bekommit henne särskilt, han är åtminstone med.

Entreprenörskapet skildras av flera kvinnor som något hon inte kan argumentera emot. Måste han åka och laga en rullstol så går det inte att stoppa honom (Linda). Är det något som kör ihop sig med en energiinstallation och han måste ge sig iväg finns det inte så mycket hon kan säga (Anna) och är det telefontid med leverantören i Asien så får flyttlasset och hans höggravida fru snällt vänta (Moa). För som kvinnorna själva påpekar: det finns ingen annan än han som kan göra det (Linda, Anna, Moa, Anki). Entreprenörskapets praktik ter sig ur det avseendet som självklar i en ideologi som kommit att överordnas andra ideologier i vårt samhället (Ogbor, 2000). Självklarheten ligger här i att såväl kvinnans drömmar som behov underordnas kundens. Entreprenörskapet blir därmed svår för kvinnan att förhandla med, då det är beroende av att hålla kunder och leverantörer nöjda. Utan dem finns det inget företag och den tid, energi och pengar de båda har lagt ned i bolaget saknar värde. Hon tycks ur det avseendet lämnas med få alternativ, annat än att ”förhålla sig” till situationen (Emma). En möjlighet är givetvis att lämna sin man. Han blir då ytterligare något hon avstår till förmån för entreprenörskapet.

När vi talar om företagets ägarstruktur är det tre av tolv kvinnor som uppger att de står som en av delägarna (Birgitta, Anna och Rosie). I två av fallen ser upplägget ut enligt följande: kvinnan och mannen äger 50 procent av aktierna i företag A. Företag A äger i sin tur 50 procent av aktierna i företag B som mannen grundade tillsammans med sin affärspartner. Alternativt äger företag A olika procentandelar i företag B, C, D, E och F, beroende på antalet startade bolag och medgrundare samt på senare investeringar som har gjort att andelarna har spänts ut. I det tredje fallet äger kvinnan själv aktier i det företag som mannen initialt startade och drev upp och där hon själv hade en roll under alla år (Birgitta). I de andra nio fallen innehar kvinnan inte ett delägarskap. Hennes man arbetar med saker som hon själv inte är kunnig inom och hon anser därför inte att hon behöver vara en av delägarna. Ägarskapet är ”hans del” och it är inte hennes ”grej” (Gun). Hon kan tycka att det känns ”tråkigt”, men menar samtidigt att hon har svårt att säga att hon har någon rätt till det eftersom hon själv inte arbetar aktivt med uppgifter som ligger i linje med bolagets verksamhet (Moa). En vanligare uppgörelse är att aktierna tillfaller kvinnan i händelse av att mannen råkar ut för en allvarlig olycka, svår sjukdom alternativt avlider. Hon berättar att hennes man och de andra delägarna ”gjort någonting”, så att om det skulle hända honom något så finns det en viss trygghet för henne

själv (Carola, Moa). Jag uppfattar dock ett stråk av osäkerhet kring exakt vad som händer. Det finns även de kvinnor som är öppna med att de känner sig osäkra på vad som gäller om något skulle hända hennes man, eller dem som par. Hon erkänner att hon har lite dålig koll och menar att det kan vara bra att ta reda på det, istället för att ”hoppas på det bästa” (Linda). Andra är fullt medvetna om exakt vad som skulle hända, hur aktierna ska värderas och hur hon ska ersättas av de andra delägarna (Marie). I de fall, nio av tolv, kvinnan inte står som delägare, finns det ingen formell uppgörelse vid sidan av företaget som reglerar eventuella och ekonomiska ojämlikheter dem emellan. Så som till exempel pensionsavsättningar för kvinnans deltidsarbete eller bortfall av inkomst till följd av uttag av föräldraledighet. Undantaget är Anki. Hon berättar hur hon och Yngve valde att skriva över de gemensamma tillgångarna på henne i syfte att skydda det privata från misslyckanden i det publika.

Att avstå tar i kvinnornas berättelser sig uttryck på olika sätt. Det handlar dels om en social dimension, där hon har svårt att följa sin drömmar i relation till var och hur de kan leva och bo. Att entreprenörskapet framställs som något kvinnan inte kan argumentera emot får det, i all dess flexibilitet, plötsligt att framstå som något fast och oföränderligt i relation till hur de kan leva sitt liv. Hennes liv och dröm framstår däremot som flexibel och möjlig att förändra för att ge entreprenörskapet det utrymme det behöver. Entreprenörens liv och dröm blir ur det avseendet överordnat kvinnans, i ett sammanhang där hennes önskemål om att äta middag tillsammans skildras som en icke-fråga. Vems liv och drömmar som ska följas är enligt Heikensten et al. (2019) kopplat till makt. Forskaren från Handelshögskolan i Stockholm problematiserar ägarbildningen i svenska företag, som domineras av män, och menar lite förenklat att de som äger mest också kan avgöra allt ifrån vilka livsdrömmar som ska följas till hur resurserna i ett samhälle ska fördelas. Det är ett resonemang som knyter an till den andra, ekonomiska, dimensionen som kvinnorna avstår. Här får hennes eget drömjobb och vidareutbildning stå tillbaka (Burke och Belcourt, 1989), vilket kan uppfattas som att hennes förutsättningar att göra anspråk på en högre befattning med högre lön i yrkeslivet reduceras.

Parallellt äger mannen i majoriteten av fallen de eventuella tillgångarna i företaget som kvinnan många gånger har investerat i. Både med sin lön, sin tid och sitt engagemang. Hans ekonomiska förutsättningar tycks i den mening ha goda förutsättningar att öka, samtidigt som hennes minskar. Utifrån Heikensten et al. (2019) resonemang innebär det även att hans makt att styra över hur deras liv ska levas ökar. Det är först när han blir svårt sjuk, eller avlider, som den ekonomiska makten kan komma att förskjuts till kvinnan. Att avstå tycks i den mening handla om (o)möjligheten att forma sitt eget liv, i den omfattning kvinnan själv önskar, vilket verkar vara det pris hon får betala för att sluta upp kring entreprenörskapet.

Att inte klaga

Livet tillsammans med entreprenören skildras av kvinnorna på lite olika sätt. Det beskrivs som relativt flexibelt för vissa av männen (Gun, Linda, Birgitta), men kvinnan upplever inte att det är ”optimalt” (Emma). Deras liv ”centreras kring hans företag och allt han har att göra” (Moa), det är ”tufft” med ett stort ansvar för hem och barn (Carola), ”ensamt” när han arbetar mycket (Anna), ”frustrerande” att han aldrig får vara ledig (Emma), ”inte så jämställt som vi skulle vilja egentligen” (Moa), ”uppoftande” avseende barn och hushåll, ”träligt” när han inte kan vara med som planerat (Linda) och ovisst (Moa, Linda, Carola, Anna). Kvinnorna beskriver ovissheten i termer av att inte veta om det går att ta ut lön från månad till månad, om sparkapitalet ska räcka, eller hur vardagslivet ska lösas om mannen oväntat behöver ge sig iväg för att lösa ett akut problem. För en utomstående kan en sådan vardag te sig som ogynnsam och en grund för irritation. Men när kvinnorna talar om sig själva i relation till entreprenörskapet har de en annan inställning. Entreprenörskapet beskrivs som en ”livsstil” som hon har ”lärt sig att förhålla sig till”, där hon med ”glädje” vill försöka göra ”det bästa av situationen” och ”hämta energi ur det som är positivt” (Emma). Entreprenörskapet behöver någon som ”tycker att det är kul och hejar på”, om kvinnan skulle ”vara sur och sucka och stänka” och ”ösa över honom allt det han inte har gjort, allt han skulle ha behövt göra” och ge uttryck för sina egna ”förväntningar”, då hade det blivit ”tungt”. För *honom* (Gun). ”Det handlar om inställningen” (Linda). Att motverka entreprenörskapet ”är ju fan ännu värre”, för att få det att fungera handlar det om att inse att det är något som ”påverkar hela familjen” och arbeta för att ”underlätta” för entreprenören (Anki). För kvinnan är det viktigt att inte framstå som en person som tycker att entreprenörskapet är jobbigt och hon blev därför förvånad när hon fick en sådan fråga av en nära anhörig. Hur kunde de tro något sånt om henne, att hon är negativ? Hon anstränger sig därför *ännu* mer för att bevisa det motsatta (Linda). Men det är inte alltid helt lätt. Kvinnan beskriver också hur hon ”försöker vara peppig”, men konstaterar samtidigt att hon inte längre ”orkar” vara lika entusiastisk som sina vänner över sin mans entreprenörskap (Moa). I vardagen upplever hon det inte lika ”äventyrligt” som han beskriver det i andra sammanhang, där framställs det mer som lite ”charmigt” att arbeta jämt och inte alltid kunna ta ut lön (Moa).

Hennes försök att vara peppig tyder på att hon har en föreställning om att det är en positiv inställning som förväntas av henne, som hon inte lyckas leva upp till. Att den positiva attityden utgör normen för hur hon bör agera framgår även av kvinnans oro över att uppfattas som en negativ person som klagar och har det svårt. Hennes strävan efter att inta ett positivt förhållningssätt kan förstås i relation till att tänka positivt och dölja sårbarhet är ett av det entreprenöriella subjektets främsta kännetecken (Scharff, 2016). Att vara negativ ligger med andra ord inte i linje med hur vi förväntas agera i en entreprenöriell kultur. Hon behöver därför finna andra sätt att skildra sin berättelse på. Hon

förväntas göra det på ett sätt som avvisar ojämställdhet (Scharff, 2016) och samtidigt organisera sin relation så att mannens överordning kan upprätthållas utan att synliggöra maktasymmetrin (Haavind, 1985). När kvinnorna berättar att de lär sig att ”förhålla sig” till entreprenörskapet kan det ses som ett sätt att organisera sin relation för att dölja maktbalanser. Entreprenörskapet framstår i den mening inte som bekymmersamt, det är snarare kvinnans egen inställning som utgör problemet. Det tycks därmed vara upp till henne att förändra sitt sätt att tänka och agera för att finna glädje och mening i sin tillvaro (Haavind, 1985). Kritiken riktas följaktligen in mot kvinnan själv, snarare än mot kulturen, och blir i den mening en avpolitiserande kraft för en vidare samhällsförändring.

Göra Upp...?

Efter att i de två föregående avsnitten har redogjort för kvinnans uppväxt samt hur hon på olika sätt har slutit upp kring sin mans entreprenörskap tittar jag i den här delen närmare på hur eller om uppslutningen sker till följd av en överenskommelse med hennes man. Hur ser den i så fall ut och vad innebär den för henne själv och för honom? Eller ska det förstås som en ”naturlig” fördelning av ansvar i deras relation, som sker utan reflektion och/eller diskussion mellan henne och entreprenören. En av de yngre kvinnorna (Moa) berättar att hon och hennes man har en ”deal” om att hon ska göra mer hemma och i relation till barnen, hon beskriver det på följande sätt.

”Och vi har också kommit överens om det faktiskt. Att om det här (entreprenörskapet, min anm.) ska funka så måste jag, eller så ... vi har kommit överens om det att då tar jag de flesta vab-dagarna. Jag gör liksom mycket hemma.” (Moa)

I det här fallet finns det en tydlig överenskommelse om vem det är som ska göra vad. För att entreprenörskapet ska fungera behöver hon ta en större del hemma. Trots att det är något de tillsammans har kommit överens om påpekar hon att det inte alltid är ”det roligaste alla dagar”. Med en ny yrkesroll som innebär chefsansvar vill hon heller inte försaka sina möjligheter för att hon är trött eller måste vabba och poängterar även att operationer av svårt sjuka människor med cancer får ställas in, ”det är också något att tänka på”, när hon själv inte har möjlighet att gå till jobbet som planerat. Moa upplever därför att hennes eget jobb behöver ”få vara lite viktigt” i relation till sin mans och skulle vilja ”omförhandla” den överenskommelse som initialt träffades. Hon har svårt att föreställa sig att företaget står och ”faller med att han är hemma en dag här och där”, även om han har mycket att göra.

I andra sammanhang är uppgörelsen inte lika tydlig. Det finns ingen uttalad överenskommelse, eller deal, men för att han skulle kunna starta sitt företag har hon gått ned i tid (Linda).

”För att han skulle kunna göra det (starta företaget, min amn.), så, jag jobbade ju inte så mycket då, jag tror att jag jobbade 75 procent då för att allting skulle gå ihop sig hemma, med barn och allting.” (Linda)

Hon påpekar att de var överens om det, men berättar samtidigt att hon lite skämtsamt brukar säga till sin man att han får betala hennes pension ”sen” eftersom hon nu ”uppoftar sig” för hans entreprenörskap (Linda). En korrigering för utebliven pension tycks av hennes formulering inte vara möjlig i stunden, vilket kan förstås i relation till att hon även berättar att hennes man tar ut en lön som långt ifrån bidrar till att täcka familjens löpande kostnader. Än mindre avsätta till pension. Varken för honom eller henne själv. Hon tycks ur det avseendet bida sin tid och hoppas på det bästa. Det innebär att hennes pension förefaller vara beroende av att hon (eller han) väljer att stanna vid sin partners sida samt att företaget överlever och med tiden blir mer lönsamt. En annan kvinna berättar att hon har vägrat inordna sig efter sin partners önskemål, som formulerats i ett specifikt kontrakt som familj och närstående har blivit ombedda att skriva under (Nadja).

”Han kom fram till ett kontrakt där han skrev villkoren som han vill ha och så diskuterade han det med sina föräldrar och syster då, eller närstående om man säger så och då sa han att ”de här grejerna skulle jag vilja att ni gör för mig för att jag ska klara att nå mina mål.” Han hade bland annat skrivit en punkt, vad jag vet, att det kan ta väldigt mycket tid för entreprenörskap och ”jag kan kanske glömma bort ibland att någon fyller år, eller att jag har hinder för att komma och fira någonting som är stort för er och då vill jag att ni ska ha förståelse för det och eeh acceptera det och sådär och härmed skriver ni under kontraktet att ni kommer ha förståelse för det.” Så ungefär ett sånt kontrakt har han gjort med dem. (...) Det blev hans form av frihet på papper. (...) Vi har diskuterat det, men jag skulle inte vilja ha någon form av kontrakt för jag tror att man måste kunna förstå varandra utan att ha någonting på papper. Och säger jag någonting så är det mitt ansvar att hålla det ordet och det ska inte behöva tryckas upp mot mitt ansikte en gång om inte jag håller det liksom att ”du hade sagt det, du hade skrivit under det.” Det är inte så det fungerar i relationer, utan det är annorlunda. Ett kontrakt är mer formellt.” (Nadja)

När turen att signera kontraktet kommer till henne gör hon motstånd. Ett kontrakt är enligt henne en formell uppgörelse som inte hör hemma i relationer. Hon uppger dock att han är mer tveksam och ser gärna att de har en överenskommelse, ”bara för att kunna ha sin rygg fri”. Han kan då hänvisa till detta om hon har några synpunkter på hans situation ”jamen, du har sagt att du ska stå ut med mig när jag har de här perioderna” (Nadja). Hon själv vill däremot inte bli ställd mot väggen så fort hans tillvaro kör ihop sig. En annan kvinna har redan från början varit tydlig med att hon inte tänker ge hans entreprenörskap extra utrymme i sin vardag (Lena).

”Det hade jag varit väldigt tydlig med att ”Okej att du startar, men det betyder inte att jag tar allt hemma. Vi fortsätter dela på barn och hem och allt sånt där, så du kommer inte att få det lättare, jag kommer inte att ta över det åt dig, även om jag har utrymmet för det, då kommer jag ju inte att orka med det jag ska göra.”” (Lena)

Han får gärna starta företag, men det får inte ske på bekostnad av henne. Hon har själv ambitioner som hon inte skulle orka driva igenom om hon samtidigt skulle täcka upp för honom i hemmet. Här sker en tydlig gränsdragning redan från början där kvinnan tycks medveten om att hans förändrade arbetsförhållanden kan medföra att hon riskerar lämnas med ansvaret för hem och barn. Vilket i sig säger oss något om hur diskursen kring entreprenörskap är konstruerad. Hon är en av de kvinnor som inte är uppvuxen i en företagande familj och hennes skildring avviker från många andra berättelser i den mening att hon inte tycks vara beredd att sätta hans behov framför sina egna för att entreprenörskapet ska lyckas. Som karriärcoach tycker hon att det är viktigt att människor ges möjlighet att följa sina drömmar, hon själv är inget undantag. De levde initialt av hennes inkomst, men därefter ska förutsättningarna att förverkliga sina drömmar vara likvärdiga för dem båda. Berättelsen visar i linje med den postfeministiska litteraturen (McRobbie, 2004, Gill, 2007, Lewis, 2014) på behovet av att få vara en självständig kvinna med en egen karriär. Till skillnad från många andra kvinnor i studien värjer hon sig i större utsträckning för idén om att entreprenörskap är en familjeangelägenhet, som kräver uppoffringar från flera parter.

Slitningarna mellan att konstruera entreprenörskapet som en familjeangelägenhet och att förstå det som var individs enskilda race illustreras i en av kvinnornas berättelser när hon pratar om hur det var för hennes pappa att driva företag när hon själv var liten, i relation till hur det är att driva företag idag (Anki).

”Firman som mannen hade var ju ett familjeföretag på ett annat sätt, med efterträdare där söner finns med namn. Idag är det inte så (...) Idag kör ju alla sitt eget race. Den som är entreprenör

kör sitt eget race och det är inte många som tar in sina barn eller familj. Möjligen Ica handlaren. Man jobbar inte ihop på det sättet (...) Idag ska alla göra karriärer, eller ha en egen karriär av något slag, om det så bara är kassan på Ica. Medan förr så var hela företaget familjens angelägenhet.” (Anki)

Enligt kvinnan tycks det här med att göra karriär ha gått över styr och blivit något som alla ska leva upp till, även om de inte är lämpade för en sådan roll (Gill, 2014). Man jobbar inte längre tillsammans på samma sätt som man gjorde förr. Föreställningen framstår dock inte som representativ bland de kvinnor som deltar i studien. Här är det istället många som berättar att de har gått ned i tid och tackat nej till utbildningar och yrken (Linda, Moa, Emma, Birgitta, Anki). Oavsett om det är hennes önskemål eller inte. Hennes berättelse visar dock på en tydlig skiftning i samhället där medborgaren går från en kollektiv anda till ett mer individualistiskt synsätt och i stor utsträckning förväntas arbeta med att förverkliga sig själv på ett yrkesmässigt plan snarare än att arbeta för att förbättra en kollektiv helhet. Det förefaller skapa en ökad och farlig form av individualism där berättelserna visar hur den personliga karriären och potentialen inte sällan tycks ske på bekostnad av kvinnan (Costa et al., 2012) snarare än de personer som är i färd med att förverkliga sig själva genom att starta företag.

Det framgår här hur kvinnorna medvetet förhandlar om sin tillvaro genom att antingen upprätta en form av överenskommelse, eller att motstå den överenskommelse som på ett mer eller mindre formellt sätt har upprättats. På ett varierande sätt skildrar de svårigheten i att göra upp om en vardag där de båda parallellt ges förutsättningar att praktisera sitt yrke och leva sitt liv på ett för dem tillfredsställande sätt. Men de skildrar även utmaningen i att finna ett upplägg som kan kompensera den person vars yrke får stå åt sidan och som ej riskerar att slå tillbaka gentemot någon av parterna senare i livet. För att lösa sociala utmaningar i en entreprenöriell kultur träffas det, eller görs det försök till att träffas, olika former av kontrakt mellan kvinnan och entreprenören. Överenskommelser likt dessa har tidigare beskrivits som en del av den entreprenöriella kulturens främsta karaktäristika: kontrakt-, och transaktionssamhället (Bröckling, 2015). De transaktionella (ekonomiska) och relationella (sociala/socioemotionella) kontrakten länkas här samman med varandra i ett försök att skapa vissa åtaganden och skyldigheter mellan parterna (Rousseu och Parks, 1993). Individuer agerar här utifrån en ekonomisk rationalitet för att optimera innebörden av det sociala kontraktet. ”Om du skriver under det här kontraktet om att sänka dina sociala förväntningar på mig, kan jag nå mina (ekonomiska) mål”, alternativt ”Om jag ska uppoffra mig för dig socialt, får du ersätta mig ekonomiskt senare”.

Av de olika kontraktens utformning att döma tycks de sociala handlingarna i relation till andra familjemedlemmar konstrueras som en transaktion, som har ett visst ekonomiskt värde för de olika parterna. Kvinnornas syn på *social*

handling i relation till *ekonomiskt* värde skiljer sig därmed från kvinnornas syn på sin *ekonomisk* transaktion (investering) i relation till *ekonomiskt* värde. Där förekommer det till skillnad från ovan inte några diskussioner om kompensation. Det framstår ur det avseendet som viktigare för kvinnorna att göra upp kring den sociala insatsen, än att ersättas ekonomiskt för den inkomst och det sparkapital som har använts för att kunna starta upp företaget. Det handlar med andra ord inte om en tyst förlikning där kvinnan blir den enda parten i förhandlingen om hemmet och barnen. Hon har istället varit aktiv inom vissa ramar, ställt vissa krav och förhandlat om sin sociala och ekonomiska framtid.

Övergripande tolkning: Kvinnans samlande praktik

I den här analysen har de fragmenterade, icke-linjära, mångtydiga och motsägelsefulla berättelser som kvinnorna skildrar om sitt liv, sin uppväxt och sina erfarenheter av entreprenörskap förts samman till en kollektiv livsberättelse. Det är kvinnornas *återgivning* av hur de vid en viss tidpunkt relaterar till sitt liv och den ”verklighet” hon lever i, snarare än deras ”faktiska verklighet”. Hennes ord yttras i en viss kontext och det finns givetvis saker hon väljer att inte berätta, likväl som de saker hon berättar också är ett val hon gör. Kanske med omtanke för sin man, men även med omtanke för sig själv och hur hennes liv ska komma att uppfattas. Hennes ord är val som inte sällan ligger i linje med hur hon som subjekt förväntas agera i en viss kultur vid en specifik tidpunkt (McAdams, 1993). Framställningen kan förstås som ett sätt att använda berättelsen för att skriva sin personliga historia och därigenom forma en meningsfull tillvaro utifrån vad som förväntas av henne i den aktuella kontexten (McAdams, 1993). Forskning har tidigare visat att människan tenderar att se mer positivt på sitt liv än vad en objektiv bedömare skulle göra, det hjälper henne att hantera de motgångar hon ställs inför och berättelsen blir i den mening ett sätt för oss att med tillförsikt hantera vår egen tillvaro (Taylor, 1989). Kanske är det också så vi ska läsa och förstå kvinnornas berättelser i det här kapitlet: en positiv skildring som hjälper henne att hantera de utmaningar ett entreprenörskap kan föra med sig.

Det är många kvinnor som tycks måna om att inte framställa sin tillvaro i allt för negativa ordalag, trots att de skildrar en situation som för en utomstående kan te sig långt ifrån enkel, vilket berättelserna också vittnar om att omgivningen har påtalat (Linda). Deras skildringar åskådliggör hur kvinnorna finner olika strategier och berättelser för att kringgå och/eller hantera detta. När de narrativa trådar som är gemensamma i kvinnornas utsagor tematiseras och vävs samman förefaller hon: *leva hans dröm* och *förekomma* honom när han inte mår bra genom att ständigt vara uppmärksam och lyhörd inför hans välmående samt hans fysiska och mentala behov. *Investera* i hans företags uppstart genom att försörja familjen under de perioder han själv inte har möjlighet, alternativt väljer att inte, ta ut lön, utan att kräva något i gengäld. Hon

frigör entreprenörens tid genom att ta ett större ansvar för de sysslor som hör hemmet till. Hon är *förälder* när entreprenörskapet försvårar hans tid med barnen och hon *avstår* sociala och ekonomiska dimensioner av sitt eget liv för att möjliggöra utvecklingen av hans företag. Enligt kvinnornas berättelser är situationen inte ”optimal”, ”livet centreras kring hans företag” och kräver ”uppoffringar” från hennes sida. Trots det framstår det som viktigt för henne *att inte klaga*. Entreprenörskapet behöver någon som är positiv, hejar på och som kan finna glädje i situationen. Det framställs som ett ”val” kvinnan själv gör (Emma, Linda, Moa, Birgitta, Anki, Anna, Gun). Dessa praktiker kan utifrån Solcums (1975) resonemang förstås som en samlande praktik där kvinnorna är innovativa i sitt sätt att finna lösningar för att få vardagen att gå ihop och samtidigt möjliggöra jakten. Något som kanske framgår allra tydligast i hur hon hittar olika sätt *att förekomma* mannen.

Sätter vi kvinnans samlande praktik i relation till de jämställdhetspolitiska målen ser vi en viss diskrepans mellan deras tillvaro och vad målen syftar till att uppnå. Till att börja med finns det en tydlig obalans i *fördelningen av det obetalde hem- och omsorgsarbetet*. Enligt berättelserna och den statistik som avser föräldraledighet, tycks det vara svårare för en kvinna som delar sitt liv med en entreprenör att vara en jämställd förälder, i jämförelse med kvinnor som lever tillsammans med en man som är anställd (Företagarna, 2019, Riksrevisionen, 2018). Det har också bäring på målet för *ekonomisk jämställdhet* som innebär att ”kvinnor och män ska ha samma möjligheter och villkor i fråga om betalt arbete som ger ekonomisk självständighet livet ut” (Regeringskansliet, 2017). Kvinnorna uttrycker själva en oro för sin ekonomiska framtid och pension (Linda, Moa), just på grund av att entreprenörskapet har krävt mer av henne kring olika former av (sjuk)ledighet med barnen. Som framgår av Linda, Carola, Emma och Lenas berättelser kan det vid tidpunkten vara svårt att kompensera kvinnan rent ekonomiskt för detta, eftersom en stor del av mannens lön används, eller investeras, i företaget. De privatekonomiska resurserna förefaller därmed begränsade. Parallellt med att kvinnans lön och sparade kapital framstår som ett värdefullt bidrag vid uppstarten av mannens företag tycks hennes möjligheter att utveckla sin egen yrkesbana och ”ekonomisk självständighet” begränsas. För att möjliggöra entreprenörskapet, förefaller hon behöva ta ett större ansvar för andra saker än att skapa bättre förutsättningar för sig själv i yrkeslivet och måna om sin ekonomiska framtid. Om vi övergår till ett tredje mål: *en jämn fördelning av makt och inflytande* och följer Heikenstens et al. (2019) resonemang kring makt i termer av ägande ser vi också att det i majoriteten av fallen finns en obalans i hur ägarbilderna i dessa bolag ser ut. Det är mannen som äger företaget, medan kvinnan ”tar hand om allting annat” (Moa). Han tycks därmed vara den av de två som äger makten att styra och besluta över de eventuella tillgångar som familjens gemensamma ansträngningar kan generera.

Det är inte helt enkelt att hitta ett språk för vad det är vi ser i kvinnornas berättelser. Trots att de narrativa trådarna är gemensamma, drar de i olika riktningar och framstår som en spretig samling praktiker. Men om vi, likt Frickers (2018) exempel med *Me Too*, ska försöka föra samman en rad olika handlingar som förefaller oförenliga utgör varje enskild rubrik i berättelsen ovan ett uttryck för hur kvinnan på olika sätt, i olika åldrar, inom olika områden i livet *anpassar* sig efter entreprenörskapet. Begreppet anpassning blir likt *Me Too* ett samlingsbegrepp som illustrerar hur olika handlingar som sker i relation till entreprenörskapet har med varandra att göra, på ett sätt som tenderar att begränsa kvinnans ekonomiska och sociala förutsättningar. Genom att finna nya ord och skapa ett nytt och gemensamt språkbruk för hur det tar sig uttryck är det lättare att redogöra för, eller själv förstå, olika erfarenheter av fenomenet (Fricker, 2018). Att föra samman en minoritets vardagliga, heterogena, mångtydiga och individuella erfarenheter ökar följaktligen möjligheten för att på samhällsnivå vidga förståelsen och se fler aspekter av entreprenörskap. Om vi kan finna nya ord för våra sociala erfarenheter och skapa en ny mening kring dessa, blir det även lättare att skildra berättelsen om vårt sociala liv på ett annorlunda sätt. Berättelsen blir i den mening inte längre parallell, eller avvikande från normen, utan kulturellt och socialt berättigad. Det innebär utifrån McAdams (1993) resonemang även att vi kan förändra våra sätt att leva i en entreprenöriell relation, som idag tycks präglas av en hög grad av anpassning från kvinnans sida. I den här tolkningen finns det även andra begrepp än anpassning som hade varit tillämpliga, som till exempel inordning. Poängen med att använda begreppet anpassning är dock att det återkommer i nästa kapitel, när jag skildrar *hur* kvinnorna berättar om och motiverar sin anpassande praktik. Det handlar med andra ord om *olika* aspekter av anpassning. Jag övergår således till att analysera hur olika subjekt positioneras i kvinnornas berättelser.

10. Entreprenören och Jag

I det föregående kapitlet konstruerade jag en livsberättelse baserad på kvinnornas levda och gemensamma erfarenheter av ett entreprenörskap. I det här kapitlet skiftar analysen till att studera vilka subjekspositioner som blir framträdande i kvinnornas berättelser samt vilka diskurser kvinnorna drar ifrån under denna process. Dessa positioner bygger dels på individens personliga livsberättelse, dels på de gemensamma drag som lyfts fram i den kollektiva livsberättelsen. Utgångspunkten för analysen är att subjektet konstrueras genom de diskurser som finns tillgängliga för oss vid en viss tidpunkt, i en viss kontext samtidigt som det finns ett visst handlingsutrymme för individen att själv forma berättelsen (Davies och Harré, 1990). Avsikten är att visa hur olika subjekt positioneras och kan förstås i en entreprenöriell kultur, i relationen mellan kvinnan och den entreprenör hon delar sitt liv med.

Nivå tre: Att visa på förhållandet mellan diskurser och subjekt

I arbetet med att synliggöra mer subtila maktmekanismer lyfter jag i den tredje och sista analysen upp kvinnornas berättelser på en rent strukturell nivå och vi står nu på det översta steget i den trappa som jag med stöd av Thurén (2003) illustrerar i kapitel sex. I linje med Thuréns tredje nivå avser den här analysen visa på hur kvinnorna drar av olika diskurser i sina berättelser samt hur det i sin tur positionerar olika subjekt. Det är med andra ord inte längre intressant vilken kvinna som gör vilken position, utan vilka positioner som konstrueras i kvinnans relation till entreprenörskapet och entreprenören. För att framhäva positionen snarare än individen tar den här analysen ett nytt analytiskt grepp. Det innebär att berättelsen, med inspiration från Holmberg (1993), går från att nämna enskilda kvinnor och/eller män vid namn, till att tala om kvinnan respektive mannen som *en person* i termer av hon/han, henne/honom, kvinnan/mannen. I framställningen av citaten har jag följaktligen valt att inte presentera kvinnorna med namn, eller ens hur många kvinnor som gör respektive position. Att inte ange namn och/eller antal kan kritiseras för att det bidrar till att tysta och osynliggöra kvinnorna. Vidare kan det uppfattas som ett försök till anonymisering, vilket inte är min intention. Vid det här laget känner vi

kvinnorna förhållandevis väl efter att ha tagit del av såväl personliga som kollektiva berättelser. I vissa fall kan vi därför relativt enkelt se vem det är som gör vilken position. Att inte skriva ut antal och namn har således inte främst med anonymiteten att göra. Det avser snarare belysa förskjutningen *från* individen *till* strukturen och möjliggöra en spegling av subjekten i kvinnornas berättelser med de subjekt som konstrueras i den normativa berättelsen om entreprenörskap. Det är följaktligen ytterligare en aspekt av entreprenörskap som skildras i jämförelse med nivå ett, som syftade till att låta kvinnornas enskilda röster komma till tals.

I den här analysen snuddar begreppen identitet och subjekt återigen vid varandra, likt i kapitel fyra. Jag vill därför påminna om hur jag förstår begreppen i relation till varandra. Subjekt och subjekspositioner är som jag tolkar dem *inte* kopplade till specifika individer, likt kvinnorna i studien, utan till hur olika människor positioneras i en viss struktur (diskurs/berättelse). Identitet å andra sidan handlar om vem, eller vilka vi "är" och hur vi med vårt språk knyter an till tillgängliga diskurser och konstruerar olika former av "jag" (Burr, 2015). För att belysa olika subjekspositioner krävs ett än tydligare fokus på språket. Med stöd av positioneringsanalysen arbetar jag i den här analysen betydligt närmare de ord och de uttryck som förekommer i kvinnornas skildringar. Citaten ges därför återigen ett större utrymme i den här delen. I de fall flera citat från olika kvinnor ger uttryck för ett liknande resonemang har jag valt att skriva ihop dem till ett citat. En sådan sammanskrivning markeras med följande två tecken //. Min avsikt är således att illustrera hur positioneringen *görs* genom att synliggöra de diskurser som kvinnorna knyter an till, förhandlar med och gör motstånd emot samt hur de genom berättelsen positionerar sig själva och den man de lever tillsammans med.

Fyra olika teman

Analysen av kvinnornas positionering visar på tvetydiga, mångbottnade och komplexa positioner som i vissa fall strider mot varandra, trots att de har skildrats av en och samma kvinna. Det är därför svårt att härleda en viss position till en viss berättelse och en specifik person, även om vissa berättelser har starkare inslag av en viss position än andra. Analysen är strukturerad efter fyra olika teman som har utvecklats i arbetet med det empiriska materialet: *upphöjande*, *efterföljande*, *anpassning* och *motstånd*. Dessa teman utgör framträdande uttryck för de positioner som tar form i kvinnornas berättelser, om än på lite olika sätt.

Upphöjande

Att leva i en entreprenöriell kultur innebär att det entreprenöriella subjektet har kommit att premieras framför andra, i termer av ett entreprenöriellt ideal (Bröckling, 2015, Ogbor, 2000). Här förknippas begreppet entreprenör dock fortfarande med stereotypa tankar kring maskulinitet (Ahl och Marlow, 2012), vilket också tydligt i mitt möte med kvinnan. Hon inleder vårt samtal genom att tala om sig själv och sin man utifrån färgerna: röd, gul och grön. Hennes resonemang bygger på Thomas Eriksons populärvetenskapliga bok *”Omgiven av idioter”*. Författaren kategoriserar med hjälp av färgerna röd, gul, grön och blå människor utifrån olika personlighetstyper. En specifik färg kopplas samman med en, eller flera, specifika egenskaper¹⁶.

”Nej men den här boken, där pratar han ju om olika färger på personligheter. De röda personerna är de som är ledare och de som driver och hittar på liksom och han är ju en typiskt röd person men han är också väldigt kombinerad med gul skulle jag nog säga som är liksom mer den här glada och lite i händelsernas centrum också (...) Så jag tror han är väl en kombination självklart, men absolut han är ju som entreprenör väldigt driftig och hittar på saker. (...) Men gröna personer är tråkiga och får ingenting gjort, de bara sitter som de där stanspullorna och gör vad de ska.”

I berättelsen positioneras han i kategorin av röda personer och tillskrivs egenskaper som ledare, driftig och påhittig. Han är även gul, en glad person som gillar att stå i centrum. Hans egenskaper likställs med att vara entreprenör och kan jämföras med McClelland (1961) resonemang kring att entreprenören besitter vissa specifika egenskaper som gör henne eller honom mer lämplig att driva företag än andra. Det innebär att andra egenskaper diskonteras i relation till det entreprenöriella idealet. Det är de gröna personerna, de tråkiga stanspullorna. Att vara en stanspulla refererar enligt henne till en form av ”back office” funktion som fanns på bankerna under 1980- och 1990-talet. Till skillnad från den röda, driftiga, påhittiga och ledande mannen får den gröna, administrativa, kvinnan ingenting gjort. Och det hon gör, gör hon enbart på rutin. Han är imponerande, driven, duktig och kunnig. Hon är olik honom.

¹⁶ Röda personer är de *Dominanta*: drivande, självständiga, tävlingslystna, viljestarka och ambitiösa. Men de kan också vara arroganta, aggressiva och egoistiska. Gula är de *Inspirerande*: entusiastiska, charmiga, spontana och kreativa. Men kan även vara själviska ytliga och mindre bra på att lyssna. Blåa är de med *Analytisk förmåga*: korrekta, försiktiga, logiska, metodiska och omsorgsfulla, samtidigt som de kan vara konservativa, perfektionistiska och pessimistiska. Gröna personer är de *Stabila*: de vänliga, pålitliga, tålmodiga och omtänksamma lagspelarna, men också de envisa oengagerade och konflikträdde (Erikson, 2016).

”Jag är ofta imponerad över honom och hans driv, det är jag. Och hur han kan det här, han kan ju det här jättebra. Han är ju jätteduktig. (...) Nej, men jag tycker han är duktig. Driven. Ja och det är olikt mig tycker jag också, man ser ju liksom olikheterna, jag är inte det där som han. Ja, nej, han är duktig, det tycker jag. // Så jag är väldigt så imponerad av att han vågar och att han kan så mycket. Jag förstår ju inte hälften av vad de pratar om när de lägger olika mallar för olika avtal och regler och förhållningssätt och, alltså allt möjligt, kollektivavtal och sånt, jag förstår inte hur de gör.”

Hans förmåga att arbeta hårt och driva företag är något som beundras av henne. Hon är stolt över vad han står för och det han gör, att han gör något ”specifikt” som inte ”vem som helst” kan göra. Hon berättar att han omnämns i tidningsartiklar, blir inbjuden till stora middagar, vinner priser och visas upp i olika sammanhang. Hon hade själv inte förstått att det var sån ”prestige” i det. I hennes positionering av honom är diskursen kring det manliga geniet tydligt närvarande. Han är en unik person som särskiljer sig från andra och han uppmärksammas och belönas i olika sammanhang för sitt hårda arbete och sina nyskapande idéer. När jag ber henne att nämna tre saker som hon förknippar med sin man och entreprenörskap lyfter hon fram egenskaper som: mod, visionär, uthållig och utveckla. Det är alla egenskaper som är maskulint kodade och återfinns i Berglunds (2007) sammanställning. Om vi resonerar i linje med entreprenörens motbild, som lades fram i kapitel två, innebär det att kvinnan skulle vara: feg snarare än modig, pragmatisk snarare än visionär, svag snarare än stark och imiterande snarare än utvecklande. Till skillnad från de vetenskapliga texter som Ahl (2002) och Berglund (2007) dekonstruerar är det här kvinnan själv som positionerar sig som en okunnig antites i relation till den entreprenöriella mannen.

Hennes berättelse producerar en kunskap som i likhet med (Ogbor, 2000) visar på hur det skapas en maktbalans mellan två olika grupper i samhället: entreprenören och den (feminina) andre. Det är en skildring som reproducerar och upprätthåller underordningen av kvinnan. En form av social hierarki som utgår från en vertikal organisering av samhället. I det här fallet den entreprenöriella mannen i relation till den administrativa kvinnan. Att hon bidrar till att upprätthålla hans överordnade position är ett fenomen kan liknas vid kvinnorna i Holmbergs (1993) studie. Där bidrar kvinnan till att konstruera och reproducera mannens överordning genom sitt sätt att agera och tala om sig själv och sina beteenden i relation till honom. I den här studien överordnas mannen dock inte för att han är man. Hon använder istället hans personliga och entreprenöriella egenskaper som uttryck för att upprätthålla hans position. Det är ett beteende som ligger i linje med hur Haavind (1985) menar att kvin-

nor i moderna par legitimerar sin underordning. Hans position som överordnad kan därmed upprätthållas genom att hänvisa till att han är entreprenör, snarare än att han är man.

Entreprenören positioneras dock inte enbart i relation till kvinnan, utan även i relation till andra män. Genom att knyta an till traditionellt maskulina subjekt i en, vad jag uppfattar, roll som ingenjör särskiljer hon även entreprenören från storindustrins inrutade verksamhet där entreprenören enligt Schumpeter (1934) har haft sin hemvist. Det framgår när jag frågar henne hur hon ser på entreprenörskap och hon med tydlig entusiasm utbrister:

”Åh, jag tycker att det är jättespännande! (...) Det måste finnas entreprenörer för annars händer det inget spännande, ABB är alldeles för fyrkantigt. (...) De män som har jobbat på ABB, de har jobbat 7 till 16, och så stämplar man ut och så är man färdig och så kommer man hem och så har man fem veckors semester och alltihop det här. Det är väldigt inrutat, du vet ju precis vad du får.”

ABB är ett världsomspännande industriföretag med rötter i Västerås, känt för sin ingenjörskonst inom elkraft och automationsteknik, branscher som historiskt har betraktats som maskulina. De män, inte kvinnor, som har arbetat på ABB positioneras i relation till entreprenören som oflexibla, strävsamma, pliktrogna och lojala. Entreprenören blir i den mening en fri individ, som förvisso aldrig blir färdig, men som inte behöver förhålla sig till specifika arbets- eller semestertider, utan kan leva ett liv där gränserna mellan arbetsliv och fritid är flytande. Att relatera till ABB som fyrkantigt och inrutat positionerar vidare entreprenören som fri i tanke och handling, där subjektet inte begränsas av rådande företagsstrukturer. Det tillåts istället vara kreativt på ett sätt som i jämförelse med industrin skapar spännande saker. Entreprenören ges därav en överordnad position i relation till ingenjören. Entreprenören positioneras följaktligen inte ”bara” som ett subjekt som överordnas kvinnan. Han ges även en överordnad position i relation till traditionellt maskulina subjekt vars egenskaper historiskt har hyllats för att driva samhällsutveckling och innovation framåt.

Efterföljande

Entreprenörskapet uppges vara något som har fascinerat henne redan som liten och hon beskriver hur hon från tidig ålder har en relation till fenomenet som sådant.

”Jag kan se tillbaka nu på entreprenörskap utifrån att jag har tyckt att det var jättespännande med uppfinningar. Ända sen jag

var liten när jag minns mjölkpaketet där det stod liksom om uppfinnartävlingar och hur jag skissade liksom på olika saker.”

När hon reflekterar över entreprenörskapet i relation till sitt eget liv ger hon uttryck för att hon sedan länge har varit en aktiv och innovativ medborgare. Hon har deltagit i tävlingar som under 1980- och 1990-talet får antas syfta till att uppmuntra kreativitet och uppfinningsrikedom hos den yngre delen av befolkningen genom att locka med olika priser. Skildringen synliggör hur hon redan som barn anammar det entreprenöriella jaget (Bröckling, 2015) och hur hon som vuxen är mån om att lyfta fram dessa egenskaper i berättelsen om sig själv. Hon positioneras i den mening som entreprenöriell, men beskriver inte sig själv som en entreprenör, utan hittar andra sätt att positionera sig i relation till entreprenörskapsdiskursen.

” Jag är ingen entreprenör, men att få jobba tillsammans med entreprenörer det tycker jag är spännande. Så jag har liksom hittat min egen roll där. (...) Där har jag på något sätt hittat... en jättespännande mix av beteendevetenskap och entreprenörskap som jag, som jag gillar (...) i den roll jag har nu som affärsutvecklare med fokus på entreprenöriella team. // Jag tycker att det är jättespännande, oerhört spännande. Det är lite så att jag använder mig av det på jobbet också, utifrån ett entreprenöriellt lärande, ett utforskande. Jag tycker att det är bra.”

Hon formar en berättelse som i första hand inte är affärsrelaterad och det handlar inte om att driva företag, utan om att med en bred kunskap om olika ”typer” av människor sätta samman team som gynnar entreprenöriell aktivitet. Det är en berättelse som synliggör hur hon genom att stödja entreprenörskap bidrar till samhällsnyttan, trots att hon själv inte är entreprenör, vilket även framgår av hur hon arbetar med att göra små barn mer entreprenöriella. På olika sätt verkar hon för att få ut det bästa av medborgarens entreprenöriella förmågor. Kvinnan gör entreprenörskap på ett sätt som hon upplever är förenligt med henne själv, sina kompetenser och intresseområden. Men också utifrån vad hon har lärt om sin roll i familjen. Positioneringen tycks vidare ske i linje med hur hon tidigare har positionerat honom sett till hans drivkraft, kompetens och mod. Hon går tillbaka till färgerna och personlighetstyperna och tar vid där hon avslutade sitt resonemang kring egenskaperna hos de gröna personerna.

”Ja, först när jag läste den där boken tänkte jag att jag är typiskt grön. Men gröna personer är tråkiga och får ingenting gjort, de bara sitter som de där stanspullorna och gör vad de ska. Men sån är jag ju inte heller utan jag är ju ganska driven också. Så jag skulle väl säga att jag har en del rött och grönt, mera grönt

då. Kanske en gnutta gult, men jag är inte blå, jag är inte noggrann på det viset. (...) Vi (min man och jag, min anm.) är ju väldigt lika i att vi tar väldigt snabba beslut.”

Den gröna person som hon inledningsvis identifierade sig med när hon läste boken var en personlighetstyp hon efter hand hade svårt att förlika sig med. Hon var väl inte en ”tråkig” person som på ett ineffektivt sätt agerade på andras initiativ? Genom berättelsen korrigeras den gröna bilden av henne och hon positionerar sig istället som en driftig kvinna som får saker gjort och tar snabba beslut, varav det sistnämnda är en egenskap som hon påtalar att hon delar med sin entreprenöriella man. Hon adderar därtill färgerna rött och gult till sin gröna bas. Det är samma färger som hon tidigare har tillskrivit den drivna och handlingskraftige individen, vilka hon i sin tur relaterar till som entreprenörer. Hennes berättelse visar hur kvinnan, i linje med vad Bröckling (2015) poängterar, tenderar att justera sitt beteende utifrån de normativa förväntningar som finns på subjektet i den rådande kulturen. Den nya positionen harmoniserar väl med vad Gill och Scharff (2011) beskriver som en ”ny femininitet” och som i likhet med Rottenbergs (2014) beskrivning kännetecknas av entreprenörskap. Hennes position förskjuts från att vara en grön och tråkig individ som inte får något gjort till att vara mer driven och entreprenöriell, med såväl röda som gula inslag. Hennes rörelse från en viss (grön) position i riktning mot en (röd/gul) annan illustrerar hur de olika subjekten värderas i hennes berättelse och belyser hur hon väljer att maskera de delar av sin identitet som faller utanför den gängse uppfattningen om vilka subjekt det är som bidrar till samhällsnyttan.

Anpassning

I det föregående kapitlet synliggörs hur hon genom en rad olika praktiker anpassar sig efter hans entreprenörskap. I den här avsnittet fördjupar jag mig i hur kvinnorna motiverar denna anpassning. I likhet med det förra kapitlet ska begreppet anpassning här förstås som en paraplyterm för de variationer av anpassningar som kvinnorna ger uttryck för, vilka sker på olika sätt och spänner över olika områden som: anpassning genom *det fria valet* samt genom *kontraktering*. Anpassning blir i den mening ett centralt begrepp som vi kan se på utifrån olika aspekter, beroende på vilken nivå i de parallella berättelserna vi befinner oss.

Genom det fria valet

I jämförelse med den äldre kvinnan har den yngre kvinnan vuxit upp i ett samhälle där normerna kring de traditionella könsrollerna har förändrats. Det är inte längre en självklarhet att mannen ska försörja familjen medan kvinnan tar hand om hem och barn. Tvärtom visar Nordenmark (2004) att det finns en

vedertagen uppfattning om att kvinnor och män ska dela lika på omsorg och försörjning. Den yngre kvinnan har i den mening en mer framträdande jämställdhetsdiskurs att positionera sig gentemot än den äldre kvinnan. När jag ber henne berätta vad entreprenörskapet har inneburit för henne återger hon att det har varit svårt att kombinera vissa yrken med sin mans entreprenörskap och att hon därför har valt att tacka nej till en del tjänster som hon har erbjudits för att hon ska få livspusslet att gå ihop.

”Jag skulle säga att det har inneburit en påverkan på vilka typer av jobb jag har valt. Alltså, jag har valt de jobben som jag har velat, jag är jätte, jag har al... jag har inte upplevt mig begränsad, men jag har fått frågor på jobb som jag har tackat nej till i tid för att jag inte har sett att vi kan kombinera både och. Den rollen jag har idag fick jag frågan om när min man drev de här två företagen och då sa jag att ”det kommer inte funka att vi har två personer med jobb som ändå kräver en viss typ av resor och kvällsarrangemang och såna saker”. Så, jag valde att tacka nej då. (...) Jag såg att det här är ett drömjobb, men det är inte rimligt att göra båda sakerna samtidigt. (...) Jag har anpassat mitt, mina val av jobb till yrken där jag kan styra mycket över min tid och där, men framförallt också kopplat till livspusslet där jag har, där vi har satt liksom hämtning och lämning utifrån hans, hans dagar där han har jobb.”

Ett liknande resonemang förs när hon berättar om sina möjligheter att vidareutbilda sig.

”Jag har ju inte plockat på mig en massa extra jobb eller extra utbildningar eller såna saker. Det har jag inte gjort, för det har jag inte kunnat göra i den här delen (...) Visst hade jag kunnat plocka på mig utbildningar och så, men jag valde att inte göra det, det hade blivit väldigt körigt och det hade inte blivit bra i det här. Så det är ett aktivt val i det här, men jag har inte gjort valet med en suck ”han ska bara”. (...) Så det är inte, så att jag har känt att jag får lov att stå tillbaka, så är det inte.”

Att få livspusslet att fungera och säkerställa att vardagen inte blir körig utan bra, är en uppgift som tillfaller henne och hon har valt att inte arbeta heltid för att minska hans stress och undvika att tillvaron blir pressad.

”Då kände jag att 90 (procent, min anm.) blir bättre, för då får jag ändå fördelen av att kunna gå lite tidigare och sådär. Så det är mitt eget val, men samtidigt så tycker nog han att det är väldigt bra. För han känner nog att det skulle bli lite stressigt om jag

jobbar 100. Ja, eller det kan bli lite mer pressat då. Men sen har ju jag börjat en ny tjänst på jobbet också, som vårdledare. Och det innebär att jag kommer att ha ett chefsansvar. Och det kanske också leder till att jag kanske inte är lika villig att kompromissa lika mycket, jag kommer ju inte vilja vabba då jämt.”

Hon har inget emot att han arbetar mertid och hon deltid och betonar att hennes känsla är hon inte har fått stå tillbaka, eller har upplevt sig begränsad samt att hennes val inte har skett med en suck eller känslan av att han tar för sig på hennes bekostnad. Framställan kan förstås som ett sätt att rättfärdiga hans entreprenörskap och förhålla sig till den diskurs som framhåller entreprenörskap som en positiv och utvecklande samhällskraft. Men det kan också tolkas som att hon söker en alternativ position genom att korrigera bilden av sig själv som anpasslig. Genom att visa på ambitionerna och ett utökat ansvar i sitt yrkesliv positionerar hon sig som kompetent och eftertraktad av andra samtidigt som hon visar ett inre driv att utvecklas i sin profession. Det är en positionering som knyter an till den postfeministiska diskursen, där valet att anta en mer ”traditionell” roll står henne fritt, i en kultur där den framgångsrika och frigjorda livsstilen premieras och förstärks (Lewis, 2014). Berättelsen skildrar hur hon slits mellan två konkurrerande diskurser, där hon å ena sidan förväntas positionera sig i relation till de ”konservativa” genus- och familjevärdena, å andra sidan förväntas frigöra sig från dem genom att skapa en egen karriär. Ett fenomen som av McRobbie (2009) beskrivs som ”double entanglement”. Trots att valet att stå tillbaka beskrivs som fritt, tenderar hon att välja annorlunda när förutsättningarna förändras i samband med att han säljer sitt företag.

”När han sålde företaget så var han ju hemma och då sa han, ”nu tar jag allt det här”. Han städade, han fixade, han lagade mat, så under två års tid så gjorde jag inget av detta. (...) Då tror jag att jag mer eller mindre har bott på högskolan, så då har jag pluggat. // Sen när han lämnade det (företaget, min anm.), då klev jag in i den drömroll jag har nu.”

Det kan tolkas som ett givande och tagande i parrelationen, där hon och han turas om att utvecklas i yrkeslivet medan den andra tar ett större ansvar för hemmet. Men det visar också att hon väljer annorlunda än när hennes val formuleras som fritt. Berättelsen visar i likhet med Haavid (1982, 1985) att hon, utifrån att en hierarkisk ordning mellan kvinnor och män anses illegitim, konstruerar ett narrativ för att dölja maktasymmetrin i förhållande till entreprenören. Hon hindras här inte av sin man, utan är fri att göra som hon vill, varpå underordningen framstår som självald. När han däremot väljer att sälja sitt företag, anpassar hon sig efter hans val genom att bosätta sig på högskolan och tacka ja till sitt drömjobb. Familjelivet kan på så sätt skildras på ett sätt

som ligger i linje med de rådande normerna kring jämställdhet, där hon likt Bäck-Wiklund och Bergsten (1997) visar, formar ett sätt att positionera sig själv och sin man som döljer de praktiska handlingar som tenderar att vara könskodade. Anpassningen ikläds istället skepnaden av ett fritt val, snarare än att framträda som begränsande för den samtida och frigjorda kvinnan. Entreprenörskapets ställning kan med hjälp av hennes berättelse upprätthållas. Och kvinnan kan fortsätta att vara "fri".

Genom kontraktering

Hon är en person som uppfattar sig själv som jämställd och upplevde att det var märkligt att bli intervjuad i egenskap av att vara någons fru. Men under vårt möte kom hon att reflektera över att hon och han nog inte har det så jämställt som de kanske önskar eftersom hon har fått ta ett större ansvar för hem och barn. Ett ansvar hon talar om i termer av ett kontrakt mellan sig själv och sin man.

"Jag tror inte att han är så medveten om det här kontraktet som jag är. Han vet om att vi har en deal om att jag är hemma mer och sköter mer. Men jag tror inte att han skulle säga kontrakt. Det här är nog mer en verklighet. Jag nämner kanske ibland att "Hur länge?" sådär. Men jag tror inte att han tänker på det som en tidsbegränsning, jag tror inte att han tänker så."

I hennes berättelse framställs anpassning inte som ett fritt val, det är snarare en uppgörelse hon har med honom för att möjliggöra entreprenörskapet. Anpassningen skildras som ett nödvändigt ont för att livet i en entreprenöriell relation ska gå ihop. Hennes uppgörelse med honom kan beskrivas som en form av socialt kontrakt mellan två individer. För honom innebär det att han får mer tid över till att driva upp sitt företag och mindre tid för familjen. För henne att hon får mer tid med familjen samt en reducerad inkomst och pension eftersom hon har gått ned i arbetstid och vabbar barnen när de är sjuka. Det kan förstås som en överenskommelse i det kontraktsamhälle som Bröckling (2015) menar präglar en entreprenöriell kultur. I kontraktssamhället verkar vi alla för att optimera kontraktets ekonomiska utformning, även i relationer som är av mer privat och social karaktär. I det här läget kan omvandlingen av det sociala uppfattas som en enkelriktad transaktion där hon ger honom av sin tid, utan att vid tidpunkten få något tillbaka. Det är också den handling som utgör den främsta skillnaden mellan det ekonomiska och sociala kontraktet (Blau, 2017). Men när jag frågar henne om de är gifta svarar hon ja och berättar att entreprenörskapet varit en bidragande orsak till varför det var viktigt för henne att giftermålet blev av.

”Det kände jag faktiskt tydligt, att jag ville verkligen göra det. Det var nog faktiskt företagsgrejen. Jag kände att lägger vi ned så mycket tid tillsammans på det här, och på livet i stort, så känner jag att jag vill faktiskt att vi ska vara gifta. För då känner jag att vi delar lika på det som är.”

Äktenskapet innebär enligt henne att de delar lika på det som är och kan ur det avseendet ses som en form av ”motkontrakt” som syftar till att reglera och jämna ut maktbalansen som den initiala uppgörelsen förde med sig. Giftermålet innebär därmed att det sker en transaktion. Hennes reducerade inkomst och pension utväxlas mot en tryggare framtid där hennes insatser kan få ett ekonomiskt värde i det fall företaget går bra. Det finns därmed ett juridiskt kontrakt som justerar de gemensamma tillgångarna, likväl som företagets eventuella avkastning. Vilken de båda har arbetat för att realisera. Om än på lite olika sätt.

Vidare ger hon på ett lite skämtsamt sätt uttryck för att han får kompensera de inkomst- och pensionsbortfall som följer av en sådan uppdelning genom att avsätta pengar till hennes pension.

”Jag brukar ju skoja och säga det ibland att ”jag uppoffrar mig här för att du ska kunna göra det här, så du får betala min pension sen.” (...) Jag tänker att vi liksom gifter oss för att trygga upp det liksom.”

Även om hon i det här sammanhanget skämtar om pensionsavsättningarna är det något hon återkommer till vid upprepade tillfällen under vårt möte, vilket kan uppfattas som att det är något som är viktigt för henne. Om hon ”uppoffrar” sig för företaget, vill hon ha ett ekonomiskt utbyte av det. En transaktion. Hon och han gifte sig för två år sedan, där en av anledningarna var att trygga upp den ekonomiska situationen för henne. Den anpassning hennes berättelser ger uttryck för synliggör följaktligen hur hon positionerar sig genom kontraktering, där hennes bidrag till entreprenörskapet utväxlas mot ett framtida (eventuellt) ekonomiskt värde. Inte för att i första hand kunna göra en ekonomisk vinning, utan för att undvika att själv gå med förlust.

Motstånd

Trots att entreprenören tillskrivs en upphöjd position när hon pratar om sig själv i relation till honom är det flera kvinnor som positionerar sig genom att göra motstånd mot entreprenörskapet och det utrymme det kan komma att ta i deras liv. Vilket visar på komplexiteten och motsägelsefullheten i kvinnornas positioner. Men hon positionerar sig inte bara genom att göra motstånd mot entreprenörskapet, utan även mot att kvinnan och mannen hela tiden förväntas

vara så jämställda. I det här avsnittet visar jag hur kvinnorna positionerar sig genom att göra motstånd mot entreprenörskap och mot jämställdhet.

Mot entreprenörskap

Det finns idag en tydlig trend i att framställa entreprenörskap som en positiv samhällskraft inom såväl media (Nicholson och Anderson, 2005) som i policytexter (Ahl och Nelson, 2015). Bilden av entreprenörskap som ett attraktivt yrkesval (Ager, 2016) är dock något som ifrågasätts av henne, likväl som vilket utrymme entreprenörskapet ska få ta i hennes liv. Motståndet illustreras här genom utdrag som representerar olika tidpunkter i den entreprenöriella processen. Det sker initialt när han för entreprenörskap på tal, därefter när han är i färd med att starta upp företaget samt i takt med att hennes smärtröskel för anpassning sjunker och det går ut över hennes egen karriär. Motståndet tar sig följaktligen uttryck på ett varierande sätt, beroende på var i den entreprenöriella processen hon befinner sig.

Hon är till att börja med inte överförtjust när han kommer hem och berättar att han överväger att starta företag och hon inser att entreprenörskapet kan komma att flytta in i deras liv.

*”Han hade pratat om att starta eget tidigare, men... jag var emot det därför att jag tänkte att nu kommer han få jobba ihjäl sig (...)
Jag har i mitt arbete varit ute på jättemånga små arbetsplatser och tittat hur det kan vara om det inte går så bra, där ägaren sliter precis lika hårt som de som är anställda och det går inge bra. // Mitt svar var inte ett klockrent rungande ”japp oh vad kul.””*

För henne innebär entreprenörskapet hårt arbete. Hennes pappa är en av de män som drev företag när hon växte upp och hon är väl medveten om vad som krävs för att få ett företag att ”flyta” och ”snurra igång”. Det handlar om minst ”fem hundår”, för både henne och honom. Hon illustrerar även sin uppfattning om att det är många företagare som har det svårt genom att relatera till sin yrkeserfarenhet. Entreprenörskapet tycks ur det avseendet inte tilltala kvinnan, utan framstår som mer eller mindre ofrivilligt, och hon positionerar sig här genom att göra motstånd gentemot sin mans tanke på att starta företag. Hennes position ger i första hand uttryck för att hon utifrån sin yrkesroll värnar hans arbetsvillkor, men hon tycks utifrån sin erfarenhet även värna sin egen tillvaro. Redan på ett tidigt plan var hon tydlig med honom:

”Det är okej att du startar, men det betyder inte att jag tar allt hemma. Vi delar fortfarande på barn och hem och allt sånt där. Så du kommer inte att få det lättare, jag kommer inte att ta över det åt dig, även om jag har utrymmet för det.”

Markeringen visar att det finns en föreställning om att entreprenörskapet ska kräva mer tid av hennes man än vad hans tidigare anställningar har gjort. Det är tid som hon själv inte är villig att kompensera för i relation till hemmet och barnen. Att driva företag är i hennes ögon inte en giltig orsak till att den ena tar ett större ansvar än den andre i hemmet. Att låta jämställdheten stå tillbaka för entreprenörskapet framstår därför inte som ett alternativ, åtminstone inte över en längre period.

”Om jag inte känner att jag investerar, att jag inte ger så mycket av mig, då kan han ju hålla på hur länge han vill, tänker jag, egentligen. Då är det ju bara hans egen karriär det handlar om, om han vill satsa på något annat eller inte. Men så länge jag är med och liksom supportar det här så hårt, då känner jag att då får vi ha en gräns för hur länge jag gör det.”

Om entreprenörskapet enbart påverkar hans egen karriär, då finns det ingen gräns för hur länge han kan hålla på. Men om hon ska investera av sig själv och supporta företagsstarten så hårt, då behöver det finnas en gräns för hur länge hon ska göra det. För mellan raderna framgår det att det inte bara är hans karriär det handlar om. Det är även hennes egen. Entreprenörskapet kan följaktligen ske med måtta, hon vill inte behöva offra för mycket av sig själv, eller att han ska lägga all sin tid på arbete. Genom att knyta an till jämställdhetsdiskursen positionerar hon sig genom att göra motstånd mot entreprenörskapet som kan inskränka hennes frihet och möjligheter att avancera i yrkeslivet samtidigt som det i högre utsträckning riskerar att förpassa henne till en roll som traditionellt har varit kvinnans. En roll hon tycks benägen att göra sig fri från. Ibland protesterar hon rakt ut när han kommer med nya idéer.

”Ja, det har väl varit mycket ältande om den här investeringen, kan det vara fem, sex, sju år. Man får också hela tiden propåer om att köpa det och köpa det och då säger jag ”neej” (...) Så fort det kommer ropar vi ”nej” och Hampus också, it-chefen, ropar ”neej.””

Hon vill inte ha mer entreprenörskap i sitt liv att förhålla sig till. Han har dock försökt att få henne att acceptera entreprenörskapets villkor genom att skriva under ett kontrakt där hon lovar att ha överseende med att han glömmar, utblir eller inte har möjlighet att delta på aktiviteter som är viktiga för henne. Något som för henne är helt uteslutet att inordna sig efter.

”Men jag skulle inte vilja ha någon form av kontrakt för jag tror att man måste kunna förstå varandra utan att ha någonting på papper.”

Hon vill inte ha ett kontrakt uppträck i ansiktet så fort hon inte accepterar att företaget får gå före saker som är viktiga för henne och tänker därför inte låta ett papper friskriva entreprenörskapet och honom helt från den sociala dimensionen av deras relation. Hon gör motstånd.

Mot jämställdhet

När vi pratar om förutsättningarna för att lyckas med ett entreprenörskap ger den äldre kvinnan uttryck för det problematiska med vår samtida syn på att leva i en jämställd relation. Hon lyfter särskilt fram förväntningarna på att hon och han ska dela på ansvaret för såväl försörjning som hushållet och berättar om människor i hennes bekantskapskrets som har separerat på grund av en sådan ”millimeterrättvisa”.

”Vi har väl också folk i bekantskapskretsen som har skilt sig för att den där millimeterrättvisan inte finns liksom. ”Jag tog ut soporna igår, nu är det din tur, det är din tur att byta blöja” och allt vad det är liksom, men det, det skulle inte funka... i ett entreprenörförhållande.”

Jämställdhet skulle inte funka i ett entreprenörförhållande. Hon säger det på ett sätt som låter oss förstå att deras bekanta inte är i en relation där någon av parterna är entreprenör. Med sin berättelse gör hon skillnad på två olika former av relationer: relationer *med* en entreprenör och relationer *utan* en entreprenör. I en relation med en entreprenör går det inte att ställa krav på absolut jämställdhet och förhållandet avviker från andra relationer i termer av att det inte går att göra en grej av småsaker. Människor som anser att det bör finnas en rättvis ordning i en relation skildras som en slags formalist, som bryr sig om obetydligheter som blöjor och sopor. Ett förhållande med en entreprenör kan inte fungera på sådana premisser. Om entreprenörskapet ska ges förutsättningar att lyckas, behöver jämställdheten stå tillbaka. Hon ger uttryck för sin position redan i vår inledande kontakt när jag mailade och berättade att jag var intresserad av hennes erfarenheter av livet tillsammans med en entreprenör. Hennes svar var kort och koncist.

”Ska man lyckas måste förståelse finnas från partnern, jämställdhet i förhållandet funkar inte.”

För att lyckas som entreprenör, kan relationen inte vara jämställd. Hennes svar skildrar en direkt spänning mellan två olika diskurser, entreprenörskapsdiskursen och jämställdhetsdiskursen. Hon utvecklar sitt resonemang under vårt möte och menar att det skulle vara enklare och innebära mindre friktion om entreprenörskapet separerades från dagishämtningar på ett mer traditionellt

sätt. Med ett traditionellt sätt avser hon att kvinnor i högre utsträckning ansvarar för hem och barn medan mannen ges utrymme att vara entreprenör. Hon finner själv inte en sådan uppdelning problematisk, men påpekar samtidigt att det kan vara en generationsfråga och reflekterar kring att kvinnor i den yngre generationerna kanske inte tar hand om hem och barn med samma ”glädje” som hon har gjort. Hon positionerar sig följaktligen genom att göra motstånd mot en snäv jämställdhet. Jämställdhet skildras här som ett omöjligt projekt som hon berättar om på följande sätt:

”Att bägge ska göra karriärer, det ska vara så jämställt att det blir ojämnställt. Jämställdhet, då ska man kunna göra samma saker samtidigt och det kan man inte. Faktiskt.”

Kvinnan ställer sig främmande inför att hon och han ska kunna göra karriär samtidigt. Hennes resonemang kan tolkas som att det här med jämställdhet har gått över styr. Att det idag finns en stor orimlighet i den postfeministiska diskursen som omger den moderna kvinnan. I likhet med Faludi (1991/2006) uppstår här en reaktion mot feminism. Det sker genom att påpeka det orimliga i att den moderna kvinnan ska jonglera den egna karriären och samtidigt vara jämställd sin man när det kommer till ansvaret för hem och barn. Så jämställt att det hela blir ojämnställt. För hon och hennes man såg det annorlunda ut. Han gjorde karriär medan hon arbetade i hemmet.

”När han har haft butikerna, men mitt jobb, för jag har ju sett det som ett jobb någonstans, är ju att se till att det andra funkar (...) Det är jag som har fått pyssla om hemma, så har det varit och jag har inte tyckt att det har varit konstigt på något vis.”

Det kan ses som en historiskt traditionell uppdelning mellan vad som har ansetts vara kvinnliga respektive manliga arbetsuppgifter och för henne har det inte varit ”konstigt på något vis”. Att se det omhändertagande som ett jobb, snarare än ett kall, kan tolkas som ett sätt att legitimera sitt ansvar och samtidigt skapa en form av jämställdhet i relationen mellan sig själv och sin man. Hennes berättelse kan därmed förstås utifrån att ett framgångsrikt entreprenörskap bygger på en given uppdelning av vad som traditionellt har definierats som kvinnliga respektive manliga ansvarsområden. Istället för att sträva efter att uppnå millimeterrättvisa och jämställdhet använder hon sin berättelse för att forma en diskurs kring ömsesidig respekt och lika värde för att legitimera den ojämnställdhet som finns i deras relation (Bäck-Wiklund och Bergsten, 1997). Genom att framställa de rådande samhällsnormerna kring jämställdhet som ett orimligt och omöjligt projekt, framstår hennes position inte som utnyttjad. Det är snarare samhällets syn på jämställdhet som skev. Ord som gör ett direkt motstånd mot de rådande jämställdhetsnormerna.

När vi ser till hur kvinnorna positionerar sig genom att göra motstånd mot entreprenörskap och jämställdhet är det i första hand de äldre kvinnorna som gör motstånd mot jämställdhet, medan de yngre kvinnorna gör motstånd mot entreprenörskapet. De äldre kvinnornas motstånd manifesteras genom att framställa jämställdhetsdiskursen som orimlig medan de yngre kvinnorna ger uttryck för att entreprenörskapsdiskursen hämmar jämställdhet i termer av deras egen tid och karriär. Bland de yngre kvinnorna balanserar flera å ena sidan de liberalfeministiska värderingarna å andra sidan de postfeministiska. Samtidigt som hon ska vara kollektiv i det privata förväntas hon även vara individuell i det publika genom att identifiera och utforska samtida valmöjligheter i egenskap av sitt entreprenöriella jag. Det synliggör på ett tydligt sätt hur kvinnor av olika tid använder sig av olika diskurser när det positionerar sig själv i skärningspunkten mellan entreprenörskap och jämställdhet för att kunna rättfärdiga sina val och sin position i relation till den, vid tidpunkten, rådande samhällskulturen. Det kan också hjälpa oss att förstå varför berättelser om entreprenörskap, den positiva och utvecklande samhällskraften som är viktig att stödja, och jämställdhet, den vedertagna uppfattningen om att män och kvinnor ska dela lika på omsorg och försörjning, idag inte är helt enkla att förena med varandra.

Övergripande tolkning: När samlaren intar en jagande position

I det här kapitlet har jag sökt synliggöra mer subtila maktmekanismer genom att arbeta närmare strukturerna i kvinnornas berättelser. Analysen har varit betydelsefull för att studera inte bara *vad* kvinnorna berättar om sitt liv, det vill säga innehållet i berättelserna som skildras i föregående kapitel, utan även *hur* kvinnorna berättar om det. Vilka diskurser knyter de an till i sina berättelser? Vilket språk finns tillgängligt och vilka ord använder de sig av när det berättar om sina erfarenheter och praktiker? I kapitel nio skildrar kvinnorna hur de tillsammans med sin man är högst delaktiga i den entreprenöriella processen och visar hur svårt ett entreprenörskap kan vara att genomföra utan deras specifika – och samlande – praktik. Trots det är hon helt osynliggjord, för att inte säga tystad. Det ser vi både inom vetenskapen och i policyreformerna. Vi ser det också i den här avhandlingen när jag ombeds gå via två män för att få samtala med kvinnan och i hälften av fallen inte når fram till henne. Det föranleder den viktiga frågan: *hur* kan kvinnorna berätta om sitt liv? I ett sammanhang där de inte ges något utrymme? På ett sätt som gör det begripligt för andra såväl som för dem själva? Jag använder den här analysens övergripande tolkning för att belysa just detta.

I den föregående analysen skildrar kvinnan en samlande praktik där hon på ett aktivt sätt bidrar för att möjliggöra jakten. När språket nu ges ett större

utrymme och granskas mer i detalj ser vi hur entreprenörens egenskaper i form av driv, kreativitet, kunskap och uniktet ger honom en upphöjd position i relation till henne. Samtidigt söker hon en efterföljande position genom att lyfta fram sina egna entreprenöriella egenskaper. Vi ser det till exempel i hur hon närmar sig hans röda och gula färgskala samt i hur hon berättar om sitt deltagande i uppfinnartävlingar som liten, eller i hennes sätt att relatera till den entreprenöriella praktiken i sitt yrkesliv. Vidare ser vi hur hon positionerar sin anpassning i termer av ett ”fritt” val och en ”kontraktering”, vilket är två av den entreprenöriella kulturens främsta karaktärsdrag (Bröckling, 2015). I dessa positioner synliggörs hur kvinnan genom ett visst språk skapar sin egen underordning och befäster sin position som den andre i relation till entreprenören. Här är den normativa berättelsen om entreprenörskap inte bara framträdande, den förefaller även begränsa kvinnans språkutrymme när de olika positionerna görs. Det är en begränsning som tar sig uttryck när kvinnan som ett subjekt med en samlande praktik, söker identifiera sig med en jagande position genom att upphöja det entreprenöriella subjektet och positionera sig som efterföljande. Med andra ord framställs kvinnans samlande praktik utifrån en jagande rationalitet. Med språket kan hon följaktligen positionera sig som något annat. Ett jagande och eftersträvansvärt subjekt som i policyreformerna framställs som något betydligt mer positivt än det samlande. Diskrepansen mellan den samlande praktiken och den jagande positionen visar inte bara hur framträdande vissa diskurser är i vår kultur när vi ska presentera oss själva. Det visar även hur vissa strukturer är inlätade i det sociala språk som en specifik kultur inrymmer. Jägarsamhället reproduceras i den mening genom vårt språk, de ord och de narrativ vi använder oss av när vi berättar om oss själva och andra.

När kvinnorna ska berätta om sig själva och sin praktik använder de således entreprenörskapets språk för att göra sina erfarenheter begripliga (Fricker, 2018). Samtidigt är det viktigt att påminna sig om att kvinnan berättar från en position där hon utmanas att tala om entreprenörskap. Hon är dock ombedd att tala om det utifrån sina egna erfarenheter. När hon talar om en samlande praktik utifrån en jagande rationalitet kan hennes sätt att berätta om sitt liv förstås som en imitation av mannens. Den mest framgångsrika strategin för att göra sin röst hörd i det offentliga samtalet (Beards, 2019). Det kan tolkas som att kvinnornas sociala språk inte inrymmer deras erfarenheter, där det uppstår ett gap mellan deras praktik och deras språk. Hon kan ur det avseendet inte ta en position med sin egen röst. Det visar på svårigheten i att utveckla ett språk för sin position, samtidigt som det belyser vikten av att skapa ett språk där kvinnorna inte behöver imitera entreprenörskapetsdiskursen för att berätta om sig själva och sitt liv. I synnerhet då hennes imitation riskerar att förstärka diskursen ytterligare, parallellt med att den samlande kvinnans erfarenheter blir än mer tysta(de).

11. Diskussion och implikationer

Den här avhandlingen började med en vandring i Kopparlunden, en fysisk plats i centrala Västerås känd för entreprenörskap, företagande och innovationskraft. Låt oss därför återvända till dess gränder och föra en diskussion om vilka praktiker som här ges utrymme samt vem eller vilka det är som tillskrivit entreprenörskap dess betydelse. När jag från Kopparlundens centrum blickade ut över entreprenörskapslitteraturens olika fält blev det tydligt att den samlande kvinnan på ett varierande sätt har marginaliserats och tystats. Litteraturen utgår idag från en jagande rationalitet där det finns en förhållandevis god kunskap om vad som utspelar sig *innanför* det gamla industriområdets stora järngrindar. Vilka är det som driver företag här? Inom vilka branscher? Hur kan dessa företag utvecklas? Hur kan vi öka förutsättningarna för den jagande kvinnan i området? Kunskapen om vad som händer *utanför* det avgränsade området, som till exempel i hemmet och det privata, för att möjliggöra all denna aktivitet har däremot överskuggats av andra intressen. Detta kanske inte framstår som särskilt märkligt. Men i takt med att formuleringar om att den tillväxt som genereras i de röda tegelbyggnaderna inte bara ska vara ekonomisk, utan även socialt hållbar, ökar också kraven på jämställdheten i detta arbete. I den här avhandlingen har jag med hjälp av feministisk teori och narrativ metod därför sökt öppna de svarta järngrindarna på ”vid gavel” i syfte att synliggöra de praktiker och subjekt som hör entreprenörskapet till, men som idag marginaliseras och tystats.

I den här studien har jag (metaforiskt uttryckt) visat att jämställdhet endast omfattar de personer som arbetar i Kopparlunden – det jagande folket – medan det samlande folket som arbetar utanför området exkluderas. Det framstår om en något ojämlig form av jämställdhet. Kanske är det också därför jag under min forskningsprocess vid upprepade tillfällen har mötts av frågan:

”Livet för de kvinnor du studerar kan inte ju skilja sig så mycket från de som lever tillsammans med någon som arbetar hårt på högre chefspositioner, vad menar du är skillnaden?”

Jag tolkar denna fråga som en underliggande undran. Kan (o)jämställdhet vara ojämlig kvinnor emellan, om situationen ändå ter sig relativt lika? Om jag ska försöka ge ett svar på den frågan så ser vi i den entreprenöriella kulturen flera likheter mellan entreprenören och många andra ”entreprenöriella jag”. Även om entreprenören tar plats som den ytterst entreprenöriella människan, har det

entreprenöriella idealet kommit att genomsyra även andra områden, som livet i stort, men också arbetsvillkor och karriärvägar. Med en sådan syn på människan kan även läkare, storbolagsdirektörer och i viss mån politiker, som förväntas avsätta mycket tid åt sitt arbete som i sin tur genererar en relativt god inkomst, inkluderas i logiken ”innanför grindarna”. De har med andra ord stora likheter med jägaren. För att knyta an till den återkommande frågan ovan, tror jag även att praktiken för de samlande subjekten kan vara väldigt lika. Likväl har Sverige statligt subventionerad äldreomsorg och barnomsorg samt RUT och ROT. En stor del av de praktiker som rör hemmet, det mellanmänskliga och relationella lejer vi följaktligen bort för att kunna vara mer transaktionella och entreprenöriella subjekt. Vi ser således hur familjen som institution, i en svensk kontext, ges mindre vikt där vi istället förlitar oss på staten för att kunna förverkliga oss själva (Berggren och Trägårdh, 2006). I en kultur där medborgaren förväntas sträva efter självförverkligande på det yrkesmässiga planet kan det vara värt att reflektera över vad det är vi inte kan köpa oss fria från på det privata planet för att möjliggöra en sådan aktivitet. Jägar- och samlarmetaforen kan ur det avseendet användas för att belysa inte bara den entreprenöriella relationen, utan även fler områden inom den entreprenöriella kulturen.

Även om de samlande praktikerna kan beskrivas som mer lika än olika, finns det ett par områden där de skiljer sig åt. Utan att påstå att jämställdhet *inte* kan vara ojämlig mellan olika grupper, vill jag belysa ett par uppenbara skillnader mellan kvinnorna i studien och de kvinnor som lever tillsammans med en man som gör mer ’traditionell karriär’. Jag finner det viktigt att påminna sig om detta i det här skedet. *För det första* är ett entreprenörskap, som det definieras inom ramen för den här studien, ofta förknippat med risk (Rees och Shah, 1986, Stewart et al., 1999, Ekelund et al., 2005) och inte sällan belånas privata tillgångar för att kunna driva upp verksamheten (Astebro och Bernhardt, 2003, Basu och Parker, 2001, Haynes och Avery, 1996, Haynes et al., 1998, Kao, 1989). Det är en risk som kvinnorna många gånger delar med sin man, då tillgångarna som belånas inte sällan är gemensamma. *För det andra* kan det ta år innan det finns utrymme för ersättning eller avkastning (Shane, 2008, Hughes, 2005). Det fordrar enligt kvinnornas berättelser att hennes inkomst täcker familjens löpande kostnader, medan mannen använder sin för att bygga upp företaget. Vid en traditionell anställning ser vi normalt inte en avsaknad av inkomst som innebär att partnerns lön behöver avsättas för att försörja familjen. *För det tredje* driver den svenska staten en politik som *uppmuntrar* ett entreprenöriellt beteende. Som framgår av kvinnornas berättelser är det ett beteende som i högre grad tycks skapa en ojämnställd relation mellan entreprenören och partnern vilket i första hand synliggörs i hur föräldraledigheten tas ut, men också i hennes sätt att frigöra mannens tid för företaget. Att

kvinnan har en mer ”traditionell” roll än mannen är ur ett jämställdhetsperspektiv inte anmärkningsvärt i sig. Det anmärkningsvärda ligger snarare i att många män – med statens och kvinnans stöd – kan bygga upp ett företag där kvinnans insatser och villkor diskonteras och lämnas *helt* oproblematiserade i de reformer som syftar till att stödja ekonomisk tillväxt *och* jämställdhet.

Hur vi uppfattar och konstruerar entreprenörskap och genus kan följaktligen få konsekvenser för såväl enskilda människor som samhället som sådant. Genom att lyfta fram de parallella berättelserna har jag problematiserat de sanningar om entreprenörskap vi tar för givet och visat att de inte alltid stämmer överens med vardagen. Jag har även synliggjort hur den normativa berättelsen kan påverka människors liv. I det här kapitlet speglar jag så avslutningsvis dessa berättelser vi varandra. Jag diskuterar även den epistemiska och strukturella orättvisan samt behandlar implikationer för såväl forskningen som kvinnorna och det svenska innovationssystemet.

Narrativa konstruktioner av entreprenörskap och genus

När vi betraktar de normativa och de parallella berättelserna i relation till varandra är det svårt att bortse från den diskrepansen som framträder mellan dem. I policyreformerna praktiseras entreprenöriell handling av en individ i det publika, där jämställdhet är en fråga mellan kvinnor och män som driver företag. I kvinnornas berättelser praktiseras entreprenöriell handling i det privata, av ett kollektiv, där jämställdhet är en fråga mellan kvinnan och den företagande mannen. I den här studien har jag visat att en aspekt har givits ett mer omfattande utrymme än den andra. Det är policyberättelsen. Vissa forskare skulle beskriva det som ett ”gap” mellan berättelserna, vilket kan förstås som att de pågår en strid mellan olika berättelser och därmed även mellan olika former av kollektivt meningsskapande (Kornberger et al., 2006). Mot bakgrund av att genus och entreprenörskap med få undantag har studerats utifrån den företagande kvinnans position samtidigt som företagsamma kvinnor inom andra områden har tystats, är det på kollektiv nivå svårt att tala om det som en strid. Det sker snarare på ett sätt som gör den samlande praktiken tyst, dold och för givet tagen. Jag vill därför inte beskriva diskrepansen som ett gap, utan förstår den i linje med Asplund (1970) som olika aspekter av entreprenörskap. Som vi minns från Asplunds (1991) fixeringsbild av de två kvinnorna i kapitel fyra innebär det att vi har lättare att förstå den bild som skissas upp i policyreformerna. Medan ”den andra” bilden kan framstå som smått obegriplig. Att den samlande kvinnans motiv blir mindre framträdande kan förstås som en brist i de kollektiva tolkningsresurserna, alternativt som att de personer som vittnar om dess motiv ges en allt för låg grad av trovärdighet (Fricker, 2018).

När jag talar om kvinnornas berättelser i avhandlingens tidigare kapitel talar jag om dem som parallella, i plural. Det anspelar på att det finns berättelser

som löper sida vid sida med entreprenörskapets normativa berättelse. Illustrationen har varit viktig för att belysa att entreprenörskap inte bara kan betyda *en sak*, utan *flera*, beroende på vem eller vilka vi väljer att ge ordet och vår uppmärksamhet. När vi nu har lyssnat till kvinnorna hör vi att deras berättelser och praktiker har många gemensamma drag. I relation till varandra framstår de inte längre som parallella. För att möjliggöra en spegling av kvinnornas berättelser i den normativa berättelsen vill jag därför ta ett nytt grepp om konceptet parallella. Istället för att tala om berättelsen i plural, vill jag tala om den i singular. Som *en* parallell berättelse. Det är också i denna riktning analyserna i kapitel nio och tio drar. Utan att förringa kvinnornas individuella röster och erfarenheter så finns det i deras skildringar en gemensam berättelse. En parallell berättelse. Genom att göra berättelsen parallell frångår jag tanken på att kvinnornas berättelser löper vid sidan av varandra. Att föra dem samman gör berättelsen mer kollektiv och resistent. I linje med Bojes (2001) resonemang handlar det om att samla de fragmenterade, icke-linjära och marginaliserade rösterna och uppnå ett *kollektivt* meningsskapande. Den parallella berättelsen utgörs följaktligen inte av en röst. Den utgörs av flera röster, som när de vittnar, vittnar om liknande erfarenheter och praktiker. Först när meningsskapandet når en kollektiv nivå kan berättelserna tillskrivas en viss legitimitet och konkurrera om utrymmet i entreprenörskapets diskurs genom att problematisera och rekonstruera den normativa berättelsens betydelse (Boje, 2001).

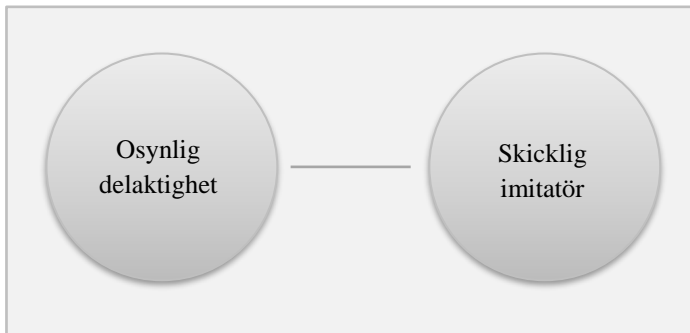
Utifrån empirin och speglingen av de två berättelserna har jag initialt identifierat fyra konstruktioner av entreprenörskap och genus som har en tydlig förankring i entreprenörskapets normativa och parallella berättelse: *Osynlig delaktighet* och *Den skickliga imitatören* samt *En villkorad jämställdhet* och *Den dubbla underordningen*. Jag har valt att skriva ut dessa fyra konstruktioner i par om två för att visa att de hör samman med varandra. I relation till osynlig delaktighet ser vi den skickliga imitatören, likväl som vi ser den dubbla underordningen i relation till den villkorade jämställdheten. Det finns med andra ord ett samband mellan dem och de kan ses som ömsesidiga i den mening att de kan förstärka eller göra varandra svagare. Konstruktionerna relaterar följaktligen till varandra och de antaganden som görs om världen, vilka reproduceras och förädlas genom såväl det vardagliga som akademiska och politiska språket.

Jag redogör för dessa konstruktioner i tre olika steg. I steg ett presenteras det första konstruktionsparet, i nästa steg det andra konstruktionsparet. I det tredje och sista steget väver jag samman dessa konstruktioner och visar hur de tillsammans kan synliggöra ytterligare ett par av konstruktioner. Det skulle kunna uppfattas som att det finns en viss rangordning mellan de olika paren, där det första paret uppfattas som högre stående än det andra och tredje. Så är inte fallet. Jag har snarare valt att se på konstruktionsparen utifrån vad de tillsammans kan förtydliga. Nedan diskuterar jag dessa konstruktioner och vilka effekter de kan få i en entreprenöriell kultur. Det kan läsas som ett mer nyanserat språk, med möjlighet att förändra och förhoppningsvis även förbättra

vårt sätt att agera i relation till entreprenörskap. Inte minst när det handlar om att med offentliga medel säkerställa att den ekonomiska tillväxten *också* är jämställd.

Konstruktionspar osynlig delaktighet och skicklig imitator

I det dessa konstruktioner visar jag samlarens osynliga delaktighet i relation till den skickliga imitatören (se Figur 5). Konstruktionen bygger i första hand på hur vi förstår den entreprenöriella praktiken som en handling av den enskilda individen, där samlaren positionerar sig som jägare för att synliggöras.

Figur 5: Konstruktionspar osynlig delaktighet och skicklig imitator

Osynliga delaktighet

I de normativa berättelserna ser vi hur reformerna drar en strikt gräns mellan det publika och det privata, det individuella och det kollektiva samt det ekonomiska och det sociala i arbetet med att stödja entreprenörskap och tillväxt. Här anses företagets prestationer vara knutet till vad den individuella entreprenören är, gör eller kan. Företagets framgång är med andra ord avhängt entreprenören som individ och det stöd denna individ får av staten. Det är nästan som att den sociala världen i det privata inte existerar. Entreprenören framstår som en enskild ö som agerar i ett offentligt vakuum. Som nämns i kapitel tre kännetecknas individens frigörelseprocess i Sverige av en allians mellan staten och individen, den så kallade stadsindividualismen (Berggren och Trägårdh, 2006). Det är en styrning av offentliga medel som i sammanhanget gör familjen till en diskursivt blind fläck, där självständighet blir något som uppnås av att individen ges stöd av staten, snarare än av familjen. I Tyskland styr regeringen genom att statliga stöd riktas till familjen och i USA gör sig individen fri från staten genom att ingå en allians med familjen. I Sverige omges familjen däremot av en kompakt tystnad, trots att praktiken allt jämt finns där

och såväl litteraturen som kvinnornas berättelser visar på dess betydelse. De praktiker som omger familjen blir ur det avseendet långt ifrån neutrala och omfattas av en form av statlig beröringsskräck. Praktiken är dock inte något som försvinner, bara för att den inte omnämns.

Oberoende av relationerna till sin familj skissas entreprenören följaktligen upp som befälhavare över sin egen framgång. Här tycks partners roll vara så självklar att det inte föranleder vidare uppmärksamhet eller reflektion. Kvinnan är ofta med och möjliggör entreprenörskapet, men upplever inte att hennes insatser syns. För att uppfattas som delaktig i entreprenörskapet ser vi hur en sådan praktik konstrueras som direkt företagsspecifik. För att få tillhöra entreprenörens team måste kvinnan besitta en kompetens som bolaget är i behov av. Och för att bli sedd måste hon vara en aktör som är direkt involverade i företaget. Det räcker inte sköta ”allt annat”, när det hon sköter befinner sig på ”fel” plats.

Inom fältets genislitteratur beskrivs uppdelningen mellan det publika och privata som problematiskt eftersom den privata sfären uppges vara ett hinder för kvinnor som driver företag då hon inte sällan bär det främsta ansvaret för hem och barn (Ahl, 2002, Shelton, 2006). Att män enligt samma resonemang kan bli framgångsrika entreprenörer *tack vare* att kvinnan har det främsta ansvaret för hem och barn är dock inget som problematiseras i någon vidare utsträckning. Att blunda för entreprenörens sociala relationer innebär att maktperspektivet negligeras samt att vi förlorar möjligheten och förmågan att se hur de näringspolitiska reformerna påverkar familjedynamiken. Entreprenörskapets effekter i termer av möjliga förändringar i samlarens livsvillkor kan därmed gå obemärkt förbi samtidigt som ekonomiska och sociala brister blir den individuella kvinnans ansvar i termer av anpassning till den rådande institutionella ordningen.

Jag ser fyra möjliga tolkningar till varför denna punkt omges av en sådan tystnad. För det första tycks frågan inte givits ett seriöst övervägande varken inom vetenskapen eller från regeringens sida. För det andra kanske den sociala aspekten anses för kontroversiell att diskutera i näringspolitiska reformer. För det tredje kan familjen ses som en blind fläck. För det fjärde kan makten sakna incitament för att synliggöra avgränsade områden i det sociala livet eftersom det inte tjänar berättelsen om vad som på ett samhälleligt (ekonomiskt) plan är värdeskapande och ”gagnar” oss (Fricker, 2018). Det finns därmed inget intresse av att utveckla parallella tolkningar. Ett sådant förhållningssätt diskonterar inte bara samlarens insatser. Det innebär även att berättelsen om jägaren som den individuella hjälten kan leva kvar på bekostnad av många samlares sociala och ekonomiska tillvaro. I egenskap av att vara osynligt delaktig i entreprenörskapet behöver samlaren finna en strategi för att synliggöra sig själv och bli betraktad som en nyttogörare i samhället. Hon gör det genom att imitera.

Den skickliga imitatören

I analysen av policydokumenten i kapitel sju positioneras jägaren som ett eftersträvansvärt subjekt och framstår inte sällan som lösningen på stora och komplexa samhällsutmaningar. Genom att skapa positiva attityder och arbeta med goda förebilder ges medborgaren någon att se upp till. Ett subjekt som ska få fler att göra 'rätt' val. Den positiva synen på entreprenören är dock inte helt oproblematiserad. Ett narrativ som vilar på att en viss typ av människors praktik och kompetens värderas högre än andra människors praktik och kompetens producerar en kunskap som genererar maktjämligheter mellan två olika grupper (Ogbor, 2000, Berglund et al., 2018). De som är jägare och de som är samlare. Att positionera entreprenören som en betydelsefull sårart gör något med hur vi ser på entreprenören och oss själva i relation till den jagande kulturen, vilket på olika sätt också tar sig uttryck i kvinnornas skildringar. I min skildring av hur olika subjekt tenderar att se på varandra i en entreprenöriell kultur väljer jag att skriva jägaren i "jag-form". Det ska inte förstås som en skildring av hur männen till kvinnorna i studien ser på sig själva i relation till samlaren, utan läsas som en samlad bild av normen och de förväntningar som finns på entreprenören. Vilka även framträder i kvinnornas berättelser.

Hur jägaren ser på sig själv (som outhärlig). Entreprenören uppfattar inte sällan sig själv som outhärlig och framstår som den enda person som kan lösa de utmaningar företaget eller kunden ställs inför. Det kan handla om att ge sig av mitt i natten för att fixa en rullstol, eller bryta upp familjesammankomster för att åtgärda en akut energiinstallation. Men det handlar också om att inte kunna vara föräldradilig med sina barn.

Hur samlaren ser på jägaren (som unik). Entreprenörer positioneras som framåtriktade och "bra" människor. Han är driven och påhittig. Han gör något "specifikt" som inte "vem som helst" kan göra. En person med förmåga att arbeta hårt som beundras av henne. Hon är stolt över vad han gör. Utan entreprenören menar hon att det inte skulle hända något spännande alls i vårt samhälle.

Hur jägaren ser på samlaren (som ett flexibelt stöd). Utifrån den normativa berättelse och entreprenörskapsdiskursen är hennes drömmar och karriär något som kan stå tillbaka. Det finns också exempel på när entreprenören önskat upprätta ett kontrakt med sina familjemedlemmar som ger uttryck för att saker som kan vara viktiga för dem (födelsedagar, traditioner etc.) kan få stå tillbaka för företagets behov.

Hur samlaren ser på samlaren i relation till jägaren (som ouppnåelig). Samlaren positioneras som ”olik honom”, hon är ”inte det där som han”. Hon beskriver honom som modig, visionär, uthållig och utvecklande. Om hon inte är som honom framstår hon som feg, pragmatisk, svag och imiterande.

Hur de olika subjekten i en entreprenöriell kultur tenderar att se på varandra kan sammanfattas i enlighet med Tabell 11. I den vågräta raden nedan illustreras hur jägaren och samlaren ser på respektive subjekt längs den lodräta axeln. I det övre vänstra hörnet ser vi följaktligen hur jägaren ser på sig själv; som outhärlig o.s.v.

	<i>Jägarens syn på</i>	<i>Samlarens syn på</i>
<i>Jägaren</i>	Oumbärlig	Unik
<i>Samlaren</i>	Ett flexibelt stöd	Ouppnåelig

Tabell 11: Synen på olika subjekt i en entreprenöriell kultur.

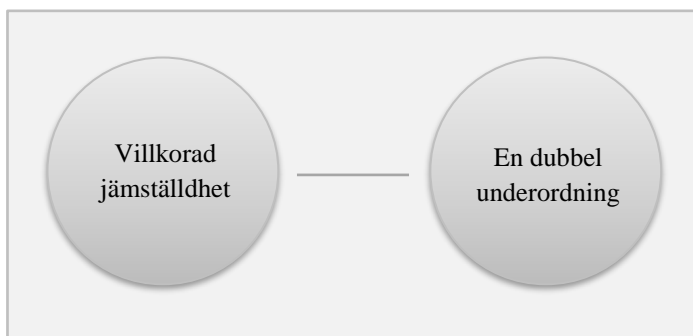
I kapitel nio ser vi hur kvinnorna berättar om sin tillvaro utifrån en samlande praktik som beskriver hur hon på olika sätt har möjliggjort jakten och berättar att de har en ”typisk kvinnoroll”. När hon i det efterföljande kapitlet positionerar sig i sin berättelse, positionerar hon sig dock som en jägare. Vi ser följaktligen hur det samlande subjektet förkläds till en jagande position och i linje med reformerna i kapitel sju strävar efter att omvandla sig till jägare. En effekt av reformerna är således att stödsystemet tenderar att reproducera skickliga imitatorer av ett subjekt som inte sällan skildras genom en utopisk framställning.

Genom att efterlikna och identifiera sig med jägaren kan kvinnorna ses konstruera ett subjekt som i högre grad överensstämmer med vad som förväntas och idealiseras i vår kultur. För att legitimera och skapa utrymme för sin position tvingas hon med andra ord bli en skicklig imitator och ”göra” entreprenörskap utifrån sina egna förutsättningar. Att positionera sig som jägare innebär att kvinnorna bidrar till att osynliggöra samlarens position och samtidigt reproducera jägarens överordnade ställning. Det sker med andra ord en *förstärkning* av den normativa berättelsen som passar väl in i hur samhället och reformerna önskar att subjekten ska agera. Genom att imitera idealet döljer samlaren berättelsens antenarrativ. Det finns inget icke-linjärt, motsägelsefullt eller utmanande som öppnar upp jägarberättelsen för nya tillskrivelser,

trots att den samlande praktiken är högst närvarande. Det samlande subjektet förblir i den mening osynligt, vilket vi också ser i hur reformerna arbetar för att skapa en ekonomisk tillväxt som är jämställd.

Konstruktionspar villkorad jämställdhet och dubbel underordning

I de här konstruktionerna skildrar jag hur den jämställdhet som är villkorad den jagande kvinnan sker i relation till en dubbel underordning för den samlande (se Figur 6). Konstruktionen bygger i första hand på hur entreprenörskapspolicyen exkluderar den samlande kvinnan samtidigt som hon själv positionerar jågaren som överordnad andra subjekt i vår kultur.

Figur 6: Konstruktionspar villkorad jämställdhet och dubbel underordning

En villkorad jämställdhet

Som beskrivs i kapitel sju handlar arbetet med jämställdhet i policytexterna på *regional* nivå inte längre om kvinnor och män, utan om kvinnor och män som jagar. Den regionala nivån kan tyckas lågt stående i hierarkin, men det är till syvende och sist här det praktiska stödarbetet i relation till jakten sker. Konstruktionen av genus och entreprenörskap kan förstås som en effekt av de genusstudier som belyser den företagande kvinnans villkor i relation till den företagande mannen samtidigt som de exkluderar samlande kvinnor i en jagande kontext. I arbetet med att stödja entreprenörskap och tillväxt har det inneburit en formulering av flera olika politiska initiativ med en specifik inriktning för kvinnor som driver företag. Det började med affärsrådgivning för kvinnor i början av 1990-talet, vilket brukar beskrivas som en föregångare till det senare programmet ”*Främja kvinnors företagande*” som pågick mellan 2007–2009, 2010, 2011–2014 (Tillväxtverket, 2015a). Det följdes av ”*Öppna Upp! Nationell Strategi för ett företagsfrämjande på lika villkor 2015–2020*”

(Tillväxtverket, 2015b). Trots att det senaste initiativet har en mer inkluderande titel fokuserar även dessa reformer på den företagande kvinnans utmaningar och stakar ut en riktning för att komma till rätta med dessa. Under de senast 30 åren har det med andra ord funnits flera specifika insatser för att reducera den ojämlikhet som kan uppstå mellan jagande kvinnor och män, vilket har behandlats mer ingående i kapitel två. Att jämställdhet är villkorat den företagande kvinnan är en konstruktion som bygger på en hierarkisk logik och premierar den jagande kvinnan framför den samlande. I likhet med vad Marlow och Martinez Dy (2018) uttrycker en oro för, visar jag här hur den maskulina diskursen inom den normativa berättelsen hålls intakt. Samtidigt som den feminina och samlande diskursen ges lägre trovärdighet, status och uppmärksamhet. Något som i tysthet understöds av de statliga tillväxtreformererna.

Vad vi ser i entreprenörskapspolicyen är en politisk föreställning om att reformerna endast kan påverka livsvillkoren för de kvinnor som driver företag. Ett antagande som utesluter att de offentliga stödåtgärderna även kan inrymma andra dimensioner av ojämställdhet. Den hierarkiska logiken kan beskrivas som en ”villkorad” jämställdhetspolitik, som utgår från en vertikal ansats snarare än en horisontell. Det vill säga; resultatet av de offentliga stödåtgärderna utvärderas endast i relation till näringspolitiken och bortser från eventuella konsekvenser inom andra politiska områden, som till exempel familjepolitiken. Det är ett resonemang om jämställdhet som med stor sannolikhet exkluderar fler kvinnor som lever med ett entreprenörskap än vad det inkluderar. Den lösning som står den samlande kvinnan till buds för att komma till rätta med maktobalansen är att själv bli jägare. Det väcker frågor om jag som kvinna, i en relation med en man som driver företag, ges förutsättningar att ses som jämställd först när jag appellerar en diskurs där individualism och entreprenörskap premieras, genom att själv omvandlas till jägare. Något som i sin tur får jämställdheten att framstå som villkorad även för den företagande kvinnan, då diskursen är maskulint präglad och hon måste förhålla sig till ett manligt konstruerat ideal för att tillskansa sig en position i samhället.

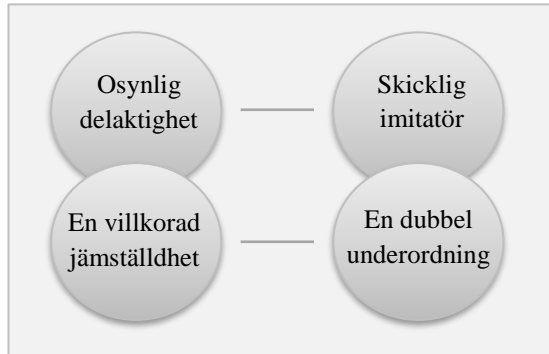
Med en *likvärdig* syn på jämställdhet skulle samlaren, oavsett yrke, uppmärksammas i relation till de reformer som primärt stödjer entreprenörskap och mannen, utan att behöva transformeras till jägare för att synliggöra uppenbara maktobalanser. Att jämställdheten i en entreprenöriell kultur är villkorad den jagande kvinnan, innebär att den samlande kvinnan inte bara underordnas mannen. Hon underordnas även jägaren.

En dubbel underordning

I *En jaktberättelse om entreprenörskapets epistemologi* visar jag hur det samlande subjektet saknar legitimitet och utrymme i den jagande kulturen. Hur hennes röst tycks sakna trovärdighet då hon inte givits utrymme att uttolka och vittna om entreprenörskapets innebörd. Ur det avseendet kan samlarens

berättelse med rätta beskrivas som ”liten” (Boje, 2001), snarare än parallell och vi ser en stor maktobalans. Inte bara mellan olika former av subjekt, utan även mellan olika former av berättelser där jägaren och dess skildring utan att överdriva drar det längsta strået. Jägaren kan givetvis vara såväl man som kvinna, vilket även gäller för samlaren. I den här studien utgår jag dock från att jägaren är man, vilket han vanligtvis är och traditionellt har varit, likväl som att samlaren historiskt har varit kvinna. Att mannen är överordnad kvinnan är sedan länge vida känt och hon har på olika sätt, vid olika historiska tidpunkter och av olika författare beskrivits som ofullkomlig i relation till honom (Lloyd, 1996). I kapitel tio synliggör jag likt Holmberg (1993) hur kvinnorna i studien själva bidrar till att upprätthålla och reproducera mannens överordning genom sitt sätt att tala om sig själv i relation till honom.

Till skillnad från i Holmbergs studie överordnas han av kvinnorna i den här avhandlingen inte för att han är man, utan för att han har vissa specifika egenskaper hon som kvinna inte anses ha. Dessa egenskaper likställer hon själv med att vara att vara jägare. Hon använder följaktligen hans personliga egenskaper för att vidmakthålla och upphöja hans position. Han överordnas med andra ord inte för att han är man, utan för att han är entreprenör. Det blir också tydligt när hon i kapitel tio tillskriver entreprenören en position som överordnad ABB-ingenjören. Ett subjekt som historiskt har beskrivits som maskulint betingat och varit erkänt och uppskattat för sina innovativa lösningar i samhällsutvecklingen. Om det i samhället finns en maktobalans mellan entreprenörer och andra subjekt samt mellan kvinnor och män, framstår kvinnans position i den här studien som underordnad såväl mannen som jägaren. En form av *dubbel* under/överordning. Hennes man är inte *bara* man, han är till skillnad från de allra flesta andra män, även entreprenör: jägare. Kvinnan ses där-*emot varken* som man, *eller* jägare. Hon behöver således inte enbart finna ett sätt att skildra sin tillvaro i en struktur som domineras av manliga normer. Hon behöver även hitta ett sätt att navigera jägarsamhället utan att framstå som samlare. När vi nu för samman dessa konstruktionspar och låter dem överlappa varandra, likt i Figur 7, ser vi även någonting annat.

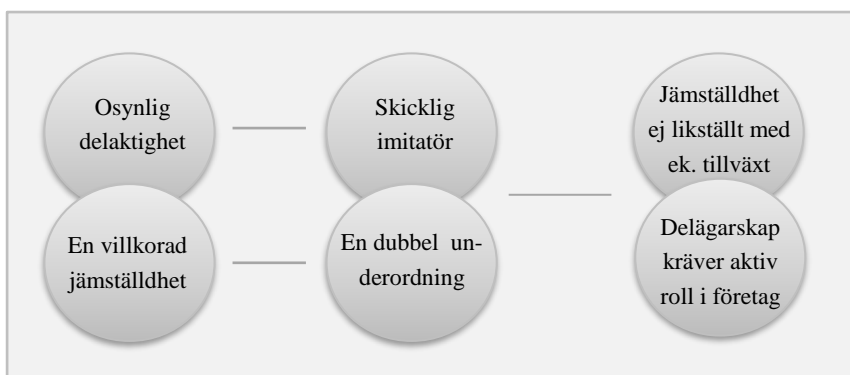

Figur 7: Överlappande och interagerande konstruktioner

Konstruktionerna går inte bara att läsa utifrån en horisontell ordning, de kan även skäras vertikalt. Det innebär dels att det uppstår en villkorad jämställdhet i relation till samlarens osynliga delaktighet, där hennes marginalisering fordrar att hon omvandlas till jägare för att kunna förstås som jämställd entreprenören. Dels att samlaren som den skickliga imitatören genom att söka jägarens position inte bara bidrar till sin underordning i relation till mannen (Holmberg, 1993) utan även till entreprenören. Genom att låta dessa fyra konstruktioner överlappa och interagera med varandra går det i nästa steg att urskilja ytterligare ett konstruktionspar: *Jämställdhet och ekonomisk tillväxt – två oförenliga begrepp* samt *Delägarskap kräver en aktiv roll i företaget*.

Konstruktionspar ekonomisk tillväxt, jämställdhet och delägarskap

Detta par har inte en lika stark empirisk koppling utan drivs snarare fram med stöd av de ovanstående konstruktionerna. Här kan den sjätte konstruktionen – delägarskapet – läsas som ett exempel på att jämställdhet och ekonomisk tillväxt inte alltid är kompatibla med varandra. Det tredje konstruktionsparet åskådliggörs i Figur 8, med stöd av de ovanstående fyra konstruktionerna.

Figur 8: Konstruktionspar jämställdhet och ekonomisk tillväxt samt delägarskap

Jämställdhet och ekonomisk tillväxt – två oförenliga begrepp

Ekonomisk tillväxt och jämställdhet framställs inte sällan som två begrepp som går hand i hand med varandra. I Europa 2020 finns det till exempel tre prioriteringar som ska vara ”ömsesidigt förstärkande”, däribland *smart* (ekonomisk) tillväxt och en (jämställd) tillväxt för *alla*. Det är ett antagande, eller en konstruktion, som jag med stöd av kvinnornas berättelser skulle vilja ägna lite mer uppmärksamhet åt. Till skillnad från i policyberättelsen framgår det av kvinnornas skildringar att ekonomisk tillväxt inte enbart skapas genom jägarens unika förmågor i det publika utan även genom samlarens insatser i det privata. I likhet med litteraturen i kapitel två visar kvinnorna att företaget ges större möjligheter att överleva och prestera när entreprenören lever tillsammans med någon som kan tillföra en ekonomisk och social buffert. Men också att företagets resultat ges förutsättningar att öka om hon underlättar för honom genom att ta ett större ansvar för hushållet och vara den av de två som tar ut föräldraledighet med barnen. Berättelserna illustrerar tillsammans med tidigare forskning hur ekonomisk tillväxt *gynnas* av en ’traditionell’ ansvarsfördelning mellan samlaren och jägaren. Han ges utrymme att agera fritt i det publika medan ansvaret för den privata sfären tillfaller henne. Det är även något som uttrycks i kapitel tio, där kvinnans positionering i relation till entreprenören analyseras. De äldre kvinnorna gör här ”motstånd” mot jämställdhet. Om man vill skapa tillväxt fungerar det inte att leva i en jämställd relation. De yngre kvinnorna gör däremot inte motstånd mot jämställdheten. De skildrar istället paret mer traditionella uppdelning genom att positionera sin anpassning som ett ”fritt val”. Hon tenderar följaktligen att dölja den ojämställdhet som föreligger genom att få den att framstå som självvald. För hon lever i en kultur som tycks fordra hennes umbäranden. Ojämställdheten döljs således i

de yngre kvinnornas berättelser, vilket innebär att den idag inte uppfattas som lika framträdande som den gjorde för ett par decennier sedan.

Ur ett tillväxtperspektiv framställs vanligtvis *vissa* former av jämställdhet som en "win win" lösning i reformerna. Till exempel att såväl tillväxten som jämställdheten *ökar* när fler kvinnor blir entreprenörer, vilket berörs i kapitel två. Här behöver vi dock ta i beaktande att det entreprenörskap som skildras äger rum i en svensk kontext. Av kapitel tre framgår att kvinnorna i Sverige, som en effekt av välfärdsreformerna, har Europas *högsta* sysselsättningsgrad på 80 procent. Andelen kvinnor som driver företag uppgår till 4,8 procent av befolkningen (Eklund, 2021), vilket är bland de *lägsta* siffrorna för kvinnor som startar företag i OECD-länderna (OECD, 2021). Andelen kvinnor som är entreprenörer i Sverige är med andra ord jämförelsevis låg i förhållande till andelen kvinnor som är sysselsatta. Dessa siffror visar att entreprenörskap i en svensk kontext är långt ifrån kvinnans främsta medel för att försörja sig, uppnå jämställdhet och/eller göra sig ekonomisk fri från en man. Vilket det kan vara i andra länder, där kvinnans utrymme i samhället är betydligt mer begränsat än i Sverige (Alkhaled, 2021). När entreprenörskap i huvudsak är ett "manligt fenomen" parallellt med att det finns en hög sysselsättningsgrad bland kvinnorna, tenderar entreprenörskapet istället att *begränsa* kvinnans möjligheter att delta på arbetsmarknaden. Det framgår kanske allra tydligast i kapitel nio där hon blir den av de två som tar ut majoriteten av föräldraledigheten efter att hennes man startat företaget. Men också i hur hennes lön kan användas för att möjliggöra uppbyggnaden av mannens företag.

Ur ett jämställdhetsperspektiv tycks det följaktligen inte finnas en garanti för att ekonomisk tillväxt i sig kan lösa andra former av jämställdhetsrelaterade utmaningar än för den jagande kvinnans. Den här studien pekar snarare på det motsatta. Det blir här tydligt att vad som ur ett tillväxtperspektiv framstår som gynnsamma förhållanden, inte är lika fördelaktigt ur ett jämställdhetsperspektiv. När vi breddar kontexten i relation till begreppet genus och inkluderar fler kvinnor än de företagande, ter sig jämställdhet och ekonomisk tillväxt snarare som direkt oförenliga med varandra. Kanske är det också här vi finner förklaringen till varför de samlande kvinnorna inte ryms inom jämställdhetsdiskursen när landets regioner ska reformera för tillväxt? Genom att uteslutande fokusera på den jagande kvinnan är det lättare att argumentera för att jämställdhet och ekonomisk tillväxt går hand i hand. Om tillväxtstrategierna däremot skulle vara mer inkluderande och även beakta den samlande kvinnan riskerar effekterna av reformerna att se annorlunda ut. Det blir därmed svårare att rättfärdiga de politiska initiativ som uppmuntrar en jagande kultur. En konstruktion som stärker resonemanget om att ekonomisk tillväxt inte går hand i hand med jämställdhet är konstruktionen av hur tillgångarna ska fördelas mellan jägaren och samlaren. Vem sitter så att säga med 'biffen' när middagen så småningom ska serveras – fördelas – mellan det samlande och jagande folket hemma i grottan?

Delägarskap kräver en aktiv roll i företaget

Ägardebatten kring svenska företag har under senare år kommit att bli en uppmärksam fråga, inte minst i relation till hur offentliga aktörer fördelar statliga medel. För att ge ett par exempel så gjordes år 2019 landets första nollmätning av hur ägandet i Sverige ser ut i rapporten ”*Vem äger Sverige?*”. Den visar att män äger mer än dubbelt så stor andel i företag som kvinnor (74 v/s 26 %) och författarna riktar skarp kritik mot att offentliga medel fördelas utan transparens kring hur ägarstrukturen i bolagen ser ut (Heikensten et al., 2019, 2021). Här kan poängteras att rapporten är framtagen av tankesmedjan Ownershift och således inte en akademisk publikation, även om det är disputerade akademiker som har varit med och författat den. Det finns med andra ord inte publicerad forskning som skildrar hur ägandet i Sverige ser ut, eller som utifrån ett statistiskt underlag problematiserar den svenska ägarbilden. Avsaknaden av denna litteratur kan ses som ytterligare ett tecken på att det finns kollektiva kunskapsluckor när vi talar om jämställdhet och entreprenörskap, där samlarens position än en gång har gått obemärkt förbi. Mot bakgrund av ägardebatten kommer Sveriges innovationsmyndighet, Vinnova, under år 2022 att börja mäta ägandet i de bolag som ansöker om statligt stöd för sitt forsknings- och/eller innovationsprojekt. Hur det ska ske är dock inte klart, utan ska utredas som en del i det arbete som påbörjas.

Det finns med andra ord goda incitament för att diskutera ägarskapet. När vi lyssnar till kvinnornas berättelser blir det tydligt att det är ett fåtal av dem som är delägare i företaget. Det handlar om tre av tolv kvinnor, det vill säga 25 procent. Det kan för vissa låta som en ansevärd andel, medan det för andra framstår som det motsatta. Låt oss därför gå tillbaka till kapitel nio och summera den samlande kvinnans insats. Vi ser då att hon:

- Går in med sitt kapital i ett skede där såväl offentliga som privata riskkapitalaktörer bedömer att risken är för hög för att en investering ska gå att motivera och/eller ”räkna hem”. Hennes inkomst definieras i sammanhanget som något familjen lever av, medan mannens inkomst investeras i företaget för att öka hans ägarandel.
- Inte sällan har gjort upp med sin man om att ta ett större ansvar för hem och barn för att möjliggöra uppstarten av hans företag, det är inte ovanligt att hon i samband med detta väljer att gå ned i tid för att få allt hemmavid att fungera.
- Varit föräldraledig med de gemensamma barnen, då entreprenörskapet har inneburit att det varit svårt för mannen att ta hand om barnen när de var små.
- Senarelagt sin utbildning av avböjt ett yrkesmässigt avancemang.
- Oroar sig för sin framtida pension och ekonomi

I dessa berättelser konstrueras entreprenörskap som en process beroende av såväl entreprenören som partners insatser. Med gemensamma ansträngningar arbetar de för att realisera en företagsdröm, kommersialisera en produkt, tjänst eller affärsmodell, få ut en innovation på marknaden och samtidigt ge företaget goda förutsättningar att lyckas med det. Det är något som är svårt att beskriva i andra termer än ett lagarbete. Ett kollektivt arbete vi idag har svårt att förstå, då entreprenörskap som en kollektiv process framstår som något främmande. Så länge det inte sker inom vissa givna kontraktsramar. I kvinnornas berättelser framstår entreprenören däremot inte sällan som beroende av sin partners emotionella, finansiella och sociala stöd. Stödet sker dock många gånger på bekostnad av kvinnans möjligheter att tjäna, spara och/eller förvalta ett kapital. Samtidigt koncentreras familjens gemensamma tillgångar till det företag som majoriteten av männen äger och kontrollerar. Som ni säkert minns från urvalet i kapitel fem har många av dessa företag byggts upp med stöd av offentliga medel. Vi ser med andra ord hur statliga initiativ reproducerar en social och ekonomisk maktordning som de själva aktivt arbetar för att motverka genom ett utbrett jämställdhetsarbete. Dessa initiativ sker som bekant utan att på politisk nivå problematisera eller reflektera över vad det kan innebära för samlaren.

När kvinnorna i studien resonerar kring delägarskap ger de uttryck för att inte ha "rätt" till det, "tråkigt", men hon arbetar ju inte aktivt i företaget och besitter heller inte den kompetens som företaget är i behov av. Delägarskap framträder följaktligen som en konstruktion som är starkt förknippat med den eller de personer som har grundat företaget, alternativt har en strategisk eller operativ roll i dess verksamhet. Men det förknippas också med de personer som gjort, vad som anses vara, en 'riktigt' investering. Det vill säga den offentliga och/eller privata riskkapitalisten, eller affärsängeln. Inte den vars inkomst 'bara' mättar familjens magar och ger tak över huvudet. Återigen blir gränsdragningen mellan det publika och privata framträdande, likväl som mellan det ekonomiska och sociala, individen och kollektivet. Samlarens aktivitet och kapital är något som tillhör den privata sfären. En värld befolkad av kvinnor och barn präglad av hushållssysslor, barnuppfostran och omtanke. Hennes lott i en entreprenöriell kontext tycks följaktligen vara att *möjliggöra* entreprenörskapet. Utan att jägaren ska behöva avstå från den sociala familje gemenskapen. Som delägare kan hon emellertid uppfattas som problematisk. Att blanda det privata och emotionella med det publika och rationella riskerar att äventyra företagets fortlevnad. Familjens problem kan snabbt övergå till företagets om hon skulle behöva köpas ut av sin man vid en eventuell separation.

Idag framstår konstruktion av delägarskap inte som särskilt märklig för samlaren, hon är ju inte med och deltar i jakten. Diskursen är så framträdande att hon har svårt att tillskriva sin insats ett värde, än mindre argumentera för det. I relation till positionering och makt, som behandlas i kapitel sex, ser vi hur såväl kvinnan som entreprenören och offentliga aktörer agerar utifrån vilka rättigheter och skyldigheter hennes position tillskrivs i en jagande kultur.

Något som i sin tur visar hur kvinnan begränsas i vad hon kan begära för sig själv, både inom familjen och i samhället. Kvinnans utmaningar att argumentera för sitt värde förenklas inte av att hennes deltagande i sammanhanget är osynliggjort, i såväl litteraturen som i reformerna. Eller att den samlande människan positioneras som moralisk omöjlig och direkt oförenlig med entreprenörskapsdiskursen och en entreprenöriell praktik redan i den svenska läroplanen (jämf. Berglund et al., 2017).

Det blir här tydligt att det saknas ett språk för att beskriva, kommunicera och i viss mån även legitimera de praktiker som omger entreprenörskapet, men som idag på olika sätt tystas, osynliggörs och diskonteras. I dag heter det till exempel att familjen *lever* på hennes lön, medan mannens inkomst *investeras*. Bara genom att förändra vårt sätt att tala om kvinnans inkomst kan vi göra henne till en investerare istället för en möjliggörare och till en delägare istället för en kvinna 'på golvet'. Det skulle inte bara förändra kvinnans syn på sig själv och sitt värde, det skulle även stärka samlarens position gentemot såväl jägaren som samhället, samtidigt som det tillskriver henne en större legitimitet i den jagande kontexten. Det är visserligen ett språk som anspelar på en maskulin rationalitet. Men det är likväl en nyansering av ett kollektivt språk, vars mening är förhållandevis känd i den struktur som idag tenderar att nedvärdera hennes insatser.

På individnivå går det givetvis att argumentera för att det finns en risk med att vara delägare i händelse av att företaget inte går bra. Den risken bär samlaren till viss del under de månader, eller år, familjen lever på hennes lön. Kanske även med de tillgångar som belånas? (Astebro och Bernhardt, 2003, Basu och Parker, 2001). På gruppnivå ser vi däremot uppsidan av denna risk och hur en stor del av samhällets tillgångar koncentreras till företag som ägs av mannen. Som grupp gynnas följaktligen jägaren av att ta denna risk, varpå samma risk på sikt även borde gynna samlaren som grupp.

Entreprenörskapet tystade rösterna

Med utgångspunkt i att berättelser framställs som den huvudsakliga kunskapsbäraren i våra samhällen är det följaktligen genom berättelser vi *lärt oss saker* (Lyotard, 1984; Bruner, 1986, 1990) och det är nu dags att summera vilken kunskap berättelserna i den här specifika studien har bidragit med. Det övergripande syftet med avhandlingen har varit att synliggöra de kvinnor som marginaliserats och tystats inom entreprenörskapsdiskursen och ge deras erfarenheter en kollektiv mening och ett språk som ger uttryck för deras livsvillkor. Genom att använda mig av konceptet kristallisering har jag nu likt en prisma låtit ljuset falla över de narrativa konstruktioner av entreprenörskap och genus som framträder i berättelserna om entreprenörskap för att visa på olika aspekter av entreprenörskapets innebörd. Det innebär också att jag gör olika former av kunskapsanspråk, i olika delar av avhandlingen, vilket jag redogör

närmare för i relation till mitt analytiska upplägg i avsnitten nedan. Den gemensamma nämnaren för dessa anspråk innebär att kunskapen utgår från vad Flyvbjerg (2004) definierar som *fronesis*¹⁷. Det är ett begrepp som involverar bedömningar och beslut som fattas genom sociala och politiska aktörer och dess kärna utgör en analytisk diskussion om intressen och värderingar i en politisk, ekonomisk och kulturell samhällsutveckling. Det handlar med andra ord om makt och hur vi producerar kunskap och har således en stark relation till berättelseforskningen. I likhet med Bojes (2001) analys av den normativa berättelsen, styrs fronesisk forskning av frågor som:

1. Vart är vi på väg?
2. Är det önskvärt?
3. Vem vinner och vem förlorar; genom vilka maktmekanismer?

Genom att utgå från mina personliga erfarenheter av att arbeta i det svenska innovationssystemet och parallellt dela mitt liv med en man som är entreprenör har jag utifrån ett feministiskt perspektiv problematiserat den entreprenöriella kultur som västerländska regeringar uppmuntras att reformera för. För att möjliggöra en sådan problematisering har det krävts en bred inläsning av entreprenörskapslitteraturen då de tystade kvinnorna idag saknar en given vetenskaplig hemvist. Det finns med andra ord inte ett etablerat forskningsfält som studerar dessa kvinnor med avsikt att söka kunskap om deras situation, vilket kan förstås som en djup tystnad i sig. För att ”cirkla in” de här kvinnorna har jag istället fått utgå från fem *olika* fält som på ett eller annat sätt knyter an till kvinnorna, om än något perifert. Med stöd av litteraturen kring entreprenörskapspolicy har jag skissat upp en fond gentemot vilken vi kan förstå den ideologi som genomsyrar vårt samhälle samt vilka subjekt och praktiker som här premieras. Denna fond visade sig inte bara ha bäring på hur medborgaren förväntas agera, den visade sig även ha bäring på hur entreprenörskap kan

¹⁷ Flyvbjerg (2004) har inspirerats av Aristoteles koncept av *fronesis* som innebär en analys av vad som är ”good or bad for man.” Aristoteles argumenterar för att samhällsvetenskapen och naturvetenskapen är och ska vara olika och diskuterar tre intellektuella krafter; *episteme*, *techne* och *fronesis*. *Episteme* är en vetenskaplig kunskap. Universell, oföränderlig, kontextoberoende. Baserad på generell analytisk rationalitet. Konceptets ursprung är idag känt i termer av ”epistemologi” och ”epistemisk”.

Techne är hantverk/Konst. Pragmatisk, variabel, kontextberoende. Orienterad mot produktion. Baserad på praktisk instrumentell rationalitet styrd av medvetna mål. Konceptets ursprung är idag känt i termer av ”teknik”, ”teknisk” och ”teknologi”.

Fronesis handlar om etik. Övervägande av värden med hänvisning till praxis. Pragmatisk, variabel, kontextberoende. Orienterad mot handling. Baserad på praktisk värderationalitet. Konceptets ursprung har ingen likartad samtida betydelse.

studeras inom ramen för det västerländska samhället. En av mina främsta intentioner med avhandlingens första del har därför varit att skildra och problematisera entreprenörskapslitteraturens epistemologi.

Entreprenörskapsfältet

För att illustrera den epistemologi som skär entreprenörskap, genus- och den entreprenörskapande familjen dekonstruerar jag avhandlingens litteraturstudie genom att utveckla och tillämpa jägar- och samlarmetaforen i relation till vår entreprenöriella kultur. Med stöd av metaforen visar jag hur entreprenören idag tillskrivs samma betydelse för mänsklighetens utveckling som jägaren gjorde av Washburn och Lancaster (1968) samt att entreprenörskapet likt jakten framställs som överordnat andra praktiker i vårt samhälle. I likhet med Slocum (1975) skildrar jag hur den icke företagande och samlande kvinnan osynliggörs genom att spegla de olika forskningsfälten i jägar- och samlarberättelsen. Till att börja med illustrerar jag hur entreprenören, likt jägaren, historiskt har framställts som en man med maskulina attribut. I första hand av andra män. Det är följaktligen primärt män som ses driva utvecklingen framåt, genom att jaga.

Inom fält som har haft en stark manlig dominans tenderar kvinnor att reproducera en manlig rationalitet i sina forskningsfrågor (Slocum, 1975). Det visade sig även stämma mycket väl överens med hur genusforskningen inom entreprenörskapsfältet har vuxit fram. Med konkreta exempel ur litteraturen illustrerar jag hur genus har kommit att bli synonymt med den företagande kvinnan och därmed stänger möjligheten att tillskriva entreprenörskap och genus en bredare betydelse. Jag skildrar med andra ord hur den samlande kvinnan inte bara osynliggörs, utan helt exkluderas, i de studier som syftar till att uppmärksamma såväl uppenbara som mer subtila maktobalanser i relation till jakten och den jagande mannen. Jag öppnar därmed upp fältet genom att knyta genusbegreppet till en bredare kontext där jag belyser en blind fläck och visar hur genusforskningen genom att skifta epistemologisk utgångspunkt kan forma nya frågeställningar inom fältet.

I linje med tidigare teoretiker har jag visat att familjen är viktig för ett företags uppstart och utveckling (jämf. Aldrich och Cliff, 2003, Danes et al., 2008, Nordqvist och Melin, 2010, Randerson et al., 2015, Hamilton, 2006, Weber och Van Auken, 2006 m.fl.). Men till skillnad från tidigare studier visar jag att denna forskning utgår från en jagande rationalitet. Jag knyter också an litteraturen till entreprenörskapspolicy och det offentligt finansierade arbetet med att stödja entreprenörskap. Det ger fältet en ny inriktning där kunskapen som min forskning och dessa studier bidrar med har ett stort värde i vår förståelse för hur vi kan arbeta med att stödja entreprenörskap. Denna kunskap kan tillämpas i två olika syften. Dels för att gynna företaget och dess utveckling genom att inkludera familjen och öka deras psykologiska engagemang (Van Auken och Werbel, 2006). Dels för att belysa att entreprenörskap bygger

på kollektiva insatser, snarare än individuella, vilket i sin tur bidrar till att synliggöra den samlade kvinnan och hennes praktik. Det framstår som en win-win, för samtliga parter. Där såväl den samlade kvinnan som aktören och entreprenören kan gynnas.

Avslutningsvis har konstruktionen av jägar- och samlarmetaforen även haft en annan viktig uppgift i den här avhandlingen. I ett forskningsprojekt med en narrativ ansats har metaforen skapat en annorlunda men samtidigt väldigt bekant *berättelse* om entreprenörskap. Jag vill tro att den är förhållandevis lätt att minnas, vilket inte ska underskattas när det handlar om att förmedla och ta till sig ny kunskap (Reynolds och Schwartz, 1983, Crawford, 2014). Men metaforer likt dessa har givetvis även sina begränsningar i termer av att kategorisera människan och deras egenskaper utifrån två olika praktiker, vilket självklart är en förenkling av hur samhället ser ut. Ironiskt nog är det just detta entreprenörskapspolicyen gör, delar upp samhället i två olika kategorier av människor. De som är entreprenörer och de som inte är, men bör vara, entreprenörer. Genom att använda mig av jägar- och samlarmetaforen kan jag ses reproducera denna uppdelning, vilket inte har varit min avsikt. Min intention har snarare varit att komma bortom denna kategorisering och belysa entreprenörskap på ett sätt som synliggör hur reformerna gör skillnad på människor och egenskaper.

Den normativa berättelsen

Det var initialt inte min avsikt att studera hur den normativa berättelsen tar sig uttryck hos aktörer likt min tidigare arbetsplats. Men med stöd av samtal med kollegor och sms från entreprenörer har jag kunnat visa hur den samlade kvinnan tystas även i innovationssystemets vardagliga och praktiska arbete. Kraven från det projekt som finansierade min forskning under de första åren fordrade att jag skulle övertala två män för att få samtala med en kvinna. Det innebar att jag endast kom i kontakt med hälften av de kvinnor jag sökte under den senare delen av min empiriinsamling. Genom att återge samtal med min tidigare chef och projektledare har jag också visat att det i systemet finns en uppfattning om att offentliga uppdragsgivare och finansärer har en ”ytlig syn” på vad det innebär att arbeta med jämställdhet. Där blicken inte sträcker sig längre än till villkoren för den jagande kvinnan. Vidare skildrar jag hur kvinnor i systemet har ”lärt sig att spela spelet” för att kunna navigera i vad de beskriver som en ”manlig bransch”. Sammantaget visar det inte bara på en utbredd genusblindhet där samlaren på ett effektivt sätt tystas, det visar även på att det finns en uttalad maskulin rationalitet bland offentliga uppdragsgivare, finansärer och aktörer som alla paradoxalt nog ska verka för att främja en jämställd och inkluderande tillväxt, i jägarens kontext.

Denna praktik styrs i sig av vad jag i avhandlingen relaterar till som entreprenörskapets normativa berättelse, vilken jag konstruerar med stöd av policydokumenten. I likhet med litteraturen kring policyreformerna använder jag

analysen av den normativa berättelsen som en fond gentemot vilken vi kan förstå kvinnornas berättelser. Här skildrar jag hur entreprenörskap framträder som en handling i publika, praktiserad av individen och entreprenören, medan kollektivet och praktiken i det privata lämnas oproblematiserad och tyst. Reformerna kapar således bort samlarens praktik och får den att framstå som onödig. Det har även påtalats av teoretiker innan mig, men då främst utifrån den jagande kvinnans perspektiv och hennes förutsättningar att driva företag samtidigt som hon förväntas ta hand om hemmet och barnen (jämf. Ahl, 2002, Ahl och Nelson, 2015). I den här studien har jag vidgat vår förståelse för genus i relation till entreprenörskap genom att inkludera en ny kontext och den samlande kvinnan. Vidare visar jag hur de jagande kvinnorna utgör en del av den maskulina rationalitet som den genusrelaterade forskningen kritiserar policy-reformerna för att upprätthålla och reproducera (jämf. Ahl, 2006, Ahl et al., 2016, Ahl och Marlow, 2021, Berglund et al., 2018, Bourne, 2010, Foss et al., 2019, Marlow, 2002, Pettersson, 2007, 2012, Pettersson et al., 2017, Pettersson och Lindberg, 2013). I likhet med dekonstruktionen av genuslitteraturen belyser jag således hur den samlande kvinnan även exkluderas i det offentligt finansierade arbete som syftar till att uppnå jämställdhet mellan kvinnor och män. Jag beskriver detta som en följd av hur genusforskningen inom fältet har vuxit fram och visar samtidigt att det finns en *hierarki* mellan olika kvinnor i en entreprenörskapande kontext. Min forskning bidrar således med en ny jämställdhetsaspekt till det system som verkar för att skapa en ekonomisk tillväxt som är jämställd, men på ett mer övergripande plan.

Även om den samlande kvinnan exkluderas på ett plan i policyreformerna, visar jag att hon är väldigt närvarande på ett annat. Det handlar om reformernas strävan efter att omvandla henne till jägare, där den samlande kvinnan uppmärksammas och tillför ett värde först när hon iklär sig skepnaden av en jagande identitet. En sådan inriktning väcker nyfikenhet kring hur vårt samhälle skulle se ut om alla gick reformerna till mötes och valde att utbilda sig inom tekniska och matematiska inriktningar och anammade ett entreprenöriellt beteende som sätter individen före kollektivet, tekniken framför humanismen och det transaktionella före det relationella. Innebär det att vi alla i egenskap av autonoma subjekt skulle konkurrera med varandra i vår strävan efter att uppnå den främsta tekniska lösningen, till det mest förmånliga ekonomiska kontraktet? Är det, som Flyvbjerg (2004) frågar sig, önskvärt? Vem skulle då värna det kollektiv som historiskt har skyddat vår art från 'yttre hot'? Vem skulle vårda de sjuka? Vem skulle värna de hjälplösa små, fostra vår nästa generation och säkerställa den mänskliga reproduktionen?

Den parallella berättelsen

I entreprenörskapets parallella berättelse gör jag tre olika kunskapsanspråk med stöd av Thurén (2003). Det första handlar om att *synliggöra* kvinnorna

och deras praktiker i en entreprenörskapande familj, även om de inte ser lika dana ut som mannens. Det sker med den enskilda kvinnan och hennes personliga livsberättelse i centrum, där jag visar variationen i kvinnornas berättelser. Därefter övergår jag till att belysa *maktrelationer* och *materiella orättvisor* i kvinnornas kollektiva livsberättelser för att på en strukturell nivå avslutningsvis visa hur olika *subjekt positioneras* i kvinnornas berättelser. I *Entreprenörskapets Tjänst* har jag med de gemensamma nämnarna i kvinnornas utsagor skildrat samlarens praktiker. Inledningsvis visar jag hur flera av kvinnorna har vuxit upp med en företagande pappa, där hon har fått lära sig entreprenörskapets praktik redan från tidig ålder. Något som skulle kunna ge företaget vissa konkurrensfördelar i jämförelse med andra företag och kan därför vara intressant att ta i beaktning när förutsättningar för entreprenöriell framgång studeras.

Vidare skildrar jag hur samlarens inkomst används för familjens gemensamma ändamål och löpande utgifter för leverne och bostad, så att mannen kan använda *sin* lön för att investera i *sitt* företag. Jag visar också hur kvinnorna lever hans dröm, förekommer, avstår sociala och ekonomiska aspekter, är föräldrar och frigör entreprenörens tid. Allt utan att klaga. Jag beskriver detta som kvinnans *samlande* praktik. Här för jag samman en rad vitt skilda praktiker under det gemensamma begreppet *anpassning* för att nyansera vårt språk kring entreprenörskap. I linje med kvinnornas egna påstående visar jag att entreprenörskapet kan komma med ett visst ”pris att betala”. Ett pris som räknas av mot jämställdhetens valuta. Att samlaren har en mer ”traditionell” roll än jägaren är känt sedan tidigare (jämf. t.ex. Philbrick och Fitzgerald, 2007, Hamilton, 2006, Baines och Wheelock, 1999, Mulholland, 1996 a,b, Matzek et al., 2010). Vad dessa studier inte uppmärksammar är att den samlande praktiken osynliggörs i det statliga arbetet med att stödja entreprenörskap. De visar heller inte hur detta arbete uteslutande fokuserar på den jagande kvinnan för att skapa ett jämställt entreprenörskap. Dessa teoretiker knyter med andra ord inte sin forskning till den entreprenöriella kultur som ska driva ekonomisk tillväxt på ett sätt som linjerar med målen för jämställdhet. I min studie bidrar jag således med kunskap om hur den samlande praktik som entreprenörskapet tycks fordra för att optimera tillväxt går stick i stäv med flera av Sveriges jämställdhetspolitiska mål. Vad staten ger med den ena handen, i termer av ekonomisk tillväxt, tycks den således ta med andra genom att göra avkall på jämställdhetsaspekten.

I den tredje och sista analysen illustrerar jag hur kvinnorna positionerar sig själv och entreprenören i sin berättelse. Entreprenören som upphöjd och kvinnan som efterföljande. Jag visar också hur hon motiverar den anpassning som illustreras i föregående analys genom att relatera till det som ett fritt val och ett kontrakt samt hur hon gör motstånd mot såväl jämställdheten som entreprenörskapet. Men framförallt skildrar jag hur de samlande kvinnorna positionerar sig som jägare. Den samlande kvinnan kan med andra ord inte ta en position utifrån sin egen praktik, då denna praktik inte ges något utrymme i en

entreprenöriell kultur. Hon tenderar istället att bli en imitator av det jagande folket, där hon i linje med entreprenörskapsolicyns önskan söker omvandla sig till jägare.

Den epistemiska och strukturella orättvisan

Sammantaget visar jag i den här avhandlingen hur såväl entreprenörskapsliteraturen, den normativa berättelsen och innovationssystemets aktörer *tyst* de kvinnor som delar sitt liv med en entreprenör. Likväl som kvinnan själv *tyst* samladen genom att framställa sig själv som jägare. Dessa berättelser antar en jagande rationalitet där den samlande kvinnan exkluderas, trots att hennes praktik är högst närvarande och på olika sätt möjliggör uppstarten och utvecklingen av det företag som ska generera den ekonomiska tillväxten. Samlaren exkludering är svårt att beskriva som något annat än en *brist* i de kollektiva tolkningsresurserna av hur vi förstår entreprenörskap, vilket på ett orättvist sätt begränsar hennes möjligheter att ge mening och sammanhang åt sina sociala erfarenheter av fenomenet (Fricker, 2018). Här synliggör jag hur de samlande kvinnornas epistemiska deltagande i relation till entreprenörskap inte bara är en tillfällig marginalisering, utan en *strukturell diskriminering* (Fricker, 2018). Hon har *systematiskt* nekats rätten att uttolka entreprenörskapets betydelse och dess inverkan på hennes eget liv. Från vetenskapen och kunskapen, via makten och reformerna till den vardagliga praktiken. Den strukturella tolkningsorättvisan lämnar oss med en skev uppfattning av vad entreprenörskap innebär, med följderna att vissa subjektet inte längre vågar förmedla sin kunskap, varpå en viss form av kunskap om fenomenet går förlorad (Fricker, 2018). Jag visar hur just detta tar sig uttryck i kvinnornas skildringar. Dels genom att belysa diskrepansen mellan samlarens personliga erfarenheter och den allmänna förståelsen för entreprenörskap (entreprenörskapsdiskursen). Dels genom att illustrera hur den samlande kvinnan positionerar sig som jägare i berättelsen om sitt liv. När samlaren navigerar i relation till jägaren skapar det en form av *tystnad* kring den samlande praktik som bidrar till ekonomisk tillväxt. Denna *tystnad* frambringas dels av entreprenörskapsdiskursen där den samlande kvinnan ges marginellt utrymme. Men den uppstår även till följd av jämställdhetsdiskursen och den vedertagna uppfattningen om att kvinnor och män ska dela lika på omsorg och försörjning. Att som kvinna med en samlande praktik avvika från denna uppfattning innebär inte bara att hon undviker uppmaningen att bli jägare. Hon avviker också från jämställdhetsnormen. Som flockdjur avviker vi ogärna från normen, vilket kan ställa till det när samlaren ska berätta om sitt (ojämställda) liv. Hennes liv framställs därför som mer jämställt än vad det ter sig för en utomstående. Skammen läggs på kvinnan som i sin tur tenderar att dölja villkoren för det samlande subjektet. Tillsammans bidrar de båda diskurserna till att den samlande praktiken i en entreprenöriell kultur inte bara riskerar att undanträngas. Den görs obegriplig och svårförståelig.

Det kan problematiseras utifrån att det skapar en viss tystnadskultur kring entreprenörskapet, där vissa saker är legitimt att tala om (jägaren och ekonomisk tillväxt), medan andra omges av tabu (samlaren och ojämställdheten) (Fricker, 2018). Det begränsar i sin tur individens sätt att vara och skapar ett förtryck som kan få konsekvenser för individens sociala ställning. Fricker relaterar till den epistemiska orättvisan som en skadegörelse och liknar den vid ett ”hål i ozonlagret”, som riskerar att bränna de subjekt som utsätts. Att bli bränd kan i det här sammanhanget förstås som att EU avsätter åtskilliga miljarder varje år för att upprätthålla och reproducera en maskulin struktur genom att nära i första hand män och deras företag med offentliga medel. Något som sker på bekostnad av många kvinnors ekonomiska och sociala förutsättningar. Samtidigt koncentreras tillgångarna till det företag som mannen inte sällan uppmuntras att äga och kontrollera genom att göra det till enskild egendom i ett äktenskapsförord. Hur blir ett sådant samhälle för det samlade folket? Är det en *socialt hållbar* tillväxt? Om tillväxten ska vara socialt hållbar tänker jag att det samlade folket skulle vara *mindre* beroende av det jagande, snarare än tvärtom och förundras över hur tillväxten tillåts ske på så orättvisa premisser.

Fricker (2018) illustrerar – för att inte säga förklarar – fenomenet med den skattefinansierade sjukvården där tandvården inte ingår och menar att situationen å ena sidan kan förstås som jämlik eftersom det är lika för alla. Men väljer vi att titta närmare på hur en sådan formell jämlikhet kommer till uttryck i den sociala värld vi lever så synliggörs en ojämlikhet som Fricker beskriver som situerad. Det innebär att de som inte har råd med privat tandvård *lider* av att den inte är skattefinansierad, medan de som har råd *inte* gör det. Det är med andra ord ett sätt att *dölja* ojämlikheten, eller förklä den i jämlikhetens skrud. Överför vi denna tanke till entreprenörskapspolicyen kan den beskrivas som jämlik i termer av att den är öppen och inkluderande i den mening att alla har rätt att bli jägare. När denna ”formella jämlikhet” granskas mer noggrant ser vi att de personer som har förmågan att diskursivt ta till sig och agera i linje med en entreprenöriell identitet, kan berätta om sin idé, synas och höras, attrahera kapital och har kontakter inkluderade. Människor som arbetar i det tysta, vars röster, berättelser och praktiker inte ges utrymme i den offentliga och akademiska debatten exkluderas däremot. Entreprenörskapspolicyen kan i den mening förstås som förklädd i en jämlikhets/jämställdhetsreform, där vissa personer blir lidande för att de saknar vad som i vår kultur anses vara ’rätt’ egenskaper. Lyfter vi blicken något ser vi dock att samlaren och jägarens praktik är beroende av varandra. De förutsätter och kompletterar varandra för att ta utvecklingen framåt och kan med andra ord ses som den sista dualismen i min avhandling i relation till Asplunds (1991) fixeringsbild. Vi har svårt att se samlaren när vi tittar på jägaren, men om vi tar bort den ena, kan heller inte den andra existera. Jägaren blir i den mening ingenting utan samlaren. Och vice versa.

Är det någon som gynnas av denna orättvisa?

Som nämnts i kapitel fyra används den parallella berättelsen inte enbart för att visa på att den normativa berättelsen inte stämmer överens med vardagen, alternativt för att undersöka hur de påverkar människor och deras liv (Boje, 1995). Den parallella berättelsen används även för att studera på vems bekostnad den normativa berättelsen kan leva vidare (Boje, 1995). Med andra ord; vem eller vilka är det som gynnas av den normativa berättelsen, vem är vinnaren och vem är förloraren (Flyvbjerg, 2004). Det bör vid det här laget vara tydligt att de samlade kvinnorna som grupp inte gynnas av hur den normativa berättelsen om entreprenörskap och genus konstrueras. Det innebär nödvändigtvis inte att enskilda kvinnor som lever tillsammans med en entreprenör inte är nöjda med hur villkoren för deras liv ser ut, men det är ett annat ämne.

Hur är det då med de jagande kvinnorna, gynnas de av den normativa berättelsen? Jag skulle säga både ja och nej. Till hennes fördel kan lyftas fram att den företagande kvinnans position i relation till den företagande mannen är vida uppmärksammas. Både inom vetenskapen och policyreformerna. Kunskapen om den jagande kvinnan är viktig och har använts för att skapa praktiska förändringar och förbättringar utifrån hennes position och förutsättningar i samhället. I relation till arbetet med att stödja entreprenörskap och tillväxt har det inneburit flera olika initiativ och reformer som specifikt riktar sig mot den företagande kvinnan. Dessa program har, som jag tidigare nämnt, kritiserats för att gå från att initialt vara ett medel för att omfördela makt och uppnå ett mer jämställt samhälle till att konstruera kvinnan som en resurs som kan bidra till att skapa ekonomisk tillväxt. Men också för att kvinnan, som olik mannen, är i ett ständigt behov av att "fixas" för att bli en bättre samhällsmedborgare. Det bygger på idén om att kvinnan är det svagare könet, samtidigt som denna idé reproduceras i arbetet med kvinnorna. Till skillnad från män är kvinnor i behov av ett specifikt stöd och porträtteras som mindre kompetent än mannen när det kommer till att starta upp och driva ett företag. I relation till mannen framstår hon ur det avseendet som den självklara andre.

Trots att det idag finns en relativt omfattande kritik mot de stödjande reformer som placerar den jagande kvinnan i centrum kvarstår faktum: hon står i fokus för genusdebatten och är i dessa sammanhang den enda kvinna som synliggörs. Hon har samhällets stöd, engagemang och finansiella resurser. Den samlade kvinnan positioneras i den mening som den "Osynlige Andre". Det sker inte bara i relation till den jagande mannen, utan även i relation till den jagande kvinnan. Hennes villkor och förutsättningar till följd av de näringspolitiska reformerna är idag en icke-fråga på politisk nivå. Den etablerade genusordningen reproduceras följaktligen utan att uppnå jämställdhet och framstår som synnerligen oproduktiv. Det blir kanske allra tydligast när vi övergår till att diskutera huruvida mannen, det vill säga entreprenören, gynnas av denna berättelse eller inte.

I den normativa berättelsen om entreprenörskap ser vi hur entreprenörskap konstrueras som något som utförs av en individ, i den publika sfären. Det upprätthåller en social ordning som gynnar män som grupp i jämförelse med kvinnor som grupp. Med stöd av staten och kvinnan ges mannen goda förutsättningar att bygga upp ett företag. Det är en konstruktion som i första hand otvivelaktigt gynnar män, vilket i 70 procent av fallen är det kön som startar och driver företag. Den normativa berättelsen är dock inte bara till mannens fördel. Av kvinnornas utsagor framgår det att entreprenörskapet har sina brister, även för den individuella mannen. En strävan efter att leva upp till de förväntningar som den normativa berättelsen för fram, kan vara nedbrytande och sätter gränser för hur han som 'man' bör agera, samtidigt som han i Sverige ska förhålla sig till en tongivande jämställdhetsdiskurs. Kvinnorna skildrar att entreprenörskapet gör det svårt för honom att vara den moderna och jämställda man han önskar vara, både när det kommer till hemmet och barnen och deras aktiviteter. Vad kvinnorna ger uttryck för, är att det inom den normativa berättelsen kan vara svårt för männen att vara en jämställd man och en närvarande pappa, på det sätt mannen själv önskar. Vilket kan vara en stor förlust, båden för honom och för barnen. Den normativa berättelsen har andra krav på hans agerande som entreprenör än vad jämställdhetsdiskursen har. Han kan med andra ord, likt många kvinnor, slitas mellan det individuella självförverkligandet och det kollektiva ansvaret. Det kan också vara en av anledningarna till varför det bland entreprenörer och företag kan finnas en viss tveksamhet till att konstant öka verksamhetens tillväxttakt, då det kan innebära att balansen mellan familjelivet och företaget blir lidande och inte motsvarar entreprenören, partners eller barnen förväntningar på deras sociala samvaro.

Vilka är då vinnarna i sammanhanget? Jag ser en grupp som gynnas direkt av att den samlande kvinnan osynliggörs och tystas i den normativa berättelsen om entreprenörskap och genus. Det är dem som arbetar med att skapa ekonomisk tillväxt och jämställdhet. Det vill säga personer likt jag själv i min tidigare position på Västerås Science Park. Det var också det som blev så paradoxalt när jag gick på den föräldraledighet som beskrivs i avhandlingens inledande kapitel. I min yrkesposition var jag övertygad om att jag arbetade för en jämställd tillväxt, när jag i själva verket var en av dem som bidrog till att reproducera och upprätthålla min egen underordning. Ironiskt nog bistod min arbetsplats min man i att bygga upp och skydda hans företag samtidigt som jag var "ofrivilligt" föräldraledig med våra gemensamma barn. Han hade ju precis startat företag och det var svårt att vara ledig.

Genom att rikta fokus *från* majoriteten av alla de kvinnor som lever i en entreprenörskapande kontext, i egenskap av partner till en entreprenör, *till* den minoritet av kvinnor som i samma kontext driver företag konstrueras en *illusion* om att ta jämställdhet på allvar. När det i själva verket är tvärtom. Med den jagande kvinnan i fokus kan makthavarna argumentera för att det inte finns några motsättningar mellan entreprenörskap och jämställdhet när den lösning som presenteras handlar om att få *fler* – samlande – kvinnor att bli

entreprenörer. Frågan är hur jämställd en sådan lösning är? För det första förväntas samlaren byta skepnad och inta en jagande position för att bli jämställd jägaren. För det andra ska hon tillämpa en praktik vars regler och spelplan under en lång tid har utformats efter jägarens behov och premisser (Butler, 2013, Ahl och Marlow, 2012). Det handlar om att bli jämställd på statens villkor. Att som samlare anta en jagande praktik är således en akt som framstår direkt ojämställd i sig, men som tjänar den entreprenöriella kulturens syfte och berättelsen om det nyttgörande subjektet.

Tankar inför framtiden

I det här avsnittet, som utgör avhandlingens sista, diskuterar jag så avslutningsvis hur resultatet av min forskning kan tas vidare. Jag gör det dels i relation till forskningen som sådan, men även i relation till dem som lever med en entreprenör, de aktörer som arbetar praktiskt med att stödja entreprenörskap och jämställdhet samt den myndighet som har givits i uppdrag att följa upp vilka effekter fördelningen av de offentliga medlen har på jämställdheten utifrån de sex politiska målen.

Om vidare forskning

Genom att synliggöra hur den normativa berättelsen om entreprenörskap placerar människor i vissa bestämda positioner, kan den parallella berättelsen leda oss bort från ett fokus på individen och den entydiga bilden om att entreprenöriell handling uteslutande är något som sker i det publika. Där den entreprenörskapande familjen, snarare än företaget i sig placerar i centrum. Här har de parallella berättelserna till viss del visat på vad ett entreprenörskap kan kosta samhället (Wright och Zahra, 2011), utan att relatera till kronor och ören. Jag har med de parallella berättelserna följaktligen skiftat fokus och visat på andra aspekter av ett entreprenörskap än vad de samtida forskningsansatserna inom entreprenörskap, genus- och familjerelaterade studierna gör. Dessa berättelser utgör, som jag inledningsvis nämnde, inte en generaliserbar grund. De öppnar däremot upp för att genomföra mer kvantitativa studier, där vissa av resultaten kan följas upp med statistisk data. På så sätt kan de parallella berättelserna bidra till att analysera vad som sker till följd av entreprenörskapspolicyn och samtidigt utgöra underlag för vidare, statistisk, och mer generaliserbar analys.

I den här avhandlingen utgår jag från två normativa föreställningar. Dels i relation till vad ett entreprenörskap innebär i termer av högteknologiska och tillväxtorienterade företag. Där många av företagen är knutna till en offentlig aktör och anses vara på väg ”uppåt”. Dels i relation till heterosexuella förhållanden, kärnfamiljen och de normer som det kan föra med sig. Vidare lyssnar jag till kvinnornas personliga livsberättelse vid ett specifikt tillfälle i

hennes liv. Dessa val öppnar upp för att studera området utifrån andra ingångar och utveckla forskningen i nya riktningar. Jag väljer dock att börja med de mest uppenbara, som också har diskuterats i relation till mitt urval.

Det handlar om att lyssna till entreprenörens berättelse om *"hur man i en parrelation samarbetar för att möjliggöra ett entreprenörskap"*. Det är idag inte ovanligt att män(niskor) i samband med pensionsavgångar eller *efter* att de har uppnått en entreprenöriell framgång väljer att lyfta fram insatsen från sin partner och/eller familj. Det får mig att reflektera över hur denna berättelse ser ut under resans gång. Går den i linje med samlarens berättelse eller avviker de från varandra? Kan jägaren och samlarens berättelser speglas i varandra för att öka vår förståelse för entreprenörskapet och de praktiker som sker i skärningspunkten mellan det privata och publika för att öka det ekonomiska välbefindandet och förbättra jämställdheten? Här är det även intressant att se till ombytta roller där jägaren är kvinna och samlaren en man samt till andra former av familjekonstellationer, som inte ryms inom den heterosexuella normen. Alternativt där båda parter driver företag. Hur skildras dessa berättelser och hur fördelas praktikerna här? Finns det till exempel någon skillnad i hur bolaget ägs.

I relation till ägarbilden har jurister och företagsekonomer identifierat en stor, kunskapsmässig lucka kring vad som händer med företaget vid en eventuell skilsmässa. De problematiserar ägarbilden i svenska bolag och menar att hälften av alla äktenskap slutar med separation och intresserar sig för vad som händer med företaget vid en skilsmässa där en livspartner eventuellt måste köpas ut (Haag et al., 2018). De råder företagare att göra aktierna till enskild egendom och skriva äktenskapsförord för att skydda företaget från finansiella problem. I motsats till Haag et al. (2018) finner jag detta gap intressant ur livspartnerns perspektiv där det finns ett utforskat område kring hur sådana lösningar skulle påverka samlaren vid en eventuell separation. Jag vet att Ownershift, den tankesmedja som omnämns tidigare, utkommer med en ny rapport i början av 2022 där just dessa frågor uppmärksammas, om än på ett mer övergripande plan.

Att göra en longitudinell studie skulle kunna fånga upp saker likt dessa genom att följa olika par och familjekonstellationer över tid. I den här studien har majoriteten av paren barn. Likt Holmbergs (1993) studie öppnar det upp för att studera hur entreprenörskapet tar sig uttryck i relationer där det inte finns några barn, men också vad som händer i en relation där tvåsamhet övergår i tresamhet. Det vore även intressant att se vad som händer i en relation vid övergången från en anställning till en företagsstart. Forskning visar till exempel att det finns en signifikant relation mellan att träda in i ett entreprenörskap och få receptbelagd medicin utskrivna i form av lugnande medel och sömnmedel. Både för entreprenören själv och deras livspartner (Dahl et al., 2010). Författarna ser det som ett tecken på att ett inträde i entreprenörskap kan associeras med en ökad stress, både för entreprenören och deras familjer.

Vi vet också sedan tidigare att många entreprenörer har problem med sin mentala hälsa samt att deprission är vanligare bland entreprenörer än i den allmänna befolkningen (jämf. Johnson et al., 2015, Freeman, 2015). Så, hur *mår* egentligen den entreprenörskapande familjen som ska generera vår ekonomiska tillväxt? Det är Dahl med kolleger relativt ensamma om att undersöka ur ett rent medicinskt perspektiv, vilket är ytterligare ett sätt att ta forskningen vidare på.

Som jag nämnde inledningsvis skildrar jag i min forskning företag som anses ha en positiv utveckling och omges av människor som tror på deras idé och erbjuder sitt stöd och kapital. Entreprenörskapet uppmärksammas vanligtvis för sin framgång, inte det motsatta. En uppåtgående och framgångsrik spiral är dock långt ifrån verkligheten för alla bolag. Hur påverkar till exempel en negativ utveckling av företaget, familjen och relationen mellan jägaren och samlaren? Jag upplever att den här listan kan göras nästintill oändlig. Den kan inkludera olika branscher, företagets olika faser, socialt och geografiskt ”utsatta” områden etc. Men har nu givit ett par konkreta förslag på hur forskningsområdet kan utvecklas. Avslutningsvis vill jag dock betona den gemensamma nämnaren i dessa förslag. Det epistemologiska skiftet från jägaren och företaget – till samlaren och familjen.

Om att leva med en entreprenör

Under min tid som doktorand har jag haft förmånen att få ha många förtroliga samtal om entreprenörskap, både med kvinnorna i studien och med personer som jag av olika anledningar har kommit att tala med om min forskning. Vad som har slagit mig är att det är ett ämne som berör och engagerar. Såväl kvinnor som män har identifierat sig med mitt projekt och har nästan alltid haft en anekdot som de vill dela med sig av. Eller en åsikt. Antingen om sitt eget liv i en entreprenörskapande kontext, eller om någon de känner. Jag har även pratat mycket med en av mina närmsta vänner som, likt jag själv, har upplevt de utmaningar som kan uppstå i en relation där mannen driver företag. Hon är rak och direkt, viljestark och argumenterar för sin sak. För henne har det varit svårt att förstå hur uppenbara ”skevheter” kan kanaliseras, problematiseras och kommuniceras i ett avhandlingsprojekt. Som löper över fyra års tid. Jag kan ibland vara benägen att hålla med, men har motiverats av att det kan skapa en större förändring. Hon har också svårt att förstå att det inte sker ett större motstånd i dessa frågor, med en större ilska. Det har slagit mig också under arbetet med den här avhandlingen. Varför ser jag inte ett större motstånd? Varför är det ingen som ”klagar”? Högt? För vid sidan av mitt avhandlingsprojekt upplever jag att frustrationen och frågorna finns, men de förs inte fram i den offentliga debatten. Det förs istället fram trevande frågeställningar i separata forum kvinnor emellan. Jag ser till exempel ofta kvinnor som ber om råd i dessa frågor i slutna grupper för kvinnor på sociala medier. Min vän berättar vidare om yngre kvinnor i hennes bekantskapskrets. De vänder sig till

hennes och ber om råd för att hon har varit i samma situation som de själva nu är i. De undrar hur de kan förändra sin tillvaro, ber om hennes syn på vad som är rimligt att begära för sig själva och hur de kan stå upp emot det företag som har nästlat sig in i deras liv på ett icke önskvärt sätt. Jag gissar att det är för att hon är väldigt klok, men framförallt för att hon är bra på att argumentera emot uppenbara orättvisor. Hon kan ingjuta mod och packa ryggsäckar fulla med tips på hur de kan föra en konstruktiv konversation med sin man.

Likväl som jag i det här avsnittet delar med mig av hur jag ser på framtida forskning, hur utvärderingar av de offentliga medlen kan utvecklas och hur arbetet med att stödja entreprenörskap, jämställdhet och tillväxt kan ske framgent, vill jag även dela med mig av tankar som kanske kan underlätta för andra par i en företagande kontext. Jag tänker att de kan fungera som ett stöd gentemot det entreprenörskap som många kvinnor uppger att de har svårt att argumentera emot. Till att börja med vill jag dela med mig av ett av alla de samtal som har ägt rum i samband med att jag har berättat om min forskning. För en tid sedan skulle jag och min man ta ned ett staket som vi delar med grannen och jag hamnar i samband med det i ett samtal med kvinnan i huset. Vi småpratar lite och hon undrar vad det är jag arbetar med och jag berättar kort om mitt avhandlingsprojekt. Hennes man sysselsätter sig på samma sätt som min man, bortsett från att de verkar i olika branscher. Enkelt uttryck liknade hennes liv den tillvaro som beskrivs av flera kvinnor i studien. Hon hade gått ned i tid och skötte "allt annat" medan hennes man drev upp företaget. Hon upplevde att företaget var en familjeangelägenhet som hon i allra högsta grad var med och möjliggjorde. Hon hade därför föreslagit för sin man att de skulle äga bolaget tillsammans. Hennes man höll inte med. Hon arbetade ju inte i företaget? Till skillnad från vad kvinnorna i studien ger uttryck för, var det här något som gjorde henne "j-ligt förbannad". Hon föreslog därför att de skulle skriva över vårdnaden om den gemensamma dottern på henne. Visst, han hade ju varit med och "skjutit till lite resurser där i början", men därefter var det hon som hade gjort allt jobb. Burit, fött, närt och omvårdat. Så varför skulle han stå som en av vårdnadshavarna? Hennes man protesterade givetvis högljutt. Hon hade dock lugnt förklarat att han mycket sällan var hemma samt att han inte var en av dem som "arbetade i familjen". Man kan tycka att det är att dra saker till sin spets, men likväl illustrerar det på ett tänkvärt sätt hur 'tillgångar' kan fördelas mellan samlaren och jägaren, det privata och det publika beroende på vem som tjänstgör var. Jag finner det också mycket svårt att argumentera emot, det gjorde även hennes man. Idag äger de företaget tillsammans och har gemensam vårdnad om dottern.

Det hade varit lätt för mig att sluta där, genom att lägga fram en 'enkel' lösning på hur kvinnan själv kan agera i relation till entreprenörskapet. Men livet är givetvis mer komplext än så och min avsikt är inte att uppmuntra till vårdnadskonflikter. Jag vill snarare uppmuntra till att reflektera över vem som gör vad i en entreprenörskapande familj och hur dessa praktiker värderas.

- Hur ser det obetalda hem och omvårdnadsarbetet ut, hur värderas det? Frågan är viktig för det ekonomiska oberoendet och den framtida pensionen.
- Om familjen lever av din inkomst, medan mannens inkomst investeras i företaget, fundera över hur du vill att ditt ekonomiska bidrag till företaget ska värderas i sammanhanget. Är du en investerare, eller en möjliggörare?
- Sätt upp en tidsram för hur länge du är beredd att eventuellt ge avkall på ditt yrke, din utbildning eller dina drömmar. Följ upp den, utvärdera och korrigera.
- Var uppmärksam på att avtal som företaget tecknar med tredje part, även kan få konsekvenser för dig.

Avslutningsvis vill jag varmt rekommendera alla som lever med ett entreprenörskap att läsa en av få populärvetenskapliga böcker på området ”*For Better or For Work – A survival Guide for Entrepreneurs and Their Families*”. Kvinnan som har skrivit boken heter Meg Cadoux Hirshberg (2012). Hon är gift med Gary, som driver ett Usa:s största företag inom youghurttillverkning. Hennes skildringar kan bland annat låta så här när hon berättar om vad det innebär att vara ”Hitched to someone else’s dream”:

“Smitten and naive, I had not thought through the personal implications of living with a business. Turns out, neither had Gary. (...) Nose pressed against the glass, I gazed hungrily at the seductive ‘normal’ lives and tried to figure out where Gary and I had gone so wrong. I didn’t expect the white picket fence. But I had to wonder: wasn’t there a less harrowing way to save the world?”

Hon skildrar sin berättelse i retrospektiv, när deras kaosartade liv övergått i en stor framgångssaga. Jag skulle ändå beskriva den som en insiktsfull, utelämnande, ödmjuk och tänkvärd berättelse med handfasta och konkreta tips baserade på hennes egna och andra ”entreprenöriella” pars erfarenheter. I såväl med som motgång. Ytterst ser jag det dock inte som kvinnans ansvar att förändra strukturen, det är svårt att som individ styra över hur EU ska fördela våra skattemedel. Jag vänder mig därför till de aktörer och myndigheter vars offentliga uppdrag handlar om att säkerställa att den ekonomiska tillväxt som genereras också är jämställd.

Om det praktiska arbetet med att stödja entreprenörskap

När det här avhandlingsprojektet påbörjades var det som beskrivs i kapitel fem, ett samverkansprojekt mellan Västerås Science Park och Stockholms Universitet. På Västerås Science Park flög projektet dock under radarn, styrelsen ansåg som bekant inte att dessa frågor hörde hemma i en miljö som arbetar med entreprenörskap och tillväxt. Och frågan har generellt givits marginellt utrymme i dessa miljöer. Men i slutet av min tid som doktorand blev jag inbjuden att delta på slutkonferensen för det projekt som initialt finansierade min forskning. Man var nyfikna på vad jag hade kommit fram till. Att komma tillbaka till den praktik och det sammanhang som jag hade lämnat fyra år tidigare var fantastiskt och skrämmande på samma gång. I akademien har jag många gånger känt mig som en udda fågel, en förhållandevis klumpig praktiker bland många väldigt finstämda teoretiker. Att kliva in genom dörren på slutkonferensen kändes följaktligen som att komma hem igen, samtidigt som jag skulle förmedla en tämligen "obekvä" kunskap. Skulle de se samma saker som jag har sett? Skulle de finna det problematiskt, eller likt min dåvarande styrelse, irrelevant? Hur skulle min forskning tas emot?

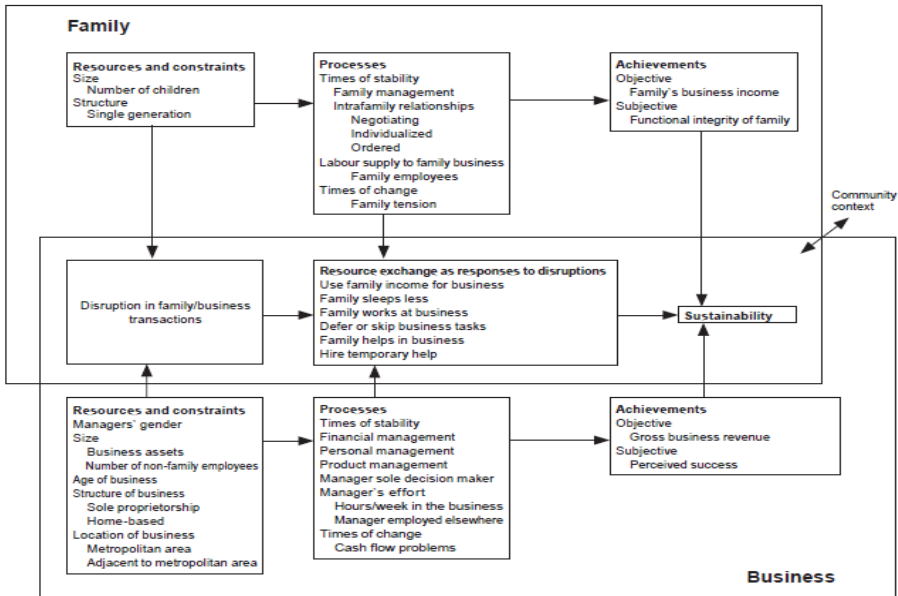
Det var nu tio olika aktörer och cirka 40 personer som betraktade mig när jag bjöd in dem till en övning i att "*Växel-Se*". Jag inledde föredraget med att visa Asplunds (1991) fixeringsbild med de två kvinnorna och frågade en kvinna i den främre raden vilket motiv som först uppenbarade sig för henne. Hon svarade den yngre kvinnan. Jag frågade de övriga deltagarna om det var någon som såg något annat, varpå en man räcker upp handen och svarar den äldre kvinnan med krokig näsa. Därefter vänder jag mig till projektledaren och frågar om den första tolkningen, som kvinnan gör, är mer korrekt än mannens. Gruppen enas om att det är två olika sätt att tolka samma motiv samt att samma motiv kan tolkas och beskrivas på olika sätt beroende på vem man frågar. De enas också om att ingen tolkning är mer rätt eller fel än någon annan. Det vill säga; att en tolkning av *någoting* även kan tolkas som *någoting annat* (Asplund, 1970). Det innebär i det här sammanhanget att jämställdhet som aktörerna tolkar och beskriver det idag, även kan tolkas och beskrivas som *någoting annat*. Precis om Asplund påpekar är det första steget i att skapa ny kunskap att problematisera verkligheten så som den förstås idag.

Jag övergår därför till att beskriva deras verklighet och de två statliga uppdrag aktörerna har att förhålla sig till; att skapa en ekonomisk tillväxt som *även* är jämställd. Jag visar de sex jämställdhetspolitiska målen som beskrivs i kapitel tre. Därefter redogör jag för hur jämställdhet i policyreformerna på regional nivå har kommit att bli synonymt med kvinnor och män som driver företag. När jag sedan skildrar vad entreprenörskapet innebär för de kvinnor vars män många gånger har ett företag med anknytning till deras verksamhet är det lätt att uppfatta kvinnornas praktik som något negativt. Men det är ju tvärtom, kvinnornas beteende framstår i det närmaste som optimalt. Alla tittar förvirrat på mig. Optimalt? Ja, ur ett tillväxtperspektiv. Om målet är att skapa

ekonomisk tillväxt vet vi i linje med tidigare forskning att sättet kvinnorna i studien agerar på är betydelsefullt för företagets utveckling. Det är när vi tittar på kvinnornas praktik ur ett jämställdhetsperspektiv som det ser lite mer dystert ut. Jag beskriver detta som en *målkonflikt* i aktörernas arbete. Om målet är att skapa ekonomisk tillväxt ser vi hur jämställdheten får stå tillbaka. Om målet istället är att skapa jämställdhet, ser vi hur den ekonomiska tillväxten får stå åt sidan. Det spelar med andra ord ingen roll hur aktörerna agerar. När vi vidgar vår förståelse för entreprenörskap och genus står aktörerna idag felpacerade i relation till ett av de två målen. Oavsett hur de vänder sig.

Bland åskådarna är det inte längre någon som skrollar i sin telefon, eller sitter med datorn uppfälld i knät. Jag står där med känslan av att ha riktat om strålkastarna och belyst en del av scenen som tidigare har befunnit sig i kulisserna samtidigt som publiken förvånat uppmärksammar dess självklara närvaro för första gången. Hur kan vi inte ha sett det? Det blir idet här skedet en omfattande diskussion där frågorna aldrig tycks sina. Till slut är det en man i den bakre delen av rummet som räcker upp handen och frågar vad de ska göra nu. Hur kan vi förändra vårt sätt att arbeta? Hans fråga tyder på att det finns en vilja och ambition hos aktörerna att utvecklas och förändras. Och historiskt har vi också sett förändringar i hur stödet till entreprenörskap distribueras, beroende på vilken kunskap som finns tillgänglig. Det är med andra ord inte en hopplös situation. Även om hans fråga fordrar ett svar som ligger bortom syftet med det här forskningsprojektet är det givetvis något jag har funderat på mycket under de senaste åren. Det har till och med varit en av avhandlingens främsta, om än underliggande, målsättningar: att bidra till att skapa en förändring i hur dessa aktörer arbetar med jämställdhet och ekonomisk tillväxt.

Jag visar dem bilden i Figur 9. Som nämnts tidigare utvecklade forskare i USA *Sustainable Family Business Theory*, när det ombads att utveckla en modell kring hållbar tillväxt för såväl familjen som företaget (Danes et al., 2008).

Figur 9: Sustainable Family Business Theory

Familjen och företaget ses här som två interagerande och överlappande system som är beroende av varandras resurser, både i termer av tid, kapital och kunskap. För att skapa en hållbar situation för familjen samt ett långsiktigt hållbart företag, snarare än kortsiktig lönsamhet, är det viktigt att familjen och företagets mål och ambitioner korrelerar med varandra (Danes et al., 2008). Om innovationssystemet ska arbeta med att skapa en tillväxt som inte bara är hållbar för företagen, utan även den partner och/eller de familjer som bidrar med sin tid och sitt kapital menar jag att det inledningsvis blir viktigt att tänka kring entreprenörskap i de här banorna. Att se till en större del av helheten. Att se till olika aspekter av entreprenörskapet. Det är dock inte ett konkret svar på den fråga mannen ställde och jag utvecklar mitt resonemang med stöd av Van Auken och Werbel (2006:59).

“Successful family businesses are likely to have a supportive relationship. Unsuccessful ones are likely to have conflicting relationships. It may be more fruitful to determine the circumstances that influence the development of either relationship. The proposed models suggest that the level of spousal commitment is a key variable that combines these two research streams (...) Consultants who can help couples understand that a strong working relationship is important to business success and endures beyond

the life of the business have the potential to bring important value to both the business and the couple.”

Om vi sedan tidigare vet att partners engagemang kan vara en nyckelvariabel för huruvida ett entreprenörskap kan lyckas har aktörerna en väldigt specifik målgrupp att vända sig till i arbetet med att skapa ”positiva attityder” till entreprenörskap. Vilket i policydokumenten uppges vara en viktig del av deras arbete. Van Auken och Werbel resonerar själva kring detta och menar att affärsrådgivare kan ha en viktig roll i att skapa engagemang hos partnern. De betonar bland annat betydelsen av att uppmuntra en diskussion om vilka förväntningar som kan finnas inom äktenskapet/relationen. Så som hur roller ska fördelas, vilka konflikter som kan uppstå i skärningspunkten mellan företaget och familjen, acceptabel ekonomisk riskexponering samt partners betydande roll i affärsutvecklingen. Vidare menar forskarna att det kan vara fördelaktigt för partnern att delta i olika former av workshops vid uppstarten för att minska informationsasymmetrin. Rådgivningen kan även arbeta med att identifiera underliggande konflikter för att minska den friktion som kan uppstå under ansträngda perioder och underlätta för paret att arbeta mot gemensamma mål. Det kan förstås som handfasta råd kring hur aktörerna kan arbeta med såväl entreprenören som partnern för att underlätta och förbättra den entreprenöriella processen för samtliga parter, samtidigt som det gynnar företaget.

Jag är övertygad om att det här i viss utsträckning redan sker, men jag vågar samtidigt påstå att det sker *ostrukturerat* på ett *informellt* plan som är beroende av den relation rådgivaren har till entreprenören. Det finns med andra ord inte en formell struktur som belyser dessa frågor på ett lika systematiskt sätt som företaget genomlyses på andra plan. Det är något som kan utvecklas. Vidare finns det idag en rad olika faktorer som har identifierats för att mäta ett företags framgång; innovationshöjd, kompetens etc. Familjen är inte en av dem. Givet hur familjen framställs i litteraturen, som en möjliggörare alternativt som ett hinder för utveckling vore det även intressant att se hur den skulle skattas när innovationssystemet mäter framgångsfaktorer. Jag har nu givit några konkreta förslag på hur jag ser att arbetet med att stödja entreprenörskap skulle kunna utvecklas och övergår därför att resonera kring hur utfallet av de offentliga medlen följs upp och utvärderas.

Om att utvärdera effekter av hur offentliga medel fördelas

Som redogjorts för i kapitel tre är det Jämställdhetsmyndigheten som givits i uppdrag av regeringen att analysera och utvärdera de jämställdhetspolitiska insatser som görs. I slutet av min avhandlingsprocess tar jag därför kontakt med myndigheten och presenterar mitt forskningsprojekt. Jag sätts då i kontakt med den man som är ansvarig för utredningen av *ekonomisk jämställdhet*, som jag förstår syftar till att utvärdera effekter av hur fördelningen av offentliga medel sker. Han uppmanar mig att komma med förslag på hur utredningen

kan utvecklas och ber om tid och plats för min disputation. Jag avser därför ägna det sista avsnittet åt att reflektera kring hur utvärderingar likt dessa kan nyanseras.

För att kunna göra det behöver vi inledningsvis bilda oss en uppfattning om hur de här utredningarna kan vara utformade. Jag avser därför använda mig av Kommissionen för jämställda livsinkomster (SOU, 2020) för att illustrera detta. Kommissionen för jämställda livsinkomster uppdrogs av regeringen att lämna förslag som syftar till att långsiktigt öka den *ekonomiska jämställdheten* mellan kvinnor och män (SOU, 2020). Tyngdpunkten inom det jämställdhetspolitiska delmålet ligger på de ekonomiska villkor kvinnor och män har som individer och fokuserar på fördelningen av ekonomiska resurser mellan kvinnor och män. Det omfattar bland annat inkomster i form av lön och näringsverksamhet samt avkastning på kapital. Med andra ord har den en tydlig beröringspunkt med mitt forskningsprojekt. I enlighet med direktivet har kommissionen kartlagt hur offentliga stödåtgärder fördelas mellan kvinnor och män och analyserat fördelningens ekonomiska konsekvenser. I sin analys utgår kommissionen i tur och ordning från sju olika områden för politiska interventioner; Arbetsmarknadspolitiken, Utbildnings- och forskningspolitiken, Familjepolitiken, Social-, hälso- och sjukvårdspolitiken, Näringspolitiken och den regionala utvecklingspolitiken, Skatteområdet och Pensionsområdet.

Den sammanlagda bedömningen av Näringspolitiken och den regionala utvecklingspolitiken, under vilken entreprenörskapspolicy ryms, lyder;

”Inom näringspolitiken och den regionala utvecklingspolitiken finns ett flertal exempel på en ojämn fördelning av olika stödåtgärder mellan kvinnor och män som vill starta eller driva företag. Huruvida kvinnliga och manliga företagare ges tillgång till krediter eller annan statlig finansiering kan påverkas av de bedömningar som görs på de myndigheter eller regioner som ansvarar för stöden. Den skeva fördelningen påverkar i sin tur den del av inkomstgapet som kommer från näringsverksamhet mellan kvinnor och män, vilket också bidrar till en ackumulerad ojämnställd livsinkomst.” (SOU, 2021:46)

Det är ett resonemang som ger intryck av att det finns en politisk föreställning om att de näringslivspolitiska insatsernas endast påverkar livsinkomsten för de kvinnor som driver företag. Av resultatet framgår det med andra ord inte hur de kan påverka livsinkomsten för kvinnor som inte driver företag, men lever med en man vars företag är föremål för interventionen. En sådan bedömning kan tolkas som att de näringspolitiska interventionerna inte skulle påverka andra politiska områden, så som till exempel familjepolitiken. Att i sammanhanget knyta näringspolitiken till familjepolitiken kanske kan framstå som ett försök att blanda politiska äpplen med päron. Men tittar vi närmare på hur kartläggningen resonerar kring familjepolitiken ser vi till exempel att:

”Det finns ett samband mellan ett jämställt föräldraledighetsuttag och en mer jämställd fördelning av det obetalda hemarbetet och det betalda förvärvsarbetet. En mer jämställd fördelning av föräldraledighet har konsekvenser på exempelvis den egna försörjningen, barnens ekonomiska situation och möjligheten att kombinera familjeliv med arbetsliv. Vidare kan ett mer jämställt uttag av omvårdnadsbidraget stärka kvinnors ekonomiska situation på såväl kort som lång sikt. En jämnare fördelning innebär därför inte bara en högre inkomstutveckling för många kvinnor utan medför även en ökad jämställdhet inom många andra politikområden.” (SOU, 2021:70)

Här framgår det att en jämnare fördelning av de offentliga stödåtgärderna innebär en högre inkomstutveckling för många kvinnor samtidigt som det medför en ökad jämställdhet inom andra politikområden. Det kan således finnas ett samband mellan hur fördelningen av offentliga stödåtgärder sker inom ett visst politiskt område och hur utfallet blir inom ett annat. Näringspolitiska interventioner som syftar till att stödja entreprenörskap förefaller ur det avseendet kunna påverka hur jämställt utfallet blir inom det familjepolitiska området. Så som utvärderingen är utformad idag är det dock endast möjligt att se hur de näringspolitiska interventionerna påverkar jämställdhet inom det näringspolitiska området. Där den jagande kvinnans livsinkomst utvärderas i relation till den jagande mannens. Det stänger möjligheten att överblicka eventuella effekter inom andra politiska områden. Utvärderingen kan ur det avseendet beskrivas som ”stuprörsformad”.

Istället för att analysera de sju olika politiska områdena var och ett för sig, där utvärderingen blir vertikal, skulle jag vilja se en ansats som är mer horisontell. I synnerhet avseende näringspolitiken, då den till skillnad från arbetsmarknadspolitiken och familjepolitiken tycks vara mer ”fristående” och saknar ett resonemang kring var det kan finnas beröringspunkter med andra områden och vilka effekter det kan innebära. Som till exempel; Hur påverkar de näringspolitiska reformerna den ekonomiska jämställdheten mellan den företagande mannen/kvinnan och deras partner? Går det att utvärdera de näringslivspolitiska insatserna mot de arbetsmarknadspolitiska, eller mot de familjepolitiska? Vi vet idag till exempel att den yrkeskategori som tar ut lägst antal föräldradagar är entreprenörer och/eller företagare. Vad innebär det för den ekonomiska jämställdheten i relation till andra yrkeskategorier? Går det att göra liknande mätningar i relation till det obetalda hem- och omvårdnadsarbetet? Jag har med min forskning försökt visa hur det kan ta sig uttryck, men ser samtidigt att det är ett område som vi idag saknar kunskap inom.

12. Sammanfattning: Entreprenörskapets tysta(de) röster

Vi lever i en tid där entreprenörskap anses vara ett av de främsta medlen för att driva samhällets utveckling. Det handlar inte bara om att få människor i sysselsättning, eller att öka den ekonomiska tillväxten. Det handlar även om att finna lösningar på såväl klimatmässiga utmaningar som sociala orättvisor. Mot bakgrund av att entreprenören framträder som en nyckelfigur i arbetet med att skapa en bättre värld rekommenderas regeringar att säkra en god tillförsel av entreprenörer. EU har till exempel beslutat att medlemsländerna *måste* säkerställa att skolornas kursplaner orienteras efter entreprenörskap och innovation samt att tillräckligt många tar examen inom matematik och teknik. De *måste* även reformera för nationella innovationssystem och en ökad entreprenöriell kompetens. Det finns vidare en nationell målsättning att skapa positiva attityder till entreprenörskap samt att lyfta fram goda exempel på entreprenörer som andra kan inspireras att följa. Den svenska staten avsätter årligen miljardbelopp för att träna medborgarens entreprenöriella förmågor, med en intention om att medborgaren i en förlängning startar de företag som ska lösa våra globala och regionala utmaningar. Det sker bland annat genom att barn från förskoleålder ska ta till sig kunskap genom entreprenöriellt lärande, men också genom ett brett utbud av offentligt finansierade aktörer med uppdrag att främja entreprenörskap och innovation. Som till exempel Almi Företagspartner, science parks och inkubatorer. Som offentligt finansierad aktör, i ett av världens mest jämställda länder, är dessa verksamheter även ålagda att verka för att den tillväxt som entreprenörskapet genererar också är jämställd. Det innebär bland annat att det ska finnas en ekonomisk jämställdhet mellan kvinnor och män, att det obetalda hem- och omsorgsarbetet ska fördelas lika samt att det ska finnas en jämn fördelning av makt och inflytande. Det här avhandlingsprojektet har vuxit fram i skärningspunkten mellan dessa två statliga uppdrag – att främja entreprenörskap *och* jämställdhet.

Att det finns en så stark och positiv berättelse om entreprenörskap i relation till utvecklingen av vårt samhälle har fascinerat mig samtidigt som det gör mig bekymrad. För vad innebär det egentligen att styra en hel befolkning mot ett visst beteende och framställa vissa egenskaper som mer önskvärda än andra? Vad är det i en sådan styrning som tenderar att utelämnas, tystas och marginaliseras? Vad gör en sådan berättelse med oss och hur kommer den att påverka våra liv? Med utgångspunkt i mina personliga erfarenheter av att arbeta

inom det svenska innovationssystemet har jag närmat mig de ovanstående frågeställningarna utifrån några olika ingångar. Inledningsvis problematiserar jag den förhållandevis snäva syn på jämställdhet som råder när entreprenörskap och tillväxt ska främjas med offentliga medel. När dessa medel ska fördelas tillfaller närmare 95 procent av stödet företag som drivs av män. Att det är en högre andel män än kvinnor som får stöd är i sig inte konstigt eftersom det är betydligt fler män än kvinnor som startar och driver företag. Förhållandet är idag ungefär 70/30 till mannens fördel. Det förklarar med andra ord inte mannens betydande överrepresentation som stödmottagare. Den svenska staten har under årtionden och genom en rad olika initiativ försökt komma tillrätta med den ojämställdhet som fördelningen kan föra med sig. Även om dessa initiativ har varierat något i sin utformning syftar samtliga till att främja kvinnors företagande. Med ett starkt fokus på den företagande kvinnan framstår entreprenörskap och jämställdhet som synonymt med kvinnor som driver företag. Något som i sin tur exkluderar andra kvinnor i en entreprenörskapande kontext. Jag tänker i första hand på de kvinnor vars mäns företag har erhållit stöd från offentliga aktörer likt ovan. I den här avhandlingen studerar jag följaktligen de kvinnor som delar sitt liv med en man som är entreprenör, där majoriteten av männen har byggt upp företaget med stöd av staten. En fråga vi sällan ställer oss när dessa medel fördelas är hur jämställdheten ser ut i relationen mellan den företagande mannen och kvinnan som delar sitt liv med honom. Jag intresserar mig för dessa kvinnors liv och hur det kan levas tillsammans med en man som är entreprenör, i en kultur som verkar för att främja ett entreprenöriellt beteende.

Med utgångspunkt i att det finns en snäv syn på jämställdhet i relation till entreprenörskap söker jag i kapitel för kapitel synliggöra olika aspekter av hur vi talar om entreprenörskap och jämställdhet samt hur det kan påverka vårt sätt att leva våra liv. Till att börja med visar jag hur kvinnor likt dem som deltar i studien saknar en given vetenskaplig hemvist, vilket innebär att hon återfinns i periferin av flera olika forskningsfält inom entreprenörskapslitteraturen. Något som kan förstås som en djup tystnad i sig. Genom att använda mig av jägar- och samlarmetaforen illustrerar jag hur dessa forskningsfält utgår från vad jag beskriver som en jagande rationalitet. Det är ett resonemang som bygger på teoretiseringen om att jägar- och samlarsamhällets utveckling har drivits av de tidiga hominidmännens förmåga att jaga, medan den samlande kvinnan är helt osynliggjord. Trots att hennes praktik i allra högsta grad är närvarande. Jakten var då, likt entreprenörskapet anses vara idag, den handling som förde vårt samhälle framåt. Jag likställer därmed något förenklat entreprenörskapet med jakten, jägaren med entreprenören och samlaren med den kvinna som lever sitt liv tillsammans med honom.

Jag är medveten om att det kan uppfattas som problematiskt att likställa samtida kvinnor med den samlande kvinnan. I första hand för att det kan framställa dem i en traditionell kvinnoroll, bärandes och närandes barn, samtidigt

som hon ombesörjer maten. Det riskerar i vår kultur att upprätthålla och förstärka bilden av kvinnan som underordnad. Men då måste vi påminna oss om att en sådan liknelse endast kan uppfattas som problematisk inom ramen för ett samhälle som premierar jakten och jägaren och förbiser värdet av det samlande folket. Inom fältets genusslitteratur ser vi till exempel hur forskningen i stort sett uteslutande studerar kvinnor som jagar. Inom litteraturen kring familjeentreprenörskap studeras den samlande kvinnan för att förstå hur hon kan förenkla och utveckla jakten, snarare än hur ett samhälle som genomsyras av en föreställning om att vi alla helst ska jaga påverkar hennes livsvillkor. När vi talar om samhällets utveckling talar vi följaktligen om jägaren och jakten och tenderar således att förbise samlaren. Därav påståendet om att entreprenörskapslitteraturen genomsyras av en jagande rationalitet.

För att illustrera hur det tar sig uttryck i vårt vardagliga liv har jag studerat de policydokument som syftar till att säkerställa en god tillförsel av entreprenörer. Här visar jag hur jakten framstår som ett resultat av den enskilde jägarens praktik snarare än en kollektiv insats. Men också hur den tillväxt som ska vara jämställd, reduceras till att uteslutande handla om jämställdhet mellan de kvinnor och män som jagar. När entreprenörskapspolicyn reformerar för tillväxt, förbises med andra ord den samlande kvinnan. Både i relation till jakten och i relation till jämställdhetsaspekten. Det senare beskriver jag som en *hierarkisk* jämställdhet, där den samlande kvinnan är helt osynliggjord. På ett annat plan är hon dock väldigt närvarande. Det handlar om reformernas uttryckliga önskan om att omvandla henne till jägare för att samhället ska kunna ta tillvara på, vad som beskrivs som, outnyttjad tillväxtpotential. Ett annat sätt att formulera det på är att det samlande folket inte anses bidra med någon större nytta i ett jagande samhälle om hon inte ansluter till jakten.

Jag övergår därför till att studera vad det samlande folket gör genom att lyssna till kvinnorna i studiens berättelser om ett liv med entreprenörskap. För att få samtala med kvinnan var jag först tvungen att övertala två män. Den första mannen var en representant från innovationssystemet, den andra mannen entreprenören själv. En betydande del av kvinnorna som deltar i studien har med andra ord fått sitt deltagande godkänt av män, i två olika led. För att möjliggöra jakten berättar kvinnorna att familjen ofta har levt på hennes lön, medan mannens inkomst har investerats i företaget. Dels för att han ska kunna få en större andel av företaget än sina medgrundare, men också för att det inte har varit möjligt att ta ut en lön då verksamheten inte haft ekonomiska förutsättningar för det. Vidare skildras hur de har kommit överens med sin man om att hon ska ta ett större ansvar för hem och barn, för att jakten ens ska vara möjlig att genomföra. Det innebär till exempel att paret med det första barnet och mannens fasta anställning delade lika på föräldraledigheten, medan kvinnan med andra barnet och mannens entreprenörskap med få dagars undantag var den av de två som var hemma med barnet. Det är också tydligt i statistiken över jägarens uttag av föräldraledighet. I vissa fall har hon också fått gå ned i tid för att kompensera för den tid hennes man inte har möjlighet att avsätta för

familjen och de sysslor som rör hushållet. I andra fall har hon tackat nej till sitt drömjobb och kompetensutveckling, för att det har varit svårt att kombinera med jakten. Trots de gemensamma ansträngningarna för att få entreprenörskapet att fungera är det i en betydande majoritet av fallen mannen som äger företaget. Hon berättar att entreprenörskapet kommer med en kostnad och ett pris att betala, men väljer att inte klaga. Entreprenörskapet behöver någon som är positiv och hejar på. I den här delen ger kvinnornas berättelser uttryck för en samlande praktik som i allra hög grad möjliggör jakten och utvecklingen av vårt samhälle, både ur ett ekonomiskt och ett socialt perspektiv. Till skillnad från policyreformerna skildrar kvinnorna jakten som ett resultat av en kollektiv insats och visar att ojämställdhet inte enbart kan uppstå mellan den jagande kvinnan och den jagande mannen, utan även mellan den samlande kvinnan och den jagande mannen. För att möjliggöra entreprenörskapet får således de jämställdhetspolitiska målen stå tillbaka.

Trots att kvinnorna skildrar vad jag beskriver som en samlande praktik, framställer de sig själva som jägare i berättelsen om sitt liv. Det innebär att entreprenören ges en upphöjd ställning i hennes skildringar samtidigt som hon söker definiera sig själv utifrån detta ideal. Det kan bland annat exemplifieras med att hon lyfter fram de entreprenöriella förmågor hon hade redan som barn genom att berätta att hon ofta deltog i olika uppfinnartävlingar. Eller när hon skildrar hur entreprenörskapet idag knyter an till hennes yrke på olika sätt. Hon använder sig även av den populärvetenskapliga boken "Omgiven av Idioter" där olika personlighetstyper kategoriseras efter färgerna röd, gul, blå och grön för att tillskriva sin personlighetstyp vad hon definierar som entreprenörskapets färger. Det sker trots att hon egentligen identifierar sig med en annan färg, men upplever att den i boken framstår som alldeles för tråkig. Med andra ord beskriver jag även hur kvinnornas samlande praktik beskrivs utifrån en jagande rationalitet. I berättelsen om sig själv framstår det således som viktigt, att i linje med entreprenörskapspolicyns önskan om ett jagande folk, kunna berätta om sig själv som en jägare och en person som bidrar till samhället på "rätt" sätt. Något som riskerar att göra samlaren och deras erfarenheter än mer tysta(de) i berättelsen om entreprenörskap och utveckling.

Genom att spegla kvinnornas berättelser i policyreformerna skildrar jag avslutningsvis hur den samlande kvinnans *osynliga delaktighet* tränar henne till *en skicklig imitator* av jägaren. Vidare hur jämställdheshierarkin i policyreformerna skapar en *villkorad jämställdhet* för den företagande kvinnan, något som för med sig den samlande kvinnans *dubbla underordning* i förhållande till mannen och jägaren, som båda är henne överordnad. Ekonomisk tillväxt och jämställdhet framstår i den mening som direkt oförenliga med varandra, vilket i den här studien kan illustreras med antagandet om att *delägarskap kräver en aktiv roll i företaget*. Med detta antagande framstår samlarens ekonomiska och sociala stöd som direkt obegripligt när resurserna ska fördelas mellan det samlande och jagande folket, där jägaren är den som historiskt har dragit det längsta strået.

Sammantaget visar den här avhandlingen hur såväl entreprenörskapslitteraturen, som policyreformerna, aktörerna i innovationssystemet och kvinnorna själva *tystar* den samlade kvinnan i en entreprenöriell kultur. Dessa berättelser antar en jagande rationalitet där samlaren exkluderas, trots att hennes praktik är högst närvarande och på olika sätt möjliggör uppstarten och framväxten av de företag som ska generera tillväxt och utveckling. Jag beskriver denna exkludering som en *strukturell diskriminering* som sträcker sig från vetenskapen och kunskapen, via makten och reformerna till praktiker i det vardagliga livet, vilket påverkar hennes vardag på ett mycket verkligt sätt. Att kvinnan har en mer ”traditionell” roll än mannen är ur ett jämställdhetsperspektiv inte anmärkningsvärt i sig. Det anmärkningsvärda ligger snarare i att många män – med statens och kvinnans stöd – kan bygga upp ett företag där den samlade kvinnans insatser och villkor diskonteras och lämnas helt oproblematiserade i de reformer som syftar till att stödja entreprenörskap *och* jämställdhet. Är det en *socialt hållbar* tillväxt?

13. Summary: The silence(d) voices of entrepreneurship

We live in a time when entrepreneurship is considered to be one of the foremost means of driving societal development. This is not simply a question of ensuring people have gainful employment, or of increasing economic growth. It is also about finding solutions to both climate challenges and social injustices. Given that the entrepreneur is emerging as a key figure in the effort to create a better world, governments are being advised to ensure a sound supply of entrepreneurs. The EU, for example, has decreed that member states *must* ensure that school curriculums are oriented towards entrepreneurship and innovation, and that sufficient numbers of students graduate in mathematics and technology. They *must* also implement reforms to introduce national innovation systems and improve entrepreneurial competence. There is a further national goal to promote positive attitudes toward entrepreneurship and to highlight good examples of entrepreneurs that others can be inspired to follow. The Swedish state ringfences billions of kronor annually to develop its citizens' entrepreneurial abilities, with the end goal that they will then start the companies that can solve our global and regional challenges. Among other things, children are trained in entrepreneurship from pre-school age, and there is a broad spectrum of publicly funded actors tasked with promoting entrepreneurship and innovation, including Almi Företagspartner, science parks and incubators. As publicly funded actors in one of the world's most gender equal countries, these enterprises also have an obligation to ensure that the growth generated by the entrepreneurship is also gender equal. This means, among other things, that there must be economic equality between women and men, that the unpaid housework and caring work are to be divided equally and that there must be an equal distribution of power and influence. This dissertation project has developed at the intersection between these two government assignments, namely the promotion of entrepreneurship *and* gender equality.

That there is such a strong, positive narrative of entrepreneurship in relation to the development of our society is something that has both fascinated and troubled me. What does steering an entire population towards a particular behaviour and promoting certain qualities as more desirable than others actually imply? What is generally excluded, silenced and marginalized in such a steering? What does such a narrative do to us and how will it affect our lives? Taking my point of departure in my personal experience of working within

the Swedish innovation system, I have approached the above questions from a number of entry points. To begin with, I problematize the relatively narrow view of equality that prevails when entrepreneurship and growth are to be promoted using public funds. When these funds are allocated, almost 95 per cent go to companies run by men. The fact that a higher proportion of men than women receive support is not in itself strange, since considerably more men than women start and run companies. The proportion today is around 70/30. This does not, in other words, explain the significant over-representation of men who receive support. Over the last decades, the Swedish state has implemented a number of interventions in attempts to correct the inequality such an allocation gives rise to. While the initiatives have varied in their design, all aim to promote women as business owners. This, in turn, excludes other women in a context of entrepreneurship. I am thinking first and foremost of the women whose husbands' companies have received support from public actors as described above. In this dissertation I consequently study the women who share their lives with a man who is an entrepreneur, where the majority of the men have built up the company with support from the state. One question we rarely ask ourselves when this funding is allocated is how equal the relationship is between the man running a business and the woman who shares her life with him. I am interested in the lives of these women and in how they can be lived together with a man who is an entrepreneur, in a culture that actively promotes an entrepreneurial behaviour.

Given that there is a narrow view of gender equality in relation to entrepreneurship I seek, chapter by chapter, to make visible different aspects of how we talk about entrepreneurship and equality, and how it can affect the way in which we live our lives. To begin with, I show how women like those who take part in the study do not reside in a given branch of science, which implies that in the entrepreneurship literature she is to be found on the periphery of several different research fields. This in itself is something that can be understood as a deep silence. By using the hunter-gatherer metaphor, I illustrate how these research fields take their starting point in what I describe as a hunting rationale. This is a line of reasoning that builds on the theory that the development of the hunter-gatherer society was driven by the early hominid man's ability to hunt, while the gathering woman is made completely invisible, despite the fact that her practice is highly present. Hunting was at that time, as entrepreneurship is considered to be today, the act that moved our society forward. I thereby equate, somewhat simply, entrepreneurship with hunting, the hunter with the entrepreneur, and the gatherer with the woman who lives her life with him.

I am aware that equating contemporary women with the gathering woman may be perceived as problematic, not least because it may present them in a traditional women's role, bearing and nurturing children, at the same time as she provides the food. In our culture, this risks upholding and reinforcing the image of the woman as subordinate. But we must then remind ourselves that

such a comparison can only be perceived as problematic within the framework of a society which rewards hunting and the hunter and ignores the value of those who gather. Within the field's gender literature we see, for example, how research almost exclusively studies women who hunt. In the literature on family entrepreneurship, the gathering woman is studied in order to understand how she can simplify and develop the hunting, rather than how living in a society permeated by a perception that it would be best if we were all hunters affects her living conditions. Consequently, when we talk about the development of society we talk about the hunter and the hunting and thus tend to disregard the gatherer. This gives rise to the claim that the entrepreneurship literature is permeated by a hunting rationale.

To illustrate how this is expressed in our daily lives, I have studied the policy documents that aim to secure a good supply of entrepreneurs. Here I show not only how hunting is presented as a result of the individual hunter's practice rather than a collective effort, but also how the growth that should be gender equal is diminished to become a question of equality between the women and men who hunt. In other words, when the entrepreneurship policy is reformed to promote growth, the gathering woman is ignored, both in relation to hunting and in relation to the question of equality. I describe the latter as a *hierarchical* equality, where the gathering woman is rendered completely invisible. On another level, however, she is extremely present. This is when the express desire of the reforms is to transform her into a hunter, so that society can make use of what is described as unexploited growth potential. An alternative way of formulating this is that the gatherer is not considered to make any significant contribution to a hunter society unless she joins the hunt.

For this reason, I move on to studying what the gatherer does by listening to the women in the study as they describe a life with entrepreneurship. Before I could talk to the woman, I first had to persuade two men. The first man was a representative from the innovation system, the second the entrepreneur himself. A considerable number of the women in the study have, in other words, had their participation approved by men, in two separate steps. The women say that the hunting has often only been possible because the family has lived on her salary, while the man's income has been invested in the company. This is in part to enable him to own a larger share of the company than his co-founders, and in part because it has not been possible to draw a salary as the business has not had the necessary economic conditions. They further describe that they have reached an agreement with their man that she will take a larger share of the responsibility for the home and children, simply to make the hunt possible. This might mean that with their first child and the man's permanent employment they shared the parental leave equally, while with the second child and the man's entrepreneurship, the woman was, with the exception of a few days, the one who was at home with the child. This is also shown clearly in the statistics for the number of days taken by the hunter for parental leave. In some cases she has also had to reduce her working hours to compensate for

the time her husband/partner has been unable to set aside for the family and the household duties. In other cases she has turned down her dream job or the opportunity for competence development because it has been difficult to combine this with the hunt. Despite their joint efforts to make the entrepreneurship work, in a significant majority of cases it is the man who owns the company. She says that entrepreneurship comes at a cost and a price, but chooses not to complain. Entrepreneurship needs someone who is positive and there to cheer it on. In this section, the women's stories give expression to a gathering practice that to a high degree enables the hunting and the development of our society, from both an economic and a social perspective. Unlike the policy reforms, the women portray the hunting as the result of a collective effort and show that inequality can arise not only between the hunting woman and the hunting man, but also between the gathering woman and the hunting man. This implies that gender equality goals must take second place in order to enable entrepreneurship.

Although the women portray what I describe as a gathering practice, they present themselves as hunters in the stories of their lives. This means that the entrepreneur is given an elevated status in her portrayals, at the same time as she attempts to define herself according to this ideal. This is exemplified when, for example, she mentions the entrepreneurial skills she possessed as a child, saying she often participated in competitions for young inventors, or when she describes the various ways in which the entrepreneurship today is connected to her profession. She also uses the popular science book "Surrounded by Idiots", in which different personality types are categorized according to the colours red, yellow, blue and green, to ascribe what she defines as the colours of entrepreneurship to her own personality type. She does this even though she actually identifies with another colour, but feels that the book presents it as all too boring. In other words, I also describe how the women's gathering practice is described based on a hunting rationale. In the story about herself it thus appears to be important, in line with the desire of the entrepreneurship policy for a hunting people, to be able to describe herself as a hunter and a person who contributes to society in the "right" way. This is something that risks rendering the gatherer and their experiences even more silent/silenced in the narratives of entrepreneurship and development.

By mirroring the women's stories in the policy reforms, I conclude by portraying how the gathering woman's *invisible participation* trains her to become a *skilled imitator* of the hunter. I further show how the gender equality hierarchy in the policy reforms creates a *conditional equality* for the woman business owner, something that leads to the gathering woman's *double subordination* in relation to the man and the hunter, both of whom are superior to her. Economic growth and gender equality appear in this sense to be completely incompatible, which in this study can be illustrated by the assertion that *co-ownership requires an active role in the company*. This implies that

when the resources are distributed among the gatherers and hunters, any economic or social support for the gatherer would be inconceivable; it is the hunter who has historically drawn the longest straw.

In summary, this dissertation shows how the entrepreneurship literature, as well as the policy reforms, the actors in the innovation system and the women themselves *silence* the gathering woman in an entrepreneurial culture. These narratives assume a hunting rationale in which the gatherer is excluded, despite the fact that her practice is highly present and in many ways enables the start up and growth of the companies that are expected to generate growth and development. I describe this exclusion as a structural discrimination that extends from the science and knowledge, via the power and reforms, to practices in daily life, which affect her everyday in a very real way. From a gender equality perspective, the fact that the woman has a more "traditional" role than the man is not in itself remarkable. What is remarkable is rather that many men – with the support of the state and the woman – can build up a company where the gathering woman's contributions and conditions are discounted and left completely unproblematized in the reforms that aim to support entrepreneurship *and* gender equality. Is this *socially sustainable* growth?

Referenser

- Acs, Z.J. (1999). *Are Small Firms Important?* Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Acs, Z.J. och Audretsch, D.B. (1990). *Innovation and Small Firms*. Cambridge: MIT Press.
- Acs, Z.J. och Audretsch, D.B. (2003). *Handbook of Entrepreneurship Research – An interdisciplinary Survey and Introduction*, Boston/Dordrecht/London: Kluwer Academic Publishers.
- Acs, Z.J. och Szerb, L. (2007). Entrepreneurship, economic growth and public policy. *Small business economics*, 28(2), 109-122.
- Adams, T.E., Ellis, C. och Jones, S.H. (2017). Autoethnography. I: *The international encyclopedia of communication research methods*, 1-11.
- Ahl, H. (2002). *The Making of the Female Entrepreneur. A Discourse Analysis of Research Texts on Women's Entrepreneurship*. Jönköping: Parajett.
- Ahl, H. (2006). Why research on women entrepreneurs needs new directions. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 30(5), 595-621.
- Ahl, H. (2007). Sex business in the toy store: A narrative analysis of a teaching case. *Journal of Business Venturing*, 22(5), 673-693.
- Ahl, H., Berglund, K., Pettersson, K. och Tillmar, M. (2016). From feminism to FemInc.ism: On the uneasy relationship between feminism, entrepreneurship and the Nordic welfare state. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 12(2), 369-392.
- Ahl, H. och Marlow, S. (2012). Exploring the Dynamics of Gender, Feminism and Entrepreneurship: Advancing Debate to Escape a Dead end? *Organization*, 19(5), 543-62.
- Ahl, H. och Marlow, S. (2021). Exploring the false promise of entrepreneurship through a postfeminist critique of the enterprise policy discourse in Sweden and the UK. *Human relations*, 74(1), 41-68.

- Ahl, H. och Nelson, T. (2010). Moving forward: institutional perspectives on gender and entrepreneurship. *International Journal of Gender and Entrepreneurship*.
- Ahl, H. och Nelson, T. (2015). How policy positions women entrepreneurs: A comparative analysis of state discourse in Sweden and the United States. *Journal of Business Venturing*, 30(2), 273-291.
- Ager (2016). *Amway Global Entrepreneurship Report*.
- Alcoff, L.M. (2008). How is Epistemology Political? I: A. Bailey och C.J. Cuomo (red.) *The Feminist Philosophy Reader*. New York: McGraw-Hill.
- Aldrich, H.E. och Cliff, J.E. (2003). The pervasive effects of family on entrepreneurship: toward a family embeddedness perspective. *Journal of Business Venturing*, 18, 573-596.
- Aldrich, H.E., Zimmer, C. och Jones, T. (1986). Small business still speaks with the same voice: a replication of 'the voice of small business and the politics of survival'. *The Sociological Review*, 34(2), 335-356.
- Alkhaled, S. (2021). Women's entrepreneurship in Saudi Arabia: Feminist solidarity and political activism in disguise? *Gender, Work & Organization*, 28(3), 950-972.
- AllBrightrapporten (2016). *Var femte ledare nu kvinna*. AllBright.
- Alvesson, M. och Deetz, S. (2000). *Kritisk samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Alvesson, M. och Due Billing, Y. (2003). *Kön och organisation*. Lund: Studentlitteratur.
- Alvesson, M. och Due Billing, Y. (2009). *Kön och Organisation*. Lund: Studentlitteratur.
- Anderson, K. och Jack, D.C. (1991). Learning to Listen: Interview Techniques and Analyses. I: S. Berger Gluck och D. Patai (red.) *Women's Words: The Feminist Practice of Oral History*. London: Routledge.
- Anderson, A.R., Jack, S.L. och Drakopoulou-Dodd, S. (2005). The role of family members in entrepreneurial networks: Beyond the boundaries of the family firm. *Family Business Review*, 18(2), 135-54.
- Anderson, A.R. och Warren, L. (2011). The entrepreneur as hero and jester: Enacting the entrepreneurial discourse. *International Small Business Journal*, 29(6), 589-609.

- Andrews, M. (2007). *Shaping History. Narratives of Political Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Andrews, M., Squire, C. och Tamboukou, M. (red.) (2013). *Doing narrative research*. Sage.
- Archer, J. och Lloyd, B. (2002). *Sex and gender*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ardener, E. (1975). Belief and the Problem of Women. I: S. Ardener (red.) *Perceiving Women*. London: J.M. Dent.
- Armstrong, P. (2010). Neoliberalism in Action, Canadian Perspectives. I: S. Braedley och M. Luxton (red.) *Neoliberalism and Everyday Life*. Québec: McGill-Queen's University Press.
- Asplund, J. (1970). *Om undran inför samhället*. Lund: Grahns Tryckeri AB.
- Asplund, J. (1991). *Essä om Gemieinschaft och Gesellschaft*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Astebro, T. och Bernhardt, I. (2003). Launch-up financing, owner characteristics, and survival. *Journal of Economics and Business*, 55, 303-319.
- Atkinson, P. (2006). Rescuing autoethnography. *Journal of contemporary ethnography*, 35(4), 400-404.
- Audretsch, D.B. (2007). *The entrepreneurial society*. Oxford University Press on Demand.
- Audretsch, D.B. och Beckmann, I.A. (2007). From small business to entrepreneurship policy. I: *Handbook of research on entrepreneurship policy*, 36-53.
- Audretsch, D.B. och Grilo, I. (2007). I: A.R. Thurik (red.) *Handbook of research on entrepreneurship policy*. Edward Elgar Publishing.
- Audretsch, D.B. och Thurik, R. (2001a). Linking Entrepreneurship and Growth. STI Working Papers 2001, Directorate for Science, Technology and Industry, OECD, May.
- Audretsch, D.B. och Thurik, R. (2001b). What's New about the New Economy? Sources of Growth in the Managed and Entrepreneurial Economies. *Industrial and Corporate Change*, 10(1), 267-315.
- Australian Bureau of Statistics. (1999). *Small and Medium Enterprises: Business Performance Survey*. Canberra, September.
- Bacchi, C.L. (1990). Same difference feminism and sexual difference. Sydney: Allen & Unwin.
- Bacchi, C.L. (1999). *Women, policy and politics: The construction of policy problems*. London: Sage.

- Bacchi, C.L. (2009). *Analysing Policy: What's the problem represented to be?* London: Pearson Education.
- Bacchi, C.L. (2017). Policies as gendering practices: Re-viewing categorical distinctions. *Journal of Women, Politics & Policy*, 28(1), 20-41.
- Baines, S. och Wheelock, J. (1999). A Business in the Family: An Investigation of the Contribution of Family to Small Business Survival, Maintenance and Growth. *Institute for Small Business Affairs, Research Series*, Monograph No. 3.
- Baldwin, J.R. (1999). A Portrait of Entrants and Exits. Research Paper No. 121. MicroEconomic Analysis Division. Ottawa: Statistics Canada, June.
- Baljí, S. och Waasdorp, P. (2001). Entrepreneurship in the 21st Century. I: *Entrepreneurship in the Netherlands, New economy: new entrepreneurs!* EIM Business & Policy Research and Ministry of Economic Affairs, January, s. 29-49.
- Ballard-Reisch, D. och Elton, M. (1992). Gender orientation and the Bern Sex Role Inventory: A psychological construct revisited. *Sex Roles*, 27, 291-306.
- Banet-Weiser, S. (2018). *Empowered: Popular feminism and popular misogyny*. Duke: University Press.
- Bartlett, C.A. och Ghoshal, S. (1999). *Managing across borders: The transnational solution*. Boston: Harvard business school press.
- Basu, A. och Parker, S.C. (2001). Family finance and new business launches. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 63, 333-358.
- Bauman, R. (1986). *Story, performance and event. Contextual studies of oral narrative*. London: Cambridge University Press.
- Beach, B. (1993). Family support in home-based family businesses. *Family Business Review*, 6(4), 371-379.
- Beard, M. (2019). *Kvinnor & Makt – Ett Manifest*. Stockholm: Norstedts.
- Belenzon, S., Pataconi, A., och Zarutskie, R. (2016). Married to the firm? A large-scale investigation of the social context of ownership. *Strategic Management Journal*, 37(13), 2611-2638.
- Bem, S.L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Clinical and Consulting Psychology*, 42, 155-162.
- Bem, S.L. (1981). Bem sex role inventory. *Journal of personality and social psychology*.
- Berger, P.L. och Luckman, T. (1966). *The social construction of reality*. London: Penguin Books.

- Berggren, H. och Trägårdh, L. (2006). *Är svensken människa? Gemenskap och oberoende i det moderna Sverige*. Stockholm: Norstedts.
- Bergh, A och Henrekson, M. (2012). *Varför går det bra för Sverige? Om sambanden mellan offentlig sektor, ekonomisk frihet och ekonomisk utveckling*. Stockholm: Fores och Ivrig Förlag.
- Berglund, K. (2007). *Jakten på entreprenörer: om öppningar och låsningar i entreprenörskapsdiskursen* (Doctoral dissertation, Ekonomihögskolan).
- Berglund, K. (2008). *Kvinnors företagande: en internationell forskningsöversikt*. Arbetsrapport 2007:007. Institutet för tillväxtpolitiska studier.
- Berglund, K., Ahl, H., Pettersson, K. och Tillmar, M. (2018). Women's entrepreneurship, neoliberalism and economic justice in the post-feminist era: A discourse analysis of policy change in Sweden. *Gender, Work & Organization*, 25(5), 531-556.
- Berglund, K. och Johansson, A. W. (2007). Entrepreneurship, discourses and conscientization in processes of regional development. *Entrepreneurship and Regional Development*, 19(6), 499-525.
- Berglund, K., Lindgren, M. och Packendorff, J. (2017). Responsibilising the next generation: Fostering the enterprising self through demobilising gender. *Organization*, 24(6), 892-915.
- Berglund, K. och Verduyn, K. (red.). (2018). *Revitalizing entrepreneurship education: Adopting a critical approach in the classroom*. Routledge.
- Berman, E., Bound, J. och Machin, S. (1998). Implications of skill-biased technological change: international evidence. *The quarterly journal of economics*, 113(4), 1245-1279.
- Bernhard, I. och Olsson, A. K. (2020). Network collaboration for local and regional development-the case of Swedish women entrepreneurs. *International Journal of Entrepreneurship and Small Business*, 41(4), 539-561.
- Bertaux, D. (1981). *Biography and Society. The Life History Approach in the Social Sciences*. Beverly Hills: Sage cop.
- Birch, D. (1979). "The Job Creation Process", Final Report to Economic Development Administration. Cambridge: MIT Program on Neighborhood and Regional Change.
- Birch, M., Miller, T., Mauthner, M. och Jessop, J. (2002). Introduction. I: M. Mauthner, M. Birch, J. Jessop och T. Miller (red.) *Ethics in qualitative research*. London: Sage.

- Blau, P. (2017). *Exchange and power in social life*. Routledge.
- Boje, D.M. (1995). Stories of the story-telling Organization: A postmodern analysis of Disney as "Tamara-Land". *Academy of Management Journal*, 38(4), 997-1007.
- Boje, D.M. (2001.) *Narrative Methods of Organizational & Communication Research*. London: Sage.
- Bornat, J. och Diamond, H. (2007). Woman's History and Oral History. Developments and Debates. *Women's History Review*, 16.
- Bourne, K.A. (2010). The paradox of gender equality: an entrepreneurial case study from Sweden. *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, 2(1), 10-26.
- Boyle, R. (2008). From Troubleshooter to The Apprentice: The changing face of British television. *Media Culture and Society*, 30(3), 415-424.
- Brah, A. och Phoenix, A. (2004). Ain't I a Woman? Revisiting Intersectionality. *Journal of International Women Studies*, 5(3), 75-86.
- Braunerhjelm, P., Holmquist, C., Larsson, M., Svensson, M. och Thulin, P. (2016). *Entreprenörskap i Sverige: Nationell rapport 2016*. Örebro: Entreprenörskapsforum.
- Braunerhjelm, P, Eklund, K och Henrekson, M. (2012). *Ett ramverk för innovationspolitiken. Hur göra Sverige mer entreprenöriellt?* Stockholm: Tallinna Raamaturükoja OÜ, Tallin Book Printers 2012.
- Bridges, D. (2001). The ethics of outsider researcher. *Journal of Philosophy of Education*, 35, 371-386.
- Broadfoot, K., Deetz, S. och Anderson, D. (2004). Multi-levelled, multi-method approaches in organizational discourse. I: D. Grant, C. Hardy, C. Oswick och L. Putnam (red.) *Organizational Discourse*. London: Sage.
- Brodin, H. och Peterson, E. (2019). Doing business or leading care work? Intersections of gender, ethnicity and profession in home care entrepreneurship in Sweden. *Gender, Work & Organization*, 26(11), 1640-1657.
- Brown, R.H. (1991). Rhetoric, textuality, and the postmodern turn in sociological theory. *Sociological Theory*, 187-197.
- Bruner, J. (1986). Play, thought and language. *Prospects*, 16(1), 77-83.
- Bruner, J. (1988). *Desarrollo cognitivo y educación*. Madrid: Ediciones Morata, S.A.
- Bruner, J. (1990). *Acts of meaning*. Harvard university press.

- Bruner, J. (1991). The narrative construction of reality. *Critical inquiry*, 18(1), 1-21.
- Bruner, J. (1996) *The Culture of Education*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bruner, J. (1997). *La educación puerta de la cultura*. Madrid: Visor Dis., S. A.
- Bruni, A., Gherardi, S. och Poggio, B. (2004). Entrepreneur-mentality, gender and the study of women entrepreneurs. *Journal of Organizational Change Management*, 17(3), 256-268.
- Brush, C.G., de Bruin, A. och Welter, F. (2009). A gender-aware framework for women's entrepreneurship. *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, 1(1), 8-24.
- Bröckling, U. (2005). Gendering the enterprising self: Subjectification programs and gender differences in guides to success. *Distinktion: Scandinavian Journal of Social Theory*, 6(2), 7-25.
- Bröckling, U. (2015). *The Entrepreneurial Self. Fabricating a New Type of Subject*. London: Sage.
- Burke, R.J., Belcourt, M. L. och Lee-Gosselin, H. (1989). *Work and family in the lives of female entrepreneurs: Having it all?* National Centre for Management Research and Development, School of Business Administration, University of Western Ontario.
- Burr, V. (2015). *Social Constructionism*. (3 uppl.) New York: Routledge.
- Butler, J. (1990). *Gender Trouble, Feminism and the Subversion of Identity*. New York, London: Routledge
- Butler, J. (2013). For white girls only? Postfeminism and the politics of inclusion. *Feminist Formations*, 25, 35-58.
- Bäck-Wiklund, M. (2012). Familj och modernitet. I: M. Bäck-Wiklund och T. Johansson (red.) *Nätverksfamiljen*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Bäck-Wiklund, M. och Bergsten, B. (1997). *Det moderna föräldraskapet. En studie av familj och kön i förändring*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Calás, M.B. och Smircich, L. (1996). Not ahead of her time: Reflections on Mary Parker Follett as prophet of management. *Organization*, 3(1), 147-152.
- Calás, M.B. och Smircich, L. (2006). From the 'woman's point of view' ten years later: Towards a feminist organization studies. I: *The Sage handbook of organization studies*. Sage.

- Calás, M.B, Smircich, L. och Bourne K.A. (2009). Extending the Boundaries: Reframing “Entrepreneurship as Social Change” through Feminist Perspectives. *Academy of Management Review*, 34(3), 552-569.
- Calvert, L.M. och Ramsey, V. J. (1992). Bringing women's voice to research on women in management: A feminist perspective. *Journal of Management Inquiry*, 1(1), 79-88.
- Chakrabarty, S. och Erin Bass, A. (2015). Comparing virtue, consequentialist, and deontological ethics-based corporate social responsibility: Mitigating microfinance risk in institutional voids. *Journal of Business Ethics*, 126(3), 487-512.
- Chandler, A. (1990). *Scale and Scope: The Dynamics of Industrial Capitalism*. Cambridge: Harvard University Press.
- Clifford, J. (1986). Partial truths. I: J. Clifford och G.E. Marcus (red.) *Writing Culture: The poetics and politics of ethnography*. Berkeley: University of California Press.
- Code, L. (1981). Is the Sex of the Knower Epistemologically Significant? *Metaphilosophy*, 12, 267-76.
- Code, L. (1991). *What Can She Know? Feminist Theory and the Construction of Knowledge*. Ithaca: Cornell University Press.
- Code, L. (1996). Taking Subjectivity into Account. I: A. Garry och M. Pearsall (red.) *Women, Knowledge and Reality: Explorations in Feminist Philosophy*. New York och London: Routledge.
- Colli, A., Perez, P. och Rose, M. B. (2003). National Determinants of Family Firm Development: Family Firms in Britain, Spain, and Italy in the Nineteenth and Twentieth Centuries. *Enterprise and Society*, 4(1), 28-64.
- Collins, O.F. och Moore, D.G. (1964). *The Enterprising Man*. East Lansing: Michigan State University Press.
- Costea, B., Amiridis, K. och Crump, N. (2012). Graduate employability and the principle of potentiality: An aspect of the ethics of HRM. *Journal of Business Ethics*, 111, 25-36.
- Crang, M. (2005). Analyzing qualitative materials. I: R. Flowerdew och D. Martin (red.) *Methods in Human Geography – A guide for students doing a research project*. Pearson Prentice Hall.
- Crawford, L.E. (2014). The role of conceptual metaphor in memory. *The power of metaphor: Examining its influence in social life*, 65-83.

- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory, and Antiracist Politics. *University of Chicago Legal Forum*, s. 139-167.
- Cruz, A.D., Hamilton, E., och Jack, S. L. (2012). Understanding entrepreneurial cultures in family businesses: A study of family entrepreneurial teams in Honduras. *Journal of Family Business Strategy*, 3(3), 147-161.
- Czarniawska, B. (2004). *Narratives in social science research*. Sage.
- Dahl, M.S., Nielsen, J. och Mojtabai, R. (2010). The effects of becoming an entrepreneur on the use of psychotropics among entrepreneurs and their spouses. *Scandinavian journal of public health*, 38(8), 857-863.
- Dahlstedt, M. och Hertzberg, F. (2012). Schooling entrepreneurs. *Journal of Pedagogy*, 3(2), 242-262.
- Daly, M. (1978). Prelude to the first passage. *Feminist Studies*, 4(3), 81-86.
- Danco, K. (1981). *From the other side of the bed: A woman looks at life in the family business*. Cleveland: The University Press, Inc.
- Danes, S.M. (2011). Pillow talk leaks: Integrating couple interactions into entrepreneurship research. *Entrepreneurship Research Journal*, 1(3).
- Danes, S.M., Lee, J., Stafford, K. och Heck, R.K.Z. (2008). The Effects of Ethnicity, Families and Culture on Entrepreneurial Experience: An Extension of Sustainable Family Business Theory, *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 13(3), 229-268.
- Danes, S.M., Matzek, A.E. och Werbel, J.D. (2010). Spousal context during the venture creation process. I: J.A. Katz och G.T. Lumpkin, A. Stewart (red.) *Advances in Entrepreneurship, Firm Emergence and Growth*, Vol. 12, s. 113-162. New Milford: Emerald.
- Davidsson, P., Low, M.B. och Wright, M. (2001). Editor's introduction: Low and MacMillan ten years on: Achievements and future directions for entrepreneurship research. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 25(4), 5-15.
- Davidsson, P. och Wiklund, J. (2007). Levels of analysis in entrepreneurship research: Current research practice and suggestions for the future. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 25, 81-100.
- Davies, B. och Gannon, S. (2005). Feminism/poststructuralism. *Research methods in the social sciences*, 318-325.

- Davies, B. och Harré, R. (1990). Positioning: The Discursive Production of Selves. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 20(1), 43-63.
- Davis, S.J. och Henrekson, M. (1997). Industrial policy, employer size, and economic performance in Sweden. I: B. Swedenborg, R. Freeman och R. Topen (red.) *The welfare state in transition: reforming the Swedish model*. Chicago: University of Chicago Press.
- de Beauvoir, S. (2002). *Det andra könet*. Stockholm: Norstedts.
- de Bruin, A. och Flint-Hartle, S. (2005). Entrepreneurial women and private capital: the New Zealand perspective. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour and Research*, 11(2), 108-28.
- Delmar, F. och Davidsson, P. (2000). Where do they come from? Prevalence and characteristics of nascent entrepreneurs. *Entrepreneurship & regional development*, 12(1), 1-23.
- Denzin, N.K. (1995). Stanley and Clifford: Undoing an Interactionist text. *Current Sociology*, 43(2-3).
- Denzin, N.K. (2012). Triangulation 2.0. *Journal of Mixed Methods Research*, 6(2), 80-88.
- Derrida, J. (2008). Letter to a Japanese Friend. I: P. Kamuf och E. Rottenberg (red.) *Psyche: Inventions of the Other*. Stanford, 1-6.
- Dhaliwal, S. (1998). Silent Contributors: Asian Female Entrepreneurs and Women in Business. *Women's Studies International Forum*, 21(5), 463-74.
- Dolinsky, A.L. och Caputo, R.K. (2003). Health and female-self-employment. *Journal of Small Business Management*, 41, 233-242.
- Douglas, H. (2015). Values in Science. I: P. Humphreys (red.) *The Oxford Handbook of Philosophy of Science*. Oxford Handbooks Online.
- Down, S. och Warren, L. (2008). Constructing narratives on enterprise: Clichés and entrepreneurial self-identity. *International Journal of Entrepreneurial Behavior and Research*, 14(1), 4-23.
- Dreux IV, D.R. (1990). Financing family business: Alternatives to selling out or going public. *Family Business Review*, 3(3), 225-243.
- Du Gay, P. (1996). *Consumption and identity at work*. Sage.
- Dyer, W.G. (1992). *The Entrepreneurial Experience*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Dyer W.G., Nenque, E. och Hill, E. J. (2014). Toward a Theory of Family Capital and Entrepreneurship: Antecedents and Outcomes. *Small Business Journal*, 52(2), 266-285.

- Eddleston, K.A. och Powell, G.N. (2012). Nurturing entrepreneurs' work–family balance: A gendered perspective. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 36(3), 513-541.
- Ekelund, J., Johannson, E., Jarvelin, M. och Lichtermann, D. (2005). Selfemployment and Risk Aversion - Evidence from Psychological Test Data. *Labour Economics*, 12, 649-659.
- Eklund, J. (red.) (2021). *Entreprenörskap i Sverige. Nationell GEM-rapport 2021*. Örebro: Entreprenörskapsforum.
- Ellingson, L.L. (2009). Engaging crystallization in qualitative research. London: Sage.
- Elliot, J. (2005). *Using narrative in social research. Qualitative and quantitative approaches*. London: Sage Publications.
- Ellis, C. (1995). Emotional and Ethical Quagmires in Returning to the Field. *Journal of Contemporary Ethnography*, 24(98), 68-98.
- Ellis, C. (2004). The ethnographic. I: *A methodological novel about autoethnography*. Rowman Altamira.
- Ellis, C., Adams, T.E. och Bochner, A.P. (2011). Autoethnography: an overview. *Historical social research/Historische sozialforschung*, 273-290.
- Erikson, T. (2016). *Omgiven av idioter*. Word Audio Publishing.
- EU Grönbok (2003). Grönbok – Entreprenörskap i Europa, Europeiska Gemenskapens Kommission.
- Europeiska kommissionen (2014). National/regional innovation strategies for smart specialisation (RIS3).
- Europeiska Unionen. (2006). Key competences for lifelong learning. *Official Journal of the European Union*, L 394/10.
- Fairlie, R.W. och Robb, A.M. (2008). *Race and entrepreneurial success*. Cambridge: The.
- Faludi. S. (1991/2006). *Backlash: The Undeclared War Against American Women*. New York: Three Rivers Press.
- Finansdepartementet (2010). Lagen om regionalt utvecklingsansvar 2011. Stockholm: Finansdepartementet.
- Fischer, E.M., Reuber, A.R. och Dyke, L.S. (1993). A theoretical overview and extension of research on sex, gender and entrepreneurship. *Journal of Business Venturing*, 8(2), 151-168.
- Fitzgerald, M. och Muske, G. (2002). Copreneurs: An exploration and comparison to other family businesses. *Family Business Review*, 15(1), 1-16.

- Fletcher, D. (2007). 'Toy Story': The narrative world of entrepreneurship and the creation of interpretive communities. *Journal of Business Venturing*, 22, 649-672.
- Flyvbjerg, B. (2004). Phronetic planning research: Theoretical and methodological reflections. *Planning theory & practice*, 5(3), 283-306.
- Flyvbjerg, B. (2006). Five misunderstandings about case-study research. *Qualitative inquiry*, 12(2), 219-245.
- Forsberg, G. (1997). Rulltrapperegioner och social infrastruktur. I: E. Sundin (red.) SOU 1997:83, *Om makt och kön i spåren av offentliga organisationers omvandling*. Rapport till Utredningen om fördelning av ekonomisk makt och ekonomiska resurser mellan kvinnor och män. Stockholm: Fritzes.
- Forsberg, G. (1999). *Könskvotering i regionalpolitiken – förslag till framtida åtgärder*. Uppsala: IM Gruppen och Stockholm: NUTEK.
- Foss, L., Henry, C., Ahl, H. och Mikalsen, G.H. (2019). Women's entrepreneurship policy research: a 30-year review of the evidence. *Small Business Economics*, 53(2), 409-429.
- Foucault, M. (1969/1972). *L'archéologie du savoir*, Paris: Gallimard. I: A. Sheridan (Övers.) *The archaeology of knowledge*. London: Routledge.
- Foucault, M. (1982). The Subject and Power. *Critical Inquiry*, 8(4), 777-795.
- Foucault, M. (1991). *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*. Chicago: University of Chicago Press.
- Foucault, M. (1993). *Diskursens ordning* (Mats Rosengren, Trans.). Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag.
- Foucault, M. (2003). *Övervakning och Straff. Fängelsets födelse*. Lund: Studentlitteratur.
- Fowle, M. (2019). The entrepreneurial dream: Happiness, depression and freedom. *International Review of Entrepreneurship*, 17(3), 305-322.
- Freeman, M.A., Johnson, S.L., Staudenmaier, P.J. och Zisser, M.R. (2015). Are entrepreneurs "touched with fire"?". *Unpublished manuscript*, University of California San Francisco. Retrieved from [http://www.michaelafreemanmd.com/Rsearch_files/Are%20Entrepreneurs%20Touched%20with%20Fire%20\(pre-pub%20n\)%204-17-15.pdf](http://www.michaelafreemanmd.com/Rsearch_files/Are%20Entrepreneurs%20Touched%20with%20Fire%20(pre-pub%20n)%204-17-15.pdf)
- Freidenvall, L. och Jansson, M. (2018). *Politik och Kön: Feministiska perspektiv på statsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

- Fricker, M. (2018). *Epistemisk orättvisa: Kunskap, makt och etik*. Karlshamn: Carlshamn Tryck & Media AB.
- Friedan, B. (1981). *The Second Stage*. New York: Summit Books.
- Friedman, B.M. (1978). *Crowding out or crowding in? The economic consequences of financing government deficits*. National Bureau of Economic Research.
- Företagarna (2019). # *Föräldrafällan 2.0*. 201902.
- Försäkringskassan (2016). *Föräldrapenning och yrke*. FK-nr 116-3.
- Försäkringskassan (2018). *Till alla barnfamiljer. Information från Försäkringskassan om förmåner och ersättningar till alla barnfamiljer*. FK-nr 190-4011.
- Försäkringskassan (2020). *Inkomstutveckling efter barnafödande*. FK-nr: 116-21.
- Gair, S. (2012). Feeling their stories: contemplating empathy, insider/outsider positionings, and enriching qualitative research. *Qualitative Health Research*, 22, 134-143.
- Galbraith, J.K. (1956). *American Capitalism: The Concept of Countervailing Power*. Boston: Houghton Mifflin.
- Galbraith, J.K. (1967). *The New Industrial State*. London: Hamish Hamilton.
- Gartner, W.B. (1988). "Who is an entrepreneur?" is the wrong question. *American Journal of Small Business*, 12(4), 11-32.
- Gartner, W.B. (1990). What are we talking about when we talk about entrepreneurship? *Journal of Business Venturing*, 5(1), 15-28.
- Gartner, W.B. (2001). Is there an elephant in entrepreneurship? Blind assumptions in theory development. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 25(4), 27-39.
- Gartner, W.B. (2007). Entrepreneurial narrative and a science of the imagination. *Journal of Business Venturing*, 22, 613-627.
- Gartner, W.B. och Birley, S. (2002). Introduction to the special issue on qualitative methods in entrepreneurship research. *Journal of Business Venturing*, 17(5), 387-395.
- Gemzöe, L. (2013). *Feminism*. Falun: ScandBook.
- Gergen, K.J. (1985). The social constructionist movement in modern psychology. *American Psychologist*, 40, 266-275.
- Gergen, K.J. (1991). *The saturated self*. New York: Basic Books.
- Gergen, K.J. (1994). Mind, Text and Society: Self Memory in Social Context. I: U. Neisser och R. Fivush (red.) *The Remembered Self: Construction and Accuracy in the Self-Narrative*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Gergen, K.J. och Gergen, M. M. (1986). Narrative Form and the Construction of Psychological Science. I: T. R. Sarbin (red.) *Narrative Psychology: The Storied Nature of Human Conduct*. New York: Praeger.
- Gherardi, S. (1995). *Gender, symbolism and organizational cultures*. London: Sage.
- Ghorashi, H. (2008). Giving silence a chance: The importance of life stories for research on refugees. *Journal of refugee studies*, 21(1), 117-132.
- Gibb Dyer Jr, W. (2006). Examining the “family effect” on firm performance. *Family business review*, 19(4), 253-273.
- Gilbert, B.A., Audretsch, D.B. och McDougall, P.P. (2004). The emergence of entrepreneurship policy. *Small Business Economics*, 22(3), 313-323.
- Gill, R. (2007). Advertising and postfeminism. *Gender and the Media*, 73-112.
- Gill, R. (2014). If You’re Struggling to Survive Day-to-Day: Class Optimism and Contradiction in Entrepreneurial Discourse. *Organization*, 21(1), 50-67.
- Gill, R. (2017). The affective, cultural and psychic life of postfeminism: A postfeminist sensibility 10 years on. *European Journal of Cultural Studies*, 20(6), 606-626.
- Gill, R. och Scharff, C.M. (2013). *New femininities: Postfeminism, neoliberalism and subjectivity*. New York: Palgrave Macmillan.
- Gillberg, N. (2018). *Jag har aldrig märkt att kön har haft någon betydelse*. Lund: Studentlitteratur.
- Gluck, S. och Patai, D. (red.). (1991). *Women’s words: The feminist practice of oral history*. New York: Routledge.
- Goffman, E. (2011). *Totala institutioner: fyra essäer om anstaltslivets sociala villkor*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Gompers, P. och Lerner, J. (2001). The venture capital revolution. *Journal of economic perspectives*, 15(2), 145-168.
- Goodson, I. och Sikes, P. (2001). *Life history research in educational settings: Learning from lives*. Philadelphia: Open University Press.
- Griffith, A.I. (1998). Insider/outsider: epistemological privilege and mothering work. *Human Studies*, 21, 361-376.
- Haag, K., Almlöf, H. och Neville, M. (2018). Protection of ownership and facilitation of exit: what legal advice are family business owners

- receiving?. In *14th EIASM Workshop On Family Firm Management Research, Larnaca, Cyprus, May 17-19, 2018*. European Institute for Advanced Studies in Management (EIASM).
- Haavind, H. (1982). Makt og kjærlighet i ekteskapet. I: R. Haukaa, M. Hoel och H. Haavind (red.) *Kvinneforskning: bidrag til samfunns-teori. Festskrift til Harriet Holter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haavind, H. (1985). Förändringar i förhållandet mellan kvinnor och män. *Tidskrift för genusvetenskap*, (3), 17-27.
- Habermas, T. och Reese, E. (2015). Getting a life takes time: The development of the life story in adolescence, its precursors and consequences. *Human Development*, 58.
- Hamilton, L. (2006). Whose Story is it Anyway? Narrative Accounts of the Role of Women in Founding and Establishing Family Businesses. *International Small Business Journal*, 24(3), 253-271.
- Hankinson Nelson, L. (1996). Who knows? What can they know? And when? I: A. Garry och M. Pearsall (red.) *Women, Knowledge and Reality. Explorations in Feminist Philosophy*. New York och London: Routledge.
- Haraway, D. (1988). Situated knowledges: The science question in feminism and the privilege of partial perspective. *Feminist studies*, 14(3), 575-599.
- Harding, S. (1987). Conclusion: Epistemological Questions. I: S. Harding (red.) *Feminism and Methodology*. Bloomington: Indiana University Press.
- Harré, R. och Moghaddam, F. (red.) (2003). *The self and others: Positioning individuals and groups in personal, political, and cultural contexts*. Westport: Praeger.
- Hartmann, H. (1986). Det olyckliga äktenskapet mellan feminism och marxism: För en mer utvecklingsbar förening. I: H. Ganetz (red.) *Feminism och marxism: En förälskelse med förhinder*. Stockholm: Arbetarkultur.
- Harvey, D. (2005). *A brief history of neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Hawkesworth, M.E. (1989). Knowers, knowing, known: Feminist theory and claims of truth. *Signs: Journal of women in culture and society*, 14(3), 533-557.
- Haynes, G.W. och Avery, R.J. (1996). Family businesses: Can the family and the business finances be separated? Preliminary results. *Entrepreneurial and Small Business Finance*, 5, 61-74.

- Haynes, G.W., Walker, R., Rowe, B.R. och Hong, G.S. (1999). The intermingling of business and family finances in family-owned businesses. *Family Business Review*, 12, 225-239.
- Heck, R.K., Hoy, F., Poutziouris, P.Z. och Steier, L.P. (2008). Emerging paths of family entrepreneurship research. *Journal of Small Business Management*, 46(3), 317-330.
- Heikensten, E., Waxin, L., Sundåker, C. och Hammarberg, E. (2019). *Vem äger Sverige? En nollmätning av ägandet i Sverige*. Ownershift.
- Heikensten, E., Bonnier, E., Sundåker, C. och Waxin, L. (2021). *Vi vill veta: Hur står del av statens satsningar på entreprenörskap när kvinnor? Vi vill ha data som visar vem som tjänar på statens pengar*. Ownershift.
- Henry, C., Lene, F. och Ahl, H. (2016). Gender and entrepreneurship research: A review of methodological approaches. *International Small Business Journal*, 34(3), 217-241.
- Herbert, R.F. och Link, A.N. (1982). *The Entrepreneur: Mainstream Views and Radical Critiques*. New York: Praeger Publishing.
- Hernes, H. (1987). *Welfare State and woman power. Essays in state feminism*. Oslo: Norwegian University Press.
- Hesse-Biber, S.N. (2010). *Mixed method research: Merging theory with practice*. Guilford Press.
- Hesse-Biber, S. N. (2012). Feminist approaches to triangulation: Uncovering subjugated knowledge and fostering social change in mixed methods research. *Journal of Mixed Methods Research*, 6(2), 137-146.
- Hirshberg, M. (2012). *For better or for work: a survival guide for entrepreneurs and their families*. Greenleaf Book Group.
- Hirdman, Y. (1988). Genussystemet – Reflexioner kring kvinnors sociala underordning. *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, (3), 49–63.
- Hirdman, Y. (1992). *Den socialistiska hemmafrun och andra kvinnohistorier*. Stockholm: Carlssons bokförlag.
- Hirdman, Y. (2001). *Genus - om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber.
- Hjalmarsson, L. (1991). The Scandinavian model of industrial policy. I: M. Blomström och P. Meller (red.) *Diverging Paths: Comparing a Century of Scandinavian and Latin American Development*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Hjorth, D. (2007). Lessons from Iago: Narrating the event of entrepreneurship. *Journal of Business Venturing*, 22(5), 712-732.

- Hobbs, D. (1988). *Doing the business: Entrepreneurship, the working class and detectives in the East End of London*. Oxford: Oxford University Press.
- Hoffman, R.M. och Borders, L.D. (2001). Twenty-five years after the Bem Sex-Role Inventory: A reassessment and new issues regarding classification variability. *Measurement and evaluation in counseling and development*, 34(1), 39-55.
- Hollander, B. och Elman, N. (1988). Family-owned business: An emerging field of inquiry. *Family Business Review*, 1(2), 145-164.
- Holmberg, C. (1993). *Det kallas kärlek: en socialpsykologisk studie om kvinnors underordning och mäns överordning bland unga jämställda par*. (Doktorsavhandling).
- Holstein, J.A. och Gubrium, J.F. (1995). *The Active Interview*. Thousand Oaks: Sage.
- Holstein, J.A. och Gubrium, J.F. (2011). The constructionist analytics of interpretive practice. I: N.K. Denzin och Y.S. Lincoln (red.) *The SAGE Handbook of Qualitative Research*, 4th ed. Los Angeles: Sage.
- Horst, T. (1972). Firm and Industry Determinants of the Decision to Invest Abroad: An Empirical Study. *Review of Economic Statistics*, 258-266.
- Hughes, K.D. (2005). *Female enterprise in the new economy*. Toronto: University of Toronto Press.
- Hytti, U. (2005). New meanings for entrepreneurs: from risk-taking heroes to safe-seeking professionals. *Journal of Organizational Change Management*, 18(6), 594-611.
- Hytti, U. (2010). Contextualizing entrepreneurship in the boundaryless career. *Gender in Management: An International Journal*, 25(1), 64-81.
- Jamal, M. (1997). Job stress, satisfaction, and mental health: An empirical examination of self-employed and nonself-employed Canadians. *Journal of Small Business Management*, 35, 48-57.
- Javefors Grauers, E. (2000). Familjeföretagandet ur ett genusperspektiv – exemplet ICA. I: B. Gandemo (red.) *Familjeföretag och familjeföretagande*, FSF 2000:6. Örebro: Forum för småföretagsforskning.
- Jaskiewicz, P. och Dyer, W.G. (2017). Addressing the elephant in the room: Disentangling family heterogeneity to advance family business research. *Family Business Review*, 30(2), 111-118.

- Jennings, J.E., Breitreuz, R.S. och James, A.E. (2013). When family members are also business owners: Is entrepreneurship good for families? *Family Relations*, 62(3), 472-489.
- Jennings, J.E. och Brush, C.G. (2013). Research on women entrepreneurs: Challenges to (and from) the broader entrepreneurship literature? *The Academy of Management Annals*, 7(1), 661-713.
- Jennings, J.E. och McDougald, M. S. (2007). Work-family interface experiences and coping strategies: Implications for entrepreneurship research and practice. *Academy of Management Review*, 32(3), 747-760.
- Jensen, T. och Sandström, J. (2016). *Fallstudier*. Lund: Studentlitteratur.
- Johansson, A. (2005). *Narrativ teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Johansson, A.W. (1997). Att förstå rådgivning till småföretagare. Academia Adacta, Lund.
- Johnson, S.L., Freeman, M.A. och Staudenmaier, P.J. (2015). Manic tendencies are not related to being an entrepreneur, intending to become an entrepreneur, or succeeding as an entrepreneur. *Journal of Affective Disorders*, 173, 154-158.
- Kao, J. (1989). *Entrepreneurship, Creativity & Organization*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Karlsson, M. (2005). *Avreglering, konkurrensutsättning och ekonomisk effektivitet – offentlig eller privat? En översikt av svensk empirisk forskning*. Rapport Konkurrensverket.
- Karlsson, C., Silander, C., och Silander, D. (2016). *Political entrepreneurship: Regional growth and entrepreneurial diversity in Sweden*. Edward Elgar Publishing.
- Kearney, R. (1984). *Deconstruction and the other, dialogues with contemporary thinkers*. Manchester: Manchester University Press
- Keat, R. (1991). Introduction: Starship Britain or universal enterprise? I: R, Keat och N, Abercrombie (red.) *Enterprise Culture*. London: Routledge, s. 1-17.
- Kelly, P. (2013). *The Self as Enterprise: Foucault and the Spirit of 21st Century Capitalism*. Abingdon: Gower Publishing; Routledge.
- Kets de Vries, M. F. (1996). The anatomy of the entrepreneur: Clinical observations. *Human relations*, 49(7), 853-883.
- Kirkwood, J. (2009). Spousal roles on motivations for entrepreneurship: A qualitative study in New Zealand. *Journal of Family and Economic Issues*, 30(4), 372-385.
- Knight, F. (192). *Risk, Uncertainty and Profit*. Boston: Houghton Mifflin.

- Kortum, S. och Lerner, J. (1998). Stronger protection or technological revolution: what is behind the recent surge in patenting? I: *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy*, 48, 247-304. North-Holland.
- Kreiswirth, M. (1992). Trusting the tale: The narrativist turn in the human sciences. *New Literary History*, 23(3), 629-657.
- Kullberg, C. och Cedersund, E. (1996). Forskning om värdering av kvinnors och mäns arbeten. I: V. Cedersund och C. Kullberg (red.) *Arbetsvärdering. Teori. Praktik. Kritik*. Solna. Arbetslivsinstitutet
- Laclau, E. och Mouffe, C. (1985). *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.
- Landes, D.S. (2006). *Dynasties: Fortunes and misfortunes of the world's great family businesses*. New York: Viking.
- Landström, H. (1999). *Entreprenörskapets rötter*. Lund: Studentlitteratur.
- Landström, H. (2000). *Entreprenörskapets rötter*. Lund: Studentlitteratur.
- Landström, H. (2005). *Entreprenörskapets rötter*. Lund: Studentlitteratur.
- Law, J. (2004). *After method: Mess in social science research*. London: Routledge.
- Lazarczyk-Bilal, N. och Glinka, B. (2021). What Determines the Entrepreneurial Intentions of Highly-Skilled Women with Refugee Experience? An Empirical Analysis in the Context of Sweden. *Administrative Sciences*, 11(2), 1-19.
- Lazear, E.M. (2005). Entrepreneurship. *Journal of Labor Economics*, 2(4), 649-680.
- Leffler, E. (2009). The many faces of entrepreneurship. *European Educational Research Journal*, 8(1), 104-116.
- Lemke, T. (2002). Foucault, governmentality, and critique. *Rethinking Marxism*, 14(3), 49-64.
- Lewis, P. (2013). The search for an authentic entrepreneurial identity: Difference and professionalism among women business owners. *Gender, Work & Organization*, 20(3), 252-266.
- Lewis, P. (2014). Postfeminism, femininities and organization studies: Exploring a new agenda. *Organization Studies*, 35(12), 1845-1866.
- Lewis, P., Benschop, Y. och Simpson, R. (2018). Postfeminism: Negotiating Equality with Tradition in Contemporary Organizations. I: P. Lewis, Y. Benschop och R. Simpson (red.) *Postfeminism and Organization*. New York och London: Routledge.

- Lichtenberg, J.D. (2017). *Narrative and meaning: Our story begins*. Routledge.
- Liebenstein, H. (1968). Entrepreneurship and Development. *American Economic Review*, 58.
- Lin, Z., Picot, G. och Compton, J. (2000). The entry and exit dynamics of self-employment in Canada. *Small Business Economics*, 15(2), 105-125.
- Linde, C. (1993). *Life stories: The creation of coherence*. Oxford: University Press on Demand.
- Lindgren, M och Packendorff, J. (2003). A project-based view of entrepreneurship: towards action-orientation, seriality and collectivity?. I: C. Steyaert och D. Hjort (red.) *New movements in entrepreneurship*. Cheltenham, UK och Northampton USA: Edward Elgar.
- Lindgren, M och Packendorff, J. (2009). Social constructionism and entrepreneurship: Basic assumptions and consequences for theory and research. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*, 15(1), 25-47.
- Lindster Norberg, E.L., Leffler, E. och From, J. (2015). Could We Catch a Glimpse of an Entrepreneurial Citizen?: A Qualitative Study in Upper Secondary School in Sweden. *Advances in Social Sciences Research Journal*, 2(11), 11-24.
- Lippa, R.A. (2005). *Gender, nature, and nurture*. Mahwah: Lawrence Erlbaum.
- Lloyd, G. (1996). The Man of Reason. I: A. Garry och M. Pearsall (red.). *Women, Knowledge and Reality. Explorations in Feminist Philosophy*. New York and London: Routledge.
- Longino, H. (1996). Can there be a feminist science? I: A. Garry och M. Pearsall (red.) *Women, Knowledge and Reality. Explorations in Feminist Philosophy*. New York och London: Routledge.
- Lugones, M. och Spelman, E. (1983). Have We Got a Theory for You! *Hypatia*, 1, 573-581.
- Lundström, A. (2008). *Entrepreneurship policy in the Nordic countries: Perspectives of the development since 2003*. Innovative Policy Research for Economic Growth.
- Lundström, A. och Stevenson, L. A. (2005). Entrepreneurship policy - Definitions, foundations and framework. *Entrepreneurship policy: Theory and practice*, 41-116.

- Luxton, M. (2010). Doing Neoliberalism – Perverse Individualism in Personal Life. I: S. Braedley och M. Luxton (red.) *Neoliberalism and Everyday Life*. Québec: McGill-Queen's University Press.
- Lyotard, J.F. (1979/1984). *The Postmodern Condition*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Malinowski, B. och Dancy, B. (1969). *Sex och tabu i ett primitivt samhälle*. Rabén & Sjögren.
- Marchisio, G., Mazzola, P., Sciascia, S., Miles, M. och Astrachan, J. (2010). Corporate venturing in family business: The effects on the family and its members. *Entrepreneurship & Regional Development*, 22(3-4), 349-377.
- Marlow, S. (2002). Self-employed women: A part of or apart from feminist theory? *Entrepreneurship and Innovation*, 2(2), 717-735.
- Marlow, S. och Martinez Dy, A. (2018). Annual review article: Is it time to rethink the gender agenda in entrepreneurship research? *International Small Business Journal*, 36(1), 3-22.
- Marsden T. och Smith E. (2005). Ecological entrepreneurship: sustainable development in local communities through quality food production and local branding. *Geoforum*, 36(4), 440-451.
- Marshack, K.J. (1994). Copreneurs and dual-career couples: Are they different? *Entrepreneurship Theory and Practice*, 19(1), 71-83.
- Martin, J. (1990). Deconstructing organizational taboos: The suppression of gender conflict in organizations. *Organization science*, 1(4), 339-359.
- Masuo, D., Fong, G., Yanagida, J. och Cabal, C. (2001). Factors associated with business and family success: A comparison of single manager and dual manager family business households. *Journal of Family and Economic Issues*, 22(1), 55-73.
- Matzek, A. E., Gudmunson, C. G. och Danes, S. M. (2010). Spousal capital as a resource for couples starting a business. *Family Relations*, 59(1), 60-73.
- Mazzucato, M. (2018). *The Value of Everything – Making and taking in the global economy*. London: Allen Lane.
- McAdams, D.P. (1993). *The stories we live by. Personal Myths and the Making of the Self*. London: The Guilford Press.
- McAdams, D.P. (1995). What do we know when we know a person? *Journal of personality*, 63(3), 365-396.
- McAdams, D.P. (2015). *The art and science of personality development*. New York: Guilford Publications.

- McClelland, D. (1961). *The Achieving Society*. New York: The Free Press.
- McLaughlin, D. och Tierney, W. (red.) (1993). *Naming silent lives: Personal narratives and processes of educational change*. New York: Routledge
- McLean, K.C. och Syed, M.U. (2016). Personal, master, and alternative narratives: An integrative framework for understanding identity development in context. *Human Development*, 58, 318–349.
- McRobbie, A. (2004). Top girls? Young women and the post-feminist sexual contract. *Cultural studies*, 21(4-5), 718-737.
- McRobbie, A. (2009). *The aftermath of feminism: Gender, culture and social change*. Sage.
- Merleau-Ponty, M. (1964). *Signs*. Evanston: Northwestern University.
- Merriam, S.B. (1988/1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. Övers. Björn Nilsson. Lund: Studentlitteratur.
- Miller, D., Steier, L.P. och Le Breton-Miller, I. (2016). What can scholars of entrepreneurship learn from sound family businesses? *Entrepreneurship Theory and Practice*, 40(3), 445-455.
- Miller, J. (2000). *The Passion of Michel Foucault*. Cambridge: Harvard University Press.
- Mishler, E.G. (1986). *Research Interviewing. Context and Narrative*. London: Harvard University Press.
- Mishler, E.G. (1997). The interactional construction of narratives in medical and life-history interviews. *The construction of professional discourse*, 223-244.
- Molander, B. (1996). *Kunskap i handling*. Göteborg: Diadalos.
- Mulholland, K. (1996a). Gender and Property Relations within Entrepreneurial Wealthy Families. *Gender, Work and Organisation*, 3(2), 78-102.
- Mulholland, K. (1996b). Entrepreneurialism, Masculinities and the Self-made Man, I: D.L. Collinson och J. Hearn (red.) *Men as Managers, Managers as Men, Critical Perspectives on Men, Masculinities and Managements*. London: Sage.
- Mullings, B. (1999). Insider or outsider, both or neither: Some dilemmas of interviewing in a crosscultural setting. *Geoforum*, 30(4), 337-350.
- Myrdal, A. (1932). *Kollektiv bostadsform*. Tiden, december 1932.
- Myrdal, A och Myrdal, G. (1935). *Kris i befolkningen*. Stockholm: Bonnier.
- Mäkinen, K. (2012). *Becoming valuable selves. Self-promotion, gender and individuality in late capitalism*. Tampere University Press.

- Nicholson, L. och Anderson, A.R. (2005). News and nuances of the entrepreneurial myth and metaphor: Linguistic games in entrepreneurial sense-making and sense-giving. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 29(2), 153-173.
- Nordenmark, M. (2004). *Arbetsliv, familjeliv och kön*. Umeå: Boréa.
- Nordqvist, M. och Melin, L. (2010). Entrepreneurial families and family firms. *Entrepreneurship & Regional Development*, 22(3-4), 211-239.
- Nordqvist, M. och Zellweger, T. (red.) (2010). *Transgenerational entrepreneurship: Exploring growth and performance in family firms across generations*. Edward Elgar Publishing.
- Näringsdepartementet (2012). *Den Nationella Innovationsstrategin*. N2012.27.
- O'Connor, E. (2004). Storytelling to be Real: Narrative, Legitimacy Building and Venturing. I: D. Hjort och C. Steyaert (red.) *Narrative and Discursive Approaches in Entrepreneurship: A Second Movements in Entrepreneurship Book*. Cheltenham: Edward Elgar.
- OECD (2021). *Entrepreneurship Policies through a Gender Lens*, OECD Studies on SMEs and Entrepreneurship, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/71c8f9c9-en>.
- Ogbor, J.O. (2000). Mythicizing and Reification in Entrepreneurial Discourse: Ideolog critique of Entrepreneurial Studies. *Journal of Management Studies*, 37(5), 605-35.
- Olsson, A. (2004). *Att ge den andra sidan en röst*. Stockholm: Atlas.
- Orlandi, L.B. (2017). Am I an entrepreneur? Identity struggle in the contemporary women entrepreneurship discourse. *Contemporary Economics*, 11(4), 487-499.
- Parker, I. (1992). *Discourse dynamics: critical analysis for social and individual psychology*. London: Routledge.
- Perren, L. och Jennings, P.L. (2005). Government discourses on entrepreneurship: Issues of legitimization, subjugation, and power. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 29(2), 173-184.
- Perry, C., Thurston, M. och Green, K. (2004). Involvement and detachment in researching sexuality: reflections on the process of semistructured interviewing. *Qualitative Health Research*, 14, 135-148.
- Pettersson, K. (2007). *Men and Male as the Norm? A Gender Perspective on Innovation Policies in Denmark, Finland and Sweden*. Nordic Research Programme 2005-2008. Report: 4.

- Pettersson, K. (2012). Support for women's entrepreneurship – A Nordic spectrum. *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, 4(1), 4-19.
- Pettersson, K., Ahl, H., Berglund, K. och Tillmar, M. (2017). In the name of women? Feminist readings of policies for women's entrepreneurship in Scandinavia. *Scandinavian Journal of Management*, 33(1), 50-63.
- Pettersson, K. och Cassel, S.H. (2014). Women tourism entrepreneurs: doing gender on farms in Sweden. *Gender in Management: An International Journal*, 29(8), 487-504.
- Pettersson, K. och Lindberg, M. (2013). Paradoxical spaces of feminist resistance: Mapping the margin to the masculinist innovation discourse. *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, 5(3), 323-341.
- Philbrick, C.A. och Fitzgerald, M.A. (2007). Women in business-owning families: a comparison of roles, responsibilities and predictors of family functionality. *Journal of Family and Economic Issues*, 28(4), 618-34.
- Pieper, T.M. (2010). Non solus: toward a psychology of family business. *Journal of Family Business Strategy*, 1(1), 26-39.
- Pistrui, D., Welsch, H.P. och Roberts, J.S. (1997). The [re]-emergence of family businesses in the transforming Soviet Bloc: Family contributions to entrepreneurship development in Romania. *Family Business Review*, 10(3), 221-238.
- Plummer, K. (2001). *Documents of Life 2: An Invitation to a Critical Humanism*. London: Sage.
- Polkinghorne, D. (1988). *Narrative Knowing and the Human Sciences*. Albany: State University of New York Press.
- Polozova, T., Musiienko, V., Storozhenko, O., Peresada, O. och Geseleva, N. (2019). Modeling of energy-saving processes in the context of energy safety and security, *Journal of Security and Sustainability Issues*, 8(3), 387-397.
- Porter, M. E. (1986). Changing Patterns of International Competition. *California Management Review*, 28(2), 9-40.
- Powell, G. N. och Eddleston, K. A. (2013). Linking family-to-business enrichment and support to entrepreneurial success: do female and male entrepreneurs experience different outcomes? *Journal of Business Venturing*, 28(2), 261-280.

- Poza, E.J. och Messer, T. (2001). Spousal Leadership and Continuity in the Family Firm. *Family Business Review*, 14(1), 25-36.
- Poutziouris, P.Z., Steier, L. och Smyrniotis, K.X. (2004). Guest editorial a commentary on family business entrepreneurial developments. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*, 10(1/2), 7-11.
- Proposition 1993/94:147. *Delad makt delat ansvar*. Socialdepartementet. Stockholm den 17 februari 1994.
- Proposition 2005/06:155. *Makt att forma samhället och sitt eget liv – nya mål i jämställdhetspolitiken*. Näringsdepartementet. Harpsund den 16 mars 2006.
- Proposition 2017/18:1. Budgetpropositionen för 2018. *Förslag till statens budget 2018, finansplan och skattefrågor*. Stockholm: Finansdepartementet.
- Regeringen (2014). *Partnerskapsöverenskommelsen*. Näringsdepartementet, Arbetsmarknadsdepartementet och Landsbygdsdepartementet.
- Regeringskansliet (2015). *Den nationella strategin för hållbar regional tillväxt och attraktionskraft 2015–2020*. N2015.31.
- Rae, D. (2004). Practical theories from entrepreneurs' stories: discursive approaches to entrepreneurial learning. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 11(2), 195-202.
- Rae, D. och Carswell, M. (2000). Using a Life-Story approach in researching entrepreneurial learning: the development of a conceptual model and its implications in the design of learning experiences. *Education & Training*, 42(4/5), 220-228.
- Rahim, A. (1996). Stress, strain and their moderators: An empirical comparison of entrepreneurs and managers. *Journal of Small Business Management*, 34, 46-58.
- Rees, H. och Shah, A. (1986). An Empirical Analysis of Self-Employment in the UK. *Journal of Applied Econometrics*, 1, 95-108.
- Repo, J. (2015). *The biopolitics of gender*. Oxford University Press.
- Reynolds, P.D. (1999). Creative Destruction: Source or Symptom of Economic Growth? I: Z. J. Acs, B. Carlsson och C. Karlsson (red.) *Entrepreneurship, Small and Medium-Sized Enterprises and the Macroeconomy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Reynolds, P.D. (1992). Sociology and entrepreneurship: Concepts and contributions. *Entrepreneurship theory and practice*, 16(2), 47-70.

- Reynolds, P.D., Hay, M., Bygrave, W. D., Camp, M. och Autio, E. (2000). *Global Entrepreneurship Monitor*. Kansas City: Kauffman Center for Entrepreneurial Leadership.
- Reynolds, P.D., Levie, J., Autio, E., Hay, M. och Bygrave, W.D. (1999). *Global Entrepreneurship Monitor*. Research Report: Entrepreneurship and National Economic Well-being.
- Reynolds, R.E. och Schwartz, R.M. (1983). Relation of metaphoric processing to comprehension and memory. *Journal of Educational Psychology*, 75(3), 450.
- Richardson, L. (1992). Trash on the corner: Ethics and technology. *Journal of Contemporary Ethnography*, 21, 103-119.
- Richardson, L. (2000). Writing: A method of inquiry. I: N. K. Denzin och Y.S. Lincoln (red.) *Handbook of qualitative research*. London: Sage.
- Ricoeur, P. (1995). *Tiempo y narración 1. Configuración del tiempo en el relato histórico*. México: Siglo XXI.
- Riessman, C.K. (2008). *Narrative methods for the human sciences*. London: Sage.
- Riessman, C.K. (2013). Analysis of personal narratives. I: A.E. Fortune, W.J. Reid och R. Miller (red.) *Qualitative Research in Social Work*. New York: Columbia University Press.
- Riksrevisionen (2018). *Fastställande av föräldrapenning för egenföretagare*. RIR 2018:1.
- Rindova V.P., Pollock, T.G. och Hayward M.L.A. (2006). Celebrity firms: The social construction of market popularity. *Academy of Management Review*, 31(1), 50-71.
- Riordan D.A. och Riordan, M. P. (1993). Field theory: An alternative to systems theory in understanding the small family business. *Journal of Small Business Management*, 31, 66-78.
- Rodriguez, P., Tuggle, C.S. och Hackett, S.M. (2009). An Exploratory Study of How Potential Family and Household Capital Impacts New Venture Start-Up Rates. *Family Business Review*, 22(3), 259-272.
- Rogoff, E.G. och Heck, R.K.Z. (2003). Evolving research in entrepreneurship and family business: Recognizing family as the oxygen that feeds the fire of entrepreneurship. *Journal of Business Venturing*, 18(5), 559-566.

- Rose, N. (1996). Governing enterprising individuals. I: *Inventing ourselves: Psychology, power, and personhood*. Cambridge: Cambridge University Press, 150-170.
- Rose, N. (1998). *Inventing Our Selves: Psychology, Power, and Personhood*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rose, N. (1999). *Powers of freedom*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rosenwald, G.C. och Ochberg, R.L. (1992). *Storied Lives. The cultural politics of self-understanding*. London: Yale University Press.
- Rottenberg, C. (2014). The rise of neoliberal feminism. *Cultural studies*, 28(3), 418-437.
- Rousseau, D.M. och Parks, J.M. (1993). The contracts of individuals and organizations. I: L.L. Cummings och B.M. Staw (red.) *Research in organizational behavior*, vol. 15, s. 1-43. Greenwich: JAI Press.
- Ruef, M., Aldrich, H.E. och Carter, N.M. (2003). The structure of founding teams: Homophily, strong ties, and isolation among US entrepreneurs. *American sociological review*, 195-222.
- Saleci, R. (2010). *The Tyranny of Choice*. London: Profile Books.
- Sarfaraz, L., Faghih, N. och Majd, A.A. (2014). The relationship between women entrepreneurship and gender equality. *Journal of Global Entrepreneurship Research*, 4(1), 1-11.
- SCB (2020). *På Tal om Kvinnor och Män: Lathund om Jämställdhet 2020*. Stockholm: Statistiska Centralbyrån, Enheten för befolkningsstatistik.
- Scharff, C. (2011). Disarticulating feminism: Individualization, neoliberalism and the othering of 'Muslim women'. *European Journal of Women's Studies*, 18(2), 119-134.
- Scharff, C. (2016). The psychic life of neoliberalism: Mapping the contours of entrepreneurial subjectivity. *Theory, Culture & Society*, 33(6), 107-122.
- Scherer, F. (1970). *Industrial Market Structure and Economic Performance*. Chicago: Rand McNally.
- Schoonhoven, C.B. och Romanelli, E. (2001). *The entrepreneurship dynamic: Origins of entrepreneurship and the evolution of industries*. Stanford University Press.
- Schumpeter, J.A. (1934). *The Theory of Economic Development: An Inquiry to Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle*. Cambridge: Harvard University Press.

- Schumpeter, J.A. (1939). *Business Cycles: A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process*. New York: McGraw-Hill.
- Schumpeter, J.A. (1942). *Creative destruction - Capitalism, socialism and democracy*. (Vol. 825). New York City: Harper and Brothers.
- Seidman, I. (1998). *Interviewing as Qualitative Research. A Guide for Researchers in Education and the Social Sciences*. New York: Teacher College Press
- Shaffer, M.A., Harrison, D.A., Gilley, K.M. och Luk, D.M. (2001). Struggling for balance amid turbulence on international assignments: Work-family conflict, support and commitment. *Journal of Management*, 27, 99-121.
- Shane, S. (2008). *The illusions of entrepreneurship: The costly myths that entrepreneurs, investors, and policymakers live by*. New Haven: Yale University Press.
- Showden, C.R. (2009). What's political about the new feminisms? *Frontiers: A Journal of Women Studies*, 30(2), 166-198.
- Sieger, P. och Minola, T. (2017). The family's financial support as a "poisoned gift": A family embeddedness perspective on entrepreneurial intentions. *Journal of Small Business Management*, 55, 179-204.
- Skoglund, A. och Berglund, K. (2018). Entrepreneurship and the entrepreneurial self: creating alternatives through entrepreneurship education? I: *Revitalizing Entrepreneurship Education*. Routledge.
- Sköld, B. och Tillmar, M. (2015). Resilient gender order in entrepreneurship: The case of Swedish welfare industries. *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, 7(1), 2-26.
- Slocum, S. (1975). Woman the Gatherer: Male Bias in Anthropology. I: R. Reiter (red.) *Toward an Anthropology of Women*. Monthly Review Press, 49-62.
- Smith, A. (1952). *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*. Chicago: Encyclopedia Britannica.
- Socialdepartementet DS (2001). *Barnafödandet i fokus. Från befolkningspolitik till ett barnvänligt samhälle*. Stockholm: Socialdepartementet 2001:57.
- Solow, R.M. (1956). A contribution to the theory of economic growth. *The quarterly journal of economics*, 70(1), 65-94.
- SOU (2020). Kartläggning av hur offentliga stödåtgärder fördelas mellan kvinnor och män, samt översyn av myndigheters information

- och vägledning ur ett jämställdhetsperspektiv. Delredovisning. Kommissionen för jämställda livsinkomster. A 2020:01.
- Sorenson, R.L., Goodpaster, K.E., Hedberg, P.R. och Yu, A. (2009). The family point of view, family social capital, and firm performance: An exploratory test. *Family Business Review*, 22(3), 239-253.
- Stam, W., Arzlanian, S. och Elfring, T. (2014). Social capital of entrepreneurs and small firm performance: A meta-analysis of contextual and methodological moderators. *Journal of Business Venturing*, 29(1), 152-173.
- Stewart, W., Watson, W., Carland, J. och Carland, J. (1999). A proclivity for Entrepreneurship: A Comparison of Entrepreneurs, Small Business Owners, and Corporate Managers. *Journal of Business Venturing*, 14, 189-214.
- Spedale, S. och Watson, T.J. (2014). The emergence of entrepreneurial action: At the crossroads between institutional logics and individual life-orientation. *International Small Business Journal*, 32(7), 759-776.
- Stafford, K., Duncan, K.A., Danes, S. och Winter, M. (1999). A research model of sustainable family businesses. *Family Business Review*, 7(3), 197-208.
- Steier, L. (2009). Where do new firms come from? Households, family capital, ethnicity, and the welfare mix. *Family Business Review*, 22(3), 273-278.
- Stevenson, L. och Lundström, A. (2001). *Patterns and trends in entrepreneurship/SME policy and practice in ten economies*. Vällingby, Sweden: Elanders Gotab.
- Steyaert, C. (2007). Of course that is not the whole (toy) story: Entrepreneurship and the cat's cradle. *Journal of Business Venturing*, 22(5), 733-751.
- Strollo, E. (2013). *Det städade folkhemmet: tyskfödda hembiträden i efterkrigstidens Sverige* (Doktorsavhandling, Makadam Förlag).
- Sullivan Mort, G., Weerawardena, J. och Carnegie, K. (2003). Social entrepreneurship: Towards conceptualisation. *International journal of nonprofit and voluntary sector marketing*, 8(1), 76-88.
- Sundin, E. och Holmquist, C. (1989). *Kvinnor som företagare: Osynlighet, mångfald, anpassning (Women as Entrepreneurs: Invisibility, Diversity, Adjustment)*. Malmö: Liber.

- Sundin, E. och Holmquist, C. (2002). *Företagerskan, Om kvinnor och entreprenörskap (The Female Entrepreneur: About Women and Entrepreneurship)*. Stockholm: SNS Förlag.
- Sundin, E. och Tillmar, M. (2008). A nurse and a civil servant changing institutions: entrepreneurial processes in different public sector organizations. *Scandinavian journal of management*, 24(2), 113-124.
- Sundin, E. och Tillmar, M. (2010). Masculinization of the public sector: local level studies of public sector outsourcing in elder care. *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, 2(1), 49-67.
- Swales, J.M. (1990). *Genre Analysis: English in academic and research settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tang, D.T.S. (2007). The research pendulum: multiple roles and responsibilities as a researcher. *Journal of Lesbian Studies*, 10, 11-27.
- Tasker, Y. och Negra, D. (red.) (2007). *Interrogating Postfeminism*. London: Duke University Press.
- Taylor, S.E. (1989). *Positive Illusions: Creative self-deception and the healthy mind*. New York: Basic Books.
- Thomsson, H. och Elvin-Nowak, Y. (2003). *Att göra kön: Om vårt våldsamma behov av att vara kvinnor och män*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Thurén Britt-Marie (2003). Genusforskning – frågor, villkor, utmaningar. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Thurik, A.R. (1999). Entrepreneurship, Industrial Transformation and Growth. I: G. D. Libecap (red.) *The Sources of Entrepreneurial Activity, in Advances in the Study of Entrepreneurship, Innovation and Economic Growth*. Greenwich: JAI Press, 29-66.
- Tillväxtverket (2013) *Hur kan företagsstöden bli mer jämställda? Avrapportering enligt Regeringsbeslut N 2012/1368/RT, Rapport 0151*.
- Tillväxtverket (2015a). *25 år med kvinnors företagande. Från osynligt till drivkraft för tillväxt*. Stockholm, april 2015.
- Tillväxtverket (2015b). *Öppna Upp! Nationell Strategi för ett företagsfrämjande på lika villkor 2015-2020*. Stockholm, april 2015.
- Toledano, N. och Anderson, A. R. (2020). Theoretical reflections on narrative in action research. *Action Research*, 18(3), 302-318.
- Townsend, D. M., Busenitz, L. W. och Arthurs, J. D. (2010). To start or not to start: Outcome and ability expectations in the decision to start a new venture. *Journal of business venturing*, 25(2), 192-202.

- Tullock, G., Brady, G. L. och Seldon, A. (2002). *Government failure: a primer in public choice*. Washington: Cato Institute.
- Uhlaner, L.M., Kellermanns, F.W., Eddleston, K.A. och Hoy, F. (2012). The entreprenuring family: a new paradigm for family business research. *Small Business Economics*, 38(1), 1-11.
- Van Auken, H. och Werbel, J. (2006). Family Dynamic and Family Business Financial Performance: Spousal Commitment. *Family Business Review*, 14(1), 49-63.
- Van der Lippe, T., Jager, A. och Kops, Y. (2006). Combination pressure: The paid work-family balance of men and women in European countries. *Acta Sociologica*, 49(3), 303-319.
- Wahl, A. (1996). Molnet - att föreläsa om feministisk forskning. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, (3-4), 31-44.
- Wahl, A., Holgersson, C., Höök, P. och Linghag, S. (2001). *Det ordnar sig – Teorier om organisation och kön*. Lund: Studentlitteratur.
- Washburn, S. och Lancaster, C. (1968). The Evolution of Hunting. I: R.B. Lee och I. DeVore. (red.) *Man the Hunter*. Chicago: Aldine.
- Webb, J.W., Pryor, C.G. och Kellermanns, F. W. (2015). Household enterprise in Base-of-the-Pyramid markets: The influence of institutions and family embeddedness. *Africa Journal of Management*, 1(2), 115-136.
- Webster, N.A. och Haandrikman, K. (2017). Thai women entrepreneurs in Sweden: Critical perspectives on migrant small businesses. I: *Women's Studies International Forum* (Vol. 60, s. 17-27). Pergamon.
- Wennekers, S. och Thurik, R. (1999). Linking entrepreneurship and economic growth. *Small Business Economics*, 13, 27-55.
- West, C. och Zimmerman, D.H. (2009). Accounting for doing gender. *Gender & society*, 23(1), 112-122.
- Williams, D.R. (2004). Effects of childcare activities on the duration of self-employment in Europe. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 28(5), 467-485.
- Willmott, P. (1986). *Social networks, informal care and public policy*. London: Policy Studies Institute.
- Wolf, K. och Frese, M. (2018). Why husbands matter: Review of spousal influence on women entrepreneurship in sub-Saharan Africa. *Africa Journal of Management*, 4(1), 1-32.
- World Economic Forum (2020). *Global Gender Gap Report*. Switzerland.

- Wright, M. och Zahra, S. (2011). The other side of paradise: Examining the dark side of entrepreneurship. *Entrepreneurship Research Journal*, 1(3).
- Young, I. (1995). Gender as Seriality. I: L., Nicholson, S., Seidman och J.C. Alexander (red.) *Social Postmodernism*. Cambridge: Cambridge University Press.

Webbadresser

Almi (2018). <https://www.almi.se/om-almi/> (Hämtad, 180831).

Bolagsverket (2021). *Styrelse och verkställande direktör i aktiebolag*. Uppdaterad: 3 juni, 2021. <https://bolagsverket.se/ff/foretagsformer/aktiebolag/starta/styrelse/vd-1.3172> (Hämtad, 210619).

Bruder, J. (2013). *The Psychological Price of Entrepreneurship*. Inc Magazine. Publicerad: september 2013. <https://www.inc.com/magazine/201309/jessica-bruder/psychological-price-of-entrepreneurship.html> (Hämtad, 190108).

Chinua Achebe. "The danger of a single story". Publicerad: juli, 2009. <https://www.ted.com/talks/chinua-manda-adichie-the-danger-of-a-single-story/transcript?language=en#t-1108378> (Hämtad, 210602).

DiGasell (2021). *Mer om DiGasell och Gasellföretagen*. <https://gasell.di.se/faq/> (Hämtad, 211028).

DiGITAL (2020). *Så lite riskkapital går till kvinnor – medan miljarderna rullar till män*. Publicerad: 9 juli, 2020. <https://www.di.se/digital/nya-siffror-sa-lite-riskkapital-gar-till-kvinnor-medan-miljarderna-rullar-till-man/> (Hämtad, 210620)

Ekonomifakta (2020). *Kvinnor på arbetsmarknaden – internationellt*. Senast Uppdaterad: 12 maj 2021. <https://www.ekonomifakta.se/Fakta/Arbetsmarknad/Jamstalldhet/Kvinnor-pa-arbetsmarknaden---internationellt/> (Hämtad, 210421).

Europeiska Kommissionen (2021). *European Regional Development Fund*. https://ec.europa.eu/regional_policy/sv/funding/erdf/ (Hämtad, 210723).

Försäkringskassan (2021). *Hur används föräldrapenningdagarna?* Publicerad: 22 februari 2021 <https://www.forsakringskassan.se/statistik/barn-familj/foraldrapenning/hur-anvands-foraldrapenningdagarna> (Hämtad, 210422).

Industrihistoriska föreningen i Västerås (2021). *ASEA/ABB*. Publicerad: 25 november, 2020. <https://www.hembygd.se/industri-staden/asea-abb> (Hämtad, 210415).

Johan Glans. *Påsk*. Publicerad: 4 april 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=9HzRNs2xWBI> (Hämtad, 200413).

Jämställ (2013). *Jämställdhetsintegrering*. Publicerad: 13 december, 2013. <https://www.jamstall.nu/fakta/jamstalldhetsintegrering/> (Hämtad, 210508).

Jämställdhetsmyndigheten (2021). *Om myndigheten*. Senast Uppdaterad: 13 januari, 2021. <https://www.jamstalldhetsmyndigheten.se/om-oss/om-myndigheten/> (Hämtad, 211014).

Munktell Science Park (2020). Business School. Publicerad: 2019. <https://munktellsciencepark.se/business-school/swedish-scaleups/board-circle/> (Hämtad, 210619)

Stiftelsemedel (2020). *Stiftelsen Norrskan Foundation*. <https://www.stiftelsemedel.se/stiftelsen-norrskan-foundation/> (Hämtad, 200809).

Pensionsmyndigheten (2021). *Småbarnstiden kan påverka din pension*. Uppdaterad: 10 maj 2021 <https://www.pensionsmyndigheten.se/forsta-din-pension/vad-paverkar-din-pension/smabarnstiden-kan-paverka-din-pension> (Hämtad, 210704).

Regeringskansliet (2017). *Mer om jämställdhetspolitikens mål*. Publicerad: 11 januari, 2017. <https://www.regeringen.se/artiklar/2017/01/mer-om-jamstalldhetspolitikens-mal/> (Hämtad, 210503).

Regeringskansliet (2019). *Jämställdhetsbudgetering*. Publicerad: 1 oktober 2019. <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/jamstallldhet/jamstalldhetsbudgetering/> (Hämtad, 210508).

Regeringskansliet (2021). *Jämställdhetsintegrering*. Publicerad: 5 maj, 2021. <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/jamstallldhet/jamstalldhetsintegrering/> (Hämtad, 210508).

SCB (2020). *20 vanligaste yrkena för kvinnor*. Senast Uppdaterad: 4 mars, 2021. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/arbetsmarknad/sysselsattning-forvarvsarbete-och-arbetstider/yrkesregistret-med-yrkesstatistik/pong/tabell-och-diagram/20-vanligaste-yrkena-for-kvinnor/> (Hämtad, 210704).

SISP (2018). <https://www.sisp.se/members>. (Hämtad, 180831).

Solsidan (2019). Anna och Alex inför egen familjevaluta. Publicerad: 23 augusti, 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=8IaGjx9CJKU>. (Hämtad, 201120).

Tillväxtverket (2021). *Östra Mellansverige*. Senast Uppdaterad: 30 augusti, 2021. <https://tillvaxtverket.se/eu-program/ostra-mellansverige.html> (Hämtad, 210723).

Västerås Science Park (2021) <https://www.vasterassciencepark.se/pages/omoss> (Hämtad, 210914).

Zaitaitzewsky Rundgren, M. (2019). *Privatekonomen: Ekonomiskt våld drabbar nästan bara kvinnor*. Publicerad: 4 december, 2019. [www.allas.se https://www.allas.se/samhalle/privatekonomen-ekonomiskt-vald-drabbar-nastan-bara-kvinnor/208850](https://www.allas.se/samhalle/privatekonomen-ekonomiskt-vald-drabbar-nastan-bara-kvinnor/208850) (Hämtad, 200518).

Doctoral Theses

Stockholm Business School

Stockholm Business School

Stockholm
University

<u>Nr</u>	<u>Year</u>	<u>Author</u>	<u>Title</u>
234	2021	Anton Borell	<i>In Between Competing Ideals. On the Relationships among Accounting, NPM, and Welfare.</i> Stockholm Business School, Stockholm University
233	2021	Aylin Çakanlar	<i>Essays on Consumers' Socially Responsible Decision Making.</i> Stockholm Business School, Stockholm University
232	2021	Elina Malmström	<i>An Audit is An Audit.</i> Stockholm Business School, Stockholm University
231	2021	Eriksson, Kim	<i>Att anordna styrning. Tillblivelse av en mångfald styrteknologier.</i> Stockholm Business School, Stockholm University
230	2020	Wenderson de Lima	<i>Modern Missionaries. An Ethnography of Social Entrepreneurs and Entrepreneurial Legitimation in the Humanitarian Field.</i> Stockholm Business School, Stockholm University
229	2020	Ian Khrashchevskyi	<i>Essays on Risks in Investment Strategies.</i> Stockholm Business School, Stockholm University
228	2020	Yashar Mahmud	<i>Organizing Refugees.</i> Stockholm Business School, Stockholm University
227	2020	Emelie Adamsson	<i>The Construction of Corporate Irresponsibility. A constitutive perspective on communication in media narratives.</i> Stockholm Business School, Stockholm University.
226	2020	Amir Kheirollah	<i>The Art of Discretion. Essays on Earnings Management, Governance, and Capital Structure.</i> Stockholm Business School, Stockholm University.
225	2019	Petter Dahlström	<i>New Insights on Computerized Trading. Implications of Frequently Revised Trading Decisions.</i> Stockholm Business School, Stockholm University.
224	2019	Anton Hasselgren	<i>Essays on Investor Behavior and Trading Strategies in International Financial Markets.</i> Stockholm Business School, Stockholm University.
223	2019	Ester Fález Viñas	<i>Changing the Rules of the Game. A Market Microstructure Perspective on the Effects of Regulating Financial Markets.</i> Stockholm Business School, Stockholm University
222	2018	Maíra Magalhães Lopes	<i>The Making of Us. How affects shape collective bodies</i>

- resisting gentrification*. Stockholm Business School, Stockholm University.
- 221 2018 Abu Chowdhury *Essays on Insider Trading and Initial Public Offerings*. Stockholm Business School, Stockholm University.
- 220 2018 Liesel Klemcke *The Quirky Character Camouflaged in the Conceptual Framework. A study of the financial statement user*. Stockholm Business School, Stockholm University.
- 219 2018 Emma Stendahl *Headquarters' Involvement in Managing Subsidiaries*. Stockholm Business School, Stockholm University.
- 218 2018 Peter Markowski *Collaboration Routines. A Study of Interdisciplinary Healthcare*. Stockholm Business School, Stockholm University.
- 217 2018 Luigi Servadio *Customer Rituals. Ethnographic explorations of wine rituals with families and friends*. Stockholm Business School, Stockholm University.
- 216 2018 Sara Öhlin *An improvisational, practice-oriented approach to innovation. Examples from the fashion industry*. Stockholm Business School, Stockholm University.
- 215 2018 Cristoffer Lokatt *Auditors' Constitution of Performance. A study on the duality of performance in the auditing profession*. Stockholm Business School, Stockholm University.
- 214 2017 Hanna von Schantz *Well, that makes sense! Investigating opportunity development in a technology start-up*. Stockholm Business School, Stockholm University.
- 213 2017 Kerstin Thomson *Styrning och samhällsvärde. En studie med exempel från museivärlden*. Stockholm Business School, Stockholm University.
- 212 2017 Emma Björner *Imagineering Place. The Branding of Five Chinese Mega-Cities*. Stockholm Business School, Stockholm University.
- 211 2017 Janet Johansson *"Sweat is weakness leaving the body" A study on the self-presentational practices of sporty top managers in Sweden*. Stockholm Business School, Stockholm University.
- 210 2017 Elia Giovacchini *Weaving the symbiotic relationship. A longitudinal study of the maintenance of a firm-sponsored open source community*. Stockholm Business School, Stockholm University.

- 209 2017 Alisa Minina *Consumption of financial services in global mobility. A Cephalopodic consumption mode?* Stockholm Business School, Stockholm University.
- 208 2017 Janet Vähämäki *Matrixing Aid. The Rise and Fall of 'Results Initiatives' in Swedish Development Aid.* Stockholm Business School, Stockholm University.
- 207 2016 Natallia Pashkevich *Information Worker Productivity Enabled by IT System Usage. A Complementary-Based Approach.* Stockholm Business School, Stockholm University.
- 206 2016 Johan Graaf *The Pursuit of Relevance. Studies on the Relationships between Accounting and Users.* Stockholm Business School, Stockholm University.
- 205 2016 Mohammad Irani *Essays on Mergers and Acquisitions and Event Studies* Stockholm Business School, Stockholm University.
- 204 2016 Steffi Siegert *Enacting Boundaries through Social Technologies – The Dance between Work and Private Life.* Stockholm Business School, Stockholm University.
- 203 2016 Andrea Lucarelli *The Political Dimension of Place Branding.* Stockholm Business School, Stockholm University.
- 202 2016 Danilo Brozovic *Service Provider Flexibility – A Strategic Perspective.* Stockholm Business School, Stockholm University.
- 201 2015 Andreas Sundström *Representing Performance |Performing Representation: Ontology in Accounting Practice.* Stockholm Business School, Stockholm University.
- 200 2015 Dong Zhang *Essays on Market Design and Market Quality.* Stockholm Business School, Stockholm University.
- 199 2015 Niklas Wällstedt *Managing Multiplicity: On Control, Care and the Individual.* Stockholm Business School, Stockholm University.

- 198 2014 Goran Zafirov *Essays on Balkan frontier stock markets.* Stockholm Business School, Stockholm University.
- 197 2014 Christer Westermark *Implementering av redovisning som styrmetod. Om hållbarhetsredovisningens effekter i statligt ägda företag.* Stockholm Business School, Stockholm University.
- 196 2014 Anna Wettermark *Tales of transformation: Expatriate encounters with local contexts. A postcolonial reading.* Stockholm Business School, Stockholm University.
- 195 2014 Randy Ziya Shoai *Multinational Enterprises, Sociopolitical Constraints and Intermediaries. A Sociopolitically Informed Network Approach.* Stockholm Business School, Stockholm University.
- 194 2014 Christofer Laurell *Commercialising social media. A study of fashion (blogo)spheres.* Stockholm University School of Business.
- 193 2014 Fredrik Jörgensen *The Law Businessman - Five Essays on Legal Self-efficacy and Business Risk.* Stockholm University School of Business.
- 192 2013 Caihong Xu *Essays on Derivatives and Liquidity.* Stockholm University School of Business.
- 191 2013 Mikael Andéhn *Place-of-Origin Effects on Brand Equity. Explicating the evaluative pertinence of product categories and association strength.* Stockholm University School of Business.
- 190 2013 Sabina Du Rietz *Accounting in the field of governance.* Stockholm University School of Business.
- 189 2013 Fernholm, Johanna *Uppförandekoder som etisk varumärkning? Ansvar i företag med globala värdekedjor.* Stockholm University School of Business.
- 188 2013 Svärdesten Nymans, Fredrik *Constituting performance: Case studies of performance auditing.* Stockholm University School of Business.

- 187 2012 Kumar, Nishant *Globalisation and Competitive Sustenance of Born Global. Evidence from Indian knowledge-intensive service industry.* Stockholm University School of Business.
- 186 2012 Yngfalk, Carl *The Constitution of Consumption. Food Labeling and the Politics of Consumerism.* Stockholm University School of Business.
- 185 2011 Fyrberg Yngfalk, Anna *Co-Creating Value. Reframing Interactions in Service Consumption.* Stockholm University School of Business.
- 184 2011 Molander, Susanna *Mat, kärlek och metapraktik. En studie i vardagsmiddagskonsumtion bland ensamstående mödrar.* Stockholm University School of Business.
- 183 2011 Kylsberg, Gösta *Kunglig kommunikation – körkonst och tradition. En autoetnografi om autenticitet i ett kungligt konstföretag.* Stockholm University School of Business.
- 182 2011 Lindh, Kristina *Reciprocal Engagement. A grounded theory of an interactive process of actions to establish, maintain, and develop an enterprise.* Stockholm University School of Business.
- 181 2011 Schultz-Nybacka, Pamela *Bookonomy. The Consumption Practice and Value of Book Reading.* Stockholm University School of Business.
- 180 2011 Lund, Ragnar *Leveraging cooperative strategy – cases of sports and arts sponsorship.* Stockholm University School of Business.
- 179 2010 Svendsen, Jens Martin *Gör som jag säger! igen och igen – om lojalitet och lek i marknadsföringen: en beskrivning av legitimeringssystematik.* Stockholm University School of Business.
- 178 2010 Hansson, Jörgen *Köp av tjänster för ledningskompetens – en polyfonisk process.* Stockholm University School of Business.
- 177 2010 Ljungbo, Kjell *Language as a Leading Light to Business Cultural Insight. A Study on Expatriates' Intercultural Communication in Central and Eastern Europe.* Stockholm University School of Business.

- 176 2010 Demir, Robert *Strategy as Sociomaterial Practices: Planning, Decision-Making, and Responsiveness in Corporate Lending.* Stockholm University School of Business.
- 175 2010 Radón, Anita *The Rise of Luxury Brands Online: A study of how a sense of luxury brand is created in an online environment.* Stockholm University School of Business.
- 174 2010 Martinsson, Irene *Standardized Knowledge Transfer: A study of Project-Based Organizations in the Construction and IT Sectors.* Stockholm University School of Business.
- 173 2009 Digerfeldt-Månsson, Theresa *Formernas liv i designföretaget - om design och design management som konst.* Stockholm University School of Business.
- 172 2009 Larsson Segerlind, Tommy *Team Entrepreneurship – A Process Analysis of the Venture Team and the Venture Team Roles in relation to the Innovation Process.* Stockholm University School of Business.
- 171 2009 Svensson, Jenny *The Regulation of Rule - Following. Imitation and Soft Regulation in the European Union.* Stockholm University School of Business.
- 170 2009 Wittbom, Eva *Att spränga normer - om målstyrningsprocesser för jämställdhetsintegrering.* Stockholm University School of Business.
- 169 2009 Wiesel, Fredrika *Kundorientering och ekonomistyrning i offentlig sektor.* Stockholm University School of Business.
- 168 2008 Essén, Anna *Technology as an Extension of the Human Body: Exploring the potential role of technology in an elderly home care setting.* Stockholm University School of Business.
- 167 2008 Forslund, Dick *Hit med pengarna! Sparandets genealogi och den finansiella övertalningens vetandekunst.* Stockholm University School of Business.
- 166 2008 Gustafsson, Clara *Brand Trust: Corporate communications and consumer-brand relationships.* Stockholm University School of Business.

- 165 2008 Jansson, Elisabeth *Paradoxen (s)om entreprenörskap: En romantisk ironisk historia om ett av-vikande entreprenörskapande.* Stockholm University School of Business.
- 164 2008 Jürriado, Rein *Learning within and between public-private partnerships.* Stockholm University School of Business.
- 163 2008 Söderholm Werkö, Sophie *Patient Patients? Achieving Patient Empowerment through active participation, increased knowledge and organisation.* Stockholm University School of Business.
- 162 2008 Tomson, Klara *Amnesty in Translation. Ideas, Interests and Organizational Change.* Stockholm University School of Business.
- 161 2007 Carrington, Thomas *Framing Audit Failure - Four studies on quality discomforts.* Stockholm University School of Business.
- 160 2007 Dahl, Matilda *States under scrutiny. International organizations, transformation and the construction of progress.* Stockholm University School of Business.
- 159 2007 Gawell, Malin *Activist Entrepreneurship - Attac´ing Norms and Articulating Disclosive Stories.* Stockholm University School of Business.
- 158 2007 Ihrfors, Robert *Spelfrossa - Spelets makt och maktens spel.* Stockholm University School of Business.
- 157 2007 Karlsson, Anders *Investment Decisions and Risk Preferences among Non-Professional Investors.* Stockholm University School of Business.
- 156 2007 Vigerland, Lars *Homo Domesticus. En marknadsanalys av bostadskonsumenter strategier och preferenser.* Stockholm University School of Business.
- 155 2007 Värlander, Sara *Framing and Overflowing. How the Infusion of Information Technology Alters Proximal Service Production.* Stockholm University School of Business.
- 154 2006 Ahlström Söderling, Ragnar *Regionala företags förutsättningar för internationell konkurrenskraft.* Stockholm University School of Business.

- 153 2006 Beckius, Göran *Företagsetik. En studie av etiskt organiserande i några svenska företag.* Stockholm University School of Business.
- 152 2006 Ferdfelt, Henrik *Pop.* Stockholm University School of Business.
- 151 2006 Sjödin, Ulrika *Insiders´ Outside/Outsiders´ Inside - rethinking the insider regulation.* Stockholm University School of Business.
- 150 2006 Skoglund, Wilhelm *Lokala samhällsutvecklingsprocesser och entreprenörskap.* Stockholm University School of Business.
- 149 2005 Bengtsson, Elias *Shareholder activism of Swedish institutional investors.* Stockholm University School of Business.
- 148 2005 Holmgren, Mikael *A passage to organization.* Stockholm University School of Business.
- 147 2005 Thornquist, Clemens *The Savage and the Designed: Robert Wilson and Vivienne Westwood as Artistic Managers.* Stockholm University School of Business.
- 146 2004 Sjöstrand, Fredrik *Nätverkskoordineringens dualiteter.* Stockholm University School of Business.
- 145 2004 Khan, Jahangir Hossain *Determinants of Small Enterprise Development of Bangladesh.* Stockholm University School of Business.
- 144 2004 Almqvist, Roland *Icons of New Public Management. Four studies on competition, contract and control.* Stockholm University School of Business.
- 143 2004 Yazdanfar, Darush *Futures som ett mångsidigt instrument. En empirisk studie av oljebolag som använder futureskontrakt.* Stockholm University School of Business.
- 142 2003 Skoog, Matti *Intangibles and the transformation of management control systems - Five studies on the changing character of management control systems in Swedish organizations.* Stockholm University School of Business.

- 141 2003 Elmersjö, Carl-Åke *Moralisk ekonomi i sjukvården? - Om etik och ekonomi i sjukhusets vardagsorganisering.* Stockholm University School of Business.
- 140 2003 Koponen, Anja *Företagens väg mot konkurs.* Stockholm University School of Business.
- 139 2003 Frostling-Henningsson, Maria *Internet Grocery Shopping - A Necessity, A Pleasurable Adventure, or an Act of Love.* Stockholm University School of Business.
- 138 2003 Köping, Ann-Sofie *Den Bundna friheten. Om kreativitet och relationer i ett konserthus.* Stockholm University School of Business.
- 137 2003 Bagelius, Nils *Svenska företag åter i österled: Hur svenska företag positionerade sig i Öst och minskade sin exponering för risk och osäkerhet.* Stockholm University School of Business.
- 136 2003 Lindqvist, Katja *Exhibition enterprising - six cases of realisation from idea to institution.* Stockholm University School of Business.
- 135 2003 Soila-Wadman, Marja *Kapitulationens estetik. Organisering och ledarskap i filmprojekt.* Stockholm University School of Business.
- 134 2003 Lundkvist, Anders *Conversational Realities - Five Studies of User Interactions as Sources of Innovation.* Stockholm University School of Business.
- 133 2003 Willstrand-Holmer, Sofia *Att konstruera kunskap om kunder - en studie om förändring och berättelser i ICA-sammanslutningen.* Stockholm University School of Business.
- 132 2003 Roy, Sofie *Navigating in the Knowledge Era. Metaphors and Stories in the Construction of Skandia's Navigator.* Stockholm University School of Business.
- 131 2003 Tollhagen, Renate *Skräddare utan tråd - en illustration av fyra företag i klädbranschen.* Stockholm University School of Business.
- 130 2002 Hansson, Johan *Omtänkbara organisationer – Sagor och utsagor om Astrid Lindgrens Barnsjukhus.* Stockholm University School of Business.
- 129 2002 Pramborg, Bengt *Empirical Essays on Foreign Exchange Risk Management.* Stockholm University School of Business.

- 128 2002 Axén-Ruzicka, Jeanette *Införande av ny teknik. En studie av problem vid införande av elektroniska marknadsplatser.* Stockholm University School of Business.
- 127 2002 Torpman, Jan *Rättssystemets Lärande.* Stockholm University School of Business.
- 126 2002 Dahlström, Karin *Värdeskapande produktutveckling i tjänsteintensiva företag.* Stockholm University School of Business.
- 125 2002 Gravesen, Inger *Fitnessövningar och husförhör: Om förbättringsprocesser i företag.* Stockholm University School of Business.
- 124 2001 Gottfridsson, Patrik *Småföretags tjänsteutveckling - en studie av hur småföretag utvecklar individuellt anpassade tjänster.* Stockholm University School of Business.
- 123 2001 Engström, Malin *Essays on Equity Options.* Stockholm University School of Business.
- 122 2001 Gatarski, Richard *Artificial Market Actors: Explorations of Automated Business Interactions.* Stockholm University School of Business.
- 121 2001 Hansson, Bo *Essays on Human Capital Investments.* Stockholm University School of Business.
- 120 2001 Wählstedt, Håkan *Resultatredovisning för hållbar utveckling. Naturekonomiska principer för kommunal tillämpning.* Stockholm University School of Business.
- 119 2001 Golubeva, Olga *Foreign Investment Decision-Making in Transition Economies.* Stockholm University School of Business.
- 118 2001 Catasús, Bino *Borders of Management. Five Studies of Accounting, Organizing and the Environment.* Stockholm University School of Business.
- 117 2001 Eklöv, Gunilla *Auditability as Interface - Negotiation and Signification of Intangibles.* Stockholm University School of Business.
- 116 2001 Lennstrand, Bo *HYPE IT - IT as Vision and Reality - on Diffusion, Personalization and Broadband.* Stockholm University School of Business.

- 115 2001 von Friedrich-Grängsjö, Yvonne *Destinationsmarknadsföring. En studie av turism ur ett producentperspektiv.* Stockholm University School of Business.
- 114 2001 Wetterström, Jeanette *Stor opera - små pengar.* Stockholm University School of Business.
- 113 2001 Friman, Henrik *Strategic Time Awareness - Implications of Strategic Thinking.* Stockholm University School of Business.
- 112 2001 Apéria, Tony *Brand Relationship Management: den varumärkesbyggande processen.* Stockholm University School of Business.
- 111 2001 Johansson, Stig G *Individens roll i strategiska informationssystem.* Stockholm University School of Business.
- 110 2001 Carlell, Camilla *Technology in Everyday Life - A study of Consumers and Technology in a Banking Context.* Stockholm University School of Business.
- 109 2001 Maravelias, Christian *Managing Network Organisations.* Stockholm University School of Business.
- 108 2000 Holmqvist, Mikael *The Dynamics of Experiential Learning. Balancing Exploitation and Exploration Within and Between Organizations.* Stockholm University School of Business.
- 107 2000 Hamde, Kiflemariam *Shifting Identities: Teamwork and Supervisors in Swedish Change Programmes for the Last Three Decades.* Stockholm University School of Business.
- 106 2000 Ugglå, Henrik *Managing the Brand-Association Base: Exploring Facets of Strategic Brand Management from the Imaginary Organization perspective.* Stockholm University School of Business.
- 105 2000 Rämö, Hans *The Nexus of Time and Place in Economical Operations.* Stockholm University School of Business.
- 104 2000 Aronsson, Britt *Prisdifferentieringars janusansikte. Prisdifferentieringar mot mellanled som ett konkurrenspolitiskt problem.* Stockholm University School of Business.
- 103 2000 Porsander, Lena *TITT-SKÅP FÖR ALLA - en berättelse om hur Stockholm blev kulturhuvudstad.* Stockholm University School of Business.

- 102 2000 Hagelin, Niclas *Empirical Essays on Financial Markets, Firms, and Derivatives.* Stockholm University School of Business.
- 101 2000 Berglund, Åke
Blomquist, Anders *Från affärskompetens till affärsutveckling i småföretag.* Stockholm University School of Business.
- 100 2000 Näsman, Birgitta *Pappas flickor. Entreprenöriella processer i kvinnoföretagandets tillkomst.* Stockholm University School of Business.
- 99 1999 Lundgren, Maths *Bankens natur - miljöfrågans genomslag i svenska banker.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 98 1998 Björkman, Ivar *Sven Duchamp - Expert på auraproduktion: Om entreprenörskap, visioner, konst och företag.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 97 1998 Millak, Jurek *Organisatorisk kompetens.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 96 1998 Wiklander, Levi *Intertextuella strövtåg i Akademia.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 95 1998 Bay, Thomas *...AND...AND...AND - Reiterating Financial Derivation.* Stockholm University, School of Business.
- 94 1998 Malver, Henrik *Service in the Airlines - Customer or Competition Oriented?* Stockholm University, School of Business.
- 93 1998 Granberg, Georg *Vägar mot ökad konkurrens och marknadsstyrning av offentlig sektor.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 92 1998 Bjurklo, Margareta
Kardemark, Gunnel *Nyckelord - en nyckel vid kompetensutveckling.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 91 1997 Wallin Andreassen, Tor *Dissatisfaction with Services - The Impact of Satisfaction with Service Recovery on Corporate Image and Future Repurchase Intention.* Stockholm University, School of Business.

- 90 1997 Alkeback, Per *Do Dividend Changes Really Signal? – Evidence from Sweden.* Stockholm University, School of Business.
- 89 1997 Lagrosen, Stefan *Kvalitetsstyrning i skolan? - En analys av TQM:s tillämpbarhet inom den svenska grundskolan sett från en företagsekonomisk utgångspunkt.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 88 1997 Andersson, Göran *Framgång i kommersiella tjänsteverksamheter.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 87 1996 Le Duc, Michaël *Constructivist Systemics - Theoretical Elements and Applications in Environmental Informatics.* Stockholm University, School of Business.
- 86 1996 Preiholt, Håkan *The Organization of Manufacturing Know-How.* Stockholm University, School of Business.
- 85 1996 Green, Bo *Analys av komplexa samhällssystem - Aktionsinriktade fallstudier och metodologiska konklusioner.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 84 1996 Edenius, Mats *Ett modernt dilemma - organiserandet kring elektronisk post.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 83 1996 Hedlin, Pontus *Accounting Investigations.* Stockholm University, School of Business.
- 82 1996 Yakhlef, Ali *Organizing as Discursive Practices: The Example of Information Technology Outsourcing.* Stockholm University, School of Business.
- 81 1996 Wahlgren, Ingela *Vem tröstar Ruth?* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 80 1996 Rutihinda, Cranmer *Resource-based internationalization: Entry Strategies of Swedish Firms into the Emerging Markets of Eastern Europe* Stockholm University, School of Business.

- 79 1996 Liljefors, Ole *Efterfrågan och utbud av kompetensutvecklande ledningsarbete.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 78 1995 Asproth, Viveca *Visualization of Dynamic Information.* Stockholm University, School of Business.
- 77 1995 Håkansson, Anita *Models and Methods for the Management of Dynamic Information in GEOinformatic Systems.* Stockholm University, School of Business.
- 76 1995 Khodabandehloo, Akbar *Marknadsföring som utbyte: en idéhistoria. en pluralistisk ansats.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 75 1995 Rylander, Leif *Tillväxtföretag i startfas. Från dimma och mörker till relationslyft.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 74 1995 Malmström, Li *Lärande organisationer? Krisen på den svenska fastighetsmarknaden.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 73 1995 Brunson, Karin *Dubbla budskap. Hur riksdag och regering presenterar sitt budgetarbete.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 72 1994 Sveiby, Karl-Erik *Towards a knowledge perspective on organisation.* Stockholm University, School of Business.
- 71 1994 Bergqvist, Erik *Belöningar och prestationer i offentlig verksamhet - En utvärdering av fyra fall inom Stockholms läns landsting.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 70 1994 Paul, Ann-Sofi *Organisationsutveckling genom personalenkäter – en personalekonomisk utvärdering.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 69 1994 Bergström, Cecilia *A Female Cooperative Perspective on Power Influence and Ownership.* Stockholm University, School of Business.
- 68 1994 Borg, Erik *European Markets and Management Action: Making Sense of a Europe Without Frontiers.* Stockholm University, School of Business.

- 67 1994 Olsson, Birgitta *Kortare arbetsdag - en väg till ett mer ekologiskt arbetsliv?* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 66 1993 Thomasson, Bertil *Tjänstekvalitet - Kundorienterad och kompetensbaserad kvalitetsutveckling.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 65 1993 Tesfaye, Besrat *Determinants of Entrepreneurial Processes. A Case Study of Technology-Based Spin-off Company Formations.* Stockholm University, School of Business.
- 64 1993 Norling, Per *Tjänstekonstruktion - Service Design.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen och Högskolan i Karlstad.
- 63 1993 Ramfelt, Lena *Näringspolitiska samverkansprojekt ur ett organisationsperspektiv – Substantiella och symboliska aspekter på organisatorisk handlande.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 62 1993 Sigfridsson, Jan *Strategisk ekonomistyrning i tidningsföretag - Aktionsforskning i ekonomisk ledningsinformation.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 61 1992 Olsen, Morten *Kvalitet i banktjänster. Privatkunders upplevda problem med banktjänster – En studie med kritisk-händelse-metoden.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 60 1992 Gustavsson, Bengt *The Transcendent Organization.* Stockholm: Stockholm University, School of Business.
- 59 1992 Borgert, Leif *Organisation som mode. Kontrasterande bilder av svensk hälso- och sjukvård.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 58 1992 Osarenkhoe, Aihie *Improving Food Product Distribution in Developing Countries: A Case Study of Nigeria.* Stockholm University, School of Business.

- 57 1992 Westerberg, Lillemor *Föreställningar på arenan. Ett utvecklingsarbete kring eget budgetansvar på kommunala barnstugor.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 56 1992 Johanson, Ulf
Nilson, Marianne *Personalekonomiska beräkningars användbarhet.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 55 1991 Feurst, Ola *Kost och hälsa i marknadsföringen. En analys av system och processer i vilka våra matvanor formas. Med betoning på livsmedelsannonsers spegling av kostideal och konsumtion 1950-85.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 54 1991 Pihliamäki, Klara *Media Technology and Communication Patterns in the Organizational Interface.* Stockholm University, School of Business.
- 53 1990 Ekvall, Arne *Affärsidéer - En empirisk studie av hur företags verksamhetsinriktning kan analyseras och beskrivas utifrån ett affärsidébegrepp.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 52 1990 Sotto, Richard *Man without Knowledge - Actors and Spectators in Organizations.* Stockholm University, School of Business.
- 51 1990 Zineldin, Mosad *The Economics of Money and Banking - a Theoretical and Empirical Study of Islamic Interest-Free Banking.* Stockholm University, School of Business.
- 50 1990 Tollin, Karin *Konsumentbilder i marknadsföringen av livsmedel - en studie om marknadsföringens kontext inom svensk lantbrukskooperativ livsmedelsindustri.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 49 1990 Wagué, Cheick *Entrepreneurship and industrial policy in developing countries. A case study of principal policy constraints which limit the development and expansion of private sector industrial enterprises in Mali.* Stockholm University, School of Business.

- 48 1989 Eriksson, Gunilla *Framtidsinriktade aktörsperspektiv på branscher - metodsynpunkter med utgångspunkt från en studie i svensk dagligvaruindustri.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 47 1989 Winai, Peter *Gränsorganisationer. Egenskaper, problem och utvecklingsmöjligheter hos organisationer i gränslandet mellan privat och offentlig sektor.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 46 1989 Åredal, Åke *Den osynliga styrningen. En hermeneutisk studie av styrningen inom svensk tandvård.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 45 1989 Kaiser, Bo *Produktlivscyklar i dagligvaruhandeln. Förändringar i utbudet av några livsmedel och kemisk-tekniska produkter efter 1970.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 44 1988 Scheutz, Curt *Företagsfissioner. Avknoppningar till Stockholms Fondbörs och OTC-marknaden - en empirisk undersökning av motiv och konsekvenser.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 43 1988 Eriksson, Lars Torsten *Myndigheters marknadsorientering. Om marknadsföringsfrågor i avgiftsfinansierade statliga myndigheter.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 42 1987 Barius, Bengt *Investeringar och marknadskonsekvenser. En empirisk undersökning av investeringsärenden och särskilt av möjligheter att bedöma investeringars framtida marknadskonsekvenser.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 41 1987 Liukkonen, Paula *Det lokala arbetsmiljöarbetets effektivitet. En fallstudie från kvarteret Garnisonen.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 40 1987 Öhrming, Jan *Förvaltning av flerbostadshus. Om arbetsorganisation och föreställningar som villkor för samspel och boendemedverkan.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.

- 39 1987 Kostopoulos, Trifon *The Decline of the Market: the ruin of capitalism and anti-capitalism.* Stockholm University, School of Business.
- 38 1987 de Ridder, Adri *Access to the Stock Market. An empirical study of the efficiency of the British and the Swedish primary markets.* Stockholm University, School of Business.
- 37 1986 Ehrengren, Lars *Riskhantering vid u-landsinvestering. En teoretisk studie och en empirisk undersökning av ett antal svenska industriföretags produktionsinvesteringar.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 36 1985 Senning, Eva-Marie *Kostnadssamband och kostnadsstyrning inom fastighetsförvaltning. Med tillämpningar på Riksbyggens drift- och underhållskostnader.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 35 1985 Onwuchekwa, Christian Ike *Agricultural Cooperatives and Problems of Transition. A study of organizational development problems in rural development.* University of Stockholm, Department of Business Administration.
- 34 1985 Hilding, Madeleine *Arbetsstrivsel och psykisk påfrestning. En studie av arbetsmiljö i samband med omlokalisering av statlig verksamhet.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 33 1985 Valdemarsson, Bengt *Förväntningar inför arbetslivet. En longitudinell studie hos några ungdomar av förväntningars uppkomst och deras betydelse för inställningen till arbetslivet i industriföretag.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 32 1985 Badran, Mohga *Coordination In Multiactor Programs: An Empirical Investigation of Factors Affecting Coordination among Organizations at the Local Level in the Egyptian Family Planning Program.* University of Stockholm, Department of Business Administration.
- 31 1984 Myrsten, Karl *Lönsam samverkan. En studie av utvecklingsprocesser inom området fastighetsreparationer.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.

- 30 1981 Abdel-Khalik, Ali *The Production and Distribution of Milk and Dairy Products in Egypt: towards a Co-operative System.* University of Stockholm, Department of Business Administration.
- 29 1981 Hedvall, Maria *Participation i företag. En jämförelse mellan ett jugoslaviskt och ett svenskt tobaksföretag.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 28 1980 Vavrin, Jeanette *The Airline Insurance Industry. A future study.* University of Stockholm, Department of Business Administration.
- 27 1980 Håkansson, Stefan *Kostnadsvariationer inom sjukvården - jämförande studier på landstings- och klinisknivå.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 26 1980 Bergström, Erik *Projektorienterad marknadsföring. En studie av fem försäljningar av komplexa anläggningar.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 25 1980 Edsbäcker, Göran *Marginal Cost Pricing of Electricity.* University of Stockholm, Department of Business Administration.
- 24 1980 Högberg, Olle *Föreställningar och spelregler i kommunal planering.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 23 1980 Klingberg, Tage *Byggforskningen T10:1980, En studie av byggnadsnämndens tillsyn.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 22 1978 Lindgren, Christer *Broms och inläring. Tjänstemän i Västerås planerar ett bostadsområde.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 21 1978 Granqvist, Roland *Studier i sjukvårdsekonomi.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.

- 20 1978 Gröjer, Jan-Erik Stark, Agneta *Social redovisning.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 19 1978 Khan, Sikander *A Study of Success and Failure in Exports. An empirical investigation of the export performance of 165 market ventures of 83 firms in the chemical and electronics manufacturing industries.* University of Stockholm, Department of Business Administration.
- 18 1977 Mills, Peter *New Perspectives on Post-Industrial Organizations. An empirical investigation into the theories and practices of service firms.* University of Stockholm, Department of Business Administration.
- 17 1977 Bergström, Sören *Konsumentperspektiv på dagligvaruföretag. En analys av hur företagens arbetssätt och arbetsförutsättningar inverkar på konsumentproblemet.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 16 1977 Gummesson, Evert *Marknadsföring och inköp av konsulttjänster. En studie av egenskaper och beteenden i producenttjänstmarknader.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 15 1977 Hansson, Roland *Friställd. En studie av konsekvenserna för de anställda vid två företagsnedläggningar.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 14 1976 Widman, Leif *Alternativa distributionssystem. En samhällsekonomisk modellstudie av dagligvarudistributionen.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 13 1975 Lilja, Johan *Läkarens läkemedelsval ur samhällets synvinkel. En studie av möjligheterna att med hjälp av offentliga åtgärder påverka läkarnas preparatval utanför sjukhus.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 12 1975 Söderman, Sten *Industrial Location Planning. An empirical investigation of company approaches to the problem of locating new plants.* University of Stockholm, Department of Business Administration.

- 11 1975 Ljung, Birger
Selmer, Jan *Samordnad planering i decentraliserade företag. En studie av Danzig & Wolfe's dekompositionsalgoritm.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 10 1974 Rapp, Birger *Models for Optimal Investment and Maintenance Decisions.* University of Stockholm, Department of Business Administration.
- 9 1973 Lindberg, Jens *Externa effekter av dryckesförpackningar. En studie av några åtgärder.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 8 1973 Rundfelt, Rolf *Reklamens kostnader och bestämningsfaktorer.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 7 1973 Leonardz, Björn *To Stop or Not to Stop, Some Elementary Optimal Stopping Problems with Economic Interpretations.* University of Stockholm, Department of Business Administration.
- 6 1972 Sellstedt, Bo *Selection of Product Development Projects Under Uncertainty.* University of Stockholm, Department of Business Administration.
- 5 1972 Åhrell, Lars *Nedskräpning som ett ekonomiskt problem.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 4 1971 Lönnstedt, Lars *Operationsanalys i börsnoterade företag.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 3 1970 Gullander, Staffan *En studie i produktionsplanering.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.

- 2 1970 Engwall, Lars *Size Distributions of Firms.* Stockholms universitet, Företagsekonomiska institutionen.
- 1 1969 Bergendahl, Göran *Models for investments in a road network.* University of Stockholm, Department of Business Administration.

Entreprenörskap är i dag ständigt närvarande i vårt samhälle. Det anses på olika sätt, inom olika områden driva den mänskliga utvecklingen framåt. Inte minst på det personliga planet, där det förväntas bo en entreprenör inom oss alla. I iveren att uppmuntra och finna medborgarens entreprenöriella förmågor är det lätt att förbise de människor och praktiker som inte faller inom ramen för den gängse uppfattningen om vad ett entreprenörskap innebär. Genom att skildra entreprenörskapets normativa och parallella berättelser visar den här avhandlingen hur dessa personer och praktiker marginaliseras, tystas och görs direkt obegripliga i en entreprenöriell kultur. Trots att de i själva verket är högst närvarande och på ett varierande sätt bidrar till dess utveckling. Det kan liknas vid hur vår kunskap om jägar- och samlarsamhället har vuxit fram där teoretiseringen av jägarsamhällets utveckling bygger på de tidiga hominidmännens förmåga att jaga, medan kvinnan och den samlande praktiken har osynliggjorts. Ur ett jämställdhetsperspektiv framstår det som något problematiskt. Inte minst med tanke på att de statliga reformer som uppmuntrar till entreprenörskap, även ska tillse att entreprenörskapet sker på jämställda premisser.

Matilda Eriksson

har sin bakgrund i det svenska innovationssystemet och har lång erfarenhet av att arbeta strategiskt och operativt med att främja entreprenörskap och tillväxt.

ISBN 978-91-7911-700-9